

میراث اسلامی

تہ فسیر نامی

قرآن پیروز

دانراوی: ملا عبدولکریمی موده رویس
ناماده کردنی: موحد محمد علی قادر داعی

سازه رستمی جایی نوی: رهنوف مه حمودی

www.iqra.ahlamontada.com

تەفسىرى نوور

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تهفسيري نامي

بو قورئاني پيرۆز

www.iqra.ahlamontada.com

سرشنه	: مدرس، عبدالکریم، ۱۹۰۵ - ۲۰۰۵م.
عنوان و نام پدیدآور	: دهقی تفسیری نامی/دانراوی عبدالکریمی مودودی ریس.
مشخصات نشر	: سنندج: انتشارات کردستان، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ج. ۶:
شابک	: دوره: 9649800363؛ ج. ۱: 9649800370؛ ج. ۲: 9649800387؛
وضعیت فهرست نویسی	: 9649800417؛ ج. ۳: 9649800394؛ ج. ۴: 9649800400؛ ج. ۵: 9649800424؛ ج. ۶: 9649800424
یادداشت	: فیبا
عنوان دیگر	: کردى.
موضوع	: تهفسیری نامی بوقورثانی پیروز.
ردی بندی کنگره	: تفاسیر اهل سنت -- قرن ۱۴ق.
ردی بندی دیوبی	: BP۹۸/۳۸ت۹/۱۲۸۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۲۵۶۱۱۱

تەفسىرى نامى

بۇ قورئانى پىرۆز

نۇوسىنى:

مامۆستا مەلا عەبدولكەريمى مودىھىپرپىس

بەرگى سېيھەم

(ئەنعم، ئەعرف، ئەنفال، تەۋبە، يۈونس و ھوود)

بلاوكرنوهى كوردستان

سنە

ئەم نوسخە لە سەر ئىزىزى بەرپىز «محمدى مەلا كەرىم» لە چاپ دراوە
و مافى لە چاپ دانەوەتى ئەم نوسخە پارىزراوه بۆ بلاؤگەرنەوەتى كوردستان

انتشارات كردستان Kurdistan Publication

سنه - پاسازى عيزىزەتى - تەلەفۇون - ٢٠١٨ - ٥٦٢

تەفسىرىي نامى

تەفسىرىي نامى (بەرگى سىتەم)	✓
مەلا عبدولكەرىمى مودىرىپىس	✓
دائزراوى (تاييف): يەكەم (اول): ١٣٨٩	✓
كەرەتى چاپ (نوبت چاپ): يەكەم (اول): ٣٠٠٠	✓
ژمارەتى چاپ كراو (تېراز): 5٦٠ صفحەي وزىرى (شش جلد ٣٣٦٠ صفحە)	✓
بلاوگەرنەوەتى كوردستان (انتشارات كردستان)	✓
بلاوگەرنەوەتى (ناشر):	

نۇرخى دەورىي شەش بەرگى: شابك دوره: ٣ - ٩٧٨ - ٩٦٤ - ٩٨٠ - ٠٣٦
شابك ج: ٣ - ٩٧٨ - ٩٦٤ - ٩٨٠ - ٠٣٩ - ٤ تەمنە ٦٢,٠٠٠

سورة «الأنعام» مكية وهي مائة وخمس وستون آية
[سورةه تى ئهنعم، مه ككه يبيه و "١٦٥" ئايه ته]

ئينو عه باس ﷺ فرمويه تى: ئەم سووره ته هەمووی مەككىيە شەش ئايەت نەبى، ئايەتى: ﴿ قل تعالوا أتل ما حرم ربكم عليكم ﴾ تا ئاخرى سى ئايەت و ئايەتى: ﴿ وما قدروا الله حق قدره ﴾ و ئايەتى: ﴿ ومن أظلم من افترى على الله كذبا ﴾. وە ريوايهت كراوه لە ئينو عه باسەوە لە ئەنەسى كورپى مالىكەوە ﷺ كە حەزرت ﷺ فەرمويه تى: هېچ سووره تى نەھاتووه تە خوارووه بۇ سەرم بە جارى لەم سووره تە گەورانە سووره تى «ئەنعم» نەبى، وە خوداي تە عالا ئەم سووره تەى بۇ ناردم لە گەل جوپەرە ئىلدا لە گەل پەنجا مەلائىكەدا بە شادى و شەوق ھەتا لە دلما ئارامى گرت و باش لە بەرم كرد.

وە خوداي تە عالا عيززەتى دا بە من بە هوى ئەم سووره تە وە بە عيززەتىكى وەها كە زەليلى و داماوى بە دوايا نەھات. بەم سووره تە قىسى كافره موشىكە كان بە تەواوى بەتال كرايەوە و ئەم سووره تە داراي دەلائىلى تە وحيد و عەدل و نوبووهت و مەعادە و مەزھەبى ئەوانە بەتال ئەكتەوە كە لە لايانتا وايە جىهان بى خاوهەنە و ئەوانە كە هېچ دين و ئايىتىكىان نىيە و گەلنى ئە حکامى خودا لەم سووره تە دا ھە يە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

هرچی سهنا و ستایشه بۆ زاتی په روهه دگاری وايه که ئاسمانه کانی له نهبوون دروستکردووه و عه رزی دروستکردووه.

وَجَعَلَ الظُّلْمَاتِ وَالنُّورَ

وە خەلقى تارىكى و رووناکى كردووه، تارىكى شەو بۆ ئازامى و ئاسايىش كردن و رووناکى رۆژ بۆ رۆزى پەيدا كردن و كەسىي زانست و پىشەسازى بۆ ئەوه کە گيانلە بهرييکى بە قىمەتى وە كۇو ئادە مىزاد خوداي خۆيان بناسن و ژیوار بىھن و خاك و نىشتمانى خۆيان بپارىزىن. وە يا تارىكى گومراھى دروستکردووه و رووناکى ئىمان و بىر و باوهريشى دروستکردووه.

ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

كەچى لە پاش ئەم هەموو ئاسارە گەورە كە دەليلن لە سەر خودا و لە سەر سيفاتى خودا، ئەو كەسانە كە كافرن و كوفرى خوداي خۆيان ئەكەن لە فەرمانى خودا لانەدهن وە يابت و دار و بەردى تاشراو ياخانگى ھەلکراو لە گەل خوادا وەك يەك تەماشا ئەكەن و لەم رىيگە راستە لائەدهن بۆ ئەو رىيگە لارە نابارە.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجْلٌ مُسَمَّى عِنْدَهُ ثُمَّ

أَنْتُمْ تَمَرُونَ

ئەو خودايەكى ئەوهندە زانا و تەوانايە ھەموو ئېۋەي لە گل دروستكردۇو، جا يَا بە ئىعتىبارى بابهەگەورە كە ئادەمە ئاشىلا يَا بە ئىعتىبارى ئەوه كە مادەي ئاوى پىاوهتى پىاوا و ئاوى ئارەززووی ژن لە خواردەمەنىيەوە پەيدا ئەبن كە ئەويش لە مادەي گل پەيدا ئېبى. وە لە پاش ئەمە بىانىن كە خودا كاتىكى تايىھتى بىريارداوە بۇ مردىتان كە بە سانىيە لەوە زىياد و كەم ناكا و بە عىلەمى ئەوا رابوردوو، كە تو ناساغ ئەكەوى و زوو ئەپۋى بۇ لاي دوكىتىرىنى فامىدە دەرمانى ئەو ناسەغىيە وەرئەگىرى، يَا لە رىنگەي خودا حەيوانى سەرئەبىرى و بەش بەشى ئەكەيتەوە بەسەر هەزارانا و ئېبىن بە هوئى رىزگار بۇونت، وە ياخود لە عىلەمى ئەوا رابوردوو كە فلاڭ ئىنسانىكى بىن موبالاتە و لە كاتى ناساغىدا ناروا بۇ لاي دوكىتۆر وە ياخود خىرات ناكا و داواي دوعا و پارانەوە لە ئىنسانىكى نىھەت پاك و كرددەوە چاك ناكا و گيانى دەرئەچى.

ئەلحاصل ئەو فەرمۇدەي خودايە كە ئەفەرمۇى: *وَمَا يعمر من معمر و ما ينقص من عمره إلا في الكتاب* وە ئەوهى كە ئەفەرمۇيت: *يَحُو اللَّهُ مَا يشاء ويثبت و عنده أَمُ الْكِتَابِ* وە ئەو فەرمۇدانەي حەزىزەت كە ئەلېت سىلەي رەحم و سەدەقە و دوعا دەفعى دەرد و بەلائەكەن و عومريان پىن درىز ئېبى ئەوهندە زۆرن تەئویل كەدىيان و هەلسۈورىاندىيان لە مەعنای خۆيان دوورە لە راستى.

كەوابىن راستەكەي ئەوهىي ئەو ئەجەلە كە خودا قەرارى داوه بۇ ھەر گىانلەبەرى مانىع نىيە لەوە كە بەسراپىن بە تەماشاي ئەسبابى سىحەت و سەلامەتىيەوە وە يَا بە ئىھمال كەردى ئەوانەوە. كەوابىن ئەجەل يەكىكە و كەم و زىياد ناكا بەلام ئەو يەك

١. الفاطر: ١١.

٢. الرعد: ٣٩.

ئەجھەل دىتتەجى لە سەر بە جى هىننانى ئەسبابى تەندروستى وە يَا تەركىرىدىنى ئەوانە. وە خودا ئەفەرمۇيىت وادەيە كى ترىش بېيار دراوە لە لاى خوداوه بۆ زىندۇو كردنەوەى مەدووه کان و راپەرەندىيان بۆ ساراي حىساب و كىتاب و كىشانەى كرده و سەرپەرشتى ئەوانە كە ئەنجامى پىرۇز و بەختىارى، وە يَا بەدبەختى و بەدئەنجامى - پەنا بە خودا - لەو مەيدانەدا دەرئەكەوى.

جا خودا ئەفەرمۇيىت لە گەل ئەم بېياردانى ئەنجامى ئىنسانە و لە گەل دىيارى كردىنى ئاكامى لە پاش دروستكىرىدىنى لە گەل ئەم ئادەمیزادە ئەوندە بەدبەختىن وە كۈو ئىيە ئەزىز كە ئىستە لە وجودى خودا و لە دروستكىرىدىنى ئادەمیزادا و لە بېياردان بۆ وادەي مەرگ و پاشەرۇۋە گومانبازى ئەكەن و دان نانىن بە راستىدا و لە ياساي راستى دەرئەچن.

﴿وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ﴾

ھەر خودا بۆ گەورەيى و مەعبۇودى ئەشىنى و بۆ ئەنۋە ئەشىنى كە بە «واجب الوجود» بىزانرى لە ھەموو ئاسمانە كانا و لە عەرزا.

﴿يَعْلَمُ سَرَّكُمْ وَجَهَرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكَبَّسُونَ﴾

ئەزانى بە رازى پەنهانى ئىيە و بە كارى ئاشكراي جىهانيتان و ئەزانى بەو شتانە كە ئىيە ئەيان كەن.

﴿وَمَا تَأْثِيْرُهُ مِنْ عَائِدَةٍ مِّنْ إِيَّادِتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُغَرِّبِينَ﴾

نایىن بۆ لاي ئەو كافرانە ئايەتنى و دەلىلىن لە ئايەتanh و لە ئىشانانە كە ئىسپاتى بۇونى خودا و راستى پىغەمبەرىتى پىغەمبەر بىكا بە هيچ حالى لە ئەحوال ئىلا ئەوان پشتى تى ئەكەن و گۈرىپىن نادەن.

﴿فَقَدْ كَذَبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾

ئەوەتە بە راستى بىن باوهەری خۆيانىان دەربىرى بەم ئايەتە راستە كە قورئانە كاتىن
كە نازل كرا بۆيان.

﴿فَسَوْفَ يَأْتِيْهِمْ أَنْبَيْتُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهِنُونَ﴾

جا چاوهەروانى بىكەن لەمەولا ئەخبار و ھەوالى سەركەوتى ئەم شتەيان بۆ دى
كە ئەوان گالتىيان پىن ئەكرد و بىن باوهەرييان نىشان ئەدا لە بەرانبەرييەوە.

﴿أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكَنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنَيْنِ مَكَّتَبَهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ﴾

ئايا نەيانزانىيە كە ئەھلى چەن قەرنىمان فەوتاندوووه پىش ئەوانە كە دامان
مهزىاندوون لە پايىيە كىدا ئىيەمان لەو پايەدا دانە مەزىاندوووه.

﴿وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ﴾
وە ئاسمانان مەرەخەس كردوووه بۆ سەرييان بە بارانپىزى بە هيىز و تەۋۇزم، وە
جوڭبارمان لە ژىير مالە كانيانەوە رەوان كرد؟

﴿فَاهْلَكْنَاهُمْ بِذِنْوَبِهِمْ﴾

جا ئەو قەومانەمان فەوتاند بە هوى تاوانە كانيانەوە.

﴿وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنَاءَ اخْرِينَ﴾

وە دروستمان كرد و دامان مەزىاند لە پاش ئەوان چەن قەرنىتكى تر و چەن خاوهەن
قەرنىتكى تر.

﴿وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسْوُهُ يَأْتِيْهِمْ﴾

و هه گهر ئیمه نووسراویکمان له ناو کاغه زیکدا بناردايهه خوارهوه بۆ سهريان و بیانگرتایه به دهستیانهوه.

﴿لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ﴾

ئەیانوت ئەو کەسانە کە کافرن: ئەم نامە يە هیچ نامە جادوویە کى ئاشكرا نەبىن. بازى لە زاناکان فەرمۇویانە: ئەم ئایەتە هاتە خوارهوه لە شانى بازى لە ئەھلى مەككە کە هاتن بۆ لای حەزرت و پیشان ووت: ئیمه ئیمانى پىن ناهىپىن و باوهېت پىن ناكەين هەتا نامە يە كمان بۆ نەيەنى لە لای خوداوه و چوار فريشتهى لە گەلدا بىن شەھادەت بىدەن کە ئەم نامە لە لايەنى خوداوه هاتوونە خوارهوه!

﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ﴾

وە ئەو کافرانە ئەیانوت: ئەوه بۇچى نەنیزراوه بۆ سهرى فريشته يېنى لە فريشته کانى خودا تا ھەممۇمان بیانبىپىن و بىزانىن کە لە لای خوداوه هاتوونە خوارهوه!

﴿وَلَوْ أَنَزَلْنَا مَلَكًا لَقِضَى الْأَمْرَ ثُمَّ لَا يُنَظَّرُونَ﴾

ئە گهر فريشته مان بناردايهه خوارهوه ئىش تەواو ئەبۇو و ئىتر مۇلەت نەئەدران، واتە ئەو کەسانە کە غەزبى خودايان دىتە سەر - پەنا بە خودا - چارەي راکىدن و خۆرۈزگاركردىيان نامىتىنى.

﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَّبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلِيسُونَ﴾

9

وە ئە گهر هەر نەفسى پىغەمبەرە کە مان بىردايه بە مەلاتىكە و مەلاتىكە مان رەوانە بىردايه ئەبۇو ئەو پىغەمبەرە يېش لە شىۋەي پىاو و ئادەمیزادا بوايە، وە کە چۈويشە شىۋەي ئادەمیزادە وە ئەوهى بە سەر ئادەمیزادا دىت و بۆ ئەو دەوتىرىت بۆ ئەو پىغەمبەرە مەلە كە يېش دەوترا.

وَلَقَدِ أَسْتَهِزَىٰ بِرُسُلِي مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهِزُونَ ﴿١٠﴾

واتە بە راستى گالتە كرا بە گەلىن رەبەران لە پىش زەمانى تۇدا و لە ئەنجاما دەورى ئەو گالتە كەرانەي دا لە جەزاي گالتە كەرنە كەيانا.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَلِيقَةُ الْمُكَذِّبِينَ

﴿١١﴾

تۆ ئەي پىغەمبەرى خۆشەویست بلىنى بەو كافرانە: بىرون بگەپىن بە عەرزا و لە پاشان تەماشاي نىشانە و شوينەوارى ئەو گەلە پىشوانە بىكەن و لىيان وردېنىوە و بىزان چىلۇن بۇو ئەنجامى ئەو قەومانە كە باوهەريان نەدە كەد بە پىغەمبەران؟

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ

تۆ ئەي پىغەمبەرى خۆشەویست پرسىار بىكە لەو كافره بىسىەر و بەرانە: كە هەرچى وا لە ئاسمان و عەرزا مولىكى كىيە و بۇ كىيە؟ وە لەبەر ئەوە كە وەلامى راست لە لاي خۇتكە بلىنى: ئاسمان و زەھۆر و هەرچى وا لە ناويانا ھەر بۇ خودايە.

كَنْبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ

ئەو خودايە، ئەو خودايە[يە] كە مىھەربانى كەرنى لەگەل پەروەردا كراوى خۇيا بىيار داوه لەسەر خۇي.

لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

سويند ئەخۆم كە ھەمووتان گەرد ئەكتەھە لە رۆزى قيامەتا.

لَا رَيْبَ فِيهِ

وە گومان نىيە لەو گەركەرنە وەدا.

﴿الَّذِيْنَ حَسِرُوا أَنفُسُهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ۱۲

وه ئهو كه سانه كه نه فسى خويانيان له كيس چووه ئهوانه ئيمان ناهيتن. دياره كه خودا ئىنسانى بۇ ئهو دروست كردووه و عهقلى پىداوه كه عهقله كەي لە هوى سەعادەت و بەختيارى هەردوو جىهانا سەرف بکات. جا مادام واى نەكىد ئهو وەعنای وايه كە خۆى زايە كردووه و قىمه‌نى خۆى فەوتاندووه.

﴿وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْأَيْلِلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ۱۳

وه بۇ خودايە به مولىك و تەسەپپوف و به ئىجاد و دروستكردن ھەرچى ئارام بىن وە يابجوقلى لە شەو و رۆژا و خودا بىسەره و زانايە بۇ ھەموو دەنگ و ئاوازى بىن و بۇ ھەموو شىتكى پەنامە كى.

﴿قُلْ أَغِيرَ اللَّهُ أَنْتَمْ وَلِيَا فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُظْعَمُ﴾

تو ئەي پىنگەمبەرى خۆشەويىست بلىنى: ئايا من غەيرى خودا دوست و يارمەتىدەرى ئى تو خۆم بىريار ئىدمەم و ئەو خودا خالقى و پەروەردگارى ئاسمانانەكان و عەرزە و ئەو خواردەمنى و رزق و رۆزى ئەدا به ھەموو گيانلەبەرى و خواردەمنى دەرخواردى ئەو نادرى؟

﴿قُلْ إِنَّمَا أَمْرُتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ آتَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ۱۴

تو بلىنى: به راستى من ئەمرىم بىن كراوه كە يەكم كەسى بىم كە موسولمان ئەبىن و ئەمريان بىن كردووم و فەرمۇويانە ھەرگىز لە كافره موشىكە كان نەبىم.

﴿قُلْ إِنَّمَا أَخَافُ إِنَّ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ۱۵

تو بلی: به راستی من ئه ترسم له سزای رؤژنکی گهوره ئه گهر نافه‌رمانی خودای خوم بکەم.

﴿مَنْ يُصْرَفِ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ﴾

ھەركەسىن ئەو سزایە لىنى لاپدرى لهو رۆزەدا ئەوه به راستی خودا رەحمى پىن كردووه.

﴿وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمَيِّنُ ﴾١٦﴾

وە رزگاربۇون لهو رۆزە گەيشتنىکى ديارىيە به دلخواز.

﴿وَإِنْ يَمْسِسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاسِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾

وە ئەگەر خودا بتىگرى به زيانى وە كۈو نەخۆشىن و گەدايى ئەوه كەس ناتوانى دوورى بخاتەوە ليت ئەو نەبىن.

﴿وَإِنْ يَمْسِسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

وە ئەگەر به خىر و پىرۇزى و رزق و رۇزىش بتىگرى ئەوه حەقى خۆيەتى؛ چونكى خودا تەوانابىي به سەرەتەمۇو شىتكىدا ھەيە.

﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْغَيْرُ﴾

وە خوداي تەعالا ئەو خودايى كە زالى بە سەرەتەنەدەكانى خۇيا و ئەوه خاۋەن حىكمەت و خەبىردارە و ئاگادارە لە كرددەوەيان.

﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَدَةً قُلْ اللَّهُ شَهِيدٌ بِيَنِي وَبِيَنُوكُمْ﴾

تو بلی: كام شتە كە گەورەترە له ھەمۇو كەسى لە ھۆى شايەتى دان بە رازى جىهان؟ وە تو خوت لە بەر ئەوه كەس نىيە به راستى بىلىت تو بلی: خوداي تەعالا شاهىدە لە بەينى ئىمە و ئىۋەدا.

﴿وَأُوحِيَ إِلَيْهِ هَذَا الْقُرْءَانُ لِأَنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ يَلْعَبُ بِهِ﴾

وہ ؎هم قورئانہ به هوی وہ حیہ وہ گھیستووہ بہ من بو ؎هوہ کہ ؎یوہ و ہر کھسی ؎هم قورئانہ ی پیں بگا بیترسینم بہ عہزادی خودا ؎ہ گھر موخالاہ فہ و ملکیشی بکات.

﴿إِنَّكُمْ لَتَشَهُّدُونَ أَتَ مَعَ اللَّهِ أَلَّهُ أُخْرَى﴾

تایا بہ راستی ؎یوہ شایہ تی ؎هدہن کہ چہن خودایہ کی تر ہمن لہ گھل خواداد؟!

﴿قُلْ لَا أَشْهُدُ﴾

جا تو بلی: ؎ہ گھر ؎یوہ شہزادت ؎ہ دہن بہ و شتہ ناحقہ من شایہ تی نادہم.

﴿قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَحِيدٌ وَإِنَّمَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ﴾ ۱۹

تو بلی: ؎ہ و خودایہ کہ ؎یمہ ؎ہ پیپرسین خودایہ کی تاق و تہنیاہ و بہ راستی من دوورم لہو خودایانہ کہ ؎یوہ ؎ہ یانکہن بہ شہریکی خودا.

﴿الَّذِينَ أَتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ﴾

ئہو کھسانہ یش کہ ؎یمہ کیتابمان پیداون وہ کوو جوولہ کہ و گاورہ کان، موحده محمد ؎ہ ناسن وہ کوو چوں کوری خویان ؎ہ ناسن بہ شیوہ و شان و نیشانہ دا.

﴿الَّذِينَ حَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ۲۰

ئہو کھسانہ کہ نہ فسی خویان زایہ کردووہ بہ راستی ؎یمان ناہیئن.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِنْ أَفْرَى عَلَى اللَّهِ كِذِبًا﴾

کیئہ ؎ہو کھسے زالمتر و ستمکارتر بی لہو کھسے کہ درو بہ دھمی خواوه ہلبہ ستی.

﴿أَوْ كَذَبَ بِنَايَتِهِ﴾

یان بیت بی باوہری دھربری بھرابہر بہ ؎ایاتی خودا؟

﴿۲۱﴾ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

به راستی سته مکاران رزگار نابن.

﴿۲۲﴾ وَيَوْمَ نَخْرُشُهُمْ جَيِّعاً ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ

ترعُّمُونَ

ئەی خۆشەویست باسى ئەو رۆژە بکە کە ھەموو موسولمان و موشریکە کانى تىادا گىدئە کە مەوه جائەلىئىم بەوانە کە شەرىكىيان بۇ من قەرار داوه: وان لە کوي ئەو شەرىكىانە کە ئىبە باوەرتان وابۇو کە ئەوان شەرىكى منى؟

﴿۲۳﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَاتُلُوا وَاللهُ رَبُّنَا مَا كُنَّا مُشَرِّكِينَ

لە پاشا ئەنجامى کوفەرە کە يان ھاتە سەر ئەوه کە بە درۇ سویندىيان ئەخوارد کە شەرىكىيان قەرار نەداوه بۇ خودا.

﴿۲۴﴾ اَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ اَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

جا بىروانە بۇيان چۈن درۇيان كىد لە سەر خۆيان و سویندىيان خوارد کە شەرىكىيان قەرار نەداوه بۇ خودا و ھەر شەرىكى کە بە درۇ دايىان نابۇون بۇ خودا ھەمۇيان لە قيامەتا بە زايە چۈون.

﴿۲۵﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ

وە لە كافەرە موشریکە کانە كەسانى کە لە كاتى قورئان خويىندىنا گویىتلى ئەگرن وە كەوو «وليد» و «عتبة» و «نصر» و «شيبيه» و «ابو جهل» و ھاووينە ئەوان.

﴿۲۶﴾ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكْنَةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي هَذَا نَحْنُ وَقَرَأْ

وە لە بەر بە دەفيکىرى و بە دئەندىشە بى ئەوان نامانە سەر دلىان پەردەيە كى وا كە بۇو بە مانىع لە حالى بۇونىان و تىكە يېشىيان لە مەعنای قورئانە کە و خىستانە ناو

گوییانه و باریکى قورسی وەها كە مانیع بىن لە بىستىيان بۇ ئەو قورئانە به سافى و رەوانى.

﴿وَلَن يَرْوَأُكُلَّ إِيمَانِ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا﴾

وە نەك تەنیا ئەم قورئانە بەلكوو ئەگەر ھەرچى ئایات و نىشانەي راستى توھە يە ھەموويان چاوبىن بىكەۋى ھېشتا ھەر ئىمانى پى ناھىين.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَدِّلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِرُ الْأَوَّلِينَ﴾

25

وەها كوفر لە دلىانا خۆى گرتۇوه كاتى كە دىئن بۇ لاي تو موجادەلت لەگەلدا ئەكەن و ئەوانەي كە كافرن ئەلین: ئەم قورئانە كە تو ئەي خوينىتەوە ھەر حىكاياتى ئەفسانە و ھەلبە سراوى كۆنه كانە.

ريوايەت كراوه: كۆمەللى لە كافره كانى مەككە وە كوو ئەوانەي كە ناومان نووسىن كاتى كە حەززەت ﴿قُرْآنِ﴾ ئەخويىند گویيانلى ئەگرت، جا پرسىياريان كرد لە «نصر»: ئەم شەخسە چى ئەلنى؟ ئەويش وتى: قەسم بەو كەسە ئەم كەعبەي دروستكردووھ من نازانم چى ئەلنى، ئەوهندە ھەيە زمانى ئەجوللىتىتەوە و ئەفسانەي پىشىيان ئەخويىتىتەوە وە كوو چۈن من حىكاياتى پىشىياناتان بۇ ئەگىرمەھو، لە ويىدا نەبۈوسوفيان وتى: حاشا وە كەللا.

فەرمۇودەي خودا: **﴿وَهُمْ يَتَهَوَّنُ عَنْهُ﴾ الآية.**

ريوايەت كراوه لە ئىپىنۈغە باسەوە **﴿إِنَّمَا يَتَهَوَّنُ عَنْهُ﴾** ئەم ئايەتە نازىل بۇوە لە مامۇكانى پىغەمبەر را **﴿كَلِيلٌ﴾** ئەمانە لە ناو كۆمەللا لە ھەموو كەس زىاتر كۆمەكىيان ئەكىدە و لەگەل ئەمە يشا خۆيان دوور ئەخستەوە لە دىنە كەي و باوەرپىتكەرنى.

وہ بازی و تتویانه: نازل بووه له کافره کانی مه ککھدا؛ به زاهیر معنی خه لکیان ئەکرد له ئازاردانی موسولمانه کان و خویشیان دوور ئەکەوتنه وہ له ئیمان هیتان. جا خودا فرموموی:

﴿وَهُمْ يَنْهَانَ عَنْهُ وَيَنْعَوْنَ عَنْهُ﴾

ئو کافرانه معنی خه لک ئەکەن له ئازاردانی حەزرهت ﴿٢٥﴾ و له گەل ئەوەدا دووریش ئەکەونوھ لیپی. ياخود ئەوان معنی خه لک ئەکەن له دەربىرینی بى باوھری بە قورئان وەکوو ئەبووسوفیان کە معنی ئەو رەفیقانەی ئەکرد له نیسبەتدانی ھەلە لە قورئان، له گەل ئەوەیشدا خویشی ئەکەوتە شوپىنى.

﴿وَإِنْ يَهْلَكُونَ إِلَّا أَنفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ ۲۶

وە ئەم کافرانه بەم حالە ناشیرینە ھەر خویان خەسارە تمەند ئەکەن و بە خویان نازانن و شووعوریان ناشکى بەوە کە ئەم حالە زيانە بۇ ئەوان.

﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى الْأَنَارِ فَقَالُوا يَلَيْلَنَا نُرُدٌ وَلَا نُكَذِّبُ بِعَايَتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ

﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ۲۷

ئەگەر تەماشای ئەو بکەی لهو کاتەدا کە رائە گىرین بە سەر ئاگىرى جەھەنە ما و ئەوان ئەلپىن: کاشكى بىانگىرپىانىيەتەو بۇ دنيا و ئیمانمان بېتىايى بە خوداي تەنپا و بە پىغەمبەر و بى باوھریمان نىشان نەدایە پىيان و له موسولمانان بۇوينايى، ئەوە وەزىيىكى زۆر ناھە موارتان ئەھاتە بەرچاو کە بۇ باس ناشى.

﴿بَلْ بَدَأَهُمْ مَا كَانُوا يَخْفُونَ مِنْ قَبْلُ﴾

ئە خوشەويست باوھر مەکە بەوە کە ئەو داواي گەرائەوە و وە عدە بە ئیمان هىتانەيان لە رووی راستىيەو بى بەلكوو ئەو واتەيان لەبەر بى تەوانايىيە لە سەر

عه‌زابی دوزه‌خ؛ چونکی بُو ئهوان دهرکه و توهه توله‌ی ئه و نیفاقد که له دلیانا بwoo له خمکیان ئه شارده‌وه یا توله‌ی ئه و کرده‌وه نابارانه که به دزییه‌وه ئه یانکرد له پیش هاتنى رۆزى قیامه تا ئه گه‌رنا درۆ ئه کەن له گه‌رانه‌وه یان بُو ئیسلام.

﴿وَلَوْ رُدُوا لَعَادُوا لِمَا نَهُوا عَنْهُ﴾

ئه گه‌ر بگیز راینه‌وه بُو دنيا هر ئه گه‌رانه‌وه سه‌ر ئه و کوفر و نامه‌ردییه که لىنى منع کران.

﴿وَإِنَّهُمْ لَكَذِّبُونَ﴾ ۲۸

وه به راستى ئه مانه درۆزىن.

﴿وَقَالُوا إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَا نَا الْدُنْيَا وَمَا مَحَنْ بِمَعْوِثَيْنَ﴾ ۲۹

وه ئه و کافرانه ده‌وامیان بwoo له‌سهر ئه‌وه که بُو ده‌رپینی به‌رابه‌رکن له‌گه‌مل حه‌زره‌تا ئه‌یانوت زینده‌گی نییه زینده‌گی دنيا نه‌بین که وا له‌به‌ر چاوا، و به قه‌تعی ئیمه له پاش ئه‌وه که مردین زیندو ناکریینه‌وه.

وه له‌سهر ئه‌م ئینکاره و ئه‌م به‌رابه‌رکن له‌گه‌مل دینی ئیسلاما و له‌سهر ئازاردانی موسول‌مانان و په‌یره‌وانی دین بهدده‌وام بعون.

﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقْفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا إِلَّا حَقٌّ قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا﴾

ئه گه‌ر تو ته‌ماشای حالیان بکه‌ی له و کاته‌دا که رائه‌گیرین له لای خودای خزیان خودا پییان ئه‌لیت: ئایا ئه‌م حالت و زیندو و کردن‌وه‌تانه حه‌ق نییه؟ ئه‌وانیش ئه‌لین: به‌ری و هللا خودایه، راسته و حمه‌ه و ئیمه به هله‌دا چووبووین.

﴿قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ ۳۰

جا خودا ئه‌فرمومیت: دهی عه‌زابی ئه‌م رۆزه و هربگرن به هۆی ئه و کوفره‌وه که کردن‌دان به‌رابه‌ر به ئه‌حوالی ئیمرۇتان. یانی ئه‌گه‌ر بپوانی و هزعنی نابار ئه‌بینی.

﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا يُلْقَاءُ اللَّهُ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ الْسَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا
يَحْسَرُنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا﴾

يانى بە راستى كەوتىنە زيانەوە و زيانىيان كرد ئەو كەسانە كە تەكزىبى گەيشتن بە خودايىان ئەكىدەتە تا كە قيامەت لە ناكاوا هات بەسەريانا ئەلەين: ئەى حەسرەت و نەدامەتى ئىيمە لەسەر ئەو قوسوورە كە بەرابەر بە هاتنى قيامەت كردىمان.

﴿وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ﴾

وە ئەوان گوناھە كانيان لە سەر پشتىيان ھەلئەگرن.

﴿۲۱﴾ ﴿أَلَا سَاءَ مَا يَرِزُونَ﴾

بىندارەوەبن كە زۆر خراپە ئەو بارەي ئەوان ھەلى ئەگرن.

﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعْبٌ وَلَهُو﴾

وە ئەم زيانى دنيا يە بىرىتىيە لە گاللە كردن و رابواردن.

﴿۲۲﴾ ﴿وَلَلَّادُرُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَنْتَقُونَ﴾

وە بە راستى مالى پاشەرۇز كە مەشھۇورە بە «قيامەت» زۆر چاتىرە لە مالى دنيا بۇ ئەو كەسانە كە لە خودا ئەترىن.

﴿۲۳﴾ ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

ئايا ئىيە هيىشىتا عەقل ناگىرن تارىڭەي باش لە خراپ و كردهوەي باش لە خراپ جىابكەنەوە؟

فه رمووده‌ی خودا: ﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْرُكُنَّكُمْ﴾ الآية.
 ترمذی و حاکم ریوایه‌تیان کردوه له ئیمامی عەلییه‌و
 ﴿كَه ئەبۇوجهە هل و تى
 بە حەزرەت ئیمە تەکزىبىت ناكەین و تو لە لای ئیمەدا راستگۆزى بەلام باوھر
 بە قورئانە كەت ناكەین! جا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە.

﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْرُكُنَّكَ الَّذِي يَقُولُونَ﴾

بە راستى ئیمە ئەزانىن ئەو قىسىمە ئەو كافرانە ئەيکەن دلگرانت ئەكەن بەلام تو
 زۇر ئەھمیيەت مەدە بهو قسانە و ئەو شىۋېيش ئەوان وان لە سەرى؛ چونكى بە
 راستى ئەو كافرانە دوژمنى تو ناكەن.

﴿فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ يُغَايِبُونَ اللَّهَ يَعْلَمُ حَدُودَنَ﴾ ٣٢

چونكى هەرچەن بە زاهىر بە گۈز تۆدا نەچىن و تەکزىبىت ئەكەن بەلام لە حەقىقەتا
 ئەدو زالماھ ئىنكارى ئاياتى خوداى تەعالا ئەكەن.

﴿وَلَقَدْ كَذَبَتِ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَنَّهُمْ
 نَصَرُنَا﴾

بە راستى لە پېش هاتنى تودا و لە پېش زەمانى تودا چەند رەھبەرىكى رەوانە كراو
 لە لايەنى ئیمەوە بۇ ئادەمیزاد، تەکزىب كران و بىن باوھەريان بىن نىشان درا و چەن
 بىن شەرمى بەرابەريان كرا و ئەوان خۆيان گرت لەبر بارى خودا لەسەر ئەو تەکزىب
 و ئازاردان و بىن شەرمىيانە هەتا كاتى خواتى ئیمە هات و يارمەتىيان بۇ هات و
 قەومە كەيان فەوتان. وە ئەم ياساى رەوانە كردىنى رەھبەران و راگەياندىنى ئەوان و
 بىن شەرمى ئادەمیزادە و سەبرى ئەوان و فرياكەوتى ئیمە بۆيان، كەليماتى خودا يە
 و فەرمانى ئەوه هاتووه ئەپۋا.

﴿وَلَا مُبْدِلَ لِكَلْمَاتِ اللَّهِ﴾

وه هیچ شتی نییه که فهرمانی خودا و یاسای ئه و بگویری.

﴿وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَّبِيًّا مِّنْ أَرْسَلْنَا﴾

وه به راستی لهو ئایه تانه‌دا که له پیش ئهم ئایه‌تەدا نازل بۇون پیتگە بىستۇوه بازى ئەخبارى پېغەمبەرە کان کە حالیان له گەل ئوممەتە كەيانا وەها بۇوه.

﴿وَإِنْ كَانَ كَبُرُ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ أَسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْثِنِي نَفْقًا فِي الْأَرْضِ
أَوْ سَلَمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيهِمْ بِثَابَةٍ﴾

وه ئەگەر زور گەورە و گران و دشوار و نابارە له سەر دلتا لادانى ئەوان له ئیمان‌ھینان و تو زور موشتاقى بۆ ئیمان‌ھینانیان دەی ئەگەر ئەتوانى دەرگا و كونى بدۇزىتەوە و پیایا بروپىتە ناو عەرزەوە له داخى ئیمان نەھینانیان وە ياخود دەلىلىکى بە هىزت دەستكەۋى ئۆيىان تا ئیمان بىتنىن، وە يا پلەكانى و پەيژەيەكت دەستكەۋى سەركەۋى بۆ ناسمانە کان بە شىوه‌يەك له شىوه‌كان و بىتىھو بۆ لايان له گەل ئایەت و بورھانى و كارىتكى وەها بىن بە هوى ئەوه ئیمان بىتنىن، فەرمۇو تىكۈشە بىزانم شتىكت بۆ ئەكىرى؟! حاشا بە بىن خواستى خودا و بە بىن يارمەتى ئە و هىچت بۆ ناكرى.

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَمَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ﴾

وه ئەگەر خودا بىوستايە گردىيان بکاتەوە له سەر ھيدايت و ئیمان‌ھینان ئەيتۈنى گردىيان بکاتەوە، بەلام خواستى خودا له سەر یاسای تايىەتى خۆيەتى و ئە و خواستە ناخاتە كار بۆ كۆمەللى كە زور نامەرد و ناھەمۇار بن و دەستەلاتى خۆيان ھەر لە عەناد و دژايەتى له گەل رەھبەرانا بىتنى و بەرابەر بە فەرمانى خودا سەركىشى بىمەن. مادام وايە ئىتىر،

﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴾
٢٥

تۇ لهانه مەبە كە بە ياساي خودا نازانى و داواى شتى ئەكەن لەگەل ياساي خودادا رى ناكەۋى.

﴿إِنَّمَا يَسْتَحِيْبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ﴾

نهەك فەرمانى خودا و پىغەمبەرى خودا وەرئەگرى مەگەر ئەو كەسانە كە لەگەل دلىكى ھۆشىار و بىرىتكى ساغدا وتارى خودا و پىغەمبەر ئەبىسىن؛ چونكى ئەم نەوعە كەسانە وەكۈو تىنۇوى رۆزى گەرم تاسوقن بە ئاوى زەلالى ئامۇرگارى پەروەردگار.

﴿وَالْمُؤْمِنُ يَعْلَمُ اللَّهَ ﴾

بەلام مردووه كان لە گۇرپا خوداي تەعالا زىندوويان ئەكتەوه لە رۆزى قيامەتا ئەوساقسە وەرئەگرن و قسە ئەبىسىن و لەو كاتەيشدا قسە بىستىن سوودى نىيە بۇيان و ئەم كافرانەيش وان بە دەورى تۆدا وەكۈو ئەو مردوانەن.

﴿إِنَّمَا إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴾
٣٦

جا لە پاش ماوهى ژيانى ئەم جىهانە ھەمووتان، موسولمان و كافر، ئەگەپىتىزىنەوە بۇ لاي خودا بۇ حىسىب و سەرپەرسىتى بىرۇ باوھەر و كردهوهى چاك و خراب و هەركەس بە جەزاي خۆى ئەگات.

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّنْ رَّبِّهِ ﴾

كافره كان و تىيان: ئۇوه بۇچى ئايەت و نىشانىيە كى گەورەي واي بۇ نايەتە خوارەوه؛ وەكۈو قسە كردىنى كىيە كان و، رامكىردىنى گيانلەبەرە ھەردىيە كان، لە لاي خوابى خۆيەوه ھەتا لە نىشاندىنى ئەوانا كەس مەيدانى ئىنكارى نەمىنى!

﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً ﴾

تو نەئى خۆشەویست پىيان بلىي: خوداي تەعالا تەواناي هەيءە ئەتوانى ئايەتىكى وا دروست بكا كە ئەوان داواي ئەكەن و فەرمانەكەي رەوانە بكا بۆم و ئەم جۆرە كارە گەورە و خاوهەن نرخانە زۆر بۇون لە لايەنى خوداوه ئەۋەتا ئادەمى لە گل دروست كرد و، وشتىرى لە بەرد دەرھىتىا بۆ سالح و، تۆفانى ھەلکرد بۆ قەومى نووح و، ولاتى «سەمۇود»ى بەردىباران كرد و قەومى «عاد»ى بە رەشمبا بەرباد كرد و ئىبراھىمى لە ناو ئاگرا پاراست و فيرۇعەونى لە ئاوى نىلدا خنکاند و بەنى ئىسرائىلى رزگار كرد و، عيسىى بە بىن باوک دروست كرد و، قورئان، كە ياساى پېرۇزى ئادەمیزادە، ناردىھ خوارەوە بە نوعى كە كەس ناتوانى بەرھەلسى بكا، بەلام بە زۆر ئىمان بىن ھىنان قىمه تى نىيە.

﴿وَلَكِنَّ أَكَثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(٣٧)

بەلام زۇرىبەي ئادەمى لە شىوهى ئەوان نازانى بەم حەقىقەتانە.

﴿وَمَا مِنْ دَآبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَلَبَرٌ يَطِيرُ إِلَّا أَمْمَعُ أَمْثَالُكُمْ﴾

وە هىچ گيانلەبەرى نىيە كە بەسەر عەرزا بىروا يا پەلەوەرى نىيە كە بە ئاسمانا بفرى مەگەر ئومەتىك و كۆمەلە دروستكراوېكە وەكۈو ئىبو، ھەموو دروستكراون، ھەستى پىويستى خۆيانىان بىن دراوه و چەن شتى نەھىنى و خراوهەن دەليانە و بۆ چلونى زىن و ژىوار و شوينەوار و چار كردىنى نەخۆشى و خۆپاراستن لە دوژمنى خۆيان كە ئەگەر ئىنسان باش ئاگادار بىن لىيان زۆر لە قودرهت و تەوانايى خودا سەرى سورئەمەتىنى و ئەزانى پەروەردگارى جىهان ھەموو شىتكى لە عالەمى ئىمكاندا بىن ئەكرى چ جاي ئايەتى كە بۆ تۆى رەوانە بكا

﴿مَافَرَّطَنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾

تەركى ھىچ شىتىكمان نەكىدووه لە نۇوسراؤى «لوح المحفوظ»دا يالە ئىياتى ئەم كىتىيەدا كە نازلەمان كىدووه بىر سەر عەرز بېرىتىۋە ئەوهى كە لە عالەما بىووه و ئەبىن ھەممۇي، تىندايە و لە جوملهى ئەوانە يە تەوانا يې خودا بەسەر ھەممۇ مومكىتىكدا.

شَهْرُ إِلَيْ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

و له پاش برانه و هی ثم جیهانه یش هه مهوو ئوممهت و هه مهوو سینف و فه ردیکیان
گردنه کرینه و له حوزووری خودادا و هه رکهس به پایه و ما یهی خوی و به گهنج
و رهنچی خوی نه گات.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِأَيْمَنَا صُمٌّ وَبِكُمْ فِي الظُّلْمَةِ

وه ئەو كەسانەيش كە بى باوه پييان نىشان داوه بە دينى حەق ئەوانە كەرن لە يىستىنى ئامۇزگارى و لال و بى زمانن لە وتاري راست و لە ناو چەن تارىكىدان؛ تارىكى جەھل و نەزانى و تارىكى گومرايى و بى ئىمانى.

٣٩ مَن يَشَاءُ اللَّهُ يُضْلِلُهُ وَمَن يَشَاءُ يَجْعَلُهُ عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

خودای ته عالا خواستی له سه ر گومر اکردنی هر که سئی هه بن گومر ای ئه کا و خواستی له سه ر هیدایه تی هه رکه سئی بیتی هیدایه تی ئه دا و ئه بیخاته سه ر ریگه دی خواستی له سه ر هیدایه تی داست.

بزانن! ئەم مەسەلە بە نىسبەت بۇ لای تەوانانىي خودا واقىعى و راستە؟ چۈنكى خودا ئەتowanىي ھەرچى كافر ھېيە لە دىنادا ھەموو يان ھىدايەت بىدا و بىيانكا بە پىاوچاك وەكۈو ئەتowanىي ھەرچەن ئەولىيا ھەن لە دىنادا دلىان تىك بىدا و بىيانكا بە كاف، ئەمە بۇ موسوٰلمان جىنگەي گومان نىيە.

بلام ئەم ئايەتانە لەسەر ئەم وەزعە نەھاتۇون، بەلگۇو لە مەقامى دەرىپىنى زوبى، و عاھىزىيەن لە ئەۋزاعى، كافرەكان و ملکىشىيان لە ئەمرى خودا هاتۇون،

و به کورتی نهفه‌رمویت: ئهو کەسانە کە لە پاش ناردنى پىغەمبەرى خۆشەویست دەستیان کرد بە عەناد و سەرکىشى و نافەرمانى و روویان کرده ئارەزۇوى نەفس و بىشەرمى کردن لەگەل رەھبەرا و بىباوەرى لەگەل دین و ئایاتى خودادا ئەوە لەو حالدا وادائەنرى کە كەپە لە بىستنى حەق و، كويىرە لە چاۋپىتكەوتى ئایات و، گىرخواردۇوە لە تارىكىستانا و، خودايىش لە تۆلەى ئەو ھەموو نامەردىيەى كابرادا سەركۈزى ئەكا و گومرای ئەكا ئەمچار بۇ ئىعلانى ئەوە کە ئەو کەسە موسىتە حەقى ئەو دەردىيە خودا ئەلىت: ھەركەس خواستى گومرایى بکات گومرای ئەكا و ھەركەس بىھۆئ ھيدايةتى بىدا ھيدايةتى ئەدا و ئەيختە سەر رىنگەرى راست. جا خوداي تەعالا بۇ ئىلزاً مەدانى ئەو كافرانە نهفه‌رمویت:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَنَّكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَنَّكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرُ اللَّهِ
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

ئەی پىغەمبەرى خۆشەویست بلىن بەو كاڤانە: خەبەرم بىدەن ئەگەر عەزابى لە لايەنى خوداي تەعالاوه حەوالە بکرى بۇ سەرتان وەكۈو ھارى، يَا مارى يَا زۇردارى يَا ناساغىيەكى نابار و ناھەموار، وە ياخود كاتى قىامەتى مەعلوم كە ئاخىرى ماوهى ئەم جىهانە يە بىت بۇتان ئىۋە لهو حالە تاللەدا كەس هەيە غەيرى خودا پەناتان بىدا و ھاوارى بۇ بىھەن؟ جوابى ئەم پرسىيارەم بىدەن وە ئەگەر راست ئەكەن، دىارە وەلاميان ئەوەيە بە راستى كە بلىن غەيرى خودا كەس نىيە پەنای بۇ بىھەن، جا خودا ياش ئەفەرمۇيت: مادام وايە چۈن وەها مل بائەدەن لە ئەمرى خودا و پىغەمبەر وە بۇچى مۇسۇلمان ناير؟ وەكۈو خودا تەقىرى ئەو جوابە ئەكا و ئەفەرمۇيت:

بَلْ إِيَاهُ تَدْعُونَ

واز لهوه بین که بانگی غهیری خودا بکری و همراه بانگ له خودا ئه کهن؛ چونکی دل خوی ئاگاداره ئه گهر نه فس و از لی بینی.

﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ﴾

وه خودای ته عالا ده فعی ئه و بهلا ئه کا که هاوار ئه کهن بوی [ئه گهر ئاره زووی لی بین].

﴿وَتَنَسَّوْنَ مَا تُشَرِّكُونَ﴾

وه فه راموش ئه کهن ئه و بتانه که ئه تان کردن به شهریکی پهروه ردگار.

٤٢

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَّةٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَأَخَذَنَاهُمْ بِالْأَبْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾

به راستی پیغه مبه رانمان رهوانه کرد بتو سه ر چه ن ئوممه تی لی پیش زه مانی تو دا و ئه و ئوممه تانه یه که سه رکیشیان کرد لی فه رمانی ئیمه و کوفریان به رابه ر به پیغه مبه ران ده بیری ئیمه یش لی جهزای ئه و دا ئه و ئوممه تانه مان دوچاری فه قیری و لاتی و بین فاما و بهلا ئی ناکاو کرد به لکوو بپارینه وه له خودا بتو چاری ئه و کاره ساتانه به سه ریانا هات، که چی هر له سه ر ناباری خویان مانه وه و له خودا نه پارانه وه.

﴿فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا﴾

ئه وه بتو چی له و کاته دا که بهلا کانیان لی لا یه نی ئیمه وه پی گه یشت لیمان نه پارانه وه هه تا رزگاریان بکهین؟!

٤٣

﴿وَلَكِنْ قَسَّتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الْشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

بەلام دلىان رەش بۇوهوه و رووناکى تىدا نەما هەتا رىگەي رىزگارى خۆيان
بىيىن وە شەيتان جوانى كرد لەبەر چاويانا ئەو كردهوه ناپەسەندانە كە ئەوان ئەيان
كىردىن.

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِرَوا بِهِ فَتَحَنَّا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَاءٍ﴾

جا كاتى ئەوان هەر ئامۇرگارى و پەندى كە ئىئمە بۇ ئەوانمان ئامادە و حازر كرد
و رەھبەرە كان پىيانيان ئەگەياند لە بىرى خۆيانيان بىردهوه و موبالاتيان بىن نەكىد،
دەركاي ھەموو زيانىكىمان كردهوه بەسەريانا لە گرانى قووت و ژىوار و لە ئاشۇوبى
رۇزگار و بىن سامانى ولات.

﴿حَتَّىٰ إِذَا فَرَحُوا بِمَا أَوْتُوا أَخْذَنَاهُمْ بَعْتَدَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾

ھەتا حالىان بە ھۆى ھەوابازى و رابواردن لە ئارەزووى نەفسا واى پىن هات كە
بە وەزۇر و حالى خۆيان كەيف خۆش بۇون و دىلشاد بۇون بەن نازو نىعىمەتە كە
پىيان دراوه و بە خەيالى خۆيان وايان ئەزانى لە ھەموو شتى رىزگارن، ئەوانمان گرت
و داگىرمان كردىن لە كوتۇپىدا، وە يا بە داگىر كەنەنەكى كوتۇپىر، جا تەماشات ئەكىردىن
لە كوتۇپىدا كەوتە حەسرەت و غەمبارى و ھەناسە ھەلگىشان.

﴿فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

جا بىرايە وە ئاخىرى ئەو قەومە يانى دواييان هات وە يا نەسىل و نەتەۋەيان نەما،
وە ھەموو حەمد و سەنا و ستابىشى بۇ خودايە كە پەروەردگارى عالىمە ھەمووى
لەسەر نىعىمەتى فەوتاندىنى ئەو زالمانى.

**﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمَعَكُمْ وَأَبْصَرَكُمْ وَخَمِّ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ
غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بِهِ﴾**

تۇ ئەى پىغەمبەرى خۆشەویست پىتىان بلىنى: ئەگەر خودا چاو و گويتانلىنى وەربىگىتەوە دلىشتن بە مۇرى غەبىي مۇر بکات بە نەوعى كە بىيى بە مانىع لەوە رۇوناك بىتىتەوە بە شۇعۇر و فامىتىكى بە سوود، ئەو كىتىھ ئەو خودايە غەبرى خودايى عالىم كە ئەو گۈئى و چاو و دلە باشەي بە سوودەتان بۆ بىتىن و لە ناو ئادەم مىزادا سەريان بەرز بکاتەوە؟

﴿أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَتِ شَرَّهُمْ يَصْدِقُونَ﴾

جا تۇ تىنلىكى رەھبەرى خۆشەویست چلۇن ئايات و بەلگەي راست و ھۆرى تەرغىب و تەرهىب ھەلئەسۇرپىتىن بۆ ئەم نامەردانە كەچى لە پاش ئەو ھەمۇ رەھبەرىي كەردىيانە ھەر ئىعاز ئەتىن و لە رىتگەي راست لاندەن.

﴿قُلْ أَرَهِ يَتَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَعْتَةٌ أَوْ جَهَرَةٌ هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا

﴿الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ﴾

تۇ ئەى پىغەمبەرى رەھبەر بەو سەركىشانە بلىنى: ئەگەر عەزابى خوداتان بۆ ھات لە ناكاوا و لە پەنامەكى تارىكە شەودا كە كەس پىتىان نەزانى وە ياخود بە رۆزى رۇوناك و بە ناشىكىرا، ئايدا كەس بە ھىلاڭدا ئەچى لە ئادەم مىزاد بە ھىلاڭكەتىكى زياندار بۆ دنيا و بۆ قيامەت غەيرى ئەو كەسانە و ئەو قەومانە كە ستەمكار و غەددارن؟ تەبعەن كەس نافەوتى بەو شىيە ستەمكاران نەبىي؛ چونكى موسولىمانان ھەرچەن لە دنیادا بەفەوتىن لە پاشەپۇژا بەختىار و سەرفرازىن.

﴿وَمَا نُرِسِّلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ﴾

ئىيمە ھەرگىز پىغەمبەرە كان نانىزىن بۆ سەر ئادەم مىزاد وە يا بۆ سەر جىن و ئىنسان بۆ ئەو نەبىي كە ئەمر و فەرمانەكانى خودا لە لايەنى ئىيمە وە بگەيەن بەوانە و مۇزىدەيان

پی بدهن به بهشت له سووره‌تی فرمانداریدا و بیان‌ترسینن به سزای دوزهخ له سووره‌تی نافه‌رمانیدا. ئیتر بۆ ئەوهمان نه‌ناردوون که خەلکی گالتیه‌یان پى بکەن، وە ياخود بۆ ئەوهمان نه‌ناردوون که هەرچى تەسەروفاتى جىهانه بىدەين بهوان ھەتا بتوانن هەرچى دلخوازى كافره‌کان بى جىيە جىيە بکەن.

﴿فَمَنْ ءَامَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

جا هەركەسىن ئیمان بىتىنی به خودا له سەر دەستى ئەو پىغەمبەرانەدا و فەرمانى خودا بىگرىتە گەردن ئەوه نە ترس و بىيمان ئەبىن لە پاشەرۇزىيان و نە زویرى و دلگرانىيان ئەبىن لە كاتى حازر و رابوردوويان.

﴿وَالَّذِينَ كَذَبُوا إِعْبَادَتِنَا يَمْسِهُمُ الْعَذَابُ إِمَّا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾

وە ئەو كەسانەيش تەكزىبى ئاياتى ئىمە بکەن و باوەر نە كەن به خودا و پىغەمبەر ئەوانىش عەزاب لىيان ئەدا به هوى ئەوه وە كەن به خودا دەرچۈن.

﴿قُلْ لَاَ أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَرَائِينُ اللَّهُ وَلَاَ أَعْلَمُ الْغَيَبَ وَلَاَ أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ﴾

تو ئەی خۆشەويىست بلنى بهو كافرانه من ئىنسانىكىم راست‌كار و واقىعى و لە ئەندازەي ئىمکانىاتى خۆم نارپۇمە دەرەوە، كەوابوو پىتان نالىئىم کە خەزىنە‌كانى رەحىمەتى خودا لە دارايى و تەوانايى ھەموو لە لاى منن هەتا ئىۋە بەهاومە ناو تەمماع و تەقالاي دنیا، وە غەيىب و شتى پەنامەكى لە ئىۋە نازانم هەتا بە ئومىدى ئەوه بىن بۆ لام کە لە شتى غەيىبى ئاگادار بىن و نايىشلىئىم کە من فريشتم و خواردن و خواردنەوەم ناوى، وە ياخود ھېزم ئەشكىن بە گەلن كارى گران کە خارىج بن لە حەدى تەواناي ئىنسان.

﴿إِنَّ أَتَيْعُ إِلَّا مَا يُؤْحَى إِلَيْكُ﴾

وە تابىع نابىم ئىللا بەو ئايەتانە كە بە وەحى دىن بۇ لام، وە بە چ نەوعى فەرمانىم بىن درا هەلە سۇورېم بۇ رىزگار كردنى ئادەمىزاز لە بىر و باوهپى نابار و لە كرددە وە ئىناھە موار.

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَنْفَكِرُونَ﴾

تۆ بلنى ئەى خۆشە ويست: سوپاس بۇ خودا من چاوى سەرم ھە يە و ئەبىنى، وە چاوى دىلم رووناكە و بە قەى خواتى خودا دەركى حەقايق ئەكا، وە ئە و كەسانە كە لە رىيگەي تەمنى و تەربىيەمان دەر ئەچن كويىرن و ھەرگىز چاودار و بىن چاوا بە يەك نابىن، ئايما پاش ئەم ھەموو دەرسە تىنافىكىن ھەتا رىيگەي راست لە رىيگەي لار جىا بىكەن نۇوه؟

﴿وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخْأُفُونَ أَن يُحْشِرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ﴾

﴿وَلِئِنْ وَلَا شَفِيعٌ﴾

وە بىرسىنە بەو كەلامە كە بە وەحى بۇت دى ئە و موسولمانانە وە يائە دلىدىارانە و ئە و ھۆشىيارانە كە ئەترىن لەو بانگ بىكەن بۇ لاي خوداي خۆيان و گردىكىنە وە لە حوزوورى ئەوا بۇ حسىب لە حايلىكدا كە لە غەيرى خودا نە دۆستى و نە يارمە تىدەرئ و نە ھاوارى و نە تکاكارىيكتىان نىيە.

﴿لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

بەلکوو ئەوانە لە خوداي خۆيان بىرسىن و بىگەرپىنە و بۇ لاي خودا.

فه‌رموده‌ی خودا: ﴿وَلَا تُطْرُدُ الظِّلَّيْنَ﴾ الآیة.
 ئینو حیبان و موسیم و نسانی و حاکم ریوایه‌تیان کردوه له سه‌عدی کوری
 ئه‌بی و هقاسه‌وه ئه‌لی: ئایه‌تی: «وَلَا طَرَدَ الظِّلَّيْنِ» هاته خواره‌وه له شهش که‌سدا: له
 من و عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود و بیلال و عه‌مما و میقداد و سوھه‌بیدا، و‌تی:
 موشیکه کان و‌تیان به حه‌زره‌ت ﷺ که ئیمه ده‌ریکا له دهوری خویا. و‌تیان: ئیمه
 شه‌رم ئه‌که‌ین، تا ئه‌مانه له دهوری تو‌دا بن ئامشووت بکه‌ین! لم هزووه شتی که‌وته
 دلی حه‌زره‌ته‌وه، جا خودای ته‌عالا ئایه‌تی: «وَلَا طَرَدَ الظِّلَّيْنِ» ای نازل کرد هه‌تا:
 «أَلِيسَ اللَّهُ بِأَعْلَمُ بِالشَّاكِرِينَ؟»

وه ته‌به‌رانی و ئینوئه‌بی‌حاته‌م و ئه‌حمدہ ریوایه‌تیان کردوه له ئینو مه‌سعووده‌وه
 ئه‌لی: کۆمەلی له قورپه‌یش رابوردن به لای حه‌زره‌ت ﷺ و لمو کاته‌دا خه‌بابی کوری
 ئه‌ره‌ت و سوھه‌یب و عه‌مما و بیلال و غه‌یری ئه‌وانیش له موسولمانه نه‌دارا کان
 لای حه‌زره‌ت بوون، و‌تیان: ئه‌ی موحه‌ممه‌د تو بهم کۆمەل‌ه بی‌دهست و بی‌نه‌وایه
 ده‌سیه‌رداری قه‌ومه‌که‌ی خوت‌بوویت؟ ئایا ئه‌مانه خودا گه‌وره‌ی کرد و قه‌ومه‌که‌ت
 هه‌موو مه‌هتووکن و دوورن له تو؟ چون ئه‌بی؟ ئایا ئیمه ئه‌بین به تابیعی ئه‌و گه‌دا
 و لاتانه؟! دهی نه‌گه‌ر ئه‌ته‌وی ئیمه بکه‌وینه شوین تو ئه‌مانه ده‌ربکه هه‌تا ئیمه بی‌تین
 بؤ خزمه‌تی تو! جا خودا ئایه‌تی: «وَأَنذِرْ بِهِ الظِّلَّيْنِ يَخافُونَ» هه‌تا: «وَلَتَسْتَبِّنَ سَبِيلَ
 الْجُرْمِينَ» ای نازل کرد.

وه ئینو جه‌ریر ریوایه‌تی کردوه له عه‌کره‌مه‌وه ئه‌لی عوتبه‌ی کوری ره‌بیعه و
 شه‌بیه‌ی برای و موت‌عه‌می کوری عه‌دی و حارسی کوری نه‌وغل له‌گه‌ل چهن که‌سی
 له ئه‌شرافی «به‌نی عه‌بدولم‌هناف» له نه‌هلى کوفر چوون بؤ لای نه‌بوو تالیب پتیان

وت: ئەگەر ئەم برازایەت ئەم لات و ھەزارى دەورى خۆيە دەرىكاكا ئەوه ئىمە دلمان پىنى خۆش ئەبىن و ئەبىن بە ھۆى ئەوه ئىمە شوينى بکەوين! جا بەم بۇنەوه ئەبوو تالىب قىسى لە گەل حەزرتا كرد و عومەرى كورپى خەتاب عمرى حەزرتى كرد: ئەگەر بە گۆيى مامت بکەى لەم بارەوه باشە تا بىانىن چۈن ئەبىن. جا خوداي تەعالا ئەم ئايەتى: «أَنذرْ بِهِ الظَّالِمِينَ يَخافُونَ إِذْ نَزَّلْ كَرِدْ هَتَّا: أَلِإِنَّ اللَّهَ بِأَعْلَمُ بِالشَاكِرِينَ» وە لەو كاتەدا بىلال و عەممەرى كورپى ياسىر و سالىمى مەولاي ئەبووحوزەيفە و ئىينومەسعودە لە گەل كۆمەلى ترا بۇون، جا كاتى ئەو ئايەتە هاتە خوارەوه عومەرى كورپى خەتاب هات بۇ خزمەتى حەزرت حَمَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و عوزرى بۇ هيئاواه جا ئايەتى: «وَإِذَا جَاءَكُ الظَّالِمِينَ يُؤْمِنُونَ نَازَلْ بُوو.

﴿وَلَا تَقْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعِشَىٰ يُرِيدُونَ وَجْهَهُمْ﴾
تۆ ئەپىغەمبەرى خۆشەويىست ئەو موسولمانانە دەرمە كە كە عىيادەتى خوداي بىشەرىك ئەكەن لە بەيانى و ئىوارەدا و خواستىان ھەر رەزامەندى خودايە.

﴿مَا عَلَيْكَ مِنْ حَسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حَسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾
حسىيى ئىمانى ئەو فەقيرانە لە سەر تۆ نىيە و لە لاى تۆ نىيە مومكىنە ئىمانى يەكىن لەوانە موقابىلى ئىمانى چەند كەس بى لەم كافرانى قورەيشە كاتى موسولمان بىن و حسىيى ئىمان و رازى دلى تۆيىش لە سەر ئەوان نىيە.

﴿فَنَطَرُدُهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾
ھەتا تۆ ئەوانە دەرىكەى لە بەر داواى ئەو كافرانە و ئەوسا لە سەتكاران حسىب بىرىيەت.

وَكَذَلِكَ فَتَنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا لَّيَقُولُوا أَهَنْؤَلَاءِ مَنْ أَللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِّنْ بَيْنَنَا

بازى لەم خەلکە بە ھۆى بازىكىيانەوە گىرۇدە ئەكم و خەيالات ئەخەمە دلىانەوە
ھەتا بلىين: ئايا ئەم گەلە ھەزارە بە تەنبا خودا منهتى ناوهتە سەريان بە ئىمان و ئەبىن
ھە ئەوان بىگەن بەم پايد؟!

﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّكَرِينَ﴾ ٥٢

جا خودايش بۇ رەدى ئەوان ئەفرمۇيت: ئايا خودا لەوان چاتىر ئاگادار نىيە لە
ئەحوالى سوپاس گوزاران و زاناتر نىيە بەو كەسە كە شىاوى نىعمەت و رەحىمەتە؟!
(بەلىنى)

﴿وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِعَيْنِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾

كەتى كە ئەو كەسانە ئىمانيان ھىتىن بە ئاياتى ئىمە و هاتن بۇ لاتان تو پىتىان بلىنى:
سەلامتانلىنى بىنى.

﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ﴾

خودا لەبەر فەزىل و رەحىمەتى عامى خۆى بىيارى داوه بۇ خۆى.

﴿أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَنَّمَ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ، وَأَصْلَحَ

﴿فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ٥٤

وە ئەو رەحىمەتە بىيارى داوه ئەمە لى پەيدا ئەبىن ھەركەسىن لە ئىيە گوناھى
بىكا لە بەرنەفامى و لە پاشان توبە بىكا و پەشىمان بېتىھە لەو كردهوھ نابارە و پاش
ئەوهىش نەگەرىتەوە بۇ سەرى و لەوهوپاش ئىشى چاك بىكا، واتە ئەگەر حەقى

که سیکی له سهربوو به قهی ئیمکان بیداتمهوه و نه گھرپیتهوه بۇ ئهو تاوانانه که كردوونى
جا خودای ته عالا تاوان بە خش و میهره بانه.

ریوایه‌ت کراوه: کومه‌لی هاتن بۆ حوزووری پیغەمبەر ﷺ عەرزیان کرد: ئىمە
گىرۇدەی گەلى گوناھ بۇوین و حەززەت ﷺ جوابى نەدانەوە و ئەم ئايەتە هاتە
خوارەوە.

وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ

بهو جۆره که وەرتان گرت ئایاتى قورئانى پېرۋۇز نازل ئەكم بۇ باسى موسۇلمان و كافر و تاوانبار و بىتىاوان و تاوانبارى كە تەوبە ئەكا و روو ئەكتەوه بارەگاي رەحىمەتى خودا هەتا پايدە و مايەي موسۇلمانە فەرمانبىرە كان دەربىكەوى.

وَلِتَسْتَيْنَ سَبِيلَ الْمُجْرِمِينَ

روه ریگه‌ی توانیاره‌کانیش رووناک بیته‌وه لیتان.

﴿قُلْ إِنِّي نَهِيٌّ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾

توئهی پیغمه‌بری خوش‌ویست بلئی بهو کافرانه: که به راستی له لایه‌نی خوداوه
مهنم کراوم لهوه که عیاده‌ت بکهم بتوئه و بتانه که ئیوه ئه یانپه‌رستن.

قُلْ لَا أَتَبْعِي أَهْوَاءَ كُلِّ^ك

پیشان بلنی: به هیچ جوری من ناکهومه دوای هه واو ناره زووی نه فسی به دکیشی
ئئنوه و شتی که له سه ریگه دینی حق نه بی نایکم.

٥٦ قَدْ ضَلَّتْ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهَتَّدِينَ

من ئەگەر شوين هەواي ئىتىوه بىكەوم گۈمىز ئەبم و لەو كەسانە نابم كە هيدىاھەت وەرگەن لە لايەنلى خوداوه.

﴿قُلْ إِنَّ عَلَىٰ بَيِّنَاتِنَا مِنْ رَّبِّنَا وَكَذَّبُتُمْ بِهِ﴾

تۇ بىھەرموو بەو كافرانە: كە من وام لەسەر رىيگە يەكى رووناکى راست و كىتابىيىكى وا ئېنى بە دەليل لەسەر ئىسلامىيەت بەلام ئىيە ئەوهەندە بەدېخت و سەرسەختن موبالات بە دەليلى راست ناكەن و عەقلى خۆتان ناخەن بىر كردنەوە ھەتا راست و لار لە يەك جىابىكەنۇوە و لەبەر ئەمە بىن باوەرپىتان دەربىر بەرابەر بەم دىنى منه و ئەم دەعوا و دەليلە راستە كە لە لايەنى خوداوا بۆم ھاتووە. وە بە راستى بىزانن ئەگەر خودا سەرفى نەزەرتانلى نەكا لە تۆلەمى ئەم ئىنكارەدا عەزابى خوداتان بۇ دىت بەلام.

﴿مَا عِنْدِيٌّ مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ﴾

لە لاي من نىيە هيىز بۇ ناردىنى ئەو سزايدە كە ئىيە پەلەپەلى بۇ ئەكەن بە شىيەسى گالىتەوە.

﴿إِنَّ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْصُّ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَضْلِينَ﴾

حوكىم لە زووهاتنى سزادا يالە دىير كەوتىيا ھەر بۇ خودايە ئەو حەق جىى به جىى ئەكا و ئەو باشتى فەرماندارىيەكە كە حەق و ناھەق لە يەك جىا ئەكادەوە.

﴿قُلْ لَوْ أَنَّ عَنِّيٌّ مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ﴾

تۇ بىلىنى ئەگەر ئەوهەى ئىيە پەلەمى بۇ ئەكەن بە من بىكرايدە و لە لاي من بوايە زوو ئىش ئەبرايدە و نىزاع نەدەما لە بەيىنى ئىيمە و ئىيەدا.

﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ﴾

بەلام ھەموو كارى لە لاي خودايە و خودا لە ھەموو كەس زاناتە بەوانە كە سەنمكارىن و لە دەستى خودا دەرنالىچىن.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَجَّةٌ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا
رَطْبٌ وَلَا يَأْسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

بزانى! «مفاتح» يا كۆى «مفتح» بە كەسرە مىم، يا كۆى «مفتح» بە سەرى مىم،
جا لەسەرى يەكەم شىۋوھ «مفاتح» بە مانا كلىله كانى، واتە كلىله كانى ئەو شتانە كە غەيب
و پەنهانىن لە لاي خودان و ئەو كلىلانە عىبارەتن لە عىlim و زانستى خودا، يانى
عىlim بە ئەشىاي پەنهان ھەر لە لاي خودايە. وە لەسەر شىۋوھ دووھم «مفاتح» بە
ماناي «خزانى» واتە خەزىئەكانى شتە پەنهانىيەكان ھەموو لە لاي خوداي تەعالان.
بە هەر حال مەبەست ئەمە يە كە عىلەمى غەيب ھەر خاسە خودايە و كەس غەيزان
نىيە؛ چونكى زانىنى غەيب يانى سېفەتىكى زاتى كە لە گەل خاونە كە يابىن بە دەۋامى
زاتە كەي وە بەم شىۋوھ خودايە غەيزان و داراي زانستى شتى پەنهانە، وە ھەركەسىنى
لە پىنگەمبەران لەپەنگە كە زانىنى غەيب دەست بدا بۇيان ئەو بەھە ئەبىن كە خودا بە¹
ھىزى وەسى يانى بە هوئى فريشتەوە كە جىيرىلى ئەمینە لەو غەيىھ ئاگاداريان ئەكتات.
وە يابە ئىلەمام يانى ئەو زانستە ئەخاتە ناو دلىانەوە. ھەروا ھەر يەكى لە ئەولىا
و پىاوه دل سافە كان شتى لە غەيىيات بزانى ئەوھەيش بە ئىلەمام و فيئر كردنى خودايە
يا خود خوداي تەعالا پەرده لە بەينى ئەو عەبدە و ئەو شتەدا لائەبا تا ئەو شتە ئەزانى،
و ئەمە يىش بۇ چەن كاتىكە و دەۋامدارنىيە. كەوابىن عىلەمى ئەنبىا و ئەولىا بە غەيىيات
داخلى عىلەمى غەيب نىيە بەلکۈو داخلى خەبەردار كردنە لە لايەنى خوداوه بۇ ئەو
كەسانە بە بازە شتىكى پەنهان، خوا رووداوى پاشەرۇڭ بىن يَا ئەو شتانە بىن كە زوو
رابوردوون، وە يابە عزى شوين بىن كە دىتە بەرچاۋىان وەكۈو جىيگەي ئەو سوپايد
كە هاتە بەرچاۋى خەزىئە كاتىن مەشغۇولى موحاجىزەرى ئەسحابە كان بۇو.

بەلام ئەو كەسانە كە بە هۆى حىسابگەر يەوه خەبەر ئەدەن بە بازى شتى وا روو ئەدا وەكۇو باو باران و سەرما و گەرمى، يا بازى مالى دىزاو - مەسەلا - ئەوه ھىچيان عىلەم و زانستى قەتعى نىن بەلكۇو بىرىتىن لە بىر و باوهەر و عەقىدەيەكى وا كە لە پايىھى زەن بەرز نەبووەتەوە بە دەلىلى ئەوه گەلن جار ھەوالى گەلن شت ئەدەن و كەچى دوايى وادەرناچىت.

و ئەگەر لە سۈورەتىكا بە شىيەتىكى بە شىيەتىكى يەقىن بەو شتە بىزانى ئەوه يەقىنەكەى لە خۆرىيەوە نىيە بەلكۇو بە هۆى دەلىلەوە بۇوە ئەوجار ئەلىن خۆرى عىلەمى نەبوو بە غەيىب بەلكۇو بە هۆى ئەو دەلىلەوە غەيىب بۇ پەيدا بۇو. وەكۇو ئەوه بە جىهازى «ئەشىعە» ناو سكى ژىنى دەربىكەۋى و كابرا بىزانى سكەكەى كورە يَا كەچە ئەمانە بە ھېچ شىيەتى جىنگەى گومان و دوو دلى نىن لەم جىنگەدا؛ چونكى وەكۇو وتمان عىلەمى غەيىب زانستى يەقىنى دەوامدارە لەگەل خاواهەنەكە يَا «بالذات» نەك بە هۆى ئەسبابى خارىيەجەوە. لەگەل ئەوەدا كە بازى شتى پەنهانى وا ھەيە كە غەيرى خودا كەس نايىزانى، وەكۇو كاتى ھاتنى قىامەت و كونھى زاتى خوداي تەعالا و سيفاتى ئەو، وە ئەم شتانە ناونەبرىن بە غەيىبى موتلەق. وە ئەو شتانە كە بە ئەسباب ئەزانرىن غەيىبى موزا芬، واتە بە ئىزافە و نىسبەت بۇ ئەو كەسانە كە وەسىلەي دەرخستى ئەو شتانە يان نىيە غەيىب و پەنهانە و نىسبەت بەوانە كە وەسىلە يان ھەيە زاھير و ئاشكرايە - مەسەلا - بۇ كەسىن كە جىهازى كەشى ناو سكى ژىنى ھەيە و ئەزانى بەو مندالە والە سكىيا مندالەكە ئاشكرايە و غەيىب نىيە، و نىسبەت بەو كەسە جىهازەكەى نىيە غەيىب و داپۇشاواه و ئەم جۇرە شتە زانستەكەى تايىھەتى خودا نىيە.

و خوداي تەعالا وەكۇو غەيىيات ئەزانى كە وان لە ماوەرای عەرز و ئاسманا ھەروەها زانا يە بهو غەيىياتەيش كە وان لە سەر عەرزى و شىكدا و وان لە ناو قۇولى دەريادا، وە ئەم غەيىياتەيش لە غەيىياتى «موزا芬» ان چونكى ئەشتە والە عەرزى

لە ولاتى مەغribia له لاي ئەو كەسەدا والە نزىكىيا ناشكرايە، بەلام بۇ خەلگى مەشريق داخلى غېيىه و نامە علۇومە، عەكسى ئەمە يىش ھەروايە.

وە هيچ گەلايىن له دارى ناكە وىتە خوارەوە خودا ئاگاى لى نەبى و نەيزانى. وە هيچ دانە يىن نىيە كە كەوتىن له تارىكستانى عەرزا يانى له قۇولى چالا و لە ناو كونا وە هيچ تەر و وشكىنى نىيە ئىلا لا وە كىتابى مەكشوفدا كە «لوح المحفوظ» وە ياخود والە ناو عىلەمى زاتى خودادا كە زاهير و مەكشوفە لە لاي خۆرى.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ﴾

خودا ئەو خودايە كە ئەرواحى ئىيە وەرنە گرى لە شەوا لە كاتى نوستىنانا و مەنۇي ئە كا لە كەسبى ئەو مەعلۇوماتە كە لە كاتى خەبەرداريدا ئەيىكىد. وە ئەيشزانى بە وەى كە ئىيە كەسبى ئە كەن بە رۆژا.

﴿ثُمَّ يَعْثَثُكُمْ فِيهِ﴾

وە لە پاش نوستىنى شەو خەبەردارتات ئەكەت و هەلتان ئەسيتىنى لە رۆژا.

﴿لِيُقْضِيَ أَجَلَ مُسَمًّى﴾

وە لە بەر ئەوه بە شەوا رۇختان وەرنە گرى و بە رۆژا هەلتان ئەسيتىنى هەتا بە تىكارى ئەو شەو و رۆژە ئەو وادىيە كە دىيارى كراوه بۇ ژيان تەۋاو بىنى.

﴿شَهَدَ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنِيبُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

جا لە پاشان گەرانئەوتان بۇ لاي خودايە و دواي ئەوه ئاگادارتان ئەكەتەوە لە كرددەوە كانتان و خەبەردارتات ئەكە بهوھى لە ژياناتانا كردووتانە.

﴿وَهُوَ الْفَاعِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ﴾

خودا ئەو خودايە كە خاوهەن دەسەلاتە بەسەر عەبدە كانى خۆيدا.

﴿وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً﴾

وە چەن پاسەوان و نىگابانى رەوانە ئەکا بۇ سەرتان و ئەو پاسەوانانە لە ئادەمىزىدەن
لەوانە كە ئاسايىشى دنيا رائەگرن، وە لە فريستەن ئەوانەيان كە مەئمۇرەن بە پاسى
ئادەمىزاد.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّهُ رُسُلُنَا﴾

ھەتا كاتى كە ئاكام دىيت بۇ يەكىن لە ئىيە جا مەئمۇرە فرستادە كانمان بە جارى
رۆختان وەرئەگرن.

﴿وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ٦١﴾

وە ئەو نىزراوانە يىش زىياد و كەم ناكەن لەو ئىشى گیان كىشانەدا نە بە بەرو دوا لە
كاتا و نە بە ئازاردان، واتە لەو ئەندازە بىياردراؤھ زىاتر نىيە.

﴿إِنَّمَا رُدُوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَانَهُمُ الْحَقِّ﴾

جا پاش گیان كىشان رەوانە ئەكرين بۇ لای خودا كە گەورەي راستەقىنەي ئەوانە.

﴿أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَسِيبِينَ ٦٢﴾

بىتدار و ئاگادار بەرەوھ ئەى بەنى ئادەم، ھەر بۇ خودايە حۆكم و فەرماندان بە
گیان كىشان و گیان بە بەرداكىدىن، وە خوداي تەعالا زۇرتىر لە ھەموو موحاىسىنى و
باشتىر لە ھەموويان موحاسىبەي بەندەكان ئەكا.

﴿قُلْ مَنْ يَنْحِيْكُمْ مِنْ ظُلْمَتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرَّعًا وَحَقِيقَةً﴾

تۆ ئەي پىغەمبەرى خۆشە ويست بلىنى بەو كافىرە مل بادەرانە: كى ئىيە رىزگار ئەكا لە
تارىكىيە كانى شەۋەزەنگى سەرەعرەز بە تايىەتى لە ناو قورۇق ئاو و گەناوى ناھەمۇرا
لە كاتى رىبواريدا وە يالە كاتى گەپانتان بە شوئىنى شىتىكىدا وە لە تارىكىيە كانى دەرىيادا

لە كاتى كەشتى رانيدا و لەو گىزىانەدا كە كەشتىيە كان سوور ئەدەن و لە رىنگەي مەقسۇود دوورى ئەخەنەوە؟ كە حالتان وايە بانگ ئەكەن لە خودا بە زەليلى و داماوېيەوە و لە پەنامە كىدا لەو كاتەدا كە ئەلىن:

﴿لَيْنَ أَنْجَنَّا مِنْ هَذِهِ لَنُكُونَ مِنَ الْشَّاكِرِينَ﴾ ٦٣

بە راستى ئەگەر رزگارمان بىكەي لەم تارىكىستانەدا ئىتر لەو كەسانە ئەبىن كە سوپاس و ستايىشى زاتى تو بەجى دىئن.

﴿قُلِ اللَّهُ يُنْحِيُكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ﴾ ٦٤

تو پىيان بلنى: خودا رزگارتان ئەكا لەم تارىكىيانە و لە ھەمۇو زەھمەتىكى تريش كەچى لە پاشانا ئىيە هەر شەرىك بىريار ئەدەن بۇ خودايى عالەم.

﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَعْثَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقَكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتَ

﴿أَرْجُلَكُمْ﴾

تو ئەي خۆشەويىست بلنى پىيان: هەر خودايە قادرە و تەوانايە لە سەر ئەوە كە عەزابىكتان بۇ بىتىرى لە ژۇورتanhو بە گەرمائى ھەواي ھاوين يا بە سەرمائى ھەواي زستان وە يا بە بەفر و بارانى خورەم و بروسكەي زياندەر لە گىان و لە مال و لە كشتوكال و بە تەرزەي وا شېرزمەتان بىكا، يا بە بەردەبارانى ئاسمان وە يا بۇمبارانى نامىھەبانى دەستەلاتدارانى جىهان لە ئىنسانى سياسەتكارى زۇردار. ياخود عەزابتان بۇ بىتىرى لە ژىئر پىتanhو بە ھۆى بوركانى عەرزەوە يا بە ژىراۋىژۇر كردىنى ولا تەكتەن ياخود بە ھېرىشى مشك و مارو دوپىشك و حەشەراتى زھۆى و، ياخود بە زەرعىكىردىنى ئەلغام و مەowardى تەقىنەوە.

﴿أَوْ يَلِسْكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضُكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ﴾

یاخود تیکه لتان بکا به یہ کا به چہن کوئہ لینکی جیاواز کہ هر یہ کہ بہ ئاوازی بن و قسہ تان یہ ک نہ کہویت هر کام چھقو لہوی تر بسوئ و تالاوی دووبہرہ کی لہ دھستی یہ ک بچھڑن.

﴿أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَتِ﴾

جا تھے ماشا بکہ بزانہ چون ئەنواعی سزای خۆمان ئەگورپن بھسہر ئەو کھسانہدا کہ لہ فهرمان دھرئہ چن. وہ یاخود بروانہ چون ئایاتی قورئان ئەگورپن بھ وہ عد و وہ عید و موژدہ دان و ترساندن بتو گیڑانہ وہی سہر گوزہ شتهی ئەھلی دنیا و لادانیان لہ ئەمری خودا و مه حوبوونہ وہیان لہ قیامہتا بھ رہ حمہت و کھرہمی خۆمان بتو تیگہ یاندنی ھوشیاران.

﴿أَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ﴾ ٦٥

بھ ئومید و ھیوای ئەوه کہ لہ حق حالی بین و حق لہ بھ تال جیا بکہ نہ وہ.

﴿وَكَذَبَ بِهِ قَوْمَكَ وَهُوَ الْحَقُّ﴾

وہ لہ گھل ئہم ھممو روونکردنہ وہی حقہدا قومہ کھت ئینکاری و بیباوہریان دھربری بھو عھزادہی کہ حھوالہ ئہ کری بتو نالہ باران، یا بھو قورئانہ کہ رہوانہ کراوہ بتو بھیانی ریگھی دین، لہ گھل ئەوہدا کہ ئەو سزایه حقہ و ئەو قورئانہ راستہ و رہ ھنومایہ بتو ریگھی راست.

﴿قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بُوَكِيلٌ﴾ ٦٦

جا تو پیتیان بلنی: من حق گھیتنم و رہ ھنومای ریگھم ئیتر زال نیم بھسہرتانا بتو ئیمان ھیتانتان وہ یاخود دھستم نارپوا سزا تان بدھم یا سزا تان لی لادھم وہ یا ھیدایہ تان بدھم.

﴿لَكُلِّ بَنَىٰ مُسْتَقْرِئُوْسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ ٦٧

بۇ ھەموو خەبەرى كە لە لايدىنى خوداوه بىن واقىعى ھەيە و دامەزرانى ھەيە، واتە خەبەرى خودا وەکوو خەبەرى عادەتى ناو ئادەمیزاد نىيە كە بازىكىيان راستىن و بازىكىيان پىچەوانەي راستىن، خەبەرى خودا ھەمۇوى راستە و لەمەولا ئاگادار ئەبن و بە راستى خەبەرە كانى خودا و ئەزانى ئەو جەزايدە كە بىپارى داوه دىتە جى.

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخْوُضُونَ فِي سَاءِ إِيمَانِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخْوُضُوا فِي حَدِيثٍ﴾

غىرەم

ھەركاتىن چاوت كەوت بەو كافەرە موشىكىانەي واكە رۋئەچن لە بەدرۇ خىستنەوەي ئايىتە كانى ئىيمەدا، ئەو دوور بىكەوەرەوە لييان و مەچۈرە كۆمەلىانەوە ھەتا لەو باسە لائەدن و دەست ئەكەن بە باسىكى تى؛ چۈنكى بىستنى واتەي نابار دل زامار ئەكا و موجادەلە و شۇپىش لە گەلىانا ئىنسان ئەختاتە ناو كارى ناھەموارەوە.

﴿وَإِمَّا يُنْسِيَنَكَ الشَّيْطَانُ فَلَا نَفَعُ بَعْدَ الْذِكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ ٦٨

غىرەم

و ئەگەر جارى شەيتان ئەم مەنۇ و نەھىي ئىيمە لە بىر بىرىتەوە و رۇيىشتى بۇ ناو ئەو كافرانە كە گالىتە بە ئايىن ئەكەن ئەو هەر كاتىن مەنۇھە كەت كەوتەوە بىر گورج ھەستە لەو مەجلىسە و لە پاش ئەو بىر كەوتەوە ئىتە دامەنىشە لە گەل ئەو كۆمەلە كافەرە نابارە سىھەمكارەدا.

﴿وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَنْقُوْنَ مِنْ حَسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٌ﴾

نىيە لە سەر ئەھلى تەقوا و پارىز ھېچ حسېتىن لە حسېتىن تاوانبارى ئەوان.

﴿وَلَا كِنْ ذِكْرَى لَعَلَّهُمْ يَنْقُوْنَ﴾ ٦٩

بەلام هەر ئەوهەنەيان لەسەرە كە ئامۇرگارىيەن بىكەن و خودايەن بىخەنەوە بىر،
بەلکوو لە خودا بىترسىن.

﴿وَذِرِ الَّذِينَ أَنْخَذُوا دِينَهُمْ لِعَلَّا وَلَهُوا وَغَرَّ تَهْمُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾
 وا زىن لەو كافرانە كە بە خەيالى خۆيان وائەزانى دىنە كەيان عىيادە تىكىرنە بۇ
 بىتە كان و مەنۇي سەرپىنى بازە و شتىرىكە و مال بېشىرىدەن بە ياساي ئەزلام، وە ئەم
 جۆرە كارانە شىتىكىن لە بەرچاوى ھۆشىيارا بە گالتە و گەپ حسېب ئەكرىئن. وە يَا
 ئەو كەسانە كە ئەم دىنە بەرزە وە كوو ئىسلام بىن كە دانراوه بۇيان بە گالتە ئەزانى
 و موبالاتى بىن ناكەن. يَا ئەو كەسانە كە باورپىان بە هيچ دىنىي نىيە و وا ئەزانى دىن
 بۇ ئادەمیزاد گالتە كىردىن و رابوردىنە. وە تەركى ئەم نامەردانە بىكەن كە ژيانى دىنيا بايى
 كىردوون بە تايىھەتى دەۋامى سال و دارايى و مال و زورى خزم و ئەولاد و مەندال.

﴿وَذَكَرِيهِ أَنْ تُبَسَّلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ﴾

وە ئامۇرگارىيەن بىكە بە هوى قورئانەوە نەكا هەر نەفسى بىگىرى و مەنۇ بىكىرى
 لە رىيگەي رىزگارى بە هوى ئەو كىردوانەوە كە كىردوونى.

﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُولَتِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ﴾

لە حالىكى نىيە بۇ هيچ كەسى و هيچ نەفسى لە غەيرى خودا يارمەتىلەردى وە يَا
 تىكارى.

﴿وَإِنْ تَعْدِلَ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا﴾

وە ئەگەر هەر فىدييەيىن بىدا لىنى وەرنا كىرى.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ أُتْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا﴾

ئەوانە كۆمەلېكىن كە مەنۇ كراون لە ھەمو و خىرى بە هوى ئەو كىردوو خراپانەوە
 كە كىردويان.

﴿لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيرٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ يَمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾

نهوانه بؤیان بریار دراوه خواردن و هیه ک له ئاوی گهرمی کولاؤ و سزا یه کی سه خت به هۆی کوفر کردن که بیانه وه.

﴿قُلْ أَنَّدَعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا﴾

تۆ بلی بەو کافرانه: ئایا ئیمە بانگ ئە کە بین لە غەیرى خودا نە و بتانهی کە قابیلیه تى ئە وە بیان نیبە سوودمان پىن بدهن يازیانمان لى بدهن؟

﴿وَنَرِدُ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَنَا اللَّهُ﴾

وە ئە گىتىر ئىنە و پاش و پاش لە سەر پاژنە کانمان لە پاش ئە وە کە خودا ھيدا یه تى ئیمە دا و ئیمە گەياند بە دینى ئىسلام!

﴿كَالَّذِي أَسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ﴾

وە کوو ئەو ئادەم مىزادە کە شەيتان لە سەر ھەواى نە فس بردۇو یه تى بە زەویدا بە گىتىر و سەرگەر دانى.

﴿لَهُ أَصْحَابُ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ أَتَيْنَا﴾

کە ئەو گومرا یەش چەن رەفيقىتى کى ھەبىن بانگى لى ئە کەن لە دوور ھەو پىن ئەلىن: بىن بۇ لامان بۇ وەرگەرنى رېنگەی راست بە هۆی ئیمە وە.

﴿قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَإِنَّنَا لِلنُّسُلُمِ لَرِتِ الْعَلَمِيَّاتِ﴾

تۆ پىيان بلی: بە راستى ھيدا یه تى ھەر ھيدا یه تى خودا یبىه و ئیمە فەرمانمان بىن دراوه کە مل کەچ بىبىن بۇ خودا یبىن کە پەروەردگارى عالىمە.

خۆلا سە ئە فەرمۇیت: ئەی خۆشە ویست تۆ خۆت بىگە لە سەر حالى خۆت و تۆ خەلک رابكىشە بۇ لاي دين و مەبە بەو كەسانە کە بانگ ئە كرىن بۇ شتى بە تال.

﴿وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتَ مُّهَمَّةٌ﴾

وە فەرمانمان بىن دان كە: دەوام بىكەن لە سەر بە جىنى ھىتانانى نويىز و لە خودا بىرسن.

﴿وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ٧٢

وە خودايى تە عالا ئەو خودايى كە بۇ لاي ئەو بانگ ئە كىرىن.

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾

وە ئەو خودايى خودايى كە ئاسمانى و زەوى لە نەبۇون دروستكردووو لە سەر شىوهى حىكىمەت و دروستكارى.

﴿وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ﴾

وە قىسى ئەو لە سەر حەق و حىكىمەتە لەو رۆزەدا كە بە شىتكى ئەلىنى: بىه! ئەو يىش نېبىن. واتە هەر شتى كە خودا خواتىلى سەر بىن و پىسى بە فەرمۇى بىه و ئەو يىش بىن ئەو فەرمۇودىيە لە گەل حىكىمە تدايە.

﴿وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنَفَّخُ فِي الصُّورِ﴾

وە ھەر بۇ ئەو رىاسەت و سەردارى لەو رۆزەدا كە فۇو ئە كرى بە «صور»ا بۇ تىكىدانى ئەم زەوى و ئاسمانى وە لەو رۆزە يىشا كە فۇو ئە كرى بە سۈورا بۇ زىندىوو كردىنەوەي گيانلە بە رانى مىدۇو لە جىتنى و ئادەم مىزازد.

﴿عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهِيدَةُ﴾

زانايە بە هەر شتى كە پەنهان بىن لە ئىئىمە وە ياخود بە دەرە وە بىن لە لاي ئىئىمە.

﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَيْرُ﴾ ٧٣

وە ئەو خودا لە كردىنەوەدا بە حىكىمەتە و ئاگادارە لە سەر ھەمۇو شتى.

جا بە موناسىبە ئەوەوە كە موشىيکە كانى مەككە گەلى ئازارى دلى پىغەمبەريان لەئەن
 ئەدا خوداي تەعالا بۇ دلخوشى دانەوە ئەو باسى باپىرە گەورە خۆرى كە ئىبراھىمە لەئەن
 و باسى گىرۇدە بۇونى بە دەستى قەومە كەي و باسى گەلى لە پىغەمبەرانى خاوهن
 پايەي بۇ كرد و ئەمرى پى كرد: پىيوىستە بۇ تو كە بەقەي هەموو ئەم زاتانە دەروونت
 گەورە بىن؛ چونكى رىسالەتە كەت بۇ هەموو ئومەمەتنى و بۇ هەموو زەمانىكە هەتا
 هەتايە. وە فەرمۇسى:

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمَ لِأَيْمِهِ مَا زَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا مَالَهُ إِنِّيْ أَرَدُكَ وَقَوْمَكَ
 فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ ٧٤

واتە ئەي پىغەمبەرى خۆشە ويست بىر بىكەرەوە لەو كات و چەرخەدا كە تارىكى
 ئىشراك و بىپەرسى جىهانى داگىر كىدبۇو، وە نەمروودى بابلى ستەمكارى نامەرد
 دەستى گرتىبو بە سەر ئادەمیزادى «بین النھرین» و خوارو ژوورىشىا، جا ئىبراھىمى
 كورى ئازەر - كە لەسەر واتە مېزۇونووسەكان يالە «كۈنى» لە خاكى بابلدا يالە
 «شەرقات»، يالە «سوس» لە نزىكى ھەولىردا لە دايىك بۇوە - خودا ويستى بىكاكە
 رەھبەر و باوكى پىغەمبەران و لەگەل ئەوەدا كە ئازەرى باوكى سەرۋىكى بىپەرسىتە كان
 بۇو، رووى كرده بىر كىدەنەوە لە رىنگەي راست و دۆزىنەوە پەرۋەردىڭارا وە بە دل
 حالى بۇو كە پەرسىتارى دار و بەرد سوودى نىيە و شىتىكى ھىچ و پۈچە، بە
 سەرسۈرمانەوە وتى بە ئازەرى باوكى: ئايا پىاواي زىرەكى وەكۈو تو ئەم بىتە تاشراوانە
 بېيار ئەدەي بە خودا يانى كە پەرسىتارى بىكىرىن؟! بە راستى مادام لەسەر ئەم بىر و
 باوەرن من عەقىدەم وايە تو و كۆمەلە كەت وان لە گومراھىيە كى ئاشكرادا.

﴿وَكَذَلِكَ نُرِيَ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونَ مِنَ

الْمُوقِنِينَ﴾ ٧٥

وه هر وه کوو دلی ئیراھیمان نوورانی کرد و هیزمان پیندا بقئه و پرسیاره له باوکی، نیشانمان دا به ئیراھیم ئاساری ریاسه‌ت و دهسته‌لاتی خۆمان له ئاسمانه کان وله زه‌ویدا بقئه وه ئوانه بکا به ده‌لیل له سه‌ر بعون و یه کیه‌تی په‌روه‌ردگاری «واجب الوجود» وه بقئه بیجی بیانه که خاوونه یه‌قین و زانستی راستن.

﴿فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الْيَلْ رَهَ اَكَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي﴾

جا هر له سه‌ر نه و بیر و باوه‌ره که دار و بهرد بق خودایی ناشیئن که‌وته گه‌زان و بیر کردنوه بق دوزینه‌وهی په‌روه‌ردگار، وه کاتنی که شه و تاریکی هینا به‌سه‌را چاوی گیپرا چاوی که‌وت به ئه‌ستیره‌یه‌کی به پرت‌هه و - ئه‌لین زوهره یا موشه‌ری بعو - وه وتنی: ئه‌مه خودای منه که به ده‌ستکاری ئاده‌میزاد نیه و ده‌ستی پین ناگا و رووناکیشه.

﴿فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الظَّفِيرَ﴾

به‌لام کاتنی له شوینی خۆی جو‌ولاؤ ئاوا بعو وتنی: من شتی بی ده‌وامی زوو‌لاچووم ناوی و خوشم ناوی.

﴿فَلَمَّا رَأَهَا الْقَمَرَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي﴾

جا کاتنی مانگی چاو پیکه‌وت وتنی: ئه‌مه په‌روه‌ردگاری منه.

﴿فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْنَ لَمْ يَهِدِنِي رَبِّي لَأَكُونَتْ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ﴾

جا کاتنی مانگ ئاوا بعو فه‌رمووی: به راستی نه‌گه‌ر خودا هیدا‌یه‌تم نه‌دا نه‌بم به یه‌کنی له گومرا‌اهه کان.

﴿فَلَمَّا رَأَهَا الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ﴾

جا له پاش ئاوابوونی مانگ کاتنی چاوی که‌وت به رۆژ بەرزه‌وه بعو له که‌ناری ئاسمان وتنی: ئه‌مه خودای منه و ئه‌مه گه‌وره‌تره له مانگ و ئه‌ستیره و رووناکتره.

﴿فَلِمَّا آفَلتَ قَالَ يَقُومُ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشَرِّكُونَ ﴾ ٧٨

كاتى كە رۆژىش ئاوابۇو ئىبراھىم فەرمۇسى: ئەى كۆمەلى لەلتى من، بە راستى من دوورم لەو شستانە كە ئىيۇه ئەيکەن بە ھاوارپىنى لە خودايىدا و پاكم لە بىر و باوهەرى ئىشراك و ھاوارپى بېرىاردان.

﴿إِنِّي وَجَهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا﴾

من وا بە راستى و بە يەك دلى رووى خۆم ھەلسۈوران بۇ بەندەبى و عىيادەت بۇ ئەو پەروەردگارە كە ئاسماňانە كانى دروستكىردوووه بە رۆژ و مانگ و ئەستىرەكانەوە و زەۋى - بە دەشت و ھەردە و كۆسارانەوە - دروستكىردوووه، وە ئەمانە ھەموو رامن بۇ خوداي جىهان و ھەرييەكى لەمانە سەرگەرداň بۇ كارى پىتى سېپىراواه، وە حالىم وايە لامدا لە ھەموو ئايىن و دين و بىر و باوهەرىكى بەتال بۇ لاي خوداي خاوهەن كەمال.

﴿وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشَرِّكِينَ﴾ ٧٩

وە من بە قەتعى لەو كەسانە نىم كە شەرىك و ھاوارپى بۇ خوداي عالەم بېرىار ئەدەن.

﴿وَحَاجَهُهُ قَوْمُهُ﴾

جا كە ئىبراھىم بانگەوازى كرد لەسەر بىر و باوهەرى تەوحيد و خودا بە يەكناسىن، قەومەكەي يَا لەبەر نەفامى و نەزانى و يَا لەبەر تەقلیدى خەلک، وە يَا لەبەر ترسى نەمانى پايە و مايەي جىهانى دەستيان كرد بە موجادەلە لەگەللىا.

﴿قَالَ أَتَحْتَجُونَ فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَنَا﴾

ئىبراھىم لە جەواياندا فەرمۇسى: ئاييا تازە ئىيۇه موجادەلە ئەكەن لەگەلما لە ھۆى خوداوه بۇ ئەوه من وەرگەرىيەم لە تەوحيد وەلحال خودا ھىدايەتى داوم بۇ دەشكەوتى زانستى بىن گومان بە بۇون و يەكىيەتى خودا.

﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا﴾

وه هر وه کوو له ناحیه‌ی عیلم و زانست و باوهر به خودا ئیوه سوودی و هرناگرن
له موجادله که تان له گهله مندا له ناحیه‌ی ترساند نیشه وه ئیستیفاده ناکهنه؛ چونکی
من ناترسم له و بتانه که ئیوه بپیاریان ئدهنه به شهريک بو خودا؛ چونکی ئه زانم
ئهوانه ناشین بوزيانگه ياندن به که سه مگه خودا خواستی زيانیکی بین بو ئیمه
به هۆی ئهوانه وه بدم جۆره که سته مکاری تەعەسوب بکا و له تولهی تەحقیری
ئهوانا زيانیکمان بین بگه يهنه.

﴿وَسَعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾

خودا هەموو شتیکی ئیستیعاد کردووه و داگیری کردووه له هۆی عیلم و
زانسته وه. واته زانایه به هر سوود و زيانی.

﴿أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾

ئایا ئیوه بیر ناکهنه وه هەتا بزانن که بتەکان خۆیان ھېچيان بین ناکرئ؟

**﴿وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشَرَّكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشَرَّكْتُمْ بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ، عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا﴾**

من چۈن ئەترسم له دار و بەردە که ئیوه کردووتانن به شهريک بو خودا وە
ئیوه ناترسن له وه که کردووتانه به شهريکی خودا شتیکی وەها که خودا دەلیلیکی
نەناردووه لەسەر ئەوه که ئىعتیباری بین بکرى بەلکوو دەلیلی قەتعى و يەقىنى
دانادووه لەسەر ئەوه که قابيل نىيە خوداي عالەم ھېچ شهريکيتكى بىن چ جاي ئەو
دار و بەردە؟!

﴿فَإِنَّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالآمِنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

جا کام له م دوو به شه لایه قتر و قابیلته به ئەمن و ئاسایش؛ به شى خودا بە يە كناس
يا به شى بېتىه رستى موشرىكى ناراس ئەگەر ئىيە خاوهەن عىلەم و زانستن؟

فَهُرْمُودَهِي خُودا الَّذِينَ مَاءْمَنُوا وَلَئِنْ يَكُسُوا الْآيَةِ

ترمذی و موسیلیم و بوخاری روایه‌تیان کردوده له عهد دللاوه ﷺ کاتی که
ئایه‌تی: «الذین آمنوا ولم يلبسوا أثيابهم بظلم ه نازل بمو زور بمو به هوی نازاری دلی
موسولمانه کان، و تیان: ئه بی کنی بین له ئیمه که زولمی نه کردنی له نه فسی خوی؟
نه ویش فهرموموی: مه عنای نه و نییه که ئیوه تین گه یستون، مه بست لمو زولم
ئیشراکه، ئایا نه تان بیستووه فهرموده لوقمان به کوری خوی: «یا بني لا تشرك
بالله إن الشرك لظلم عظيم ه؟ جا خودا فهرموموی:

﴿الَّذِينَ هَامَنُوا وَلَمْ يَلِسُو اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهَتَّدونَ﴾

به ئوسوولى دەللىلى راست و رهوان ئەو كەسانە كە ئىمانيان ھىناوه بە خودا و ئىمانە كە يان تىكەمەن نەكىدووھ بە سىتەمىي ھاپرى بېپاردان بۇ خودا ئەوانەن ئەمن و ئاسايىشيان ھەيە و ئەوانەن شارەزا كراو بۇ رىيگەي راست و ئەوانەن گەيشتوون بە مەقسۇد.

وَتَلَكَ حُجَّتَنَا إِذْ أَتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ

نهوانهی که به یانمان کردن له نه حوالی نیبراهیم و تمماشا کردنی ئاسمان و نه ستیره و مانگ و رۆژ و گەیشتى بەو نەنجامە کە شتى ناپايەدار و بىدەوام و رامكراو بۇ

١. لقمان؛

هاتوچۇز بە درىزەي كات بۇ خودايى ناشى، ھەمومان كرد بە دەلىلى قەتعى بۇ ئىبراھىم لە نەفسى خۆيا و لەسەر قەومەكەيشى، خۆى گەيشت بە حەقىقەتى خودا ناسى و قەومەكەيشى بىن دەنگ كرد لە موجادەلە كردىن.

﴿نَرْفَعُ دَرَجَتَنِّ مَنْ نَشَاءُ﴾

وە كۈو پلە پايەي ئىدراكى ئىبراھىممان بەرز كردهو لە مەقامى ئادەمیزادىنىكى عادەتىيەو بەر زمان كردهو بۇ نوبووهت و رىسالەت و كردىمان بە «شىخ الموددين» و «ابوالأنبیاء» ھەروا ھەركەسىن خواتىمان لەسەر بىن بە چەن پلە بەرزى ئەكەينەوە.

﴿إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلَيْهِ﴾

بە راستى خوداي تو - ئەي پىنگەمبەرى رەھبەر - خاۋەن حىكمەتە كە كردارە كانىيا و زانايە بە زاھير و باتىنى ھەمۇو كارى و ھەمۇو كەسىن لەوانە كە ھەللىان ئې بىزىرى و لە غەيرى ئەوانىش.

﴿وَوَهَبَنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾

وە لە پاداشى ئەو سزا و جەفايە كە تۈوشى بۇو لەسەر بانگىردىنى ئادەمیزاد بۇ دىن ئىسحاقمان بىن بەخشى لە كاتىكىدا ھيواي پەيدابۇونى مندالى نەبۇو، وە يەعقووبىشمان بىن بەخشى چونكى كورپى كورپىش كورپە.

﴿كُلًا هَدَيْنَا﴾

وە ھەر دوکيانمان ھيدايەت دا و شارەزامان كردىن بۇ ئەخلافى بەرز و خۇو و رەوشتى پەسەند ھەتا پايەي رەھبەر يېپىدان.

﴿وَنُوحاً هَدَيْنَا مِنْ قَبْلٍ﴾

وە نۇوحىشمان لە پىش ئىبراھىمدا ھيدايەت دا بۇ خزمەتى حەقىقت و پايەي رەھبەر يېشمان پىدا.

﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ﴾

وه بازی له نه ته وه کانی نو و حیشمان هیدایت دا بز پایهی ره به بری وه کو و داود و سوله یمان که باوک و کوری بعون خاوون پایهی ره به بری و خاوون مایهی ئه فسه ری و پادشاپی و سه روهری.

﴿وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ﴾

دوو پیغه مبه ری گیر و ده به ئازار و زه حمهت و گه یستو و به پادشاپی عیز زهت و سه روهرت و ره حمهت.

﴿وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ﴾

دوو پیغه مبه ری ناودار و دوو برای خوش ره فtar.

﴿وَكَذَلِكَ بَخْرِي الْمُحْسِنِينَ ٨٤﴾

هر وه کو و چون جه زای ئه م پیغه مبه رانه مان داوه جه زای هه مو و خاوون ئی حسان و کرده وه چاکیش ئه ده ينه وه.

﴿وَزَكَرِيَا وَيَحْيَى﴾

وه له و بازه نه ته وهی نو و حهیه زه که ریا و یه حیا ئه م باوک و کوره که له ریگه دینا بعون به فیدایی.

﴿وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ﴾

دوو ره به بری دوور له په یوه ندی دنیای دوون.

﴿كُلُّ مِنَ الْصَّالِحِينَ ٨٥﴾

هه مو و فردی له مانه له وانه بعون که بؤ خودا سولحا بعون و ره فtar و ئاساریان پاک و چاک بعرو.

﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَآلِيَّسَعَ﴾

له بازه نه‌ته‌وه‌یه ئیسماعیل و ئه‌لیه‌سەع کە دوو پىغەمبەری ئارامکار و خاوهن
ئیعتیبار بۇون.

﴿وَيُوئِشَ وَلُوطًا﴾

وھ ئەم دوو زاتەیش کە رەھبەرتىکى رەوانە كراون بۇ سەر قەومىنىكى سەرسەخت
بەلام ئومەمەتى يوونس لە ئەنجاما گەيشتن بە پایەی ئیمان و ئومەمەتى «لوط» ھەر
لەسەر نافرمانى مانھوھ ھەتا خودا فەوتاندۇ.

﴿وَكُلُّاً فَضَّلَنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ٨٦﴾

وھ ھەموو فەردىيەك لەم رەھبەرانەمان فەزىل دا بەسەر ئەھلى عالەمى زەمانى
خۆياندا و بە ئىستىقامەت خزمەتى تەھىیدى خوداييان كرد - دروودى خودا لەسەر
ئەرواحى خۆيان و ئەتباعيان بىن ھەتا كاتى گەيشتن بە خوداي تەعالا - .

﴿وَمَنْ أَبَا إِيمَمَ وَدَرِيَّتَهُمْ وَإِخْوَنَهُمْ﴾

وھ ھیدايەتى بازيكمان دا لە باۋك و نەته‌وه و براي ئەم كۆمەلە رەھبەرە ناوبراوانە.

﴿وَاجْتَبَيْتَهُمْ وَهَدَيْتَهُمْ إِلَى صِرَاطِ مُسْتَقِيمٍ AV﴾

وھ ھەلمان بىزادىن بۇ خزمەت و عبادەت و شارەزامان كىرىن بۇ رىگەی راست.

﴿ذَلِكَ هُدًى اللَّهُ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾

ئەم پایەی عبادەت و خوداناسى و رەھبەرييە بە ھیدايەتى خودا و عىنایەت و
ریعايەتى ئەوه کە تەعېرىيانلى ئەدرىتتەوه بە تەوفيق، ھیدايەتى ئەوانەی بىن ئەدا
کە خواستى لەسەر ھیدايەتىان بىن لە بەندەكانى.

﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِيطًا عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ٨٨

ئه گهر، فهرزه‌ن، پاش ئه و پایه بەرزه‌یش له ته‌وحید و هرگه رانایه‌ته‌وه و شهريکيان بۇ خودا قه‌رار بدايە - پەنا به خودا - هر کرده‌وه يه کى چاكه‌يان هەبۇ دائە‌کەوت و نرخى نەدەما.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ إِذَا تَبَّعُوكُمْ مُّؤْمِنُونَ لَمْ يَرْجِعُوكُمْ إِلَيَّ وَلَا هُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

ئەم كۆمەلە رەھبەرە گەورە كەسانىكىن كە له لايدەنى خۆمەوە كىتابىم بىداون جا هەر يەكىن كىتىپىكى سەربەخۇ يا به دوو كەس يا چەن كەس هەر لەسەر كىتىپى مابىنە وە كۈو پىغەمبەرانى بەنى ئىسراييل هەتا هاتنى حەزەرتى عيسا ھەمەو روفتاريان كردووە به تەورات و ھەروا حىكىمەت و رەھبەرىم بىداون.

﴿فَإِن يَكْفُرُ بِهَا هَوْلَاءُ فَقَدْ وَكَلَّا لَهَا قَوْمًا لَّيُسُوا لَهَا إِلَكَفِيرِينَ ﴾ ٨٩

جا ئه گهر ئه و كۆمەلى قورىشە كوفر ئەكەن و ئىنكاري پىغەمبەرایەتى نەوانە ئەكەن ئەو ئامادەمان كردووە بۇ ئىمان و باوەر بەوانە قەومى كە باوەریان بەوانە ھەيە وە كافر نىن پىيان، وە كۈو كۆمەلى ئەسحابە له موھاجىرین و ئەنسار و باقى ئەسحابە و تابىعىن بە شىوهى كردارى پاڭ تا رۆزى قيامەت.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيهِدَنَاهُمْ أَقْدَدَهُمْ﴾

ئەو كۆمەلە پایه بەرزانە كەسانىكى ئەوتۇن كە خودا ھيدايەتى داون بۇ رىگەى راستى، خۆيان بەو رىنگەدا رۆيىشتۇن و عىيادى خودايىشيان بانگ كردووە بۇ سەر ئەو رىنگە، جا لەبەر ئەو تو رەوانە كراوى بۇ تەواو كردىنى دىنىي حق و ئەخلاقىي بەرزا و رووناڭ كردىنەوە ئاسمان و زەۋى، تو ئىقتىدا بىكە به ھەمۇويان، واتە بەقەى ھەمۇويان ئەخلاقت بەرزا بىن، واتە هەر رەوشىتىكى بەرزا له لاي ھەركەسىن لەوان بىن پىويسىتە تو بىن بە خاوهنى و بەو رەوشىتە سلۇوك بىكە لە جىهانا.

﴿قُلْ لَا أَشْكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾

توئی پیغه‌مبه ری خوش‌ویست بلنی بهو کافرانه: من داوای مزدو توله‌تان لئن ناکهم له‌سر گه‌یاندنی کیتاب و ئامۆژگاریتان. ئەم قورئانه کە بۇ من ھاتووه و به ئیوه‌ی رائەگه‌یه نم ھەر وەعز و ئامۆژگاری و بىر كردنه‌وھیه له گەورەبی خودادا و ھاتووه بۇ رىتومايى ھەموو عالەم، وە ئىمە بەس تەبلیغ ئەکەین، وە پاداشى تەبلیغیش له لای خودایه.

فەرمۇدەی خودا: **﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهُ حَقًّا قَدَرُوا﴾**.

ئىینوئەبى حاتم و ئىپنۇلمۇن زىر رىوايەتىان كردووه له سەعىدى كورپى جوبەيرەوە
ئەلئى: پىاۋى ئات بۇ خزمەتى حەزرتە عَلَيْهِ السَّلَامُ ناوى مالىكى كورپى سەيف بۇو،
دەستى كرد بە واتەی نارېتكە لە خزمەتىا، جا حەزرتە فەرمۇسى: سوئىندىت ئەدم بە
خودا خوتىندۇرۇتەوە له تەوراتدا خودا ئىنسانى قەلەوی خوش ناوى؟ وە كابرايش
قەلەو بۇو جا رقى داھات و سوئىندى خوارد كە خودا قەت ئايەتى نەناردۇرۇتە
خوارەوە بۇ سەر ئادەم مىزاد! له ويا رەفيقە كانى له جوولە كە و تىان: خودا بىتگرى! ئەى
خودا تەوراتى نەناردۇرۇ بۇ مۇوسا؟ ئەويش سوئىندە پىشۇوە كە دووبىارە كرده‌وە.
جا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە و فەرمۇسى:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهُ حَقًّا قَدَرُوا إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ﴾

ئەو جوولە كە و وىنە ئەو خودايىان نەناسىيە بە ناسىيەتىكى راست لهو كاتەدا كە
وتىان: خودا ھېچ ئايەتىكى نازل نە كردووه بۇ سەر ئادەم مىزاد.

﴿قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ﴾

تو ئەی خۆشەویست پىئى بلىٰ: ئەی ئەوه کى ئەو كىتىيە نازل كردووه كە مۇوسا^{عائىلە} هىننای بۇ لاي ئىيە كە حالى وايه بۇوه بە رووناکى بۇ دل و دەروونتان و بۇوه بە هۆى هيدىايت و شارەزايستان بۇ نادەمیزادى بەنى ئىسرائىل؟

﴿تَجْعَلُونَمُقَاتِلِيْسَ بُدُونَهَا وَخَفْوُنَكَثِيرًا﴾

كە ئىستە ئىيە ئېكەن بە چەن بەشى و ھەر بەشىكى باتانەوى دەرى بخەن و زيانى نەبى بۇ دلخوازى ئىيە ئەينووسنەوه لە ناو چەن پارچە كاغەزىكداو بلاوى ئەكەنەوه بە ناو بەنى ئىسرائىلدا و بەشىكىشى كە حەز ناكەن بلاوى بکەنەوه ئەيشارەوه وەکو و ئەحکامە كە ناتانەوى تەتىقى بکەن و ئەو نىشانەى حەزرەتى مۇھەممەد و پەيرەوانى كە ناتانەوى مەشهورى بکەن.

﴿وَعَلِمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا إِبَّا أُكُمْ﴾

وە بەو كىتىيە تەعليمەтан كرا و نىشانەن درا ئەو ئەحکامانە كە نە ئىيە و نە باولك و باپىرەتان نەتان ئەزانى، جا تەبعەن ئەوان جوابى ئەم پرسىارەت نادەنەوه؛ چونكى زيانى ھەيە بۇ كىيانى موزەيىھە فى خۆيان، كەوابىن تو خۆت جوابى پرسىارە كەت بىدەرهەوە.

﴿قُلِ اللَّهُ أَكْبَرُ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ۹۱﴾

خۆت بلىٰ: زاتى «الله» خوداى «واجب الوجود» ئەو كىتىيە ناردە خوارەوه لە پاش ئەو جوابە ئىتر جيدالىان لەگەلا مەكە و وازيان لى بەھىنە با لە ناو بىر و باوھەرى پۈوچى بەتالى خۆيانا گالتە بکەن بە ژيانى خۆيان. جا كە جوابى پرسىارە كەت دايەوه دەرئەكەوى كە خودا تەوراتى نازل كردووه بۇ سەر حەزرەتى مۇوسا^{عائىلە} وە كاتى ئەو موسەللەم بۇو ئەمجار ديارە خودا عەينى خودايە و بەشەريش ھەر بەشەرە و وەحى لە لاي خوداوه بۇ تۈپىش قابىلە و ئەم ئايە تەيشمان بۇ ناردى كە ئەلىم.

﴿وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ لِّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ﴾

وھ ئەم قورئانىش ناردۇومانەتە خوارەوە بۆ سەر تۆ خاونە فەرپ و پىرۋىزىيە؛ چونكى ھۆشىاران شارەزا ئەكا بۆ بەختە وەرى ئەم جىهانە و جىهانى پاشەرۇۋىش وە باوهەر دەرئەبرى بە و كىتىبانە كە لە پىش خۆيا ھاتۇونەتە خوارەوە.

﴿وَلَئِنْذِرْ أَمَّا الْقُرْآنِ وَمَنْ حَوَّلَهَا﴾

وھ ناردۇومانە بۆ نەوهىش كە ئەھلى مەككە - كە دايكانەي شار و دىنەتە كانى حىجازە - وە ئەھلى ئەو ولاتەنىش وان بە ئەترافى مەككەدا لە خۆرەلات و خۆرنىشىن و شىمال و جەنۇوب بىرسىنى.

﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يَتَوَمَّنُونَ بِهِ﴾

وھ ئەو كەسانە كە بە ويژدانى خۆيان شوعۇور بە مەسئۇولىيەت ئەكەن و دلىان دامەزراوه لەسەر ئەوه كرده وەرى چاك و خراب تۆلەي ھەيە لە پاش مردىنا باوهەر ئەكەن بەو قورئانە، چونكى كەسى ئەوهندە ويژدانى پاك بىن، شوعۇور بىكا بەوهە كە ئادەمیزادى چاك ئەبىن چاكەي بىتە رى و ئادەمیزادى خراپىش ئەبىن تۆلەي خۆى وەربىگى ئاسان ئەبىن لەسەر دلى كە باوهەر بىكا بە كىتىبى سەماوى و دەستورى خودايىي، ياخود مەبەست لە «مۇئىمەنین بە ئاخىرە» ئەوانەن كە ئىمانيان بە حەزرەت ﷺ ھېتىناوه، واتە ئەو كەسانە كە لەسەر ئىمان و باوهەر بە تۆ باوهەريان ھەيە بە قىامەت وە كۈو ئەسحابە كانت بن ئەوانە ئىمانيان ھەيە بە قورئان، وە هەر ئەو كۆمەلە يىشە باقى ئەحکام بەجى دېتىن، وە خودا عىيادەتە گەورە كەي جىا كردووه تەوه و فەرمۇويەتى:

﴿وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يَحَافِظُونَ﴾

وھ ئەوانە موحاقەزەي نويزە كە يان ئەكەن و هەمېشە دەۋامى لەسەر ئەكەن.

فه رموده‌ی خودا: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن﴾

ئەم ئایەتە نازل بۇوه لە شانى موسە يەلمەی كەززابدا كە لە هۆزى بەنى حەنيفە بۇو و داواى پىغەمبەرایەتى ئەكەرد و ئەيىوت: وەحى دىت بۇ لام، جا ئەم ئایەتە نازل بۇو.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ أَفْرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾

كىتىيە كە زالىتر و غەددارتر بىن لەو كەسە كە درۇھە لىئەبەستى بە زمانى خوداوه لە هەر بابەتى بىي.

﴿أَوْ قَالَ أُوحَىٰ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ﴾

يا خود بلىي: بە تايىەتى وەحى كراوه بۇ لام كەچى هيچ وەحى نەكراپىن بۇ لاي! وە فه رموده‌ی خودا: «و من قال: سأنزل مثل ما أنزل الله» نازل بۇوه لە شانى عەبدوللەلای كورى سەعدى كورى سەرحدا، ئەيىوت: منىش ئەتوانىم ئایەت نازل بىكەم وەكۈو خودا ئایەت نازل ئەكا. جا خودا فەرمۇسى:

﴿وَمَنْ قَالَ سَأَنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾

كىتىيە زالىتر بىن لەو كەسە بلىيت: منىش لەمەولا ئایەت ئەلېيم و نازلى ئەكەم وەكۈو ئەو ئایەتانە كە خودا نازلى كردوون.

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذَا الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ
أَخْرَجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ بُخْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوَنِ إِمَّا كُنْتُمْ تَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكِرُونَ﴾ ٩٣

ئەگەر چاوتلى بوايە لهو كاتەدا كە غەددارەكان وان له گىزى ناھەموارى مەردىنا و فريشتهى گيانكىشان دەستيان درېز كردووه بۆ گيانيان كە وەرى بىگرن (وھ ئەمە كىنايىيە لە تەحقىقى قەبزى رۆحەكەيان) وھ لهو كاتەدا فريشته كان ئەللىن: گيانى خۆتان دەرىكەن، ئەمروق جەزاتان ئەدرىتەوە بە جەزاي تەحقىر بە ھۆى ئەوھوھ قىسى ناھەقتان لەسەر خودا ھەلەبەست و فيز و دەمارтан ئەكىد لە وەرگرتنى ئاياتى خوداي تەعالا، ئەوه لهو كاتەدا شتىكى بە ھەبەت و ساماناكت دەبىنى.

فەرمۇودەي خودا: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى﴾ الآية.

ئىينولمۇن زير و ئىينۇئى بى حاتەم رىوايەتىان كردووه لە عەكرەمەوھ ئەلى: ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە لە شانى نەزىرى كورى حارسدا كە ئەيۇت: لە قيامەتا «لات» و «عوززا» تکام بۆ ئەكەن لە لاي خودادا. جا خودا فەرمۇوى:

﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾

واتە خودا لە رۆزى قيامەتا ئەفەرمۇيت بەو كافرە و بەھاۋىتىنە ئەو: بە راستى وا ئىيۇھاتن بۆ لامان بە تاقى تەنبا يەكەيەكە بۆ مەيدانى حىساب و بۆ وەرگرتنى جەزاي بىر و باوهەر و كردهوھى دنياتان بە بىن ئەوھ كەستان لە گەلدا بىن، وە كۈو چۇن يەكەمچار دروستىم كردن كە هاتن بۆ دنيا.

﴿وَرَكَّشْتُمْ مَا خَوَلَنَّكُمْ وَرَأَءَ ظُهُورِكُمْ﴾

وھ ئەوهى كە پىتمابۇون لە دارايى و ئەولاد و خزمەكانتان بە جىتانھىشت و ھاوېشتانە پشتى خۆتanhەو بە بىن ئەوھ سوودىيانلىن وەرىگرن.

﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شَفَعَاءِكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِي كُمْ شُرَكَّوْا﴾

وه نابینین له گه‌لتانا ئهو تکاکارانه که گومانتان وا پىئه‌بردن ئهوان هاویه‌شى خودای ته عالان له عیباده تکردنی ئیوه‌دا و عیباده ته که تان بۇ ئهوانیشە و بۇ خودایشە.

﴿لَقَدْ تَقْطَعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَرْعَمُونَ ٩٤﴾

وه به راستى بچرا و نه ما ئهو رشتە پېیوه‌ندە که لە ناو ئیوه‌دا بۇو. وە زايىه بۇو وون بۇو لە ئیوه ئهو بتانە کە برواتان وابۇو سووديان ھە يە بۆتان.

﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَيَّ وَالنَّوْتَرُ ۚ﴾

چۈن ئیوه تۆزى بىر ناكەنەوە لە کارى خودا و لە تەسەروفاتى لە ناسمان و زەویدا هەتا واجهسارەت نەکەن کە دارو بەرد بکەن بە شەرىكى؟ بە راستى خودا ئەو خودایەتە کە ھېزىتىكى دروست کردووه لە دانەي وەشىزراو لە ناوكى خورماي داپۆشراوا کە بروين و نەش و نما بکەن بە تەوانايى و پەروەردگارى خۆى.

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيْتِ وَيُخْرِجُ الْمَيْتَ مِنَ الْحَيِّ ۚ﴾

وە گيانلەبەر دروست ئەكا و دەرى ئەكا لە مادەيىن کە مردووه و جموجۇلى تىدا نىيە وە مادەيى بىن گيانىش دەر ئەكا لە مادەيى زىندىوو.

﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّ تُؤْفَكُونَ ۹۵﴾

ئەم ئىشە ورده سەرنىچ كىشە ئىشى خودایە، ئىتر چۈن ئیوه لە مولاحىزە و تەماشاي تەوانايى ئەو لا ئەدرىن بۇ لاي غەيرى ئەو.

﴿فَالِقُ الْأَصْبَاحُ ۚ﴾

خودا خودایەكى وايە کە رووناکى سېيىن لە بەرەبەياندا دەرئە کا لە پىستى رەشى بىر رووناکى شەو بۇ ئەو کە گيانلەبەران ھەول بىدەن رزقى خۆيان پەيدا بکەن.

﴿وَجَعَلَ الْأَيَّلَ سَكَنًا ۚ﴾

وە خودا خودایەكى وايە كاتى شەوى کردووه بە كاتى ئارامى و ئاسايش بۆتان.

﴿وَالشَّمْسَ وَالقَمَرَ حُسْبَانًا﴾

وە خودا ئەو خودايىه تە كە رۆز و مانگى لە دەركەوتىن و ئاوابۇونا و لە گۇرپانى مەدارو شىوهدا كردووە بە ھۆى حىيىب كردىن و حىسابىڭرىنى ئادەمیزاز لە ماوهى زيانا بۇ زانىست و زانىارى و بۇ پىشەوەرى و سەنەتكارى و بۇ دەركەوتىنى وادەى قەرز و قولەى مامەلە و بازركانى و كاتپاڭرىتن بۇ كشتوكال و هاتوچۇ لەسەر پانىيى عەرزا و لەسەر رووى دەريادا.

﴿ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾

ئەم رېتكىختىنى پىويىستى ئادەمیزاز بە ھۆى گۇرپانى رۆز و مانگەوە تەدبىر و رېتكىختىنە لە لايەنى ئەو خوداۋە كە تەوانايىه و زالىء بەسەر بەجى هيتنانى خواستى خۇريا و زانىايە بە سەرتاۋ ئەنجامى ھەموو كار و كرددەوە يەك.

﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْجُومَ لِنَهَتُدُوا إِلَيْهَا فِي ظُلُمَتِ الظَّرِّ وَالْبَحْرِ﴾
وە ئەو خودايىه كە ئەستىرەكانى ئاسمانى رېتكىختىوو بۇ ئىۋە لەسەر شىوهى تايىبەتى خۇيان لە كاتى دەركەوتىن و ئاوابۇوندا بۇ ئەوە كە بە ھۆى ئەوانەوە شارەزايى كارو بار و رېتگە و رېڭۈزارى خۇتان بىن لە سارا و بىابان و لە كەشتىرەن سەر رووى دەريايى بىن ساماندا.

﴿فَقَدْ فَصَلَنَا الْأَيَّتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

ئىمە ئەم ئايات و نىشانانەمان تەفسىل داوه بۇ كۆمەلىنى كە زانان و فامى ئامۇزىگارى خودايى جىهان ئە كەن.

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةً فَمُسْتَرٌ وَمُسْتَوْدِعٌ﴾

ئەو خودايىه خودايىه كە ھەموو ئىۋە لە ھەموو ولاتى و لە خاوهنى ھەموو زمانى و لە ھەموو خاوهنى شىوه و رەنگ و عەلامەتى دروست كردووە لە يەك ئىنسان

که ناده‌مه عَلَيْهِ السَّلَامُ و له پاش ئه‌وه که په‌ره‌تان سه‌ند و زور بون و چهن لقتان لئی په‌یدا بوبلاو بونه‌وه به جیهانا و بازه شوینیکتان کرد به جیگه‌ی مانه‌وه و ئارامگرتن، واته کردن‌تان به شار و دیهات و ئارامتان گرت تیایانا لمبه‌ر ئه‌وه که له‌گمل ژیوارتانا رئ ئه‌که‌وت و بازئ شوینیشтан کرد به شوینی ئه‌مانه‌تی وه چهن کات و ساتئ تا دینه‌وه جووله بۆ جیگه‌یین موناسیتر و به سودتر.

﴿قَدْ فَصَلَنَا أَلْأَيَّنَتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ﴾ ۹۸

به راستی ئایاتی رووناکی خومان دریشه پیدا بوتان بۆ تیگه‌یاندنی کۆمەلئی که فامیده‌ن و له مانای ژیان و ژیوار حالی ئه‌بن.

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَنَا بِهِ، نَبَاتٌ كُلِّ شَيْءٍ﴾

وه خودا ئه‌و خودایته که بارانی له ئاسمانه‌وه نازل کرد بۆ سه‌ر عه‌رز و به هۆی ئه‌و ئاوی بارانه‌وه رواندمان بوتان هه‌موو جۆره گیاین له‌وه بۆ خواردنی ئینسان وه یا باقی گیانله‌به‌ران ئه‌شئ و لعوانه‌ی ئه‌بئی به ده‌رمان بۆ تیماری بریندار و ده‌رده‌دار وه له‌وهی که رووی زه‌وهی نه‌کا به گولزار.

﴿فَأَخْرَجَنَا مِنْهُ خَضِرًا ثُمَّرُجْ مِنْهُ حَبَّا مُتَرَابِكًا﴾

وه رواندمان له گیا نوعه گیایه‌کی سه‌وزی وا که له کاتی پیگه‌یشتنا چهن دانه‌یه‌کی يه‌ک له‌سه‌ر يه‌کی به سوودی لئی ده‌رئه‌که‌ین بۆ ژیواری ناده‌میزاد و باقی گیانله‌به‌ران.

﴿وَمَنْ أَنْخَلَ مِنْ طَلْعِهَا قِنَوَانٌ دَانِيَةٌ﴾

وه سه‌وز ئه‌که‌ین و ده‌رئه‌که‌ین له عه‌رزا له جینسی دارخورما دارخورما‌یه‌کی وا که له گولووکه‌که‌یه‌وه بۆ سه‌ر هووشه ده‌رئه‌چئی و ئه‌و هووشه دانه‌ی خورمای لئی په‌یدا ئه‌بئی و هووشه‌کانیش شۆر بونه‌ته‌وه.

وَجَنَّتِ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَانَ مُشَتَّهًا وَغَيْرَ مُشَتَّهٍ ﴿١﴾

ھەروا چەن باخىتك ئەروينىن و دارى زەيتۇن و دارى ھەنار ئەروينىن كە ئەو ھەنارانە لە دارانە پەيدا ئەبن بازىكىان لە ئەندازەدا لە يەك ئەچن و موشاپەھەيان بە يەك زۆرە، وە بازىكىان لە يەك ناچن، واتە بازىكىان ئەوهندە پۈوج و بىن گۆشت و بىن مەغزە لەو نەوعە ناچى و كەس نايەوى، ئەم نەوعە بەرە بىن قىيمەتە لە باخە كانا زۆرە، جا خودا بۇ ئىساتى ئەم وەزعە ئەفەرمۇيت:

أَنْظُرُوا إِلَى شَمَرْوَةٍ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعَةً ﴿٢﴾

كەلىمەي «ينع» بە فەتحەي «اي» و كەسرەي «ع» مەسىدەرە بە مانا بىن گەيشتنە. واتە لە كاتى بەرپەيدابۇنى ئەو دارەدا بىروانى بۇ گەيىنە كەى هەتا باش حالى بىن كە بازى لەو بەرانە باشن و بازىكىان زۆر پۈوج و بىن نرخن.

وَأَنَّ فِي ذَلِكُمْ لَا يَتَرَكَّمُ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

بە راستى ھەيە لەم جۆرە تەسىرەفات و تەئىسیراتە لە جىهانا و لە زەوى و ئاسمانا چەن دەليلىتكى بە قىيمەت لەسەر وجودى زاتى پەرۋەردگارى «واجب الوجود» و لەسەر يەكتى ئەو و لەسەر عىلەم و حىكىمەتى لە ھەموو كارىيىكدا بۇ ئەو كەسانە كە ئىمان دىنن، ئەنا ئىنسانى بىن ئىمان لە ھېچ ئايەتى دەرس وەرناگىرى بە دەرسى كە سوودى ھەبى.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلْقَهُمْ ﴿١٠٠﴾

لە گەل ئەم ھەموو ئاسارى وجودى خوداي تاك و تەنیادا ئەو كافرانە ھاتۇون شەياتىنیان كەدووھ بە شەرىك بۇ خودا وەلحال ئەيشزانىن بەھو كە خودا دروستى كەدوون نەك ئەو شەياتىنە.

وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ﴿١٠١﴾

وه ههليان بهستووه بـ خوداي ته عالا چهن كور و كچي و هكوه نهوه كه يههود
نهلين: «عوزهير» كوري خودايه - پهنا به خودا - و گاوره کان نهلين: عيسای مهسيح
كوری خودايه و باقی کافره کان نهلين: ملايیکه کان کچي خوداي ته عalan، و ه نهم
نه خلاقه ناپه سنه نده يشيان له گهـ عيلم و زانستانيه و بهـ بهـ ته قلیدي بازـ ئينسانـ
نهزانـ له باـ و باـ پـ خـيـانـ نـهـ قـسانـ نـهـ كـهـنـ.

﴿سُبْحَنَهُ وَتَعَلَّمَ عَمَّا يَصِفُونَ﴾

پاكـ و بـ عـهـ يـبيـ بـ خـودـايـهـ لـهـ وـ عـهـ يـيانـهـ كـهـ نـهـوانـ نـيـسـهـ تـيانـ لـهـ زـاتـ خـودـاـ نـهـدهـنـ.

﴿بَدِيعُ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

نهـ خـودـايـهـ خـالـيقـ وـ درـوـسـتـكـهـ رـيـ ئـاسـمـانـهـ کـانـ وـ زـهـويـيـهـ لـهـ نـهـبوـونـهـ وـهـ بـيـ وـيـتهـ.

﴿أَنَّ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ﴾

چـلـونـ زـاتـ وـهـاـ خـاوـهـنـ تـهـوـانـيـيـ وـ بـيـ نـيـازـ،ـ نـهـتـهـوـهـيـ ئـهـبـيـ وـهـلـحـالـ زـنـيـيـهـ وـ
پـيـوهـنـديـ لـهـ گـهـلـ عـالـهـمـيـ موـحـاجـ بـهـ نـهـتـهـوـهـيـ وـهـرـ بـوـوـهـ وـهـرـ ئـهـبـيـ وـ پـيـوـيـستـيـ
بـهـ پـارـاستـنـ نـهـوـعـ نـيـيـهـ؟

﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

وهـ هـمـوـ شـتـيـكـيـ درـوـسـتـ کـرـدوـوـهـ لـهـ نـهـبوـونـهـ وـهـ بـهـمـوـ شـتـيـكـيـشـ زـانـايـهـ.

﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَلِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ﴾

﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكَيْلٌ﴾

نهـ زـاتـهـ باـسـمـانـ کـرـدـ نـاوـيـ «اللهـ»ـيـهـ وـ هـيـچـ خـودـايـهـ نـيـيـهـ ئـهـ وـ نـهـبـيـ درـوـسـتـكـهـ رـيـ
هـمـوـ شـتـيـكـهـ،ـ دـهـيـ عـيـادـهـتـ وـ بـهـنـدـهـيـ بـوـ بـكـهـنـ،ـ ئـهـ وـ نـيـگـابـانـ وـ چـاـوـدـيـرـيـ هـمـوـ
شتـيـكـهـ.

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَرُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَرَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾^{١٢}

چاوانی سر که ماده بینن ظیحاته نادهن بهودا ئه و ده رکی چاوان و خاوهن چاوان ئه کا، له بهر ئوه چاو ده رکی ناكا که له تیف و نازکه و، له بهر ئوه یش چاوان و خاوهن چاوان ده رک ئه کا که خه بیر و ئاگاداره به هه مهو شتیک.

بزانن! مه سرووق ^{﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾} ئه لئی: پالم دابووه له لای «أم المؤمنین» عائیشه دا ^{﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾} فهرومومی: سی شت همن هه رکه س زمانی هه لسووری به یه کنی له وانه ئوه درقیه کی گهورهی کرد ووه له سه ر خودای ته عالا:

یه کهم: که سی باوه‌پی واهبی که موحمه‌مهد له دنیادا خودای چاو پیکه و تووه ئوه درقی هه لبے ستواوه، خودا فهرومومیه‌تی: «لا تدرکه الأ بصار و هو يدرك الأ بصار»، «وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحياناً أو من وراء حجاب»، ^{﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾} منیش دانیشتم و تم: ئهی دایکی موسولمانان موله تم بدھ و پهلم لئی مه که! ئهی ئوه نییه خودا فهرومومیه‌تی: «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى» ^{﴿لَهُي نَيْفَهُ مَوْوِهٌ﴾}: «وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْقِ الْمَبِينِ»؟ ^{﴿لَهُوَ يَشَ فَهَرَمَوْمَوْيِ﴾}: من خۆم یه که م که س بوم که ئه پرسیاره م له حەزرەت کرد، فهرومومی: ئوهی که من چاوم پیکه و تووه جوبه‌ئیل بوبه که له سوروه‌تی خۆیا نه مدیوه ئه دوو جاره نه بین.

دووھم: که سی باوه‌پی وھابی که موحمه‌مهد که تمی شتیکی له وھی کرد ووه ئوه درقی هه لبے ستواوه له سه ر خودا، خودا فهرومومیه‌تی: «يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعِلْ فَمَا بَلَغَتِ رَسُولُهُ»^{١٣}

١. الشوری؛ ٥١.

٢. التجم؛ ١٣.

٣. التکویر؛ ٢٣.

٤. المائدۃ؛ ٦٧.

سیهه‌م: هه رکه‌سین باوه‌ری وابی که موحده‌محمد عیلمی غه‌بیی بووه و له خویه‌وه به رووداوی داهاتووی زانیوه ئه‌وه درقی هه لبه‌ستووه، خودا فه‌رموویه‌تی: «قل: لا يعلم من في السموات والأرض الغيب إلا الله» ^١ ئه‌مه تا ئئرە ریوایه‌تی ترمزی و مولسیم و بوخاری بووه.

پیویسته بزانن که بپیار دراوه له دینی ئیسلاما که عیلمی غه‌بیب به مانای ئه‌مو سیفه‌ته زاتییه که له گەل زاتا هه‌یه «مادام الذات» هەر بۆ زاتی خودایه و خودا فه‌رموویه‌تی: «ولله غیب السموات والأرض» ^٢. وه ئه‌وه که پیغەمبەران ^{لە پەیامبر} ئه‌یزانن «اظھار الغیب» ^٣ نەک «علم الغیب» خودا فه‌رموویه‌تی: «فلا يظهر على غیبه أحداً إِلَّا مَنْ ارتضى مِنْ رَسُولٍ» وه ئەم «اظھار الغیب» ^٤ که له بۆ پیغەمبەران و «أولياء الله» هه‌یه ئەم‌مه‌یه خودای ته‌عالا له کاتی تاییه‌تیدا دلى ئه‌و نئیسانه وەها نوورانی ئەکا وەکوو بەرقى بەھیز که پەردە ئەدرپی بۆ دوور و نزیک و بۆ زه‌وی و ئاسمان و بۆ مردوو و زیندۇو و كەشفي ئه‌وهی بۆ ئەکرئ که خودا بپیاری داوه، وه ئەم حالە‌تە که «اظھار الغیب» ^٥ بۆ خودا و «ظہور الغیب» ^٦ بۆ ئەو پیغەمبەره یا ئه‌و وەلییه ئەوهندە مەعلووم و قەتعییه هەموو موسولمانیتکی ساع ئه‌یزاننی و باوه‌ری بین ئەکا و شوینى گومان نییه.

بەلام بینینی خودای ته‌عالا له دنیادا ئه‌وه لەسەر زاھیری ئه‌و حمدیسە کە به مەعنა ریوایه‌تىمان کرد له دنیادا بۆ کەس ریئك نەکەوتتووه بەلام گەلنی له عالمانى دين و ئىبىنۇعەباس لەسەر ئەوهەن کە حەزرەت له شەھوی میعراجدا دوو جار زاتی خودای

١. النمل؛ ٦٥.

٢. النحل؛ ٧٧. ئەم ئايەتەمان له جىيگەي «لا يعلم الغیب إلا الله» دا دانا؛ چونکە ئەم رستە يه فه‌رمودەی خودا نەبوو - بلازىكىدە وەھى كورستان.]

٣. الجن؛ ٢٦-٢٧.

دیوه به دیتنی که شیاوی نه و بی. وه ئنه نه س - وه ک ئینوخوزه یمه ریوایه تی کردووه - فرمویه تی: موحه محمد خودای بینی. وه ریوایه ت کراوه له ئینوعه باسه وه تفسیری: «ما کذب الفواد ما رأى و لقدر آن زلة أخرى عند سدرة المنشى» دا فرمومویه تی: دوو جار به دلی خودای دیوه. به لام دیاره مه بهستی چاوی دله نه ک چاوی سه. وه ریوایه ت کراوه له ئه بوزه ره وه ئه لی: له پیغمه بر م پرسی: خودات بینی؟ فرموموی: ئه و نوریکه چون ئه بینری! ئه مه یش موسلمیم و ترمزی ریوایه تیان کردووه. ئه م حه دیسے یش ته ئیدی ئه وه ئه کا که چاپیکه وتنی به دل بوده.

﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَارِئُ مِنْ رَّبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَإِنْفَسِيَهُ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا آنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِظٍ﴾

ئهی هوشیاران به راستی گهلى هۆی تېگە يشتستان له لای په روهردگاری خوتانه وه بۇ هات له ثایاتى رووناڭ و موعجيزات و كاره ساتى گهوره دهی هەركەسىن رېگە راست بىنى ئه وه بۇ سوودى خۆى ئه بىنى، وە هەركەسىن كويىر بىنى و چاوی دلی راستى نه بىنى ئه وه لە سەر زيانى خۆى كويىر ئه بىنى و من لە سەر ئىتوھ نە كراوم به نىگابان بەس تەبلیغم لە سەرە.

﴿وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ﴾

وە هەر بەو جۆره که خوت ئەيزانى ئاياتم گۆرپیوه و باسى وە عد و وە عید و سەرگوزەشتە قەديمەم بۇ كردوون و مەيدانى ئه وه ئەدم بلىن بە تو: که ئەم قورئانەت بە دەرس خويندووه و لە زانايانى رووداوى قەديمەوە وەرت گرتۇوە؛ چونكى لە هەموو عەهد و چەرخىكدا لە كاتى هاتنى رەھبەرانا كۆمەلۇن بۇون کە نامەرد بۇون و بەرانگارى ئە و تەمیى ئەوانە بۇون ھەروا كۆمەلېكىش بۇون کە لە راستى حالى بۇون و ئايەتە كانيان بە تەواوى وەرگرتۇوە، وە كۈو ئە فرمومىت:

﴿وَلِنُبَيِّنَ مِمَّا لَقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ ١٥

وە تا حۆكمى خۆمان و مانای ئايەتە کان رووناك بکەينەوە بۇ كۆمەلى لە ئومەمەتى فامىدەي زاناي ھوشيار.

﴿أَتَيْعُ مَا أُوحِيَ إِلَيَّكَ مِن رَّبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ ١٦

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا﴾

ئەي پىغەمبەرى خۆشەویست تۆ بکەوەرە شوتىنى ئەو قورئانە كە لە لاينى خوداي خۆتهوه ھاتۇوه بۇت و غەيرى ئەو خوداي تۆيە ھېچ خودايە نىيە، وە روو ھەلسوروپىنە لەو كافره موشىيكانە و باوھەر بە قىسىمەكە و لە ئازاريان تىك مەچۇ.

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا﴾

ئەگەر خودا خواتى بوايە ئەم كافرانە ئىشراكيان نەدەكرد.

﴿وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾

ئىمە تۆمان نەگىزراوه بە موراقىب بەسر ئەوانەوە و تۆ لىپرسراوى حالى ئەوان نىت.

﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾ ١٧

وە تۆ لە سەر ئەوانە وەكىل و موھەيمىن نىت.

فەرمۇودەي خودا: ﴿وَلَا نَسْبُوا اللَّذِينَ﴾.

ريوايەت كراوه لە قەتادەوە ئەلى: موسولمانە كان جىتىويان ئەدا بە بىتكان جا كافره كانىش لە داخا ئەھاتن جىتىويان ئەدا بە خودا - پەنا بە خوا - .

وه روایت کراوه له ئىنۇعە باسەوە ئەلیت: موشىكە كان و تيان به حەزرهت: تو دەسبەردارى بته کانى ئىمە ببە و جنتىيان پى مەدە ئەگەرنا ئىمە يش جنتىو ئەدەين به خوداي تو. جا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە و فەرمۇسى:

﴿وَلَا تَسْبُوا الَّذِيْنَ يَدْعُونَ مِنْ دُوْنِ اللَّهِ فَيَسْبُوْا اللَّهَ عَدْوًاٰ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾

جنتىو مەدەن بەو بتانە كە كافرە كان بانگىيان ئەكەن و بىچىگە لە خوا ئەيان پەرسەن تا ئەوانىش جنتىو بدهن بە خودا بە سىتم و بە نەزانى و نەفامى.

﴿كَذَلِكَ زَيَّنَاللُّكُلَ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ﴾

وه كۈو ئەم كافرانە و وەزىمى ئەم كافرانە چۆنە لە حەز كردن لە بىر و باوهەپى خۇزيان و لە كرددەوە كانىيان و جوان بۇونى لە پىش چاويان، جوانمان كردوووه بۇ ھەمۇو ئومىمەتى كرددەوەيان.

﴿ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيَنْتَهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

لە پاش تەواو بۇونى چەرخى ئەم ژيانەيان گەپانەوەيان ھەر بۇ لاي خودايە، جا خودا خەبەرداريان ئەكا بەو كارانە كە ئەوان كردوويان.

فەرمۇودەي خودا: **﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ﴾** وھ ئايەتى دواي ئەو.

ئىنۇجەرير روایتى كردوووه لە موحەممەدى كورپى كەعبى قەرەزىيەوە ئەلى: قورەيش هاتن قىسىيان كرد لەگەل حەزرهتاتا تەنەنە و تيان: تو ئەزانى و ئاگادارمان ئەكەى كە حەزرهتى مۇوسا بە عاساكەى داي لە بەردەي و دوازدە سەرچاوهى ئاوى لىنى پەيدا بۇو، وھ عيسا مردووی زىندىوو ئەكرددەوە، وھ سالىح و شترىيکى هيئا بۇ

«سنه ممود». دهی تؤیش نیشانه‌یه کی و ها بینه له سه ریساله‌تی خوت هه تا ئیمانت پی بهینین! جا حهزره‌ت فه‌رموموی: حهز ئه کهن چیتان بۆ بینم؟ ئه وانیش و تیان: ته پولکه‌ی «سنه‌فا» مان بۆ بکه به ئالتوون جا باوه‌رت پی ئه کهین! له‌ویا حمزره‌ت ﷺ فه‌رموموی: یا ره‌بیی فریامان بکه‌وه! جا جویره‌ئیل هات بۆ لای فه‌رموموی: ئه گهر ئه ته‌وی سنه‌فا ئه کهم به ئالتوون و ئه گهر ئیمانیان نه‌هینا ئه‌وسا عه‌زایان ئه‌دهم، جا ئه‌م ئایه‌تانه هاتنه خواره‌وه و فه‌رموموی:

﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهَدَ أَيْمَنِهِمْ لَيْنَ جَاءَتِهِمْ أَيْهَ لَيْوَمِنَ يَهَا﴾

واته ئه‌و کافرانه سویند ئه خون به خودا به سویندیکی به دل ئه گهر له لایه‌نى خوداوه موعجیزه‌یه کیان بۆ بیت ئیتر ئیمان دین به حمزره‌ت و موعجیزه‌که‌ی.

تؤ ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست بلی به‌و موشریکانه: به راستی ئایات و موعجیزات هه‌مو وان له قه‌بزه‌ی قودره‌تی خودادا هه‌ر کاتنی خواستی هه‌بین ئه‌توانی هه‌ممو موعجیزه‌یین دروست بکا، به‌لام چی ئیوه‌ی حالی کردووه ئه‌و ئایه‌تانه که هاتن ئیوه ئیمان نایه‌نن؟ واته ئیوه به‌و نازانن به‌لام من ئه زانم ئه‌و ئایه‌تانه‌ییش دهربخه‌ین هه‌ر ئیمان ناهینن و ناردنی ئایات بۆ قه‌ومی ئینکار سوودی نییه.

﴿وَنَقْلِبُ أَفَعَدَهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ كَمَا لَوْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوْلَ مَرَّةً﴾

وه چی ئیوه‌ی حالی کردووه له‌وه کاتنی که ئه‌و ئایه‌تانه بیترین هه‌روا وه‌کوو پیشان دلیان وه‌رئه‌گییرین له وه‌رگرتنی راستی و چاویان ئه‌بله‌ق ئه‌کهین و نه بیر ئه‌که‌نه‌وه له موعجیزاتی مه‌عنه‌وییدا وه‌کوو ئه‌سراری قورئان و نه ته‌ماشای شتی

بەرچاۋى ئەكەن و لەسەر حالەتى نەزانى و دلەقى پىشۇويان ئەمېنەوە وەكۆو
ئەوەل جار كە ئاياتىان بۇ نەھاتبۇو و ئايەتىان نەدىبۇو.

﴿وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ ١١٠

وە ئەيانھىلىئەوە لەو حالى توغىان و لە حەق لادانىاندا بە سەرگەردانى و بە
حەيرانى.

﴿وَلَوْ أَنَّا تَرَلَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَمْبُمُ الْمُؤْنَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
فَإِلَّا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَنَكَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ١١١

وە ئەگەر ئىمە بە خىلافى عادەت فريشىتە كان بىتىرىنە خوارەوە بۇ لايىان و مردووە كان
قسەيان لەگەلدا بىكەن و ھەموو دلخواز و داواكراوىيکى ئەوان گىربىكەينەوە بە چىن
چىن و كۆمەل كۆمەل، ئەوان لەوانە نىن ئىمان بىتنى مەگەر خودا خواتىسى ھەبى،
بەلام گەلى لەم كافرانە نەفامن و نازانىن بە حەقىقەتى حاىل.

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًا شَيْطَانَ الْإِنْسَانَ وَالْجِنَّ يُوحِي
بَعْضُهُمُ إِلَى بَعْضٍ زُجْرُفَ الْقَوْلِ غَرُورًا﴾

وە تو ئەى رەھبەر دىلت لە خۆت دانەمىنى؛ چونكى شىوهى ئادەمیزاد بەرابەر بە
رەھبەران لە ھەموو زەمانىكىدا وا بىووه، وە لە ھەموو كاتىكى قەرارمان داوه بۇ ھەر
رەھبەرى گەلى لە ئىليلىسە مەلعوونە دوور لە رەحىمەتە كان لە ئادەمیزاد و لە دىوان،
وە بازىكىيان ئەخەنە دلى بازىكىيانەوە لە وتارى بىن سەرو پىن و بىن بنااغە لەبەر بایى
بوونيان و لادانيان لە رىيگەي راست.

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوا فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾ ١١٢

وہ ؎هم کارانہ هرچند خودا حمزیان پی ناکا بہلام ؎ه گھر خواستی نہ بوایہ لہ سہریان
ئے وانیش ؎ه وہیان نہ دہ کرد وہ خواستہ کہ یش لہ سہر یاسای سونہ توللا و حیکمہ
و بدکاری ؎ه و کافرانہ یہ کہ مولہت دراون لہ سہر کر دہوہی خیر و شہر، دہی وا زیان
لئی بینن با لہ سہر فیتنہ و ناشووبی خزیان و ہلبہ ستی شتی درو دہوام بکھن تا
کاتی خوی.

**﴿وَلَنَصْعَدَ إِلَيْهِ أَفْشَدَهُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلَيَرَضُوا
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ﴾**

وا زیان لئی بیننہ با ؎ه وانہ یش کہ ؎یمانیان نیبی گوئی بگرن لہو شہیتانہ بہ دبہ خختانہ
وہ رازی بین بہ قسہ کانیان و کمبی ؎ه و بکھن کہ دلخوازیانہ تا کاتی ؎ه وہ دی کہ
ھقی ؎ه وہل و ؎اخريان لئی ؎ه ستینم.

**﴿أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغَى حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ
مُفَصَّلًا﴾**

تو بلی ؎هی پیغہ مبہری خوشہ ویست: ؎ایا من داوای حہ کھمنی و فہرمانداری کی
غہیری خودا ؎ه کھم و لحال خودا ؎ه وہ بہ تھنیا کہ ؎هم کتیبہ گھورہ بہ نرخہ
ناردو وہ خوارہ وہ بؤ لاتان بہ رسایی و رووناکی؟

﴿وَالَّذِينَ ءاَتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِيقَةِ﴾

وہ ؎ه و کوئہ لہ یش کہ کیتاب مان پینداون لہ یہ ھوود و نہ سارا بہ راستی ؎هزانن ؎هم
کتیبہ کہ قورئانی پیروزہ لہ لایہ نی خودا وہ ھاتو وہ خوارہ وہ بہ شیوهی راستی بؤ
ئاموڑگاری ؎ادہ میزاد و دوور خستیان لہ نا پہ وایی بیر و باوہر و کر دہوہ، وہ ؎یستہ
لہ بھر عہناد و نامہ ردی دانی پیا نانیں.

﴿فَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُمْتَنَّ﴾

ده تو قهت لهوانه مهبه که خاوهن و هسوهسه و دوو دلن لهودا که ئه هلى کيتاب
ئزانن ئم قورئانه له لايەنى خوداوه هاتووه ته خوارهوه.

﴿وَتَمَتَّ كَلِمَتَ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ﴾

العلیم

وه بزانه که ئياتى خودا و کلامى خودا که نازل بوروه بتو لای تو گه يشتووه ته
سهر بھر زى بالا له راستيدا و له ئيعتيدا لا و له ميانه کاريда و کەس ناتوانى يەکى
له و حوكمانه بگورپى به چاکتر لهوه؛ چونكى کلامى کەسيكى که هەموو عيلم و
حىكمەتنى لهوه و ئەگات به عالەم وہ ياخود کەس ناتوانى کەليماتى ئەو کلامه
بگورپى، چونكى خودا خۆي حافيز و نيكابانى ئەو کلامه يە و خودا هەموو شتنى
ئەبيسى و به هەموو شتنى ئزانى.

﴿وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضْلُلُكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

ئەي پىنگەمبەرى خۆشەويست ئەگەر فەرماندارى زۆريەي ئەھلى عەرز بکەي
گومرات ئەكەن و دوورت ئەخەنهوه له رىيگەي خودا.

﴿إِنْ يَتَّمَعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾

چونكى ئەوانه هەر بە شىوهى گومان و تەخمين رەفتار ئەكەن و تابىعى گومانى
خۇيان ئەبن و گومان كارى هېچ سوودى نىيە.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضْلُلُ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

۱۱۷

بە راستى پەروەردگارى تۆ عالمتەر لە تۆ بەھو كەسانە كە گومرا بۇون و دوور كە توونەتەوە لە رىنگەي خودا كە مەنھەجى حەقىقەتى ئىسلامە و ئەو عالمتەر بەوانە كە شارەزاي رىنگەي راستن.

فەرمۇدەي خودا: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذِكْرَ أَسْمُ اللَّهُ﴾

ئەم ئايەتە لە شانى جەماعەتى لە جوولەكەدا ھاتۇوه تە خوارەوە كە ھاتنە لاي حەزرت ﷺ و تىيان: ئەي موھەممەد ئىيمە گۆشتى ئەو حەيوانانە ئەخۆين كە خۆمان ئىيان كۈزىن، ئەي چ عەجب گۆشتى ئەو حەيوانانە ناخۆين كە خودا ئىيان كۈزى؟ و اته مردارەوبۇوەكان، جا خودا فەرمۇسى:

﴿فَكُلُوا مِمَّا ذِكْرَ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيمَانِيَّةً مُؤْمِنِينَ ﴾١٨﴾

بخۇن لە گۆشتى ئەو حەيوانانە كە ناوى خوداييان لە سەر ئېبرى لە كاتى سەربىرىنياندا ئەگەر ئىيە باوەرتان بە ئايەتە كانى خودا ھە يە.

﴿وَمَا لَكُمْ أَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا ذِكْرَ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا أَضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ﴾

چىتان دەست ئە كەۋى ئەگەر نەخۇن لە گۆشتى ئەو حەيوانانە كە ناوى خوداييان لە سەر براوە لە كاتى سەربىرىنياندا وە لحال خوداي تەعالا تەفسىلى داوه بۇتان ئەو حەيوانانە كە حەرام كراون لە سەرتان مەگەر لە كاتى ناچاريتانا بۇ ئەوانە؟

﴿وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضْلُونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾

وە بە راستى زۆر لە ئادەمیزاد گومرا ئەبن بە هوى ئارەزووبىازى خۆيانەوە بە بىن ئەمە كە بە گۆيىھە زانست بىرون بە رىيدا.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴾ ١١٩

بە راستى خوداي تۇ زاناترە لە ھەممۇ كەسى بەوانە كە لە سنورى دين دەرئەچن.

﴿وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾

ئەي ھۆشياران تەركى ھەممۇ گوناھىنىكى دىيارى بىكەن لەوانە كە بە بەدەن ئەكرى بە دەست و پىن و دەم و چاۋ و گۈيچىكە و زمان و دەم و عەورات، وە ھەممۇ گوناھىنىكى پەنامەكى لەوانەي كە وان لە دلدا وەکوو بىر و باوهېرى خراب و رەزىلە لە وىتنەي كىنه و ئارەزووی خراب و رق گىرنى و خەللىك بە سووك زانىن.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴾ ١٢٠

بە راستى ئەو كەسانە كە كەسبى تاوانى دىيارى يا نادىيارى ئەكەن لە پاشە كاتى نزىكدا تۆلەيانلى ئەكىتىمە لە سەر ئەو تاوانانە كە كردوونىان.

فەرمۇودەي خودا: ﴿ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكُرِ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ﴾

تەبەرانى و ئىپىنجەرير رىوايەتىان كردووە لە ئىپىنۇعەباسەوە ئەلىنى: كاتى ئايەتى: « ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه ». هاتە خوارەوە قەومى فارس جوابىيان نارد بۆ لای عەرەبى قورەيش كە: بىرۇن موجادەلە بىكەن لەگەل موحەممەدا و پىتى بلىن: چۈن ئەوهى كە تۇ بە دەستى خۆت سەرى بېرى حەللاھ و ئەوهى كە خودا سەرى بېرى (واتە مردارەوە بىوو) حەرامە؟

جا خودا ئەم ئايەتەي ناردە خوارەوە. وە ئىپىنۇعەباس فەرمۇويەتى: «الشياطين» فارسە و «ئەولىاكان» يان قورەيشە جا خوداي تەعالا ئەفەرمۇيت:

﴿ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكُرِ أَسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفَسْقٌ ﴾

و اته مه خون ئهی موسولمانه کان گوشتی ئه و حه یوانه سهربراوه که ناوی خودا نه برابین له کاتی سهربرینیا و خواردنی گوشتی حه یوانی و ها ده رچونه له سنوری دین.

﴿وَإِنَّ الشَّيْطِينَ لَيُوْحُونَ إِلَيْكُمْ أَوْلَيَّاً إِبْرَاهِيمَ لِيُجَدِّلُوكُمْ﴾

وه ئه و شه یتانه ئه گه یه ن به دوستانی خریان له کافرانی قوره یش بازه و اته یه کی پوچی بى سه و بىن بى ئه و که موجادله تان له گه لدا بکهن و نازاری دلتان بدنه.

﴿وَإِنَّ أَطَعْتُمُهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾

وه ئه گه رئیوه یش له سه رهمنی ئه وان ره فتار بکهن رئیوه یش له موشیکه کان ئه زمیرین.

جا له حه یانیکی سهربراوا یا له نه چیرینکدا که ناوی خودای له سه ره برابن ئیمامه موجته هیده کان گهلى را و بیریان ده ربپیوه:

یه که م: ئه گه ر به عهدی ته رکی ناوی خودای کرد له سه ریان ئه و حه رامن، وه ئه مه بیری ئیمامی حه نه فی و ئه سحابه کانیه تی، وه ئیمامی مالیک و ئینونقاسی شاگردی له سه ره ئه بیره ن، وه ئه گه ر به سه هو ناوی خودای نه بردبئ ئه و گوشتیان ئه خوری.

دووهم: ئه گه ر به عهدی یا به سه هو ته رکی ناوی خودای له سه ره کردبئ هم گوشتیان ئه خوری و مه بهست له ناو نه بردبئ خودا ئه وه یه که ناوی بته کانیان له سه برای، وه ئه مه بیروپای ئیمامی شافیعی و حه سه نی به سریه. وه ریوایه ت کراوه له ئینونقباس و عه تا و ئه بیووچه بیاز و ئه بیوو رافیع و تاوس و ئیراهیمی نه خه عی و زهید و عه کره مه و ئه بیووچه بیاز و ئه بیوو رافیع و تاوس و ئیراهیمی نه خه عی و عه بدوره حمانی کورپی ئه بیوو له یلا و قه تاده وه، وه ریوایه تیش کراوه له ئیمامی مالیکه و عَلَيْهِ السَّلَامُ.

سیهم: ئەمە يە كە بە عەمدى تەركى ناوى خودا بکا يَا بە سەھو ھەر حەرامە.
چوارم: ئەمە يە كە بە عەمدى تەركى ناوى خودا بکا گۆشتەكەی حەرام نابى
بەلام مەكرۇوه.

پىنجەم: ئەمە يە كە تەركى ناوى خودا بە عەمدى گۆشتەكەی حەرام ناكا مادام
ئەو تەركە لەسەر گالىتە كردن نەبىن.

فەرمۇودەي خودا: ﴿أَوْمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ﴾.

ئىپنۇلۇزىز و ئىپنۇئىز بىحاتەم رىوايەتىان كردوووه لە زەيدى كورپى ئەسلەمە و
ئەلى ئەم ئايەتە هاتەخواروو له شانى عومەرى كورپى خەتاب و عەمرى كورپى
ھىشامدا كە مەشھۇرەر بە ئېبووجەھل ئەمانە لەبەر گومرايى وەكۈو مەردوو وابۇون،
وە بە بارانى مىھەربانى ئىمان، عومەرى كورپى خەتابى زىندىوو كرده وە فەرمۇوى:
﴿أَوْمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَعْشِي بِهِ فِي الْأَنَاسِ
كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلْمَتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا﴾

ئايا ئەو كەسە كە مەردوووه بە گومپاھى جا ئىيمە بە تەوفيق و يارمەتى غەيىي و
ھيدايەت زىندۇومان كرده وە بە پىرتەوي ئىمان و باوھپى راست، رووناڭى و
چرايەكى پىر لە زەيتى مەعرىفەتم بۇ ھەلگىرساند كە بە ھۆى ئەۋەوە بىرلا بە ناو
ئادەمیزازدا لە خۇشى و ناخۇشى و تارىكى رۆژگاردا وەكۈو يەكىن ئەبىن كە وينەي
ئەو لە تارىكتانا بىن و تارىكى دل و كوبىرى و تارىكى شەو و تارىكى چەرخى
بەسەرا ھاتىن بە نەوعىن كە نەتوانى لەو تارىكتىيانە دورچى؟ - حاشا وە كەللا - ئەم
دۇو ئادەمیزازدە وەكۈو يەك نىن.

﴿كَذَلِكَ زُيْنَ لِلْكُفَّارِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

وهکوو چون جوان کراوه له بهر چاوی موسولمانانا ئیمان و بیر و باوه‌ری جوان و
کرده‌وهی په سه‌ندی ئیسانانه و موسولمانانه، وها جوان کراوه له بهر چاوی کافره‌کانا
ئه‌وهی که ئهوان ئه‌یکه‌ن له ره‌فتاری ناشیرین و کرده‌وهی ناهه‌موار که سه‌رنجامي
بیر و باوه‌ری ناهه‌مواره.

**وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَلِّرَ مُجْرِمِيهَا لِيمَكُرُوا
فِيهَا**

ههرواله هه‌موو ئاوه‌دانییه کدا پیاوه گهوره دهست رویشتووه تاوانباره کانم کردووه
به که‌سانقی که ناشیرینی کرده‌وهی خویان له به‌رچاوا جوانه له بهر ئه‌وه که له سه‌ر
یاسای هه‌وای ژیانی جیهانی خویانه وه ئیمه‌یش له سه‌ر یاسای موله‌تدانی خویان
به‌ره‌للامان کردوون تا ماوه‌یین با به هه‌موو جورئی هاتوچو بکه‌ن له جیهانا و مه‌کر
و حیله بکه‌ن له گه‌ل موسولمانانا و له گه‌ل ئه‌وانه‌دا که هاوی‌یریان نین.

وَمَا يَمَّكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۱۲۳

به‌لام ئهوانه هه‌ر مه‌کری بکه‌ن هه‌ر مه‌کر به نه‌فسی خویان ئه‌که‌ن نه‌ک به که‌سی‌تر؛
چونکی هه‌رچهن به زاهیر زیان ئه‌دهن له فه‌قیر و هه‌زار و داماوان، به‌لام ئه‌نجامه‌که‌ی
ئه‌گه‌ریته‌وه بق سه‌ر خویان و زیانی دنيا و قیامه‌ت له خویان ئه‌دهن، ئه‌ممما له دنیادا
له بهر ئه‌وه زال بوون به سه‌ر حال و مال و پایه‌دا و هختى و بى‌دهوامه، وه ئه‌ممما بق
دوایش خودا ئاگاداره و توله‌ی لى ئه‌کاتمه‌وه.

فه‌رموده‌ی خودا: **وَإِذَا جَاءَتْهُمْ كَآيَةً** ^{الآية}.

ئه‌م ئایه‌ته نازل ببووه له شانی ئه‌بووجه‌هل و بازى له قوره‌یشدا؛ و‌تیان: ئیمه
مونافه‌سه‌مان کرد له گه‌ل به‌نو عه‌بدی‌منافدا هه‌تا ئیمه و ئهوان بووین به دو

و يىلداش و ئىستە ئەوان داواى سەرۆكايەتى مەعنەوى ئەكەن و كەسيكىيان تىا پەيدا بۇوه داواى رىسالەت ئەكا و ئىمە باوەرمان نىيە بەوان ھەتا ئەو فريشته دىتە لاي ئەوان بىتە لاي ئىمەيش و خەلاتى رىسالەت نازل بىتە سەر ئىمەيش! جا خودا فەرمۇسى:

﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ مَا يَعْرِفُونَ قَالُوا لَن نُؤْمِنَ حَتَّى نُوقَنَ مِثْلَ مَا أُولَئِكُمْ رُسُلُ ﴾
اللهُ

وە ھەر كاتى ئايەتى لە لايەنى خودادا نازل بىن و بگا بهو قورەيشانە ئەلىن: ئىمە باوەر ناكەين بەم ئايەتە ھەتا وينە ئەو كە ھاتووه بۇ ئەوان بىتە خوارەوە بۇ سەر ئىمەيش.

﴿اللهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾

بەلام ئەو كافرانە بىشۇعۇرۇن لە داوادا كە ئەيکەن، پىغەمبەرایەتى بە تايىھە و قەرە بالغى نىيە و بە دەست روپىن نىيە، ھەروا بە كەسب و ھەولدىنىش نىيە، بەلكۇو بە رەحىمەت و مىھەربانى خودايە و خۆى كى ھەلبىزىرى بۇ ئەم خەلاتە ھەلى ئەبىزىرى، وە كۇو ئەفەرمۇيت لە ئايەتە كەدا.

﴿سَيِّدِيْبُ الَّذِيْنَ أَجْرَمُوا صَفَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ إِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴾ ١٢٤

لە پاشەرۇزى نزىكدا ئەگات لە لايەنى ئىمەوه بەو كەسانە كە تاوانبارن و لە سەر تاوانبارى دەۋام ئەكەن، داماوى و رسواىى و سووکى لە لاي خودادا لە رۇزى قيامەتا و عەزايىتكى سەخت و دشوار بە ھۆى ئەو فەرۇ فېلەوه كە لە گەل بىن دەستان و موسۇلمانان ئەيکەن. ئەى پىغەمبەرە خۆشەويىست تو دلگران مەبە لە حالى نابارى ئەو كافرانە.

﴿فَمَنْ يُرِدُ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يُشَرِّحُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾

نه و کهسهی که خودا به عینایه‌تی خوی بیه‌وئی هیدایه‌تی بدا و رووی بکات له خیتر و پیروزی سینه‌ی گوشاد نه کاته‌وه بؤ و هرگرنی بیرو باوه‌ری ئیسلام و بؤ به جئی هینانی به‌نده کانی و خwoo و ره‌وشتی به‌رزی پین نه‌دا.

﴿وَمَنْ يُرِدُ أَنْ يُضْلِلَهُ يَجْعَلُ صَدْرَهُ ضَيْقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ﴾

وه نه و کهسيش که بیه‌وئی گومرای بکا سینه‌ی تهنگ و تاریک نه‌کا و پری نه‌کا له نازار و بیزاری کاتنی نه‌یه‌وئی لهو حلال‌هدا باری گران نه‌بئی و هک نه‌وه وايه به‌رزبیته‌وه بؤ ناسمان به بین بال و بین چونونه ناو بال‌دان.

﴿كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الْجَسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

نه‌اهها خودا باری نازارو بیزاری دل نه‌هاویته سه‌رشانی نه و کهسانه که به‌رابه‌ر به په‌یامی خودا و په‌یام‌هینه‌ره کان عه‌ناد نه‌که‌ن و مل با نه‌دهن و ئیمان نایه‌نن. و اته من که ناده‌میزادم دروست کردوه‌وه عه‌قل و هۆشم پیداوه هه‌روا به حه‌واس و شوعور و هیزی ده‌ماخ رازاندو ومه‌ته‌وه و شیکم پیداوه له ده‌سته‌لات که بتوانی رهو به‌رووی پیروزی و به‌ختیاری بجهولیته‌وه و نه‌گهر تیکوشی له‌سهر نه‌مرو فه‌رمانی من هیدایه‌تی نه‌دهم و بریارم داوه و وتومه: «والذين جاهدوا فينا لنه‌ینهم سبلنا»^۱ به‌لام نه‌گهر ده‌ست بکا به ناره‌زو و بازی و ریگه‌ی ناسازی و فر و فیل بگریته بهر نه‌وه منیش باری نه‌وه نه‌گورم و له‌گه‌ل ده‌وامی نه‌مو حائل ناباره‌دا یارمه‌تی نادهم و هیدایه‌تی نادهم هه‌تا نه‌گه‌ریته‌وه بؤ لامان.

۱. العنكبوت: ۷۹

وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا

وە نەم ئەحکامى عەقىدە و بىر و باوهە رۇوناکە و ئەم ئەحکامى ئەعمال و كىردهوھى چاکە و ئەم ئەخلاق و خۇو و رەوشتى بەرزە رېڭەھى خوداي تۆيە و حالى وايە رېڭەيە كى راستە ھەركەسىن پىا بىرو ئەگات بە شارى مرادى خۆى.

قَدْ فَصَلَنَا الْأَيَّتِ لِقَوْمٍ يَدْكُونَ ۚ ۱۲۶

وە بەيانى ئەحکامى خۆمان كردووھ بە ئاياتى قورئان بۇ كۆمەلە ئادەمیزادى وەها كە بىر ئەكەنەوە لە سەرەتا و ئەنجامى ئىش و كاردا.

لَهُمْ دَارُ الْسَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ ۱۲۷

وە بۇ ئەو موسولمانانى يە بهەشت كە «دار السلام» و خانۇوی ئاسايىش و جىنگەي رەحمەتە، وە ئەم خانۇوھىشيان لە لای خوداي خۆيانەوە دەست كەوتۇوھ بە رەحمەتى ئەو، وە خودا سەردار و دۆست و يارمەتىدەرييانە بە ھۆى ئەو كردهوانەوە كە كردوويانە لە رەفتارى چاک.

وَيَوْمَ يَحْشِرُهُمْ جَمِيعًا يَمْعَشَرَ الْجِنَّ قَدِ أَسْتَكْرَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسَ

تۆ ئەي پىغەمبەرى خۆشەويىست باسى ئەو رۆژە بىكە كە خوداي تەعالا ھەموو ئادەمیزاد و پەرى زىندۇو ئەكتەوە و گىردىان ئەكتەوە لە مەيدانى قىامەتا بۇ كىتاب و حىساب و خوداي تەعالا ئەلىت: ئەي كۆمەلى پەرى ئىتوھ بەشى زۆرتان وەرگرتووھ لە ئادەمیزاد بۇ گومراھى و ھاوپىرى خۆتان.

وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مَنْ إِلَّا إِنْسَ رَبَّنَا أَسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِعَيْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجْلَنَا
الَّذِي أَجْلَتَ لَنَا

وه لهو مهیدانهدا که خودا رو و ئه کاته ئاده میزاده کانیش و پیمان ئهلى: بزچی که وتنه دواى بیر و باوهپی ناباری په رییه کان؟ ئهلىن ئهوانهی که دوستی جینی بون له ئاده میزاده کان: ئهی په رودگاری ئیمه بازیکمان له بازیکمان ئیستیفادهی خوشی و رابواردنی ئه کرد، واته هۆی که وتنه شوینمان بۆ ئهوان ئهوه بوو که ئهوان بازی خهی بالاتی ئاره زووبازی و ناباریان ئه خسته دلمنوه و ئیمه يش ئه که وتنه شوینیان وەکوو ئهوانیش ئه که وتنه شوین ئیمه و له ژیانی دنیادا رامان بوارد و گهیشتین بهو واده و سه عاته که تو بربارت دابوو بۆمان و ئیسته واين له بەر باره گای تودا واين له مهیدانی حسیبا.

﴿قَالَ النَّارُ مَثَوْنُكُمْ خَلِيلِيْنَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ﴾

علیم^{۱۲۸}

خودایش ئه فەرمۇی تازه ئیسته مەجالى عوزرهینانه و نېیە و پارانه و سوودى نېیە و لە سەر بربارتى خۆم ئاگرى دۆزەخ ماوا و مەلبەندى ئیوهیه هەتا هەتايە مەگەر ئهوهى که خودا خواتى لە سەر رىزگارى دنى بىن وەکوو ئهوانه يان کە ئیمانيان بۇوه به خودا و پىغەمبەرى خودا و بەس تاوانبار بۇون. بە راستى خودا خاوهن حىكمەت و دروستكارىيە لە جەزادانه وەی بەندە کانى خويىدا وزانايشه بە بير و باوهە و كرده وەيان.

﴿وَكَذَلِكَ نُولَّ بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

ھەروەها بازى لهوانه کە ستە ميان له خوييان کرد بە دەرچۈون لە ياساي ئايىن و ستە ميشيان لە خەلکى کرد بە دەست بىردىن بۆ نەفس و ناموسىيان ئەيانكەين بە دوست و ھاورپى بازىكىيان لە ئاگرى دۆزەخا بە هۆی ئه و كەسبە ناشىرييانه و کە كردو ويان.

﴿يَمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ اللَّهُ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ
ءَايَتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمَكُمْ هَذَا﴾

جا خودا بانگ ئە كالە ھەموو جىن و ئىنس و ئەلى: ئايا چەن رەھبەرى لە لايمەنى ئىمەوهە نەھاتۇوە بۇ لاتان ھەتا لەم ئەحکامى ئىسلام و دينەتان بۇ باس بىھەن و ئاياتى مەتنان بۇ بەيان بىھەن و بىنان ترسىتىن لە گەيشتن بەم رۆزە؟

﴿قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنفُسِنَا﴾

ئەوانىش ئەلىين: ئىمە شەھادەت ئەدەين لەسەر نەفسى خۆمان كە بىرو باۋەر و كرده وەمان باش نەبووە.

﴿وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾

وە ئەوانە ژيانى دىنيا بايى كىدبۇون و ترسى ئەم رۆزەيان لەلا نەما بۇو.

﴿وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ﴾

وە شايەتىيان دا لەسەر نەفسى خۆيان كە بە راستى كافر بۇون.

﴿ذَلِكَ أَنَّ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقَرَىٰ يُظْلِمُ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ﴾

ئەمە كە لە رۆزى قيامەتا پىرسىيار ئەكم لە ئادەمیزاد و پەرى و بە قەى حىسىتى خۆيان جەزايىان ئەدەمەوە لەبىر ئەوهەيە كە من پىنگەمبەرانىم رەوانە كردووە بۇ لايىن و تەمىيى كردوون و قەت نەبووە ولاتى و ئەھلى ولاتى بىغۇتىنى و ئازاريان بىدا بە سەنم و ناحەق و ئەھلى ئەو دىھاتە ئاگادار نەبووبىن لە ئەحکامى خودا، بەلکوو لە پىشا رەھبەرم ناردووە و تەمىيى كردوون جا ھەركەسىن ملکىتىسى كردووە فەوتاندۇوە و لە قيامەتىشدا جەزاملى سەندۇوە.

﴿وَلِكُلِّ دَرَجَتٍ مَمَّا عَمِلُوا﴾

وه بۇ ھەركەسىن لە ئەھلى تەكلىف چەن پايىيەن ھەيە لە خوسووسى كرده وە و
جهزاي كرده وە وە.

﴿وَمَا رَبِّكَ يَغْفِلُ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾ ١٣٢

وه بە قەتعى خوداي تو غافل نىيە له وەيى كە ئەوان ئەيکەن.

﴿وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ﴾

وه خوداي تو دەولەمند و بىنىازە لە ئادەمیزاد و پەرى و لە غەيرى ئەوانىش و
لە گەل ئەوهەيشدا مېھرەبانە و خاوهەن رەحىمەتە كە بە ھۆى تاوانەوە بە تەواوى بەربادتان
ناكا.

﴿إِنِّي شَايِئُذِهْبَكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا
أَشَاءَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّتَهُ قَوْمٌ مَا خَرِبُوا﴾ ١٣٣

ئەگەرنا ئەگەر خودا خواتىي بىن لاتان ئەبا و ئەنان مرىتى و بەربادتان ئەكا و
لە پاش ئىيە قومى تر بە دواى ئىيە دىنلى لەوانەي كە خۆى خواتىي لەسەر بىن
وە كەوۇ چۈن ئىيە دروست كردووە لە تۈۋى چەن باوكتىكى تر و قەومىتكى غەيرى
ئىيە.

﴿إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزٍ﴾ ١٣٤

بە راستى ئەوهەي كە خودا وە عەدتان بىن ئەدا لە خىتر و شەر و لە فەوتاندى ئەھلى
ئىفساد و سەتم و لە جەزادانەوەي ھەموو خاوهەن تەكلىفە كان لەسەر كرده وەي خۆيان
لە زۆر و لە كەم ھەموو دىت و دىتەجىن و ئىيە ناتوانى بەرانگارى كارى خودا
بىن و يەكىن لەو ئىشانە مەنۇ بىكەن.

﴿ قُلْ يَقُولُ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ﴾

تۇ ئەى رەھبەرى خۆشەویست بلىنى پىيان: ئەى قەومى من ئەى كەسانى كە من لە لايمى خوداوه رەوانە كراوم بۇ تەمنى و تەربىيەت و ئامۇرگاريتان، چىتان لە دەست دىت لە بەرانبەركى و موعارەزەى من بىكەن، وە منىش لەسەر ئەم ياسايە خودا ئەمرى بىن كردووم كار ئەكم، واتە تەبلىغى ئەحکامى خودا ئەكم وە ئەگەر قەومە كەم وەريان گرت ئەم زۆر باشە وە ئەگەر وەريان نەگرت و ئازارى منيان دا من خۆم ئەگرم لەبەر بارى خودادا.

﴿ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَنِيقَةُ الدَّارِ ﴾

وە لەمەولا ئىيە ئەزانى و حالى ئەبن كىن لە ئاخرا ئەنجامى خىرى ئەبىن لە خانۇوى دىيادا وە يالە مەنزىلى رۆژى قيامەتا كام لامان لە ئاگرا ئەبىن و كام لامان لە بەھەشتا ئەبىن.

﴿ إِنَّمَا لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴾ ١٣٥

بە راستى رووداوى گىرنگ ئەمەيە كە سىتمەكاران رىزگار نابىن. جا خوداي تەعالا بۇ ھەلچەرخاندىنى دلى ھۆشىاران لە بىر و باوهەرى بىپەرسىتكان بازى لە ئاسارى باوهەرى بىن فەريان بەيان ئەكەت و ئەفەرمۇيت:

﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِثَادَرًا مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَمِ نَصِيبًا فَقَاتُوا هَذَا اللَّهُ بِرَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشَرِكَائِنَّا ﴾

واتە لە نەفامى بىپەرسىتكانە ئەمە كە ئەھاتن ئەمە كە خوداي تەعالا دروستى كردووه لە بەرامەي كىشتوکال و لە مالىياتى زىندىوو بەشىتكىيان دائەنا بۇ خودا، لە گەل ئەمەدا ئەگەر تەماشاي دروستكىردن بىكىرى ھەممو ئەم جىهانە ھەر بۇ خودايە و

که س بهشی تیندا نییه. وہ ئه یانوت: ئهم بشه بؤ خودایه و پیویسته له ریگهی ره زای ئموا سهرف بکری، ئهمه یشیان به درؤ ئهوت و به خیلافی نیه تی دلیان بمو، وہ ئهم بشه یش بؤ ئهوانه یه که ئیمه دامان ناون به هاوریتی خودا.

﴿فَمَا كَانَ لِشَرِكَاتِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شَرِكَاتِهِمْ﴾

وہ له پاش سهرفکردنی بازی لهو مالانه ئه گھر بشه کھی خودا بپرایه ته وہ ئه وہ له بھشی هاوریکان هیچ نه ئه خرایه لای خوداوہ و ئیتر بی بش ئه ما یا وہ، وہ ئه گھر بھشی شهريکه کان تھواو ببوایه و سهرف بکرایه له دھست و پھیوندی بتھ کاندا ئه هاتن له بھشے کھی خودا پینه یان ئه کرد، واتھ لهو بھشی خودایانه ئه خسته سه ر بھشی شهريکه کان، کھوابوو گھلئی جار بھشے کھی خودا نده ما به لام بھشی شهريکه کان قھت بنہ ببر نه دہ بمو.

﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ ١٣٦

زور ناشیرینه ئه مهی ئهوان بپرایاریان ئهدا.

﴿وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شَرَكَ آؤُهُمْ لِيُرْدُو هُمْ وَلِيَلْتِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ﴾

واتھ هر وہ کوو ئه کافرانه گومرا بوبوون و مالیان بھش ئه کرد له بھینی خودای تھ عالا و بتھ کانا هه روہا گومرا ہییه کی تریان بھسرا ہاتبوو که بریتییه لامه: ئه و بتانه، واتھ ئه و شه یاتینی جین و ئینسہ که ئهوانی فیرى بتپھرسنی کر دبوو و جوانی کر دبوو له پیش چاوی کافره مو شریکه کانا که نه تھو کانیان - هه رکام کچ بن - بیانکوژن و زیندہ بھ چالیان بکھن له بھر همندی شوبھی بی سه رو پی، وہ کوو ترسی

عارض يا هيئىشى دوژمنى بەدكار، ئەو شەيتانانە يىش ئەم بىرە نابارانە يان بۆيە خىستبۇوه دلى كافەرە كانەوه ھەتا زۆرتر هيلاك و مال و يرانيان بىكەن و دووريان بخەنەوه لە دين، وە بۇ ئەوه كە ئەسىلى دينە راستە كەي ئىبراھىمى خەلیل ئەيشىل كە تەھىيد بۇو بىيگۈرن لەسەريان.

﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾ ١٣٧

وە ئەگەر خودا خواتى لەسەر بوايە كە ئەو كافەرانە مەنۇ بىكا لەو كارە نابارە نەيان ئەكرد، بەلام لە ئەساسا مەجبۇر نىيە بە زۆر ئەو خەلکە بىتتىت بۇ سەر بارى راستى، بە تايىبەتى كە ئەوانە عەقل و هوشى خۆيان زايە ئەكرد بۇ شتى پىروپۇچ، دە وازيانلى بىن لەگەل ئەو ئىفتىرا و درۇ و دەلەسە با دەۋام بىكەن.

﴿وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَمٌ وَحَرَثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءَ إِرْغَمِهِمْ وَأَنْعَمٌ حِرْمَثٌ ظُهُورُهَا وَأَنْعَمٌ لَا يَدْكُرُونَ أَسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا آفِرَاءَ عَلَيْهِ﴾

وە لە جوملەي بىر و باوەرە ھەلە نابارە كە يانە ئەمە كە ئەيانوت: ئەم بەشى شەرييكانە بىتتىيە لە مەرۇ و شتر و گاو بىزنى كە مەمنۇوعن لە ھەمۇو كەسىن و لىيان ناچەزى - لە سەريان و لە بەريان - ئەو كەسانە نېبن كە ئىيمە خواتىمان لەسەرى بىن وە كۇو خزمەتكارى پەيوەندەي دەربارەي بىتكان، ئەمە يىش ھەر زەعم و درۇ و دەلەسە بۇو ئەگەرنا لە ژىرەوە چۈن ئارەزوويان بىكردايە سەرفىيان ئەكردن. وە ئەيانوت بازى تر لە وشتر و مالىياتمان پشتىيان حەرام كراوه كەس سواريان نابىن و باريان پىن نابەن، وە بازى وشترى وەهايش كە لە كاتى سەرپىنيانا ناوى خوداييان لەسەر نابەن و بەس ناوى بىتكان ئەبرى، وە ئەمە يىش بە هوى درۇ ھەلبەستنەوه لەسەر خوداي عالەم، ئەنا خودا بەم شتە پۇوچانە رازى نىيە.

﴿سَيَّجِزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾

١٣٨

خودا لەمەولا تۆلە لەو كافرانە ئەستىنى بە ھۆى ئەوهەوە كە ئەم درۇ و دەلەسە
ھەلشەبەستن.

﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِهِنَّ أَلَّا نَعْلَمُ خَالِصَةً لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ
عَلَىٰنَا أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ﴾

وە لە جوملە ئاسارى بىر و باوهەرى نابارى ئەوانە ئەمە كە ئەيانوت: ئەوهى و
لە سكى ئەم وشتارانەدا كە «بە حىرە» و «سانىبە» ان خاسە بە ئەولادى نىزىنە ئىمەوە
و حەرامە لەسەر كچە كانمان، بەلام ئەگەر بە مردووپى داكەوت ئەوهە هەردۇو بەشە
نەوهە كانمان، چ كچ چ كور، شەرىكىن تىيا و گۈشتە كەي بخۇن، واتە ئەوانە مردارە وەبۈويان
ئەخوارد.

﴿سَيَّجِزِيهِمْ وَضَفَّهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيِّمٌ﴾

١٣٩

خودا لەمەولا جەزايىان ئەداتەوە لەسەر ئەم وەسف و بەيانە درۆيانە بەلام خودا
كاتى بۇ داناوه؛ چونكى بە راستى خودا لە كردهەوە خۇزىا خاوهە حىكمەتە و زانىا
بە بىر و باوهەر و خودا زەرەى لىنى ون نابى.

﴿فَقَدْ حَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أُولَادَهُمْ سَفَهًاٰ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَمُوا مَا

رَزَقَهُمُ اللَّهُ أَفْتَرَاهُ عَلَى اللَّهِ﴾

بە راستى زيانەند بۇون ئەو كافرانە كە ئەولادى خۇيان كوشتوو وە ياخىكۈزىن
بە بىن ھۆشى بە بىن عىلەم و زانىت و ئەوانەيش كە حەرامىان كردوو وەسەر خۇيان
ئەوهى كە خودا كردوویەتى بە رۆزى ئەوان بە شىۋە ئېفتىرا لەسەر خودا.

﴿قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

بە راستى ئەمانە گومرا بۇون و ئەمانە شارەزا نېبۇون و نابن بۇ رىيگەى راست.

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوفَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوفَاتٍ وَأَنْخَلَ وَالزَّرعَ مُخْلِفًا أُكْلَهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَكِّبًا وَغَيْرَ مُتَشَكِّبٍ﴾

خودا ئەو خودايىه كە دروستى كردووه بۇ ئىيە باخ و دارى بلند لە سەر كەپر و نزمى عەرزى بىن كەپر و دارخورما و كشتوكاللان كە لە ئەنوانى خواردەمنى لىنى پەيدا ئەبى و زەيتۈن و ھەنارى وا كە بازىكىان لە يەك ئەچىن و بازىكىان لە يەك ناجىن و جياوازان.

﴿كُلُّوا مِنْ شَمَرِهِ إِذَا آتَمْرَ﴾

وە خودا بە زمانى غەبىي باڭگىان لىنى ئەكاكى: بخۇن لەو بەرانە كاتى كە پىيگە يىشتن.

﴿وَأَتُوا حَقَّهُ دِيْمَرَ حَصَادِهِ﴾

وە حقى واجبى خودايى لىنى بىدەن لەو رۆژەدا كە درەو ئەكرىئەن و دەرامەيان وەرئە گىرى.

﴿وَلَا شَرِفُوا﴾

بەلام زىادەرەوى مەكەن لە سەرفا و ھەميشە ئىعتيدال و ميانەكارى رابىگەن ئەمە بۇ ئىزىن و دىن بەسۈودە.

﴿إِنَّكُمْ لَا يُحِبُّونَ الْمُسْرِفِينَ﴾

بە راستى خودايى تەعالا زىادەرەوانى خوش ناوى؛ چونكى زىادەرەوى ئەبى بەھۆى زيانى دىن و دونيا.

بزانن! زانایانی ظایین لە سەر مەعنای: «وَأَتْوَا حَقَّهُ يَوْمَ حِصَادَةٍ» چەن بىر و رايە كيان

دەربىيۇ:

[بىرى يە كەم:] ئەنەسى كورپى مالىك و ئىپنۈعە باس و تاۋوس و حەسەنى بە سرى و ئىپنۈزەيد و ئىپنۈلەنە فييە و زە حاڭ و سە عىدى كورپى موسە يىب فەرمۇويانە: ئەم حەقە زە كاتە و دە يەك تا بىست يە كە و لە سەر ئەم بىرە يە ئەسحابى ئىمامى شافعى رض. وە و تراوە كە ئەم ئايەتە لە مەدینەي مونە وەرەدا نازىل بۇوه؛ چونكى زە كات لە وئى فەرز كراوە.

[بىرى] دوووهم: بىرى عەلى كورپى ئىمامى حسەين و عەتا و حە كەم و حە ماد و سە عىدى كورپى جوبەير و موجاھىدە، ئەمانە فەرمۇويانە: ئەم حەقە غىرى زە كاتە و خودا ئەمرى كردووە بىرى، بەلام بە شىيەت سوننت نەك فەرز، وە ئەمە رىوايەت كراوە لە عەبدوللەلە كورپى عومەر و موحەممەدى كورپى حەنە فييەوە، وە ئەبو سە عىدى خدرى رىوايەتى كردووە لە حەزرەتەوە صلوات الله عليه.

بىرى سېھم ئەمە يە: كە ئەمە حەقى بۇوه لە شارى مەككەدا بەلام مەنسۇوخە بە حەقى زە كات؛ چونكە ئەم ئايەتە مەكىيە و زە كات لە مەدینەدا فەرز كراوە بە ئاياتى زە كات و بە ئايەتى: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً»^۱ و ئەمسالى ئەمانە.

ئەمجار بزانن بىنا لە سەر ئەوە كە ئەم ئايەتە بۆ زە كات بىن، ئىمامى ئەبو وحەنفە رض ئىستيدلالى كردووە بە عومۇمى ئاياتى زە كات و بە زاھىرى حەدىسى: «فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعَشَرُ، وَفِيمَا سَقَى بَنْضَحٌ أَوْ دَالِيَّةً نَصْفَ الْعَشَرِ» كە زە كات واجبه لە ھەر شتى لە وەدا كە زەوى بىرۇتىنى خواردەمەنلى ياخىرى خواردەمەنلى، ھەروا بەو حەدىسە يىش كە رىوايەت كراوە لە حەزرەتى عائىشە وە صلوات الله عليه كە حەزرەت صلوات الله عليه فەرمۇويەتى: «فِيمَا

۱. التوبۃ؛ ۱۰۳.

أبنت الأرض من الخضر زكاد، بهلام موحده دیسه کان فه رموویانه: له باوه بینکراوانی
نه سحابی مهنسور - که له عائیشه‌وه ریوایه‌تی کردووه - که سیان بهم جوشه ریوایه‌تیان
نه کردووه و ئەم له فزه قهولی ئیبراهمیه و بەس.

وه كۆمه‌لئى زاناكان تەحقىقى عومومى ئايىت و حەدىسەكەيان کردووه به
فەرمۇدەي حەزرهت لەنەن: «لِيْسَ فِي مَا دُونَ خَمْسَةَ أَوْسَقَ مِنْ قَرْأَوْ حَبْ صَدْقَةٍ» وە
ئىمامى شافىعى لەنەن لەسەر ئەم بىرەيە.

وه ئىرشادى ئىنسان ئەكا بۇ حەقىقەتى حال كە خوداى تەعالا له پىش وەفاتى
حەزرهتا دينى ئىسلامى به تەواوى دامەزراند و فەرمۇویه‌تى: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ
وَ أَقْمَتْ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي»^۱ هەروا موحەققەه کە حەزرهت ھېچ حۆكمى لە ئەحكامى
دينى كە تم نەکردووه به تايىه‌تى ئوسوولى ئەحكام، وە خودا فەرمۇویه‌تى: «يَا أَيُّهَا
الرَّسُولُ إِنَّمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مِنْ رِبِّكَ مَا يَعْلَمُ فَعَلَّمَكَ مِنْهُ^۲ وَ خَلَّكَ
مَهْدِيَّتِي مُونَهُو وَرَهْ وَ مَهْكَكَه وَ نَهْفَسَى ئَهْ وَ شُوئِنَانَه ئَهْ زانَنَ کە لە «طائف» و بازى
شويىنى ترا ھەنار و قۆخ و پىرتەقال و كاللهك و شوتى و خەيار بۇوه و كەس
نەيىستووه کە حەزرهت لەنەن باسى زەكتىيان بکا.

«بناء عليه» بىرى جومەھور دامەزراوه لەسەر ئەمە کە ئەوهى لە عەرز دەرئەچى
ئېبىن لە قووت بىن، واتە لەوانە کە ژیواريان بىن ئەكرى لە ئىختىارا وەکوو گەنم و
جۆز و بىرنج و زەزەات و خورما و ترى و مىۋىز. نەك لە باقى شىھىكانا کە ژیواريان
پىن ناكىرى. هەروا ئېبىن مىقدارە كە يشيان بىگات بە پىنج ويسق، وەکوو لە شەرعا
باس كراوه. وە «جوھرى» ئەلىن: ويسق عبارەتە لە: شەست ساع، وە خەليل ئەلىن:
ويسق بارى وشتە يانى پىنج ويسق ئەكتە پىنج بار.

۱. المائدة؛ ۳.

۲. المائدة؛ ۶۷.

وە ئىمە تاقىقمان كرد لە پىنج ويسقە كە بە تەنە كەي نەوت چل و پىنج تەنە كەي دارمال، وە بە كيلو حەوسەد و بىست كيلويە. جا باش لەم باسە ئاگادار بن.

﴿وَمِنَ الْأَنْعَمِ حَمُولَةً وَفَرَشًا﴾

وە خودا دروستى كردووه بۇتان لە «أنعام»دا بارەبەر وەكۈو وشتىر و گا، وە فەرش كە لە لاي بازى مەعنای ئەوهىيە لە خورى و مۇوهەكەيان فەرش دروست ئەكرى. وە بازى فەرمۇويانە: ماناي فەرش ئەوهىيە بىدرى بە زەویدا و سەرى بېرن.

﴿كُلُّا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ أَللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾

دەي بخۇن لە ھەموو ئەم شتانە كە خودا كردوويە بە رزقتان چ لەوهى لە عەرز دەرچووه چ لە گۆشتى گيانلەبەرانى حەلآل وە مەكەونە شوين رەفتارى شەيتان و لە خوتانەوە گۆشتى بازە حەيوانى حەرام مەكەن؛ چونكى شەيتان دۇزمىتكى دىارييە بۇ ئىتىو.

﴿شَمَنِيَّةً أَزْوَاجٌ﴾

ئەم «حەمۇولە» و «فەرسە» كە حەيوانى زېرە و ورده يە ھەشت جىنس:

﴿مِنَ الظَّانِ أَثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَغْرِبِ أَثْنَيْنِ﴾

لە نەوعى مەردا دوان: نىر و مىيەك. مەر و بەرانىك. وە لە بىنىشا دوان: بىنىك و سابرىنى.

﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ كَرِيمٌ حَرَمٌ أَمِ الْأَنْثَيْنِ أَمَّا أَشْتَمَلتَ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأَنْثَيْنِ﴾

تۇ ئەى پىيغەمبەرى خۆشە ويست بلىّ بەوكافرانە: ئايا خودا ئەو دوو نىزەرى حەرام كردى؟ يائەو دوو مىئىه، يائەو بەچكە كە ئەرخام و مندالدانى مىچىكە كان داگىرى كردىبوو؟

﴿نَعُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

خەبەرم بىدەنى بە خەبەرئ كە لە عىlim و زانستى راستەوە پەيدا بىن ئەگەر ئىۋە راست ئەكەن.

﴿وَمَنْ أَلِإِلِ الْأَثْنَيْنِ وَمَنْ الْبَقِيرِ الْأَثْنَيْنِ ﴾

وە لە نەوعى وشتى دوان، نىز و مىئىك. وە لە نەوعى رەشە ولاخ دوان، گايىك و مانگايىك.

﴿قُلْ إِنَّ الدَّكَرَتِينَ حَرَمٌ أَمِ الْأَنْثَيْنِ أَمَا أَشْتَمَلْتَ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأَنْثَيْنِ ﴾

تۇ بلىّ بەوكافرانە: ئايا خودا ئەو دوو نىزەرى لەو دوو نەوعە راکىشاوه و حەرامى كردوون لە سەرتان گۆشىيان بخۇن؟ يائەو دوو مىچىكە يە وە ياخود ئەو دوو بەچكە يە كە مندالدانى ئەو مىچىكانە داگىرى كردووه؟

﴿فَمَنْ كُنْتُمْ شَهِدَاءَ إِذْ وَصَّلْتُمْ اللَّهَ بِهَذَا ﴾

يا خەير ئەم حۆكمانە بە هوى مواجهە و رووبەر و وەرمان گىرتووه و خۇتان لەو كاتەدا حازر بۇون كە خودا ئامۇرگارى كردوون پىيى؟

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لَيُضْلِلَ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ﴾

دەى كى زالىتىرە لەو كەسە كە درۇھەلە بەستى لە سەر خودا بۇ ئەوە كە خەلکى وەها گومرا بىكا بە بىن عىlim و زانست؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

به راستی خودای ته عالا رینومایی زالمان و زورداران ناکا و یارمه‌تیان نادا.

﴿قُلْ لَاَ أَحِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيْنَاٰ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّاَ أَنْ
يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوْحًا أَوْ لَحْمَ حِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ
فَسَقًا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ يَدِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَالَّغِ وَلَاَ عَادِ فَإِنَّ رَبَّكَ

غَفُورٌ تَّحِيمٌ

جا تو - ئەی پىغەمبەر - بۇ دەفعى شوبىھە ئەلەك ئىعالان بىكە و بلىنى: من لەو كەلامى خودادا كە بە وەحى ئەگات بە من نابىنەم حەرام لەسەر تەعام خۆرى مەگەر ئەو مردارە وەبۈوه بىن ياخود خويتىكى رژاۋ بىن ياكىشى بەراز؛ چونكى بە راستى ئەو پىسە، ياخود خويتىكى سەربرىاوى خارىج لە ياساي ئىسلام بىن بەم رەنگە لە كاتى سەرپىنيا ناوى غەيرى خوداي لەسەر برابى، جا هەركەس ناچار بىن بۇ خواردنى ئەم جۆرە شتانە ئەگەر تەجاوز نەكا بەسەر بەشى كەسا - وە كۈدو دوو ناچار يەكىنيان بەشى خۆى و رەفيقە كەي بخوات - و لا نەدا لە ئەندازە خۆيشى بە زور خواردن، ئەو بىزانن خوداي تەعلا بەرابەر بەو كەسە تاوان پۇش و مىھەبانە. ئەم ياسا كە باسمان كەد بۇ ئۆممەنى ئىسلامە.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَمَنَا كُلَّ ذِي ظُفْرِ

و له وختی خویا له سه رئه و که سانه که دینی یه هودیان بیو حه راممان کرد
له سه ریان خواردنی گوشتی هه ر گیانله به ری که په نجه هی پیی لکابنی به یه که وه جا
له گیانله به ری زبره دا وه کوو و شتر و و شتر مرغ که پارچه هی پییان یه ک جیلمه یه و
پارچه پارچه نیه، وله ورده دا وه کوو سوئه و فاز.

وَمَنْ أَبْقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمَنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلْتَ
ظُلْهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَائِكَأَوْ مَا أَخْتَلَطَ بِعَظَمٍ

وە لە گا و مانگا لە ھەر سىقى بىن و لە مەر حەراممان كرد لەسەر جوولە كە پىوه كە يان جىگە لە وەي پەيوەندى ھەبى بە پشتىانە وە يائە وەي كە ناوسكى حەيوانە كان پەيوەندى ھەبى پىيە وە يائە وەي كە تىكەلى ئىسقان بىن.

ذَلِكَ جَرِينَتُهُمْ بِغَيْرِهِمْ

بەم جۇرە حەرامكىردىنى گۇشته جەزاي ئەو جوولە كانەم دايىوھە لەبەر نابارى و لادانيان لە ياساي ئەحكامى من.

وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ

وە بە راستى ئىمە راستىن لە ئەخبار و گىزانە وەي ئەحكامدا، جاپىر رىوايەتى كردووھە لە پىنگەمبەرە وە فەرمۇويەتى: خودا جوولە كە بکۈزى و غەزەبىانلىنى بىگرى كاتى خودا پىوی مەر و گا و مانگاي لەسەر حەرامكىردىن ھەستان پىوه كە يان توانە وە فرۇشتىان و پارە كە يان خوارد.

فَإِنْ كَذَبُوكَ فَقُلْ رَبِّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسْعَةٍ

جا نەگەر ئەو جوولە كانە باوهېيان بىن نەكىدىت لە گىزانە وەي ئەم ئەحكامانەدا توپىيان بلنى: خوداي ئىوه خاوهەن مىھەربانىيە كى گوشادە. لەوانە يە مۇلەتتانا بىدا و تۆلەتانا دوا بختات.

وَلَا يَرْدُدُ بَأْسَهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

بەلام ماناي وانىيە كە تۆلە كە دوا خست ئىتىر وا زيانلىنى بىتىنى، تۆلەي خودا لە تاوانباران ناگەر ئىتەوھە.

﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكَنَا وَلَا إِبَابَاؤُنَا وَلَا حَرَّمَنَا﴾

﴿مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا﴾

به راستی ئەو موشريکانه قسه يەكى پۈوج و دەليتىكى بىناغە دىتنەوە و ئەلپىن: ئىمە كە موشريكىن ناپىن بە جىنگەي تۆلە؛ چونكى لهسەر خواتى خودا بۇوه ئەو ئىشراكى ئىمە و شتى كە لهسەر خواتى ئەو بىن چاپۇشى لىنى كراوه! له واقيعا دا ئەگەر خودا مەيلى لهسەر ئەو بوايە كە ئىمە شەرييکى بۇ قەرار نەدەين نە ئىمە و نە باوک و باپيرانمان شتى و امان نەدەكەرد و هيچ گوشتىكىشمان حەرام نەدەكەرد! جا خودا بە درۆيان ئەخاتەوە نەك لەبەر ئەو كە قسه كەيان درۆيە، بەلكۇو لەبەر ئەو كە ئەو قسه لەگەل ئەوەدا كە راستە دەرمانى دەردى ئەوان ناكا لەبەر ئەوە لە كاتى ئەوەدا كە ئىمە كرده‌ويى ئەكەين ناگامان لەو نېيە كە خودا ئەو شتەي ئىرادە كردووە هەتا ئەيکەين وە لەو كاتەدا دەست ئەكەن بە كارە كە لهسەر خىلافى ئەمرى خودا و پىغەمبەرە و ئەوان بە ئارەزوو و بە ئىنكاري ئەيکەن و لە ياساي ئەمرى خودا و پىغەمبەرە خودا دەرئەچن.

وە لە لايدىكى ترەوە موافقە لەگەل خواتى خودادا ناپىن بە هوئى ئەو كە ئەو شتە پەسەند بىن لە لاى خودا؛ چونكى خودا ئىرادەي غەيرى مەحەببەتە و ھەرجى روو بىدا لە دنیادا لە كرده‌ويى نابار وە كۈو كوشتنى بىن تاوان و دەست بىردىن بۇ مال و ناموسى خەلک، ھەمموسى لەسەر ئىرادەيە ھەمموشى تاوانبارىيە.

بە كورتى ئەوان لە پىشا كە دەست ئەكەن بە ئىشراكە كەيان نازانى كە موافقى ئىرادە يانە هەتا رابوردووە، وە لهسەر فەرزى زانستيشيان بەو ئىرادە موافقەي ئىرادە وەختى ئېبىن بە عوزر كە لەگەل موافقەي ئەمردا بىن وە مادام خودا بە شەرييک قەراردان رازى نېيە و ئەمرىشى بىن نەكىردووە ئېبىن بە تاوانى نابار لە سەرييان، ھەروا

حەرامكىردىنى بە حىرىھ و سائىبىھ و باقى ئەھۋە شتانە كە بە خىلا فى ئەملى خودا كردو يانە. وە خودا ئەفەرمۇيىت كافرە پېشىۋە كانىش ھەر ئەم دەلىلە نەخۆشە يان ئەھىنەيە و بۇ كوفر و لادانىان.

﴿ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ﴾

تۇ ئەپىغەمبەرى خۆشە ويست پىيان بلىنى: ئايا لە لاتان ھە يە عىلەم بە دەلىلىتىكى وابشى بۇ دەلىل لە سەر ئەم ئىشراكە تان ھە تا دەرى بېرىن بۇمان، وە يَا بەلگە يەكتان لە لايە لە خۇسووسى عىلمتانا بە ئىرادە خودا لە پېش موباشەرە كە تانا ھە تا دەرى بىخەن بۇمان؟ حاشا عىلەميان نىيە و بەلگە يە عىلەميان نىيە. ئەم كافرانە لەم شەرىك قەراردا ن و حەلآل بە حەرام زانىنەدا ھەر لە سەر گومان ئەرپۇن وە كۇو خودا ئەفەرمۇيىت:

﴿ إِنَّ تَنَعِّمُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴾

واتە ئىيە لەم داوادا كە ئەيکەن و لە پاش ئەوە كە لاتان دا لە رىيگە، ئىستىدلال ئەكەن بە ئىرادە و لە پېش روودا وە كەدا ئامادە يى خۆتان روو ئەكەنە تاوانبارى و ھەر شوتىنى گومان و بىر و باوهەرى ناتەواو ئەكمۇن و درۇ ھەلئە بهستن بە دەمى خودا وە لە دا كە ئەلىن خودا ئەم وە زۇمى ئىيمە يە پىن خۆشە.

﴿ قُلْ فِلَلَهِ الْحُجَّةُ الْبَلِلَغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهُدَىٰكُمْ أَجَمِيعَينَ ﴾

يانى: ئەپىغەمبەرى خۆشە ويست بلىنى بە كافرە موشىركانە: مادام ئىيە لە سەر ئەساسە ئەلىن: «لو شاء اللہ ما أشرکنا...» ئەگەر خودا خواتىي وابوايە بە زۆر ئىيە موسولىمان بىكا ئىيە موسولىمان ئەبۇون ئەم جارە بىزانى كە حوججەت و دەلىلى بەھىز ھەر بۇ خودايە؛ چونكى راستە ئەگەر خودا خواتىي وابوايە بە زۆر ئىيە موسولىمان بىكا ئەيتۇنى ھەمۇوتان موسولىمان بىكا، وە ئىيمە ئىنكارى ئەوە ناكەين، بەلام خودا نايە وى

به زور که س موسولمان بکا و ئه‌یه‌وی ئیوه و غه‌بری ئیوه‌یش به ئاره‌زووی خوتان و خواستی خوتان ریگه‌ی ته‌وحید و ئیسلامیه‌ت بگرن بۇ ئه‌وه هرکه‌سی ئیتاعه‌ی نه‌کرد جه‌زای بداته‌وه به دۆزه‌خ و باس له‌سهر ره‌غبەت نه‌ك زورکارى.

﴿قُلْ هَلْمَ شَهِدَاءَ كُمْ الَّذِينَ يَشَهِدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَمَ هَذَا﴾

ئى پىغەمبەری رەھبەر بلىنى بەوانه کە ئەلئىن ئەم تەحرىم و تەحليلە کە ئىمە ئىكەيىن ھەممۇسى لە لايدىنى خوداوه‌يە و خودا پىيان رازىيە، حازر بکەن ئەو شاهىدانە کە شايەتىنان بۇ ئەدهن بەوهى کە ئەوهى ئیوه حەرامى ئەکەن خودا حەرامى كردووە و ئیوه له‌سهر رەزاي خودا ئەم تەشريعانە ئەکەن؛ چونكى ئىنسان ھەر داوابىن بکا يا ئەبى داواکەي ئاشكرا بىن وە يا ئەبى بە بەلگەيىن ئىسباتى بکا.

﴿إِنَّ شَهِدُوا فَلَا تَشَهَّدُ مَعَهُمْ﴾

جا ئەگەر چەن كەسيكىيان ھېينا کە شايەتى بدهن له‌سهر ئەو داوابى ئەوانه ئەوه تو شايەتىيان لە گەلدى مەدە.

﴿وَلَا تَنْبِعَ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِرَايَتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾

وە مەكەوە شوين ئاره‌زووی ئەو كەسانە کە ئاياتى ئىمە بە درق ئەخەنەوە و ئەو كەسانە کە ئىمان نايەن بە رۆژى قيامەت.

﴿وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ١٥﴾

وە ئەوانه ھاوويىنە بۇ خوداي خۆيان بىيار ئەدهن.

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَكْثُرُ مَا حَرَمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾

تۆ ئەي پىغەمبەرى رەھبەر بلىنى بە ئادەمیزادى رۆژى خۇوت: وەرن بۇ لام ھەتا بخويىنمه وە بە سەرتانا ئەوهى كە خوداي گەورە بە روونى و گىرنگى لە بابهى بىر و باورەوە حەرامى كىردووە لە سەرتان.

﴿أَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾

ئەمە يە بە هيچ جۆرى شەرىك و ھاوري بۇ خوداي خۇتان بىريار نەدەن و كەس غەيرى ئەو بە «واجب الوجود» و پەروەردگار نەزانى و كەس بە شىاوي ئەوه نەزانى كە عىيادەتى بۇ بىكري غەيرى ئەو.

وە لە بابهى شەرم و حەيا و خزمەتى باوک و دايكتانا بە هيچ جۆرى ئازارى دل رەوا مەبىن بۇ دايىك و باوكتان.

﴿وَإِلَوَالَّدَيْنِ إِحْسَنَا﴾

وە چاكە بىكەن لەگەل باوک و دايكتانا لە مەسرەف كىشانىاندا و لە مل كەچ كىردىدا بۇيان و بە وەرگىرنى فەرمانىان و بە گۈي راگرتىن بۇ ئامۇرگارىيان.

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أُولَدَكُمْ مِنْ إِمْلَاقِنَاخْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِنَّا هُمْ﴾

وە ئەولا迪 خۇتان مەكۈژن لە ھۆى نەبوونى دارايى و مالەوە ئىتمە رزقى ئىۋە و نەوانىش ئەدەين.

﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ﴾

وە نزىكى گوناھى گەورە مەكەون ئەوهى كە وا بەدەرەوە و خەللىك پىنى ئەزانى وە كەوە مال تالان كردن و سووكىردىنى موسولىمانان و شەراب خواردن، وە ئەوهى خەللىك پىنى نازانى وە كەوە دەست بىردىن بۇ نامووسى خەللىك و بۇ مالىيان بە دزىيەوە.

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾

تەفسىر ئازمى

و هه نهفсанه که خودا حهرامي کردوون له سرتان مهيانکوژن به هوي هه مری خوداوه نهبي و هکوو قيساس له پياو کوژ، وه يا سهنجه سار کردنی هه هلى زينا وه يا به هوي و هرگه رانيه وه له ديني ئسلام.

ذَلِكُمْ وَصَنْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

ئەمانە خوداى تەعالا ئامۇرگارىتاني بىن كىدووه و ئېيکا و ئەم ئامۇرگارىيە يىشى بۆيىه ئەكا بەلگۈو ئىيە عەقل بىخەنە كار بۇ كەسىبى بەختىارى و پىرۇزى دنيا و قىامەت بۇ خوتان.

وَلَا تُقْرِبُوا مَالَ الْيَتَمِّ إِلَّا بِالْأَيْنِ هِيَ أَحَسَنُ

وہ قہت نزیکی مالی ہے تیو مہ کھون مہ گھر بے شیوه یئ کہ جوانترین شیوه یئ عادہ تی بئ وہ کوو خزمہ تکردنی و پاراستنی و زیادکردنی بے شیوه یئ رہوای ئائینی.

حَتَّىٰ يَلْعَجَ أَشْدَادُهُ

هه تا ئەگاتە حالى هىز و تەوانايى لەش و ھۆشيارى ئەو كە كاتى بلووغە.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ

ووه پیوانه و کیشانه تان له مامه له دا تهواو بکهن بتو مال سین به شیوهی راسالی شه رعی:

لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

وه ئىمە لەم داواكىرىنى راساللىتانە لە مامەلەدا ھېچ كەسى تەكلىف ناكەين لە وە زىياتر كە لە ھېز و تەوانىيا ھە يە ئەگەر غەرامى يَا چەن غەرامى كەم و زىياد ھەلکەوت ئەوه چاۋىپشى لىنى تەكىرى.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا

وە ھەر كاتنى قىسىمە كىنان وەت لە شايىھ تىدا يالە رىيوايەتا وە يالە حۆكم و فەسلى خۇسوومەتا وە يالە گىزىانەوهى وتارا لە عادەتا راست بىرۇن لەو و تارەدا.

﴿وَلَوْ كَانَ ذَا فُرْقَةً﴾

ھەرچەن ئەو كەسىمەش كە دەربارەئى ئەو قىسىمە كە ئەكەن خزمەتان بىن.

﴿وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُواً﴾

وە وفا بىكەن بە ھەر عەھدى كە لەگەل خۇدادا كردىغان؛ بەم جۆرە نەزەرىكتان كردىنى لە سەر خۇتان يابە شايىھتى خودا تەۋىبەتان كردىنى لە تاوانى وە يابە شەتنى كە خودا بىريارى داوه لە سەرتان بە وىتەھى عەھدى كە لە بەينى دوو كەسا رابوردىنى وە كەوۇ عەھدى نويىز و رۆزۈو و زەكات و حەج و جىھاد و ئەمر بە چاکە و نەھى لە خىراپە بە راستى و تەواوى بە جىنىي بىتنىن. وە ياخود بە ھەر عەھدىكى شەرعى كە لەگەل موسۇلمانىتكىدا كردىيتان وە كەوۇ عەھدى موسالەحە و پەيمانى دۆستى لە نیوان دوو تايىفەدا ئەكرى وە خوداي تىدا ئەكرى بە شايىھت وەفا بىكەن و مەيشىكتىن. ياخود ھەر وە عەدەيەكتان دا بە يەكى لە كارىتكى حەللاڭ رايپۇرۇن و بە جىنىي بىتنى و خىلافى وە عەدە مەكەن.

﴿ذَلِكُمْ وَصَنَّكُمْ بِهِ، لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

ئەمانە كە بۇتان خۇيىزايەوە شىتىكىن خوداي تەعالا وە مىسيھتى بۇ كردوون جا رجا وايە ئىتىۋە باسى ئەو بىكەن كە عەھدى خوداي تەعالا واجبه چاودىرى بىكى.

﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ﴾

وە ئەمانە كە لەم سۈورەتەدا نازىلمان كردوون ئەمانە رىنگەئى ئايىنى منن و حاچىيان وايە كە راستن و پىيوىستە ئىتىۋە پەيرەويييان بىكەن.

﴿وَلَا تَنِيَعُوا أَلْسِنَلَ فَثَرَقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾

وه مه کهونه شوینی هه واو ئه دیانی جیا جیا و مه کهونه دواي بیر و راي عالماني
بئ عينایت و ریعايەت و مه کهونه دووی بیرو باوهري كۆمه‌له كۆمه‌له کانى ئاده مىزاد
لەو بهندانى كە بە هەواي خۆيان دروستى ئەكەن هەتا ئەو حالە ئىوه بلاوه پىن
بکا و دوورتان بخاتەوە لە رىگەي راستى خوداي تەعالا.

﴿ذَلِكُمْ وَصَنْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَنَقُّونَ﴾^{۱۰۳}

ئەم ئامۆژگارىيە جوانانە خوداي تەعالا و هسيت و ئامۆژگارى ئىوهى پىن كردووە
بەلكۇو خۆتان بپارىزىن لە سزاي خودا و لە دنيادا لە مەينەت و لە دوارپۇزدا لە تۆلە
رزگار بىن.

ريوايەت كراوه لە عەبدوللاؤه فەرمۇويەتى: كەسى حەز ئەكا تەماشاي نامەيىن
بکا كە مۆرى موحىمەدى پىوهىيە با ئەم سى ئايەتە بخويتىتەوە؛ لە «قل تعالوا...»
ھەتا «تنقون». واتە ئەم ئايەتانە لە بەر ئەوهە لە موحىكەماتن و بىرو باوهري بەرز و
ئەحکامى خەو و رەوشتى بلننى ئىسلامييان تىدايە و هەرچىان تىدايە لە دينا بە^{لە}
حورمەتن ھەموو نۇوسرا بۇونەوە لە نامەيەكدا و بە مۆرى حەززەت مۆر كرابۇون.
وە لە واقىعا دەست باوهري، باوهرە بە خوداي تەنبا و سەرى ھەموو
حەيا و شەرمى، حەيا يە لە باوک و دايىك و بناغەي نۇورى دل، خۆپاراستە لە
گوناھى گەورە و ھۆى سەربەرزى، زيان نەگەياندەن بە نەفس و نامووس و مال و
حالى خەللىك بە تايىەتى ئەوانەيى كە زەعىف و داماون وە كۈو ھەتىو. وە پاكى ئىنسان
لە سەر دەست پاكىيەتى لە موعامەلەدا و ھۆى باوهر بە ئىنسان راست و تارىيە. وە
مايىي بەرزى ئومەمت ئەمەيە رىگەيان يەك رى بىن و راست و بەجى بئى. وە ھەموو
ئەمانە لەم چەند ئايەتەدا ھەن.

﴿ثُمَّ أَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْ أَخْسَنَ﴾

پاش ئهو کە ئەم باسانەم بۇ کردن بزانن تەوراتماندا بە موسا بۇ تەواو کردنى نىعەمەتە كانم لەسەر ئەو و لەسەر بەنى ئىسرائىل ئەوانەيان كرده وەيان باش بۇ وە عىيادەتىان بە باشى ئەكىد.

﴿وَتَقْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً﴾

وە بۇ رۇوناك كردىۋەي ھەموو ئاداب و ئەحكامى دىن لە ھەموو بابهىتكەوە و بۇ شارەزا كردىنى بەنى ئىسرائىل بۇ رېنگەي خودا پەرسىنى و بۇ دەربىرىنى مىھەرەبانى خۆم لەسەريان.

﴿أَعَلَّهُمْ يَلْقَاءُ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ﴾ [١٥٤]

وە لم ھەموو مىھەرەبانىيەدا ما بەست ئەو بۇ بەلكۈو ئەو بەنى ئىسرائىليانە ئىمان يىنن بە رۆزى قيامەت و بە لىقاي خوداي خۆيان.

﴿وَهَذَا إِكْتَبَ أَنْزَلَنَا مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعْلَكُمْ تُرْجَمُونَ﴾ [١٥٥]

وە ئەم قورئانەيش كە ناردوومە بۇ سەر حەزرەتى موحەممەد ﷺ كىتىبىنى پېرۇزە؛ دەي بکەونە شويىنى و لە خودا بترىن لە چاودىرى عىبارەت و ئىشارەت و دەلالەت و ئەنوار و ئەسراى ئەم كىتىبە بە ھيواي ئەو بە لە لاينى خوداوه مىھەرەبانىتان لە گەلا بىرى.

﴿أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَبُ عَلَى طَالِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنِ﴾

﴿دِرَاسَتِهِمْ لَغَفِيلِينَ﴾ [١٥٦]

مەبادا بلىن؛ كىتىبى نەھاتۇوهتە خوارەوە ئىلا بۇ سەر دوو تايىفە لە پىش زەمانى ئىمەدا كە بىرىتىن لە جوولەكە و گاور و بە راستى ئىمەيش لە خويىندن و خويىندەوارى وينەي ئەوان بىن ئاگا بۇوىن و مادام كىتىب بۇ ئىمە نەھاتۇوه ئىمە عەلاقەمان نىيە بە شەريعەتى ئەوانەوە و لە لاينى خوداوه موکەللەف نىن.

﴿أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا الْكِتَابَ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ﴾

یاخود بلین: ئەی قەومى حىجاز ئەگەر كىتىپنى نازىل ببوايە بۇ سەر ئىمە ئەوھە ئىمە شارەزار ئەبووين لە بەنی ئىسرائىلە كان بە ئەحکامى دىن و چالاكتريش ئەبووين لە رەفتاردا.

﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ بِئْنَةً مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةً﴾

ئەوه بە راستى هات بۇتان دەليل و بورهانىتكى قەتعى لە لايمى خوداي خوتانەوە و هات بۇتان كىتىپنى كە هوى شارەزا بۇونتانە بۇ رىيگە دىن و ئەو كىتىپە مىھەربانى و نىعەتى خودايە بۇ ئىۋە.

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَنْ كَذَّبَ إِثَابَتَ اللَّهُ وَصَدَفَ عَنْهَا﴾

جا ئەوه كىتىپ زالىمەر بىن لەو كەسە كە ئاياتى خودا بە درۇ بخاتەوە و پشتىلى ئەلبىكا؟

﴿سَنَجِزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ أَيْنِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ﴾

١٥٧

لەمەولا سزاي ئەو كەسانە ئەدەين كە لا ئەدەن لە ئايىتە كانى ئىمە بە سزادانىتكى سەخت و ناھەموار بە هوى ئەوهە كە لە ئاياتى ئىمە لايان ئەدا.

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ فََضْلٌ مَآتَيْتَ رَبِّكَ﴾

١٥٨

ئەم كافرانى مەككە ئەوهندە سەرسەخت و بەدبەختن چاوهەروانى ناكەن بۇ فريشتهى گيانكىشان نەبىن بۇ سەريان يابۇ هاتنى ئەمرى خودا بە فەوتانى گشتى يابۇ هاتنى بازى لە ئاياتى هاتنى رۆزى قيامەت وە كۈو دەرچۈونى رۆز لە خۆرنىشىنەوە.

﴿ يَوْمَ يُأْتِي بَعْضُ مَا يَنْتَرِبُ لَا يَنْفَعُ فَقَسًا إِيمَنْهَا لَمْ تَكُنْ إِمَانَتُ مِنْ قَبْلُ ﴾

﴿ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَنْهَا خَيْرًا ﴾

وە لهو رۆزەدا کە ئەو بازه ئايەتى نىشانەي ھەلسانى قىامەتە بىت سوود نادا ئىمانھىنان و موسۇلمان بۇونى ھېچ كەسى كە لە پىش ئەو رۆزەدا ئىمانى نەھىتىابىن وە يَا ئىمان و كردهوهى چاكەي نەبووبىنى. واتە سوودوھەرگر لە ئىمان كەسىكە يَا ھەر تەنبا ئىمانەكە بۇوبىنى لە پىشا ياخود ئىمان و كردهوهى باشىشى بۇوبىنى ئەگەرنا يەكىن لە پاش ئەو ئايەتە ئىمان بىننى ئەو ئىمانەكە بى سوودە و تۆبە كردىشى نابوود و نامەقبوول و نارپەوايە.

﴿ قُلِ انتَظِرُوا إِنَّا مُنَتَّظِرُونَ ﴾

ئەي پىغەمبەرى رەھبەر بلىنى بهو كافرانە: مادام ئىۋە حالتان وەھايە چاوهەرپى بن بۇ يەكىن لەوانە وە ئىمەيش چاوهەرپى ئەبىن.

بىزانى! ئەم ئايەتە ھاتورو لە مەقامى نائومىدى دەربىرین لە ئىمانى ئەو كافرە مل ھورانە و لە عەينى كاتا ھەپەشەيشە لەوانە كە تۈوشى يەكىن لەم مسيھەتانە ئەبن يَا يەكە يەكە بە كافرى ئەمرىن، وە يَا سزاى گشتىيان لە لايدەنى خودداوه بۇ دىت، وە يَا خود ھەروا دەواام ئەكەن ھەتا دەرگاي تۆبەيانلى دائەخرى، ئەگەرنا لە واقىعدا ئەوانە چاوهەرپى ئەم شتانەيان نەكىدووھەر ئەۋەندە بۇوه باوهەريان بە دىن و رەھبەرى پىغەمبەر نەبۇوه و بە مەغۇرۇرە ژياون ھەتا لە جىهانا ماون.

ئەبۇھورەيرە رىوايەتى كىدووھە لە پىغەمبەرە و ئەفەرمۇيت: رۆزى قىامەت نايەت ھەتا رۆز نەگەرىتەوە، كاتى كە رۆز گەرايەوە خەلک ھەموو ئىمان دىن، بەلام ئەو ئىمانەيان كاتىكە ھېچ سوودى نابەخشى.

هر وا ئ بیو و هوره بیره ریوایه تی کردووه له پیغه مبه ره وه که فه رموویه تی: سین شت ده رئه کهون که ئوانه ده رکه وتن ئیتر ئیمان هینان سوودی نییه: ده جال هه لسان، په یدابوونی «دابة الأرض»، گه رانه وه روز له خورن اواوه بۆ خوره لات.

جا له بھر ئه وه که موشریکه کانی حیجاز لایان دا بوو له ئایینی ئیراهیمی خه لیل و بتپه رستییان و هرگرتبوو و هر کومه لئی له سه ربتنی و له سه رئ خلاقنی بیون هه روا گاور و جووله که يش هممو جیاجیا و بهش بیش بیوبوون له ئادابا و ئه م بلاوه بیونی ئاده میزاده له بیر و باوهردا له گه ل یاسای دینا رئ ناکه وی خودای ته عالا حه زره تی موحه ممه دی ئاشنی ئاگادار کرده وه له راستی که يه کیه تی دل و مه بدده و ئامانجه و فه رمووی:

﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ﴾

به راستی ئه و که سانه که دینی خویان بلاو کردووه ته وه به چەن بهش و هر کومه لئی بهشی له وهیان و هرگرت وو و بیون به چەن تیره و تایفه ئه وه بیانه تو له وانه نیت، وه یا تو حق ت نییه به سهربلاوی و جیاوازی ئوانه وه.

﴿إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى أَنَّهُمْ يَنْتَهُمْ إِنَّمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ ۱۵۹

کاری ئوانه و پاداشی بیر و باوهر و کرده وهیان حه والهی خودایه، جا له روزی خویا خودا ئاگاداریان ئه کا به جهزای ئه وه که ئوان لە مه و پیش کردوویانه.

لیزه دا چەن باسی هه يه:

یه کم: هیچ ئوممه تی له جیهانا زیواری بهختیاری و کامه رانی نه بیو و ناینی بین یاسا و مه بدده، وه کومه لئی بی مه بدده ئه بین به شۆرپش و ئاژاوه بژی و ئاژاوه يش جگه له به دبه ختی ئه نجامی نابی.

دووهم: مهبدهء هیزیکی ئهوی بُو ئهوی پیتی ته تبیق بکری ئهگه رنا ياساین هەر نووسراو بىن و كەس نەبىا به ریوه ئەنجامى ھەر بىن ئەنجامىيە، وە ئەم هیزەيش برىتىيە لە فەرماندارى كە ھەلبىزىرى ئەنيدارەي بُو ئوممەتە و بُو تەتبیقى ئەو مەبدەء و ياسايە. وە ئەم ھەلبىزاردنەيش پیویستە لە ھۆشيارانى ئەو ئوممەتەوە بىن و بە ئازادى بىن زۆر و روو ئەو فەرماندارە ھەلبىزىرن و ئەويش بە جىھينانى مەبدەئەكە بىگرىتە ئەستۇرى خۆى.

ستىھەم: هيچ ئوممەتى نەبووه و نابىن لە كاتى دەربىرىنى عەقىدە و بىر و باوهەر ئىختىلافيان نەبىن چونكە ئەفكار جىاجىان، كەوابىن چارى دەفعى ئەم ئىختىلافە ئەمە يە كە دەقەكانى ئەو دەستور و مەبدەئە كە ھەيانە بکری بە حاكم لە سەر ھەموو خاوهەن بىرە كان و تا ئەتوانن لەو دەقانە دەرنەچن.

كە ئەم قسانە دامەزران بىزانن پیویستە ئەو ئوممەتە ھەمېشە لە كاتى جىاوازىدا لاي زۆر بىرەن و ھەر بىرەن پالپىشتى زۆر بۇ لە ھۆشيارانى ئەھلى نىزام ئەو بىرە بکری بە ياساي رەفتارى رۆژ.

جا كاتى ئىمە تەماشاي ئەم قسانەمان كرد ئەزانىن لە عالەمى دىنى ئىسلاما كە مەبدەئەكە قورئانى پىرۆزە قەت ئوممەتى نەبووه بە قەدەرى ئوممەتى ئىسلام دەقى مەبدەء رايگری، وە ئەو جىاوازىيائە كە لە بەينى زانىيانى دىندا بۇوه و ھەيە لە ئەسىلى دىندا نىيە بەلكۇو لە بازى مادەدا ھەيە كە لە فورۇوع و لە ئەحكامى عەممەلەين و دووركەوتەوە ئوممەت بە تەواوى لە جىاوازى لە فورۇوعدا وەكىو مەحال وايە و ئەم جۆرە جىاوازىيە زيان لە كىيانى دين نادا.

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَمَّا عَشَرُ أَمْثَالُهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

١٦٠

هر که سین کرده و بکی باش و موافقی حق بکا، ثووه ده قاتی کرده و بکه دی پاداشی باشی هدیه، و هر که سین کرده و بکی خراب بکا هر به قهی ثووه توله‌ی هدیه و زیاده‌ی نیمه؛ چونکی ستهم رهوا نادری بتو کم‌س به تایبه‌تی بتو ثوانه که وان له مهیدانی فهرمانی خودداد.

تبو و هوره بیره ریواهه‌تی کرد و بکه له پیغمه‌به ره و که خودا فرموده‌تی: هر کاتنی بهنده‌ی من ویستی چاکه‌یه ک بکا و نهیکرد پاداشی یه ک چاکه‌ی بتو بنووسن وه ئه‌گه ر کردی پاداشی ده چاکه‌ی بتو بنووسن. وه ئه‌گه ر ویستی خرابه‌یه ک بکا و نهیکرد هیچی له سرمه‌نووسن، وه ئه‌گه ر کردی توله‌ی یه ک خرابه‌که‌ی له سرمه‌بنووسن و دوایی ئه مثایه‌ته خوینده‌وه:

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحُسْنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهِ وَمَنْ جَاءَ بِالْسَّيْئَةِ فَلَا يَجْزِي إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾.

﴿قُلْ إِنَّمَا هَذِهِ رِفَقٌ إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قَيْمًا مِّلَةً إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۚ﴾

تزوئه‌ی ره‌به‌ری خوش‌ویست له مقامی باسی نازو نیعمه‌تی خودا بلئی: به راستی خودا منی شاره‌زا کرد و بکه رینگه‌ی راست که بریتیه له دین و ثاییتیکی راوه‌ستاوی دامه‌زراو که بریتیه له دینی ته‌وحید که دینی ئیبراھیم خه‌لیله و ئیبراھیم حالی وابوو لای دابوو له هم‌موو شیوه‌یه کی نابار و له هم‌موو ثاییتیکی ناهه‌موار بتو لای دینی پاکی ئیسلام و له موشیریکه کان نه‌ببو.

﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِقُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ﴾

تزوئه‌ی: به راستی نویزی من و ئادابی حه‌جکردنم و زیان و مردنم هر بتو خودایه و به دهستی ثووه و پاداشم لای ثووه، ثووه خودایه که پهروه‌ردگاری هم‌موو عالمه.

﴿لَا شَرِيكَ لَهُ، وَيَنْذِلُكَ أُمْرُتُ وَلَنَا أَوْلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ ١٦٣

هیچ شریک و هاوپی نییه بۇ ئەو خودایه و من ئەمرم بەمە پىن کراوه وا بلیم و من لە ئەووەل موسولمانە کانم بە نیسبەتى ئەم ئۆممەتەوە كە من رەھبەرى ئەوانم.

﴿قُلْ أَغَيْرُ اللَّهِ أَبْغِيْ رَبِّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَقْوَةٍ﴾

تۆ بلنى: چۈن ئەبىن من بىتجىگە لە خودايى عالەم بۇ خودايى كى تىر بىگەرپىم و داخوازى بەندەيى ئەو بىكم كەچى خودايى من خودايى هەموو شىتىكە؟!

﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفَسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا ثِرْزٌ وَأَزِرَةٌ وَذَرَ أُخْرَى﴾

وە بىريارى ئەوهى داوه كە هەر نەفسى كاسېنى ناكا لە سەر خۆى نەبىن، وە هیچ كەسيكى تاوانبار بارى كەسەنلاڭرى و تاوانى كەسيكى تىر ناخىرىتە سەرشانى.

﴿إِنَّمَا إِلَيْكُمْ مَرْجَعُكُمْ فَيَنْتَهُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْلِفُونَ﴾ ١٦٤

جا پاش ئەم ژيانە و لە دواى چەرخى ئەم جىهانە گەرانە وە تان بۇ لاي خودايى خۇزانە جا خودا خەبەرتان پىن ئەدا بە حەق لەو شتانەدا كە جىاوازىتان ھەبۇوە تىيايانا.

﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلِيفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوَّقَ بَعْضِ
دَرَجَاتٍ﴾

خودا ئەو خودايى يە كە ئىوهى رىزىكىردووە لە عالەمى وجىودا بازىكتان بە شوين بازىكتاندا دائەنىشىن لە عەرزا وە بازىكتانى بەرز كردووەتەوە بە سەر بازىكتانا بە چەن پايە و پلەيىن.

﴿لِيَسْتَوِكُمْ فِي مَا آتَنَاكُمْ﴾

بۇ ئەوهە كە تاقىتان بىكانە وە لەو پايەدا كە پىنى داون.

﴿إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّمَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۷۵)

جا بزان خودا که خواستی له سه ر توله سه ندن بین به گورجی توله نهستینی وه
به راستی خودا تاوان پوش و میهره بانه.

سورة الأعراف مكية إلا من آية "١٦٣" إلى "١٧٠" فمدنية، وآياتها "٢٠٨" نزلت بعد سورة ص.

[سورة تى ئەعراف، مەككە يىيە، مەگەر لە ئايىتى "١٦٣" تا "١٧٠" نەبى كە مەدىنە يىيە، لەدواي سوورەتى "ص" ھاتووه تە خوارەوە و "٢٠٨" ئايىتە]

ئەم سوورەتە ناوبراوە بە سوورەتى «ئەعراف» لە بەر ناوبردنى «أعراف» لە ئايىتى: «وعلى الأعراف رجال...» و ئايىتى: «ونادى أصحاب الأعراف رجالاً» دا.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الْمَصَ﴾

خوداي تەعالا خۇى ئەزانى مەبەستى چى بۇوه بەم كەلىمە.

﴿كِتَابُ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَى

﴿لِّمُؤْمِنِينَ﴾

واتە ئەمە كىتىيەكە نازل كراوه بۇ لاي تو و پىويستە تو بىيگەينى بە خاوهن ھۆشان و ھەموويان بىرسىنى لە سزاي رۆزى قيامەت لە كاتى نافەرمانى خودادا. وە ئەوانە كە موسولىمان و خاوهن ئىمانن بەم كىتىيە بىريان تازە بکەيتەوە و حەق بخەيتە بەرچاوابيان

و به یاسای عاده‌ت لهم گه یاندنی کیتابه‌دا ئازارت توش ئه‌بی و گیروده‌ی ئینسانی دوور له ماریفه‌ت ئه‌بی دهی با دلت ته‌نگ نه‌بی و له سینه‌تا ئازار نه‌بی لهم هووه؛ چونکی ئه‌مه یاسای ره‌بهرانه له جیهانا.

﴿أَتَيْعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلَا تَنْبِئُوا مِنْ دُونِهِ أَفْلَيَاءٌ﴾

بکهونه دوای ئوهی له لای خوداوه بؤتان نازل کراوه و مه‌کهونه دووی ئه‌وانهی که کردوونتان به دوستی خوتان بیچگه له خودای ته‌عالا.

﴿قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ۚ﴾

وه له کهمی جارا ئیوه بیر له حالی خوتان ئه‌کنه‌وه و له ئه‌نجامی ژیانتان تیده‌فکرن ئه‌گه‌رنا کرده‌وه‌تان وا نه‌ده‌بورو.

﴿وَكُمْ مِّنْ قَرِيَةٍ أَهْلَكَنَّهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَّنًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ﴾

وه زور ئاواییمان ویران کرد و ئه‌هله‌که‌یمان له ناو برد له‌بهر به‌دکرده‌وه‌بی خوتیان و ئه‌وسزا که بۆم حمواله کردوون هات بؤیان له کاتی شه‌ودا له گه‌رمه خه‌ودا وه ياخود له کاتی نوستنی نیوه‌رودا و لمو کاته‌دا که ئه‌وان نوستبوون!

﴿فَمَا كَانَ دَعَوَنَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا أَظَلَمِينَ﴾

وه له کاتی هاتنی سزاکه‌ماندا هیچ قسه و باسینکیان بۆ نه‌ما بووهه ئوه نه‌بی که ئه‌یانوت: به راستی ئیمه ستەمکار بwooین و له فه‌رمانی خودا ده‌رچووین.

﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ﴾

وه به راستی بن‌گومان و بن‌شوپه له رۆزى قیامه‌تا پرسیار ئه‌که‌ین له و کافرانه: که پیغەمبەره کانمان رهوانه کردوو بۆ لایان بۆچى به گونئى ره‌بهره کانیان نه‌کرد؟ وه پرسیاریش ئه‌که‌ین له و پیغەمبەرانه که رهوانه کراون بۆ لای ئه‌وان: که ئه‌و کافرانه

چون وہلامی ئیوه‌یان دایه‌وہ؟ له بہرچی ملہ جرہ‌یان کرد له وہرگرتني دهستوری
ئیوه؟

﴿فَلَنْقَصَنَ عَلَيْهِمْ يَعْلَمُ وَمَا كَانُوا غَائِبِينَ﴾ ۷

وه لهو کاته‌دا که پیغامبهره کان ئەلین ئیمه باش ناگادار نین له وہلامی کافره کان
ئیمه هه موو ماجه رایان بو ئه گیپینه و له رووی زانسته وه؛ چونکی ئیمه لهو رهه به رانه
وله ئوممه ته که یان غائب نبوبوین هه تا شتیکمان له هه والیان لى گوم بی.

﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ﴾

جا کیشانی کرده‌وہی خاوون ته کلیفه کان لهو روقزه‌دا له ئاده میزاد و پهري گهوره
و بچووک دارا و نه دارا هه موو راسته.

﴿فَمَنْ ثُقِلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ۸
﴿مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ حَسِرُوا أَنفُسُهُمْ بِمَا كَانُوا إِيمَانًا يَظْلِمُونَ﴾ ۹

جا هرکس کیشانی کرده‌وہی چاکه‌ی گران بین ئوهه نهوانه رزگارن له سزا و
ئازار، وہ همر که سیکیش کیشانی کرده‌وہی سووک بین ئوهه زهره‌رمند و رهنج
له کیس چووه به هؤی ئوهه وه که له خوسووسی ئایه ته کانی ئیمه وه غه دریان کردووه
و ئینکاریان کردووه.

﴿وَلَقَدْ مَكَثَ كُلُّمٍ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشًا﴾

وه به راستی من ئیوم دامه زراندووه له زهويدا و ئه سبابی ژین و ژیوارمان بو
دانان و مهیدانی کاسپیمان پیدان.

﴿فَلِلَّا مَا تَشْكُرُونَ﴾ ۱۰

به لام ئیوه که م جار سوپاسی نیعمه‌تی خودا ئه کهن.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَرْنَاكُمْ﴾

بە راستى باوکى ئىتوھ ئادەممان دروست كرد و ئەمرمان كرد كە بازى گلىان ھينا و شىلايان و كريدىان بە قورپىكى ساف، پاش ئەوه شىتوھ و پېيکەرمان بۇ دروست كردن تا بۇو بە ئادەم ميزادىكى باش.

﴿ثُمَّ قُلْنَا لِلملائِكَةِ أَسْجُدُوا لِلأَدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْمَسْجِدِينَ﴾

ئەمرمان كرد بە فريشته كان پىمان وتن: كە سوجده بىنه بەر حەزرەتى ئادەم جا ھەموويان سوجده يان برد بۇ ئادەم شەيتان نەبى ئە و موبالاتى نەكىد و لە كۆمەلى سوجده بەرە كان نەبۇو.

﴿قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَا تَسْجُدَ إِذْ أَمْرَتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾

﴿١٢﴾

خودا فەرمۇسى: ئى ئىيليس ئەوه چى تۈرى مەنۇ كرد و بۇو بە ھۆى ئەوه كە سوجده نەبەى بۇ ئادەم لەو كاتىدا كە من ئەمرم پى كردىت؟ ئىيليس لە وەلاما وتنى: من زاتىتكى باشتىر و عون سورپىكى بەرپىزترم لە ئادەم؛ تو منت دروست كردوو لە ئاگرى رووناك و ئادەمت دروست كردوو لە گل.

﴿قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا﴾

خودايىش فەرمۇسى: دەى داپەرە خوارەوە لە بەھەشت و بۇ تو رەوا نىيە كە فيز و دەمار بىكەى لە بەھەشت؛ چونكە بەھەشت جىڭگاي چاكانە و جىنى خراپكارى تىندا نابىيته وە.

﴿فَأَخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الظَّغَرِينَ﴾ ۱۳

دهی دهرچو له جینگای ریز به راستی تو لهوانه‌ی که قهدریان ناگیری.

﴿قَالَ أَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يَبْعَثُونَ﴾ ۱۴

نهویش و تی: خودایا مادام له سه روحده نه بردن بُو نادهم منت ده رکرد مؤله تم
بده تا رؤژی قیامه‌ت دادی و مهیدانی و هسوه‌سه نامینی، هه تا به نارهزووی خرم
نهوهی نادهم گومرا بکم.

﴿قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ﴾ ۱۵

خودایش فه رمووی: به راستی تو لهوانه‌ی که مؤله‌تیان دراوه تا ئه و کاته‌ی داوات
کرد.

﴿قَالَ فِيمَا أَغْوَيْتِنِي لَا قَعْدَنَ لَهُمْ صِرَاطُكَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ۱۶

شهیتانیش و تی: مادام تو گومرات کردم ئه بئی من دابنیشم له سه ریگه‌ی راستی
تو که دینی ئیسلامه بؤیان بُو نهوه که به نارهزووی دنيا و پایه‌ی و مايه ته فرهیان
بدهم هه تا له ریگه ده ربچن.

﴿شَمَّ لَا تَرَيَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ﴾

وه له پاش نهوه که ریگه‌ی دینی ئیسلامم لى گرتن دیم بؤیان له بهدمه‌وه و
له پشت‌ته‌وه و له چهپ و راسته‌وه، واته به هه موو جوړی که بکری موحاوه‌له ئه کهم
بُو نهوه له دین لایان‌دهم و گومرايان بکم و بیان‌کهم به په پرووی خرم.

بازی فه رموویانه: یانی دیم بُو نه و موسولمانانه له ریگه‌ی قیامه‌ته‌وه به ئینکاری
بوونی یا به ئینکاری سزاکه‌ی و له ریگه‌ی دنیاوه به جوانکردنی له پیش چاویان،
وه له ریگه‌ی خهیرات‌ته‌وه بُو خودا که نه کهین یاخود عوجبی پئی په یدا بکهن و له
خویان بایی بین، وله ریگه‌ی کرده‌وه خراپه‌وه بهم جوړه وايان لى ئه کهم که زور

کرده‌وهی شهربکنه و یا به حله‌لای بزانن و یا تهويه‌ی لئن نه‌کنه، و بهم جوزانه مه‌شغولیان نه‌بم هه‌تا زال نه‌بم به سه‌ريانا و له دین لایان نه‌هدم.

﴿وَلَا يَجِدُ أَكْرَهُمْ شَكِيرَتٍ﴾ ۱۷

وه له نه‌نجاما ده‌ره که‌وئ که زوربه‌ی نه‌و عيادانه فه‌رمانی تو نابه‌ن به‌ريوه و نيتاعه‌ت ناکنه.

﴿قَالَ أَخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمَنْ تَبَعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ﴾

﴿أَجَمِيعَنَ﴾ ۱۸

جا خودای ته‌عالا فه‌رمووی به شه‌يتان: ده ده‌رجو له به‌هه‌شت به به‌دناوي و ده‌ركراوی سويتند نه‌خوم هه‌ركه‌س له‌وان شويتنی تو بکه‌وئ و په‌يره‌وی تو بکا نه‌وه دوزه‌ختان لئن پر نه‌کهم، و اته دوزه‌وخ پر نه‌کهم له شه‌يتان و په‌يره‌وه‌کانی له ناده‌ميزاد و په‌ري.

﴿وَيَقَادُمُ أَسْكَنْ أَنَّتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ﴾

نه‌ي ناده‌م نيشته‌جي بهه تو و ژنه‌که‌ت و دامه‌زريت‌ن له به‌هه‌شتا به ئازادي و دل‌شادي.

﴿فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا نَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ۱۹

وه خوارده‌مه‌نى بخون لعم به‌هه‌شت‌دا له هه‌ر شويتیکه‌وه ئاره‌زووتان لئن هه‌يه؛ چونکى به‌هه‌شت وه‌کوو باخى سه‌رزه‌وی نيه‌له بازى كاتا خاوه‌ن ميوه و خاوه‌ن به‌بن و له بازى كاتا بى‌به‌رگ و بى‌سەمه‌ر بى، وه نىعمه‌ته‌کانى و ميوه‌ى داره‌کانى له هه‌موو كاتيکدا ههن و نابپتنه‌وه. به‌لام نزيکى ئەم داره مه‌کونه‌وه که داري گەنمە هه‌تاکوو نه‌بن به خاوه‌ن ئاره‌زووی فاسيد و داخلى كۆمەلى ستەمكاران بىن.

﴿فَوَسَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ﴾

جا شەيتان له بەر ئە دۇزمىا يە تىيە كە بۇوي له گەل ئادەما بە ھۆى ئە وەوه بۇو
بە ھۆى دەرچۈونى لە بارەگاي رە حەمەتى خودا و لە سەر ئە مۇلەتەي كە پىنى
دراپۇو لە لا يەنى خودا و بۇ تە فەرەدانى ئادەم و ئادەم مىزازد، دەستى كرد بە فەرەدانى
وھسوھسە و خە يالاتى پۇرچ بۇ دە ما خى ئادەم و حەوا بۇ ئە وە كە لە دارە نەھى
لىٰ كراوه بخۇن.

﴿لِيُبَدِّى لَهُمَا مَا وُرِى عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا﴾

ھەتا بە ھۆى خواردنە كەمە مۇحتاجى سەراو بىن و ئە و عەورەتە يان كە لە وەپېش
بە پەرەدى كەرمى خودايى داپۇشراوه دەربكەھۆى و ئە و ياساي ژيانە كە خودا بۇى
داناون تىيك بچى؛ چونكى خودا نىعەمەتى داي بە ھەركەسىن ھەلى ناگرى ھەتا
خاوهن نىعەمەتە كە ئە بىن بە ھۆى لابىدى.

﴿وَقَالَ مَا نَهَنَكُمَا رَبِّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتِينَ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَلِيلِينَ﴾

٢٠

وھ شەيتانى نە فەرين ليكراو وھسوھسەي خستە دلىانە و و تى: لە دارە بخۇن،
ئەوانىش و تىيان: ناتوانىن لىپى بخۇين خودا نەھى كردووين لە خواردنى ئە و، ئە و يىش
و تى: گويم لى بىگرن پەitan ئەلىم: ئىۋە بە راوردى جىهانتان نە كردوو و سەرتان
نە بىردوو تە ناو كارە و، راستە خودا نەھى كردوو لەitan بەلام ئە و نەھىيى لە بەر ئە و
لى نە كردوون كە حەز ناكا بە خواردنى ئە و گەنمە ھىزتان زۇر بىن لە سەر عىيادەت
و بىن بە فريشته و يا لەشتان ئەستور و خۆگر بىن و موقاوه مەي دەرد و بەلا بکا
و هەتا هەتايە بئىن. وەرن لىپى بخۇن ھەتا دلتان بەھىز ئە بىن و لەشتان خۆى ئە گرى

له سه ر عباده ت و به رانبه رکتیی پی نه کری بق ده رد و به لآ. نه وسا و کو فری شته عباده ت نه که ن به وینه نزیکه کانی باره گا و ده وام نه که ن هه تایه.

﴿ وَقَاتَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لِمَنِ الْتَّصْحِيرَ ﴾ ۲۱

وه لم به ر نه و که ثاده م و حموا له نه و وله و دو و دل بوون و قسه که ن ئیلیسیان باش و هرن ه گرت هات سویندی بق خواردن به دل و روی شته زیر سویند که ن و پی وتن: به خودا من له دلسوزانه که سو و دی ئیوم نه وی.

﴿ فَذَلَّنَهُمَا يَغْرِرُ ﴾

جا ثاده م و حموا هینایه خواره و بق سه ر ئاره ز و وه دوژمنانه نامه ردانه که نی خوی لم به ر بایی بونیان بهم سویند و وايان زانی که که س سویندی درو ناخوا نه یان زانی که فپ و فیل و دهست برپین یه کنی له هوکانی دراوه و یه کیکیان سویندی درویه و یه کیکیان پیش چاو خستنی شان و پایه هی رو وی دنایه.

﴿ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَأَتْ لَهُمَا سَوْءَةَ نَهْمَاءِ وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنِ ﴾

﴿ وَرَقَ الْجَنَّةِ ﴾

جا له کاتیدا له به ری نه دارگه نمه یان خوارد و بی فرمانی خودایان کرد له نه گبته تی نه و توانه وه نه و په رده یه به سه ر عهوره تیانه وه بو و نه ما و همل مار او عهوره تیان ده رکه و ت، نه وانیش لهم رو و داوه نائ اساییه یان که و تنه پهله پهله بق دا پوشینی عهوره تیان و گه ران هه تا گه لای هنجیریان ده سکه و ت، که له حائلی ئیسته گه لی پانتر بوون، نه و گه لای هنجیریه یان لکاند به سه ر عهوره تیانا که له گه لای داری به هه شت بو و.

﴿ وَنَادَنَهُمَا رَبُّهُمَا أَلَّا أَنْهِ كُمَا عَنِ تِلْكُمَا الشَّجَرَةَ وَأَقْلَلْ كُمَا إِنَّ الْشَّيْطَنَ ﴾

﴿ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ ۲۲

خودا له پشت په رده وه بانگی لئی کردن: بچی واتان کرد به خوتان؟ ئایا من نه هیم لئی نه کردن له نزیک که وتنه وهی ئه و داره و له خواردنی بەره کهی؟ ئایا پیم نه گوتن به گوئ شەيتان مەکەن شەيتان دوژمنیکی دیاری ئیوه يه؟!

﴿قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِنَّ لَنَا تَغْفِرَ لَنَا وَتَرْحَمَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾

۲۳

جا ئادەم و حموا پارانه وه له بارەگای بىن‌هاوتاى پەروەردگار و وتيان: ئەي پەروەردگارى ئىمە به راستى ئىمە سته ممان له خۆمان کرد به دەرچۈون لە فەرمانى تۇ و ئىستە شياوى تۈلەين وە ئەگەر عەفومان نەکەي و مىھەربانى نەکەي لە گەلمانا لە زيانكاران ئەبين.

﴿قَالَ أَهِيُطُوا بَعْضُكُمْ لِيَعْصِي عَدُوًّا وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقْرٌ وَمَتَّعٌ﴾

۲۴

جا خودا پىئى فەرمۇن، بە خىتابى كۆمەل لە بەر ئىختىرام ياخىداشى مۇستەقبەل: داپەرن لە بەھەشت لە ژۇورى ئاسمانى كانه و - بە هيلى غېبى خۆم بە شىوهى چاودىرى مىزانى ژيان - بۇ سەر زەۋى، ئەو زەۋىيەي كە بېيارم داوه بۇتان و بە تەبىعەتى حال بازىكتان دوژمنى بازىكتان ئەبن؛ چونكى مادام كەوتەنە ھەواي ژيان و پاراستنى كەرامەت ئەكەونە كەشان بۇ پەيدا كردىنى سوود و بۇ دەفعى زيان و لىرەدا غالىب و مەغلۇوب پەيدا ئەبن و بازىكتان ئەبن بە دوژمنى بازىكتان. وە بۇ ئىوه يە لە زەۋىدا ئارامگىرن و مانمۇھ و لەزەت وەرگىرن لە ژيوار و له پايە و مايە هەتا كاتى كە بېياردرابو بۇتان.

﴿قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ﴾

خودا پیش فرمونن له زهويدا نه زین و له زهويدا نه مرن و هر له زهويش دينهوه
دهرهوه و نه چن بو حه شر و حستیب و جیگه گرتني به دهوم له کاتی قيامه تا.

﴿يَبْيَقِيْءَادَمَفَدَأَزَّلَنَا عَلَيْكُلَّ لِيَاسًا يُوَزِّي سَوَّاهِتُكُمْ وَرِيشًا﴾

به موناسه بهی نهوهوه که حمزه تی نادهم له بههشتا له گه ل حه وادا گه لای
نهنجیريان نه لکان به عوره تیانهوه هتا ده رنه که وی و نه مهیش نهوهی لئ ده رنه که وی
که ده رخستنی عهوره ت به ته بیعهت مو خالیفه بو که رامه تی ئینسان، خودای ته عالا
بو منهت دانان له سه رنه ته وی نادهم فرموموی: نهی ناده میزاد! به راستی ئیمه له
ئاسمانهوه بارانیکمان باران هتا گیای په مومو سه ورز بیی و لمو په مومو به رگ دروست
بکری و ئیوهیش بیکنه بدر، هروا له ئاسمانهوه بارانمان باراند بو نهوه که گیای
نه مه جو ره برویت و مه ر و بزن و گا و مانگا و و شتر بیخون و لمو حه یوانانه
خوری و مه ره ز په یدا بیی و ناده میزاد بیکنه به رگ و بیکنه بدر و پیی جوان بین.

﴿وَلِيَاسُ الْثَّقَوَىٰ ذَلِكَ خَيْرٌ﴾

به لام به رگی پاریزکاری و خزلادان له هوی سزای خودا با شتره لهم کراسه زاهیره
که ئیکنه بدر.

﴿ذَلِكَ مِنْ مَا يَكِنَ اللَّهُ لَعَلَّهُ يَذَّكَّرُونَ﴾ ۲۶

وه نه دروست کردنی لیباسه بناغهی له سه ر پهندادانه و له نیشانهی گهوره بیی
خودایه و ناردو ویه تی به هیوای نهوه که ناده میزاد بیبر بکنه ویه له ریگهی خودادا با
دلیان به یادی نه و ناوه دان بیی.

﴿يَبْيَقِيْءَادَمَلَا يَفْتَنَنَّكُمُ الشَّيْطَنُ كَمَا أَخْرَجَ أَبْوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ﴾

﴿يَنْزَعُ عَنْهُمَا لِيَاسَهُمَا لِيُرِيهِمَا سَوَّاهِتِهِمَا﴾

نهی ناده میزاد ناگادرار بن که شهیتان دلتان تیک نهدا و لاتان نهدا له خودا په رستی و حورمهت راگرتنی ئىنسانى خاوهن عیلم وە کوو لمە و پیش که به فرو فیل باوک و دایکى دەرکردن له بەھەشت و گەنمى دايە دەرخوار ديان بۇ نەو کە نەو ئاسارى كەرەمە کە وا له لایان نەمینى و عەورەتیان دەركەۋى هەتا عەورەتیانىان پیشان بدا.

﴿إِنَّمَا يَرَنُكُمْ هُوَ وَقَيْلُهُ مَنْ حَيْثُ لَا تُرَوُنُهُمْ﴾

ئەو شەيتانه بەو بىرە بەدئەندىشە خۆى و دەست و پەيوەندى ئىۋە ئەبىنى بە جۈزۈ کە ئىۋە ئەوان نەبىن.

﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَنَ أُولَيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

بە راستى ئىمە شەياتىنمان كردوو به دۆست بۇ نەو كەسانە کە باوەريان نىيە بە خوداي عالەم.

﴿وَإِذَا فَعَلُوا فَاجْهَشَةَ﴾

وە ئەوانە کە باوەريان بە خوداي عالەم نىيە لە كاتىكا گوناھىيکى نابارى ناھەمواريان كرد وە کوو بىتەپەرسى، وە کوو عەورەت دەرخستن، وە کوو تاوانىتى شەرم ئاوهەر و.. يەكىن رەخنەىلىنى گىرىن يا وتنى: بۆچى وا ئەكەن؟

﴿قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا أَبَاءَنَا وَأَنَّ اللَّهَ أَمَرَنَا بِهَا﴾

لە وەلاما ئەلین: ئىمە باوک و دایكى خۆمانمان لە سەر ئەم شىۋە دىۋە و خودا فەرمانى بىن داوىن وەها رەفتار بىكەين.

﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَنْقُلُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

تۇ ئەپىغەمبەرى خۆشە ويست پىتىان بلى: خوداي تەعالا ئەمرى بىن نە كردوون بە شتى وا، چونكى خوداي تەعالا هېچ كاتى ئەم ناكا بە كارى کە ناشىرين و نارپەوا

بئ. ئایا ئیوه ئه وەنلە بى شەرمن کە درقى وا بە دەم خوداوه ھەلئەبەستن کە لە واقىعا نىيە و لە خە يالاتى خۆتازەوە دەرئەچى؟

﴿ قُلْ أَمَّرَ رَقِيقًا لِّالْقِسْطَ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسَاجِدٍ وَأَدْعُوهُمْ مُّحَلِّصِينَ لَهُ الَّذِينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴾ ٢٩

تۇ پېيان بلىنى: خودا ئەمر بە خراپە ناكا بەلكۇو ئەمر بە چاکە ئەكا و بە كورتى بۇ چەن شىتىكى گرنگ ئەمرى پىن كردوون؛ خوداي من ئەمرى كردووه بە ميانەكارى لە حۆكم كردن لە بەينى خەلکا، ميانەكارى لە عىيادەتكىردىن، ميانەكارى لە خۆشە ويستى و ناخۆشە ويستىدا، ميانەكارى لە ھەممۇ خۇو و روھشىتكا كە مەجالى خواتى و ئىختىيارى ئىنسانى تىدا ھېلى، وە ئەمرى كردووه بەوه كە رۇوي خوتان راست وەرچەرخىتنى بەرەو قىيلە، وە ئەمرى كردووه بەوه كە لە خودا بىپارىنەوە و دوغا بىكەن و حالتان وابىن کە دىن و كردهۋەتان ساغ بۇ خودا بىن وە ئەو رەفتارەتان لە بەر بە جىھىتىنانى فەرمانى ئەو بىن. وە ئەوه يىش بىزانن وە كۇو چۈن لە ئەو وەلە وە دروستى كردوون وەها دوايى ئەگەرىنەوە بۇ لاي ئەو.

﴿ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالُ ﴾

وە خودا ھيدايدەتى كۆمەلتىكى داوه و دىنى لە لا جوان كردوون، وە گومرايسى زال كردووه بەسەر كۆمەلتىكدا.

﴿ إِنَّهُمْ أَنْخَذُوا أَلْشَيْطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَخْسِبُونَ أَنَّهُمْ مُّهَتَّدُونَ ﴾ ٣٠

لەبەر ئەوه گومراھى داگىرى كردوون چۈنكى شەباتىنیان گىترووه بە دۆست بۇ خۆيان نەك خوداي عالەم وە لە گەل ئەوه يىشدا گومانىان وايە خاواهن ھيدايدەتن.

فەرمۇودەسى خودا: ﴿يَبْنَىٰ مَادَمْ حُذُوا زِينَتُكُمْ﴾ الآية.

موسلىم رىوایەتى كردووه له ئىپتۇغە باسەوە ﴿يَبْنَىٰ مَادَمْ حُذُوا زِينَتُكُمْ﴾ ئەللىنى: وا ئەببۇو ژۇن تەوافى ئەكىد بە دەورى كەعبەدا بە رووتى و ھاوارى ئەكىد لە ژۇنى كە بەرگىنلىكى پىن بىدات عەورەتى داپۇشى، جا ئەم ئايەتە ھاتە خوارەوە و فەرمۇوى:

﴿يَبْنَىٰ مَادَمْ حُذُوا زِينَتُكُمْ عِنْدَكُلِّ مَسْجِدٍ﴾

ئەى بەنى ئادەم بەرگى باشى جوان لەبەر بىكەن بۇ داپۇشىنى عەورەت لە لاي ھەموو مزگەوتىكىدا چ بۇ تەواف بېرۇن يَا بۇ نویىز كردن.

﴿وَكُلُوا وَاشْرِبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّمَا لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾

بىخۇن و بىخۇنەوە بەلام زىيادەرەوى مەكەن بە حەرام كردىنى حەلال و تەجاوز مەكەن بۇ لاي حەرام؛ چونكى بە راستى خودا خۆشى نايىن لەو كەسانە كە زىيادەرەون.

﴿قُلْ مَنْ حَرَمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالظَّيْنَتِ مِنَ الْرِزْقِ﴾

تۆ بلىنى: كىن حەرامى كردووه لە سەرتان ئەو زىنهت و جوانى و زىيابى بەرگ و پۇشاڭ و خواردەمنىيە كە خودا ئىيجادى كردوون و لە نەبۈون دەرى كردوون بۇ بۈون لەبەر خاتىرى بەندە كانى و بۇ ئاسايىشى ئەوان، واتە مادام لە واقىعا دەمانە لەپاكە كانى سوودلى وەرگىرنىيان بە ياساي دىن رەوايە لە دىنلە.

﴿قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾

تۆ بلىنى: ئەمانە ھەموو بۇ ئەوانەن كە لە دىنلەدا بە ئىمانەوە رايان بواردووه لە رۆزى قيامەتا ھەر مەخسۇرسى ئەوانە بە تايىبەتى.

﴿كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

نَاوَا نَيَّاتِي خَوْمَانٌ تَهْفَسِيلٌ ثَهْدِينٌ بُوْخَاتِرِي تِيْكَهِيْشْتَنِي ثَهْ قَوْمَهِ كَهْ زَانَانِ بَهْ
ثَهْمُورِي وَرَدَهْ كَارِي.

فَهَرْمُودَهِي خُودَا: ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَمَ رَبِّي﴾

بوخاری و مسلم و ترمذی ریوایه‌تیان کردوهه له عبادوللّاوه ﷺ له
حَمْزَرَه تَهْهَه فَهَرْمُودَهِي تَهْ: که‌س له خُودَا به غیره‌تتر نییه بُویه همچی کاری
فاحیشه و شهْرَمَأَوَهِرِه حَمَرَمِی کردوهه ثَهْوَهِی به دَهْرَهِه بَنِی وَهْ نَهْوَهِی به پَهْنَامَهِکِی
بَنِی، وَهْ که‌س نییه به قَهْی خُودَا مَدْح و سَهْنَای بَنِی خَوْش بَنِی بُویه خُودَا لَهْگَهْلَنِی
نَيَّاتِی قَوْرَئَانِدا مَدْحَی خَوْیِ کردوهه. جَا خُودَا ثَهْفَرْمُویَت:

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمُ وَالْبَغْيُ إِنْفَرِي
الْحَقُّ﴾

توَهِی رَهْبَهْر بَلِی: خُودَای تَهْعَالَا هَمْرَکَارِی فَاهِیشَهِی حَمَرَام کردوهه، وَاتِه:
دَهْسَتِرِدن بُو نَامَوَسِی خَمَلَکِی ثَهْوَهِی به دَهْرَهِه بَنِی وَهْ کَوَوْ ثَهْوَ تَاوَانَه که له رَهْسَمِیَاتِا
مَهْجَالِیَانِداوه به خَمَلَک، وَهْ ثَهْوَهِی پَهْنَامَهِکِی بَنِی وَهْ کَوَوْ ثَهْوَ ثَارَهْزَوْ وَبَازِیَه که ثَیَنسَانِی
خَاوَهِن دَهْسَتِهِلَاتِ له خَانَهِ دَانِی خَوْیِدا بُوی هَلَهْ سَوَوَرِی، وَهْ خَوارَدَنِی مُوسَکِیرَاتِی
حَمَرَام کردوهه که ثَهْبَنِی به هَوَی تَاوَانِبارِی و جِینَایِت لَه سَهْرَنِه فَس و مَال و عَهْقَلِی
خَوْیِ و خَمَلَک، وَهْ خُودَا دَهْسَتِرِیَزِی حَمَرَام کردوهه بُو سَهْرَ خَمَلَکِی بَنِی تَاوَانِ به
بَنِی ثَهْوَهِ که بَنِی به تَوَلَهِی تَاوَانِنِ لَه جِینَسِه. ثَهْمانِه هَمَوَهِ لَه بَابَهِتِی کَرَدَهَوَنِ، وَه
لَه بَابَهِتِی بَیَر و باوهِرِیشَهِوَهِ ثَهْوَهِی حَمَرَام کردوهه که وا لَه فَهَرْمُودَهِی خَوْیِا.

﴿وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَنَنَا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

نممه که شهربیک و هاوپی بُو خودا قهار بدهن به نهوعنی که خودا هیچ دلیل و هیچ بورهانیکی له سهر نهار دیتنه خواره‌وه و درق به دم خوداوه بکهن که به ئاره زوو بلین خودای ته عالا ئه خوارده‌مه نیهی له سهر ئیمه حه رام کرد ووه به بین ئهوه که عیلمتان پیی بیی و بلهگه‌یه کی شه رعیتان به دهسته‌وه بین له سه‌ری.

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْنَدُمُونَ﴾

بازان! له فری «أجل» هاتووه به مهعنای ماوهی بعونی شت، وه به مهعنای دواکاتی بعونه‌که‌ی و... به ههر مهعناین ته ماشا بکه‌ی مهعنای ئایه‌ته که وه‌هایه: ماوهی بعون بُو هر که‌سی و بُو ههر کومه‌لئی براوه‌ته وه که‌مکردن و زیاد کردنی، وه مهعنای ئایه‌ته که بهم مهعنایه موظیده بُو ئهوه «أجل» یه‌کیکه و قسی موخالیف بایه‌خنیه؛ چونکی له سهر یاسای باوه‌ر کردن به خودا دیاره که خودا خه‌به‌رداره و عیلمی رابوردووه به ماوهی بعونی ههر بوبین و کدم و زیاد له‌وهدا نیه. وه له سهر یاسای ته ماشای دژی مان وه کوو عه‌واریزی ژیان ئه‌ویش ههر کامیان بیو به هۆی تمواوبونی ماوهی بعون ههر ئه‌وه‌یه، وه ته ماشا کردنی ئهوه ئه‌گه‌ر ئه و ئینسانه جوانه مار پیتیه وه نه‌دایه په‌نجا سالی‌تر ئه‌مما نه‌ممه مه‌حزی ته ماشای خه‌یال‌اته و له واقیعاً سوودی نیه.

نه‌مجار ئه‌گه‌ر که‌سی بلی: ئهی چی ئه‌که‌ی له و حه‌دیسانه‌ی که ئهوه ئه‌گه‌یه‌من سیله‌ی ره‌حم یا خیّر و چاکه ته‌ممن دریز ئه‌که‌ن؟ جوابی ئه‌وه‌یه له عیلمی خودادا رابوردووه ئه و که‌سه ئه و خیّره ئه‌کا یا ئه و سیله‌ی ره‌حمه به‌جئ دینی و له سهر ئه و بناغه‌یه ته‌ممنی به زیاد نووسیوه، وه مانای وا نیه ته‌ممنه که له عیلمی خودادا هه‌شتا بیو به‌لام به هۆی ئه و خیّره‌وه بیو به سه‌د.

وھ ئەم مەوزۇوعە وھکۈر تەئىیرى دەرمانخواردن و دەرزى لىدان و عەمەلىات كىردىنى نەخۆشە بۇ تىمار و چارەي ئازار و ھەموويان بە سوودن و ئەبن بە ھۆى مانەوهى يارقۇي گىرۇدە، بەلام ئەمانەيش لە عىلەمى خودادا رابوردووھ كابرا بە ھۆى ئەو دەرمانانەوه نەمرد و نامرى و تەمەنلىنى ئەگاتە ئەپايە.

ئەمجار بىزانن رەخنە گىراوە: ئەوه داواي دواكەوتىنى ئەجەل مەعقولە بەلام پېشىكەوتىنى مەعقول نىيە! وەلام كەى بە سى شتە: يەكەم: «لا يَسْتَأْخِرُونَ» هەتا شەرتەكەى بەسەرا بىتەوە بەلگۈر وەتفە لەسەر تەواوى جوملە شەرتىيەكە.

دۇوەم: مەعنای ئەوهى كە لە كاتى تەوابۇونى ئەجل دا ھەر وھكۈر داواي پېشىختىنى ئەجەل مەعقول نىيە، چونكە كاتى شىنى ھات ناگەرپىتەوە بۇ پېشىوه، وەها داواي دواكەوتىشى بىن كەلگە و لەبەر بىن كەلگى كابراي ئەجەل ھاتۇ داواي ناكا. سىيەم: ئەم دوو جوملە فيعلييە وان لە ماناي يەڭ جوملەدا كە بىتىيە لە «لا ماجال للتغىير» وھكۈر چۈن «ھذا الرمان حلو حامض» والە شوينى «ھذا مز» دا. ئەمجار خوداي تەعلا دەستى كىردهوھ بە ئامۇزىگارى گىشتى و ئەفەرمۇيت:

﴿يَبْيَنِيَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ مَا يَنْتَقِ﴾

ئەي ئادەمیزاد ھەر كاتى رەھبەران لە لايەنى ئىيمەوه ھاتن بۇ لاتان و ئاياتى ئىيمەيان بۇ گىرانەوه،

﴿فَمَنِ اتَّقَىَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

ھەركەسىن لە ئىيە كە لە خودا ترسا و كارى خۆى بە چاڭى و پاڭى بىد بەپىتوھ و بەينى خۆى و خوداي چاڭ كرد بە بىر و باوهەرى راست و كرددەوهى دروست و ميانەي خۆى و خەلگى چاڭ كرد بەھوھ كە لەسەر رىنگەي حق رابورد ئەوه ئەوانە ترس و بىميان نابىن لە پاشەپرۇز و دلزۇيرىش نابىن لەسەر ئەوهى رابوردووھ.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِيَقِينَنَا وَأَسْتَكَبَرُوا عَنْهَا أُولَئِكَ أَصْحَبُ الْنَّارِ

ھەم فەھا خلیلۇن ﴿٣٦﴾

وە ئەو كەسانە يىش باوپ ناكەن بە ئاياتى ئىيمە و بە درۇيان ئەزانىن و فيز و دەمار ئەكەن بە رابىه ريان، ئەوانە يىش وان لە ناو ئاگىرى دۆزە خىدا و ئەوانە لەو ئاگىرە دا ئەمېتىنە وە هەتا ھە تايە.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ أَفْرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِيَقِينَتِهِ

ئەوە كىيە زالمىر و سىتمەكارتر بىن لەو كەسە كە درۇ بە دەم خوداوه ھەلئە بەستى يَا ئاياتى ئەو بە درۇ ئەخاتە وە؟

أُولَئِكَ يَنَاهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ

ئەمانە يىش ھەرچەن كاپىن بەلام بەشى خۆيان بىن ئەگا لە رىزق و رۆزى بە پىنى ئەوە لە «لوح المحفوظ» دا بۇيان نووسراو.

حَقَّ إِذَا جَاءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُورِ اللَّهِ قَالُوا ضَلَّوْا عَنَّا

ھەتا كاتى كە مەلايىكە مەئمۇرە كانمان دىنە سەريان بۇ گىانكىشانىان و رۆحيان وەرئە گرن پىيان ئەلىن: ئەوە ئەو مەعبۇدانە تان لە كويىن كە ئىيە بىتجىگە لە خودا بانگتەن ئەكردىن؟ ئەوانىش ئەلىن: لە دەستمان دەرچوون و لىمان ون بۇون.

وَشَهِدُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كُفَّارِينَ ﴿٣٧﴾

وە شايەتى ئەدهن لە سەر نەفسى خۆيان كە وەختى خۆى كاپىن بۇون و حەقىان نەپەرسىۋە.

﴿قَالَ أَذْخُلُوا فِي أَمْسِرٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ فِي النَّارِ﴾
 جا خودای ته عالا پییان ئەفرمومیت: بېرون بۇ ناو ئەو کۆمەله خەلکە کە لە پیش
 ئیوهدا رابوردوون لە پەرى و لە ئادەمیزاد کە وان لە ئاگىرى دۆزە خدا.

﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْثَاهُ﴾

ھەر کاتى بە دەوام برواتە ناو ئەو ئاگىرەوھە كۆمەلەین نەفرىن ئەكا لە وىتنە كەی
 خۆى و لەو قەوە پېشوانە کە بۇون بە هوی گومرا بۇونى ئەوان.

**﴿حَقٌّ إِذَا أَدَارَ كُوَا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَنَهُمْ لَا أُولَئِمْ رَبَّنَا هَتُؤَلَّأَ
 أَضْلَلُونَا فَعَاهِمْ عَذَابًا ضَعَفَانِمَ النَّارِ﴾**

ھەتا ئەو کاتەی کە ئەو ئەھلى دۆزە خە ئەپۇن بە گۈزى يەكتىدا لەو کاتەدا تاقمى
 دوايى بە تاقمى پېشىو ئەلىن: خودايىھە ئەو تاقمە بۇون کە ئىمەيان گومرا كرد دەى
 خودايىھە دووقاتى ئىمە سزايان بىدەرى لە دۆزە خا؛ بەشىكى لەسەر گوناھە كەی خۆيان
 و بەشىكى لەسەر ئەو کە بۇون بە هوی گومرا بۇونى ئىمەيش.

﴿قَالَ لِكُلِّ ضُعْفٍ وَلَكِنْ لَا نَعْلَمُونَ﴾ (۳۸)

خودايىش ئەلىن: نە وە نەبى بۇ پېشىووھە كان دووقات و بۇ دوايىھە كان فاتى بىن،
 بەلكوو بۇ ھەر دوولا يەكى دووقات سزا بىريار دراوه؛ پېشىووھە كان لەبەر كوفرە كەيان و
 لەبەر ئەوھە كە چىنى دوايىان گومرا كردووھە و بۇ دوايىھە كان لەبەر كوفرە كەيان و
 لەبەر ئەوھە كە بىريان نە كرده وە لە حالى خۆيان و لەبەر چى ئەبى لەسەر ئەو تەقلید
 و چاولىكىرنە رووتە بېرون، بەلام ئیوه ئىستە نازانى بەوه کە سزا ھەر دوو لا دووقاتە
 ھەتا تۇوشى ئەبن.

﴿وَقَالَتْ أُولَئِنَّهُمْ لِأُخْرَنَهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا﴾

﴿الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ﴾ ۳۹

جا له پاش و هرگز تني که لامی خودا تاقمی پیشوا به تاقمی دوايی ثلهین: وا
درکه ووت که ئیوه هیچ نهوعه بهشى و ناسان کاريیه کتان دهس نه که ووت به سه رئيمه دا
و هردوو لامان له سزادا هاوپايىين، دهی جا سزا بچه زن به هوى نهور کرده و
رهفتاره ووه که کرد تان.

﴿إِنَّ الظَّالِمِينَ كَذَّبُوا بِعِيَاضِنَا وَأَسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ الْسَّمَاءِ
وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلْجَأَ الْجَمَلُ فِي سَمَاءِ الْحِيَاطِ﴾

به راستي نهور که سانه که ته کزى بى ئاياتى منيان کرد و فيزيان کرد و خويان برد
پايىين که دان نهين به ئاياتى خودادا نهور دهرگاکانى ئاسمانيان بىز ناکريته و
نارپونه ناو به هه شته و هه تا گوريسي نهستور نهروا به کونى ده زيدا.

﴿وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ﴾ ۴۰

خاوهن تاوانى کوفر و ها جهزا نهده ينهوه.

﴿لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فُوْقِهِمْ غَوَاشٌ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ﴾ ۴۱

واته نهوانه که خرانه ناو دوزه خه و راي خينى کي ئاگريان له نه فسى دوزه خ هه يه
و له سهريشيانه وه پرده يين له دوزه خ هه يه و وه ک نهور و ايه که ئىنسانىك بخريته
ناور ته نورى يكى قه پاته وه که هه موو لا يه کي و هه کوو ئاگرى سوور وايه و بهم شيوه
جهزاي سته مكارانى کوفر نهده ينهوه.

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾ ٤٢

وه ئهو كه سانه ئيمانيان هيئناوه به خودا و پيغەمبەر و قەبۇلى دينى ئىسلاميان كردووه و به كردهوهى شەرعى، تەتىقىي واجبات و تەركى موحىرەماتيان كردووه به قەى حاڭ؛ چونكى ئىمە تەكلىف ناكەين له ھېچ نەفسى بە قەى تەواناي خۆى نەبىن، نەوانە ئەھلى بەھەشتىن و نەوان لە بەھەشتان ھەتا ھەتايە.

فەرمۇودەي خودا: ﴿وَنَزَّعَنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غُلٍ﴾ الآية.

ئەبووهورەيرە رىوايەتى كردووه لە پيغەمبەرەوە ﴿وَنَزَّعَنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غُلٍ﴾ فەرمۇويەتى: لە رۆزى قيامەتا جارپىش جار ئەدا لە ناو ئەھلى سەعادەتا: بە راستى بۇ ئىتەيە ئەمە كە لەشتان ساغ بىن و نەخۇش نەكەون ھەرگىز، وە بۇ ئىتەيە ئەمە كە زىندۇوبىن و ھەرگىز نەمرىن، وە بۇ ئىتەيە ئەمە كە جوان بىن و ھەرگىز پىر نەبن، وە بۇ ئىتەيە ئەمە كە ھەمېشە لە خۆشى و رابواردىن بىن و ھەرگىز تۈوشى ناخۆشى و دىل ئازارى نەبن. جا ئەفەرمۇيت:

﴿وَنَزَّعَنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غُلٍ﴾

وە لا ئەبىن لە بەھەشتا ئەوهى والە سىنهى نەوانا لە گرى و گەرد و دلىان پاك ئەبىتەوه لەوهى تىادا بۇوه.

﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَرُ﴾

جزبارە گەورە كان لە ژىز نەوانووه، يانى لە ژىز كورسييە كانيانەوه، رەوان ئەبىن.

﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَنَا لِهَذَا وَمَا كَانَ لَنَا تَدِيْلٌ لَوْلَا أَنَّ هَدَنَا اللَّهُ﴾

وە لە مەقامى سوپاس گوزارى خودادا ئەلین: ھەرچى سەناو ستايىشە بۇ ئە خودايىه كە ئىمە ئارەزا كرد بۇ رىيگە ئىدىن ئىسلام و ئىمە خۆمان لەوانە نەبۈين كە شارەزا بىن بۇ ئەم رىيگە ئەگەر خودا شارەزاي نەكىدىنایە.

﴿لَقَدْ جَاءَتِ رُسُلٌ رِّبَّنَا بِالْحَقِّ﴾

بە راستى پىغەمبەرە كانى خودايى ئىمە بە راستى هاتن و بە حەق و حەقىقت ياسى خودا پەرسىييان گەياند.

﴿وَنُودُوا أَن تَلَكُمُ الْجَنَّةُ أُولَئِنَّمُوْهَا إِمَّا كُثُرَ تَعْمَلُونَ﴾

وە بانگ ئەكرين لە لاينى فريشته كانەوه ئە و بەھەشتە ئە و بەھەشتە يە كە پيتان دراوه و كراوه بە مالى غەيرە ئىختياريتان وە كوو ميراتى باوكتان بە هۆى ئە و كرده و باشانەوه كە ئەتان كردن.

﴿وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ الْأَنَارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبِّنَا حَقَّاً فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًا قَالُوا نَعَمْ﴾

وە لەو كاتەدا و لەو مەقامى بەھەشتە دالە گەل ئەۋەدا كە مەسافە ئىدىنى بەھەشت و دۆزەخ زورە بە ئەندازە يېن مەگەر عىلەمى خودا پىايا بگات بەلام خودايى تەعالا ئەھلى دۆزەخ لە بەرچاوى ئەھلى بەھەشتا دەرئەخا بۇ ئەۋە كە زور زور سوپاسى خودا بکەن لە سەر ئەو نىعمەتى بەراتى بەھەشتە و ئەھلى بەھەشتىش لە بەرچاوى ئەھلى دۆزەخ دەرئەخا لە بەر زىادە حەسرەت، وە ئەھلى بەھەشت بازىكىيان بانگ ئەكەن لە ئەھلى دۆزەخ و پىيان ئەلین: ئىمە بە بىن گومان دەسمان كەوت ئەو خىزانە و ئەو بەھەشتە كە خودايى ئىمە وادە ئىدىابۇوين، ئايا ئىۋەش دەستان كەوت تووه ئەۋە ئەو خودا وادە ئىدىابۇوين لە ئازار و سزا؟ بە راستى ئەوانىش و تيان: بەلنى دەسمان كەوت.

﴿فَإِذَا نَبَّأْنَاهُمْ أَنَّ لَقَنَةَ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ ٤٤

جا پاش دامه زرانی ئەھلى بەھەشت و دۆزەخ ھەركام لە شويى خۇيا و تەواوبونى ئەو پرسىار و وەلامە لە بەينيانا بانگدەرئ باڭگە ئەكەن: لە عنەتى خودا و نەفرىنى و دوور خستەوەي لە سەر سەتكاران بىن بە ھۆى كوفر و دوور خستەوەي خۇيان و ھاۋپىيان لە دين.

﴿الَّذِينَ يَصْدُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَعْوَنَّا عِوَجًا وَهُمْ بِالآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴾ ٤٥

ئەو سەتكارانە خۇو و رەوشىيان وايە مەنۇي خەلکى ئەكەن لە روېشتن بە رىگەي راستى خودادا كە ئايىنى ئىسلامە و بە لارو نابار و ناھەموارى دائەنин، و ياخىدا لار نىشانى ئەو خەلکە نەزانەي ئەدهەن، وە لە بەر ئەوهېش وائەكەن كە باوهەريان بە پاشەرۇز و حسىيى رۇزى قيامەت نىيە.

﴿وَبَيْنَهُمَا جَابٌ ﴾

وە لە بەينى ئەھلى بەھەشت و ئەھلى دۆزەخا، وە ياخود لە بەينى نەفسى بەھەشت و دۆزەخدا پەردەيىن ھەيە، يانى مادەيىن ھەيە كە نايەلنى ئەھلى ئەو دوو شويىنە تىكەل بن بە يەك، ياسنورى ئەو دوو شويىنە جىا ئەكتەوە لە يەك. وە زاھير وايە كە ئەو پەردى ئەو شۇوراپىن كە ھەلئەدرى لە بەينى ئەو دوو جىنگەدا وەك خودا ئەفەرمۇيت: «ضرب بىنها بسور لە باب». ^۱

﴿وَعَلَى الْأَغْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًا بِسِيمَنْهُمْ ﴾

وە لە سەر بەرزى و پۇپەي ئەو شۇوراپى بەينى دۆزەخ و بەھەشتەدا چەن پىاۋى ھەيە كە ھەموو ئەھلى بەھەشت و دۆزەخ ئەناسن بە دىمەن و نىشانە كاپىاندا.

۱. الحديد: ۱۳.

﴿وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةَ أَن سَلَمْ عَلَيْكُمْ لَتَرِيدُخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ﴾ ٤٦

ئەو پىاوانە كە وان لەسەر بەرزىيە كان باڭ ئەكەن لە ئەھلى بەھەشت ئەلین: دورۇودتانلىنى بىن، و رىزيانلىنى ئەگرن و لەو كاتىدا ئەوان نەچۈونەتە بەھەشت بەلام بە تەمان كە بىرۇنە ناوى.

﴿وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَرُهُمْ نِلْقَاءً أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الظَّالِمِينَ﴾ ٤٧

وە كاتىن كە ئەھلى ئەعراف چاۋىيان وەرنە گىررى بەرە و ئەھلى دۆزەخ بە جۆشى دىل و بە سۆزى سىنە ئەپارىنەوە لە خودا و ئەلین: ئىدى پەروەردگارى ئىمە مەمانكە بە ھاۋىرىنى ئەو كۆمەلە ستەمكارە بىر و باوھە نابارە بەدبەختە و بىمانخە بەھەشتەوە.

﴿وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَغْرَافِ رِجَالًا يَعْرُونَهُمْ يُسِيمَهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمِيعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْرِبُونَ﴾ ٤٨

وە باڭ ئەكەن ئەھلى ئەعراف لە چەن پىاۋى كە ئەيانناسىن بە شىيە و نىشانە ياندا: ئەلین: بە داخىوە ھەرچەن كە ئىيە ئەنازىن بە كۆمەلە و قەرە بالغە كە تانا و خوتان بە گەورە تەماشا ئەكرد، كەچى قازانجى نەدا بە ئىيە و بە كارى ئىيە نەھات كۆمەلە كە تان و خۇ بە زل تەماشا كەردنە كە تان.

﴿أَهَتُولَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتَ لَا يَنَالُهُمْ أَلَّا اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ ٤٩

ئايا ئەم جەماعەتە موسۇلمانە ھەۋارانە بۇون كە ئىيە لە دىندا سوپىندىغان ئەخوارد ئەتائوت: خوداي تەعالا بەشى ئەمانە نادا لە رەحمەت؟ كە وا ئىستە خودا بەھەشتى بۇ ئامادە كردوون، جا لا ئەكەنۋە بە لاي ئەو موسۇلماناندا كە بە گومانى كافرە كان

وابو نارونه به‌هشت و پیشان ئه‌لین: فهرمۇن بىرۇنە ناو ئەو به‌هەشتە كە بۇتان ئامادە كراوه و هيچ ترس و بىمتان لە سەرنىيە و دلگرانىش نابن لە هوی ھېچ شىتكەوە.

﴿ وَنَادَى أَصْحَبَ النَّارِ أَصْحَبَ الْجَنَّةَ أَنَّ أَفِضُّوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِتَارَزَقَكُمْ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾ ٥٠

جا خوداى تەعالاً بۇ ئەوە كە بە چاوى سەر ئەھلى دۆزەخ ئەھلى به‌هەشت بىيىن و ئازار و بىزارى خۇيان و كامەرانى ئەھلى به‌هەشت بىيىن، پەرده لە بەينى بەشىن لە ئەھلى دۆزەخ و بەشىن لە ئەھلى به‌هەشتدا لائەبا و لە حالى تىنۇتى خۇيانا چاۋيان ئەكەۋى بە ئاوى ساف و زەلآل و شەرابى پاكى حەلآل و باقى ناز و نىعەت جا لە بەر ئەوە (ناچار چاوى نىيە لە عار) ئەو ئەھلى دۆزەخ سووتاوه داوا ئەكەن لە بەهەشتىيە كان: كە بازى لەو [ئاوه] زەلآل بىرىزىن بە سەرمانا ياخىن بىرلىك بۇمان ياخىن بە نىعەتى تانە كە وا لە لاتان بەشمەن بىدەن، ئەوانىش لە وەلاما ئەلین: ئەم داواي ئىۋە لە دەستى ئىمەدا نىيە و خودا ئەمانەي لە كافران حەرام كردووە.

﴿ الَّذِينَ أَنْخَذُوا دِينَهُمْ لَهُمَا وَلَعَبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ﴾

ئەو كافرانە كە دىنى خۇيان كردووە بە ھەوابازى و گالتەكارى و بە نارەزووى خۇيان ياسا دائەمەزىتنىن و ناوى ئەنئىن بە ياساي دىنى وەكۈو بىپەرسىن و تۈران لە بازە بتى و حەرامكىرىنى گۆشتى بازى حەيوان و تەوافى بەيت لە سەر مەيلى خۇيان بە رووتى، و ئەو كافرانە كە ژيانى دىنیاىي ئەوانى بايى كردووە بە هوى پەيدابۇونى مال و مندال و ئاژەل و كۆمەلەي خزم و خويىش و دارايى بە سەر بازە كارىيکدا وە وائەزانى ئەوانە بە دەواام بۇيان ئەمېننەوە، لە گەل ئەوەدا كاتى كە نەھاتىيان بۇ ھات وەها سەرگەردان و مات ئەبن مەيدانى ئەۋەيان نامېنى بە سەر خۇيانا بىگرىن؛ چونكى گریانىش دلىكى خالى ئەوە.

﴿فَالْيَوْمَ نَسْأَلُهُمْ كَمَا نَسْأَلُ إِلَيَّا يَوْمَهُ هَذَا﴾

جا ئیمه‌یش ئیمرو که قیامه‌ته و رۆزی توله‌ی کرده‌وه بیه ئهوان فهراموش ئه کهین و هزار هاوار بکه‌ن لا ناکه‌ینه‌وه به لایانا وه کوو ئهوان له دنیادا ئه م حاله و گه‌یشن بهم رۆزه و بهم حسیبیه و بهم موحاسه‌به‌یان له بیر چووبووه‌وه.

﴿وَمَا كَانُوا إِيمَانَنَا يَجْحَدُونَ﴾

وه وه کوو حسیبی ئیمه‌یان بیر چووبووه و ئینکاری ئایاتی ئیمه‌یان کرد (ئاوا له بیریان ئه‌به‌ینه‌وه).

لهم شوینه‌دا چەن باسى ھە یە:

یە کەم: بە شیوه‌ین که بیی بە بەلگەی ته او بۆ ئیمه ده رنه کە و تووه ئه م بانگکردنی ئه هلى بەههشت له ئه هلى دۆزه‌خ و بانگکردنی ئه هلى دۆزه‌خ له ئه هلى بەههشت به چ شیوه‌ین بووه، بەس ئه م باسانه جىڭگايى گومان و خەيالات نىيە، بەلام ئەوهندە ھە یە کە عالىەمى قیامەت وه کوو عالىەمى دنیا نىيە و بىيىن و بانگکردنی قیامەت وه کوو دنیا نىيە، زۆر نزىكە کە خوداى تەعالا بۆ دەربىرىنى ھىزى خۆى و بۆ زىيادە نىعمەت لە سەر ئه هلى بەههشت و بۆ زىيادە حەسرەت لە سەر ئه هلى دۆزه‌خ، ھە تا ماوه‌ین عالىەمى بەههشت دەربىخا بۆ ئه هلى دۆزه‌خ، وە يا دۆزه‌خ دەربىخا بۆ ئه هلى بەههشت.

ئىستە لەم دنیادا ئه م پەرەوپەرپى کورەى زەوى بۇوه بە مەيدانى شتى عەجايب و خەلگى مەغrib قىسە لە گەل خەلگى مەشريقدا ئەكا وه کوو لە گەل هاوارپى مەجلىسدا تەنانەت وا ئېبىن کە قىسە‌کەی لە گەلدا ئەكا چاوىشى لىي ئېبىن و ئەويش چاوى لەم ئېبىن تا قىسە‌کە‌یان تەواو ئەكمەن.

دووهم: ته عراف عیباره ته له سه رمله و به رزی ته و حیجابه که له بهینی ته هله
به ههشت و ته هله دوزهخ و یا له بهینی به ههشت و دوزه خدایه. وه لهو پیاوانه
که به سه رته و بزرگیه وهن ده قسه همه یه و گهله لی له زانا کان ته رجیحی ته و قهوله یان
داوه که تهوانه که سانیکن میزانی چاکه و خراپه یان وه کوو یه ک وايه و هیچیان له سه ر
ته و یان زیاد نیه، وه ته مانه گهله کمس له هاوچه رخی خویان ته ناسن له موسولمانان
و کافران و تا ماوهین لهو سه ر بزرگیه ته بن پاش ته و خودا ته مر ته کا ته یان بهن برق
به ههشت.

وه هله گری ته هله ته عرافه چهن که سانی بن له هموو ئوممه ته کانی
پیغه مبه ران لایل يا هر له ئوممه تی پیغه مبه ری ئاخرزه مان بن، وه هموو ته و زعنه
گونجاون. وه ته وهی که مه شهوره «ته عراف» جینگهی منالی کافرانه يا جینگهی
ته هله «فه تره» ته یانی تهوانه که به عسه تیان پن نه گه یستووه، راست نیه؛ چونکی به
ئوسولولی ته هله سوننهت و جه ماعه ت نه جینگه یین همه یه له قیامه تا له به ههشت و
دوزهخ به دهرو نه ئینسانی همه یه نه کافر و نه موسولمان، به لکوو تهوانه که موکه لله ف
نه بوبون وه کوو مندالانی ته هله کوفر يا مندالی موسولمانان ته و هموو به ههشتین،
وه تهوانه يش له ماوهی فه تره تدا بوبون هر موکه لله ف نین و جینگه یان به ههشت،
بلام ته و پایه بهزانه که برق موسولمانی خاوهن کرده و بیر و باوه ری باشه برق
تهوان نیه. وه هه رچی موکه لله ف کانیشه يا وان له دوزه خا به ته بدی وه کوو کافران،
يا به قهی ماوهی سزا وه کوو موسولمانی کرده و خراب، وه یا وان له به ههشت وه کوو
موسولمانی بی تاوان له پیغه مبه ران و شه هیدان و پیاوچا کان.

سیههم: داوا کردنی ته هله دوزهخ له ته هله به ههشت برق ناو يا باقی خوارده مهمنی
وه کوو و تمان ئیسته له سه ره و یاسایه که عالله می قیامه ت له ههست و شوع عورا
وه کوو ته هله دنیا نین؛ چونکی ته هله به ههشت ته مینته وه هه تا هه تایه و ناساغی و

سیفاتی خراپه یان نییه و میوهی بههشت برانهوهی نییه و همه میشه بهردوهامه، و همه میوه
ئه هله دوزه خیش هر ده امدارن و لهوانه یه ههستان و دانیشتینیان و ئه حوالى تریشیان
له سه ر یاسای تاییه تی بین که له گهله زاهیری ئه م ئایه تهدا بگونجی.

﴿وَلَقَدْ حِنْتَهُم بِكِتَبٍ فَصَلَّنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾۝
۵۲
به راستی هاتین بۆ لای ئەم ھوشیارانه به کتیبیکی پیروزی وەهاوه که درێزه مان
پیندا له سەر عیلم و زانایی له ھەموو ھۆیەکەوە بۆ بیر و باوەر و کردەوە و خwoo و
رەوشت، وە حالى ئەو کتیبە وايە که ھۆی شارەزايی و ئاگادارییه بۆ دین و دونیا و
ھۆی میهرەبانی خودایە بۆ قەومى کە ئیمان و باوەریان ھەيە به دینى حەق.

﴿هَلْ يُنْظَرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ﴾
جا نهم قهومه که نهم کتیبه یان بُو هاتووه و بهم شیوه تمهملى ئەکەن لە رەفتار
پىن كردنيا نايما هەر چاوهريي ئەنجامە كەي ئەکەن کە سزاى رۆزى قيامەتە؟

﴿يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ، يَقُولُ الَّذِينَ نَسُواهُ مِنْ قَبْلٍ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّ﴾

جا لهو رۆژهدا ئەنجامى كتىبى خودا دىتە پىشەوه ئەو كافرانە كە ئەو كتىبە يان فەراموش كرد لەمەويىش لە دنیادا ئەلین: بە راستى پىغەمبەرانى خوداي ئىمە بە حق هاتن و بە دلسۇزى ئامۇرگارىيەن كردىن بەلام ئىمە بى شوعۇور بۇوين و موبالاتمان بە فەرمانى خودا نەكىرد.

﴿فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُونَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كَنَّا نَعْمَلُ﴾
ئایا تکا کارانمان دهست ئەکەوئی هەتا تکامان بۆ بکەن، ياخود ئەگەر بىتىريئە وە بۇ
دنيا و ژيانى پىشىوو هەتا بە شىپوھىيە كى شەرعى له سەر رەزاي خودا كارمان بىكىدا يە
غەددىي، ئەو كى دەوهانە كە له دىنسادا كى دەمان.

(۵۲) قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

نهمانه له و رؤژه‌دا بیر نه که نهوه به راستی نه فسی خویان زایه کرد و خویان
له دهس داوه و زایه و بی‌سوود ده‌چووه هرچی بیو لمو شتانه که نهوان به
ناحه‌ق به ده‌می خوداوه هه‌لیان نه بهست.

(۵۳) إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

به راستی پهروه‌ردگاری نیویه هه‌مووتان، نه و زاته‌یه که ناوی «الله»‌یه و خودایه‌کی
وایه که هه‌موو ناسمانه‌کان و عهرزی دروستکردووه له شهش رؤژا له پاش نهوه
فرمانداری کرد به سهر عه‌رشا.

(۵۴) يُغْشِي الْيَلَى النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ شَاءَ

وه شه و نه کا به په‌ردنه بیو رؤژ بیو نهوه شه و دابی و ناده‌میزاد ناسایش بگرن و
هه‌میشه شه و داوای داگرتني رؤژ نه کا به پهله و به تالووکه.

(۵۵) وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ يَأْمُرُهُ

وه خه‌لقی رؤژ و مانگ و نهستیره‌ی کردووه که حالی نهمانه وایه هه‌موو رام
کراون بیو کار و هر یه کن بیو نوعه و هزیفه‌ین که بین به هوی ژیانی گیانله‌هه‌ران
و پیتگه‌یشتني کان و روانی گیا و پشکووتنی گول و ده‌سکه‌وتنی به‌رامه‌د.

(۵۶) أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

بیدار بن که هه‌ر بیو خودایه نیجاد و دروستکردنی نهوهی که خواستی هه‌بن له
نه‌بوونه‌وه، هه‌ر بیو نهوه نه‌مر و فه‌رمان و ته‌سه‌روفکردن له جیهانا، زور زور گه‌وره‌یه
په‌روه‌ردگاری هه‌موو عالمه‌کان و پاکه له هه‌موو شتی که بیو زاتی نه نهشی.

﴿أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ ٥٥

بانگ بکهن له خودای خوتان به سه رکزی و پهنانمه کی لیبی بپارپنهوه؛ چونکی خودا حمز ناکا بهوانه که ته جاوز نه کهن له کاتی دعوا کردند اه یاسای عادهت و ده نگ به رز نه که نهوه زیاد له نهندازه.

﴿وَلَا تُقْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَأَدْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾

خرابه و به دکاری مه کهن له زه ویدا، پاش نهوهی که زه وی چاک و پاک کرايه وه، وه بانگ بکهن له خودا و پهناي پن بنهن و حالتان وها بین خاوهنه بیم و ترس بن له سزای خودا و خاوهن تماعن بن له نیعمهت و ره حمهت و سه وابیا.

﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴾ ٥٦

به خششی خودا و کهره می نه و نزیکه له وانهوه که نه هلى نیحسان و به دلسوزی به نده بیی خودا ده کهن.

﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الْRِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيِ رَحْمَتِهِ﴾

خودا نه و خودایه که «با» کان نه نیزی به موژده دهه به باران له پیش بارینیا.

﴿حَقَّ إِذَا أَقْلَتْ سَحَابًا ثُقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدِ مَيْتٍ فَأَنْزَلَنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الْقَمَرَاتِ﴾

تا کاتی نه و بایانه ههوری قورس به رز نه که نهوه به ره و ناسمان جا نه و ههوره لئی نه خورپین بتو ناوه دانیه که لم بدر و شکی مردووه و ئاوي باران نه رېزینینه خوار بتو سه ری و بهو ئاوه دهه نه کهین له ژیز زه ویهوه له هه مهوو جوره بهش و باره بین به هۆی رواندنی گیاوه، وه نه فسی نه و گیایه نه بین به خوراکی ناده میزاد و باقی

گیانله بهران یا ته نیا بُو یه کینکیان یاخود گیایه که ناخوری و بهره کهی ناخوری و بهشی لهو بهره قووته و قنیاتی بین نه کری و به شیکی بُو رابواردن نه خوری.

﴿كَذَلِكَ يَخْرُجُ الْمَوْقَتُ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ٥٧

وه هر وه کوو به بارانی ئاسمانی له ژیر تویی زه ویدا له سر توم و ریشه وه یا بین توم و بین ریشه گیا دهرئه کهین و ولاته که زیندو و نه کهینه وه، بهو جو ره مردو وه کانیش له ژیر زه وی دهرئه کهین و زیندو ویان نه کهینه وه بُو نه وه بِرْقَنْ بُو مه یدانی حسیب و هر یه کی به توله‌ی بیر و باوه‌ر و کرده‌وهی خیتر و شهر بگات و مانای دادگه‌ری خودا بیته جن جا رجایه بهم وردە کارانه بیر بکنه نوه و باوه‌رتان به تهوانایی خودا ته واو بین.

﴿وَالْبَلَدُ الظَّيْبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ﴾ ٥٨

ولاتی زه ویه کهی به پیت و بهرامه دین گیای دهرئه چنی به ئیزنى په روهدگاری خوی به بش و باره‌ی باشه وه.

﴿وَالَّذِي خَبَثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا﴾

وه زه ویه کی وا که پیس و بین فه‌ر بین گیای لئی ده رناچنی و گیا نار و ننی مه گه ر بین سوودی و بین خیتری.

﴿كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْأَيَّتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ﴾ ٥٩

ناوه‌ها نیشانه‌ی تهوانایی خۆمان نه گوپین و به پیش پیویست بهره کهت و بهر دهرئه کهین و نه مه نه کهین بُو گه‌لنی که سوپاسی خودا نه کهن.

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ، فَقَالَ يَنْقُومُ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِهِ﴾

به راستی نوو حمان رهوانه کرد بُّ لای گهله‌که‌ی بُّ ئامُزگاری کردنیان ئه‌ویش رفیی و پیی وتن: ئه‌ی گهله خوم به‌نده‌یی خودا بکه‌ن ئیوه هیچ مه‌عبودیکتان نییه ئه‌و نه‌بین.

﴿إِنَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾

من له‌وه ئه‌ترسم که ئیوه تووشی سزا‌یه‌کی گهوره بین.

﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾

جا پاش ئه‌وه که نووح ته‌بلیغاتی کرد کومه‌له‌ی پیاوی خاوه‌ن شانی گهله‌که‌ی پییان‌وت: به راستی ئیمه تو له ناو گومرا‌هییه‌کی ئاشکرادا ده‌بینین.

﴿قَالَ يَنْقُوُرُ لَيْسَ بِضَلَالَةٍ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

نووح به گهله‌که‌ی فدرموو: ئه‌ی گهله من من گومرا نیم به‌لام من پیغه‌مبدرم له لایه‌نى په‌روه‌رددگاری جیهانه‌وه.

﴿أَبْلَغْتُكُمْ رِسْلَتِ رَبِّيْ وَأَنْصَحْ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنْ أَللَّهُ مَا لَا نَعْلَمُونَ﴾

۶۲

وه مادام من پیغه‌مبدری خودام له‌سهر به‌جی‌هیتیانی واجبی خوم ئه‌و بیر و باوه‌ره و ئه‌و نادابی دینه که رهوانه کراوم پییان له لای خوداوه ئه‌یان گه‌یه‌نم پییان و خزمه‌تیان ئه‌کهم به ساغی و ته‌میتیان ئه‌کهم به یاسای دین بُّ دوورکردن‌وه‌ی ره‌وشتی خراب و وه‌رگرتی ره‌وشتی باش و دل‌سوزیتیان بُّ ئه‌کهم به ئاشکرا و په‌نامه‌کی و چی بُّ خوم به باشی بزانم بُّ ئیوه‌یش به باشی ئه‌زانم و هه‌رچی حمز بکهم خوم ده‌ستم بکه‌وهی حمز ئه‌کهم ئیوه‌یش ده‌ستان بکه‌وهی و به هۆی وه‌حیه‌وه له لایه‌نى خوداوه بازه شتى ئه‌زانم که ئیوه نایان زان، جا ئه‌گمر له ئه‌حکامی ته‌بلیغه بن پیویسته بیان گه‌یه‌نم به ئیوه و ئه‌گمر له بدخشیشی تاییه‌تی بیت ئه‌ووم ته‌بلیغه پیویست نییه.
www.iqra.anlamontada.com

﴿أَوْعِجَّتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَلَكُنَّقُوا﴾

ئايا سەرتان سورئەمینى لهوه كە له لاى خوداوه ئامۇزگارىيەكتان بۇ بىت و هوى
رزگاريتان لەسەر دەستى پىاوى لە رىشته باۋىك و باپىرەي خۆتان بۇ بىت، بۇ ئەوه
كە بەو ئامۇزگارىيە بتان ترسىتىنى لە سزاى رۆژى قىامەت وە بۇ ئەوه كە ئىۋېيش
فەرمانى بەجىي بىتنى و لە خوداي خۆتان بىرسن؟

﴿وَلَكُنَّكُمْ رَّحْمَوْنَ ٦٣﴾

بەلکوو ئىۋە بىكەونە بەر مىھەبانى خوداي مىھەبان.

﴿فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُمْ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا
يَا يَابِنَائَا﴾

ئەوانىش هەرچەن نۇوح تىكۆشا بۇ تەرىيىه تيان هەر باوهەريان بىن نەكىد و بە
درۇييان ئەخستەوە، وە ئىمەيش لەسەر پاپانەوهى ئەو فەرمانى دروستىرىدىنى كەشتىمان
دا بە نۇوح و كەشتى دروست كرد و خۆى و گەلى پەيرەوانى رۇيىشتنە ناوى و
تۆ凡ى ئاومان ھەلکەرد و جىهانمان غەرقى ئاوا كرد. جا نۇوح و ئەوانە لەگەل ئەوا
بۇون رزگارمان كىردىن لە ناوا كەشتىيە كەدا و ئەو كەسانە كە باوهەريان نەكىد بە ئاياتى
ئىمە غەرقىمان كىردىن لە ئاوا.

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِيمَ ٦٤﴾

بە راستى ئەو گەلى نۇوحە كۆمەلىيکى كۆيىر بۇون لە دەرك و ھۆشا ھەرچەن
چاوييان ئەيىبىنى.

﴿وَلَئِنْ عَادُ أَخَاهُمْ هُودًا﴾

وە رەوانەمان كرد بۇ لاي گەلى عاد، لە ئەحقاقدا لە ولاتى يەمەن، ھوودى براي خۆيان.

﴿قَالَ يَنَقَمِرُ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ أَفَلَا نَتَّقَوْنَ﴾ ٦٥

وە ھوود فەرمۇسى: ئەى گەلى من، بەندەيى خودا بىكەن و عىيادەتەكتان بۇ خودا بىن بە تەنپا و ھاۋپىتى بۇ بىرپىار مەدەن و نىيە بۇ ئىتىو و بۇ ھەممۇ گىاندار و بىن گىان لە جىهانا خودايىن بىتىجىگە لەو زاتە كە ناوى «الله» يە، ئايا پاش ئەم تېكىگە ياندە ئىتىر ئىتىو خۆتان لە نافەرمانى خودا ناپارىزىن و خۆتان لە تاوانبارى لانادەن و خۆتان لە رەزاي خودا نزىك ناكەنەوە بە پەرسىتىارى و راستى و نىخلاس كارى؟

وە ھوود كە بە براي گەلى عاد ناوبراوه لەبەر ئەۋەيە كە لەو كۆمەلە بۇوه؛ چونكى ھوود كورپى عەبدۇللاھى كورپى رەباھى كورپى خولوود لە نەوهى سامى كورپى نۇوح بۇوه و لە نەوهى عاد نەبۇوه بەلام ناوبراوه بە براي گەلى عاد لەبەر ئەۋە كە تېكىھەلىان بۇوه و لە ئاداب و ئەفكاريyan شارەزا بۇوه و ئەوانىش لە وتارى ئەو حالى بۇون بەلام لەبەر ئەۋە كە دىرى بىتەرسى بۇوه بۇون بە دوژمنى و باوهپىان تېكچوو لە گەلیا، وە كەن خودا فەرمۇۋىيەتى:

﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَنَا فِي سَفَاهَةٍ
وَإِنَّا لَنَظَنَّكَ مِنْ أَكْذَبِنَا﴾ ٦٦

جا ئەو كۆمەلە كە كافر بۇون لە گەلى ھوود پىتىانوت: ئىتمە و ئەزانىن كە تو بىعەقل و عەقل سووکى و باوهپىان وايە كە درۇ ئەكەى لەم وتارانەدا كە بە ئىتمە ئەللىيت: غەيرى خودا ئىتىر خودايىن ترتان نىيە.

﴿ قَالَ يَقُولُ لَيْسَ إِنْ سَفَاهَةٌ وَلَا كِنْتَ رَسُولًا مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ٦٧

ئەویش له وەلاميانا فەرمۇسى: ئەى گەلى من ھېچ سەفاھەت و عەقل سووكىيەك لە مىشكىما نىيە، بەلام من فەستادە و پىغەمبەرم لە لاپەنى پەروەردگارى جىهانەوە.

﴿ أَبْلَغُكُمْ رِسَالَتِ رَبِّيْ وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴾ ٦٨

وە ئە حکامى خوداتان پى ئەگەيدىم و من بەرابەر بە ئىيە دلىپاڭ و ھېيىمنم.

﴿ أَوَ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذَكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ﴾

ئايا سەرتان سورئەمینى لەوە كە لاي خوداوه زىكىر و پەندىكتان بۇ بىت لەسەر دەستى پىاوېتكە لە خۇرتان بۇ ئەوە بتان ترسىتى لە سزاى رۆزى قىامەت؟

﴿ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَاكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمٍ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ ﴾

﴿ بَصَطَّةٌ فَاذْكُرُوا أَلَاةَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ ٦٩

وە يادى ئەوە بىكەنەوە كە ئىيە بى دەستەلات بۇون و خوداى تەعالا ئەسبابى بەرزەوە بۇونى پىدان و لە پاش نووح بۇون بە جىنگەنىشىنى پىاوە گەورە كانى ولات و شەدادى كورپى عاد بۇو بە پاشايى جەزىرە كە يەكى بۇو لە ئىيە و خودا لە باقى ئادەمیزادى جىا كەرنەوە و لە لەش و قەوارەدا ئىمەتىازى پىدان و ھەيکەلى گەورە كەرن بە جۆرى كە خەلک شەرمى لى ئەكەرن، دەى يادى نىعمە تەكانى خودا بىكەنەوە بەلگۇو هيىزى عىيادەتتان پى بدا و رىزگار بىن.

﴿ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ إِبْرَاهِيمَ ﴾

﴿ فَأَيْنَا يَمَّا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾ ٧٠

و تىيان: ئايا تۆ ھاتووى بۇ لاي ئىمە لەسەر ئەساسى ئەوە كە ھەر بەندە بىي بۇ خودا بىكەين بە تاقى تەنيا و تەركى ئەو بتانە بىكەين كە باوڭ و باپىرە ئىمە پەرستۇونىان؟

دەي ئەگەر راست ئەكەيت و لە راستگۈيانى ئەو سزا كە ئەيلىت و ئىمەى پىن ئەترسىنى بۆمانى بىتىه.

﴿قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّنْ رَّبِّكُمْ رِّجْسٌ وَغَضْبٌ﴾

جا ھوود عَلَيْكُمْ كە حالى بwoo ئەو گەلە ھەر لەسەر گومراھى ئەمېننەوە دلىنى بwoo كە خودا ئەيان فەوتىنى پىنى فەرمۇون: بە راستى بېياردرا و دامەزرا لەسەرتان لە لاي پەروەردگارى ئىيەوە سزايدى نابارى وا كە ئەتان گەنلىنى بەسەر يەكا و ئەبارى بەسەرتانا غەزەبى خودا لەسەر خواتى تولە سەندنەوەي ئەووهل و ناخىر لىتاتان.

﴿أَتُجَدِّلُونَى فِتْ أَسْمَلُهُ سَمَيَّتُمُوهَا آنْتُمْ وَإِبَاؤُكُمْ﴾

ئايا ئىيە موجادەلە و شۇرۇئەنگىزى لەگەل مىا ئەكەن بۇ خاترى دامەزراندى بەندىيى بۇ چەن بىتىكى تاشراوى خاوهەن شۇرەتى درق و خاوهەن ناوى بىن ناوك كە ئەوانە بەس ئىيە و باوک و باپىرەكاندان ناوتان بۇ داناون و حەقىقت و ئەسلى و ئەساس بۇ پىرۇزى ئەوانە نىيە.

﴿مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَنٍ﴾

خودا ھىچ دەليل و بورھانىتكى عەقلى يانەقلى نەناردووھ لەسەر گەورەيى ئەوانە، واتە نە بە وەحى ئاسمان بېيارى داوه ئەوانە قىيمەتىان ھەيدە و نە بىرىتكى ساغى داپەرانووھ بۇ دەماخى ھۆشىياران لەسەر ئەوھ كە ئەو بتانە جىنگەي ئىعتىياران.

﴿فَانظِرُوْا إِنَّى مَعَكُم مِّنَ الْمُنْتَظَرِينَ﴾

چاوهەپى بىكەن بۇ گەيشتنى ئەو سزاى خودايە و منىش لەگەل ئىيەدا چاوهەروانىم هەتا بىزانىن چىتاتان پىن ئەكە.

﴿فَأَنْجِينَهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةِ مِنَا وَقَطَعْنَا دَارَ الَّذِينَ كَذَّبُوا
إِثَانِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾

٧٢

جا تهنيا هوود خوی و ئهو كەسانە کە له گەلیا بۇون و ئىمانىان هيئا بۇو رزگارم
كىرىدەن و رىشەي ئهو كەسانەمان بېرى کە تەكىرىيى ئاياتى ئىمەيان كرد وھ ئوهەندە
سەرسەخت بۇون لەوانە نەبۇون کە ئىمان يېتىن.

ریوايەت كراوه پاش ئەم ھەرپەشەي حەزىزەتى هوودە خودا سىن سال بارانىلى
گىرتىنەوە لە پاشان ھەورىيىكى رەشى گەورەي ناردە راسەريان گومانىان وابوو ئەبى بەھۆى
بارانىتكى ئارامى وەها کە دىنيا بېرىتىنەوە كەچى بۇو بە بايەكى توندى ساماناكى بىن ئامان
و ولاتەكەي و تۈرانكىردن و رووخاندى بەسەريانا و كەللە و دەماخى ئادەمیزادە كەيشى
زايدە كرد و بەم جۆرە ئهو گەلە بايسىھ بەرباد بۇون و بۇون بە پەند بۆ ھۆشىياران.

﴿وَإِلَى شَمُودٍ أَخَاهُمْ صَنِيلًا﴾

وھ رەوانەمان كرد بۆ سەر قەبىلەي «سەمۇود» (كە مەشهور بۇون بە ناوى
باپىرە گەورەيانەوە سەمۇودى كورپى «عاپر»ى كورپى «ارم» كورپى «سام»ى كورپى
نووچەن (غەنچە)، سالھى كورپى «عىيەد»ى كورپى «آسف»ى كورپى «ماسح»ى كورپى
«عىيەد»ى كورپى «حازر»ى كورپى سەمۇود لە ولاتى «حجر»دا دائەنىشتىن لە ناوەيىنى
حىجاز و شامدا.

﴿قَالَ يَنْقُوْرُ أَعْبُدُهُوا اللَّهُ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٖ غَيْرُهُ﴾

فەرمۇوى: ئەي گەلى من بەندەيى بکەن بۆ ئهو خودايە کە پەروەردگارە و ئاسمان
و زەۋى دار و بەرد و گىيا و گيانلە بهرى لە نەبۇونەوە دروست كردووھ و ھەر ئهو
زاتەيە بەندەيى بۆ ئەكرى و ھېچ خوايىە كى ترتان نىيە جىگە لەو.

﴿قَدْ جَاءَتُكُمْ بَيِّنَاتٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ﴾

به راستی وا هات بُولatan بهو جُوره که داوatan کرد شاهیدی له لایه‌نی خودای خوتانه‌وه.

﴿هَذِهِ فَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ إِيمَانُهُ فَذَرُوهَا تَأْكُلُ فِي أَرْضِ اللَّهِ﴾

ئا نهودی که له پیش چاوتانایه و شترینکه بهس به هیزی تهوانایی خودا دروست کراوه و لمو بهرده دهرچووه و حالی وايه بوتان بورو به نیشانه‌ی گهوره‌بی خودا وازی لئی بیتن با بله‌وهپی له گژ و گیای زهودی خودا.

﴿وَلَا تَمْسُوهَا سُوءٌ فَيَأْخُذُكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

ووه ده خیلتان بم قهت دهستی لى مهدهن به خهیالی زیان پیگه‌یاندنی نهودک سزایه‌کی سهخت و به ئازارتان تووش بی.

ریوایت کراوه حهزره‌تی سالح گهلى ناموزگاری کردن سوودی نهبوو ههتا روزئی له روزان سهروکی قهبله‌ی سهموود «جندع»‌ی کورپی «عهمر» ئیشاره‌تی کرد بُول بردیکی گهوره له ولاته‌که ياندا بورو وتنی: داوا بکه له خودا لم بهرده و شترینکی زهلامی تووکن دروست بکا و دهري بکا بومان. حهزره‌تی سالح داواری نهودی کرد له خودا و به فهرمانی خودا و شتری له بهرده که هاته‌دهرهوه و «جندع» و کومه‌لئی له گهليا ئیمانیان هینا به سالح و «ذواب»‌ی کورپی عهمر و «جبار»‌ی سادینی بتەکان. و «رباب»‌ی کورپی «صخر» که کاهین بون ئیمانیان نههینا.

﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَاكُمُ الْخُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَّبَوَّأَكُمُ الْأَرْضَ

﴿تَنَعْذِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَنَحْنُ ثُنُونَ الْجِبالَ بِيُوتًا﴾

وه يادی نیعمه‌تی خودا بکنه‌وه له سهرتان له بهر نهود که ئیوه‌ی کرد به جیگه‌نشینی گهوره‌کانی ولات له پاش له ناچچوونی قهبله‌ی عاد له يەمنا و دایمه‌زراندن له

زه‌ویدا و خاوون هیزی کردن و له شوینی ثارام و دهشتا قهسر و بالاخانی جوان
ئه‌کهنهوه و له کهژ و کیوی سهخت و بمرداویدا هزده و ماوای دامه‌زراوی باش
ده‌تاشن.

﴿فَادْكُرُوا إِلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثُرُوا فِي الْأَرْضِ مُقْسِدِينَ﴾ ٧٤

باسی ئه‌هه‌مو نیعمه‌تانی خودایه بکهن که داویه‌تی پیتان و ئیشی خراب و
نابار مه‌کهن له زه‌ویدا و به بەدخوویی مەزین.

**﴿قَالَ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ الَّذِينَ أَسْتَكَنْنَا بَرْوَانِ مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ أَسْتَضْعَفْنَا
لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ أَنَّعْلَمُ أَنَّكَ صَنَلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا
بِمَا أَرْسَلْنَاكَ مُؤْمِنُونَ﴾** ٧٥

جا ئه‌و کۆمه‌له ناوداره‌ی و‌ها که خاوون ده‌مار بون له گەلی سالح علیللا و‌تیان
به کۆمه‌له‌یی له‌وانه که بى‌دهسته‌لاتن به تاییه‌تی به‌وانه‌یان که ئیمانیان هیناوه به
سالح: ئایا ئیوه ئه‌زانن و باوه‌رتان هه‌یه به‌وه که سالح رووانه کراوه له لایه‌نى خوداوه
و کراوه به پیغەمبەری خودای خۆی بۆ سەر ئیمه؟ ئه‌وانیش له و‌لاما و‌تیان: ئیمه
ئیمانمان هه‌یه به‌وه که سالح پیشی رووانه کراوه و باوه‌رمان هه‌یه پیغەمبەری خودای
ته‌عالایه.

﴿قَالَ الَّذِينَ أَسْتَكَنْنَا بَرْوَانِ إِنَّا بِالَّذِي ءَامَنَّا مِنْهُ كَفِرُونَ﴾ ٧٦

جا ئه‌وانه که خاوون ده‌مار بون و فیزیان ئه‌کرد و‌تیان: به راستی ئیمه باوه‌ر
ناکه‌ین به‌وه که ئیوه ئیمان‌تان پى هینا.

**﴿فَعَفَرُوا الْنَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَنْفِرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَصْلِحُ أَثْنَانَا بِمَا
تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾** ٧٧

جا و شتره کهی حمزه‌تی سالحیان پهی کرد، واته و تیان به پیاویتکی ناپیاو له گله‌کهدا: برپ دهست و پیئی ثه و شتره ببره، ثه ویش رؤیشت چوارپهله و شتره کهی ببری. وه له فهرمانی خودا لایان دا که ثه مری کردبوبو بهوه دهست نه بهن برق ثه و شتره. پاش نهوه بانگیان کرد له سالح علیللا و و تیان: فرمومه ثه گه ر تو پیغمه بری ثه و نازار و بهلایه مان برق بیننه که ئیمهت لئی ده ترساند.

﴿فَأَخَذَتُهُمْ أَرْجَفَةً فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَثِيمِينَ ﴾

جا لهو سهدهمهدا کوتوپر بعومه‌له رزه گرتني و داگیری کردن و هر له ناو ماله کانی خویانا که وتن و مردن.

﴿فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَقُولُمْ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَّحْتُكُمْ وَلَكِنَ لَا يَنْهَوْنَ إِلَّا تَصْحِّحُنَ ﴾

جا ئه کاره‌ساته هات و ئه نههاته رووی دا حمزه‌تی سالح پشتی هه لکرد لهو شوینه که بعومه‌له رزه که لیداوه و له شونتیکی تایبه‌تیدا دانیشت و له خهم و په‌زاره‌ی خویدا به رابه‌ر به گله مردووه‌کهی فرموموی: ئهی گه‌لی من! به راستی من په‌یامی خودای خومم پئی گه‌یاندن و ئاموزگاریم کردن و دلسوزیم برق ده‌برپین به‌لام ئیوه ثه و که سانه‌تان خوش ناوی که دلسوزن. وه ده گونجی ئه قسهی حمزه‌تی سالحه علیللا هر له پیش کاره‌ساته کهدا بعوبین لهو کاته‌دا که ئهوان و شتره کهیان پهی کرد و و تیان به سالح چی نه کهی بیکه.

﴿وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَحْشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ الْعَلَمِينَ ﴾

وه باسی رووداوی زهمانی «لووت»ی کورپی «هاران»ی برای ئیبراھیمی خملیل بکه لهو کاته‌دا که به گله‌کهی له ئه‌هلى «سهم» له ولاتی «اردن»دا فرموده: ئایا ئیوه پیاوگله‌لیکی ئه‌هوند بی‌شەرمن که کرده‌وهی ناھەمواری فاحیشه ئەکەن و له دواوه سواری نیزینه ئەبن؟ که حالى ئەم فەرمانه ناھەمواره وايە کەس له سەرسەری و تاوانبارانی جیهان نەکە تووه‌ته پېشى ئیوه‌وه تیایا؟ واته ئەم رەفتاره ناباره له ئیوه‌وه رووی داوه له پېش ئادەمیزادانما بۆ ئەوه که له پاش ئیوه‌یش ھەركەسى بیکا ئیوه شەریکی تاوانەکەی بن.

﴿إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ أَلْرِجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُوِنِ الْنَّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسَرِّفُونَ﴾

به راستى ئیوه ئەچنە لای پیاوان نەك ژنان له بەر بەجى‌ھىتىانى ئارەززووی نەفسى خوتان و دەركىرنى گەرمى لەستان. ئیوه نەك ھەر لەم بابەته‌وه بەلکۇو له گەلن بابەتى ترەوه له حەق لاتان داوه، ئەگەرنا بەم شىتوھ حەیاى خوتان و عالەمتان نەدەبرد و بە ياسای باش دەسبەردار ئەبۈون.

﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرِيَّتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَنْظَهَرُونَ﴾

وه له بەرابەرى ئەم ئامۇرگارى لووتەوه وەلامى گله‌کهی ھەر ئەوه بۇو کە وتيان: ئەم خانەدانى لووتە له ئاوه‌دانى و دىئى خوتان دەركەن؛ چونكى ئەمانه ئادەمیزادىكىن خۇيان دوور ئەگەن لەم ئىشانە کە ئىئىمە ئەيان‌کەين.

﴿فَأَنْجَيْتَنَّهُ وَأَهْلَهُمْ إِلَّا أَمْرَأَتُهُ كَانَتْ مِنَ الْفَاجِرِينَ﴾

جا ئىئىمە لهو کاتەدا کە ويستمان ئەو گله له ناو بەرين لووت و ئەھلى لووتمان رىزگار كرد ژنه‌کەی نەبىن له رىزى ئەوانەدا دانرا کە سزا ئەدرىن و له سزادا ئەمېننەوه.

وَأَنْظَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطْرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَنْقَبَةُ الْمُجْرِمِينَ

٨٤

وە بارانىكى ناىساىيمان باراند بەسەريانا جا بىروانە كە ئەنجامى بەدبىرى و بەدكارى تاوانبارە كان چۈن بۇو تا حالى بىي و بە چاو بىروانى و بىيىنى ئەو گەله ھەموو بەردە باران ئەكەين و ولاٽە كەيان دائەپۇشىن.

وَإِنَّ مَدِينَةَ أَخَاهُمْ شَعَيْبًا

روانەمان كىرد بۇ ولاٽى مەديەن - كە ولاٽىكە مەديەن ناوى كورپى حەزىزەتى ئىبراھىمى تىدايە - براى خۆيان «شوعەيپ» كورپى «مېكائىل» كورپى «يسجر» كورپى مەديەن كورپى ئىبراھىم ئىلىلاً و ئەم زاتە پىيان ئەوت «خطيب الأنبياء» لەبەر ئامۇرڭارى كىردىنى گەله كەى بە زۇرى.

فَالَّذِي قَوَمْ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتُكُمْ بِكِتَابٍ مِنْ رَبِّكُمْ

فەرمۇسى بە گەله كەى: نەى گەلى خۆم بەندەبىي بکەن بۇ خودايى عالەم كە ناوى «الله» يە و نىبىي بۇ ئىتىو خودايەكى تر و بە راستى هات بۇ لاتان شاھىدى و بورھانى بۇ رىسالەتى من لە لايەنى خودداوە.

موفەسىرە كان فەرمۇوبىانە: ئەو موعجىزە حەزىزەتى شوعەيپ ئىلىلاً لە قورئانا بەيان نەكراوه وەكۈو گەلن موعجىزە پىغەمبەران باس نەكراوه لە قورئانا، وە ئەلىن: ئەمۇعجىزە شوعەيپ ئەو عاسايە بۇوه كە داوييە بە مۇوسا ئىلىلاً و شەرى كىردووە لە گەل مارى گەورەدا.

بازی فه رمومویانه: مه بهست له «بینه» لهو نایه‌تهدا هه ریساله‌تی شوعه‌یبه و
قه‌سدنی ئه‌وه بوروه که ئه ریساله‌ته و ئه نوری نوبووهت و حیکمه‌ته که کراوه
به خه‌لات بۇ من له گه‌ل ئه‌وهدا نیوه نه‌زانن که من له پیش ریساله‌تا هیچم نه‌زانیوه
ئه‌وه ئه‌بئی به شان و شه‌رهف بۇ من و به شایه‌ت بۇ ئیوه له‌سر ئه‌وه که قسه‌ی من
راسته.

﴿فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ لَا تَبْخَسُوا الْكَاسَ أَشِيَّةَ هُنَّ﴾

جا پیوانه و کیشانه ته‌واو بکهن بۇ ئه‌و کسانه مالتان لئی ئه‌کرپ و هقی خه‌لک
کدم مه کنه‌وه و به‌شی کمس زایه مه‌که‌ن.

﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾

وه خراپه و زیانکاری مه‌که‌ن له زه‌ویدا پاش ئه‌وه که خودا - به ناردنی پیغه‌مبه‌ران
بۇ تهمیی ناده‌میزاد - ئیسلامی کردووه.

﴿ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾

ئهم پیاوه‌تی و راسالی و یارمه‌تی ره‌بهه‌رانه باشتره لوهه که بین به دژ ئاموزگاری
ئه‌وان ئه‌گه‌ر باوه‌رتان به خودا هه‌یه.

﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِحَكْلٍ صَرَاطٍ ثُوِيدُونَ وَتَصْدُونَ عَنْ سَبِيلِ﴾

﴿الَّهُ مَنْ ءاْمَرَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عَوْجًا﴾

ئه‌ی گه‌لی من نایباو مه‌بن و دامه‌نیشن له هه‌موو ریگه‌ین له ریگه‌ی ئه‌و ناده‌میزاده
پاکانه‌دا که خه‌لکی بانگ ئه‌که‌ن بۇ ئیمان هینان بۇ ئه‌وه که هه‌ره‌شیان لئی بکهن و
بیان ترسیتن و مه‌نیعیان بکهن له ته‌منی کردنی نه‌زانه‌کان و بۇ ئه‌وه که مه‌نیع ئه‌وانه
بکهن که ئیمانیان هیناوه به خودا له رویشتن به ریگه‌ی راستی خودادا و گومانی

ناهه‌موار بخنه‌نه دلیانه‌وه بُو ئوه که ته‌رکی ئه و ریگه بکمن و ریگه‌ی راست به لار نیشان بدهن.

﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثُرْتُمْ﴾

وه بیری ئو کاته بکنه‌وه که ئیوه کم بیون له ژماره و له ئه‌سبابی جهنگدا و خودا به ماوه‌یه کی کم زوری کردن له ژماره و هیزدا.

﴿وَأَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ ٨٦

وه ته‌ماشا بکمن که ئه‌نجامی ناپیاوه به‌دکاره کان چۈن بیو له‌سەر سته‌مکاری و ناهه‌مواری ئوان چلون خودا قارى لى گرتن و بەربادى کردن ئیوه‌یش بەوان تەمی خوار بین.

﴿وَإِنَّ كَانَ طَالِيفَةً مِنْ كُمْ أَمْنَوْا بِالَّذِي أَرْسَلْتُ إِلَيْهِ وَطَالِيفَةً لَئِنْ يُؤْمِنُوا فَأَصْبِرُوا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَكَمِينَ﴾ ٨٧

وه ئه‌گەر تایفه و کۆمەلئى له ئیوه ئیماننان ھینا به و دینەی من پىش رووانه کراوم و کۆمەلئى ئیمانیان نەھینا و له‌سەر کوفرى خۆيان ماونه‌تەوه، ده چاوه‌رئ بکمن هەتا خودا فەرمانى خۇى دىارى بکاله ناومانا بە يارمەتى دانى موسولمانه کان بەسەر کافره کانا، وە راسته که خودا چاکترين فەرماندەری جىهانه له ئاشکراو پەنها.

﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ أَسْتَكَبُرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعِيبُ وَالَّذِينَ أَمْنَوْا مَعَكَ مِنْ قَرِيْتَنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتَنَا﴾

جا پیاو ماقوله کانى گەللى شوعەیب علیئلئا ئوانه‌یان که خاوهن فيز و دەمار بیون ئیمانیان نەھینا و هەرەشەیان کرد له شوعەیب و وتيان: بە راستى تو و ئowanه کە

ئیمانیان هیناوه به خودا له گهله تودا، ده‌رتان ئەکەین لهم ئاوه‌دانی خۆمانه یا ئەبىن بگەرپىنه‌وه بۇ سەر مىللەت و دينى ئىتمە.

﴿قَالَ أَوْلُوْ كَعْبَةِ كَرْبَلَاهِ﴾ ٨٨

شوعه‌بىش فەرمۇسى: ئایا ئەگەر حەزىش نەكەين و پىمان ناخوش بىن ھەر ئەمان گىرنەوه بۇ مىللەت و دينى خۆتان؟ ئەم جومله دوو مانا ھەلدەگرى: يەكمە: مادام ئىتمە بە دلّ عاجزىن لە دينەكەتان قابىل نىيە بگەرپىنه‌وه بۇ سەرى؛ چونكى دين بىن خۇشويىستان دين نىيە. دووھم: مادام ئىتمە حەز بە دينەكەتان ناكەين نەگەر بە زۆرى ئىبىش بگەرپىنه‌وه ئەوه ھەر نەگەراوينەتەوه چونكى دين ئەبىن ئىختىارى بىن نەڭ بە زۇردارى.

﴿قَدِ افْتَرَنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عَذَنَا فِي مِلَكَتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّنَا اللَّهُ مِنْهَا﴾

نەگەر ئىتمە لە باش ئەوه خودا رزگارى كردىن لە دينە نارەوايە كە بىپەرسىتىه و گەيشتىن بە تەوحيد، بگەرپىنه‌وه بۇ لاي بىپەرسىتى و ھاوارى بۇ خودا دابىتىن ئەوه دىارە درۆمان لە سەر خوا كردووه و بە درق و توومانه خودا شەرىكى ھەيە.

﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا﴾

وە قەت نابىن و بە عادەت مەحالە بۇ ئىتمە بگەرپىنه‌وه بۇ مىللەتى كە خۆمان ئەزانىن درۇيە و بىن نەساسە مەگەر خودا خواتىنى وابىن نائۇمىدىمان بىكا لە رەحىمەتى خۆى و دلمن بىگۈرپى - پەنا بە خودا - .

﴿وَسَعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ وَعِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا﴾

خوداي ئىتمە زانستى گوشادە جىگەي ھەموو شىتكى تىدا ئەبىتەوه و ھەر شىتكىش مومكىن بىن بۇ ئەۋ ئاسانە و ھەر پشت بە خودا ئەبەستىن و داواى ئەوه ئەکەين دلمن دامەززىتىن لە سەر دين و لە رىگەي حق لامان نەدا.

﴿رَبَّنَا أَفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمَنَا إِلَى الْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَتَّاحِينَ ﴾ ٨٩

پەروەردگارا بە كەرم و رەحمەتى خوت حۆكم بىدە لە بەينى ئىمە و گەلە كەمانا بە حق، واتە يارمەتى ئىمە بىدە زال بىين بەسەر ھېزى كوفر و گومرايدا هەتا ھەردوولا بە راستى بناسرىئىن، وە تۆئەتى خودا باشتىرين حاكم و فەرماندەرى لە جىهانا.

﴿ وَقَالَ اللَّهُ أَلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنْ أَتَّبَعْتُمْ شَعِيبًا إِنَّكُمْ إِذَا لَخَسِرُونَ ﴾

٩٠

جا ئەو كۆمەلە كە كافر بۇون لە گەلى شوعەيپ، وتيان بە ئەفرادى گەلە كەيان بە ھەرەشەي دنيابى و بە ئامۇرگارى ئايىنى: ئەى گەل! وەللاھى ئەگەر بىكونە دواى بىر و باوەرپى شوعەيپ و ئىمانى بىن بىتن بە راستى ئىۋە زيان ئەكەن لە دنيادا؛ چونكى ئىمە لىتىان قەبۈول ناكەين و بۇ دينىشتان زەرەرە؛ چونكى ئايىنى شوعەيپ باش نىيە - دىيارە بە گومانى ئەوان -. .

﴿ فَأَخَذَنَهُمْ أَرَجَفَةً فَاصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَنِشِيمَ ﴾ ٩١

جا لە كوتۇپىرا بۇومەلەر زە ولاتە كەى گىرنى و لە خانووه كانى خۆيانا مىدىن و كەوتىن بەسەر يەكا. وە ئەم جۆرە كارەساتانە كە دى بەسەر نافەرمانە كانا سوپايدە كى پەنامەكى خودايە.

﴿ الَّذِينَ كَذَبُوا شَعِيبًا كَانَ لَمْ يَغْنِوْ فِيهَا ﴾

ئەو كەسانە كە شوعەيبيان بە درۇ خستەوە وايان بە سەرھات و لەناوچۇون و شويىنهواريان براوه وەك ھەر نەبوبىن و ناويان نەبوبىتى.

﴿ الَّذِينَ كَذَبُوا شَعِيبًا كَانُوا هُمُ الْخَسِيرِينَ ﴾ ٩٢

ئه و که سانه که شوعه بیان به درو خسته و هر ئه وان زیانیان پیش گه بیشت نه که
ئه وانه که باوه پیان پیش کرد و ئیمانیان پیش هینا.

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ وَقَالَ يَقُولُ لَقَدْ أَبْلَغْنَاكُمْ رِسَالَتِ رَبِّيْ وَنَصَّحْنَاكُمْ﴾

نه ویش به ئیش و ئازاریکی دله وه پشتی هملکرد و دوور که وته وه لهوان و بانگی
کرد له کومله له ناوچووه که و بانگی کردن وه کوو بانگ له زیندوو بکا، وتنی: به
راستی من په یامی خودای خۆم پیش گه یاندن و به دلسوزی تیکوشیم له گه لانا به لام
ناتوانم هیچ غەمنی هەلبگرم بۇ کومەلی بىن باوه و کافر.

﴿فَكَيْفَ مَاسَ عَلَى قَوْمٍ كَفِيرِينَ﴾ ۹۳

چۈن خەم بخۆم لە سەر فەوتانی گەلن کە بۇ خەم خواردن نەشىن؟

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرِيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذَنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ﴾

﴿لَعَلَّهُمْ يَضَرَّ عُونَ﴾ ۹۴

ھەرگىز رەوانەمان نەکردووه هىچ پىغەمبەرى لە هىچ ئاوه دانىيە کدا ئىلا پاش
سەركىشى ئه وانه خەلکە کە مان دوچارى فەقىرى و لاتى و نەخۆشى خراب كردووه
بەلكوو بىر بىنه و روو بىنه خودا و توبە بىنه.

﴿مَمْ بَدَلَنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىْ عَفَوْا﴾

لە پاشا لە جىڭەرى ئه و لاتى و نەخۆشىيەدا دەولەمەندى و لەش ساغىمان پىدان
ھەتا زۆر بۇون لە مال و مندا لا و لە حورمەت و ئاسايىشا بەلكوو لايى بىنه و
بە لاي خاوهنى ئەم کارە ساتانە و ئەم حالە پىرۇزانەدا و لە ئەنجاما خودا بىناسن.

﴿وَقَالُوا قَدْ مَسَكَ مَابَاءَنَا الضرَّاءِ وَالسَّرَّاءِ﴾

که چی و تیان: ئەم خۆشحالى و بەدحالىيە شىتىكە ئەبن بىن لە دىنادا، وە باوك و باپىرهى نىمېيش ئەم نەخۇشى و دەولەمندى و نەداراييانە بەسەرا هاتووه، ئىتر نەبۇو بە هوئى بىر كردنەوەيان لە وجىودى خودادا و لە پەپەروى پىغەمبەرانا.

﴿فَلَأَخْذُنَّهُمْ بِغَثَّةٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ ٩٥

دەی كوتۈپر ئەوانەمان گرت و تووشمان كردن وەلحال ئاگاييان لە خۆيان نەبۇو لە هاتنى ئەو نەھاتىيەدا.

﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ مَاءَمَنُوا وَأَتَّقَوْا لَفَتَحَنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَأَلَّا زِرٍ﴾

وە نەگەر ئەھلى دىھاتى رەھبەران ئىمانيان پىن بھىتايەن و لە خودا بىرسايدن و شوين رەھبەران بکەوتنايى و شوين ئەسبابى دين و ئىزىن بکەوتنايە و فەرمانى خوداييان لە خۆ بىگرتايە و كاسېي رەوايىشان بىكردaiە، دەرگاي پىت و بارەي باشمانلى ئەكىرىدەوە لە ئاسمان و زەۋىيەوە بىارى بە سەرييانا.

﴿وَلِكِنْ كَذَبُوا فَلَأَخْذُنَّهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ ٩٦

بەلام ئەوان درۇيان كرد بەرابەر بە پىغەمبەرە كان جا ئىمېيش ئەوانمان گرت بە هوئى ئەو كردهوە نابارانوھە كە لە تەكزىيە كەيانوھە پەيدا بۇو كردىان.

﴿أَفَأَمَنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيهِمْ بِأَسْنَانَ يَكْتَأِوْهُمْ نَأْيِمُونَ﴾ ٩٧

نایا پاش ئەممۇ كارەساتە ناھەموارە كە بەسەر جىھانا هاتووه ھىشتا خەلکى دىھاتى رەھبەرە كان بە هيمنى و بىن خەم رائەبۈرۈن و لەوە ناترسن كە هيئى قارى من لە شەوا كاتى كە نوستوون و ئاگاييان لە هيچ نىيە داگىريان بىكا وە كۈو ئەو دىھاتانە كە لە شەوا بە بۇومەلەرزە و لافاو و باران و تەرزە و بروشكە و هيئىشى دوژمن...

لەناوران؟

﴿أَوَ أَمِنَ أَهْلُ الْقَرَىٰ أَن يَأْتِيَهُمْ بِأَسْنَا صُحَّٰ وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾ ٩٨

باخود ئەمین ئەبن خەلکى دىھاتى پىغەمبەران لەوە كە سزا و نازارى من بىتە سەريان لە كاتى چاشتا لە حايلىكدا ئەوان فەرامۇشىن لە دەرد و كارەسات و گالىتە ئەكەن؟ واتە خوداي تەعالا زۇربەي لە كاتى ناكاوا و لە وەختى بايى بۇونا قارى ئەپرېتىنى بەسەر ئەوانەدا كە خواتى لەسەر نەھىشتىيانە.

﴿أَفَأَمْنَوْا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّاهِرُونَ﴾ ٩٩

﴿ ٩٩ ﴾

ئایا ئەم ئادەمیزادە بىھۆشە خودا فەرامۇشكىدوو، ئەمین ئەبن لەو كرده وە سەختە مال و پىرانكە رانە خودايى بە وىتەنە دوزىمنى كە فيل لە دوزىمنى خۆرى بىكا؟ نابى ئەمین بن، قەت لە مەكرى خودا ئەمین نابى ئەو كۆملە نەبى كە زيانكار و ئەنجام نابارن.

﴿أَوْلَئِكَ الَّذِينَ يَرْثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَن لَّوْ نَشَاءُ﴾

﴿أَصَبَّنَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطَبَعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ ١٠٠

ئایا دەرنە كە وتووە و روشن نەبووە تەوە بۆ ئەو كەسانە كە ولات و دارايى وەرئە گىرن لە پاش مردىنى چىنى پىشىو ئەمېننەو بە غافلى و بىن بايى لە قارى خودا؟ ئایا دەرنە كە وتووە بۇيان ئەگەر خواتىمان بىنى بە ئانى لە تولەي تاوانە كانيانا ئەيانگىرين، بەلىنى ئەبى بىزانن لەسەر حىكمەتى خۆم كاتىن سزايان دوا ئەخەم هەتا وەختى دى، بەلام حالى حازر لە بەر ئەوە كە زۇر دووركە توونە تەوە لە ئەحكامى خودا مۆرم ناوە بە دلىانا و خىرى تى ناچىي جا بەو ھۆۋە پەند و ئامۇزگارى نابىيەن.

﴿إِنَّكَ الْقَرَىٰ نَصْرٌ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا﴾

ئەھلى ئە دىھاتى پىغەمبەرانە وەکوو ئەھلى دىھاتى نووح و هوود و سالح و لۇوت بازى لە ئە خبار و بەسەرھاتيان بۇ تو ئە گىزىمەوە بۇ دلداھەۋى تو.

**﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِمَّا كَذَّبُوا
مِنْ قَبْلُ﴾**

وە بە راستى پىغەمبەرانىيان ھاتن بۇ لايىان بەلام ئەوانە لهوانە نەبوون کە ئىمان بىتنى لمبەر ئەوە کە دلىان رەشەوە بۇوبۇو لمبەر تاوانبارى و باوهەر نەكىدىان بە پىغەمبەرە كان لە پىش ھاتنى پىغەمبەرانى تازەدا، واتە لە پىش ھاتنى پىغەمبەرە تازە كانا دوزمنايەتىيان كردىبوو لمەھىل چىنەتكى پىش ئەوان جا ھەر شوومى ئەو بى باوهەرىيە نە يەپىشت باوهەر بىكەن بە پىغەمبەرە تازە كانىش.

﴿كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكُفَّارِ﴾ ١١

بەم جۆرە مۆركىرنە کە لە ئەنجامى بەدئەندىشىيى و بەدكردەوەيدايدە خودا دلى كافىرە كان مۇر ئەكا، واتە كافىرە كان ئەكەونە دواي بىرى تارىك و كردىوەي ناھەمۇار و ئىمەيش رەھبەران رەوانە ئەكەين کە ئامۇرگارىيان ئەكەن ئەوانىش بە قەتعى موبالات ناكەن جا خودايش قارىيان لى ئەگرىت و دلىان مۇر ئەكەت.

﴿وَمَا وَجَدْنَا لِأَكَثَرِهِمْ مِنْ عَهْدِهِ﴾

وە دەستمان نەكەوت لە لايەنى زۇربەي ئەوانەوە وەفا بە پەيمان، واتە گەلىن لەو ئۇممەتە گومراھانە گىرۇدەي دەرد بۇون و عەھدىيان كرد ئەگەر رىزگار بىن ئىتىر فەرمانبەردارى خودا بن كەچى كاتى کە رىزگار بۇون وەفايان نەكىد و فەرمانى خودايان بەرىيە نەبرد.

﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكَثَرَهُمْ لَفَسِيقِينَ﴾ ١٢

وه زوریهی ثهوانم وا ده سکهوت که فاسق بعون و له یاسای نیسلام و نیمان
دھرچون و ده امیان نه کرد.

﴿ثُمَّ بَعْثَنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ إِلَيْ فِرْعَوْنَ وَمَلِائِكَةِ فَظَلَمُوا إِلَّا هُنَّا﴾
له پاش زهانی ثه و پیغامبرانه مووسای کوری عیمرانمان رهوانه کرد له گهـل
تایات و موعجزاتدا بـو لـای فـیرـعـهـون و كـوـمـهـلـهـی پـهـیرـهـوـانـی كـهـچـیـ ثـهـوانـهـ ئـینـکـارـیـانـ
کـردـ وـ تـهـئـوـیـلـیـانـ کـردـ بهـ تـهـئـوـیـلـاتـیـ فـاسـیدـ.

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ١٣﴾

جا برـوـانـهـ کـهـ ئـنـجـامـیـ ثـهـ وـ بـهـ دـکـارـانـهـ چـوـنـ بـوـ وـ چـیـانـ بـهـ رـهـاتـ.

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يَقْرِئُ عَوْنَ أَنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ١٤﴾
حـقـيقـ

عـلـقـ

وه مووسافـهـ رـمـوـیـ: ئـهـیـ فـیرـعـهـونـ بـهـ رـاستـیـ منـ رـهـوانـهـ کـراـومـ لهـ لـایـهـنـیـ پـهـروـهـرـدـگـارـیـ
عالـهـمـهـوـ بـوـ لـایـ ئـیـوـهـ وـ زـورـ سـوـرـمـ لـهـ سـهـرـ ئـهـوـهـ دـهـرـبـارـهـ خـودـاـ وـ ئـهـوـهـ خـودـاـ پـیـشـ
رهـوانـهـ کـرـدوـومـ رـاستـ نـهـبـنـ هـیـجـ نـهـلـیـمـ.

﴿قَدْ حِشْتُكُمْ بِبَيْنَ أَيْمَانِ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلَ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ١٥﴾

وهـ بـهـ رـاستـیـ هـاتـوـومـ بـوـ لـایـ ئـیـوـهـ بـهـ مـوعـجزـهـوـهـ وـ بـهـنـیـ ئـیـسـرـائـیـلـیـهـ کـانـمـانـ لهـ گـهـلـ
بـنـیـرـهـ بـوـ ئـهـ وـ زـهـوـیـهـ کـهـ باـوـکـ وـ باـپـرـهـیـانـ لـهـوـیـدـاـ بـوـوـهـ وـ مـهـیـانـکـهـ بـهـ سـوـخـرـهـ بـوـ ئـیـشـ
وـ کـارـیـ نـابـارـ وـ زـهـ حـمـهـتـ.

﴿قَالَ إِنِّي كُنْتَ حَشْتَ إِثْلَاثَ فَأَتَ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْصَّادِقِينَ ١٦﴾

فـیرـعـهـونـ وـتـیـ ئـهـگـهـرـ رـاستـ ئـهـکـیـتـ وـ مـوعـجزـهـتـ هـیـناـوـهـ دـهـیـ ئـاـشـکـرـایـ بـکـهـ وـ
بـوـمـانـیـ دـهـرـبـخـهـ.

﴿فَالْقَاتِ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ شُعَبَانُ مُبِينٌ﴾ ۱۷

جا حەزىرەتى موسا كوتۇپۇر عاساكەي فىرەدا بۇ سەر زەویيە كە تەماشىيان كرد بۇو بە مارىتكى زلى نابار.

﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّظَرِينَ﴾ ۱۸

وە دەستى لە باخەلى دەرھىتىن دەركەوت سېپى بۇ پېتەوى ئەدا بۇ ئەوانە كە تەماشىيان ئەكىد، نەلىئىن پېتەوى نەو دەستەى وەكۈو پېتەوى چراي رووناك شەوقى ئەدایەوە.

﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَحِيرٌ عَلِيمٌ﴾ ۱۹

وە لەم كاتەدا كۆمەلى لە گەللى فيرۇعەون وتيان: بە راستى ئەم موسا جادووگەرىيکە زانا لە پىشەى جادووبازىدا.

﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴾ ۲۰

ئىيھوئى بە هيزيزى جادوو ئىيە دەربىكا لە زەوى و خاکى خۇتان، جا فەرمانتان چىيە و چۈن چارى بىكەين؟

﴿فَالْلَّوَّا أَرْجِهُ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنَ حَشِيرَينَ﴾ ۲۱

ئەو كۆمەلە خاوهەن را و تەكىيە وتيان بە فيرۇعەون: ئەم زاتە و براکەى كە هارۇونە ئىشەكەيان دوا بىخە هەتا ماۋەيىن و چەن مەئمۇورى بىتىرە كە جادووگەرە كان گىردى بىكەنەوە و بىانھىتىن بۇ لات.

﴿يَأَتُوكَ بِكُلِّ سَحِيرٍ عَلِيمٍ﴾ ۲۲

ھەتا ھەر جادووگەرى كە زانايە لە فەنى جادووگەريدا بىانھىتىن بۇ لات.

﴿ وَجَاءَ السَّحْرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّا لَأَجْرَى إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْفَلَيْلِينَ ﴾

﴿ ١١٣ ﴾

وە جادووگەرە کان ھاتن بۇ لای فیرعەون و پیشانوت: ئایا بەش و بەراتىكىمان ئەبىن ئەگەر ئىتمە سەركەۋىن بەسەر مۇوسا و براکەي؟

﴿ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقْرَبِينَ ﴾

ئەويش وتى: بەلىن بەش و بارەتان ئەبىن و ئىتوھ لە نزىكان و سەربرىزانى بارەگا ئەبن.

﴿ قَالُوا يَمْوَسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ تُكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴾

وتىيان: نەی مۇوسا تو لە پېشا ئەسبابى خۆت فە بدە ياخود ئىتمە لە پېشا ئەسبابى خۆمان فەرە ئەدەين (ئەينوينىن).

﴿ قَالَ أَلْقُوا ﴾

مۇوسا فەرمۇسى: ئىتوھ لە پېشا ئەسبابى خۆتان بۇينىن.

﴿ فَلَمَّا أَلْقَوَا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَأَسْتَرْهُبُوهُمْ وَجَاءَهُمْ وِسِحْرٌ عَظِيمٌ ﴾

﴿ ١١٤ ﴾

جا كاتنى جادووگەرە کان ئەسبابى جادووى خۆيان دەرخىست چاوى خەلکە كەيان ھەلسۈرپاند بۇ لاي خۆيان و جادوویەكى وايان كرد كە خەلکە كە ھەر تەماشى ئەويان ئەكرد و ترسىيانلىنىشت.

رىوايەت كراوه ئەو جادووگەرانە چەن گورىسيكى گەورە و درىزبان فەرەدا و چەن دارىيەكى درىزيان هىتىايە مەيدانەوە ھەمۇو لەبەر چاوى خەلکە كەدا بۇون بە مارى گەورە گەورەي وەها كە ئىنسان لىيان بىرسىن و لەبەريان ھەلبىن.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْنَا مُوسَى أَنَّ الَّتِي عَصَاكُ فَإِذَا هِيَ تَلَقَّفَ مَا يَأْتِ فَكُونَ﴾ ۱۱۷

وهئمه وه حیمان نارد بۆ مووسا که عاساکەت فرە بدە ئەویش فرەی دا کە چى کوتوبېر بوبه ماریتکى گەورەی وەها کە ھەموو درق و دەله سەکەی ئەوانى پېچایە وە و قووتى دان.

﴿فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ۱۱۸

جا حەق و راستى دەركەوت و ئەوهى ئەوان کردبوبويان پووج بوبه [وە].

﴿فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَأَنْقَلَبُوا صَغِيرِينَ﴾ ۱۱۹

جا جادووگەرە کان ژىر کەوتن و سەركز و داماو بوبون.

﴿وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجِدِينَ﴾ ۱۲۰ **قالُوا إِنَّا إِيمَنَا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ** رَبِّ

مُوسَى وَهَرُونَ ۱۲۱

وه جادووگەرە کان لهپەرپوو کەوتن و کرنوشيان برد و وتيان: ئىمامانمان هيئنا به پەروەردگارى عالم ئۇ پەزوهەردگارى عالىمە کە پەروەردگارى مووساي کورپى عىمران و هاروونى برايەتى.

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ إِنَّمَا نَتَمَّ بِهِ قَبْلَ أَنْ مَادْنَ لَكُمْ﴾

فيروعون وتي: ئىماتان هيئنا به خوداي مووسا له پىش ئەوهدا خەبەرتان بىن بىدم؟

﴿إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَّكْرُتُمُوْهُ فِي الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ ۱۲۲

به راستى ئەم فرەدانى جادوو و ئەم ئىتابە و مل راکىشانه بۆ مووسا فيلى بوبه تەگىرى ھەموو لايدەكتان بۆ ئەوه زال بىن به سەر ئىمەدا و ئەھلى ئەم شارە دەركەن، جا له مەولا تولەي ئەم فرۇ فيلە ئەزان!

﴿ لَا قَطْعَنَ أَيْدِيْكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ ثُمَّ لَا صِلْبَنَكُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ ۱۲۴

وەللاھى دەست و پیتان راست و چەپ ئەبرم لە پاش ئەوهە هەلتان ئەواسىم ھەتا
عالەم تەماشى ئەو قەوارەتانە بکا و بىن بە عىبرەت بۆيان.

﴿ قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴾ ۱۲۵

وتىان: ئەم جۇرە سزا قىيمەتى نىيە؛ چونكى ئەنجامە كەى ئەوهە يە كە ئىمە بىرىن، وە
بە هوئى مردنەوە ئەگەرىيەنەوە بۇ لای خوداي خۆمان و نەگەين بە بارەي رەزامەندى
ئەو كە لە ھەموو نىعەمەتى گەورە تەرە.

﴿ وَمَا ثَنِقْمُ مِنَ إِلَّا أَنْ ءَامَنَّا بِإِيَادِنِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَنَا ﴾

بەۋېيشدا ئەزانىن كە ئىمە ئەگەرىيەنەوە بۇ لای خودا؛ چونكى ئەزانىن كە تو
ھېچ شىنى ناكەى بە هوئى عەيىەوە رقت لە ئىمە نىيە ئەوهە نەبىن كە ئىمە ئىمانمان
ھىناوە بە موعىجىزاتى خوداي خۆمان كاتىن ھاتە پىش چاومان. جا دواي ئەوهە كە
بۆيان دەركەوت فرمان دەرچووھ لە سەر سزايان بە پارانەوەوە وەتىان:

﴿ رَبَّنَا أَفْرَغَ عَلَيْنَا صَبَرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴾ ۱۲۶

خودايە سەبر بىرژىنە بەسەر دىلمانا وە كۈو ئاوىتكى ساردى ساف ئەرژىنلى بەسەر
لەشىكدا پتوپىستى ئاۋىن و گيانە كەمان لىن وەربىگەوە بە موسولمانى. جا لە بازە
ريوايەتىكا ئەلى ئەمرە تەنفيز كرا لە سەريان و شەھيد كران، وە لە بازە رىوايەتىكا
ئەلى دواخرا ھەتاکوو فيرۇعون و كۆمەلە كەى خنکان و ئەوانىش رزگار بۇون.

﴿ وَقَالَ الْمَلَائِكَ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذْرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ وَلِمُقْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
وَيَذْرَكُ وَءَالْهَتَكُ ﴾

وە كۆمەللى پىاوا موناسىبى فيرעהون و تيان بە فيرעהون: ئايا تو مووسا و گەلهەكى واز لى دىنى هەتا ئەوان بىر و باوهەپى خەلک تىكىدەن و خراپە بخەنە ولاتەوە و دىنى مووسا وەربگەن و واز لە خوداكانى تو بىتنى؟

﴿قَالَ سَنُقِيلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسَّاجِيَ نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ﴾

ئەويش بە ملھورپىيەو جوابى دانەوە و وتى: ئەمانە چىن و چىيان بىن ئەكرى؟ لەمەولايىش وەكىو لەمەوپىش ھەر منداڭىكى نىرينىيەيان بىي سەرى ئەبرىن ھەرجى مىيىنەيان بىن ئەيھىلىنىەو بۇ كارەكەرى و ئىيمە دەسەلاتدارىن بەسەريانا.

﴿قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ آسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَأَصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ

﴿يُورِثُكَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عَبْدَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَقْيِنَ﴾

كەتى بەنى ئىسرائىل قىسەي فيرעהونىان بىست زۆر ترسىيان لى نىشت، جا حەزرەتى مووسا بۇ ئەوه دلىان قايم بكا فەرمۇسى: داواى يارمەتى لە خودا بىكەن و خۇتان بىگەن لەبەر ھەپەشە ئەو كاپەدا و قىسە و ھەپەشە كانى بە گىرنىڭ مەگىن؛ چۈنكى زەۋى مولىكى خودايى بە ھەركەسى خواتى بىن ئەيدا و ئەنجامى پېرۇز بۇ ئەوانەيە كە خاواهن تەقوا و تاعەتن، جا لە پاشەرۇۋە بۇ ھەممۇ كەسىن و لە دىنيادا بۇ ئەوانە كە خودا خواتى لە سەر كەوتىيان بىي.

﴿قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا چَنَّتَنَا﴾

جا بەنى ئىسرائىلەكان و تيان بە مووسا: ئىيمە گەلنى ئازار و ئەزىزەتمان دراوە لە پىش ئەوهدا كە تو بىيت بۇ لامان و پاش ئەوهېش كە هاتى.

﴿قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهَلِّكَ عَدُوّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي

﴿الْأَرْضِ فَيَنْظَرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾

حه زره تی موسا له بهر ئوه که دلی قایم بود به یارمه تی خودا فرموده به
گله کهی، رجا وايه که خودا دوزمنه کانتان له ناو ببا و ئیوه بکا به فهرمانداری ولات
له باتی ئهوان، جا ئه مغار ته ماشا ئه کا ئیوه کرده و تان چون ئه بی؛ ئایا بق سوپاسی
ئه و خودایه که ئیوهی رزگار کرد له سته مکاره کان کرده و تان باش ئه بی؟ یاخود
ھم ئه کونه و شوین شه یتانی شووم و بدبهخت و سه رگه دان ئه بی؟

﴿ وَلَقَدْ أَخَذْنَا آَلَ فِرْعَوْنَ يَا لِسِينَ وَنَقِصٍ مِّنَ الْثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ ﴾

(۱۳۰)

وه به راستی له سه رئم نامه ردی و کوفر و ئینکاری ره بهر و نازار دانی بهنی ئیسرائیله
دهسته و بهسته فیرعدونمان دوچاری گرانی و قاتی و کهم و کوورپی له پیت و
باره کشتوكال و باختاتا کردن به لکوو بیر بکنه و که خوده له سه ره دکرداری
خؤیانه و بیر بکنه و که خوداناسی و ناسینی حقوقوقی ئاده میزاده، که چی رؤژ به
رؤژ خراپتر ئه بون.

﴿ فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ، وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَظْلِمُونَ يَمْوَسُ وَمَنْ مَعَهُ ﴾

(۱۳۱)

ئه ونده بی شوعور بون هر کاتن چاکه بین رووی تیکردايەن ئه يانوت: ئه مه
حه قی خومانه و ئیمه گله سه رؤکی سه رزه وین. وه ئه گه ره جاری خراپه بین رووی
تیکردايەن وه کوو گرانی و ناساغی ته شائومیان به موسا و دهسته موسا ئه کرد
و ئه يانوت: ئه مه لایانه له نه گبه تی ئه وانه ویه.

﴿ أَلَا إِنَّمَا طَلِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

(۱۳۲)

بىنداوه بىن! ھۆى نەگبەتى ئەوانە تاوان و گوناھىكە كە وان لە لاي خودا و دەفتەرى خودادا و لە كردهوە كانيانا نۇوسراوه، ئىتىر نە مۇوسا و دەستەى مۇوسا يە؛ چونكى رەھبەرە كان ئىشىيان بانگكىرىنى ئادەمیزادە بۇ بىر و باوهەرى راست و بۇ كردهوەي چاك و ئەمانە ھۆى پېرۋىزى و بەختىارىن.

﴿ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْلِنَا بِهِ، مِنْ ءَايَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴾

وە لە باتى ئەوە ئەم كارەساتە نابارانە بىن بە ھۆى عىيرەت وەرگرتىن و گەپانەوە لە گومراھى بۇ ئىمان ئەو قىيىتىيانە بە جەسارەتەوە رووييان ئەكردە مۇوسا و پىيان ئەوت: تو بىزانە هەر ئايەتى و هەر موعجىزەيى و هەر دەردى لە تۆۋە دەربىكەوى بەرابەر بە ئىمە و بىتەوى كە ئىمە رام بىكەى و دلىمان ھەلسۇورپىنى بە لاي خۆتا ئىمە لەوانە نىن كە ئىمان بىتىن بە تو و بە ئايىنى تو و لە وەزىعى خۆمان دەرچىن.

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الظُّفَافَ وَالْجَرَادَ وَالْقُملَ وَالضَّفَاعَ وَاللَّدَمَ ءَايَتٍ

﴿ مُفَصَّلَتٍ ﴾

ئىمەيش بۇ سزاي ئەوان و بۇ بەرانبەرى سەركىشىيە كەيان ھىرىشى ئاومان ناردە سەرخانووه كانيان و كوللەمان نارد بۇ سەر كىشتوكالىيان و سېپىمان نارد بۇ سەر لەشى خۆيان و حەيوانە كانيان و بۇقمان نارد بۇ سەر كاسە و كەۋىلىان و خويىمان زال كرد بەسەر دەماخىانا كە بە زۇرى خويىنى لووتىيان بەرئەبۇو. كە ئەمانە چەن شىيىكى دىيارى و ماوهەدار بۇون.

﴿ فَأَسْتَكَبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴾

كەچى ھەر فىزيان كرد لە فەرمانى خودا و خۆيان بە گەلەتكى تاوانبار نىشان دا و لە واقىعا بە دەوام كۆمەلەتكى سەرسەخت و بەدبەخت و تاوانبار و ناھەموار بۇون.

﴿ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الْرِّجْزُ قَالُوا يَنْمُوسَى أَدْعُ لَنَا رَبَّكَ إِمَّا عَاهَدْتَ
عَنْدَكَ لَيْنَ كَشَفَتَ عَنَّا الْرِّجْزَ لَتُؤْمِنَ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَ مَعَكَ ﴾

بَنْيَ إِسْرَائِيلَ ١٣٤

وە لە ھەر كاتىكدا سزايدىكى خودا داگىرى ئەكردن و ئەكتەنە ناو بەلاوه ئەھاتن پەنایان ئەبرەد بە مووسا علیه السلام و ئەيانوت: ئەى مووسا بىپارىپەوە بۇمان لاي خوداي خوت بەو شىئوە كە مەعلۇومە لە لاي تو، واتە بەو ناوانى خودا كە لە كاتى پارانەوەدا بە زمانتا دىن، يا بەو شىئوە كە لە پېش دوعاكە و لە كاتى دوعاكەدا ئەيکەي. وە كۈو رۆژوو گرتىن لە پېشا و دانىشتن بە ئەدەب. وەللا ئەگەر ئەم سزامانلى دوور بخەيتەوە ئىمامت پىن دىنин و كۆمەلى بەنى ئىسرائىل بەرەللا ئەكىن لە گەلتى بىن بىرۇنەوە بۇ ولاتى خۇزان.

﴿ فَلَمَّا كَشَفَنَا عَنْهُمُ الْرِّجْزَ إِلَيْنَ أَجَلٍ هُمْ بَلِغُوهُ إِذَا هُمْ ﴾

يَنْكُثُونَ ١٣٥

جا لە كاتىكدا ئەم سزامان - تا ماوهىكى ديارى - لەسەر لائەبرەن ئىتىر بە گورجى ئەم سوپەند و ئاد و پەيمانەيان ئەشكاند.

﴿ فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا إِعْاِيَتِنَا وَكَانُوا ﴾

عَنْهَا غَذَّلِينَ ١٣٦

ئىمەيش لەسەر بىيارى خۇمان تولەمان لى سەندىن. ئەو گەلەمان لە نىلدا خنكىاند بە هوئى ئەوهەوە كە ئىنكارى ئاياتى خودايان كرد.

﴿وَأَرْتَنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشْرِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا أَلَّى بَرَّكَنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَيْنِ إِسْرَاءٍ يَلَ بِمَا صَبَرُوا﴾

وە لە پاش ئەوه کە فېرۇھۇن و دەستە و بەستە كەى لە ئاوى نىلدا خنکان و ھىزى پاشايى پشتى شىكا ھىشىتمانە و بۇ گەلى بەنى ئىسرايىل كە بە بىنچارە و ناتەوان دائەنزاڭ لە لاى فېرۇھۇن و دەستە كە ياخۇرە لاتەكان و خۇرۇنىشىنە كان لەو زەویيەدا كە پىرۆزى و بەش و بارەمان تىندا داناوه لە كىشتوکالى چەن جۆر و لە باخ و بىستانى رەنگامە و لە ھەواى ميانە و تەماشاگاى جوان كە بىرىتىيە لە سۇورى ولاتى مىسر هەتا ئاخىرى ولاتى شام، يانى ما بهىنى نىل و فورات. واتە كە ھىزى فېرۇھۇن و سوپاكەى شىكان و بازاريان نەما ئەو ولاتەمان ھىشىتەوە بۇ بەنى ئىسرايىلە كان كە بە درىزىايى رۆزگار بە بازووى كار كىردىن و تىكۈشىن داگىرى بىكەن و بە ئازادى تىيا با بىزىن.

بىزانن! حەقىقەتى تەفسىرى ئەم ئايەتە گەلى گىنگە و دىقەتى دىل رانە كىيىشى؛ چونكى زاهىرى ئايەتى: «وَأَرْتَنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ...» و ھەرووا زاهىرى ئايەتى: «فَأَرَادُ أَنْ يَسْتَفْزِمَ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ...» هەتا ئايەتى: «وَقَلَّنَا مِنْ بَعْدِ لِبِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنَا الْأَرْضَ» لە سۈورەتى «ئىسراە» ئايەتى (١٠٣) و زاهىرى ئايەتى: «فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعَيْوَنٍ وَكَنْزٍ وَمَقَامَ كَرِيمٍ كَذَلِكَ وَأَرْتَنَاهُمْ بَنِي إِسْرَائِيلَ» ئايەتى پەنجا و نۆى سۈورەتى «شوعەراء». دەلالەت ئەكەن لە سەر ئەوه كە لە پاش ئەوه فېرۇھۇن و ئەو سوپايدە گەلى باوو ھەموو لە «نيل»دا غەرق بۇون حەزرەتى مۇوسا و بەنى ئىسرايىل لە مىسرا دا مانەوە؛ چونكى ھەر دوو بەرى رووبارى نيل ھەر مىسرە

و ئاوه دانی نییه. و زیاد لهوه به عادهت قدره بالغی بهنی ئیسرائیل له گەل موسادا له ترسی فیرعهون له میسر دەرچوون و به ئەمری خودا له ئاوى نیل رزگار بون، وہ مادام خودا دوزمنه کە یانی خنکاند خۆی و سوپاکەی ئیتر ئەبىن کەن مەنۇی موسا و بهنی ئیسرائیل بکا له مانه وھ لهو ولاته دا؟

وھ له تفسیری «منار» دا ئەلی: له بازى میژووی کۆنی میسردا عیبارەتی وھ یە کە دەلالەت ئە کا له سەر راستى قىسى بازى له موفەسیرە کانى ئىمە کە فەرمۇویەتى لە پاش غەرقى فیرعهون و سوپاکەی حەزرەتى موسا میسرى داگىرکرد و خۆی و بهنی ئیسرائىلە کان ماوه یېن لهوئ خاوهنى دەسەلات و فەرمانزەوا بون. وھ له بازى نووسراوی بىگانەدا ھە یە کە حەزرەتى موسا سيازدە سال لە میسردا فەرمانزەوا بۇو، پاش ئەم ماوه یە قىيتىيە کان بە يارمەتى ولاتى حەبەشە هاتە سەر موسا و بهنی ئیسرائیل و له شارى میسرى دوور خستنەوە؛ چونكى بەرھەلسى قىيتىيە کانى بېن نەدەکرا. وھ ئەم بەيانە خىلافى ئەوه یە کە مەشھورە، یانى کە موسا و بهنی ئیسرائیل لە میسر دەرچوون و بەرەو ولاتى فەلمەستىن بۇ خۆرھەلات بەرپى کە وتن ھەتا گەيشتنە ولاتى کە بىپەرسىت بۇون، کاتى ئەو گەلەيان دى داواى بتیان لە موسا كەندا.

﴿وَدَمَرَنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴾

وھ له پاش خنکاندنى فیرعهون و دەستە کەی و نەمانى ھېزى فەرمانیان ئەوهى کە فیرعهون و دەستە کەی دروستىان كردىبوو ھەموومان ويزان كرد و ھەر باخى دايى نابوو وھ ياخى دايى كە بەر زكرا بۇوه وھەموومان رووخاند و ويزانىمان كردى.

﴿وَجَحْوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَافِ
لَهُمْ قَالُوا يَنْمُوسَى أَجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ إِلَهٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ
تَجْهَلُونَ ﴾

پاش غرق کردند فیرعون و دسته کهی له سهر نه و نه مری هیجره ته که دابو و مان
به مووسا. به نی تیسرائیلیه کانمان دوور خسته وله رو و باری نیل و به ریم کردن تا
گه یشن به گه لی که دامه زرابوون له سهر ولا تی خویان و نیشته جنی بعون و په رستیاری
چمن بتی بعون که خویان دایان نابوون، وله ویدا به نی تیسرائیلیه کان - و اته بازی له
نه فامه کانیان - و تیان: نهی مووسا تویش بتی بتوئیمه قه رار بدہ په رستیاری بکهین
وه کوو چون نهیم گه له بتپه رسته چه ن خودایه کی بتیان ههیه، نه ویش به زویری
جوابی دانه وه و تی: نیویه گه لیکن نه زان و بن ناگا له حقیقتی دین و له مانای
خودا په رستی نه گه رنا چون داوای شتی وا هله تان له من نه کرد.

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِرُ مَا هُمْ فِيهِ وَنَطِلُّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

به راستی نهیم گه له بتپه رسته نه و عباده ته نه وانه پیی مه شغولن و ده وام نه که ن
تیایا بی مایه و پوچه و نه و کرده وه نهوان نهیکه ن و ناوی نه بهن به به نده بی به تال
و بی مایه و زایه بیه.

﴿قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيْكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَلَّكُمْ عَلَى الْعِلْمِينَ ﴾

وه له پاش نه و قسه که پیی فرمون فرموموی: چون من رووم ههیه و ما وهم
ههیه که داوای خوداییں بکهیم بتوئیه غهیری خودای عالم، وله حال خودای عالم
نیویه گه وره کردووه به سهر عالمی زه مانی خوتانا؟ جا جوملهی «إن هؤلاء متبر»
www.iqra.ahlamontada.com

به یانی واقعی حالت کان و بتپه‌رسنده کان بود، وه ثم جو ملہ یادی نیعمت‌هه گهوره کانی خودا بود بتوثه که بهنی نیسرائیلیه کان شرم بیانگری و قسه‌ی زیاد نه که ن.

**﴿وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِّنْ أَالِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُونَكُمْ سُوْءَ الْعَذَابِ
يُقَاتِلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ
رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾** ۱۴۱

وه بیزی ثه و بکنه و که رزگارمان کردن له دهسته و بهسته غهداری فیرعهون که موعامده‌یان له گهله ثه کردن به خراب و سزايان ثه دان به سزا ناهه‌موار: نه ته وهی نیزینه‌یان نه کوشتن و نه ته وهی می‌بینه‌یان به زیندوویی ثه هیشته و بتو کاره‌که‌ری و باره‌به‌ری و لم رهفتاره ناهه‌مواره‌دا به لایه‌کی یه جگار گهوره‌ی تیدا بود بتو ثیوه.

**﴿وَأَعْدَنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَّنَهَا بِعَشْرِ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ
آرَبِعِينَ لَيْلَةً﴾**

وه عده‌مان دا به موسا ماوهی چل روز خوی جیابکاته و بتو حوزه‌ور و موراقه‌به‌ی خودای ته عالا ماوهی سی (۳۰) روز له و چله بتو روزه‌وگرن به روزه و تاعه‌ت له شهوا و ماوهی چل روزه‌که‌مان ته‌واو کرد به ده روزه بتو باقی عباده‌ت و ثه و کاته خودا برپاری دابو و بتو نازل‌کردنی ته‌ورات ته‌واو بود که بریتی بود و چل شه‌و.

**﴿وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَرُونَ أَخْلُقْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَثْبِعْ
سَكِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴾** ۱۴۲

وه حهزه‌تی موسا کاتنی رؤیشت بتو به جئی‌هینانی عباده‌تی چل روزه فه‌رموی به هارونی برای: له جیگه‌ی مندا دابنیشه و ئیش و کاری دینی و دنیایی به جئی

بینه له ناو گله‌که‌ما و با تهربیه‌تت به شیوه‌ی خوم بی؛ خوت بگره و مدارایان له گهلا بکه و مه‌که‌وه شوین ئاره‌زووی به‌دخوو و به‌دکاره‌کان و به قسه ئازاری که‌س مهده.

بزانن! ئیمامی رازی له ته‌فسیری ئایه‌تی: «وإذ واعدنا موسى أربعين ليلة»^۱ له سوروه‌تی «البقره» دا ئه فه‌رمویت: خودا به جاری واده‌ی چل رۆزه‌که‌ی دا به موسا بەلام سی (۳۰) رۆزی بۇ رۆزوو و ده رۆزی بۇ عیباده‌تی تر وەکرو چۈن له کەفاره‌تی حەج و عومرە به شیوه‌ی تەمەتوع بۇ ئىنسانى نەدارا ده رۆز رۆزوو، جا سى رۆزى له ماوهی حەجدا و حەوت رۆزى له کاتى گەيشتنەوە به ولاتى خۆى، ئىتىر مەعنای ئایه‌تی سوروه‌تی نه عراف ئەمە نېيە كە له پېشى خودا وەعده‌ی سى رۆزى دا و له پاش ئەوه ده رۆزى ترى زىاد كرد؛ چونكى ئەم ئایه‌تی سوروه‌تی «البقره» و جومله‌ی «فَتِمْ مِيقَاتٍ رَبَّهُ أَرْبَعِينَ لِيلَةً» دەلیلن لەسەر ئەوه كە وەعده‌کە به يەك جار بۇوه.

وە ئەم وەعده كە خودا داي به موسا و موسايش داي به گله‌که‌ی هەر له ميسىدا بۇو پېش خنکاندنى فيرעהون، وە موسا فه‌رمۇوی ئەگەر خودا رىزگارى كردىن له دەستى فيرעהون ئەرۇم بۇ موناجات له لاي خودا و كىتىيكتان بۇ دىئىم به كارى ھەموو ئادابىيكتان بى، وە لەسەر ئەو وەعده‌يە له پاش دەرچۈونيان له ميسى حەزىزه‌تى موسا رۆيىشت بۇ موناجات و سى رۆز بە رۆزى بۇو ده رۆز عیباده‌تى ترى كردى تا وەعده‌كە تەواو بۇو ئەلواحى وەرگرت و له لاي خوداوه هاتوه بۇ ناو گله‌که‌ي.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَمَهُ رَبُّهُ، قَالَ رَبِّي أَرِنِّي أَنْظُرْ إِلَيْكَ﴾

قالَ لَنْ تَرَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ أَسْتَقَرَ مَكَانَهُ فَسُوفَ

تَرَكَنِي فَلَمَّا تَحَلَّ رَبْءُهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكَّانَ وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا

أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ بَتَّ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ١٤٢

وہ کاتنی مووسا علیللا رؤیشت و گھیشت به تهوفیقی خودا له کاتنی پریار دراوا بهو شوینه خودا بؤی دیاری کرد و خودای ته عالا گفتگوی له گھلا کرد بهو شیوه که بؤ زاتی بین وینهی ئەشى و مووسا ئەوهی بیست له هەموو لایه کەوه و نەفسی حەزرەتی مووسا علیللا ھیمن بووهوه و ئولفەتی گرت به خوداوه، کەوتە دلیه و کە وەکوو چۈن خودای ته عالا قسەی له گھلا کرد و ئەمیش بیستی وەها خۆبىشى نیشان ئەدا و ئەمیش ئەبینى، وە عەرزى بارەگای بینیازى کرد: پەروەردگارا خۆتم نیشان بىدە با بۇت بپوانم، وە خودای ته عالا فەرمۇسى: تو بە ھېچ شىوه بىن لەم نەشئەدا من نابىنى بەلام ئەمهوی بؤ ئەوه حالى بىی کە نەبینىنەکەی تو بۇ من لەسەر بىن لوتفى من نبىيە بەلكوو لەسەر ئەوه يە کە تو و وینەتى تۆلە مادەی مەخلۇوقاتى ئەم جىهانە تاقەتى ئەوه يان نبىيە، بپوانە بۇ ئەو كىيە کە مەشھورە بە «جبل زبیر» کە من پېتەوی زاتى خۆمى بۇ ئەنۋىنەم جا ئەگەر لە بەر پېتەوی ئەنوارى زاتى مندا ئارامى گرت و مایەوە ئەوه تۆيىش لە پاش ئەوه ئەمبىنى. جا کاتنی خودا جىلەھى نۇورى خۆى دا بۇ كىيە کە کردى بە مادەيە کى ھارپاراوى ورد و نەرم وەکوو سورمەی چاۋ، وە لە حالى بۇونى ئەم وەزعە بە ھەبىھەتە مووسا بىن ھوش كەوت، وە کاتنی ھاتەوە سەرخۆى وتى: پەروەردگارا گەورە و بىن باكى و پاكى لە ھاوا وینە، وا من تەوبەم کرد لە تاوانى داوا کردنى تەماشاي زاتى تو و ھیواى لى بوردنم ھەيە و من يەكەم كەسم لەم ئومەمەتە کە ئىمان بىنەم بەوه کە تو لە دنیادا نابىزىيەت لە بەر بىن تاقەتى و ناتەوانى ئىمعە.

﴿قَالَ يَمْوَسَى إِنِّي أَصْطَلَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَبِكَلْمَيْ﴾

خودا فەرمۇسى: ئەى مۇوسا بە راستى من تۇم ھەلبىزاد و ئىختىارم كردى بەسەر غەيرى خۇتا بە ناردنى تەورات بۆت و بەوه كە بە بىن واسىتەي وەحى قىسەت لە گەلدا بىكەم.

فَخُذْ مَا أَتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الْشَّاكِرِينَ ﴿١٤﴾

دەى وەربىگەر ئەوهى كە من پىت ئەدەم وە لەوانە بە كە سوباسى نىعەمەتى من نەكەن.

ريوايەت كراوه: حەزىزەتى مۇوسا مانگى «ذى القعدة» بەرۋۇزۇ بۇوه و دەى ئەووهلى «ذى الحجّة» يىش عىبادەتى كردووه وە لە رۆژى «عەرەفە»دا داواى دېتى خودايى كرد و بە پېتەوي زات بىن ھوش كەوت، وە لەو رۆژەدا ھۆشى بۆ ھاتەوه، وە لە رۆژى دەھەما خودا ئەلواحى پىتدا.

بازى ئەلین: ئەو ئەلواحانە دە لەوح بۇون و بازى ئەلین حەوت لەوح بۇون، وە بازى ئەلین تەورات هەر ئەوهى كە لەسەر ئەلواحە كان نۇوسراوه، وە بازى ئەلین تەورات لە پاش وەرگىرنى ئەلواح ھاتۇونەتە خوار بۆ سەر مۇوسا.

وە من باۋەرم وايە مادام خودايى تەعالا تارىيفى «ئەلواحى» كردووه بەوه كە تەفسىلى ھەموو شىتىكىيان تىدایە كە تەورات لە ناو ئەلواحە كانا نۇوسراوه وە كۈو فەرمۇويەتى:

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَنَقْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ

وە نۇوسىمان بۆ مۇوسا لە ئەلواحالە بارەي ھەموو شىتىكەوه لە كار و بارى دىن و ئايىن و دەرس و پەند و ئامۇرگارىيەك، ھەروا نۇوسىمان بۆ مۇوسا روونكىردىنەوه بۆ ھەموو حۆكمى كە رەفتارى بىن بىكى.

﴿فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا﴾

ئەى مۇوسا تو ئەو ئەلواحە بە هىزى دل و نىشاتى لەش وەربىگە و ئەمر بکە بە گەلە كەت كە رەفتار بکەن بەو ئەلواحە كاميان كەوا ئىختىاتى زۇرتىر تىايە و دوورتە لە خراپەي نەفس و نزىكتەر بۆ راگىرنى ياساي دين.

﴿سَأُفْرِيدُكُمْ دَارَ الْفَسِيقِينَ ﴾ ١٤٥

لەمەولا خانوو و ماوى فاسقە لە دين دەرچووه كانتان نىشان ئەدەم لە قيامەتا، وە يَا لە دىنيادا راتىھبۈرۈم بەسەر ماوا و جىنگىيانا هەتا بىزنى چۈن وىزان بۇوه.

﴿سَأَصْرِفُ عَنْ أَيَّتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾

لەمەو پاش دوورئەخەمەو لە سوودوھەرگىرن لە دەلىلانە كە لە جىهانا دروستى كردوون و لە وجۇودى ئىنسانا دامناون ئەو كەسانە كە خۆيان بە گەورە تەماشا ئەكەن بەرابەر بە فەرمانى ئىيمە بە ناھق و ناراستى. واتە من لە ئاقاقا و لە نفووسدا گەلن ئىشانەم دانابۇن كە دەلالەت ئەكەن لەسەر بۇونى خۆم و لەسەر تەوانابىي و زانابىي بە سوودن بۆ نەھلى ماريفەت بەلام ئەو كەسانە كە بەرابەر بە من دەمار ئەفرۇشىن و فيز ئەكەن لە دەلىلانە بىن بەش و بىن بارەن.

﴿وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ أَيَّقُو لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَيِّلَ الْرُّشْدِ﴾

﴿لَا يَتَخَذُو سَيِّلًا وَإِنْ يَرَوْا سَيِّلَ الْغَيِّ يَتَخَذُو سَيِّلًا﴾

و ئەو خاوهەن فيزانە ھەموو ئايەتى بىيىن ئىمانى بىن ناهىين، وە ئەگەر رىنگەي راست بىيىن نايىكەن بە رىنگەي خۆيان و پىادا ناپۇن، وە ئەگەر رىنگەي گومرايى بىيىن ئەيكەن بە رىنگەي خۆيان.

﴿ذَلِكَ إِنَّهُمْ كَذَّبُوا بِعَايَتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَنِيَلِينَ ﴾ ١٤٦

ئەم نەگىھتى و بەدبەختىيە ھەمووی لەبەر ئەوهىيە كە باوهەريان نەكىد بە ئايەتى ئىتمە و ھەميشە غافل بۇون و دوور بۇون لە وەرگرتنى ئەو ئاياتانە.

﴿ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِعِيَاتِنَا وَلِقَاءَ الْآخِرَةِ حِبْطَتْ أَعْمَلُهُمْ ﴾

وە ئەو كەسانە باوهەريان بە ئاياتى ئىتمە نەكردووھە و باوهەريان نىيە بە تۆلە و پاداشى رۆزى قيامەت ئەوانە كرده وەي چاكەيان لە دنيادا ھەموو بىيقيمهت و پۈوچە و پاداشى چاكەي نابىن لە قيامەتا.

﴿ هَلْ يُجْزِوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ (۱۴۷)

ئايادە ئادەم مېزادانە جەزايان ئەدرىتەوە بە غەيرى نەوهى كە كردوويانە و ئەيکەن؟ نەخەير، واتە لە بىي سوودى كرده وەياندا ھەر لۆمە و سەرزەنسى خۆيان ئەكرى؛ چونكى خۆيان وايان بە خۆيان كرد.

﴿ وَأَتَخَذَ قَوْمٌ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلَّتِهِمْ عِجَلًا جَسَدًا لَهُمْ خَوَارٌ أَلَّا يَرَوُا أَنَّهُمْ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَيِّلًا ﴾

پاش نەوهە كە مووسا ئاشىلا رۇيىشت بۇ ميقات، لەسەر راوىز و تەگبىرى «سامرى» لەو خشىل و زىزىھە كە بۇويان گوئىرە كە يەكىان دارپشت، ئەو گوئىرە كە داييان پاشت لهشى بwoo دەنگ و قورەلىنى پەيدا ئەبwoo وەكoo گوئىرە كە راستەقىنه، جا خودا عيتايانلىنى ئەگرى و ئەفەرمۇى: ئايادى ئابىن ئەم گوئىرە كە مادەيە كى بىي دەنگە و قىسىيان لەگەلدا ناكا و ناتوانى شارەزايان بىكا بۇ رىنگايانى كە سوودى تىدا بىن و ئەفەرمۇىت: زۇر مايمى زيان و خەسارەتە بۇ ئەوانە ئەم كرده وە نابارەيان كرد.

﴿ أَنْخَذُوا وَكَانُوا ظَلِيمِينَ ﴾ (۱۴۸)

ئەو قەومى مووسا ئەم گوئىرە كە يانە هيئايان مەيدانى پەرسىنەوە و لە واقىعا ستەمكار بۇون بەرابەر بە خۆيان.

ریوایه‌ت کراوه: که بهنی ئیسرائیلیه کان جەژئنیکیان بwoo لهو جەژئندا خۆیان ئەرازانه‌وه بە زىپ و زیو، لهو جەژئندا گەلئ خشلیان بە خواتمه‌منی وەرگرتبوو له قېتىيە کان، كاتى بە ئەمرى خودا دەرچوون له ميسىر و له ئاوى نىل پەرينه‌وه و فېرۇھون و سوپاكەی خنکان ئەو خشلە له لاي بەنی ئیسرائیلیه کان مايە‌وه، كاتى حەزرەتى موسا رؤىشت بۆ بەجى ھېننانى «مېقات» واتە عبىادەتى چل رۆزە سامىرى ناو كە ئىنسانىتى نامەرد و مونافق بwoo فرسەتى ھېننا رؤىشت وتى بە قەومە كە: من ئە توانم بتنى دروست بكم بقۇتاڭ كە وە كۈو بىنى ئەو قەومە وابىن رابوردىن بەسەريانان، ئىۋە بىن ئەو خشلى قېتىيابانەم بقۇيىن، ئەوانىش خشلە كە يان ھېننا و سامىرى زەرەنگەر بwoo چوو قالبىكى دروست كرد بۆ هەيكلى گوئىرە كە و ئەو خشلە ئى تواندەوه و رژاندې ناو قالبە كەوه تا ھەيكلى گوئىرە كە يەكى لىن پەيدا بwoo، وە له رىيگەدا كاتى كە لە ميسىر دەرچوون سوارىتى ئەبىنى لە پىش دەمى موساوه كە لە كاتى ھەنگاودانانى ئەسپە كە يازىرى پىكانى سەوز ئەبۇون ئەويش زۆرى بە لاوه عاجباتى بwoo وە تىيگە بى كە ئەو خۆلى ئىزىر پىنى ئەسپە نەيتىيە كى تىدايە، وە بازى لهو خۆلە ئەلگرت و لاي خۆى هيىتىيەوه، وە لهو كاتەدا كە ئەو گوئىرە كە يە بە قالب دارشت بازى لهو خۆلە كرده ناو دەمى ئەو گوئىرە كەوه و بە قودرهتى خودا گوئىرە كە قالبە كە گيانى هات بە بەرا و بwoo بە گوئىرە كە يە كى راستەقىنه و ئەيقراند، وە كۈو لە ئايەتە كەدا ئەفەرمۇيەت: «لە خۇوار»

وە بازى له موفەسیران ئەللىن: ئەو ھەيكلە ھەر بىن گيان بwoo بەلام سامىرى وەھاي دروست كردىبوو كە لە بازى كاتدا بە هيىز باين ئەھاتە ناو دەمى ئەو گوئىرە كەوه دەنگىتكى لى ئەھات وە كۈو قۇرە ئەھات گوئىرە كە.

به هر حال فیتنه کهی خسته ناو بهنی نیسانیلیه کانه وه جا پاش نموده که هوشیاره کان
حالی بعون نهمه وزعیکی موخالیفی حمقه و گیروده بعون به گوناح په شیمان
بعون نهوده وه کوو نه فهرمومیت:

وَلَا سُقْطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا

ووه له کاتیکدا په شیمان بونه وو و بُویان ده رکه ووت که گومرا بون.

﴿فَأَلْوَ لِينَ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَقِرِّ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنْ﴾

الْخَيْرِينَ ١٤٩

و تیان: و لله لاهی نه گهر خودا ره حمامان پی نه کا به وه که کتیبه که مان بُو بتیری و توانی گویزه که په رسیمان نه به خشی لهوانه ئه بین که زیانکار و خهسارهت بارن.

﴿وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ، غَضِبُنَ أَسْفًا﴾

جاکاتی حهزره تی مووسا له کیوی تیور گهرا یه و به غه مباری بولای قهومه که؛
چونکی هر له میقاتا بوو خودای ته عالا خه بری پیدا که قهومه که دهستیان
کرد و به گویره که په رستی.

﴿قَالَ يُسَمَا خَلْفَتُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ﴾

مووسا و تی: جینگریکی خراب بیون و کاریکی زور ناشیریتان کرد که من دیار
نه بیوم! ثایا تهرکی وه عده‌ی خودای خوتان کرد و نه وه عده‌یه که درابوو پستان بتو
مانه وهی چل روزی من له میقاتا و خودا گرتني، ئیوه له سهر یاسا و شیوهی خوتان
له سهر ئایینی خوتان له شوئینی خوتانا بۆچى وا خوتان به دبه خت کرد و دلی متان
بریندار کرد؟

وَالْقَى الْأَلَوَامَ

وھ ئەو لەوحانە كە خودا دابۇنى پىتى و ئادابى دىنیان تىدابۇ بە عاجزىيە وە پەرتى كردن نەك وەها بىانشىكتىنى، وە كۈرۈ ئەوھە ئېگىزىنە وە بىن تەحقىق، حاشا كە رەھبەران ئايىن و عەلاقەي ئايىن بشكىنن، وە نەك بە بىن ئەدەبى سەد حاشا كە يېغەمبەران شىوهى بىن ئەدەبى بىتىن، بەلکۇ بە زویرى و دلگرانى و پەريشانى لەبەر نەزانى و نەفامى گەلەكەمى كە بە فىتنە سامىرى خەلەتان.

﴿وَأَخَذَ رِئَسَ أَخْيَهِ يَجْرِهُ إِلَيْهِ﴾

وە سەرى ھارۇنى براى گىرت و بە هيىز راي كىشا بۇ لاي خۆى لەسەر ياساي ئادەمیزادى بە حورمەت كە لەسەر پەيدا بۇونى كارى ناھەموار لە برا و كەسى خۆى توورە ئەبىن.

﴿قَالَ أَبْنَ أَمَ إِنَّ الْقَوْمَ أَسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونِي﴾

ھارۇون عەرزى كىردى: ئەى كورپى دايىكم من لەسەر فەرمانى تو چاودىزىم كردن و مەنعم كردن لەوە كە شوين بىر و باوهرى سامىرى بىكەون بەلام ئەو گەلە چەقاوه سووھە مۇبالاتيان بە قىسەي من نەكىد و پاپايان بە هانا و ھاوارى من نەبۇو بە بىن كەس و بىن دەسيان زانىم و بە هوى كىشە كىشى منهو نزىك بۇ دەستىم بۇ رادەن و بىمكۈژن و من لەبەر ناتەوانى خۆم دەست بەرداريان بۇوم.

﴿فَلَا تُشْتِمْتُ بِكَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّلِيمِينَ ١٥﴾

ئىتىر تو كارىيەكى وەها مەكە بە من كە دوژمن حەزى لىنى بىكا و دوژمنە كائىم بىن شادىكام مەكە و لە رىيى سىتمەكاران و زوردارانا حىسىيەم مەكە.

﴿قَالَ رَبِّ أَغْفِرْ لِي وَلَا إِنْجِنِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الْرَّاحِمِينَ﴾

جا کاتن که حمزه‌تی مووساعل^۱ له و هزمه که حالی بتو گه رایه‌وه بق سه ریاسای عاده‌تی و له خودا پارایه‌وه فه رموموی: په روهدگارا خوت نه زانی من له میقاتا بووم له حوزه‌وری تودا و هارونی برایشم به قهی تهوانای خویی ههولی له گه لکه دا داوه و نهوان موبالاتیان پن نه کردووه، دهی خودایه تاوانی من ببهخشہ له و سه راکیشانی هارونی برآمدها و تاوانی نه ویش ببهخشہ نه گهر کهم و کووپریه کی بووین له چاودیری نهوانا. وه بمان خمره ناو باره گای میهره‌بانی خوتنه و تو له هه ممو و میهره‌بانی میهره‌بانتری.

﴿إِنَّ الَّذِينَ أَنْجَدُوا الْعِجْلَ سَيَّئَاهُمْ غَصَبٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾

نهو که سانه که گویزه که یان دروست کرد و یارمه‌تی سامیریان دا له قالب^۲ پژیدا و کهونه شوینی له په رستنیا به راستی بهم زوانه قاری خودایان پن نه گا بهوه که توبه‌یان کوشتنی خویانه و سووکی [و] رسوایان توش نه بین له ژینی مووه‌قه‌تیانا.

﴿وَكَذَلِكَ نَجَزِي الْمُفْتَرِينَ﴾ ۱۵۲

وه هر بهم جوره جهزای نهوانه نه دینه و که درو به ده دینه و نه که ن و نایینی راست نه گورن و خه لکی گومرا نه که ن.

﴿وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَأَمْتَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ

﴿بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ۱۵۳

وه نهو که سانه‌یش که به نه فامی و به دبه‌ختنی کرده‌وهی ناشیرین و ناپه‌سنه‌ندی خراب نه که ن و له پاشان توبه نه که ن و نیمان دینن به خودای خویان و نه کهونه شوینی ره‌هبری نه مین به راستی خودا له پاش نه و توبه و نیمانه تاوانبه‌خش و میهره‌بانه.

﴿وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْفَضْبُ أَخْذَ أَلَّا لَوَاحَ﴾

وھ كاتنى كە قار و قين بى دەنگ بۇو له دلى حەزرەتى مووسادا و گەرایەوە بۇ سەر واجبى خۆى كە رىتەمۇسى ئادەمیزادە، ئەو ئەلواحانە كە له لا يەنى خوداوه ھېتىباپوئى ھەلى گرتىن. وھ زاھىرى ئەم جوملە يىشە دەليلە لە سەر ئەوە كە ئەلواحە كان بە ساغى ماونەتەوە و نەشكماون.

﴿وَفِي نُسَخَتِهَا هَدَى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ﴾

وھ لە نۇوسراوى سەرى ئەو «ئەلواحە» له لا يەنى خوداوه، وھ يالە ھەر نو سخە يەكدا لە بەر ئەو ئەلواحە بىنۇسرىتەوە، رىتەمایى و شارەزا كەردىنى ھۇشىاران بۇ رىڭە پېرۇزى ھەر دوو جىيان و دەركەوتى مېھرەبانى خودا ھە يە بۇ ئەو كەسانە كە بە دىل لە خوداي خۇيان ئەترىن و خۇيان ئەپارىزىن لەو بىر و باوهەرانە و لەو كرددوھ نابارانە كە خودا قەدەغەي كردوون لىيان.

﴿وَأَنْخَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبَعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا﴾

جا بە فەرمانى خودا پاش ئەوە تۆزى ماندووى حەسايەوە حەفتا كەسى ھەلبىزاد لە بەنى ئىسرايىلە كان لە ھەر لقى لە نەتەوە كانى يە عقووب ئىثلا شەش كەس، جا دوو كەس زىاد بۇون لەو ژمارە و «کالب» و «يوشۇغ» لە ناو خەلکە كەدا بە جىمان، وھ لە گەل حەفتا كەسە كەدا رۆيىشت بۇ ميقات بۇ عوزرەتىنانەوە لە بارەگاي خودا لە سەر تاوانى گويىرە كە پەرسىتى، كاتنى كە نزىك بۇونەوە لە شويىنە كە ھەورى پەيدا بۇو ئەوانى داگىرت و مووسا لەوان زۇرتىر رۆيىشتە ناو ھەورە كەوە و خودا فەرمائىشى لە گەللا كرد و ھەموو حەفتا كەسە كە فەرمۇودە كانى خودايان بىنیست لە ئەمر و نەھى و وەعد و وەعيد، كاتنى كە ھەورە كە بەر زەوە بۇو مەحو بۇوەوە قەۋەمە كە و تىيان بە مووسا: بە خوا ئىيمە ئىمان ناھىتىن بەوهى ئەوە كە قىسە لە گەل تۆدا كرد خودا بۇو

ههتا ئىمەيش چاومان پىئى نەكەوى! موسما زۆر ھەولى دا كە لەم بىرە وەرگەپىن سوودى نەبۇو، لەو كاتەدا تريشقەيىن لە ئاسمانەوە داپېرى بەسەريانا و ھەر حفتا كەسە كە ھەموو مردن و حەزرەتى موسما لەم كارەساتە زۆر مات و پەريشان بۇو.

﴿فَلَمَّا أَخْذَتُهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْنَاهُمْ مِنْ قَبْلِ وَإِنَّى﴾
 كاتىن كە زەلزەلە ياخود تريشقە گرتى حەزرەتى موسما عەرزى بارەگايى كرد: پەروردگارا من ئەزانم ئەم ھەموو عاجزى و قارى تۈرە قۇرتى نەگبەتى گوئىرە كە پەرسىتىيە كە يە دەي ئەگەر خواستت بىوايە ئەو قەومە و منىشت ئەكوشت لە پىش ئەوهدا بىن بۇ ميقات و من گىرۇدە ئەم رسوايىيە نەدەبۇوم، ئىستە من ھەزار سويند بىخوم ئەوان قەناعەت ناكەن و ئەلىن موسا بە پىلانىك ئەو حفتا كەسە لەناورىد.

﴿أَتَهْلَكُنَا إِمَا فَعَلَ الْسُّفَهَاءُ مِنَا﴾
 نايا تو ئىمە ھەموو ئەفەوتىنى بە ھۆى ئەوهەو كە بەنى ئادەمە عەقل سووكە كانى ئىمە كەرىدىان؟

﴿إِنَّ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضْلِلُ بِهَا مَنْ نَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ نَشَاءُ﴾
 ئەم كارەساتانە ھەر ئەوييە رووداونىكى بەراوردى مىحنەتسازىيە لەسەر حىكمەتى خوتت لە لايەنى تۆۋە، وە ئەو كەسە خواستت لەسەر گومرا كىرىنى بىن گومراي ئەكەي بەم جۆرە كارە و ئەو كەسەيش خواستت لەسەر ھيدايەتى بىن ھيدايەتى ئەدەي و ئەلىن ئەم رووداونە سزاى دنيان و سزاى دنيا لە تۆلەي قيامەت سووكترە.

﴿أَنْتَ وَلِيْنَا فَأَغْفِرْ لَنَا وَأَرْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ١٥٥﴾
 پەروردگارا تو ساحىپ و خاوهەن كارى ئىمەي، ئىمە داواي چاپۇشى و مىھەبانىتلى ئەكەين و بە رەحمى خوتت تاوانمان بىخشە و مىھەبانىمان لە گەلدا بکە تو باشتى تاوان پۇشىتىكى.

﴿وَأَكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدُّنَا إِلَيْكَ﴾

نهی خودا بنووسه بقیئمه به میهره بانی خوت له جیهانی زینه کی باش به ئاسایش و سهربه رزی و فهرمانکاری خوت و له جیهانیشا گه رانوه یه کی باش به عهفو و سهرفی نهزر و شادبوونمان به لیقای زاتی تو و به ئارامگر تنمأن له به هشتنی جاویدانیدا.

﴿قَالَ عَذَابٌ أَصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءَ وَرَحْمَةٌ وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ﴾

[خودا] له وهلامی دوعای مووسادا فرمودی: نهی مووسا سزای من پیش گیرؤده نه کم نه که سهی که خواستم لئی بین و میهره بانیم گوشاده هه مهو که سن و هه مهو گیانله بھری نه گریته و کم و کورپی تیدا نییه.

جا بازی له موفه سیره کان نه لین: پاش نهم سکالای مووسا خودای ته عالا نه و حفتا که سه مردووه زیندوو کرده و له گهله مووسادا رویشته و بقی ناو گله کهيان. وہ بازیکی تر نه لین نه و حفتا که سه نه مردبوون به لکوو بهو زه لزه له یا بهو تریشنه که دای به کیوه کهدا کاس و شپر زه بون و پاش ماوهیی به دوعای مووسا هاتنه و سه ر خویان و له گهله نهوا به ساغی هاتنه و بقی ناو بهنی ئیسرائل.

﴿فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَنْقُونَ وَيُؤْتُونَ الْرَّزْكَةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِإِيمَانِنَا

يُؤْمِنُونَ ١٥٦

وه خودا فرمودی به مووساعلیلا نه و ره حمه تهم که هه مهو شتن و هه مهو که سی دائیه گری به خوسووسی و تاییه تی نه ینووسم به نووسینی نه گوری بقی نه و بهنی ئیسرائلیانه که خویان نه پاریز نه کوفر و گوناح و نافرمانی پیغمه بھر و سه دقهی واجب له مالی خویان دھرئه کهن و نه یده ن به موسسه حقه کان و به تاییه تی نه و ره حمه ته نه ینووسم بقی نه و که سانه باوھر نه کهن به هه مهو ئایاتی من له وانه که نه بن

به دلیل له سهربوونم و یه کیه‌تیم و دووریم له کم و کووری و داراییم بُو هه‌مموو
که ملات. وه ئهو بنه‌نی ئیسرائیلیانه که له مهولا ئهم ره‌حمه‌تی خومه‌یان بُو ئه‌نووسنم.

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ الَّتِي أُلْتَمِيَتْ أَلَّذِي يَحْدُوْنَهُ مَكْثُوبًا عِنْهُمْ فِي التَّوَرَةِ وَالْأَيْنِجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاْهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الظَّبَابَتِ وَيَحْرِمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَبَتِ وَيَضْطَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَلَ أَلَّقِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّزُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ١٥٧

واته ئهو که سانه‌ن که په یره‌وی ئه که‌ن له کاتی خۆیا بُو پیشه‌وا و ره‌هنومایین که
دارای نو سیفه‌ته:

یه کم: رسوله و فرستاده‌ی خودایه بُو سهربوونی په‌ری و ئاده‌میزاد بُو
گه‌یاندنی ئه حکامی ئیعتقاد و عه‌مەل و نیشاندانی بیر و باوه‌ری په‌سند به خودا
و فریشته‌کانی و به پیغه‌مبهره‌کانی و بهو کتیبانه که ناردوویه‌تی بۆیان، وه بهو که
هه‌مموو چاک و خراپی خودا ئیجادی ئه کا و به زیندوو بیوونه‌و له پاش مردن بُو ئه‌و
که حسیبی کرده‌و بکری و تولمی خۆی و هریگری.

دووه‌م: ئه‌ویه که «نبی» یه یانی خاوه‌نی پایه‌یی بەرزه له لای خوداوه و پایه‌ی
بەرزتره له هه‌مموو ئاده‌میزاد و په‌ری و فریشته له جیهانا.

سیه‌م: ئه‌و که «أُمِّي» یه وەکوو له دایک بیووه وەها ماوه‌تەوە و نه‌یخوینندووه و
دانشخانه‌ی نه‌دیووه، له بەر دوو حیکمەت؛ یه کم گومانی ئه‌ویی لى نه‌کری ئه‌و
زانیارییه‌ی هه‌یه‌تی به خویندن فیری بیویئ و له مامۆستایه‌کی و هرگرتی. دووه‌م
www.iqra.ahlamontada.com

ئه‌وه که ده‌رکه‌وتني ئه‌و ئاساره گهوره و ئه‌و زانیارییه بهرزه [که] له لای ئه‌وه بین به بەلگه له‌سەر ریسالله‌تەکه‌ی و له‌سەر ریزه‌نی بارانی میھربانی خودا بەسەریا.

چوارم: ئه‌وه‌یه که نووسراوه به ناو و نیشانه و رشته‌ی مەلبند له تهوراتی حەزرەتی موسادا؛ وەکوو ئه‌وه که له سیفری «شعیا»دا نووسراوه:

پرته‌وی نووری خودا وەکوو له ولاتی «ساعیر»دا شەوقى دايیوه و له کیوی «سینا»دا ده‌رکەت وە‌ها له کیوی «فاران»دا ده‌رئەکه‌وی، که کیوی «فاران» ئه‌و کیوی‌یه له نزیکی شاری مەککەدا که حەزرەت ﷺ لەویدا وەحى بۆ‌هات. هەروا له «ئینجیل»دا حەزرەتی عیسا موزدەی داوه بەوه که خودا رەببەریکی پیروز ئەنیزى بۆ سەريان جیهان رووناک ئەکاته‌وه وە ئەم نیشانانه‌ی بۆ ئه‌وه بەيان کردووه که بەنی ئیسرائیلیه کان پاش هاتنى حەزرەت ﷺ بیانوویان نەمینى له نافەرمانیدا.

پىتىجم: ئه‌وه‌یه که ئه‌و پىغەمبەرە فەرمان ئەدا بە بىر و باوەرى پاك و كرده‌وهى چاڭ کە گىرد ئەبىتەوه له فەرمۇدەی حەزرەت ﷺ کە ئەفەرمۇي: «التعظيم لأمر الله والشفقة على عباد الله» يانى ئىنسانى ئەملى خودا بە گهوره بىگرى و دل سۆز بىن بۆ بەندە کانى خودا.

شەشم: ئه‌وه که نەھى ئەکا له هەموو خراپەيى لە بىر و باوەرا وەکوو پەرسىتىارى غەيرى خودا، وە له كرده‌وهدا وەکوو سەتكارى و بىنامووسى و بىن شەرمى له گەل عيادى خودادا له پىغەمبەران و رەببەران‌وه هەتا داماوان و كاركەران.

حەوتەم: ئه‌وه‌یه که هەرچى تەبىعەتى ميانه بە پاك و چاڭى بىزانى - له خواردەمەنلى - حەللى ئەکا بۆيان.

ھەشتم: هەرچى تەبىعەتى ميانه بە نابار و ناشىرىنى بىزانى - له خواردەمەنلى - حەرامى ئەکا لەسەريان جا ئه‌و نابارىيە لەبەر زيان بىن بە تەندروستى وە يازيان بىن بە عەقل و ھۆش وە يازيان بىن بە ئابورى و ژیوار وەکوو زىادەرەۋى.

تۆھم: ئەو گرانبارىيە زوو لەسەريان بۇو له ئايىنى كۈندا لەسەريانى لائەبا وەكۈو خۆكۈشتىن بۇ توبە و بىرىنى ھەر پارچەيىن كە تاوانى بىن كردىن و حەرامكىردىنى بازى گۆشت و چەمەرى بىن لەسەريان، وە نەخواردىنى چىشىتى دەستى ژنى خاوهەن عوزر و وەكۈو كارنە كىردىن لە رۆزى شەممەدا و حەسرى نويىز لە كەنيسەدا. جائە و كەسانە ئىمانيان هىتىا بە و پىغەمبەرە كە جامىعى ئەم سىفەتائىيە و بە گەورە تەماشاي ئەكەن و يارمەتى ئەدەن و پەيرەوى ئەو رووناكىيە ئەكەن و شوينى ئەو كىتىيە ئەكەن كەن كەن و يارمەتى ئەدەن و پەيرەوى ئەو رووناكىيە ئەكەن و شوينى ئەو رىزگارن لە ئازارى رۆزى قىامەت.

بۇخارى و موسىلىم و ترمىزى رىوايەتىان كىردووه لە حەزرەتەوە ﷺ فەرمۇويەتى: كاتى كە خودا خەلکى دروست كرد لە كىتابا نۇرسى و لە ژۇورى عەرشەوە دايىنا «إن رحمتى غلىت غضبى» بە راستى مىھەربانى من زال بۇوە بە سەرقار و غەزەبما.

﴿قُلْ يَكَانُوا أَنَّاسٌ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ إِلَيْهِ كُمْ جَمِيعًا﴾

تۆ ئەي پىغەمبەرى خۆشەویست بلۇن لەسەر فەرمانى من: ئەي ئادەمىزاد من فرستادە خودام بۇ لای ئىتەنەمەمووتان.

﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

ئەو خودايە كە پادشاھى و سەردارى لە ناسمانەكانا و لە زەویدا ھەر بۇ ئەوە.

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِيٌ وَيُمِيتُ﴾

ھېچ كەس نىيە بەندەيى بۇ بىكىرى ئەو نەبى، وە حاڭى وەھايە گىانلەبەر دروست ئەكەن ئەنەن بۇ دروست ئەكەن و ئەيشيان مرىئىن بە خواتى خۆى.

﴿فَإِنَّمَا نَوَّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ الَّتِي أَلَا مِنْهُ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ، وَأَتَيْعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهَتَّدُونَ﴾

دەی ئىۋەيىش ئىمانتىن بەن خودا و بەن خودا پىغەمبەرەي كە فرستادەي ئەنەن خاوهەن پايە و شانە لەلای ئەنەن خەخۇيندەوارە كەچى لە غەيرى خۆى زىاتر زانا و ھۆشىارە، ئەنەن پىغەمبەرەي كە ئىمانتى هىنناوه بە خوداى خۆى و بەن و تارانەي كە نازلى كردوون بۇ سەر ھەممۇ پىغەمبەرەكان و پەپەروى ئەنەن بىكەن رجايان بىگەن بە ئەنجامى پېرۋىز و شارەزاي رىنگەي رىزگارى ھەردوو جىهان بىن.

﴿وَمِنْ قَوْمٍ مُّوسَىٰ أُمَّةٌ يَهُدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾

وە ھەر وەکوو لە قەومى مۇوسادا كۆمەلنى بۇون لە دىن لايىندا و گۈزىرە كە پەرسىيەن دامەزراپەند و كۆمەلنى بۇون كە بۇ عوزىز ھىننانەوە لە سەفاهەتى ئەوانە رۇيىشتەن بۇ ميقات، ھەروا ئىستەيىش كۆمەللىكىان ھەمە كە خەللىك شارەزا ئەكەن بە شىوهى حەق بۇ ئىمان ھىننان بە حەزرەتى موحەممەد ﷺ و لە ناو خۆيانا بە حەق حۆكم ئەكەن وەکوو موسولىمانانى ئەھلى كىتاب لە زەمانى حەزرەتا.

﴿وَقَطَعْنَاهُمْ أَثْنَتَ عَشَرَةَ أَسْبَاطًا أُمَّمًا﴾

جا پاش ھاتنەوە لە ميقات بۇ جارى دووھەم و پاش دامەزراپەند گەللى بەن ئىسرايىل لە خاکى «فەلەستىن»دا لە كەنارى «بەحرى ئەھمەر»دا بەن ئىسرايىلە كانمان كرد بە دوازده پارچە كە حالى ئەمانە وابوو لە نەتهوھى دوازده كورەكى «ئىسرايىل» بۇون و ھەرييەكى ئۆممەتى بۇون و لە ناو خۆيانا ئاداب و تەقالىدىكى تايىھەتىان بۇو، وە لەبەر ئەو جىامان كردنەوە لە يەك ھەتا بەرەي ھەر كورى لەوانە خزمەتى خۆيان بىكەن و گەورە و بچۈرك بېپار بىدەن و نەبن بە ھەرجى و پەرچى و فيتنە و ئاشۇوب لە ناويانا پەيدا نەبن و بۇ ئەوەيىش كە حەزرەتى موساسا لەسەر ھەر قەبىلەيىن لەوانە پىشەواپىن دابىنى چاودىرى ياساي دىن و دنيايان بىكا، وەکوو وتووپيانە:

بَنِي گَهْوَرَه و بَعْجُووْكَ لَه رُووْيَ سَهْرَزَه مَيْن
 بَنِي يَاسَا نَابِنْ، بَنِي سَهْرَ و سَهْرَدَار
 دَهْلِيلَانْ هَهِيَه بَوْ بَهْرَزِي و نَشِيْو
 بَه كَزِي نَهْزِي، دَهْخِيلَ سَهْدَ دَهْخِيلَ!
 رَهْبَهْرِي هَهِنَارَد يَانِي پَيْغَهْمَبَر
 بَوْ پَيْشَهِي باش و خَولَكِي رَهْسَايَه
 هَهِتا بَسَمِيَنِي لَه رُووْيَ جَيْهَانا
 بَه خَاوَهَنْ يَاسَا مَهْلِينْ مَرَدوُوه
 لَه بَوْ سَهْرَبَهْرَزِي و لَه بَوْ نَوْمَايَش
 مَادَام يَاسَاكَهِي رَهْسَا و بَه جَيِّنِي بَنِي
 مَادَام خَاوَهَنِي يَاسَايِي ئَهْنَوَهَه
 نَامَرِي يَاسَايَنِي خَاوَهَنْ عَاسَا بَنِي

ئَادَهَمِي نَازِينِ بَنِي يَاسَا و ئَايِنِ
 ئَارَامِي بَهْشَهَر بَوْ ژِينِ و ژِيَوار
 ئَاسَكِي بَيَابَانِ، مَهْرِ و بَزِنِي كَيِّو
 ئَهْوَهِي و هَرَنَه گَرَى فَهَرَمَان لَه دَهْلِيلَ
 بَوْيِه خَوْدَاهَهَنَد بَوْ گَرَوَى بَهْشَهَر
 رَهْبَهْرِي بَوْ يَاسَايِي دِينِ و دَنِيَايَه
 بَسَوْ تَيْكَوشِينِي لَه رِيَى ژِيَانا
 يَاسَا نَهْتَهَوَهِي مَهْرَدِي مَرَدوُوه
 يَاسَايَه هَوَيِه لَه بَوْ ئَاسَايَشِ
 ئَهْوَبَاهِه ئَهْمَرَى بَا كَورِي نَهِيَنِ
 «إِنَا أَعْطَيْنَا» موَذَدِي رَهْبَهْرِه
 «نَامِي» يَه هَرَكَهَس خَاوَهَنْ يَاسَا بَنِي

وَأَوْجَيْتَنَا إِلَيْ مُوسَى إِذْ أَسْتَسْقَنَهُ قَوْمَهُ، أَنْ أَضْرِبَ بِعَصَاكَهُ
 الْحَجَرَ فَأَنْجَسَتْ مِنْهُ أَنْتَنَا عَشَرَةَ عَيْنَانَا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أَنَّاسٍ

مَشْرَبَهُمْ

مووسامان خَهْبَهْرَدار کرد لَه و کَاتَهْ دَا کَه قَهْوَمَه کَهِي لَه و دَهْشَتِي فَهَلَهْستِينَه دَا لَه
 کَهْنَارِي دَهْرِيادَا دَاوَى نَاوِي خَوْشِيَان لَنِي کرد و پِيَمان وَتْ: بَه عَاسَاکَهَت بَدَه لَه و
 بَهْرَدَه گَهْوَرَه کَه والَه «جَبِيل حَورِيب» دَا کَه لَه شِيَوِي «سِيَنَا» دَايِه. وَه لَه تَهْوَرَاتَا جَيِّنَگَهِي
 نَهْوَ بَهْرَدَه گَهْوَرَه يَه دِيَارِي کَرَدوُوه، وَه بازَئِي لَه ئَيْسَرَانِيَلِيه کَان نَهْلِينِ: ثَهْوَ بَهْرَدَه والَه
 شَويَتِيَكَدا مَهْشَهُورَه بَه «وَادِي اللَّجَاء» و حَهْزَرَه تَهِي موَوسَا لَه سَهَر فَهَرَمَانِي خَوْدا
 دَايِ لَه و بَهْرَدَه بَه عَاسَاکَهِي و دَوازَدَه سَهْرَچَاوَهِي لَنِي دَهْرَچَوَو وَه هَرَيِه کَيِّن لَه وَانَهِي

دیاری کرد بۆ یەکن لەو دوازده تایفە بۆ ئەمە لە سەر ئاوا نەگزین و ئاشووب لە ناویانا پەیدا نەبێ. وە لە واقیعاً ئەو بەردە بەردیکی گەورەی وابن کە جىنگەی دوازده سەرچاوهی جیاوازی تىدا بىيتمەوە و خەلکى بتوانى راۋەستىن لە بەريانا و ئاوا وەربىگەن. ئەمەم هەم موعجىزە يە كە بە لىدانى ئەو عاسا ئەم دوازده سەرچاوه دەرچووە و ھەم مەعقولە، چونكە موناسىبى ھاتوچۇرى قەرە بالغى ئەو دوازده بەشى يە لە بەنى ئىسرائىل كە لەو ساراي سىنادا ژمارەيان گەيشتۇوە بە شەش سەد ھەزار كەس، وە ئەمە ئەلئىن بەردیکى بچۈوك بۇوە بە قەى كەللەي گايىن بۇوە، پاش لىتكۆلىنەوە بەلگەيى بۇ نىستىدلال بشى دەستمان نەكەوت لە سەرى.

﴿وَظَلَّنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَمَ﴾

وە لەپەر ئەمە كە دەشتە گەرمىان بۇو بەنى ئىسرائىلە كان لە مىسرا جىنگە و ماوايان خۆش بۇو ئولفەتىان نەگرتىبو بە گەرمماوه ھەورمان كرد بە چەتر و سايە بە راسەريانا.

﴿وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلَوَى﴾

وە بۆ ئەمە كە بىن بەش نەبن لە شىرىنى، گەزۆمان باراند بە سەريانا (وە كۈو لە كىتونى خۆمانا [كورستان]) گەزۆ ئەبارى بە سەر گەلە دارا و «شۆكە» ئەبارى بە سەر بەردە)، وە پەلەوەرى (شەلاقە)مان لە لای جەنۇوبىوە بە ناسىمانا ھېتىا و ئەمان باران بە سەريانا و ئەوانىش ئيان گىرتىن و سەريان ئەبرىن و ئەيان خواردن. وە لە سەر زمانى مۇوسا و تمان:

﴿كُلُّا مِنْ طِبَّتِ مَا رَزَقْنَاهُمْ﴾

پىمان راگە ياندىن كە بخۇن لەم خورادەمەنیيە جوانانەي كردوومانىن بە رۆزى بۆ ئىۋە، كەچى لە گەل ئەم ھەموو نىعمەتەدا كە پىمدان ئەو بەنى ئىسرائىلە بەدبەختانە

کوفری نیعمه‌تیان کرد و دهستیان کرد به نافه‌رمانی و سه‌ریتچی و له ریگه‌ی راست لایان دا.

﴿وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ۱۶۰

نهوان بهو ستهمه کردیان سته‌میان له من نه کرد به‌لام سته‌میان له نه فسی خویان کرد.

موفه‌سیره کان ئم دهشته که بهنی یسروائیلی تیندا بwoo به سارای «تهین»‌ی ناو نه‌بهن و بازی ئەلین ئەمە له پیش «تهین»‌دا بwoo و ئەو سارا نه‌بwoo. به‌لام له‌سر حەقیقت سارا عەینی سارایه، ئەمما رووداوی عاجز بwoo نی بهنی یسروائیل له و جۆره خوارده‌منییه که ئەیخۇن و موحالله‌فهیان بۇ حەزره‌تى موسا، پاش ئەم تەثربیخه بwoo؛ چونکى نه‌مرى پېی کردن که له دهشته دەرچن و بېرۇن بۇ «بیت المقدس» و داگیرى بکەن ئەوانیش فەرمانەکەی موسایان وەرنەگرت، جا خودا غەزەبى لى گىرن و چل سال له و زەوییەدا ھېشتتىيە وە کوو لم ئايەتەدا ئەفرمۇيت:

﴿وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ أَسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرِيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيَثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حَطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجْدًا تَغْفِرُ لَكُمْ خَطَيْئَتِكُمْ سَذِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾ ۱۶۱

وە باسى ئەوه بکە کە له لايمى موساوه و ترا به بهنی یسروائیلیه کان بېرۇن نېشتە جى بىن لهو ناوه‌دانیيەدا کە شارى «بیت المقدس»، و مادام دامەزران و کەوتىنە موعامەلە و کاسبىيە و ئەتوانن ھەموو جۆره خوارده‌منییه کى جوان به ئارەزووی خوتان بخۇن، و بېرۇنە ناو دەرگاى بارەگاى ئەو شوپىنە پېرۇزە بە كېنۇوش بىردن بۇ خوداى خوتان و به جارى لىنى بىپارىنە و بلىن: پەروەردگارا مەبەستمان داکەوتىنی بارى تاوانە لەسەر شانمان؛ جا ئەگەر ئەم فەرمانە بەجىيىن، وە به تەبیعەتى حال پېيوىستە

جىهاد بىكەن و دەستبەردارى ئارەزووی نەفسى خۇتان بىن هەتا بىكەن بە پايدە و مایە و ولاتەكان وەربىگىنەوە لە دوژمن، لە جەزاي ئەو جىهادەدا ھەر تاوانىكتان ھەبى ئەيەخشم و زىياد لە تاوان بەخشىن پايدە زىياد ئەكەين بۇ ئەوانە كە خاوهەن ئىخلاس و خاوهەن چاكەن.

﴿فَبَدَّلَ الَّذِي ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا عَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِحْزَا مِنَ السَّمَاءِ إِمَّا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴾ ١٦٢

بەلام ئەو گەله کە ئەم ئەمرە يان بىن كرا و سته مكار بۇون لە خۇيان و موبالاتيان بە فەرمانە كە نەكىد و بىن ئەمرى موساسىيان كرد، جا لە ئاسمانانەوە سزا و نەگېتەم بۇ ناردن و نەخۆشم خىتن و كز و داماو و بىن گۈزەران و بىن پايدە و شانم كردن بە ھۆى ئەو موخالەفە و بىن ئەمرىيەوە كە ئەو سته مكارانە كردىان.

وە حاسلى ئەم دوو ئايەتە ئەمەيدە بە كورتى كە حەزىزەتى موساسا فەرمۇسى بە بەنى ئىسرائىل مادام ئىتە ئەتانەۋى بە راستى بەندەيى خوداي خۇتان بىكەن و پايدە و مەقامى كۈن وەربىگىنەوە ئەبى جىهاد بىكەن و بىرۇن شارى قودس بىگرن و «بيت المقدس» ئاۋەدان بىكەنەوە و كىانى دىن و دنياي خۇتان بىهەن بەرىتە ئەوسا خودايىش تاوانىتەن ئەبەخشى و زىيادە پايدەتان بىن ئەدا لە دنيا و دینا، وە ئەوانىش سەرىيچىيان كرد و جىهاديان نەكىد و خودا غەزەبى لىنى گىرتىن و گىرۆدەي كردن بە مانەوە لە سارا و دەشتى سىنادا و سەركز بۇون ھەتا پاش وەفاتى موساسا ئىشلە دەستىيان كرد بە جىهاد لە گەل نەبى يۈوشە عەدال ئىشلە و قودسيان گىرت.

﴿وَسَلَّمُوا عَنِ الْقَرْبَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةً الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبَتِ ﴾

ئەي پىنگەمبىرى خۆشە ويست پرسىياريانلىنى بىكە بۇ شەرمەسار كردىيان لە وەزىمى ئەھلى ئەو شارە كە لە قەراخى دەريايى «قولزم» (بەحرى ئەحەمەر)دا بۇو لەو كاتانەدا كە لايانەدا لە فەرمانى شەرعى خۆيان لە رۆژانى شەممەدا.

﴿إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبَّتِهِمْ شُرَاعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِقُونَ لَا تَأْتِيهِمْ﴾

لەو كاتانەدا كە لە جەزاي سەركىشىيان لە فەرمانى شەرع گىرۋەدەمان كردن بەو حالە كە لە رۆژانى شەممەدا كە رۆژى حورمەت گىرنە، ماسىيە گەورەكانى دەرييا ئەھاتن بۇ قەراخى دەرييا بە جۆرى كە لە سەر ئاوه كەدا دىيار بۇون، بەلام لەو رۆژانەدا كە شەممە نىيە و لە سەريان نىيە حورمەتى رۆژە كە بىگىن دەرناكەون و نايەن بۇ قەراخى ئاوه كە و خۆيان ون ئەكەن.

﴿كَذَلِكَ نَبْلُوُهُم بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ ١٦٣

ئا بەو جۆرە ئىمتىحانمان ئەكىردن بە هۆى ئەوهە كە ئەوان لە حوكىمى خودا دەرئەچۈون.

ئەو شارە لم ئايەتمەدا بە «قەرييە» ناوى ئەبا موفەسىيرە كان ئەلین شارى «ئەيلە» بۇوە لە بەينى «مەدىيەن» و كىتوى «تۈور»دا يانەفسى شارى «مەدىيەن» بۇوە ياشارى «تەبەرىيە» بۇوە، وە بە «قەرييە» ناوى ئەبا لە سەر ياسايى قورئان كە ئەو شارانە وەها ناو ئەبا. موفەسىيرە كان نەيان فەرمۇوە ئەو كارەساتە لە چ چەرخىيىكدا بۇوە، وە لەو چەرخەدا خوداي تەعالا بېيارى داوه رۆژى شەممە رۆژى بەندەيى و رىزى بەنى ئىسرايىل بىى، وە لەو رۆژەدا مەنۇى كردوون لە راوه ماسى كەچى بۇ فىتنەي دلى ئەوان و بۇ ئەوهى ئادابى شەممە بشكىنن ماسىيە گەورە كان لەو رۆژەدا بە كۆمەل ئەكەوتە سەر ئاوه كە و لە رۆژە كانى تردا دەرنەدە كەوتىن. ئەوانىش لە رۆژى شەممەدا

تپریان دائنه خست له ناو ئاوه کهدا و له رۆژى يەك شەممەدا تۆرەکەيان دەرئەھینا و ماسییە کانیان ئەگرت و وايان مانا لى ئەدایەوە كە ئەم موعامەلە رىتکى شەرعە؛ چونكى له رۆژى شەممەدا ماسییە کانیان له تۆرەکە دەرناهینن له گەل ئەوهدا ئەمە فىلە و ياساي دينى پىن ئەشكى؛ چونكە مەبەست له فەرمانى دينە كە ئەوه بۇوە كە لهو رۆزەدا هەر مەشغۇلى دىندارى بن و نەرۇن بۇ راوماسى.

﴿وَإِذْ قَالَ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعْظُّونَ قَوْمًا أَلَّا هُمْ مُهْلِكُّهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعَذِّرَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْقُونَ﴾ ١٦٤

وە باسى ئەوه بکە نەي پىنغمەمبىرى خۆشە ويست كە ئەو قەومە له بەنى ئىسرائىل لهو شارى قەراخى دەريادا بۇوبۇون بە سى بەشەوە؛ بەشىكىيان له دين لايان دابۇو له رۆژى شەممەدا تۆرداويان دائەننا له دەرياكەدا و بەشىكىيان له سەر شىوهى زانىيان و عالمان و ئامۇرگاران، ئامۇرگارى ئەو بەشە تاوانبارەيان ئەكىد و مەنعيان ئەكىدىن لهو تۆردانانە، هەرچەن ئەوان گۈييان له ئامۇرگارىيە كەيان نەبۇو، بەشى سىتەھە مىيان ئەيانوت بەو زانىيانە؛ ئىتە بۆچى ئامۇرگارى قەومىتىكى وا دەكەن كە خودا بېپارى داوه بىيان فەوتىنى وە ياخود سزا يەكى ناھەمواريان بىدا، ئەوانىش له وەلاما ئەيانوت لەبەر ئەوه ئەم ئامۇرگارىيە بىنى بە عوزر بۇ ئىتمە له رۆژى قيامەتا له حوزوورى خودادا؛ چونكى هەركەس چاوى كەوت بە كارى خراب و گوناح واجبە له سەرەي مەنۇي بکا بە هيىزى خۆى ئەگەر دەستى بىرۇ، ئەنا بە زمان بە دەست روېشتۇرۇيىن [بلۇن] تا ئەو مەنۇي بکا، وە ياخود بە دىل حەزى لىن نەكا، وە لەبەر ھىوابى ئەوه يېش لە خودا بىرسن و خۆيان لهو تاوانە بىپارىزىن.

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَا عَنِ الْشَّوَّءِ وَأَخْذَنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَعِيزٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُدُونَ﴾ ١٦٥

جا لە كاتىكىا ئەو بەشە تاوانبارە كە ھەموو ئەو ئامۆژگارىيابانەيان خستە پشت گۈئى و لە بىرى خۇيابانىان بىردىوھ ئەوانە كە مەنۇنى ئەوانى ئەكىد رىزگارمان كىردىن لە سزا، وھ ئەوانەيان كە سىتەميازىان لە خۇيابان كىد گېرىنماز بە سزا يەكى نابار و ناھەموار بە هۆى ئەوهەوە كە لە فەرمانى خودا دەرچوون.

وھ ئەم سزا كە لەم ئايەتەدا دەرىپراوە غەيرى ئەوهەيە كە لە ئايەتى دوايىدا دى، ئەم سزا سووکە بە نىسبەت ئەوهەوە؛ چونكى ئەمە تۆلەي فەراموش كىردىن ئامۆژگارى زاناكانە و بىرىتىيە لە گرانى و نەخۇشى و ئىختىلاف و ئاشۇوبى ناوخۇ كە ھەموو ئەمانە نابار و ناھەموارن و سزاى دوايى زۆر گرانە وھ كۇو خودا ئەفرەمۇيت:

﴿فَلَمَّا عَتَّوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُنُوا قِرَدَةً خَسِيْرَ﴾

جا لە كاتىكىدا دەمار و فيز و توغىيانىان نىشان دا بەرابەر بەو تەجاوزاتە كە نەھيانلى كرابۇو، وھ لە پايەي يەكمىدا ئامۆژگارىيە كە يان بەشەرمەوە فەراموش ئەكىد و لەم پايەدا ئەگەر يەكى پەندى دادايىن ئەچوون بەگۈزىا و سووکييان ئەكىد، جا ئىيمەيش غەزەب و قارمانلى گېرىن و فەرمانمان دا بىن بە مەيمۇونى سووکى گالىتە بې كراو، واتە خواتىستان هاتە سەر ئەوهە كە شىيەتى ئادەمەيزادەم لەوانە گۈرى بە شىيەتى مەيمۇون كە گىانلەبەرىتكى زۆر سووک و بې نرخە؛ ئەوانەيان كېيىن لە چىنى گىانلەبەرى زياندارى سووکدان، وھ ئەوانەيىشيان خانەكىن مندالان گالىتەيان بې ئەكەن و لە ئىشى سووکا بەكارىيان دىتنى.

وھ جومەھور لەسەر ئەوهەن كە ئەوانەيان سەرۋەك بۇون لە شکاندىنى شەممەدا و لە توغىيانەدا خودا گۇرپىنى و كىردىنى بە مەيمۇون، وھ بازىتكىيان بە بەراز و لە پاش سى رۇز مردىن. وھ «مجاھەد» بىرى وايە ئەلىنى: مەسىخى ئەوانە بىرىتى بۇوە لە مەسىخ و گۇرپىنى خۇو و رەھۋىت، واتە خودا رەھۋىتى گۇرپىيون بە رەھۋىتى مەيمۇون و بەراز.

وه به بیری من گورانی ئەخلاق زۆرە و تایبەتى بەنى ئیسرائىل نەبووه و نیيە و گەلىن كەس هەيە بە ھۆى بى دينى و بى شەرمىيە و رەشتىان چۈوه تە سەر رەوشتى رىتى و گورگ و مەيمۇن و بەراز و مار و دووپىشك، بەلكوو ئەمانە خراپىزون؛ چونكى ئەم حەيوانانە زيانە كەيان كەمە و تەجاوز ناكا لە تەبىعەتى ئەو جۆرە، بەلام زيانى ئادەمیزدای ناھەموار بە قەى زيانى چوار پىنج جۆر گيانلەبەرى درېنەيە: فىلبازە وەكooو رىتى و، لانگىرە وەكooو سەگى هار و، بىنامووسە وەكooو بەراز و، خائىنە وەكooو گورگ ... - پەنا بە خود!! - وە هەممو ئەم دەردانە لە سەر تەماعى مالى دنيا و دارايى ياخەززۇمى شەھەۋەتىنى دنيا سەرى ھەمۇ تاوانىتكە. كە وابىن ئەو مەسخە وەكooو جومەھور فەرمۇويانە ھەر مەسخى شىئوھ بۇوه ھەتا بىن بە پەن بۇ تەماشاکەران.

﴿وَإِذْ تَأَذَّتْ رَبُّكَ لِيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ يَسْوُمُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

باسى ئەو بىكە كە خودا عەزمى ئەوهى كردووه كە لە ھەمۇ ماوهىيە كدا بىتىرى بۇ سەر بەنى ئیسرائىل كەسانىتكى وا كە بە ناھەموارى موعامەلەيان لە گەلدا بىكەن و سزايان بىدهن بە سزايدەكى نابار و ماوهى ئەوهى نەدا كە قەرار بىگرن و ئارام بىن ھەتا رۆزى قيامەت؛ چونكە بە راستى خودا بە بى تەفرە ئەتوانى سزايدەوانە بىدا خواتىنى وا لە سەر سزايان و خودا تاوانبەخش و مىھەربانە بۇ ئەوانە كە ئىمان دىتنى، وە بىريارى خودا تىك ناچى.

بىزانن! لەم ئايە تەدا چەن قىسىمى ھەيە:

يەكەم: ئەم ھەرەشە كە خوداي تەعالا كردوويە روو ئەكاتە ئەو جوولەكانە كە لە فەرمانى دىن دەرچۈون و بۇ ئەوانە نىيە كە وەختى خۆى ئىمانيان هىتىناوه بە

پىغەمبەرە كانى بەنى ئىسرائىل و لەسەر ئىمان مىدوون وە يَا ئەوانە كە ئىمانىان ھىتاواه
بە پىغەمبەرە ئاخىر زەمان وە كۇو عەبدوللەسى كورى سەلام و ھاۋوئىنە كانى.

دۇوهەم: مەبەست لەم ئايەتە ئەوه نىيە كە ھېچ كاتى بەنى ئىسرائىل پايە و شانىان
نابى؛ چونكى ئەوه تە لە پاش حەزىزەتى مۇوسا بە سەرۆكى حەزىزەتى يووشەع
كورى نۇون الثلا رۇيىشتن شارى قودس و «بیت المقدس» يان داگىر كرد و لە زەمانى
داوود و سولەيمانا بۇون بە ئومىمەتىكى بەرز لە خاكى فەلەستىن دا تەنانەت سولەيمان
«جزيرة العرب» يىشى داگىر كرد، بەلكۇو مەبەست ئەمەيە كە ئەم ئومىمەتە ئەوهندە
ئومىمەتىكى ياخى و سەرسەختن ئارام و دامەزراوييان نابى وە ئەگەر لە ماوهىيە كىدا
سەربەرزى وەربىگەن ئەو سەربەرزىيە دەوام ناكا و بە ھۆى بشىوهى ناو خۇيانەوە
ياخود بە ھۆى بەدرەفتارى خۇيانەوە و تەماشاكردنى ماقى دراوسىتكانىانەوە تووشى
مىسييەتى خراب ئىبن وە كۇو لە مىزۇودا ئاشكرايە كە لە پېش لە دايىك بۇونى عىسادا
بىشىوه كەوتە ناويانەوە و حکوومەتە كە يان بۇو بە دوو بەشى لاوازى بىنرخى وەها
كە ھەميشە لە لاي دراوسىتكانەوە دەستيان بۇ درىز ئەكرا و كىانيان تىك ئەچۈو، وە
لە لايەنى بەختەنە سرى باپلىيەوە ولاتە كە يان وېزان كرا، وە بە ھۆى رۇمىيەكانەوە لە
پاش لە دايىك بۇونى عىسا دووبارە تووشى وېرانى و پەريشان حالى بۇون بە جۆرى
وەزعيان تىك چۈرۈ.

وە ئەگەر يەكى بلىنى: ئەى ئەوه نىيە كە ئىستە لەم چەرخەدا يەھوودىيە كان لە
فەلەستينا كىانيان ھەيە و دەست درىز ئەكەن بۇ سەر دراوسىتكانىان؟ ئەوه وەلامە كەي
ئەوهىيە كە: ئەم حکوومەتە بە ناو حکوومەتى يەھوودە ئەگەرنا لە راستىيە كە يَا مەركەزىيەتىكى
فيتنە و ئاشۇوبە كە يېڭىكانە كان لەو عەرزەدا دروستيان كردوو و كردوويانە بە شىرىپەنچە
بۇ عالەمىي عەرەبى و ئىسلامى وە كۇو روونە لە لاي ئەوانە كە ھۇشىارىن.

زياد لمانه خودای ته عالا له ئایه تى (۱۱۲)ی سورة تی ئالى عيمراندا ئم جۆرە ماده يه جيا كردووه ته و فه رموويه: ﴿وَضَرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْذَّلَّةُ أَيْنَا تَقْفَوْا إِلَّا بِجَهَلٍ مِّنَ اللَّهِ وَجَهَلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ واته داماوى وه کوو چه تر دراوه بىسىريانا له هر لايىكدا بن و له هه موو حاليكدا مه گهر له حاليكدا به سرابين به پەيمانى خوداوه كه ئىمان هىنانە، و يى ئىلىزامى سەرانە، و يى بە پەيمانى ئادە ميزاده وه کوو پەيووندى يە هوودى ئم زەمانە يه بە حکومەتە يېگانە كانه وه كه هەموو عاقلى ئاكاي لە وەزعيانە.

لە گەل ئەوه يىشدا له و رۆژه وه كه ئەو يە هوودانە هاتۇونە ته و فەلسەتىن و ئىعالانى كيانيان كراوه كە مىزۇوي نۆسەد و چىل و هەشتە هەتا ئىمرو كە نۆسەد و حەفتاؤ هەشتە هەرچەند لە زاهىرا ئەو يە هوودانە كيانيان هەيە بەلام بە دەواام وان لە ژىز ناگرى فيدايى عەرەب و ئاشۇوبا و بە باورى من ئم وەزۇعە دەواام ناكا؛ چونكى خوداي ته عالا له سورة تی ئىسرادا فه رموويه تى: ﴿وَإِنْ عَدْمَ عَدْنَا﴾ واته ئە گەر ئىيۇ بىگەرنە بۇ خاراپە و ئاشۇوب دروستكىردن و لادان لە ياساي حەق ئىمەيش ئە گەر ئىيۇ بۇ لە ناوبرى دنغان و تۆلەلى سەندنە وەتان.

﴿وَقَطَعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَّا مِنْهُمْ أَصَدِلُحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ﴾

وە ئەو بەنى ئىسرائىيليانه پاش ئەوه گەلىكى تەنها بۇون لە قيادەي موسای كورى عيمران و يۈوشە عى كورى نۇون و داود و سولەيمانا دەستيان كرد بە ئاشۇوب نانه وە و لە بەينى خۇيانا بەش بەش بۇون، وە بازى لەوانە كرده و چاڭ و دل پاڭ بۇون و بازىكىان دل تارىك و سەرلى شىپاۋ و كرده و ناتەواو بۇون.

﴿وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّعَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

و هئیم تیحانمان کردن به رژاندنی نیعمه‌ت و گیرؤده کردن به زه‌حمه‌ت به ئومیدی ئهوه که به یه کن لەم دوو باره‌دا بگه‌رینه‌وه بۆ لای خودا و وهرگرتنى فەرمانى و ژيانى بەختياري بۆ خويان.

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرَثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَذْنَى﴾
 وە له نەتهوهى ئوان بۇو بە جىئگەداريان كۆمەلى ئەولادى ناپياو كە بە ميرات لە باولۇك و باپىرەيانه‌وه تەوراتيان دەست كەوتىبوو كەچى حاليان وايە ئەکەونە شوين ئازەزووی نەفسى ناپاك و وەرئەگرن مالى ئەم دنيا پەستە له بەرتىلا بۆ موافقە کردنى گەورە كانيان لهسەر لادان له دين و تەئيلى نارەسای تەورات و ئىنكاري ريسالەتى پېغەمبەرى ئاخىر زەمان موحەممەد ﷺ.

﴿وَيَقُولُونَ سَيَغْفِرُ لَنَا﴾

و بۇ بىيانو لهسەر ئەو تاوانانه كە ئەيان كەن ئەلين: خودا له رۆزى قيامەتا له تاوانى ئىتمە خوش ئەبى.

﴿وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ﴾

وە لهو كاتەدا كە دان ئەنین بە تاوانە كە خويانا به ئوميدى عەفوی خودا ئەگەر مىقدارىكى تر لە مالى دنيا و بەرتىليان بۇ بىت له لايەنى گەورە كانيانه‌وه ھەم وەرى ئەگرن و ھىچ گۈئ نادەن بەوه كە دەۋام لهسەر تاوانبارى ئەبى به ھۆى شەرمەساري.

﴿أَلَّمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيقَاتُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ﴾

ئايا ئەم نەتهوه زانا دينىيە ناپياوه ئاد و پەيمانيانلى وەرنەگىرا لهسەر ياساي تەورات كە لهسەر حق دەۋام بکەن و رەفتار بە تەورات بکەن و هەرچى وا له

تهوراتا بیگرنه گه‌ردنی خویان و ئهو نیشانانی پیغەمبەرى ئاخىر زەمانە بۇ خەلک بېيان بىكەن؟ خۆ ئەزانىن و ئەوهى والە تهوراتا بە دەرس خوتىندۇويانە و باش لىنى حالى بۇون.

﴿وَالَّذِي أَنْتَ رَبُّكُمْ إِنَّمَا يَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْضِ إِنَّمَا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ﴾ ۱۶۹

وە مەعلۇومە كە نىعمەت و رەزاي خودا لە مالى پاشەرۇزا باشتە لە هەرچى دارايى و پايە و مايە دىنيا، ئايا هيشتا ھەر عەقىل ناگىن و راستى ئەنجام نافامن؟

﴿وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّمَا لَا يُنْصِيغُ أَجَرَ الْمُصْلِحِينَ﴾ ۱۷۰

وە ئهو كەسانە كە دەستىان گىرتۇوە بە دەستەبەندى كىتىنى خوداوه و رەفتارى بىن ئەكەن و ئىمان دىنن بە پیغەمبەرى ئاخىر زەمان و نويژە كانىان ئەكەن ئەوانە لە خىرخواhan و پياوچاكان ئەناسىرەن و ئىتمە پاداشى چاكان زايەناكەين.

﴿وَإِذْ نَنَقَنَا الْجَبَلَ فَوَقَاهُمْ كَانَهُ، ظَلَّهُ وَظَلَّنَا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا أَتَيْنَنَّكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَشَقَّقُونَ﴾ ۱۷۱

وە باسى ئەوهىشىان بۇ بکە و بىريان بخەرهوھە كە ئەوان گەلىتكى كەللە رەق و دىل سەخت بۇون و لە وەختى خۇيا بۇ ئەوهە كە هيپىزى تەوانىي خۇمىان بۇ دەربىخەم كىتىۋى توورم لە بن ھەلکەند و وەكۈو چەتر بەرزم كردهوھە بە راسەريانا و گومانيان بىرد كە ئەو كىتىۋ ئەكەۋى بەسەريانا و لە ناويان ئەبا، وە لە كاتى دەربىرىنى ئەو تەوانىي خۇمانەدا لەسەر زمانى مووسا و تمان بە بەنى ئىسرائىل: وەرېگرن ئەو كىتابە كە بۇم ناردۇون بە ھەموو هيپىزى دلتان و بە راسالى رەفتارى بىن بىكەن و ئەوهى والە كىتىبەدا لە بىر و باوەر و لە كردهوھە و بەندەبىي و لە خۇو و رەوشىت، وەرېبگرن

بە دەرس بىخويىن و تالىمىي ورده سالانى بىكەن بەلكۈو گيان و دلتان رۇوناڭ بىيىھەوە بە ئىمان و كردىھەي باش و خۇتان بىپارىزىن لەو بىر و باوهە نابارانە و لەو كردىھەوە ناپەسىندانە و لەو خۇو و رەوشىتە ناشىرىينانە كە ئەبن بە ھۆى بەدېختى و بىن بە كۆمەللىكى بەختىار.

جا وەكۈو لەم ئايەتانەدا خوداي تەعالا باسى ئەوهى كرد كە گەلنى مىھەرەبانىم لە گەل بەنى ئىسرائىلدا كرد بەوهە كە رىزگارمان كردن لە سىتمى فيرۇعەون و كوتوبى ئاسمانىيماڭ نارد بۆز مۇوسا تا تەمى و تەربىيەتىان بىكا كەچى ئەوان لە رىنگەي راست لایان دا، وە سەرەرای ئەوهە من عەفوم كردن و لەو سارادا گەزقۇم بەسەرا باراندىن و شەلاقىم بۆز ناردىن تا گۆشتى بەخۇن. ھەروا لە گەل ھەموو ئادەمۇزىادىشدا مىھەرەبانىم كردووھە بەمە كە لە پىش ئەوهەدا بىنە مەيدانى تەكلىفەوە من قىسم لە گەل رۆحيانا كردووھە و ئاد و پەيمانىم لە گەللا بەستۇون و پىم و تۇون: رەھبەرتان بۆ ئەنیزىم ئاگاتان لە خۇتان بىن. بەم موناسەبەوە ئەفەرمۇيىت:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذِرِّيَّتُهُمْ﴾

ئەي پىغەمبەرى خۇشەويىست باسى ئەوهە بىكە بۆز ئادەمۇزىادانى حازر لە زەمانى خۇتا لە جۈولەكە و گاور و غەيرى ئەوان كە وەختى خۆى خوداي تو وەرى گەرتۇوھە لە پىشتى ئادەمۇزىاد مادەي نەتەوە كانىيان.

﴿وَأَشَدَّهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلْسُتُ بِرَبِّكُمْ قَالُواْ بَلَّ شَهَدْنَا﴾

وە ئەوانى كردووھە بە شاھىد لەسەر خۇيان لە بەستىنى عەهد و پەيمانا و فەرمۇويەتى بەوان: ئايا من پەروەردگارى ئىيەم و ئىيەم لە نەبۇون دروست كردووھە؟ و تىيان: بەللى تۆ ئىيەت دروست كردووھە و تۆ پەروەردگارى ئىيەم ئەم پەيمانەمان قەبۇول كرد.

وھ ئەو پەيمانه درىزەكەي و مەعنە راستەكەي ئەوه يە خوداي تەعالا پاش دەركىردى
ئەو نەتهوانە و موشەرەف كردنيان بە عەقل، پىنى فەرمۇون: من پەروەردگارى ئىۋەم
و لەسەر بارى واقىع پەروەردگار ئەبى پەروەردەكراوه كانى خۆى تەمن و تەربىيە
بكا و ئاماھەي بكا بۇ پىرۇزى و بەختىيارى، يانى تواناي چاكە و خراپەي بىن و
ھىزى عەقل و كردهوھ و عەزمى بىن بدا و ھۆش و گۈش و تىڭەيشتن و تەوانانى
تىكۆشىنى بىن، وھ بىنجىگە لەمانە رەھبەر ئىكى پىرۇز و دلسىز و سەرگەرم و دلنەرم
رەوانە بكا بۇ سەرى و بە قەى حاڭ يارمەتى بدا و ئاگادارى بكا لە حاڭلى خۆى و
لە گەورەبى خودا و ياساي ژين و دىنى بىن بدا.

جا من ئەوهى شياوى پەروەردگارى بىن ئەيکەم و ئەبى ئەوهىش شياوى بەندەبى
و پەروەردەكراو بىن ئىۋە بهجىي بىتنىن و فەرمانى رەھبەرەكە بهجىي بىتنىن و ئەگەر
يەكى مەنعتان بكا لە چاكە دەرى بکەن و ئەگەر لە چىنى پېشىنيانىا ياساي ناخەق
دامەزرابۇو پاش راگەياندىنى فەرمانى رەھبەر موبالات نەكەن بەو ياسا ناپەسەندانە،
ئەوانىش و تىيان: باشە تو خوداي ئىمەي و ئەم فەرمۇودەمانە وەرگەرت و عەهد و
پەيمانى قەبۇولى خودايىي تو و ئىتاعە كردنى رەھبەرمان گرتە گەردن و بە وتارى
رەوانى زمانى پاڭ و جوان ئەم پەيمانه رابورد.

﴿أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾

وھ من ئەم پەيمانم لەبەر ئەوه لە گەليانا بەست مەبادا لە رۆزى قيامەتا لە كاتى
پرسىار و حسىبىي بىر و باوھر و كردهوھدا ئەو ئادەمیزادانە بلىيىن: خودايىا ئىمە لە ياساي
دین و لە جەزاي رۆزى قيامەت بىن ئاگا بۇويىن؛ چونكى لە پاش پەيمانى قەدىم و
لە پاش هاتنى پىغەمبەران و باسکردنى ئەم پەيمانه ئىتىر مەجالى عوزر نامىنى.

﴿أَوْ نَقُولُوا إِنَّا أَشْرَكَ ءَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلٍ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ
أَفَهُلْكُنَا إِمَّا فَعَلَ الْمُبْطَلُونَ﴾ ۱۷۳

یا خهیر مهباذا بلین: باوک و باپیره‌مان وختی خوی هاوریان بو خودا بریار دابو وه ئیمه‌یش مندالی نهوان بووین و به تهیعه‌تی حاڻ که وتینه سهر یاسای نهوان، ئیمه خه‌تامان چیه! خودایه ئایا تو ئیمه سزا ئه‌دهی به کردوه‌ی ئیشراك و یاسای خرابی ئهو به‌تال کارانه؟ واته هه‌تا مه‌یدانی ئهم باسه‌تان نه‌مینی؛ چونکی وختی خوی په‌یمانه‌که‌م وا کرد هه‌رکه‌سی مه‌سئولی خویه‌تی و ره‌بهره‌کانیش خستیانه‌وه بیرتان، ئیتر مه‌یدانی قسه‌تان نییه.

بیدار بن! مه‌عنای «آلسْت بِرِبِّکم» و ته‌قریری «ربوبیهت» وایه که من لیره‌دا نووسیم وه کوو زانا به‌رزه‌کان فه‌رموویانه، ئه‌گه‌رنا تنه‌ها به په‌یمان له‌سهر خودایی خودا به بین به‌یانی عه‌هد و ناردنی ره‌بهه‌ران و ته‌ئیلی عه‌هدی سایق دوو جومله‌ی: «أن تقولوا يوم القيمة» و «أو تقولوا إنما أشرك آباءُنَا» ته‌واو نابی، وه کوو له لای هوشیاران دیاره.

لهم شوینه‌دا چهن باسی هه‌یه:

یه‌که‌م: ئهم ئایه‌ته پیرۆزه زاهیره له‌وه‌دا که خودای ته‌عالا نه‌ته‌وه‌کانی چین چین له پشتی باوکی خویانه‌وه ده‌رکردووه و گه‌لئی حه‌دیسی وا هه‌یه که نه‌ته‌وه‌کان له پشتی نه‌فسی حه‌زره‌تی ئاده‌م عليه السلام ده‌رکراون.

ئیمامی ئه‌حمه‌دی کورپی حه‌نبه‌ل عليه السلام ریوایه‌تی کردوه‌وه که ده‌رباره‌ی ئایه‌تی: «و اذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم و أشهدهم على أنفسهم» الآية. پرسیار له حه‌زره‌تی عومه‌ری کورپی خه‌تاب کرا، ئه‌ویش فه‌رمووی: له پیغه‌مبه‌رم عليه السلام بیست

که پرسیاری ئەم ئایەتەی لى کرا، فەرمۇوى: خودا ئادەمى خەلق كرد لە پاشان دەستى راستى هىتىا بە پېشىيا و زورپەتىكى لى دەرھىتىا و فەرمۇوى: ئەوانەم بۇ بەھەشت دروست كردووە و بە كرده‌وھى ئەھلى بەھەشت كار دەكەن. لە پاشان دەستى بە پېشىيا هىتىايەوە و زورپەتىكى ترى لى دەرھىتىا، فەرمۇوى: ئەوانەم بۇ دۆزەخ دروست كردووە و بە كرده‌وھى ئەھلى دۆزەخ كار دەكەن. جا فەرمۇوى: ئەي پېغەمبەرى خودا ئەمە چۈن كارىكە؟ فەرمۇوى: كاتى خودا بەندەيەكى بۇ بەھەشت دروست كرد دەيختە سەر رىنگەي ئەھلى بەھەشت تا لە سەر كرده‌وھى ئەھلى بەھەشت دەمرىن و بەو كرده‌وھ دەچنە بەھەشت. وە كاتى بەندەيىن بۇ ئاگر دروست كرا دەكەۋىتە سەر رىنگەي ئەھلى دۆزەخ هەتا لە سەر ئەو كرده‌وھ دەمرى و بەو ھۆوە دەكەۋىتە دۆزەخ. جا ھۆى رىنگەوتىنى ئەو ئایەتە پېرۋۇز لە گەل ئەم حەدىسەدا ئەمە يە كە موراد لە «بەنى ئادەم» لە ئایەتەكەدا حەزرەتى ئادەم و نەتەوە كەيەتى. بەلام لە ئایەتەكەدا تەغلىيى جانىبى ئەولادەكانى كراوه بە سەر خۇيىا؛ چونكى ئەوان زۇرن و ئادەم يەك كەسە. وە يَا مەبەست لە «بەنى ئادەم» ئى ناو ئایەتە كە ئىنسانە كە دەست ئەدا بۇ نەفسى حەزرەتى ئادەم و بۇ نەتەوە كانىشى.

دۇوەم: لە حاشىيە «جەمەل» لە سەر تەفسىرى «جەلالەين» دا عىبارەتى ھەيە ئەمە تەرچەمە كەيەتى: زانا كان لە فەرمۇودە خودادا: «و إِذ أَخْذَ رَبَّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مَنْ ظَهُورُهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ». الآية. دوازدە پرسیاريان ھەيە:

[پرسیارى] يەكەم: خودا ئەم پەيمانەي لە كۆئ لە بەنى ئادەم وەرگرتۇوە؟ وەلامەكەي: لە «بطن نعمان» دا كە شۇيىتكە لە نزىكى خاكى عەرەفاتا لە سەر فەرمۇودە ئىپنۇعەباس وە بازى فەرمۇويانە لە خاكى «سەرەندىب» لە ھىتىستانا ئەو شۇيىنە كە حەزرەتى ئادەمى تىكەوت كاتى لە بەھەشت دەركرا و هاتە خوارەوە. وە بازى ئەللىن: لە بەينى مەككە و تائىفدا. وە ئىمامى عەلى فەرمۇويەتى: لە بەھەشتا بۇوە.

وھ ئەم فەرمۇدانە ھەموو ئىختىماليان ھەيە و زيان نىيە لە زانىنى جىنگەي واقىعىدا و عەلاقەي نىيە بە بىر و باوهەرەوە.

پرسىارى دووھم ئەمەيە: چۈن خوداي تەعالا ئو نەتهۋەيە لە پىشى ئادەم دەركەردووھ؟ وەلامى ئەمە نەوهەيە: لە سەھىھى بۇخارىدا ھاتووھ كە خوداي تەعالا بە قودىرەتى خۆى ئowanەي دەركەردووھ وەكىو مېرۇولەي وردى زۇر ورد وەكىو عەرەق لە لەشى مرۆڤ دەربىن.

پرسىارى سىنھم ئەمەيە: چۈن ئەم مېرۇولە وردانە جوابى خودايان داوه بە كەلىمەي «بلى»؟ ئايا ئەمانە زىندۇو بۇون و عاقىل بۇون و بە زمان جوابيان دايەوە ياخود چۈن؟ وەلامەكەي: زاهىر وايە زىندۇو و ھۆشىار بۇون و بە زمان جوابيان داوه تەوه و ئەمە بە عەقل مومكىنە.

پرسىارى چوارەم: مادام ئowan ھەموو بە «بلى» جوابيان دايەوە چۈن ئەبن لە عالەمى «ظەھور»دا بازىكىيان بە موسۇلمان و بازىكىيان بە كافر دەرچىن؟ وەلامى ئەمەيە: ھەموو ئىقراريان كرد بەوە كە خودا پەروەردگارى ئowan لەبر ھېرىشى ھېبىتى خوداي تەعالا، بەلام لە عالەمى زوھورا كە نەفس و ھەوا و مەوانىع پەيدا بۇون بەشى زۇريان لەو پەيمانە پاشگەز بۇونەوە وەكىو ئەمەسانە كە زاناي ھەموو شىتىكىن و كەچى گۈئ بە فەرمانى خودا نادەن.

پرسىارى پىنجەم ئەمەيە: ئەگەر ئەم عەهد و پەيمانە بەسراوه ئىستە ئىمە بۆچى بىرمان ناكە وىتەوه؟ وەلامەكەي ئەمەيە: ئەو پەيمانە لە لاي خاوهەن سەفاكان مەعلۇومە وەكىو ئەلىن بىسراوه لە گەلن پىاوه گەورەكان فەرمۇويەتى: من بىرم دى ئەو پەيمانە چۈن بۇوه. وە باقى موسۇلمانە كان لەو پايدەنان بە پەردهى گۇناھ يابە ھۆى غەفلەتى نەفسەوە ئەو عەهد و پەيمانە يان لە بىر چۈوه تەوه. نايىن كە ئىنسان بە بازى كارەسات كە بە سەرييا دىن گەلن ئەحوال و مەعلۇوماتى خۆى لە بىر ئەچىتەوه.

پرسیاری شهشهم: ئەمە يە ئایا ئە و «زەراتە» لە شىوهى ئىنساندا بۇون يانە؟ وەلامى ئەمە ئەوەيە: لەم بابەتە دەلیلى بە ئىمە نەگە يېشتووە.

پرسیارى حموتم ئەمە يە: ئایا ئە و زەراتە لە پېش دەرچۈنیانا گیانیان كراوە بە بەردا ياخود لە پاش دەرچۈنیان؟ وەلامەكە ئەمە يە: فەرمۇۋيانە كە لە پېش دەرچۈنیانا زىندۇو كراونەتەوە، وەكۇو مەندالى لە سكى دايىكىدا گیان ئەكىرى بە بەریا.

پرسیارى هەشتم: حىكمەت لەم عەهد و پەيمانەدا چىيە؟ جوابەكە ئەمە يە: حىكمەت دامەزرانى حوجەتە لەسەر ئەوانە كە وەفایان بەو پەيمانە نەكىردووە.

پرسیارى تۆھم: ئایا بە زىندۇويى ئىعادە كرانەوە بۇ پشتى باوکيان يالە پاش مردىيان؟ وەلامەكە ئەمە يە: زاھير وايە لە پاش وەرگەرنەوەي گیانیان.

پرسیارى دەھم: ئەرواحى زەرات، پاش ئىعادە ئەمانە بۇ پشتى باوکيان، بۇ كۆئى چۈون؟ وەلامەكە ئەمە يە: دەلىلىكىمان دەس نەكەوتۇوە لەسەر دىيارى كىرىنى شۇيىنى ئەوانە.

پرسیارى يازدەھم: لە حەدىسا ئەفەرمۇيت «ذرىيە» كان لە پشتى ئادەم دەركران وە ئايەتە كە يېش ئەفەرمۇيت لە پشتى باوکى خۆيان! وەلامەكە ئەمە يە: كە حەدىسە كە تەفسىرە لە بۇ ئايەتە كە، بەلام ئىكتىفای تىدا كردووە بە باسى ئادەم لە باسى ئەولادەكانى.

پرسیارى دوازدەھم: ئایا ئە و عەهدنامە يە والە كويىدا؟ وەلامەكە ئەمە يە: هاتۇوە لە حەدىسا كە ئەو نامە يە خراوەتە «حجر الأسود» وە ئەمە هەرچەن بۇ ئىمە رۇون نىيە بەلام ئەتونىن ئىكتىفابكەين بە ئىمان و تەماشاي بكەين بە واقعى و راست.

بە تايىەتى لەم باسەدا ئەلىم: لە هەرلاين شتنى لە ئومۇورى دىنى دائىر بۇو مادام موافقىي عەقل و عادەت بىن ئەوە جىڭە قىسە و باس نىيە، وە ئەگەر عەقل وەرى گرت و بەلام خىلافى عادەت بۇو وەكۇو ئەم باسە كە ئىستە قىسەمانلىنى كرد، ئەوە ئەگەر

دەليلىنىكى واقىعى لە كىتاب ياخىن سوننت لە سەرى بۇو ئەۋە پېيىستە موسۇلمان باوهەرلىكى بىكا وەكىو «تەسبىح» كىردىنى وردە بەرد لە دەستى حەزىزەتاتى لەئىھە و تەسبىح كىردىنى پەلەوەر لە گەل حەزىزەتى داۋوداڭ لەئىھە و شەھادەتى دەست و پىتى ئىنسان لە رۆزى قيامەتتا لەسەر ئىنسان... وە وىتەمى ئەمانە كە زۆرن لە دىنا بە تايىھەتى خودا ئەفەرمۇيت: «سِبْحَ اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ». ^۱

سېيھەم لە باسە كان ئەمەيدە: موفەسىرىي مەشھور بە يزاوى - رەحمەتى خودايلى ئىبن - لە تەفسىرىي «وَإِذْ أَخْذَ رِبَّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ...» دا فەرمۇويەتى: يانى خودا بەلگەي خوايىتى خۆى بۇ دانان و عەقىل و بىريانى والىن كىردى بىرا باه و بەلگانە بىكەن و وايانلىن هات چۈونە جىنگەي ئەوانەي كە خودا رووى خىتابىيان بە «أَلْسَتْ بِرِبِّكُمْ؟» لىنى بىكات و ئەوانىش بلىن «بلى» بەلام عەللامە «طىپىي» لە بەرابەرى ئەم بىرەدا فەرمۇويەتى: ئەگەر لە تەفسىرىي ئەم ئايەتەدا تەنیا حەدىسىنى بوايە كە حەزىزەتى عومەر لەئىھە رىوايەتى كردووھ ئەۋە لەوانە بۇو لەسەر ئەو تەنۋىلە بىرۇين بەلام لەم ئايەتەدا حەدىسى ئىپسۈرۈچۈن بىسەن لەئىھە هەيمە كە حەزىزەت لەئىھە فەرمۇويەتى: «أَخْذَ اللَّهُ الْمِيثَاقَ مِنْ ظَهَرِ آدَمَ (بِنْعَمَانَ)، يعنى: عرفە، فأخرج من صلبه كل ذرية ذرآها، فنثراهم بين يديه كالذر، ثم كلامهم قائلاً: ألسْتْ بِرِبِّكُمْ؟ قالوا: بلى شهدنا. و هذا الحديث مخرج في كتاب النساء لا يتحمل من التأويل ما يحمله حديث عمر لەئىھە، لظهور المراد منه. أقول: إن قوله لەئىھە (ثم كلامهم قائلاً) بایراد التكليم والقول كالصریح في أن الإشهاد هو التكليم والقول والجواب أيضاً القول الحقيقی، وإلا لها كان لإیراد التكليم وإیراد القول كبير وجه انتہى المقصود منه.» وەلحاسىل تەنۋىلى بە يزاوى بۇ ئەم ئايەتە رىتك ناكەمۈي لە گەل ئەو حەدىسانەدا كە لە بەياني ئايەتە كەدا ھاتۇون بە تايىھەتى حەدىسى ئىپسۈرۈچۈن بىسە كە نەسە لەۋەدا

ئم واقعه له عەرزى «نعمان»دا لە عەرەفاتا بۇوه له خاکى مەككەدا وە لە فزى تەكلىم و قەول له حەدىسە كەدا زاھيرە له مەعنای مەشھوردا، كە وابن ھەر لە سەر زاھيرى ئايەت و حەدىسە كە بىرۇين جوانە و پىتىست نىيە بە بىن داعى تەئىيلى ئم ئايەت و حەدىسە بىكەين.

چواھەم: بازى لە زاناكان فەرمۇويانە كە خوداى تەعالا ئەرواحى لە پېش ئەجسادا دروست كەردووه و ئم بىرە بىرى جومەھورى «متكلمين» و موحەممەدى كورپى نەسرى مروزى و ئىپنۇحەزمى زاھيرى ئەندەلۇوسى و غەيرى ئەمانەيشە لە عولەما. وە لەم ھۆوه ئىستيدلال ئەكەن بە حەدىسى كە عەمرى كورپى عەبەسى سەلەمى رىوایەتى كەردووه و فەرمۇويەتى: «سمعت رسول الله ﷺ يقول: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ أَرْوَاحَ الْعِبَادِ بِأَنْفُعِ عَامِ فَمَا تَعْرَفَ مِنْهَا اخْتَلَفَ وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ» وە ئم زانايانە ئىستيدلالىان كەردووه لە سەرقەسى خۆيان بە چەن ئايەت و ناسارى، لەوانە: ئايەتى: #و إِذْ أَخْذَ رِبَّكَ مِنْ بَنِي آدَمْ# وە فەرمۇويانە: ئم ئىستىشەد و ئىستىتاقە بۇ روح ئەبى چونكە لهو كاتىدا ئەجسادە كان مەوجوود نەبوون.

جا من ئەلىم: ئەگەر ئىنسان بىتتە سەر تەئىيلى ئەو ئايەتە باش ئەوهى كە تەئىيلى بىكا بە قىسە كەردىنى زاتى خودا لەگەل نەفسى ئەرواحى ئەو بەنى ئادەمەدا؛ چونكى ئەرواح بۇ ھەموو كەلام و خىتابى قابىلەن.

وە بازى لە ئەھلى تەسەر ووف ئەفەرمۇون: عالەمىي «مثال» ھەيە كە عالەمەتكى عەجييە و لە بۇ ھەموو يەكىن لە مەوجوودات لە زەۋى و ئاسманا وىنەيە كى تايىەتى ھەيە نەك تەنیا تاقە وىنەيەن، بەلکۇو وىنەي ھەموو حالىيکى، مەسەلا وىنەيەن بۇ كاتىن لە دايىك ئەبى و وىنەيەن بۇ باقى حالە كانى كە بە سەرييا دىت. واتە كاتى مەندالى و، موراھىقى و، باللغى و، جوانى و، كاملى و، پىرى و.. ھەرشتى بەسەر ئم

مەوجۇداتەدا بىن لەم جىهانەدا لە پىش ئەۋەدا بەسەر ئەوا بىت لە عالىەمى مىسالدا
ھىيە. وە ئەو ئەسلىٰ و ئەم عالىەمە فەرعە و لەو كاتەوە كە كائىنات دروست كراوه
ئەوיש ھە يە.

وە مەلا سەعد لە شەرەجى مەقاسىدا ئەم باسە نەقل ئەكاكى بەلام لە ئاخىرا ئەلىت:
ئەھلى تەسەرووف بۇ ئىسباتى ئەم مىسالە شوبەھىيە كىان نىيە، چى جاي ئەو كە بەلگەيان
بىتى.

من ئەلىم: ئەھلى تەسەرووف فەرمۇودە كەيان لەسەر موكاشەفاتى وىجدانى و
عىلىمى قەلبى خۆيانە، وە هەركەسىن لەوانە بگاتە ئەو پايدە كەشى عالىەمە كە ئەكاكى و
ھەركەسىن نەگات بەو حالەتە و تابىعى ئەوان بىن، باوهەر ئەكاكى. وە هەركەس باوهەر
نەكاكا با نېيکا، خۆ ئەم باسە باسى نىيە كە بناغانە باوهەرپى موسۇلمانان بىن بەلكۇو
لە بابى مولھەمات و مەكتۇوفاتە.

جا لەسەر باوهەرپى ئەھلى تەسەرووف ئەگەر تەئىيلى ئايەتى: ﴿وَإِذْ أَخْذَ رَبَّكَ﴾
بىكىرى بە خىتابى خودا لەگەل ئادەم و ئادەم مىزادا لە عالىەمى مىسالدا دوور نىيە، بەلكۇو
لە قىسە كىردىن لەگەل رۆحى تەنبا جوانترە.

گىرداوه يەكى ناسك لە بابهەتى عالىەمى مىسال:

لەو چەرخەدا كە مودەرپىس بۇوم لە «بىارە» چەن جار لە خوالى خۆشبوو شىيخى
بىارەم - عەلادىن - لەئەن بىستۇوه نېفەرمۇو: جارى لە خزمەتى باوكمدا شىيخ عومەر
- ضياءالدین - لەئەن لەوبەرى «سېروان» لە دىئى «گومە»دا بۇوم كۆمەللى خەلیفە و
مەنسۇوب لە سلىمانىيەوە هاتن بۇ زىيارەتى، رۆزئى لە كۆپىكدا قىسە لە عالىەمى
«مىسال» كرا، باوكم فەرمۇوى: عالىەكان باوهەر ئەكەن يَا نايىكەن مەقسۇود نىيە، من
خۆم عالىەمى مىسالىم بە شەخسى خۆم كەشىف كەدوووه و بە حوزۇورى مىسالى

هزاره‌تی پیغمه‌بهر گه یشتووم، میسالی کاتی مندالی که لای «حه‌لیمه‌ی سه‌عدیه» بwoo له دهشته‌دا، وه میسالی ئه کاته‌ی که وه‌حی بۆ هاتووه و بwoo به پیغمه‌بهری خودا و میسالی کاتی میعراجی، وه نه‌هله مه‌جلیسه که به عه‌قیده و باوه‌ره‌وه یان له بهر موجامه‌له ته‌سدیقیان کرد.

سئ رۆژ پاش ئه قسه و باسە چەن سوارى له لایه‌نى به‌گزاده‌ی «شهره‌ف بەيانى» يەوه هاتن بۆ خزمەتى باوکم که خالق رۆستەم به‌گ به گولله پىكراوه و له کاتىکا ئاگاي له خۆي بwoo داواي کردووه شیخ عومەر بیت بۆ سەرى.

باوکم نەمرى کرد له گەمل چەن كەسىن له نه‌هله موزاكه‌رهی میسالىدە رۆيشتىن بۆ لای خالق رۆستەم به‌گ، که رۆيشتىن بۆ لای بى‌ھوش بwoo وه راکشا بwoo پاش ماوه‌يى كەم باوکم فەرمۇوى: لەم رۆزانەدا ئىتمە باسى عالەمى میسالىمان کرد، وە ئىستە من مەشغۇول ئەبىم و تەماشاي میسالى خالق رۆستەم به‌گ ئەكەم لە عالەمى میسالىدا. ئەگەر لهوانه بىن بەم کاره‌ساتە نەمرى من له‌وئىدا له‌شى بەرز ئەكەم‌وە تا رائە وەستىتە سەر بىن جا راي ئەكىشىمەوە، وە ئەگەر وا حالى بۈوم ئەمرى دەستى لى نادەم، ئىۋە موراقبەی خالق رۆستەم به‌گ بىكەن! پاش ئەوه شیخ مەشغۇول بwoo بە نزىكەی چارەكى تەماشامان کرد خالق رۆستەم به‌گ لە خۆيەوە راستەوە بwoo راکشاوە، وە لە پاش چەن دەقىقە باوکم سەرى بەرزەوە کرد، فەرمۇوى: لە عالەمى میسالىدا میسالى خالق رۆستەم به‌گم چاوا پىكەوت و حالى بۈوم بەم کاره‌ساتە نامىرى و راستىم كرده‌وە و رام كېشىايدە. ئىۋە چىتان چاوا پىكەوت؟ ئىتمەيش عەرزمان کرد: كە چاومان كەوت بە خالق رۆستەم به‌گ راستەوە بwoo راکىشىايدە، وە زۆر باوه‌رمان بە ئىدراكى باوکم زىاد کرد. وە لە واقىعا خالق رۆستەم به‌گ پاش چەن رۆژى شىفای بتوهات و برىئەكانى خۆش بۇونەوە.

مه به ستم لهم حیکایه‌ته ئه مه مه که عالم گوشاده و عیلم به ئیعتیباره و هرچی مخبیری سادق خه به ری پیداوه یا به شیوه‌یه کی راست گه یشت به ئیمه پیویسته باوه‌ری پین بکهین و حالی خومان نه کهین به میزان. «وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا»^۱.

﴿وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ۱۷۴

ئا بهم ته فسیله به مه غزه و به سووده ئایات و دلائل نیشان ئده‌ین بۇ ئوممهت بەلکوو بگەرینه‌وه له باطل و له دواکه‌وتى شىنى پووج بۇ سەر حەق و حەقىقت و بۇ رەفتار كردن به دينى ئىسلام.

جا بۇ ئەوه کە حەزرەتى پىغەمبەری خۆشەویست ئامۆژگارى جوولەکە کانى مەدینەی مونه‌ووهره بکا کە به ھۆى بازى لە زانستى تەورات بايى نه بىن لە خۆيان و لە سەر فەرمانى راستى خودا دەوام بکەن خوداى تەعالا فەرمۇسى:

﴿وَأَتَلَّ عَلَيْهِمْ بَأَنَّ الَّذِي أَتَيْنَاهُمْ مَا يَنْتَنَى فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ أَلْشَيْطَلُنْ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾ ۱۷۵

واته ئەی پىغەمبەری خۆشەویست بخوتىنەره‌وه بە سەر جوولەکە کانى مەدینەدا وە یا بە سەر ئەھلى عیلم و ماريفەتى قەومەکەتا، دەنگوباسى ئەو زانايە کە عیلم و ماريفەتمان پىتابوو بە ئايەتە کانى خۆمان بۇ ئەوه رەفتارى بىن بکات و رېگەی خۆى پىن بگرى کەچى لهو عیلم و زانستىيە دارپزا، واته ئەو لىياسە پاكەی له بەر داکەنزا لە بەر بەدبەختى خۆى و ئارەززووی نەفس جا بۇو بە ئىنسانىكى خراپى وا کە شەيتان كەوتە شوينى، يانى ئەوه ندە کارى نابارى ئەکرد يەکى ئەيۇت ئەم كابرا مامۆستاي شەيتانە و دەرس بە شەيتان ئەلنى! ياخود پاش ئەوه کە شەيتان كافرى

^۱ الإسراء: ۸۵

کرد شەيتان كەوته شويىنى به هەر لايەكدا بىرىشتايە شەيتان دەنگوباسىتكى خراپى ئەخستە شويىنى و به پياوىتكى گومرا و نابار دەرئەچوو.

بازى لە ئەھلى تەفسير ئەلئىن ئەو شەخسە «بلاع» ناوى كورى (باعرورا) بۇوە كە لە زانايانى بەنى ئىسرائىل بۇوە لە زەمانى حەزرتى موسادا عەلیلە. ئىينولمۇنزىر و ئىينۋەبى حاتەم رىوايەتىان كردووە لە مالىكى كورى دىناروهە ئەلېت: حەزرتى موسای كورى عىمران عەلیلە بەلعامى كورى باعوراي نارد بۇ لاي پاشاي «مەدەن» بۇ ئەو کە ئامۇرۇڭارى بکات و دەعوه تى بكا بۇ دىنى موسا، كاتى گەيشتە لاي، كابرا زۆر حورمه تى بەلعامى گرت و گەلن مولك و مالى پىدا و رازى كرد كە لە عەرزى ئەوا بەمېنیتەوە ئەو يىش رازى بۇو لە لاي پاشاي مەدەن مايەوە.

جا حەزرتى موسا بە ئەمرى خوداي تەعالا دەرى كرد و لە ئەنجاما كابرا بۇ بە يەكىن لە نامەردەكانى رۇزگار.

وە عەبدى كورى حەميد و نەسائى و ئىينوجەرير و ئىينولمۇنزىر و ئىينۋەبى حاتەم و ئەبۇو شىخ و تەبەرانى و ئىينۈمەرددەوەيھى رىوايەتىان كردووە لە عەبدوللەي كورى عومەرەوە فەرمۇويەتى: مەبەست لە «الذى آتیناه آياتنا» ئومەييھى كورى ئەبۇو سەلتى سەقەفييە.

وە ئىينۈمەساكىر رىوايەتى كردووە لە سەعىدى كورى موسەييھەو ئەلېت: فارىعە خوشكى ئومەييھەات بۇ خزمەتى حەزرت عەلیلە لە پاش فەتحى مەككە، حەزرت پىتى فەرمۇو: هيچ شىعرت لە شىعرەكانى ئومەييھى برات لەبرە؟ و تى: بەلنى. لەۋىدا حەزرت عەلیلە فەرمۇي: «إِنْ مُثْلُ أَخِيكَ كَمْثُلِ الَّذِي أَتَاهُ اللَّهُ آيَاتَهُ فَانْسَلَخَ مِنْهَا». و

وە ئومەييھە لە پىش عەهدى رىسالەتى حەزرتا عەلیلە رۇيىشت بۇ «بەحرەين» و حەزرت عەلیلە بۇو بە پىغەمبەرى خودا و ئومەييھە هەشت سال لە بەحرەين مايەوە،

جا ئومه‌ییه هات گهیشت به پیغمه‌بهر ﷺ له گهـل کـمـلـی له ئـسـحـابـهـ کـانـیـا و حـزـرـهـتـ بـانـگـیـ کـرـدـ بـزـ قـهـبـوـلـیـ دـینـیـ ئـسـلـامـ وـ سـوـوـرـهـتـیـ یـاسـینـیـ له ئـوـوـهـلـهـوـهـ تـاـ خـاـنـهـ بـهـ سـهـرـدـاـ خـوـيـنـدـهـوـهـ.ـ جـاـ ئـومـهـیـیـهـ هـهـسـتاـ وـ رـوـیـشـتـ بـزـ نـاوـ «ـقـوـرـپـیـشـ»ـ ئـهـاـنـیـشـ لـیـانـ پـرـسـیـ:ـ ئـهـیـ ئـومـهـیـیـهـ دـهـرـبـارـهـ مـوـحـمـهـ مـهـدـ چـیـ ئـلـیـتـ؟ـ وـتـیـ:ـ شـایـهـتـیـ نـهـدـهـمـ کـهـ مـوـحـمـهـ مـهـدـ لـهـسـهـرـ حـقـهـ.ـ وـتـیـانـ:ـ تـوـ شـوـیـنـیـ ئـهـکـوـیـ؟ـ وـتـیـ:ـ باـ بـزـانـمـ چـوـنـ ئـبـیـ وـ فـکـرـیـ حـالـیـ خـوـمـ بـکـهـمـ.ـ وـهـ لـهـ پـاشـ ئـمـهـ ئـومـهـیـیـهـ رـوـیـشـتـ بـزـ شـامـ وـ لـهـ شـامـ هـاـتـهـوـهـ بـهـ نـیـازـیـ ئـهـوـهـ مـوـسـوـلـمـانـ بـیـنـ،ـ کـاتـنـیـ بـاسـیـ کـوـثـرـاـوـهـ کـانـیـ «ـبـهـدـرـ»ـیـ بـیـستـ تـمـرـکـیـ ئـسـلـامـیـیـهـ تـیـ کـرـدـ،ـ وـاتـهـ مـوـسـوـلـمـانـ نـهـبـوـ رـوـیـشـتـ بـزـ «ـتـائـیـفـ»ـ وـ لـهـ تـائـیـفـداـ مـرـدـ.ـ وـهـ ئـایـهـتـیـ:ـ «ـوـاتـلـ عـلـیـهـمـ نـبـأـ الـذـیـ آـتـیـنـاـ آـیـاتـنـاـ فـانـسـلـخـ مـنـهـاـ...ـ»ـ لـهـ شـانـیـ ئـهـوـدـاـ هـاـتـهـ خـوارـهـوـهـ.ـ وـهـ باـزـیـ لـهـ زـانـاـکـانـ فـهـرـمـوـوـیـانـ ئـمـ ئـایـهـتـهـ هـاـتـوـوـهـتـهـ خـوارـهـوـهـ دـهـرـحـقـ بـهـ هـرـکـهـسـنـ کـهـ خـوـدـایـ تـهـ عـالـاـ عـلـیـمـ وـ زـانـیـارـیـیـهـ کـیـ باـشـیـ بـیـنـ بـداـ وـ شـانـیـکـیـ بـیـنـ کـهـ چـیـ ئـهـوـ کـهـسـهـ ئـهـوـ پـایـهـ وـ مـهـقـامـیـ خـوـیـهـ زـایـهـ بـکـاـ وـ لـهـ زـانـیـارـیـیـهـ سـوـودـ وـهـرـنـهـ گـرـیـ،ـ بـهـلـکـوـوـ سـهـرـفـیـ بـکـاـ لـهـ رـیـگـهـیـ چـهـوـتـ وـ نـالـبـارـاـ،ـ وـهـکـوـوـ زـانـیـانـیـ بـیـ دـینـ وـ پـیـشـهـوـیـانـیـ دـینـ فـرـوـشـ وـ خـاوـهـنـ حـوـرـمـهـتـ وـ شـانـهـ کـانـیـ ئـارـهـزـوـبـازـ وـ دـنـیـاـخـواـهـ.

﴿ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَهُ بِهَا ﴾

ئـهـ گـهـرـ خـوـاستـمـانـ بـبـوـایـهـ ئـهـوـ شـهـخـسـهـمـانـ لـهـ مـهـقـامـیـ دـینـداـ بـهـرـزـ ئـهـ کـرـدـهـوـهـ بـهـ هـوـیـ ئـهـوـ ئـایـهـتـهـوـهـ کـهـ بـیـمانـ دـاـوـهـ.

﴿ وَلَنـکـنـهـ،ـ أـخـلـدـ إـلـىـ الـأـرـضـ وـأـتـبـعـ هـوـنـهـ ﴾

بـهـلـامـ ئـهـوـ شـهـخـسـهـمـیـلـیـ لـایـ زـهـوـیـ کـرـدـ،ـ وـاتـهـ بـزـ لـایـ پـهـسـتـیـ وـ سـوـوـکـیـ وـ دـنـیـاـ پـهـرـسـتـیـ،ـ وـهـ کـهـوـتـهـ شـوـیـنـیـ هـهـوـایـ نـهـفـسـیـ خـوـیـ.

**﴿فَمَثُلُهُ كَمَثِيلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلُ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَرْكُثُ
يَلْهَثُ﴾**

جا حآل و وینهی ئهو کمه سه وەکوو سەگ وايد: ئەگەر هىرىش بېبىتە سەرى زمانى درىز ئەكا و زمان لە دەمى دەردىئىنى، وە ئەگەر وازىشى لىنى يىنى ھەر زمان دەردىئىنى و خەرىيکى ھاسكە ھاسكى خۆى ئەبىن لەبەر حىرسى خۆى.

﴿فَذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا إِيمَانِنَا﴾

ئەوهى باسمان كرد لە حآلى سەگ ئەمە وینه يە بۇ حآلى ئەوانە كە ئايات و موعجيزادەت و ھەوالى رەھبەرانى من بە درق ئەخەنەوە، ئەوانە ھەممو ھەرىسن لەسەر تەماعى دنيا و ئارەزووی شان و پايدە مايدە دنيابى و بۇ ھەممو حآلى وان لە تەنگە نەفەسى و زمانە ملاسلىكى و ھەنكە ھەنكدا بە دووی ھەواي خۆيانا.

﴿فَأَقْصِصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ۱۷۱

جا ئەم چىرۇكى بەلعامە بىگىرەوە بەسەر جوولە كە كاندا بەلكوو وردىبىنەوە لە حآلى ئەو و حآلى خۆياندا و بە ھۆى ئەوهەوە تەمىن خوار بىن.

﴿سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَبُوا إِيمَانَنَا وَأَنفَسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ﴾

۱۷۱

زۇر خرآپ و ناھەموارە لە ھۆى حالەوە سيفەت و وینهی ئەوانە كە ئاياتى ئىيمەيان بە درق ئەخستەوە و ئەوانە بە ھۆى ئەو بىباورى و بىمۇبالاتى بە ئاياتە ھەر سەتمىيان لە نەفسى خۆيان كرد و خۆيان بەدبەخت كرد ئەنا ئىيمە زيانمان لىنى ناكەۋى و لە ئەحوالى چاك و خراپى عالەم باكمان نىيە.

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهَتَّدِ﴾

ھەرکەسى خودا ھيدايەتى بىدا و چاودىرى بىكا - وە ئەم ھيدايەت و چاودىرىيە لەسەر بەراورد بۇ ئەو كەسانەيە كە حالىيان مىيانەيە بەرابەر بە فەرمانى خودا و بىنئىنساف نىن - ئەوھەر ئەوانەن كە ھيدايەت وەرئەگىن و بە ئەنجامى چاك ئەگەن.

﴿وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَيْرُونَ ﴾١٧٨﴾

وە ھەرکەسى كە خودا چەپۆكى سياچارىيە بىدا بەسەريما - وە بە بەراورد ئەمانەيش ئەو كەسانەن كە رىيگەي ئارەزوو بازى ئەگىنەبەر و بە ھۆى خۆپەرسى و بىنئىنسافىيەوە دىل نادەن بە ئامۇزىگارى رەھبەران و خۆيان بە بىن لايمى ورد نابنەوە لە نەفسى خۆيان و لە ئەحوالى جىهاندا - جا ھەر ئەوانەن زيانكار و خەسارەتبار و ئەنجامى بەد ھەر بۇ خۆيانەو بەس.

﴿وَلَقَدْ ذَرَانَا لِجَهَنَّمَ كَيْثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِنِ ﴾

وە بە راستى ئامادەمان كردووه بۇ چۈونە دۆزەخ و بۇ ئازاردان گەلىنى كەس لە پەرى و لە ئادەمیزاد، ئەوهېش لەبەر ئەوھە نىيە كە خۆپەخۆ بە بىن ھۆ وامان كردىنى، بەلكۇو لەسەر ئەوھە بۇوە كە عىليم و ئىدراكىمان ئىحاتە داوه بە ئەحوالى ناھەموار و بەدكارى و گۈئى نەدانىاندا بە بەلگە و ئىياتى ئىمە و لەبەر ئەوھە.

﴿هُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَمْ أَعِنْ لَا يُصْرُونَ بِهَا وَلَمْ يَأْذَانْ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا ﴾

دىلىكىان ھەيە كە راستى بىن وەرناگىن و گۈئيان قىسى باش نابىسى و بە چاوه كانىيان شت نابىين بە جۆرى بىكەن بە دەليل لەسەر رۆيىشتىن بە رىيگەي راستا.

لە واقىعاھا واسى ئىنسان مەتمۇور و خزمەتكارى دىلنى، ھەرچى كە دىل فەرمان بىدا ئەوان ئارەزوو ئەوھە كەن، دەي مادام دىلى كافران بە بىرى بەد تارىك بۇوە

حه و اسیش له سهر نه و شیوه‌ی تاریکیه ئه رون و نه دل خیتر له حه و اس ئه بینی و نه حه و اس روو ئه کنه شتی به سود، جا له سهر ئه م و زعه‌یه خودا فه رموویه‌تی:

﴿أَوْلَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُفْلِتُنَّ هُمْ أَضَلُّ أَوْلَئِكَ هُمُ الْفَلَّوْنَ﴾

ئه و کافرانه که په یېرەوی ره بھر ناکەن و سود له چاو و گوی و دلیان و هرناگرن و هکو و مه ر و بزن و انه له و دا که دلیکی خاوهن سودیان نییه، بەلکو و ئه مانه گومپاتر و دوورتەن له حه یوانات له بھر ئه و که زۆر رۆچوون به غەفلەت و بىن ئاگایدا، و هکو و ئىنسانى سەرسام ھەرچى ھەولى له گەلا بىدە بىن سودە، بەلام حه یوانات بە زۆرى شوانە کەيان گردئىبەن و له زيان دوور ئەکەونە و و.

جا له بھر ئه و کافرانى مە ککه بىن شەرمىيان ئە کرد لە بە کارھىنانى ناوه کانى خودادا و ئىنكارى بازىکيان ئە کرد، و بازىکيان ئە گۆپى و ئەيانکرد بە ناو بۇ بته کانيان، مەسەلا کەليمە «الله» يان ئە کرد بە «لات» و کەليمە «عزىز» يان ئە کرد بە «عزى» و «منان» يان ئە کرد بە «مناھ»... خودا فه رمووی:

﴿وَلَلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْمُسْتَقَرَّةُ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْجِدُونَ فِي أَسْمَائِهِمْ﴾

بۇ خودايە ناوه جوانە کان، بانگ بکەن لە خودا و بپارىنە و لىتى بە و ناوانە و بلىن: «يا الله، يا رحمن، يا رحيم، يا عزيز، يا منان ...» واز لەو کافرانه بەھىن کە لە بە کارھىنانى ناوى خودادا لە رىتگەر راست لانەدەن و ناوه کانى بە كەم و زىياد ئە گۆرن و «الله» ئە کەن بە «لات» و بۇ بته کانيانى بە کار دىن.

﴿سَيِّئَاتٍ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

لە داهاتوویه کى نزىكدا، لە دنیادا يالە قيامەتا، جەزايان ئە درىتەوە لە سەر ئە كرده و نابارانه کە ئەيانکەن.

بزانن! خودای ته عالا له چوار سوره‌تی قورئانا جومله‌ی: «لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحَسَنَى»^۱ ی فه‌رمووه: لم سووره‌تهد، له سووره‌تی به‌نی نیسرائیلدا، له سووره‌تی تاهادا، له سووره‌تی حه‌شردا. وه ئه‌سمای حوسنا بۆ زاتی خودای ته عالا بریتین له و ناوانه که له قورئانی پیروز و حه‌دیسی شه‌ریفدا هاتوون، وه کوو باسیان ئه‌که‌ین، خواه ئیسمی زات بن وه کوو «الله» یا ئیسمی «صفة» بن وه کوو «خالق، رازق، هادی...» و غه‌یری ئه‌مانه‌یش. وه زاناکان قسه‌یان کردووه لهو ئایا دروسته ئینسان غه‌یری ئه و ناوانه که وارید بوون له کیتاب و سوننه‌تدا به کاری بیننی یانه؟ وه راجیح ئه‌وه‌یه که دروست نییه غه‌یری ئه‌وانه ئیستیعمال بکا؛ چونکه ئه‌بین به ئیلحاد له ئه‌سمادا به تایبه‌تی ئه‌گه‌ر بۆنی نوقسانی لى بىن وه کوو «زارع، حارت، عارف، عاقل ...» و له «موافق» و شهرحه‌که‌یا ئه‌لی: ئه و ناوانه که «توقیف» و ئیزنيان له سه‌ر هاتووه بینا له مه‌شهووری عام نهود و نۆ ناوون. له بوخاری و موسیلیمدا هاتووه: خودا نهود و نۆ ناوی هه‌یه هه‌رکه‌سی له به‌ریان بکا و رهفتار به حقوق‌قیان بکا ئه‌چیتیه به‌هه‌شت. وه له بوخاری و موسیلیمدا دیاری نه‌کراون، به‌لام ترمزی و بیهه‌قی دیارییان کردوون، وه کوو له کیتیی «دلائل الخیرات»^۲ ادا نووسراون.

وه له مه‌واقفدا ته‌رجه‌مه‌ی ئه‌م عیباره‌ته هه‌یه ئه‌فه‌رمویت: له به‌ر ئه‌وه فه‌رمووی «له سه‌ر مه‌شهوور نهود و نۆ ناوون»؛ چونکی ته‌وقیف به غه‌یری ئه‌وانه‌یش وارید بوبه، هه‌رجی له قورئاندا وه کوو «مولی و، نصیر و، غالب و، فاهر و، قریب و، رب و، ناصر و، أعلى و، أکرم و، أحسن الخالقين و، أرحم الراحمین و، ذی الطول و، ذی القوة و، ذی المعارج و» له حه‌دیسیشا وه کوو «حنان و، منان» وه له ریوایه‌تی ئیبن‌ماجه‌دا چهن ناوی ههن که له ریوایه‌تی مه‌شهووره‌دا نین وه کوو «تام» و «قدیم» و «وترا» و «شدید» و «کافی». و غه‌یری ئه‌مانه‌یش.

وه لەم جىڭەدا مۇناسىبە ئىئمە ھەمۇۋ ئەن ناوانە، لە مەشھۇر و غەيرە مەشھۇر، لە سەر ئاگادارى خۆمان بىنۇسىن، وە لە سەر رىزى حورۇوفى ھىجاء ئەلىم ئەن ناوانە بىرىتىن لەمانە كە دىن:

«الله، الأحد، الأول، الآخر، الأكرم، الأعلى، أحسن الخالقين، أرحم الراحمين، البر، البارىء، الباقي، الباسط، الباطن، الباعث، البصير، البديع، البرهان، التواب، التام، الججاد، الجميل، الجامع، الجبار، الحق، الحى، الحسيب، الحميد، الحكم، الحكم، الحليم، الحافظ، الحفيظ، الحقى، الخبرى، الخالق، الخلاق، الدائم، ذو الجلال والإكرام، ذو الطول والإنعام، ذو القوة المتين، ذو المعراج، الرفيع، القريب، الرؤوف، الرزاق، الرحمن، الرحيم، رب المشرقين و المغاربين، رب العالمين، الستار، السميع، السلام، الشاكر، الشكور، الشديد، الشهيد، الصمد، الصادق، الصبور، الظاهر، العلي، العالم، العلام، العلیم، العفو، العزيز، الغفار، الغافر، الغالب، الغنى، الغفور، الفاتح، الفتاح، الفاطر، الفرد، فالق الحب والنوى، القيوم، القدس، القادر، القاهر، القهار، القدير، القديم، القريب، قابل التوب، الكريم، الكبير، الكفيل، الكافي، اللطيف، المولى، المايك الملاك، الملك، الملك، المتكبر، المتعالى، المنان، المبين، المقتدر، المنتقم، المستعان، الماجد، المعز، المذل، المبدى، المعید، المؤمن، المهيمن، المحيى، الميت، المقيت، المحبب، المحيط، المصور، المعین، النور، الناصر، النصیر، الولي، الوالى، الواحد، الواجد، الواحد، الواسع، الوارث، الوتر، الودود، الوكيل، الوهاب، الهادى» وە بازى لە زاناكان له فزى «هو»‌ەى لە ناو ناوه كانا حسېب كردووە وە كۈو لە تەفسىرى «روح المعانى» دا لە تەفسىرى سوروهتى «اخلاص» دا باسى كردووە.

﴿ وَمَنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدُلُونَ ﴾
١٨١

وە هەر وە كۈو لەم كۆمەلە ئادەمیزادەدا گەلىن وا ھەيە پەيرەوى رەھبەران ناكەن و ئاماذه بۇون بۇ سزايى دۆزەخ، ھەروا لەوانەدا كە دروستمان كردوون لە ھەمۇۋ چەرخىتكا ئۆممەتى ھەيە كە خۆيان پەيرەوى رەھبەريان كردووە و رىنگەي راستيان وەرگرتۇوە، ھەروا باقى ئادەمیزادىش شارەزا ئەكەن بۇ فەرمانى خودا بە نىشاندانى

ئە حکامی راستی واقعی و هم بە تە تبیقکردنی حق لە ناو ئادەمیزادا دادگەری بە جى دىنن.

ئەم ئایەتە زۆر بە نرخە و نەمەی واتىا كە وەکوو لە هەر چەرخىتكدا قەومىتىكى نابارى ئاشوب كار ھەيە كە موبالات بە حق ناكەن، ھەروا لە بەرابری ئەوانە و قەومىتىكى راستى راسال ھەيە خۇيان شارەزاي حقن و خەلکىش شارەزا ئەكەن، واتە خۇيان بە نىسبەتى وزعەوە كامل و رەسان، پاش ئەوە خەلکىش تەربىيە و تەممى ئەكەن و لە خىراپەوە لایان ئەدەن بۇ چاکە و رىنگە سەرفرازى. وە لەمەوە دەرئەكەۋى مادام ئەوانە ئىتتىفاق بىكەن لە سەر ھەر حوكىمەتىكى دىنى واجبە پەيرەوى ئەوان بىكرى؛ چونكى قەومى خودا شايەتىيان بۇ بدا و تەزكىيە يان بىكا لە واقىعا دلىپاڭ و كردووە چاكن و پەيرەوى ئەوانە حقە و لە سەر ئەم شىۋە حەزرەت ﷺ فەرمۇويە: تا رۆزى قيامەت كۆمەلېيك لە ئۆممەتى من لە سەر راستى ئەمېننەوە.

﴿ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِعَايَنَنَا سَنَسْتَدِرْجُهُمْ مِنْ حَيَثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ۱۸۲

وە لە بەر ئەو لەم شويىنەدا گومانى ئەو پرسىارە ھەيە: ئايا ئە گەر قەومە باشە كان وجىودىيان بە سوودە بۇ عالەم و لە لاي خودا بە حورمەتن چلىون خوداي تە غالا مەجالى ئەو كەسانە ئەدات كە ئاياتى خودا بە درق ئەخەنەوە؟ جا لە وەلاما خوداي تە غالا ئەفەرمۇيت: ئەو كەسانە كەوا فەرمانى ئىيمە بە درق ئەخەنەوە ئىيمە بە چاوى رىز بۇيان ناروانىن و ھەر بەرزىيەك و نىعمەتىك بىدرى بەوانە بۇ تەفرەدانىانە و بۇ فەوتاندىيانە و ئەوانە پلە بەرزيان ئەكەينەوە بە شىۋەيىن نازانن كە ئەنجامە كەى بە دېبەختىيە و دوايى ئەيان فەوتىن.

﴿ وَأَمْلِ لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴾ ۱۸۳

وہ ماوهیان پن نہ دم بُو رابواردن به لام بُو ده مار ده رهینانیان؛ چونکی ریز گرتني دوژمنی راستی له لایه نی ئیمهوه نییه، وہ نئم شته به رچاوییه که له گهـل نهوانا ئه کری وہ کوو فیل وايه بُو فهـوتاندنسی دوژمن و به راستی گرتني نهوانه زور تونده و به جورئ داگیر ئه کرین ماوهی هانا و هاواريان نامینی.

﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا يَصْحِبُهُم مِّنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ ۱۸۴

ثایا بیر ناکنهوه له حالی ئه پیغـمهـرهـدا که له گهـل نهوانا ژیاوه که به هیچ شیوهـیـنـیـشـتـیـ و دیـوـانـهـیـ و بـیـرـ و باـوـهـرـیـ نـابـارـ و وـتـارـیـ نـاـهـمـوـارـ و کـرـدـهـوـهـیـ نـاـپـیـکـیـ نـهـبـوـهـ و نـیـهـتـیـ؟ ئـهـ و ئـیـنـسـانـیـکـهـ پـیـغـمـبـرـیـکـهـ ئـادـهـمـیـزادـ و پـهـرـیـ ئـهـ تـرـسـیـتـیـ لـهـ ئـنـجـامـیـ نـاـشـیـرـیـنـیـ نـافـهـرـمـانـیـ خـودـاـ.

﴿أَوَلَمْ يُنْظِرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾

ثایا ناپـوانـنـ بـهـ چـاوـ و بـهـ دـلـ بـیـرـ نـاـکـنـهـوـهـ لـهـ ئـاسـارـیـ مـولـکـ و سـهـرـدارـیـ خـودـادـاـ لـهـ ئـاسـمـانـاـ و لـهـ زـهـوـیدـاـ لـهـ نـزـمـیـ و لـهـ بـهـرـزـیدـاـ لـهـ وـشـکـانـ و لـهـ دـهـرـیـادـاـ هـتاـ بـفـامـنـ کـهـ ئـهـ کـائـنـاتـهـ کـهـواـ رـازـاـوـهـوـهـ بـهـ مـادـهـیـ قـوـوتـیـ گـیـانـ و هـزـیـ ژـیـانـ و بـهـ روـونـاـکـیـ ئـهـ سـتـیـرـهـ بـهـرـزـهـ کـانـ و بـهـ بـهـرـوـ بـارـهـیـ کـانـیـ سـهـرـعـهـرـزـهـ کـانـ و لـهـ هـهـرـ شـتـیـکـ کـهـ خـودـاـ درـوـسـتـیـ کـرـدوـونـ هـهـتـاـ ئـهـ گـهـرـ شـتـیـکـیـ بـهـ دـیـمـهـنـ بـچـوـوـکـ بـیـ و بـهـ نـرـخـ سـوـوـکـ بـیـ لـهـ حـقـیـقـهـ تـاـ چـهـنـ سـوـوـدـیـ تـیدـایـهـ؟ ثـایـاـ بـیـرـ نـاـکـنـهـوـهـ لـهـ مـانـهـداـ هـهـتـاـ ئـهـمـ دـاـ بـیـسـاـ بـکـهـنـ بـهـ دـهـلـیـلـ لـهـ سـهـرـ ئـهـوـهـ کـائـنـاتـ خـاـوـهـنـیـ هـهـیـ و بـیـسـایـ دـانـاـوـهـ و رـهـبـهـرـانـیـ نـارـدـوـوـهـ بـُـوـهـ کـهـ هـمـمـوـوـ کـهـسـنـ شـوـعـوـرـ بـکـاـ بـهـ مـهـشـوـوـلـیـهـتـیـ خـوـیـ و بـیـزـانـیـ وـاجـبـهـ لـهـ سـهـرـیـ حـقـ پـهـرـستـیـ بـکـاـ و بـهـ سـهـرـبـهـسـتـیـ نـهـمـنـیـتـهـوـهـ خـوـ بـُـوـ ژـیـانـیـ جـاوـیدـانـیـ درـوـسـتـ نـهـکـراـوـهـ!

﴿وَأَنَّ عَسَىَ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْرَبَ أَجْلَهُمْ﴾

و بە راستی واقعی ئەوهیه کە نزیکه ئاکام داوینگیریان بىن و مەیدانی کرده‌وهی باشیان نەمینى.

﴿فَيَاٰ حَدِيثَ بَعْدِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ ۱۸۵

ئەگەر باوهېيان نەبىن بەم قورئانه بەرزه شیرین تەرزه کە بە یاسایەکى رەوان ئامۇزگاریيان ئەکات ئىتىر پاش قورئان باوهې بە چ كىتىپى ئەکەن؟

﴿مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِي لَهُ وَيَذْرُهُمْ فِي طَغْيَانٍ يَعْمَلُونَ﴾ ۱۸۶

بە راستی ئەی پىغەمبەرى خۆشەویست ئەم گەله کافرە موشىيکە بىن دەماخە ئەوهنە سەركىشى و نافەرمانىيان كردووه خودا قارى لىن گرتۇون و گومرايى كردوون، وە هەركە سىش خودا گومرايى بکائىتىر كەس نىيە ھىدايەتى بدا و بىگە يەنلى بە ئەنجامى خىتىر، وە بەرەلايان ئەكا له ناو ئەو ھەوابازىيەدا كە بۇوه بە ھۆى توغان و لادانىان لە حق [با] هەر سەرگەردان بىن.

خودا پەنامان بدا لەو شستانه کە ئەبن بە ھۆى گومرايى و سابىتمان بکا له سەر رىڭىھى راست.

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَنَهَا﴾

پرسىارت لىن ئەکەن ئەی پىغەمبەرى خۆشەویست لە کاتى ئاکامى ئەم جىهانە جوانە كە دىتە جىنى، كە ئەم وەزعە تەواو ئەبىن و ئەم ئاسمان و زەۋىيە كە ئىتكى ئەچىنى؟

﴿قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّ لَا يُجَلِّهَا لَوْقَنَهَا إِلَّا هُوَ﴾

تۈر لە وەلامىانا بلىنى: زانسىتى كاتى نەمانى ھەر لە لاي خودا يە ئەم کاتە تايىەتىيە كە ئىنسانى ژىر چاوهړوانى ئەكا دەرى ناخا لە وادەي خۆيا خودا خۆى نەبىن، وە ھەر ئەتوانى شىرازەي ئەم جىهانە ئىتكى بدا.

﴿نَقْلَتُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُ مُلْكٌ إِلَّا بَعْثَةً﴾

زۇر قورسە ئەم كارەساتە لە ناو زانىارانا لە ئاسمانىڭ كاتا و لە زەويىدا، لە واقىعا دا
ھەر ئىنسانى زانا حالى ئەبىن و ئەفامىن كە نىخى رووداوى جىهان چەندىيەكە. وە
ئەو كارەساتە روونادات و نايەته لاتان لە ناكاوا نەبىن و لە زەمانىيىكى زۇر كورتدا و
كوت و پىز.

پىغەمبەر ﷺ فەرمۇویە: بە تايىەتى جىهان تېك ئەچى لە كاتىكا پىاۋى ئەلە
ناو حەمۆزى ئاوا پاکى ئەكتەوە، وە پىاۋى سەرگەرمى ئاودانى مەر و مالاٰتىهەتى، وە
پىاۋى خەربىكى فرۇشتىنى قوماشى دووكانىيەتى و، پىاۋى مەشغۇولى كىشانەتى ئەمۇ
مالە يە ئەيفرۇشى... وە لەم كاتانەدا بە ناكاوا دىت بەسەريانَا و كارەكەيان بۇ تەواو
ناكىرى، خودايى تەعالا تەوانىيە بەسەر خواتى خۆيا كە بەجىنى يىتى لە كەمتر
كاتا، وە فەرمۇویەتى: ئىشى هاتن و بەجىهاتنى قيامەت وەكۈر چاوتروكەندىنەكە.

﴿يَسْأَلُونَكَ كَانَكَ حَفِيْظٌ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ﴾

پرسىيارتلى ئەكەن بە تايىەتى و بە جۇرى وەك ئەمە تو زۇر ئاگادارى لەو
شىھە تو ئەيزانى، بەلام وانىيە و تو پىيانتىلىنى؟ ئاگادارى لە تىكچۈونى دنيا و هاتنى
قيامەت ھەر لە لاي خودايىھەر ئەو لە نەبوون دروستى كردووه و ھەر ئە توانى
وېرانى بىكا و ھەر خۆى ئەزانى كەنلى كۆتاينى دنيا دى.

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۚ﴾

بەلام زۇربەي ئادەمیزاد ئەمە نازانى و گومانيان وايە كە غەيرى خودايش
ئاگادارە كە دنيا تەواو ئەبىن، لەسەر گومانى ناپاستى خۇيان.

﴿قُلْ لَا أَمِلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ﴾

ئهی پینجه‌مبه‌ری خوشه‌ویست تو بلّی بهو ئاده‌میزادانه: من خوم خاوه‌نی سود و زیانی خوم نیم و هیچم له دهستا نیبه شتى نه‌بىن که خودا خواستى وابن به من بکرى، وە کوو ئوهى که خودا بیخاتە دلمه‌وە داواي بکەم و ئەويش بۆم بکات. وە هەر وە کوو خاوه‌نی هېچ شتى نیم له راکىشانى سود و دوورخستنەوە زيان به خواستى خودا نه‌بىن، هەروا لە خۆمەوە هېچ شتىکى پەنامەكى نازانم مەگەر به هۆى ئوهەوە کە خودا تىم بگەيەنی و پىم نىشان بدا.

﴿وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَا سَتَكَرَتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَنَّى السُّوءُ﴾
وە ئەگەر من خوم له خۆمەوە شتى پەنامەكىم بزانىايىن و بمزانىايە چ شتى بۆم به سودە و چ شتى زيانى ھەيدە بۆم زۆر شتى به سوودم بۆ خوم پەيدا دەکرد و ھەرگىز زيانم پىن نەدەگەيشت، کەچى وايش نیبه گەلىنى سوودم له كىس دەچى و زۆر زيانىشىم پىن دەگات.

﴿إِنَّ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

من هەر ئوهەندەيە ئىنسانىكىم ترسىنەر و موژده‌دەرى به سوودم بۆ گەلىنى کە ئىمانيان پىم ھەيدە باوهەرم پىن ئەكەن.

وە لحالى ئەم جىهانە و ھەرچى والەم جىهانەدا هەر خودا لە نەبوونەوە دروستى كردووه و ئەو جۆرهىش له مەخلوقات کە به نرخە وە کوو ئاده‌میزاد هەر بۇونيان بە زات و ئەحوال لە دەستى خودادايە و كەمس هېچ شتىکى لە دەستا نیبه دروستى بکا و كەمس لە خۆيەوە هېچ كارىتكى پەنامەكى نازانى ھەتا خودا نىشانى ئەدا، جا بۆ ھەركەسى خواستى ھەبىن بەرزى بکاتەوە ئىلهامى ئەسبابى بەرزەوە بۇونى ئەكا و ھېزى پىن ئەدا بەكاريان بىننى و بگات بە ئامانجى خۆى و بىھوئ ھەركەسى زانا بکا بە شتى ئەسبابى زانىارييەكەي پىن ئەدا، جا ئەگەر لە ئومورى عادەتى بىن ئەوهە

ئەسبابی ئەوهى پى ئەدا، بۇ وىنە: كەسى ئەنیرى حالى ئەكەت، وە يا جىهازىكى بۇ ئەنیرى تەماشاي ئەعزازى نەخۆش بکا، وە يا تەماشاي ئەستىرەكانى ئاسمان بکا، وە يا تەماشاي چىن چىنى قۇولى زەوى بکا، وە باش ئەوانە تى ئەگات. وە ئەگەر شتەكە لە ئومۇورى غەيرە عادەتى بىن وەكۈو ئەو پەنامەكىيانە لە پاشەرۇزا ئەبن خوداى تەعالا شىوهى ئەوانە[اي] نىشان ئەدا. وە يا شىقى پەيوهندى بە دلەوە بىن ئەوهى والە دللا بە شىوهى ئىخبار بۇى دەرئەخا.

ئەبىن بىزانن «علم الغيب» بىرىتىيە لەو بە بىن واسىتەي خارىجى خاونەن عىلەمە كە بە دەوام شتى پەنامەكى بىزانن و دەرى بخات، وە ئەمە هەر بۇ خودايدە و بەس و ھەرگىز بۇ كەس نىيە. وە ئەوهى كە فريشته كان بىزانن وە يا پىغەمبەران بىزانن وە يا پياوانى راسالا وانە «أولياء الله» بىزانن ھەمۇوى بە ئاگادار كردنەوە و بە ئىلھامە لە لايەن خوداوه بۇ ناو دلى ئەوانە، وە ئەوندە ھەيە كە زانىارى فريشته كان و زانىارى پىغەمبەران عليهم السلام گومانى تىدا نىيە و راستە، بەلام زانىارى ئەولىا و پياوچا كان دەگۈنچى گومانى راست دەرنەچى. وە پايەي ئەمانە جىاوازە: #**وَفُوقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ**#^۱

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾

خودا خودايدە كى وايە كە ھەمۇوتانى دروست كردووە لە نەفسىكى تەنيا و ھاوسەرى ئەو تاقە نەفسەيشى لە زاتى ئەو وە يا لە سىنفى ئەو دروست كردووە تا لە گەلە ئارام بىگرى و ژىن بەرنە سەر.

﴿فَلَمَّا تَفَشَّلَتْ حَمَّلتْ حَمَّلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ﴾

وه له کاتیکدا له گهليا نوست له نه تووهی ئهوي هه لگرت له سکيا به هه لگرتتیکی سووک و هاتوچوی پیوه کرد.

﴿فَلَمَّا أَنْقَلْتَ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لِئِنْ أَتَيْنَا صَلِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

وه له کاتیکدا ئه و ژنه قورس بwoo، واته بارى گران بwoo سکه‌کهی گهوره بwoo. خوی و میرده‌کهی له خودا پارانه‌وه و عه‌رزیان کرد و ویان: خودایه ئه گهر مندالینکی باشمان پی بدھی زور سوپاسی نیعمه‌ت و میهربانیت ئه که‌بین.

﴿فَلَمَّا أَتَتْهُمَا صَلِحًا جَعَلَ لَهُ شُرَكَاءٌ فِيمَا أَتَتْهُمَا﴾

که‌چی کاتی که خودا ئه‌ولاده سال‌حه‌کهی پیندان ئه‌مان هاواری و شهريکيان برپاردا بۆ خودا، واته له ناوdanانیا، وه ناویان بwoo به «عبدالعزی» و «عبدالمناف» و وینهی ئه‌مانه، وه یا گومانی فاسیدی ئه‌وهیان و هرگرت که غه‌یری خودا هویه‌کی تر له په‌يدابونی ئه و کوره‌دا هه‌به.

﴿فَتَعَلَّمَ اللَّهُ عَمَّا يُشَرِّكُونَ﴾

خودای ته‌عالا زور زور به‌رز و دووره له پایه‌ی ئه و شтанه که ئه‌وانه ئه‌یکه‌ن به شهريکی، وه دووره له‌وهی شهريک و هربگری.

﴿أَيُّشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يَخْلُقُونَ﴾

ئایا ئه و ئىنسانه بى‌شوعورانه دار و به‌ردىکی وا ئه‌که‌ن به شهريکي خودا که ناتوانن هېچ دروست بکهن، بەلکوو خویان دروستکراون و به دهست تاشراون و به زور په‌رسنراون؟

﴿وَلَا يَسْتَطِعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ﴾

وه ناتوانن يارمه‌تی ئه و بىپه‌رستانه بدهن و ههروا ناتوانن نه سره‌تی خۆيان بدهن
وه ئه گهر يه كى برووا بؤيان بىان شكىنى ناتوانن دوورى بخنه‌وه.

﴿وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدْعُوكُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَمِّيْتُمْ﴾

صَمِّيْتُمْ ١٩٣

وه ئه گهر بانگيان بکهن بۇ لاي شاره‌زايى به رىيگەي حەق، نابىسن و نافامن و
له بئر ئەم حالە پەيرەوی ئىيە ناكەن و رووناکەن هيدايەت و يەكسانه بۇ ئىيە بانگيان
بکەن بۇ هيدايەت و ياخود بى دەنگ بىن.

بىن سوودە بۇ ئە دەرسى كامىل بۇون
فەرقى نايىنى له حالى خۆيا
كەى لەشى سېرى بىن بە ئىش نەزانى؟!
قايلە بىروا بە رىى رەھبەرا
بناغەي ئەوهېش خۇق پەرسىيە
بىزانە تاقيق ھەر بىن تەمizى
بە خۆپەرسىي رسواي جىهانه

ئەوهى نافامن بە دل و دەرروون
ھەزار ماريفەت بکەى بە گوپىا
داخىشى بکەى بە خۆى نازانى
سائە گەر گىانى ھاتو بە بەرا
رسوايى عالەم بىپەرسىيە
ھەتا لم خۇوە خوت نەپارىزى
بەلکۈو بىپەرسى كە سەرگەردانە

بىزانن! له ئايەتى: «**هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ**» الآية. دا ئىشكالى ھەيە كە
برىتىيە لەمە زاھىرە كەى دەلالەت لە سەر ئۇوه ئەكا كە حەززەتى ئادەم **عَلَيْهِ الْحَمْدُ** لە گەل
حەۋادا نىسبەتى ئىشراكيانلى بىرى، وە ئەمەيش لە خانەدانى نوبۇوه تەوه دوورە.
لە وەلامى ئەمەدا دوو قىسە ھەيە:

يە كەم: ئەمەيە لە «ضمير»ي «**جعلا لە شركاء**» دا تەئويلى ھەيە و مەعنای وايە
«**جعل أولادهما لـ شركاء**» واتە: نەوهى ئادەم و حەوا زەلامى وايان تىدا پەيدا دەبىن
شەريك بۇ خودا قەرار بىدا.

دۇووم ئەمە يە كە: ئەم ئايەتە خىتابە لەگەل ئالى «قصىي»دا، چونكى ئەمانە دروستكراون لە نەفسى «قصىي» و ژنەكەيشى ھەر لە خۆيان بۇو لە قورەيش بۇو وە لەو كاتەدا داوايان كرد لە خودا كە كورپى باشيان بىداتى كاتى كە كورپەكانى پىدان لە باتى ناويان بىتىن بە «عبدالله» و «عبدالرحمن» ناويان نان بە «عبدالمناف» و «عبدالشمس» و «عبدقصىي» و «عبدالدار»... ئەم تەئويىلە زۆر جوانە «ضمير»ى «أيشركون ما لا يخلق... ئەگەرپىته و بۇ سەر نەتەوهى ئەوان.

جا خوداي تەعالا بۇ زىادە سەرزەنشتى بىپەرسىتە كان و بۇ گالتە كردن بە بتە كان ئەفەرمۇيىت:

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ﴾

بە راستى ئەوانە كە ئىۋە بانگيابان ئەكەن و لىيان ئەپارىنەوە لە غەيرى خودا چەن بەندىدەيە كى داماوى بىن چارەن وە كۈو ئىۋە و لە ئىۋەيش گەلى كەمترىن؛ چونكى بىن گىان و بىن ھەستن.

﴿فَادْعُهُمْ فَلَيَسْتَحِبُّوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَنِدِيقِنَ﴾

جا ئەگەر باوەر بەم قىسە ناكەن بانگ بىكەن لە بتە كان تان دەبا وەلامى ئىۋە بەندەوە نەگەر راست ئەكەن كە ئەو بتانە خاوهەن ھىز و زانا و تەوانان!

﴿أَللَّهُمَّ أَرْجُلٍ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يَبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا﴾

بىر بىكەنەوە كە بۇ خاوهەن كار دەست پىتوىستە بۇ ھەلمەت بىردىن و پىن پىتوىستە بۇ بەرىنگە رۆيىشتىندا و چاۋ پىتوىستە بۇ دىتن و گۈئ بۇ بىستىن، جا ئايا ئەو بتانە پىتىان ھەيە هەتا بتوانىن پىتىان بىرۇن بە رىيدا؟ ياخود دەستىيان ھەيە كە ھەلمەتى پىن

بیه؟ یا چاویان ههیه که خوشویست و نه ته ویستی پی جیا بکریته وه؟ یا گوینچکه بیان ههیه که ئاموزگاری پی و هربگرن؟ وه یا خود شکاتی داما ویکی پی بیستن؟ حاشا هیچیان لەمانه نییه.

﴿قُلْ أَدْعُوكُمْ إِلَيْنَا فَلَا تُنْظِرُونَ﴾ ۱۹۵

تو بلىئى ئەی پىغەمبەرى خوشویست بەو بتپەرستانە: بانگ بکەن لەوانە کە كردووتانى بە شەرىك و ھاوري بۇ خودايى عالەم با ئامادە بىن بۇ دورۇمنا يەتى من و پاش ئەوه چىتان لە دەس دى لە ھەموو بەند و باو و فرو فيلى بىكەن لە گەلەمدا و ھېچ مۇلەتمەدەن بىزانم ئەتوانى چى بکەن!

﴿إِنَّ وَلَعْنَى اللَّهُ الَّذِى نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَوْلَى الصَّالِحِينَ﴾ ۱۹۶

بە راستى دۆست و يارمه تىدەر و چاودىزىكەرى من و پارىزەرم ئەو خودايىه کە قورئانى پىر لە حىكمەت و دەرسى بىر و باوهەرپى ساف و خۇو و رەوشىتى بەرز و ئاداب و ياسای عەدالەت و ئىنسافى ناردووته خوارەوە بۇ سەر زەھى و ھەر ئەو خودايىه تە کە چاودىزى ئەوانە ئە کە لە سەر رىنگەی بىر و باوهەر و كرده وەی موناسب ئەرىۋۇن بە رىندا.

﴿وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ﴾

و ئەو بىنانە کە ئىۋە داواى يارمه تىيانلى ئەكەن و لە خودا دوور ئەكەونەوە بە ھېچ جۆرى ناتوانى يارمه تى ئىۋە بىدەن.

﴿وَلَا أَنفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ﴾ ۱۹۷

بەلكۇو ئەگەر يەکىن بىرات بۇيان بىان شىكىنى ناتوانى چارى خۆيان بکەن و لە دەستى ئەو كەسە خۆيان رىزگار بکەن.

﴿وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى الْمُهْدَىٰ لَا يَسْمَعُونَ﴾

نهک همر ناتوانن یارمه‌تی نیوه بدهن و ناتوانن چاری خؤیان بکهن و پایه‌ی گهوره‌یی و هربگرن به لکوو ئه گهر و هکوو سه رگه‌ردان و داماویک ته ماشایان بکهن و بتانه‌وئی بانگیان بکهن و رزگاریان بکهن له گومراھی و ریگه‌ی راستی مه به‌ستی حه‌قیان نیشان بدهن ئهو بانگی نیوه ناییه‌ن [ناییسن]؛ چونکی به ردی بین گیان و داری وشكی کیوانن و دروست‌کراون له ماده‌ی بین شوعوری بین فامی نه زان.

﴿وَتَرَنَّهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبَصِّرُونَ﴾ ۱۹۸

وه ته ماشا ئه که‌ی و وها دیته به رچاوت که بۇ تو ئه روانن؛ چونکی به قول‌نگ و قەلم و کەره‌سەی تاشین رەسمی سەر و رو خساریتکی داکیشراو و چاویتکی زاقی نه قووچاویان بۇ کراوه و ئهوان هیچ شتن ناییسن، چونکی چاوی بین تاو و قەواره‌ی بین گیان نابین به خاوه‌نی هەست و شوعور و دووره له نرخی ئاده‌میزادی خاوه‌ن فام و نور. جا ئه‌ی پىغەمبەری پایه‌دار.

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمِرْ بِالْمَرْفُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَنَاحِلِينَ﴾ ۱۹۹

تۆل له سەر یاسای رەسای خودا قەرارداوی خوت بژی؛ هەر ریگه‌یین که ئاسانه بۇ ده‌واخ خوت بېرىپايانا و خوت ماندوو مەکه به جۆرئ کارت بىن نەکرئ و به رابه‌ر بە پەيرەوه کانت لى بوردن و چاوبۇشى و سەرفى نەزەر بکە به پىشە بۇ خوت و هەر خزمەتى که ئاسانه و بۇ ئهوان ئەکرئ لیيان و هربگە و داواي بارى ناباريان لى مەکه و فەرمانیان بىن بده بۇ هەر شتنى که بۇ ئىنسان جوانه له جىهانا، له بىر و باوه‌ری چاک و كرده‌وهى به سوودى پاك و خwoo و رەوشتى كومەلايەتى به‌رز، وە ئەگەر گىرۋىدەي ئاده‌میزادى نەفامى بىن دەماخ بۇوي خۇتىيان لى دوور بگە و سەر

مهنیه سه ریان و خوت ماندو و مه که له به ریان هه تا به سه رهاتی چه رخی گه ردون
نه رمی ئه کا جا یا ئه مری و ئاشوبی داوینه ناگری یا ده گه ریته وه بُو مهیدانی
فام و ویژدان و مل رائه کیشی بُو فهرمانی یه زدان.

﴿وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِدْ إِلَّا اللَّهُ أَنَّمَا سَمِيعٌ عَلَيْهِ﴾

وه هر کاتن به هری کاره ساتی نابار وه یا گیرده بون به ئینسانی ناهه موار
وه یا دواکه وتن له مه بستی خوت له سه قه زای خودا شهیتان فرسه تی هینا و
وه سوه سه و دالله و دلگرانیه ک لیئی دایت، گورج پهنا داوا بکه له و زاته خاوهن
که ماله که ناوی «الله» یه؛ چونکی ئه و برباری ئه وهی داوه فهريادره سی ره به رانی
خوت بکا و به دل وا بزانه که هه موو کاتن به واتهی سه رزمان و به رازی نیهانی
دلان ئه زانی؛ چونکی به راستی خودایه هه موو رازی ئه بیستی و هه موو نیازی ده زانی
و ئه م فهريادره سی خودایه ته نه بُو تو نیه به لکوو ئه مه یاسای په روهدگاره له جیهانا
و هر وا بورو و هه روا ئه بی.

﴿إِنَّ الظَّرِيفَ إِذَا مَسَّهُمْ طَبَقَ فِيَ مِنَ الشَّيْطَنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا﴾

﴿هُمْ مُّبَصِّرُونَ ۚ ۲۱﴾

به راستی ئه وانه که له خودا ئه ترسن و په یوندی راستیان له گه لیا هه یه هر
کاتن که خه یالیک له لا یه نی شهیتان وه لیيان بدا و پالیان پیوه بنی بُو هه وادانیان
گورج بیری خودای په روهدگار ئه که نه وه و په نای بُو ئه بهن و خودایش زوو حالیان
له په ریشانیه وه ده گوری بُو شادمانی و چاویان بُو دیتنی ریگه راست ئه کریته وه.

﴿وَأَخْوَنُهُمْ يَمْدُونُهُمْ فِي الْغَيْثِ شَمَّ لَا يُفَصِّرُونَ ۚ ۲۲﴾

به لام برا ناپاکه کانی کافره کان و بتپه رسته کان نه ک نهوان رزگار نه کهن له گومپایی
به لکوو هیزیان زور نه کهن لهو بیره تاریکهدا و لهو ریگه لاره باریکهدا و پاش
نه ویش کوتایی ناکهن له پال پیوه نانیان ههتا به دبه ختیان نه کهن.

ریسراهونی شه و بی شوولهی چرا	به زه حمهت نه گهن له دهشت و دهرا
زور به ئاسانی دیتهوه سهرا	چرا به دهستی هوشیاری سهربهست

﴿وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِثَابَةٍ قَالُوا لَوْلَا أَجْتَبَيْتَهُمْ﴾

کاتنی که نه و کافره موشریکانه داوای نایه تیکت لین بکهن له وئنهی ئایاتی قورئان
که باسی شتن بکا له مه بهسته کانی نهوان یاخود داوای دهربیرینی موعجیزه یه کت
لئن بکهن و تویش بوت نه کری و ماتل بیی نهوانه نه لیین: نه وه بۆچی خوت ریکت
نه خست؛ چونکی گومانیان وايه که نایه ته کانی قورئان له وتاری خویه تی و نه و
شنانه که بؤیان ده رئه بېرى له دروستکراوی خوین! حاشا!

﴿قُلْ إِنَّمَا أَتَيْتُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَّبِّيِّ﴾

تو بلن نهی پیغەمبەری خوشە ویست: من هەر نه کە وە شوینی نه و ئایه تانه کە
خودا به وە حى رەوانەیان نه کا بۆم و ناتوانم له خۆمەوە وتارى دروست بکەم و
ھەركارى کە له لایەنی منهو رو و بدا و بیین به دەلیل لە سەر پیغەمبەرایەتى من هەر
لهوانە یە کە له لایەنی خوداوه بۆم نه کری.

﴿هَذَا بَصَائِرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدَىٰ وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُقْرَمُونَ﴾

وە جوملهی ئایاتی قورئانی پیروز کە وا ئىمە ئەيان خوینىنەوە و ئىوه ئەيان بىسنى
ھەموو له خوسووسى بير و باوهەر و كردهوه و خwoo و رەھوشتەوه ھۆى چاپروونى
و ھۆى شارەزايىن له لایەنی خوداي ئىوهوه و ھەركەسى بکەويتە دووی رووناکى

ئەوانە گومرا نابى و ئەو ئایاتە ھيدايەت و شاره‌زايى و مىھرەبانى رەسان بۇ كۆمەلنى كە ئىمانيان به خودا و پىغەمبەرى خودا بىن.

جا مادام ئەم قورئانه ئەوهندە پېرۋەزە و ھۆى بەختىارييە بۇ عالەمى خاواهە باوھەر.

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَأَسْتَمِعُوا لَهُ، وَأَنْصِتُوا لِلَّهَمَّ تِرَحْمُونَ ﴾ ٢٤

كاتى كە ئەو قورئانە خويىزرايەوە لە نزىكى ئىوهدا گۇنى لى رابىگەن بۇ ئەوهە كە لەفەكانى وەربىگەن، وە لەو كاتەدا بىن دەنگ بن با ھەموو كەسى بە قەى حاڭ كەلىمەكانى لى دەركەھۆى و بەقهى هيپى دل لە مانايان ئاگادار بىن، ئومىد ھەيە كە لە لايمى خوداوه رەحمەتان بىن بکرى و يارمەتىتان بدرى بۇ وەرگەتنى ئەلفاز و فامى مەعنایان و رەفتار پىتكەرنىان بۇ ئەوهە بىن بە ھۆى بەختىارييان.

بىان لە ھۆى وارىدبۇونى ئەم ئايەتەوە گەلى فەرمۇودە ھەيە:

يەكەم: كە فەرمۇودە حەسەنى بەسرى و زاهىرييە ئەمەيە كە ئەم ئايەتە لەسەر عومۇمى خۆى ئەپوا، واتە هەر كاتى و لە هەر شوينى قورئانى پېرۋەز خويىزرايەوە واجبه لەسەر ھەموو موسۇلمانىكى بالغى عاقل كە بىن دەنگ بىن و گۈئ بۇ قورئانە كە رابىگەن ھەتا تەواو ئەبىن.

دووھەم ئەمەيە: نازل بۇوە لە حەرامكەرنى قىسە كەردىدا لە كاتى خوتىھى جومعەدا، واتە مەبەست لە قورئان - لىزەدا - خوتىھى بە مەجاز.

سېتىھەم ئەمەيە: نازل بۇوە لە حەرامكەرنى قىسە لە ناو نویىز، وەختى خۆى لە سەرەتاي ئىسلامەوە لە نویىزا قىسەيان ئەكەرد، ئەيانوت: سەلام لەسەر فلان و سەلام لەسەر فلان، جا بەم ئايەتە مەمنع كران.

چوارەم ئەمەيە: كە نازل بۇوە بۇ تەركى جەھر بە قىرائەت. واتە دەنگ بەرز كەردىھەوە بە خويىندى قورئان لە پىشى ئىمامەوە.

ریوایت کراوه له ئابو هوره برهه فرموده تی: ئام ئایه ته نازل ببوه له بهرزکردنوهی دنگدا له پشتی حهزره توه فرموده و بق هیزدان بهم قسه ئه نووسم: مولیم ریوایتی کرد وله عیمرانی کورپی حسنه نهوه ئلی: حهزره نویزی نیوه‌پوی بق کردین یا نویزی عمسر و له پاش نویزه‌کهی فرمومی: کامتان ببوه له پشتی منهوه سوره‌تی: «سبع اسم ربک الأعلى...» ئی خویند؟ پیاوی عه‌رزی کرد: من خویندم. جا حهزره فرمومی: به راستی زانیم که بازیکتان دلی خستمه خه‌ته‌رهوه به خویندنی ئه سوره‌تاه. واته به هۆی دنگ بهرز کردنوهکهی ئه ووهوه دلم که‌وتە دالغه‌وه.

وھ ریوایت کراوه له عوبادهی کورپی سامیتهوه ئلی: حهزره نویزی بیانی کرد بـلام قورئان خویندنی بـلاوه گران ببوه له نویزه‌دا کاتن ته‌واوی کرد فرمومی: به راستی من حالی بـووم که ئیوه له پشتی ئیمامه‌وه قورئان ئه خوین، عه‌زیان کرد بـلی ئه خوینین یا ره‌سووله‌للا. فرمومی: نـکـهـنـ هـیـچـ مـخـوـینـ مـهـگـمـ تـهـنـیـاـ «أـمـ الـكـتـابـ» وـاتـهـ سـوـرـهـ تـیـ فـاتـیـحـهـ.

جا ئیمامی شافیعی علیه السلام ئیستیدلالی کرد ووه بهم دوو حه‌دیسه و بهو حه‌دیسه که فرمومیه تی: نویز دروست نییه بـقـورـئـانـ خـوـینـدـنـ وـ نـوـیـزـ درـوـسـتـ نـیـیـهـ بـیـنـ خـوـینـدـنـیـ سوره‌تی فاتیحه، و به فرموده‌ی خودا که فرمومیه تی: «فاقرؤا ما تیسر منه». ^۱ که واجبه مئموم لـهـ پـشـتـیـ ئـیـمامـهـوـهـ فـاتـیـحـهـ بـخـوـینـیـ بـهـ پـهـنـامـهـ کـیـ بـهـ جـوـرـیـ خـوـیـ دـهـنـگـیـ خـوـیـ بـبـیـسـیـ وـ نـهـبـنـ بـهـ هـۆـیـ سـهـرـلـیـ شـیـوانـیـ باـقـیـ مـهـمـوـمـهـ کـانـ لـهـ گـلـیـاـ. وـ یـاسـایـ «شـافـیـعـیـ مـهـزـهـبـ»ـ وـ هـاـتـوـهـ وـ کـوـوـ لـهـ «مـهـجـمـوـعـیـ ئـیـمامـیـ نـهـوـهـوـیـ»ـ دـاـ هـهـیـهـ کـهـ لـهـ نـوـیـزـهـ ئـاشـکـرـاـکـانـاـ،ـ وـ کـوـوـ نـوـیـزـیـ بـهـیـانـیـ وـ مـهـغـرـیـبـ وـ عـیـشـاـ،ـ کـاتـنـ کـهـ

۱. المرمل؛ ۲۰

ئیمام فاتیحه ئەخوینى مەئمۇوم گۈئ رائەگرئ و بىن دەنگ ئەبىن ھەتا ئەگاتە «ئامىن» لەويىدا مەئمۇومە كان له گەل ئیماما ئامىن ئەكەن، جا ئیمام بىن دەنگ ئەبىن و لەو ماوهدا دوعایە کى تايىھتى ھەيە ئەيخوینى، كە ئەم دوعایە: «اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَ بَيْنَ خَطَايَايِي كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ، وَنَقِّنِي مِنْ خَطَايَايِي كَمَا يَنْقِي الشَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَاغسلنى من خطایایي كما يغسل الشوب بالماء والثلج والبرد». وە لم ماوهدا مەئمۇومە كانىش فاتیحه ئەخوینى بەم جۆرە ئەتوانى گۈئ لە خوینىنى ئیمام راپگەن بۇ ئە سوروه‌تە ياخوینى ئەتەنەن كە لە پاش فاتیحه ئەيان خوینى. وە لە نويىزى پەنامە كىدا مەئمۇومە كان لە پاش ئیمام نېھت دېتىن و «تەكىرى تەحھەرۇم» ئەكەن و دوعايى «استفتاح» ئەخوینى و سوروه‌تى فاتیحه ئەخوینى لە ھەموو رکاتە كانا، وە لە دوور رکاتى يەكم و دووهەمدا سوروه‌تى يا چەن ئايەتى لە قورئان ئەخوینى، بەم جۆرە لە گەل ئیمامدا ئەرۇن تا سەلام ئەداتەوە.

وە لە تەفسیرى ئەبۇو سعوودا ئەلىن: «وَ أَمَا خارج الصلاة فعامة العلماء على استحبابها». وە لە تەفسیرى جەلالەيندا ئەلىن «نزلت في ترك الكلام في الخطبة و عبر عنها بالقرآن لاستعمالها عليه. وقيل : في قراءة القرآن مطلقاً».

وە لە حاشىيە «جمل» دا ئەلىن: «وقوله: في قراءة القرآن مطلقاً. أي فالأمر للندب». من ئەلىم: ئەوهى دل لەسەرى دامەزى ئەمەيە: ئەگەر ئەم ئايەتە بۇ نيرشادى كافرە كان بىن بۇ گۈئ راگرتۇن لە قورئانى پىرۇز و بىن دەنگ بۇونيان و بىر كردنەوهيان لە مەعناكە ياخوو گەلىن لە موفەسىرە كان فرمۇوييان، ئەوهى ديارە، وە ئەگەر خيتاب بىن بۇ موسۇلمانان كە لە كاتى بىستى قورئانا گۈئ راپگەن و بىن دەنگ بىن ھەتا سوودى لىنى وەرگەن ئەوه ئەمرە بۇ نەدبە، واتە: گۈئ راگرتۇن لە قورئان و بىن دەنگ بۇون لە كاتى بىستىيا مەندۇوبە و سوننەتە بە قەرينهى ئەوه كە حەزىزەت عَلَيْهِ السَّلَامُ

ئەمرى نەكىد بەو كەسانە كە لە پىشىيە وە قورئانىيان خويىند لە نويىزا نويىزە كە يان بىكەنە وە عىبارەتى واى نەفرمۇو كە بىنى ھەرەشەيلىق بىن و بەيانى گوناھ بىكا، ئەوهندەي فەرمۇو «خالجنىها» واتە كەلىمە كانى لە من تىك ئەدا. وە ئەمە بۇ گۈي راگرتى ئەو مەئمۇومانىيە لە خويىندن لە نويىزا، وە ئەمما لە غەيرى نويىزا، وە كۇو ئەبۇو سعوود فەرمۇو يەتى، عامەي عالىمە كان لە سەر ئەوەن كە بىن دەنگ بۇون و گۈي راگرتىن لە قورئان سۈننەتە.

بەلىن لە كاتى خويىندنى قورئاندا دەنگ بەرزەوە كردىن لە وتارا بە جۆرى كە تەشويش بىدا بە خەلک لە بىستى قورئانا ئەوە حەرامە مادام ئەو خويىندنە لەو كاتەدا مەشروع بىن، واتە نەبىن بە هۆى تەشويش لە سەر نويىزىكەر، يا ھەراسىكىدىنى نەخۇش و نوستۇو، يا نەبىن بە مانىع لە فيربۇونى حوكىمېتىكى واجب يَا مەندوب وە كۇو لە كىتىيە شەرعە كاندا بە درېزى باس كراوه.

﴿وَأَذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهَرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾

وە يادى خوداي خوت بىكە لە نەفسى خوتدا بە جۆرى كەس بىنى نەزانى خودا نەبىن حالت وابى زۆر خوت كىز بىكە لە بەرابەرى ئەو لە سەر كەمتكەرخەمى و دواكەوتىن لە يادى ئەو، وە زىكىرى خودا بىكە و ناوى بىبە و باسى بىكە بە سەناخوانى وە كۇو «الحمد لله» و بە تەنزىيە و دوورخىستەنەوە لە نوقسان وە كۇو «سبحان الله» و بە تەوحيد - بە يەكتاسىنىن وە كۇو «لا إله إلا الله» و بە داواى لىن خوش بۇون و لەش ساغىن وە كۇو: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكُ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ» و بە داواى دامەززان لە سەر حەق وە كۇو: «اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ» و بە پەنا گىرتىن بە رەحمەتى لە غەزىبى وە كۇو: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرَضَاكَ مِنْ سُخطِكَ وَبِعَفَافِكَ مِنْ عَقُوبَتِكَ» و بە داواى بەش و بارەي

ههندوو جیهان وه کوو: «ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة وقنا عذاب النار»^۱
بلاام ئه مانه هه مهو به پایه‌ی نرمتر له واته‌ی ثاشکرای وا که خهـلکی لهم لاو له ولاوه
بیسین.

﴿بِالْغُدُوٰ وَالْأَصَالِ﴾

وه ئم يادی خودا و زیکری زاته له سبه‌ینیکان له پاش دهرهاتنى رۆژ وله
ئیوارانا پاش عه‌سره‌کان، وه ئیحتمالى هه‌یه که باسى بەيانى و ئیواران، کینايه بىن له
ده‌وامدان به ياد و زیکری خودا به قەرينه‌ی ئوهدا که له پاش ئوانووه ئەفرمۇیت:

﴿وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾ ٢٥

کە نەھييە له حەزرت صلوات الله عليه وآله وسليمه له سەر زاهىرى سياقى ئايەتە‌کان، لەوە کە له کاتى
له کاتە‌کانى ژيانيا خودا فەراموش بکا و بىن ئاگا بىن له زیکری به دل يا به زمان، به
پەنامە‌کى يا به ئاشکرا.

ئاگادار بن! له سەر ئەم نووسراوى منه لەم ئايەتە پېرۋەدا باسى دوو شت هه‌یه:
يە‌کەم: زیکر به دل کە مەشھورە به «زیکری قەلبى» و ئەھلى تەسەرووف زۆر
بە گەرم ئېگىرن، خواه زیکری جەلالە بىن يازیکری «لا إله إلا الله» وە هەركام
لەمانه ياساي تايىەتى خۆى هه‌یه و به هىچ جۆر زمان پەيوەندى پەيانووه نىيە. وە
مەعنای تەواوى ئەمە بۇ ھەموو كەسى دەوامە له سەر يادی خوداي تەعالا به دل.
دووەم: زیکری زمان، وە ياساي مەشروعى ئەمەيە کە كەمتر بىن له جەھرى
عادەتى به جۆرى وەها خەلک قەلس بکا، وە ئەم زیکری زمانه دوو جۆرە زیکر
ئەگرىتەوە، يە‌کەميان زیکری نەپىنى شەرعى وەها كابرا تەنيا خۆى بىسین، دووەميان

زیکری ناشکرا که وها بین ئهو کەسانه وان له پالیا بیبیسن و مەعنای: «دون الجھر من القول» نەمەيە نەگا به پایەین خەلک قەلس بکا، چونکى ئهو جۇرە له زاتى خۇريا مەشروع نىيە و هەر كاتىك بىتىھە هوئى نىز عاجى خەلک حەرامە. بەلام له كىتىبە تەفسىرە كانا وا بەيان كراوه كە مەبەست لەم ئايەتە هەر زىكىرە بە زمان بەلام بەو جۇرە بىن كە خۇرى بىبىسىن و نەگاتە پایەن ناشکرا. وە بازىكىيان فەرمۇۋانە: ئەم ئايەتە ئەمە بە مەئمۇومىن كە فاتىخە و سورةٰ نور ئان لە پىشى ئىمامەوە بە پەنامەكى بخويىن، وەها كە نەبىن بە تەشۈش بۇ باقى نويىزىكەرەكان. جا خودا بۇ تەئىيدى نەمرى خۇرى بە ئادەمیزاد كە زىكىری خودا بىكەن فەرمۇوى:

﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَيِّرُونَهُ وَلَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴾

ئەو کەسانەي کە خاوهن پايه و نزىكىن لە خوداي پەروەردگارى تۆوه وەکوو پىغەمبەرە كان عليه السلام و فريشته كانى بارەگاى بارى تەعالا و پياوه خاوهن ھەستەكان، قەت خۇيان بە زل ناگىن بە جۇرە لابدەن لە عىيادەت و بەندەيى خودا و بە دەۋام تەسيحاتى ئەكەن و تەنزيھى لە كەمى و كورتى ئەكەن و هەر بۇ ئەو سوجىدەي بەندەيى ئەبهەن.

بىزانى! هەر كاتى يەكى ئايەتنى لە ئاياتى سوجىدەي تىلاوهتى خويىندا و سوننەتە بۇ خۇرى و بۇ ھەركەسىن گۈنى لىنى بىن سوجىدەي تىلاوهت بىا و سوجىدەي تىلاوهت چواردەيە:

يەكەم: لە ئاخىرى سوروهه‌تى «ئەعراف»دا.^۱ دووھم: لە سوروهه‌تى «رەعد» لە لاي
«بالغدو والاصال»^۲دا، سېيھم: سوروهه‌تى «نە حل» لە لاي # ويفعلون ما يۈمىرون^۳ دا،
چوارھم: لە سوروهه‌تى «بەنى ئىسرائىل» [ئىسراء] لە لاي # ويزيدھم خشوعاً^۴ دا. پىنچەم:
لە سوروهه‌تى «مەرييم» لە لاي # خروا سجداً و بکياً^۵ دا. شەشم و حەوتەم: لە سوروهه‌تى
«حەج» لە لاي # إِنَّ اللَّهَ يَفْعُلُ مَا يَشَاءُ^۶ و لە لاي # وافلوا الخير لعلكم تفلحون^۷ دا.
ھەشتم: لە «فورقان» لە لاي # وزادھم نفراً^۸ دا. توهەم: لە «نەمل» لە لاي # رب العرش
العظيم^۹ دا. دەھم: لە «الْمَ تَهْزِيل» دا [سەجدە] لە لاي # وھم لا يَسْتَكْبِرُون^{۱۰} دا.
يازدهم: لە سوروهه‌تى «حَمَ السَّجْدَة» دا [فصلت] لە لاي # وھم لا يَسْأَمُون^{۱۱}.
دوازدهم: لە سوروهه‌تى «النَّجْم» لە لاي # فَاسْجَدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا^{۱۲} دا. سيازدهم: لە
سوروهه‌تى «ئىنىشيقاق» لە لاي # وَإِذَا قَرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ لَا يَسْجُدُون^{۱۳} دا. چواردهم:
لە سوروهه‌تى «عَلَهُق» لە لاي # وَاسْجُدْ وَاقْرَبْ^{۱۴} دا.

بەلام سوجدە سوروهه‌تى «صاد» لە لاي ئايەتى # وخر راكعاً و أتاب^{۱۵} دا ئوه
سوجدە شوکرە و سوجدە تىلاوەت نىيە.

وھ سوجدە تىلاوەت پىويسىتى بە تەھارەت و داپۇشىنى عھورەت و رووكىدە
قىبىلە ھېيە و ئەگەر لە ناو نويىزدا بۇو ئەبىن «اللَّهُ أَكْبَر» بىكا بە بىن بەرزەوھ كەرنى
دەستەكان و دانھوئ بۇ سوجدە و سەرېھرزمەوھ كا و دەست بىكانھوھ بەھو شوئىنە كە

۱. ئايەتى؛ ۲۰۶	۲. ئايەتى؛ ۱۵	۳. ئايەتى؛ ۵۰
۴. ئايەتى؛ ۱۰۹	۵. ئايەتى؛ ۵۸	۶. ئايەتى؛ ۱۸
۷. ئايەتى؛ ۷۷	۸. ئايەتى؛ ۶۰	۹. ئايەتى؛ ۲۶
۱۰. ئايەتى؛ ۱۵	۱۱. ئايەتى؛ ۳۸	۱۲. ئايەتى؛ ۶۲
۱۳. ئايەتى؛ ۲۱	۱۴. ئايەتى؛ ۱۹	۱۵. ئايەتى؛ ۲۴

هه یه تی له نویزه که بایا، وه نه گهر سوچده که له ئاخري سوره تدا بیو و ئه وه سوننه ته که راسته وه بیو شتى له و سوره ته يا سوره تیکى تر بخوینى جا بروات به روکو وعدا. وه نه گهر له غەيرى نویزا بیو «الله اکبر» بکا له گەل نیيەتى سوچده کەدا و دەست بەرزه وه بکا، جا بۇ جارى دووهم «الله اکبر» بکا بۇ دانەوین و دەست بەرزه وه نەکات، جا سوچده بیا و سەر بەرزه وه بکا له گەل تەكىبىدا و بە هەردۇو لادا سەلام بدانەوه. وه سوننه ته لە سوچده کەدا بلىت: «سجد وجهي للذى خلقه وصوره بحوله وقوته فتبارك اللہ أحسن الخالقين».

وە دەليل لە سەر سوچده تىلاۋەت ئەمە يە: ئىپنۇعومەر ﷺ ئەلىت: پېغەمبەر ﷺ قورئانى بە سەر ئەخويىندىنەوه و كاتى کە نە گەيشت بە ئايەتى سوچده «الله اکبر» ئى كىرد و سوچده ئەبرد و ئىتمەيش سوچده مان لە گەلدا ئەبرد، وه نه گهر قورئان خوينە کە سوچده ئەبرد با گۈنگۈرە کە سوچده بیا؛ چونكى ئەم سوچده سوننه ته بۇ هەردوويان و بەوه کە يە كىكىيان تەركى بکا لە سەر ئەوييان لا ناچى.

وە نه گهر ماوهى سوچده بىردى نەبۇو بلىت: «سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبير و لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم» ئەمە جىنگەمى سوچده کە نە گرىتەوه.

سورة الأنفال، مدنیة إلا من آية "٣٠" إلى "٣٦" مکیة و آياتها خمس و سبعون،
نزلت بعد سورة البقرة

اسووره تی ئەنفال، مەدینە بىيىه، مەگەر لە ئايىھەتى "٣٠" تا "٣٦" نەبىٰ كە
مەكە بىيىه، دواى سوورە تى بەقەرە هاتووە تە خوارەوە و "٧٥" ئايىھەتە]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَسْتَأْوِنُكَ عَنِ الْأَنْفَالِ﴾

پرسیارت لىنى ئەكەن ئەى پىغەمبەرى خۇشەویست لە حۆكمى غەنیمەت - ئەو
مالەى بە جەنگ وەرئەگىرى لە كافرەكان - وە چۈن بەش ئەكرى.

﴿قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾

تۇ لە وەلامىانا بلىنى: كە حۆكمى غەنائىم بۇ خودايە بە تەشريع كردن و دامەزراىدىن،
وە بۇ پىغەمبەرى خودايە كە شى بكتەوە بەو جۆرە كە خودا فەرمانى پىداوە، ئىتىر
كەس حەقى ئەوهى نىيە داواى هيچ بىكا لەو مالە بە خىلافى ياساى خودا.
لەفرى «ئەنفال» كۆى «نەفل» و بۇ مالى تالانى كە لە كافرانەوە دەست بکەۋى
بەكار دى؛ چۈنكى ئەوه زىادە بەشىتكە لە لايەنی خوداواه دەست كەوتۇو، وە بەو
مالەيش ئەوتىرى كە سوپاسالار بېيارى بىدا بۇ ئەو كەسانە ئەتوانى ئىشىتكى دىيارى

بە نرخ بکەن وە کوو چۈونە مەيدانى پالھاۋانىڭى كافر، وە ياخۇرىنى قەلائىن لە قەلاڭانى ئەوان، وە ياخۇرىنى دەنگوباسىئىكىان.

ريوايەت كراوه لە ئېبىنۇعە باسەوە حەزەرەت فەرمۇويەتى: يەكىن يەكىن بىكۈزى ئەوەندە و ئەوەندەي ھەيە. يەكىن يەكىن بىكۈزى ئەوەندە و ئەوەندەي ھەيە. جا كورپە گەنجه كان كەوتىنە خۆيان و رۇيىشتىنە ناو كورپە جەنگى بەدرەوە و پىرە كان لە دەورى ئالاڭەدا مايۇونەوە و لە پاش زالبۇون بەسەر كافرە كانا، جوانە كان ئەيانوت: ئىمە جەنگمان كردووە و تالانە كە بۇ ئىمە يە، وە پىرە كانىش و تىيان: ئىمە يىش پىشى ئىوهمان گىرتىبوو يارمەتىمان ئەدان و حەقى ئىمە يىشى تىايە.

جا حەزەرەت حەزەرەت وە کوو يەك بەشى كرد بەسەريانَا.

وە رىوايەت كراوه لە سەعدى كورپى ئەبى وە قاسەوە ئەللىق لە رۇئى «بىدر» عومەيرى برام كۈزرا منىش چۈوم لە تۈلەي ئەوا سەعىدى كورپى عاسم كوشت و شىمىزىرە كەيم هىتا بۇ لاي حەزەرەت و عەرزم كرد: ئەمە شىرىھە كەي سەعىدە من كوشتووە بىدە بە خۆم. حەزەرەت فەرمۇوى: نە مالى منه و نە مالى تۆيە بىزانىن خودا ئەمرى چۈنە! بىرۇ بىخەرە ناو تالانە كە، منىش زۆر دلگەران بۇوم، ئەوەندەي بىن نەچۈو ئەم ئايەتە نازىل بۇو، جا حەزەرەت هات بۇ لام و فەرمۇوى: داواي ئە و شىرىھە سەعىدتلىٰ كردم و نە متوانى بىتەمەن ئىستە بۇو بە حەقى تو بىرۇ وەرى بىگەرە بۇ خۆت.

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْتِكُمْ﴾

لە خودا بىرسىن و لە ناو خۆتانا ئاشووب مەگىرن و ئەو گىرى و گۆلە و ئەو ئازار و بىزازە وا لە ناو تانا دوورىيان بىخەنەوە لە خۆتانا و دلتان دەرەھق بە يەك باش بىكەن.

﴿وَأَطِيعُوا أَللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴾١

وه فهرمانی خودا و پیغمه بری خودا و هر بگرن ئه گهر به راستی موسولمان و ئیمانتان دامه زراوه.

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ ﴾٢

خاوهن ئیمانه راسته کان ئهو کەسانه ن کە ناوی خودا برا له لایانا دلیان ئەله‌رزى و له هەبیه‌تی خودا ئەترسى.

﴿وَإِذَا تُلِيتُ عَلَيْهِمْ أَيْمَنُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَنًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾٣

وه کاتى کە ئایاتى خودایان بەسەر ئەخويزىريته وئه و ئایاتانه ئەبن به ھۆى زياد بۇونى ئیمان بۇ ئەوان و دلیان دائمه زرى و سینه‌يان گوشاد ئېبى و پەريشانى له دلیانا نامىنى و هەر پشت به خوداي خۆيان ئەبەستن بۇ پېرۇزى و بهختيارى له دنيا و قيامه‌تا و نارپاوان بۇ دەسکەوتى دنيا و ناكەونه شوين کيشمان كىشى تەماعى تالان يا مالى موسولمانان.

﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمَمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴾٤

وه ئهو کەسانه کە بەلگە دىتنەوە لەسەر ئیمانه کەيان به بەجى هيستانى ئه و نويزە کە يەكىكە له پايه خاوهن ما يەكانى نىسلام، وە بهو کە ئه و مالەي داومانه پەيان بەشىكى سەرف ئەکەن بۇ باقى موسولمانان له رىنگەي خودادا واتە مال و دارايىه کە وا له دەستيانا و نەچەقىوھ بە دلیانا.

﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَتُ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ ﴾٥

كَرِيمٌ

ئه و که سانه که دارای ئه و سیفه تانه بیون ئهوان خاوهن ئیمانی راستین و بۆ ئهوانه هه یه چەن پایه‌ی بەرز له حورمهت و چەن باله‌خانه‌ی خاوهن پله‌یان هه یه له به‌هه‌شتا و چاوپوشی خودایان بۆ دى له و تاوانانه که به پیشی هه‌وای نهفس هاتووه به سه‌ریانا و رزق و رۆزییه کی به که‌رامهت و به حورمه‌تیان هه یه له به‌هه‌شتا.

﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ إِلَى الْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرَهُونَ﴾

ئه م حاله که جوانه کان بیویان له هۆی ئه‌وه‌وه که ده‌سکه‌وتی بەدر هه‌موو نه‌درا به‌وان و بەش‌کرا له ناویانا وەکوو یەک و ئه و ئه‌نجامه خیتەر به سووده که له و بەش‌وه په‌یدا ئه‌بىن و ئهوان نایزانن وەکوو ئه‌وه‌یه که خودای تۆ تۆی ده‌رکرد له خانه و جیگھی خوت له مەدینه‌دا به حیکمەتی خۆی له گەل‌هاوری‌تکانتا له موهاجیر و ئه‌نسار بۆ سەر کاروانی قوره‌یش که له شامه‌وه گەرایه‌وه بۆ مەککه. وە له و کاته‌دا تاقمین له موسولمانه کان له و دلگران بیون که خەتى رۆیشتستان له کاروانه‌کە‌وه گۆری بەره و سوپای ئه‌ھلى مەککه، ئهوانه که هاتبیون بۆ رزگار کردنی کاروانه‌کە و بۆ جەنگ کردن له گەل‌ثیوه‌دا.

﴿يَجْدِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا نَبَيَّنَ﴾

وە ئه و تاقمە دلگرانه موجاده‌لیان ئه‌کرد له چوونه ناو ئه‌مرئ که خودا بپیاری دابوو له پاش ئه‌وه ده‌رکه‌وت بۆ حەزرت که پیویسته ببىن، وەکوو جەنگ کردن له گەل‌کافره‌کانا وە ئه‌یانوت: ئىمە هەر بۆ بەرانگاری کاروان هاتووین و نارقوین بۆ جەنگ؛ چونکى به خەیالى شەپ نه‌هاتووین و چەکى باشمان پى نىيە و ئەم جەنگە زیانه بۆ ئىمە.

﴿كَانُوا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴾

وە لەو كاتى موجادەلدا ئەوهندە ناھىز بۇون لە روېشتىيان بۆ جەنگ وەك بۇ مردن بېرىن و گومانيان وابۇو ھەموو ئەفھوتىن و ئەوانىش ئىان روانى بۆ ئەسباب و نىشانەي مردن كە بىرىتى بۇو لە كەمى خۇيان و زۇرى دوزمن و لە بىچەكى و خۇيان پېچەكى دوزمن و لە بىئىستىعدادى و بىئىمادەيى خۇيان و بۆ ئىستىعدادى دوزمنەكان.

وە درىزەي باسە كە ئەمەيە كە كاروانىكى قورەيش لە شامەوە ھاتەوە رووبەرووى مەككە و مالىتكى زۇريان بىن بۇو، چىل سوارىش پاسەوانى بۇو كە ئەبۇو سوفيان و عەمرى كورپى عاس و مەخرەمەي كورپى نەوفەل و عەمرى كورپى هيشام لەو سوارانە بۇون. جوپەتىل ھەوالى گەرانەوەي نەم كاروانەي دا بە حەزرتە حَسَنَة و ئەويش ھەوالى دا بە ئەسحابە كان ئەوانىش پىيان خۇش بۇو بېۋن بۆ ئۇ كاروانە؛ چونكى مالىتكى زۇر و لەشكەرىكى كەمى لە گەلدا بۇو، كاتى دەرچۈون لە مەدینە مۇنەوەرە ئەم باسە گەيشت بە ئەھلى مەككە و ئەبۇو جەھل روېشىتە سەر بانى كەعبە و بانگى كرد: خەلکى مەككە پەل بىخەن و فريايى مال و دارايىيە كەتان بىخەن بە سوارە و پىادەوە؛ چونكى نەگەر موحەممەد ئەم كاروانە بىگرى ئىتىر ئىۋە دائەكەن و قەت رىزگار نابىن.

جا ئەبۇو جەھل بە سوپايى مەككەوە كەوتە رى بەرەو سەرچاوەي بەدر كە ئاۋىزىكە لە بەينى مەككە و مەدینەدا و سالىنى رۇزى عەرەبە كان لەو شۇينەدا گىرد ئەبۇونەوە. وە لەو كاتەدا ئەوان گەيشتنە نزىكى بەدر پىغەمبەر حَسَنَة و هاۋپىتىكانى لە شىوي «دفران»دا بۇون و جوپەتىل ھاتە خوارەوە بۆ لاي و وەعدهى پىدا كە: ياكاروانە كەدى دەسگىر ئەپىن، يابە سەر سوپايى كافرە كاندا زال ئەپىن. جا حەزرتە حَسَنَة لەو شۇينەدا

راویّزی کرد به هاوردینکانی؛ بازیکیان لهم راویّزه دلگران بعون و ویان: تو بوجی وه حتی خوی باسی جهنگی مه‌که‌ییت بونه کردین تا خومان بونه شهر ئاماذه بکه‌ین؟ ئیسته جهنگ بونه ئیمه دهست نادا حمزه‌رت صلی اللہ علیہ و آله و سلم فرمودی: ئیمه له راستیدا بونه کاروانه‌که هاتین وا ئیسته کاروانه‌که له ریگه‌ی که‌ناری دهربیاوه ده‌رچوون و ئه‌بیو جه‌هل به سویای ئه‌هلى مه‌که‌وه هاتووه بونزیکی ئیمه با برقوین جهنگ بکه‌ین له‌گه‌لیانا، ئه‌وانیش ویان: نه‌خهیر هر برقوین به شوینی کاروانه‌که‌دا، جا له‌ویتا حمزه‌رت صلی اللہ علیہ و آله و سلم رقی داهات و ئه‌بوبه‌کر و عومه‌ر ههستان قسیان کرد و قسمی باشیان کرد له بونه پیویسته به فرمانی حمزه‌رت صلی اللہ علیہ و آله و سلم رهفتار بکه‌ین. جا میقدادی کورپی عمر وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا فرموده برق بونه هر کاری که خودا ئه‌مری بعن کرد و دویت ئیمه واين له‌گه‌لنا له هر شوینیک بی و به وینه‌ی به‌نی ئیسرائیل نالیین: «فاذهب أنت وربك فقاتلا إنا ه هنا قاعدون»^۱ وه ئه‌لیین: «اذهب أنت وربك فقاتلا إنا معکما مقاتلون». حمزه‌رت له‌ویدا زهرده‌خنه‌یه کی کرد.

جارووی کرده کومه‌لی ئه‌نسار و فرمودی: «أشيرا على أيها الناس» لمویا سه‌عدی کورپی مه‌عاز صلی اللہ علیہ و آله و سلم راسته‌وه بیو و عه‌رزی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا مه‌بسته ئیمه‌یه؟ فرمودی: به‌لی، ئه‌ویش وتی: ئیمه ئیمانمان هیناوه پیت و باوه‌رمان پی کردووی شایه‌تیمان داوه که ئه‌و دینه تو هیناوته حقه و راسته و له‌سهر فرمان و هرگرتن و ئیتاعه کردن په‌یمانمان پی داوی و عه‌هدمان له‌گه‌ل کردووی، که واين بونه کوئ ئه‌پرتوی فرموده واين له خزمه‌تتا سویند بهو که‌سه‌ی توی ناردووه به حهق ئه‌گه‌ر بفه‌رمودی برپونه ناو ئه‌و دهربیاوه ئه‌پرینه ناوی و هیچ که‌س له ئیمه دوا ناکه‌وئ و دلگران نایین له‌وه که له‌گه‌ل تودا بگه‌ین به دوزمنه‌که‌مان و جهنگ بکه‌ین. وه

۱. المائدة: ۲۴

ئیمه له کاتی جه نگدا خوگرین و به راستی مهیدانداری ئەکەین کاتی بگەینه دوزمن، وە ھیوم وايە کە خودا چاوت روون بکاتەوە به ئیمه و بەو کردەوە یە کە له ئیمهوە ئەبیینى.

جا حەزرهت ﷺ گەلنى دلشاد بۇو فەرمۇسى: «سِيرُوا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ
وَعَدَنِي إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ، وَاللَّهُ لَكَانِي أَنْظَرَ إِلَى مَصَارِعِ الْقَوْمِ».

وە لەم باسەوە دەركەوت کە بازى لە ئەسحابەكان خواتىيان لهسەر جەنگ نەبۇو
لەبەر بىن ئەسبابى و كەمى زمارە و زۆربەيان خواتىيان لهسەر جەنگ بۇو، وە لە
واقىعا سوپای حەزرهت ﷺ سىسەد و سىازىدە هەتا نۆزىدە بۇون وە تاقە دوو ئەسپ
سوارىيان تىدا بۇو: مىقدادى كورپى ئەسوھەد و زوبەيرى كورپى عەۋام. وە كافرەكان
لە ھەزار كەس زىاتر بۇون و ئامادەيش بۇون بۇ جەنگ بە ھەموو جۈرى، بەلام
يارمەتى لە لاي خوداوهىه.

**﴿وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ
ذَاتِ السَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾**

واتە: ئەم پېغەمبەرى خوشەويست باسى ئەو بکە کە خوداي تەعالا وادەي
دەسکەوتى يەكى لەم دوو كۆمەلەتان بىن ئەدا: ياكۆمەلە كاروانە كە بە ھەموو مال
و دارايىسەوە، ياكۆمەلە شەركەرە كانىيان بەم شىيە كە زال ئەبن بەسەريانا و گەلنى لە
پالەوانە كانىيان ئەكۈژن و گەلينكىيان بە دىل ئەگرن، بەلام خواتى ئىيە لهسەر ئەوەيە
كە كۆمەلە بىن درې كە ئارامە كە بۇ ئىيە بىن؛ چونكى بىن جەنگ و داوا دەست ئەكەوت
لە واقىعا كاروانە كە چىل سوارى تىدا بۇو كە شىرييان بە دەستەوە بىن و جەنگ بکەن
و ئەوانەيش بەرانبەر بە ئەسحابەكان قىيمەتىان نەبۇو.

﴿وَمُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكُفَّارِ﴾

و خودای ته عالیش خواستی له سهر ئوهیه که دینی ئیسلام دابمه زرینى و ره گوریشهی کافره کان بېپى. به کورتى ئیوه ئەتان ویست مالتان دهست بکەوی به بى جەنگ و ئىمەيش ویستمان کافر كز بىن و ئیسلام بەرزەوە بىن به هوی فەرمانى حۆیه وە.

لِيُحَقَّ الْحَقُّ وَبُطْلَ الْبَطْلُ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرُمُونَ

و خودا بؤیه خواستی له سه رنهوه بwoo، ههتا حهق دابمه رزی و به تال نه مینی
هه رچه ند کافره کان پیشان ناخوش بی:

إِذْ تَسْتَغْيِثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنَّهُ مُهْدِكُمْ بِالْفِتْنَةِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدَفِينَ ﴿٩﴾

و هئو دامه زرانی حمه و به ریاد بیونی به تاله لهو کاته دا بو و که ئیوه داوای پهنا
و یارمه تیتان نه کرد له خودا و خودای ته عالایش قه بولی هانا و هاواره کهی کردن
بهوه که فهرمومی ئهوا یارمه تیتان نه دهم به هه زار فریشتهی پیروز که حالیان وايه
نه خرینه شوینی موسولمانه کان یا بازیکیان دائے به زن به شوینی بازیکیان، یاخود
نه مانه دوو هه زار فریشتهی تر به شوینی خویانان دتنن.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشَرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

و خودای ته عالا ناردنی ئەو فریشتانه‌ی کرد به هۆی موژده و شادمانی بۆ ئیوه
له سهر زمانی پێغەمبەری خۆشەویست حَسَنَة و بۆ ئەوه که دلتان دابمەزري و له
و هسوھسە بکھوئی، و له واقیدا خودای ته عالا حەزرەتى له ناردنی ئەو فریشتانه
ئىگادار كردووه و ئەويش هەوالى به ياراني داوه ئەگەرنا نەوان ئەو فریشتانه پيان به

چاوشى دىيۇ، بەلىنى رىوايەت كراوه كە بازى لەو ئەسحابانە فريشته كانيان دىيۇ. وە رىوايەت كراوه لە «ابو اسىد» كە يەكىن لەو ئەسحابانە كە حازرى واقيعەتى بەدر بۇوە فەرمۇویەتى - لە پاش ئەوە كۆپر بۇوە - ئەگەر ئىمپۇر لە بەدرا لە گەلتان بوايم چاوم بىينايە ئەو جىنگەم پىشان ئەدان كە مەلائىكە ئىمپۇر لە دەرچۈو. وە يارمەتىش نىيە و نەسرەت بە فريشته و بە غەيرى فريشته هەر لە لايەنی خوداوهى، [بە راستى خودا بە دەسەلاتى كاربەجىئىه].

﴿إِذْ يُغَشِّيْكُمُ الْنَّعَاسَ أَمْنَةً مِنْهُ﴾

وە باسى ئەو منهتى خودا بىكەن لە سەرتان لەو كاتەدا كە خوداي تەعالا خەوهۇچىكە ئارد بۆ سەرتان و داگىرى كردن لە بەر كىشانى بەرگى ئەمېنى و ھىمنى بە سەر دلتانا و موبالات نەكردىنان بە وتووپۇزى ترسناكى ناوخۇ و بە كەمى و بىنچە كى خۆتان و زۇرى و پېچە كى دوزمنە كە تان، وە زۇر باش خەوهۇچىكە داگىرى كردن و بە خۆشى نوستن.

﴿وَيُرِيلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَآءَ لِطَهَرَكُمْ بِهِ وَيُنَذِّهَ عَنْكُمْ بِرِجْزٍ الشَّيْطَانِ وَلَيَرِيظَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُنَيِّثَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾

وە باسى ئەو منهتاني خودا بىكەن لە سەرتان كە لە شەوا نوستبۇون دوور لە ئاوى «بەدر» خودا لە ئاسمانە وە بارانى باراند و ئاوى رىزان بە سەرتانا بۆ ئەوە كە بە دەنتان پاڭ بىكاتەوە بەو ئاوه لە بىن دەسنوپۇزى و لەشپىسى و چىلک و عارەقى لەشتان و دلتان پاڭ بىكادەوە لە وەسوھەسى شەيتان كە خستىيە دلتانەوە بە هوى بىن ئاوى و دوورىتان لە «بەدر» وە بۆ ئەوە كە باوهە بېبىستى بە دلتانەوە و بۆ ئەوە كە راوه ستاتان بىكا لە سەر جىجاد لە رىيگە خودادا، ياخىتىن دابىمەزرىيەن لە سەر ئەوە عەرزە لمىنە كە باران پەھۋى كردىبووه و ئەمانە ھەموو منهتى خوداي تەعالان لە سەرتان.

بزانن! له باسی کاتی ئەم خەوەنوجىكە و باران بارينەدا گەلى قىسە كراوه. بازى ئەلى ئەمە لە ناوه‌راستى جەنگى «بەدر»دا بۇوه وەها خەوەناتووه بە سەريانا بە جارى شمشىر لە دەستيان دابىكەۋى ئۇوه كە دلىان بەو خەوەنوجىكە ئارامى وەربىرى، وە بازى وتۈويەتى لە پاش جەنگە كە بۇوه كە ئەمین بۇونەوه لە شەرى كافرەكان خەوەبردىيەوه. بەلام ئەمانە راست نىن و موافقى حەق ئەمە يە كە لە گەلى تەفسىرى باوه‌رپىتىكراوا هەيە كە خەوەنوجىكە شەوى پىش جەنگە كە بۇوه و حەزرەت ﷺ پاش ئەوه راۋىئى كرد بە ئەسحابەكان و بېرىارى دا بىن بۇ جەنگ لە گەل كافرەكان، هاتن دابەزىن لە شوتىتىكى لمىنى بىن ئاو لە نزىكى ئاوى «بەدر»ا كاتى دابەزىن كەوتىن دالغەوە كە ئەم شوتىنە بىن ئاوه و ئىيمە كەمین و دوژمن زۆرن، ئىيمە كەم چەكىن و ئەوان پېچەكىن و ئاومانلى دوورە بۇ غوسل و دەسنوئىز و چىشت و نان و خواردنهوە و گەلى دالغە كەوتە دلى بازىتكىيانەوه بە تايىبەتى ئەوانە كە دلىان بە جەنگەوە نېبۇو. بەلام مىھەربانى خودا زووبەزۇو بە خەوەنوجىكە داگىرى كردن و خەويانلى كەوت و باش نوستن و ھەر لە شەوهدا بارانىتىكى باش بارى و سېيىنى گۆمەلتەي زۆريان دروست كرد بۇ دەسنوئىز و غوسل و خواردنهوە و دلى لە دالغە پاك كردنەوە و عەرزە كەيشى پتەو كردهوە بۇ ھاتوچۇز بە ئاسانى، سېيىنى لە شوتىنە ھەستان و روپىشتن ھەتا دابەزىن لە عەرزى رەقى چەقاتا لە لاي ئاۋىتكە كە لە خوارى ھەموو ئاوه‌كانى «بەدر»ا بۇ لەويا «حەبابى كورپى مۇنزىر» عەرزى حەزرەتى كرد: ئەم دابەزىنە بە وەحىيە يَا لەسەر بىر و رايە؟

ئەوپىش فەرمۇسى: لەسەر بىر و رايە. جا عەرزى كرد: مادام وايە ئەم بەھەرمۇو با بېرىن لە لاي ئاوه ژوورووه كەدا دابەزىن و ھەموو ئاوه‌كان بىكەونە دەستى ئىيمە و كافرەكان لە ئاوه‌كان بىن بەش بىن.

فهرمومی: باشه و ئەمری فەرمۇو باریان کرد و لە لای ئاواي سەرروودا كە ئىستە والە بەردەمى مىزگەوتە كەدا دابەزىن و هەموو ئاواه کان كەوتە دەستى ئەسحابە کان. جا سەعدى كورپى مەعاز، لە ئەنسار الله، داواي ئەوهى كرد كەپرى بېھستن بۇ حەزرهت الله لە سەر ئەو ئاواه و بازى لە ياران لە خزمەتىا بن ئەگەر خودا سەرى خىستن بە سەر كافرە کانا ئەوه باشه ئەگەرنا با ئەو رزگار بىئى و نەكەوتىھە دەستيان بهم جۆرە كەپرىيکىان بۇ بهست.

جا هەر لە ويىدا هەموو لايى دلىان دامەزرا و نيشاتيان زىياد بۇو و حەزرهت الله دەستى كرد بە دلخوشى دانەوهىان و موژدەي ئەدا بە يارمەتى خودا بۇيان، هەتا ئەيفەرمۇو: ئەوه جىنگەي فلان كافرە كە ئەكۈزۈرى و ئەوه جىنگەي فلان كافرە تا ژمارەبىي. وە هيىشتا كافرە کان هەر دوور بۇون لە شويىنانە، وە دواي شەرە كە دەركەوت كە لە شويىنانەدا كۈزۈران و ئەو رۆزە پىنج شەممەي شازىدەي رەمەزانى پېرۋۇز بۇو هەر لە شويىنەدا مانەوه و شەويش لەۋى بۇون و سېھىنى رۆزى جومعەي حەقىدەي رەمەزانى موبارەك ئەسحابە کان دەرچۈون بەرەورپووی كافرە کان كە لييان نزىك بۇوبونەوە و رۆيىشتەن بۇ ئەو باسکە درىزە و لە رۆژئاواي بەدرا بۇ جەنگ كىدىن لەگەليان و حەزرهت الله دوو رىكەت نويىزى كرد و دەستى كرد بە دوعا و پارانەوە لە حوزوورى خودادا ياخود بە رىوايەتى دوغاکەي هەر لە ئىوارەي شەۋىي جومعەدا بۇو «بە عورفى موسولمانان» فەرمومۇي:

«اللَّهُمَّ هَذِهِ قَرِيبَةٌ قَدْ أَقْبَلْتُ بِخِلَائِهَا وَ فَخْرِهَا تَحَادَّكَ وَ تَكَذَّبَ رَسُولَكَ، اللَّهُمَّ فَنَصِّرْكَ الَّذِي وَ عَدْتَنِي، وَاللَّهُمَّ أَحْنِهِمُ الْغَدَاءَ»

ھەروا ئەپارايەوە هەتا ئەبوبەكر باوهشى پىداكىد و عەرزى كرد: «ياسول الله أبشر فالذى نفسي بيده لينجزن الله لك ما وعدك». ھەروا موسولمانە كانىش ھەر لەو

شوهدا له خودا نه پارانه و به ئىخلاس و دلگەرمى به ھيوای يارمه تى، جا له سېھىتى رۆزى جومعه له حەفدهى رەمەزانى له پاش دوو سال لە كۆچى حەزرەت ﷺ بۇ مەدینە جەنگ دامەزرا له بېنى ئەسحابە و كافرەكانا و حەزرەت ﷺ مشتى گللى هەلگرت و بەرهورۇوی كافرەكان فەرى دا و فەرمۇوى: «شافت الوجوه»: ياخودا رووی ئەو كافرانە ناشىرين بىن، واتە بشكىن و ناوجاوانىيان تال بىن بە هوى ئەو شىكەندەنە و، ياخود سەر و چاوابىان بەر شىر و تىر بىكەۋى و عەيدار بىن، وە ياخود بەرچاوابىان تارىك بىن و بەر پىي خۆيان نەبىن هەتا نىشاتىان بىن لە جەنگە كەدا. وە فيعلەن وايان بەسەرا هات.

﴿إِذْ يُوحى رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةَ أَنِّي مَعَكُمْ﴾

واتە دلتان دابىمەزريتىنە لەو كاتەدا كە خودا وە حى كرد بۇ لاي مەلاتىكە كە من وام لە گەل ئىتوھدا بە يارمه تى و كۆمەكى كىردىن بۇ موسولمانە كان.

﴿فَثَبَّتُوا أَذْلِيلَاتِ الَّذِينَ أَمْنَأْتُمْ﴾

ئىتوھيش ئەي فريشته كان مەئمۇر بن لە لاينى منه و بۇ نەوه دلى موسولمانە كان قايم بىكەن و داي بىمەزريتىن لە سەر جىهاد كردىن و نەترسانىن و مەرۋانىن بۇ زورى ژمارەي كافرەكان و پايە و مايە و شانىيان و مەزانىن زال ئەبن بە سەرتانا.

﴿سَأَلْقَى فِي قُلُوبِ الظَّالِمِينَ كَفَرُوا أَلْرَعْبُ﴾

بە راستى و تەئكىد ترس و بىم ئەهاويمە ناو دلى كافرەكانە و.

﴿فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ٢٧﴾

ئەي فريشته كان بىدەن لە لازۇورۇوی گەردنى كافرەكان و لىيان دەن بە شىر لە هەموو پەنجە و ئەترافى لەشيان.

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَمَن يُشَاقِقُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَكَارَهُ اللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾^{۱۳}

ئەم کوشتن و بىرىنە و ئەم زام و بىرىنەم دا بە سەر ئەو كافرانەدا لە بەر ئەمە كەزۆر دۇزمىنايەتىيان لە گەل خودا و پىغەمبەرى خودادا كرد، وە هەركەسى دۇزمىنايەتى لە گەل خودا و پىغەمبەرى خودادا بىكا ئەو خودا بەرابەر بەوانە سزاى سەخت و بىن سامانە. جا رۇو ئەكانە كافرە كانىش پىيان ئەفەرمۇيت:

﴿ذَلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكُفَّارِ عَذَابَ النَّارِ ﴾^{۱۴}

ئەو سزاىيە بۇ ئىۋەيە دەرى بىچىزىن و بىزانى كە سزاى سەختى نەبراۋە بە ئاگرى دۆزەخ لەبۇ كافرە كانە.

پىدار بن! لە سەر زاھىرى ئايەتى: «إِذْ يُوحِي رَبُّكَ» فريشته كان جەنگىيان كرد لە گەل كافرە كانا لە واقيعەي «بەدر»^۱ و لىيان كوشتوون و بىرىنداريان كردوون بە گۈزىرەي فەرمانى خودا. واتە ئەوانەيان كە ئاكاميان هاتبوو بە فەرمانى خودا لەو سەعات و رۆزەدا كۈزۈراون و بىرىندار كراون بە دەستى فريشته كان يا بە دەستى موسولىمانە كان. وە ئەو قىسە كە وتراؤه: بۇچى كەس چاوى نە كەوتۇرۇ بە فريشته يېن؟ يان بۇچى ھەموو كافرە كانىيان نە كوشت؟ چونكى ئەيان توانى ھەمووييان بىكۈزۈن بەلكۈر بە تاقى يەكتىكىيان ولاتى بەرباد نېبىن؟ واتە يەكى زۆر ھەلە و بىن سەر و بەرە چونكى فريشته مەنمۇرۇ غەيىن چاوى ھەموو كەس نايابىنى و دەست وەشاندىنى مەلايىكە لە هەركەسى لە سەر فەرمانى زاتى خودايە و جوپەرەئيل ناتوانى پەنجەي كەسى بېرى ھەتا خودا ئەمرى بىن نەكا: «لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمْرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمِرُونَ»^۲

۱. التحرير: ۶.

ئەوهندە دەستیان وەشاند کە ئەمربىان پېدرابۇو لەوە زیاتر نەیانتوانى. زیاد لەمە ئەگەر لە ھەر جەنگىكدا فريشته بىنە خوارەوە و دوژمنەكان بىکۈژن ئىتە قىمەت بۇ جىهادى ئەسحابە يا باقى موجاھيدان نامىنى.

وەلحاصلٌ ھەر كاتى خودا ويستى فريشته نازل بكا ئەيانىرى لەگەل رەوح و رەحىمەت و پېرۋىزى مەعنه ويدا بە جۆرى كە ئەفرادى سوپای موسولمان سەرمەست و سەربەست بكا و بە راستى مەيدان بىگرن و جىهاد بىكەن. ئىتە شەرت نىيە كاتى فريشته هاتە خوارەوە خودا لە سوننەت و رىبازى بىيارىدراؤى خۆى لابدا و بە جارى جىهان وىران بكا. وە لادان لە زاھىرى ئەم ئايەتە بە تەئۇلات و قىل و قال - بە بىر و باوهەرى من - يالە بىنھىزى باوهەرە وە يالە كەمى زانستە بە كىدارى خوداي تەعالا.

يا فريشتهى غەيىب لە دەستى بىگرى ئەبىن تەختە كەى پەنای مەولا بىن پىيوىستە شىفای زامى نەفسى بىن بىدا لە فىرعمۇن بىيگومان ئەمرى ئەبىن مەركەزى دەورەي ئىحسان بىن داي لە ھەر دلى بە نوور و تاوه رووناكى ناكا ھەزار چراپى رۆحى ئىنسانە ماباقى توپكىل بەلام بە بىن خواست بەندى يەك بايە زرى و تاس كلاو بە حەق بېۋشىن بە تاقە بەردى «جالووت»ى بۇ كەھوت ھەرتەمە كولە بىناغەي دەرزم

شىرى لە كۈورەي غەيى ئاو بىرى مىرى كە تاجى خواستى خودا بىن دەمنى كە جىڭگەي نەفحەي قودسى بىن دەستى كە عەساي موسسا ھەلبىگرى تامەيلى خودا يارى ئىنسان بىن وينەي جىلوەي حەق جىلوەي ھەتاوه كاتى لا بىدا لە ھەرسەرايىن لەسەر حەقيقت نوورى تەوه كول ئەسباب لە بۇ كار ياساي خودا يە فەرزمە تىكۈشىن تالى بىتۈشىن بەلام بە زرى «داوود» سەرنە كەھوت «نامى» وائەلى تا لەسەر عەرزىم

جا خودای ته‌عالا بتو دل‌قایمکردنی موسولمانه کان به تایبه‌تی لهو کاته‌دا که هیشتا ژماره‌یان زور نه‌بووبو و پیویستیان به خوراگرتن و فیداکاری زور بتو پینی فرمون:

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا رَحْفًا فَلَا تُؤْلُهُمْ ﴾
الآدَبَارَ ١٥

ئهی که‌سانی که نیماتنان هه‌یه به خودا و پیغامبر و به راستی دینه‌که‌تان و به هاتنه جیگه‌ی جهزاتان و خوتان ئه‌ناسن، کاتن گه‌یشن به‌وانه‌ی کافرن به دینی شیوه و حالیان واپوو که به زوری هیرشیان ئه‌هینا، قهت پشتیان لئی هه‌ل مه‌کهن (هه‌زار مهن ئاو، بهردی ناشکینی).

﴿ وَمَن يُولِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقَنَالٍ أَوْ مُتَحَرِّزًا إِلَى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنْ رَبِّهِ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبَئْسَ الْمَصِيرُ ﴾ ١٦
وهه‌رکه‌سی له روزی گه‌یشن به دوژمنه کانا پشتیان لئی هه‌ل بکا و بگه‌ریته دواوه - ئیلا به شیوه‌ی فه‌نبازی بتو جه‌نگ کردن - واته به فیل خوی بشکینی بتو دوژمنه کان بتو ئه‌وه بگه‌ریته‌وه سه‌ریان یا بتو ئه‌وه که بگات به جیگه‌ی کومه‌لی له هاوریکانی له نزیکی ئه‌وه زمگادا، ئه‌وه به راستی گه‌راوه‌ته‌وه له گه‌ل غه‌زه‌ی خودادا و جیگه‌ی ئه‌وه دنیاishi دۆزه‌خه و خراب شوینیکه دۆزه‌خ.

فه‌رموده‌ی خودا: ﴿فَلَمْ تَقْتُلُهُمْ وَلَكُنَّ اللَّهَ قَاتِلُهُمْ﴾ الآیة.

به هیزترینی قسه‌کان ئه‌مه‌یه که ئه‌م ئایه‌تە نازل بتو له پاش رووداوی «بهدر» کاتن که ئه‌سحابه‌کان باسی هاتوچوی خویانیان ئه‌کرد و ئه‌یانوت: فلا‌نمان کوشت

و فلانه که سمان گرت. به شیوه یه کی و ها که بینی تاریفی نه فسی لئ نه هات. جا خودای ته عالا ئه م ئایه تهی نارد بۆ دهربپینی حه قیقهت و بۆ ئه وه که ئه و زالبونه له خوداوه بزان.

وه لم ئایه تهدا پرسیار ئه کری: ئه گهر مه بست له نه فی کوشتن و خۆل فرهدان نه فی ئیجاد و خەلقه ئه وه به یاسای ئیسلام شتیکی دیارییه و بۆ باسکردن ناشی؛ چونکی معلوومه که هەممو و شتی خودا دروستی ئه کا، وه ئه گهر مه بست نه فی که سب و موباسه رهیه ئه وه راست نییه؛ چونکی که سبی کوشته که و ره میه که له موباسه ره کانه وه بورو!

وەلامی ئه م پرسیاره ئه مهیه: که مه بست نه فی خەلق و ئیجاد نییه بەلکو و مه بست نه فی که سب و موباسه رهیه بەلام نه ک به ئیعتیباری ئه سلی که سبی که بەلکو و به ئیعتیباری ئه و ئاساره زوره که لهو کرده وانه په یدا بورو. یانی خودا ئه فەرمونت به ئه سحابه کان.

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ﴾

ئیوه که ئه و کافرانه تان کوشت زاهیره ن هەر به هیزی نه فسی خوتان نه بورو.

﴿وَلَنِكَ بِاللهِ قَاتِلُهُمْ﴾

بەلام خودا یارمه تی ئیوهی دا و هیزی فریشته کانی نارد بۆ یارمه تیتان و بۆ دل گەرم کردن تان و ها که ترس له دلتانا نه ما. وه مادام ئه م نه وعه ته ئییده نه بوایه جوزئی ئاخرا له عیللەتی کوشتنه که یان نه ده هاتە جنی و به هۆی ئه وه وه عیللەت ته واو بورو ئه وه خودا ئه و کافرانه کوشت، وە کوو یه کی سەری کەسی بېرى تا نیوه و کەسیکی تر چەققیئ تیزتر بینی و سەری کەسە که جیا بکاتە و له لە شە کەی ئەلین ئه م ئىنسانە دووه مه سەری فلانی بپی. وە فەرمۇشى به حەزرەت ﷺ.

﴿وَمَا رَمِيتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَنِكَبَ اللَّهَ رَأَى﴾

واتە خۆلەتكى وا كە بىگا بە چاوى ھەموو كافرەكان بە تو فە نەئەدرا لەو كاتەدا كە تو خۆلەكەت فەرەدا بەرەپرووئى ئەوان، بەلام خوداي تەعالا ئەو بەرد و خۆلەي فەرەدا بە جۈزى بىگا بە چاوى ھەموو ئەو كافرانە و ھەموو مەشغۇل بىن بە چاويانوھە هەتا ئەسحابەكان فرسەتىانلى بىن و زال بىن بە سەريانا.

﴿وَلِيُبَلِّيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلَيْهِ﴾ ۱۷

وە خوداي تەعالا ئەو مېھرەبانىيە گەورەيە كرد لە گەلتانا بۇ ئەوە كە نىعمەت بېرىنى بە سەريانا بە شىوه يەكى جوانى وەها دەنگ بىدانەوە لە دىنادا؛ چونكى بە راستى خوداي تەعالا ھاوار و لالە و پالە و پارانەوە مۇسۇلمانە كانى بىست و زانايىش بۇو بە مەبەستى دلىان و بۇ بەرزىكەنەوە دىنى ئىسلام ئەوە هات و ھاواريانە ئەكىد.

﴿ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوھِنُ كِيدِ الْكُفَّارِينَ﴾ ۱۸

ئەو نىعمەت رىزانە بەسەر مۇسۇلمانە كانا جىڭىھەي خۆي گرت و بىزانن كە خودا مەكىر و فيلى كافرەكان ئەشكىتىنى. جا خوداي تەعالا بە رووی سەرەنەش و تەحقىرەوە روو ئەكتە كافرەكان و ئەفەرمۇيت:

﴿إِن تَسْتَفِئُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾

ئەي ئەھلى مەككە، ئەگەر داواي فەتح و يارمەتى نەكتەن لە خودا بەسەر مۇسۇلمانە كانا وە لەو كاتەدا هاتىن بەرەپرووى بەدر دەستان گرت بە پەردى خانۇوى كەعبەوە و پارانەوە لە خودا و چاوتان كەوت بە فەتح و نەسرەت هات بۇتان بەلام نەبۇو بە مالى ئىۋە بەلكۇو بۇو بە بشى خودا پىداوە كان كە مۇسۇلمانە كانى.

﴿وَإِن تَنْهَوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾

وە نەگەر دەستبەردار بىن لە ھاوارى بۇ خودا دانان ئەو باشە بۇ ئىيە چونكى ئەبىن بە ھۆى سەلامەتى دنيا و قيامەتتان.

﴿وَإِن تَعُودُوا نَعْدُ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِتْنَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ﴾

وە نەگەر ئىيە بىگەرىتىنەوە بۇ سەر جەنگ كردىن لە گەل موسولمانانا بۇ ھىزدان بە كوفر ئىمەيش ئەگەپتىنەوە بۇ سەر يارمەتىدانى موسولمانە كان، وە هەتا ھەتايە ئەو قەرە باللغە و ئەو ھەواخواهانى ئىيە قازانجىتكى بە نىختان پى نادەن ھەرچەن زۇريش بن.

﴿وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ١٩

بىزانن خودا والە گەل موسولمانە كانا و گەلىك كە خودا لە گەلىانا بىن نەگەر جار بە جارىكىش نزم بىن ھەر بەرز ئەبىنەوە مادام راست بکەن.
جا خودا روو ئەكتەوە بە لاي موسولمانە كانا و ئەفرمۇيت:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِيمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلُّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ سَمَعْوَنَ﴾ ٢٠

ئىي كەسانى كە ئىماتنان ھىتاوه بە دينى ئىسلام فەرمابىھەر خودا و پىغەمبەرى خودا بکەن و پشت ھەل مەكەن لە پىغەمبەرى خودا وە لحال ئىيە گويتان والە كەلامى خوداوه كە بە سەرتانا ئەخويزىتىنەوە و گويتان والە ئامۇزگارى پىغەمبەرەوە ﴿لَمْ يَرْجِعُوا﴾

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ ٢١

﴿شَرَّ الدَّوَائِبِ عِنْدَ اللَّهِ الْصُّمُمُ الْبَكُومُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ ٢٢

وە بە وىتە ئەو كافرانە مەبن كە ئەلین: بىستمان، كەچى بە راستى نابىسىن، بە راستى خراپتىن و بى فېرىتىن و بى سوودتىن گيانلەبەرانى دنيا لە لاي خودا ئەوانەن

که که‌رن و ئامۇزگارى نابىئىن وە ئەوانەن کە لالىن و ناتوانىن کە عوزرى خۆيان بەيان بىكەن وە ئەمانە ئەو حەيوانانە نىن کە فيعلەن كەر و لالىن بەلكۇو ئەوانەن کە عەقلیان ناشكىن بە حەقدا؛ چونكا گيانلەبەر کە عەقلى نېبوو و فەرقى سوود و زيانى راستەقىنەن نەكىد ئەوە هەرچەن دەم و چاو و گۈيى بىنى شتى بە نىخ وەرنەگرى. ئىپنۇعەباس فەرمۇويەتى: ئەم ئايەتە نازىل بىوو لە شانى چەن كەسىك لە «بنى عبدالدار»دا ئەيان ووت: ئىمە كەر و لالى و كويىرین دەربارەي ئەوە کە موحەممەد ھىتاۋىيەتى وە بە قەزاي خودا ھەموويان لە جەنگى بەدرا كۈژىران و كەسيانلى رىزگار نېبوو دوان نەبىن: «مەسەعەبى كورپى عومەير» و «سوىتى كورپى حەرمەلە».

﴿وَلَوْ عِلِّمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَا سَمَعُوهُمْ﴾

ئەگەر ئەمانە حالىان وابوايە کە خودايى تەعالا خىرەتكى و نيازىكى باشى لە دلىانا دەرك بىكردaiيە ئەوە ئامۇزگارى و ئاياتى خۆى ئەختىر گۈييانو و بە نەوعى کە سوودى ھەردۇو جىهانىلى وەربىگەن، وە مادام کە خىر نىيە لە حالىانا و نيازىان باش نىيە خودايىش ئەو نەوعە دەرس و بىستەيان فېر ناكا و پى ناگەيەنلى وە تەنبا - ئەگەر بىكىا - فېرى بىستان و بىساندەتكى ئاساييان ئەكتە.

﴿وَلَوْ أَسْمَعْهُمْ لَتَولَّوْهُمْ مُعَرِّضُونَ﴾

جا لەم حالەتەدا کە نيازىان خىر نىيە ئەگەر خودا دەرسىكى عادەتىشيان دابدا ھەر پشت ھەلئەكەن و وەرى ناگەن و بە دەۋام ئەوانە پىشىيان لە حەقه و موبالات ناکەن بەوانە کە راستىيان نىشان ئەدەن.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُمْسِكُمْ وَأَعْلَمُو أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾

ئهی که سانی که ئیمانتان هیتاوه به دینی ئیسلام بە پەله وەلامی خودا و پىغەمبەرى بىدەنەوە و حازر بن بۇ فەرمان وەرگرتىن كاتى کە پىغەمبەر بانگى كردن بۇ وەرگرتىن دینىن کە وەکوو روحى ئىنسان وايە و زىندووتان ئەكتەوە بەو دينە، وە ئەو كاتى بانگكىردن بۇ وەرگرتىن دینە بە فرسەت بزانن و زايىھى مەكەن. بزانن كە خوداي تەعالا زويىر بۇو لە كەسىن بە هوى موبالات نەكىدىيەوە بە بانگى ئیسلام ئېبىن بە حائىل و مانىع لە بەينى ئەو ئىنسانە و دلىا ئىتر نايەلىنى حق بىرواتە ناوى و رووناك بىيىتمەوە بە نوورى هيدايەت.

واتە بانگكىردن بۇ دینى ئیسلام نىعەمەتە مادام ئىنسان پشتى لەو نىعەمەتە ھەلگرد و زوو نەھات وەرى بىگرى ئىتر لە دەستى دەرئەچى.

لەم ئايەتەدا چەن مەعنایى ترييان بەيان كردوووه:

يە كەم: ئەي موسولمانان ئىتاعەي رەھبەر بىكەن؛ چونكى ھەموو كاتى دىل زىندۇو نابىن و ئىنسان باوهەرى بە ژيان نابىن بىيىن؛ چونكى خودا ئېبىن بە حائىل لە بەينى ئىنسان و حەياتى دلىا، واتە ئىنسان ئەمرى و پاش مىدىن مەجالى خودا پەرسىتى و بەندەبى نىيە، وە تا بەسەر زىندۇون ئامادە بن بۇ ئىتاعەي پىغەمبەرى خودا.

دووھەم: ئەمە يە كە مەبەست لە «قلب» عەقىل و ھۆشە، واتە ھەموو كاتى خاۋەنلى عەقىل و ھۆش نابىن و وَا ئېبىن خودا ئېبىن بە مانىع لە بەينى ئىنسان و عەقلدا، واتە عەقلەكەي لى ئەستىنى و شىتى ئەكتە و لە پاش شىتى مەجالى كردهو نامىتىنى. سىيەم: ئەمە يە ئەم ئايەتە ھەرەشە يە بەمە كە خودا زۆر نزىكە لە دلى ئىنسانەوە و ئاگادارە لەسەر ھەر شىتى والە دىلدا، واتە پەله بىكەن بۇ ئىتاعەي رەھبەر، وە ئەگەر بىن ئىتاعەيتان بىيىن خودا ئاگادارى ئەو بىرەيە؛ چونكى عالمە بە وەسوھەمى

نهفس و خودا واله بهینی ئىنسان و دلیا و هر خەیالى بىن به دلیدا له خودا ون نابىن.

﴿وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ۲۴

وە بزانن به راستى كە ئىيە بۇ لاي خودا ئەگىرىئىنەوە و گىردىنەكىرىئىنەوە لە لاي ئەودا له رۆزى قيامەتا بۇ پرسىيار و موحاسىبەي بىر و باوهەر و كىردىنەكانتان.

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾

لە پاش ئەوە كە خوداى تەعالا ئەمرى فەرمۇو بەوە كە موسولمانان بە قەى تەوانانى خۆيان بچن بە دەم فەرمانى پىنگەمبەرەوە و پەيرەوى بکەن، ئەمرى بىن فەرمۇون بە خۆپاراستن لە فىتنە و فەرمۇوى: خۆتان بپارىزىن لە مىسىيەتن كە تاوانبار و بىن تاوان ئەگىرىتەوە؛ وەكۈو راگرتنى مونكەر و كارى نارەوا لە ناو گەل و كومەلدا و موداھەنە و رووپامايى لە ئەمر بە چاكە و نەھى لە خراپە لە ناوتانا. وە وەكۈو ناكۆركى پەيدا بۇون لە بىنلىپىاوانى قىسەرەوابى ولاتا وەكۈو ئەوە كە كۆمەللى فىكرييکى نابار دەربېرن كە خىلافى مەسىلەحتى گىشتى بىن و ئەوانە كە خاوهەن دەستەلەتن نەچن بە گۈزى؛ بۇ نمۇونە: وەكۈو ئەوە كە بازى لە «ئەسحابى بەدر» سوور بۇون لەسەر ئەوە كە بېرۇن بە شوين كاروانەكەدا و نەرۇن بۇ جەنگ لە گەل كافرەكانا، ئەمە حەق وابوو كە باقى ئەسحابە كان بەرانگارى بکەن؛ چونكى ئەگەر لەسەر بىرى ئەوانە موعامەلە بىكرايە ھەمۇو لايىن گىرۇدەزە حەممەت ئەبۇون، وە پىويىستە لە ھەمۇو رۆزىيىكا بە قەى تاقفت تىكۈشى بۇ چارى.

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ ۲۵

بزانن به راستى خودا تولەي بە شىددەتە بەرابەر بەو كەسانە كە لە فەرمانى خودا دەرئەچن.

جا لیزهدا پرسیاری ههیه: که چون خودای «أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ» ئه و فیتنه یه عام ئه کا بۇ تاوانبار و بىن تاوان؟ وەلامی ئەم پرسیاره ئەمە یه: خودای تەعالا مختارە لە ھەموو کارىيکدا، تەماشا ئەکەی مندالى بە مندالى ئەمرىئى و، باوکى مندالان ئەکۈزى و، ئىنسان كەر و كۆپر و لال ئەکا و كەس ناتوانى بەرابەر بەم كارەساتانە قىسە بکا؛ چونكى ئەگەر خودا موحاسەبە بکرى لە كرده و يىدا مەعنای خودايەتى خودا نامىئىن، بۆيە فەرمۇويە: ﴿لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يَسْأَلُونَ﴾.^۱

زياد لمەيش مەبەست لە زالىمە كان لمە ئايەتەدا ئەوانەن کە خەرييکى كارە ناھەموارەكەن و ئەو كەسانەيش کە بەرابەر بەو كارە ناھەموارە قىسە ناكەن ھەر تاوانبارن و مەحو كردنەوهى ئەوانىش لە سەر تاوانى بىن دەنگى و قىسە نە كردىنەكە يانە؛ چونكى كەسى بىن دەنگ بىن لە سەر مونكەرات لە كاتى دەست رۇيىشتىن ئەوهەيش تاوانبارە و ھاوېشە لە گوناھى زالىمانا، بەلىنى بىن دەستەلات و غەيرە موكەللەف بىن تاوانن و پاداشيان ئەدرىتەوە.

﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلُ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ﴾

ئە موسولىمانە كان بىرى ئەو بىنهەوە کە ئىيە ژمارەتان كەم بۇو و بىن ھىز بۇون لە عەرزى مەككەدا.

﴿تَخَافُوتَ أَن يَنْخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَثَاوَنُكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ﴾

بىمتان بۇو کە كافرەكانى قورپەيش لەو عەرزە ھەلتان بىگرن و دوورتان بىخەنەوە لە ئاوهدانى كەچى خودا بە مىنھەبانى خۆى جىتگەي كردىنەوە لە شارى مەدينەي مونەوەرەدا و دامەززان بە ھۆى ھىزى خۆيەوە و خاوهەن ھىزى كردن بەوە کە نەسرەتى دان و زالى كردن بە سەر كافرەكانا لە رووداوى «بەدر»دا.

﴿وَرَزَقْنَاكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشَكُّرُونَ﴾ ۲۶

وه رزقی پیندان له دارایی و مالیکی پهنهندی ماقوول که مالی تالانی کافره کانی بهدر بتو بملکوو ئیوه سوپاسی نیعمه تی خودای خوتان بکهنه.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَخْنُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخْنُونُوا أَمْنَاتِكُمْ﴾

ئهی کەسانی که ئیمانتان هیناوه به دینی ئیسلام خەيانهت مەکەن له گەل پىغەمبەرى خودا به تەركى ئەو واجبانە و ئەو سوننە تانه که خودا برياري داون له سەرتان، وە خەيانهت مەکەن له يەكتەر بە تايىھەتى لهو مالەدا کە مالی گشتىيە وەکوو مالی غەnimەت له پىش دابەشكىرىنى.

﴿وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ۲۷

وەلحال ئیوه ئەزانن کە ئەمانەت چۆنە و خەيانەت چۆنە.

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأُولَدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ﴾

﴿عَظِيمٌ﴾ ۲۸

وه بزانن به راستى دارايى و ئەولادتان ھۆى فيتنە و ئىمتىحانن بۇ ئیوه، وە دەرچۈون لهو فيتنە به ھەموو كەس ناكىرى وە دەسىبەردار بۇونىان گرانە وە بزانن کە خوداى تەعلاا ھەيە لەلای بۇ ئیوه پاداشىيکى گەورە نەگەر ئىنسان ھەتا له تەوانىا يابىن جانىيى خودا و پىغەمبەرى خودا به راستى بىگرى وە لانەدا به لاي دوزمىنانى دینى ئیسلاما له بەر خزمەتى ئەولاد و دارايىھەكى.

موفەسىرەكان فەرمۇويانە: ئەم ئايەتە نازىل بۇوه له شانى ئەبوو لوپابەي كورى عەبدولمۇنۈزىرى ئەنسارىدا كاتى کە حەزىزەت ﴿لَهُ تَعَالَى﴾ گەمارقۇي يەھوودى «قريظە»دى دا بىست و يەك شەمە. جا داواى سولھيان كرد لە حەزىزەت بەو جۆرە کە سولھى

کردووه له گه‌ل يه هوودی «بنی نصیر»! له سه رئم قه راره بار بکه‌ن بتو «اذرعات» و «اريحا» له ولاتی شام، وه حمزره‌ت بهمه رازی نه بwoo هه تا دینه سه رئم حوكمه که سه عدی کورپی مه عاز رازی ئه بی. ئه وانیش قه بولیان نه کرد و داوايان کرد له حمزره‌ت جىڭىز که ئه بwoo لو بابه بنتیری بتو لایان؛ چونکی تىكەلی هه بwoo له گەلیانا و مال و مندالی له ناو نهوانا بwoo، وه حمزره‌ت ئه بwoo لو بابه نارد ئه وانیش و تیان: ئه ئه بwoo لو بابه تو بير و رات لهم کارهدا چۆنه؟ ئه ويش ئىشاره‌تی کرد بتو لای گەردان خۆي. واته ئه گەر به حوكمى سه عدی کورپی مه عاز رازی بین سەرتان ئې بىن!!

ئه بwoo لو بابه ئه لى وەللاھى هەر له شويتنەدا حالى بعوم که ئەم ئىشاره‌تی منه خەيانەت بwoo له گه‌ل خودا و پىغەمبەرى خودادا. وە به شويتنى ئه وەدا ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە. کە ئايەتە کە هاتە خوارەوە ئه بwoo لو بابه روېشت بە گورىسى خۆي بەستەوە بە كۆلە كە بىن لە كۆلە كە كانى مزگەوتەوە و سويندى خوارد وتى: وەللاھى نان و ئاوا ناچەزم هەتا خودا تەوبەم قه بول ئەكا يائىرمى! وە حمۇت رۆز مايەوە و ھىچ خواردىنى نەخوارد هەتا بىن ھۆش كەوت! جا قه بولى تەوبەي نازل بwoo و موژدەيان بتو برد کە: خودا تەوبەي قه بول كىرى، ئەم جار سويندى خوارد ئەم گورىسى ناكەمه وە له خۆم هەتا حمزره‌ت ئەيكانەوە، جا حمزره‌ت جىڭىز هات و گورىسى كەم كەرددەوە.

جا ئه بwoo لو بابه وتى: تەواوى تەوبە كەم ئەمە يە کە تەركى ئەم شويتنە بکەم کە تۈوشى ئەم گوناھە بعوم تىايا و لە مال و دارايى خۆمە دەست بەردار ببىم. جا حمزره‌ت جىڭىز هات فەرمۇوى: كىفايات ئەكا سىيەكى ئەم دارايى خۆتە بکەم بە خېر، ئه ويش كەردى.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَكُمْ فُرَقًا نَا وَيُكَفِّرُ

عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرُ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾٢٩﴾

بازان! «تقوى» بە مانا خۆپاراستنە، وە سى پلە يە:

بە كەم: پارىزە لە گەورە ترین گوناھ کە كوفە - پەنا بە خودا! -

دۇوھەم: پارىزە لە گوناھە گەورە كان غەيرى كوفە.

سېھەم: پارىزە لە خۆشە و يىستى دنياي دوون و تىكەلبوون بە كارى ناھەموارى ناموناسىب.

جا لە سەر مەعنای يە كەمى تەقۋا، مەعنای ئايە تەكە ئەمە يە ئەگەر خۆتان بپارىزىن لە كوفە خودا رۇوانكىيەكى وا ئەخاتە دلتانەوە كە فەرقى حق و باطل و ئىمان و كوفرى پىن ئەكەن وە هەموو گوناھە كانى پىش ئىسلام بۇونتان دائەپۆشى و شىوهى عەيىە كەي لائە با لە سەرتان لە دنیادا و عەفتان ئەكاكى لە قيامەتا؛ چونكى خودا خاوهەن فەزلى و ئىحسانىتكى گەورە يە.

بەلام بازى كەس فەرمۇويانە: ئەم مەعنای يە كەمنى تەقۋا مۇناسىب نىيە لەم شوينەدا؛ چونكى خودا قىسە لە گەل ئەھلى «بەدر» دا ئەكا و ئەوانىش لە گەورە موسۇلمانە كان بۇون. مەگەر بلىن تەقۋا لە كوفە نىسبەت بەوان بىرىتىيە لە خۆپاراستن لە «رەدە» و وەرگەپانوھە لە دىن ئەمە يىش مۇناسىبى حالى ئەوان نىيە.

وە ئەگەر «تقوى» لە سەر مەعنای دۇوھەم بىن ئەوھە مەعنای ئايە تەكە وايە: ئەيى كەسانى ئىمامتان ھىناوه بە دينى ئىسلام ئەگەر ئىتىوھ خۆتان بپارىزىن لە گوناھە گەورە كان كە يەكى لەوانە موخالەفەي حەززە تە لەلەلە ئەوھە لە جەزاي ئەوھەدا خودا نۇورى ئەخاتە دلتانەوە كە فەرقى حق و بەتالى پىن ئەكەن، وە گوناھە بچۈوكە كانتان

دائەپوشى لە دنيادا وە عەفووتان ئەكا لە سزاکەيان لە پاشەرۇۋا وە خودا خاوهەن فەزلى
و ئىحسانە و ھەموو شىتىكى پىن ئەكرى.

وە لەسەر مەعنای سىيھەم ئەلىنى: ئەى موسولمانەكان ئەگەر ئىبو خۆتان بېارىزىن لە^١
رۇچۇون لە دنيادا وە خودا غافل نەبن و پايەتى پاس خاتىرتان بىن ئەو خوداى تەعالا
بە مىھەربانى خۆى ھەر تاوانىتكان لىنى پەيدا بىن لە غەيرى حودود و حقوقوقى
ئادەمیزاد لە دنيا و قيامەتا دايىان ئەپوشى و سەرفى نەزەرتان لىنى ئەكەت؛ چونكى
خودا مىھەربانى زور گەورەي ھەيءە و ئىحسانى بىن ئەندازەي ھەيءە و ئەتوانى ھەموو
نەوعە پېرۋىزىك بىدا بە بەندەمى ساغى خوى.

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثِنِّيوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ
وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ أَوْ اللَّهُ خَيْرُ الْمَكَرِّينَ ﴾ ٢٠

واتەي ئەى پىغەمبەرى خۆشەويىت بىرى ئەو بىرەوە كە كافرەكانى مەككە
كەوتىنە موئامەرە و فەرۇ فىيل لە تۆ لە «دارالندوة»دا بۇ ئەوە كە حەپست بىكەن و
بەندىت بىكەن لە خانوویەكدا هەتا ئەمرى يابىكۈزۈن وە يابا لە ولاتى مەككە دەرت
بىكەن بۇ شويتىكى دوور و بە وردى راوىتىيان كرد لەسەر ئەم باسانە و فەرۇ فىيليان
ئەخستە كارەوە، وە خوداى تەعالايش كە زانايە بە ئەحوال و ھەموو شىتىكى پىن
ئەكىرى كارىتكى واى كرد كە ھەموو فىيلبازەكان پىيان ناكرى وە تۆى رىزگار كرد وە
بىزانە خودا لە ھەموو خاوهەن بىرى وە خاوهەن تەگبىرى بۇ دوزىمنان زاناتر و تەواناترە.
ئەبۇو نەعيم و بەيەقى رىوايەتىان كردووە لە ئىبىنۇعەباسەوە كە كۆمەلنى لە قورۇپەيش
گىردىبونەوە لە «دارالندوة»دا پاش ئەوە لە جارى دوايدا مەدىنەيە كان بەيەتىان
كىرىد بە حەزەرتەنگىزىكىيەن و بازىتكىيان و تىيان: موحەممەد لە خانوویەكدا حەبس بىكەن
تا ئەمرى و، بازىتكىيان و تىيان: لە مەككە دەرى كەن، وە ئىپەلىس لە شىوهى پىاوىتكى

«نه جد» يدا هاته ناویان پیش و تن نهم ته دیبرانه سوودیان نییه؛ چونکی نه گهر حه‌بسی بکهن جمه‌ماعه‌تی به‌نی‌هاشم و به‌نی‌موته‌لیب ره‌حمیان نه‌جؤشی و دین رزگاری نه‌کهن، و نه گهر ده‌ری بکهن نه‌روله ده‌ره‌وه ده‌سته و به‌سته‌ین په‌یدا نه کا و دینه‌وه سه‌رتان... که واپس بیری روناک نه‌مه‌یه له ههر تاقمی له قوره‌یش جوانی حازر بین و هه‌موو به جاری بیکوژن و لهو کاته‌دا خزمه‌کانی ده‌ره‌قه‌تی هه‌موو قوره‌یش نایه‌ن و هه‌موو قوره‌یش نه‌توانن خوینه‌که‌ی بدنه به خوین‌ره‌سه‌کانی، هه‌موو به جاری نهم بیره‌یان په‌سنه‌ند کرد. جا حه‌زره‌تی جوبه‌ئیل خه‌به‌ری دا به حه‌زره‌ت نه‌ویش رویشت بو مالی حه‌زره‌تی نه‌بووبه‌کر و ده‌رچوون بو نه‌شکه‌وتی «سه‌ور» و له‌ویوه کوچیان کرد.

﴿وَإِذَا ثُلَّ عَلَيْهِمْ أَيَّتُنَا قَالُواْ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴾٣٦﴾

واته کاتن که ثایاتی قورئانی پیروز نازل بwoo له لایه‌نی نیمه‌وه نه‌خوینریته‌وه به‌سهر کافره‌کان، نه‌و کافرانه نه‌لین به راستی نیمه نه‌و ثایه‌تانه‌مان بیست، و نه گهر خواستمان له‌سهری بین نه‌توانین ویته‌ی نه‌وانه بلیین، و نه‌م ثایه‌تانه نه‌و قسانه‌ن که پیشینان نووسیویانه و نه‌م زاته بیستوویه‌تی و نه‌ویش دی به زمانیا. خاوه‌نی نهم و ته «نه‌زره کورپی حارس» بwoo که زه‌لامیکی به عه‌ناد و ده‌ماخ پوچج بwoo، قسه‌که‌ی هله‌یه له چهن رووه‌وه:

نه‌گهر «اسطوره‌ی ناو عه‌ره‌ب بwoo بچجی نه‌و و ویته‌ی نه‌و به‌ر له حه‌زره‌ت ﴿لَهٰ﴾ و یا له زه‌مانی حه‌زره‌تا نه‌یان گیرا‌یه‌وه؟ دووه‌م نه گهر حه‌زره‌ت ﴿لَهٰ﴾ برقویشتایه‌ت شوینی که نه‌و قسه و باسه‌ی تیندا بواین به ههر حال رینگه‌ی گومان بwoo به‌لام موحه‌محمد نه له مه‌که ده‌رچوو و نه له مه‌ککه‌دا ککسی بwoo که نه‌و قسانه بگیزیته‌وه.

ستهم: ئه گهر ئه يان توانى ئه و جوره قسانه بکەن بۆچى لە ماوهى ژيانى حەزره تا
كەسى نەبوو لهوان وينهى ئه و ئايە تانه بلىنى و لە ناو خەلکا دەرى بىرى؟

﴿وَإِذْ قَالُوا أَلَّاهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ
عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ أَثْنِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾٣٢﴾

واته: باسى ئه و بکە کە کافره کان ئه يان ووت: خودايى ئه گهر ئەم کەلامه موحەممەد
ئەيخوئىتىتەوە راستە و لە لايمى تزووھ هاتووه تە خوار و ئىمە ئىنكارى ئەكەين دەھ
بەرد بىاريتنە بە سەرمانا لە تولەي ئه و ئىنكارەدا ياخود سزايدى سەختمان بۇ بىتىرە.
خاوهنى ئەم قىسىشە هەر نەزري كورى حارسە بەلام بۇ يە نىسبەت دراوه لە
کافره کان چونكى نەزر لە ناو ئەوانا بۇوە و ئەوانىش بەم واتەيە رازى بۇون و پېشان
خۆش بۇوە.

جا خودا لە جوابى ئەم دواعدا ئەفەرمۇيت:

﴿وَمَا كَانَ أَلَّاهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنَّتَ فِيهِمْ ﴾

بە عىلمى خودادا رانەبوردووە کە سزايدى ئەم قەومە بىدا هەتا تو وای لە ناويانا.

﴿وَمَا كَانَ أَلَّاهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴾٣٣﴾

وە خودايى تەعالا سزايان نادا و سزادەرى ئەوان نىيە مادام ئەوان لە كاتى ھەلسوروپانيان
بە دەورى «كابە»دا داوايلى خۆشبوون لە خودا بکەن و بلىئىن «غفرانك اللەم» وە
يا مەبەست لە جوملهى **﴿وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾** ئەم موسولمانە زەعيفانىيە كە لە مەككەدا
بۇون واتە ئەگەر سزايدى بىرگەر بىتە سەريان ھەمووييان - چاك و خراب - تىا نەچن،
وە ئەمە رىتك ناكەۋى لە گەل بۇونى ئەم موسولمانانەدا كە وان لە مەككەدا لە پېش
زەمانى كۆچكىردن بۇ مەدىنهى مونەووهە.

وَمَا لَهُمْ أَلَا يَعْدِلُونَ
وَهُمْ يَصْدُونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَمَا كَانُوا أَولِيَاءَ هُنَّ

جا ئه گهر له بهر وجودی تو و موسولمانه کان نه باین له مه ککهدا بزچی سزای کافره کانمان نه دا؟ و چی هبوو بتو ثوان بین به هقی نهوه که خودا سزايان نهدا و لحال ثوان بیجگه له فیتنه کوفر و نیشراک و نامه ردی خویان نهونده بهدره وشت بعون که معنی تو و باقی موسولمانان نه کهن لهوه که له که عبهدا و له دوری که عبهدا دابنیشن و به نازادی تهوف و عبادت بکهن وه له راستیشدا ثوان خاوون کاری که عبه نین.

إِنَّ أَوْلِيَاءَهُ إِلَّا الْمُنَّقُونَ

وه خاوون کاری که عبه نییه ئیلا نه و که سانه که خاوون پاریزن له کوفر و له توانه گهوره کان و له حوروی ناشیرین.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (۲۴)

بهلام زوریهی نهوانه وان به دهوری کابهدا نهونده نه زان و بین شوععورن نازان که خاوون کاری مه ککه و که عبه نه بین ناده میزادی موسولمانی نه خلاق باش بن.

وَمَا كَانَ صَلَانِهِمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاهَةً وَنَصْدِيَةً

وه قمت مهروان بتو نه و کافرانه و بتو هاتوچویان به دهوری که عبهدا و بتو دعوا کردنیان له کاتی تهوف و هلسوروپانا به دهوری کابهدا؛ چونکی نه و دواعیانه همر بریتیه له قیژه قیژ و قفره بالغ و چه پله لیدان و هؤسه و منعکردنی موسولمانان له تاعهت و ته وحیدی خودای عالم و نویژ و عبادتی راستی راسال.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

٣٥

دهی جا پاش کوچی موحده ممهد ﷺ له مه ککه سزای خودا بچه زن به هوی
ئوهوه که وهختی خوی کافر بیون و لاهسر ئه و کوفره یش دهوم ئه کهن.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾

به راستی دهوله مهندانی ئه و قهومه که کافرن و موشریکن مالی خویان به خت
ئه کهن له خهرجی جه نگدا بۆ ئوه که موسولمانان مه نع بکهن له رهفتار کردن به
دینی خودا و بلاو کردنوهی ئایینی ئیسلام.

﴿فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً﴾

ئهوانه به راستی ئه و مالی خویانه سهرف ئه کهن بهلام ئه و مال سهرف کردن
ئه بین به حمسه ت له سهر دلیان؛ چونکی ماله کهیان رویی له جه نگی به درا و سهريشیان
فووتا وه کوو خودا ئه فهرومیت:

﴿ثُمَّ يُغَلِّبُونَ﴾

واته له پاش سهرفی دارایی و ماله کهیشیان ژیر ئه کهون.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ يُحَشَّرُونَ﴾ ٣٦

وه خودا به سزای دنیا ده سبه ردار نابن لیيان؛ چونکه ئهوانه که کوفری خودا
ئه کهن به ره و خانووی دوزه خ گردنه کرینه و رهوانه ئه کرین.

**﴿لِيمِيزَ اللَّهُ الْخَيْثَ مِنَ الظَّيْبِ وَيَجْعَلَ الْخَيْثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ
فَيَرَكِمُهُ، جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ، فِي جَهَنَّمَ﴾**

وه خودای ته عالا بۆ ئه وه کافره کان حه شر ئه کا بۆ دوزه خ هه تا کافره کان که
پیسن له بیر و باوهر و ره و شتا جیایان بکاته وه له موسولمانه کان که پاکن له وانا وه
پیسه کان بازیکیان بخاته سهربازیکیان له بهر ئیزدیحام و دایان ئه ننی له دوزه خا.

﴿أَوْلَئِكَ هُمُ الْخَسِيرُونَ﴾ ۲۷

ئەمانە ھەر ئەوانن زيانكار و مايەپۈچ لە پاشەرۇۋە.

موقاتيل فەرمۇويەتى: ئايەتى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنْقُضُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ تا ئاخىر نازىل بۇوه لە شانى ئەوانەدا كە خواردىيان ئەدا بە سوپا لە رۆزى بەدرا و ئەمانە دوازده كەس بۇون، ئەبۇو جەھلى كورپى هيشام و «عتبة» و «شيبة» ئى كورپانى رەبىعە و «نبیة» و «منبە» كورپانى «حجاج» و «ابوالبحترى» كورپى هيشام و نەزرى كورپى حارس و حەكىمى كورپى حەزم و ثوبە ئى كورپى خەلەف و زەمعە ئى كورپى «اسود» و حەرسى كورپى عامىرى كورپى «نوڤل» و عەباسى كورپى «عبدالمطلب» و ھەمۇو ئەمانە لە قوپەيش بۇون و ھەريەكى لەمانە رۆزى دە وشتىرى ئەدا.

﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغَفَّرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنُنُ الْأُولَئِكَ﴾ ۲۸

ئەپىغەمبەرى خۆشە ويست بلىنى بەو كەسانە كە كافرن بە دىنى ئىسلام و بەو قورئانە كە ھاتووه تە خوارەوە بۇ تو: ئەگەر لەمەولا دەسبەردار ئەبن لەم عەناد و ناشووب و فيتنە يە و روو ئەكەن لە ئىسلام ئەوە ھەرقىي رابوردووە لە كەم و زۇر ئەپەخشرىن لىنى و سزاناتان لىنى ھەلئەگىرى، وە ئەگەر ئەگەرپىتنەوە بۇ سەر ناشووب و جەنگىردن ئەوە بىزانن ياساى خودا رابوردووە لە پېشىنانا و خودا چى كردووە بە كافە پېشىووه كان و چى كرد بە كافە كان لە بەدرا ئەوەيش لە گەل ئىۋەدا ئەكا، واتە ئەتانشىكتىنى و بىن دەستان ئەكەت. وە ئەم ئايەتە نازىل بۇو لە شانى ئەبۈوسوفيان و وىتە ئەو لە كافرانى مەككە لە پاش رووداوى بەدر.

﴿وَقَاتَلُوهُمْ حَتَّىٰ لَاتَّكُونَ فِتَنَةٌ وَيَكُونُ الَّذِينُ كَثُرُوا اللَّهُ عَلَيْهِ أَكْبَرُ﴾

ئهی پیغەمبەری خۆشەویست و ئهی يارانى فیداكار، جەنگ بکەن لەگەل ئەو
کافرانە کە دەسبەردار نابن لە ئاشووب نانەوە ھەتا فيتنەي ئايین و لادان لە تەوحيد
نەمیتى لە ولاتا و ھەموو كردەوە و رەفتارى ساغ بىتەوە بۆ خوداي تاق و تەنيا.

﴿فَإِنْ أَنْتَهُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ٣٩

جا ئەگەر دەستبەردار بۇون لە ئاشووب ئەوجارە بزانن کە خودا بىنايە و خەبەردارە
لەوهى ئەيکەن.

﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَانِكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنَعْمَ النَّصِيرُ﴾ ٤٠

وە ئەگەر پشتىان ھەلکرد لە ئامۇزگارى و دەۋامىان كرد لە سەر فيتنەجقىي،
بزانن کە خودا ناسىر و يارمەتىدەرتانە و بە راستى خودا چاك يارمەتىدەرىيکە و چاك
ھېزىدەرىيکە بە دۆستانى خۆزى.

**﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِّمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ اللَّهَ خُمُسُهُ وَالرَّسُولُ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَمَّى وَالْمَسْكِينُ وَابْنُ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ إِمَانَتُمْ بِاللَّهِ وَمَا
أَنْزَلْنَا عَلَىٰكُمْ بَعْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ النَّقَى الْجَمِيعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾** ٤١

بزانن ئەي موسولىمانان ئەوهى کە وەرى بىگرن بە جەنگ لە كافره كان چ كەم چ
زور ئەو پىويستە پىنجىيەكى بەش بکەنوه بەم ياسا کە دىت: بەشى يەكەمى بۆ
خودا و پىغەمبەر، بەشى دوووم بۆ ئەوانە کە خزمایەتىيان ھەيە لەگەل پىغەمبەری
خودادا بەو پىيە کە خۆزى فەرمۇويەتى، واتە لە نەتهوهى ھاشم و نەتهوهى موتەلېب،
کە دوو كورپى «عبدالمناف»ن، بەشى سىتەم بۆ مندالانى بىن باولك ، وە بەشى چوارم

بۇ فەقىر و مىسىكىن، بەشى پىنجەم بۇ ئەو موسافىرانە كە مالىيان پى نەماوه. ئەمە بەشىرىدىنى مالى غەنیمەتە بە كورتى. وە لە درىزەكە يا گەلىن جىاوازى بىر و را ھەيە كە لە شويىنى خۇريا باس كراوه.

بە گۈيىرە مەزھەبى ئىمامى شافىعى^{الله} بەم جۆرەيە: بەر لە ھەموو شتى ئەو بەرگ و پۇشاکە كە بە كافرانوھ بۇوھ جىا ئەكىتىھوھ بۇ ئەو كەسە كوشتوویەتى: مادام دىيار بىن كېتىھ، ئەمچار مەسرەفى پاسى ئەو مالە و باقى نەفەقاتى لىنى دەرئەكى بۇ خاواھەكەي، جا ھەرچى مايەوھ ئەكىتى بە پىنج بەشى رىتكەوھ، چوار بەشى ئەدرى بە شەركەرەكان وەكoo يەك؛ بۇ سوار سىنى بەش دائەنرى و بۇ پىادە بەشى. و بەشى پىنجەمى ئەكىتى بە پىنج بەشەوھ:

بەشى يەكم كە بۇ خودا و پىغەمبەرى خودايە دائەنرى بۇ مەسلەحەتى موسولمانان و ئەدرى بەوانە كە لە رىتكەي خودادا لە سنورى ولاتى ئىسلاما ئەميتىنەوھ بۇ جىهاد و چاودىرىي ولات و پاراستنى لە كاfrان، و بۇ ئەھلى عىلەم ئەوانە كە مەشغۇولى فېربۇونى ئەحکامى دىن لە ھەموو نەوعە عىلمى و ئەدرى بە ئىمامانى نویىر و بانگىدەران ھەرچەند دەولەمەند بىن، وە ھەركەسىن سوودىتكى گشتى دىنى ھەيە، وە بۇ قازى و موقتى و ئەوانە تەئىلەف ئەكەن بۇ پاراستنى دىن، وە ئەوانە كە ناتوانى كەسب و كار بىكەن. وە ئەندازەي بەشى ئەمانە حەوالەي بىرى سەرۋىكى موسولمانان كە بە «خەلیفە» ناو ئەبرى، وە ئەم بەشە ئەوھبوو كە ئەدرا بە حەزرت^{الله} كە بە «خەلیفە» ناو ئەبرى، وە ئەم بەشە ئەوھبوو كە ئەدرا بە حەزرت^{الله} كە بەشى سالىتكى لىنى ھەلەكەرت و باقىيەكەي بۇ مەسلەحەتى موسولمانان سەرف ئەكەد. بەشى دووھەم: لەم پىنج بەشە ئەدرى بە نەتەوھى ھاشم كە باپىرە دووھەمى حەزرت بۇوھ و نەتەوھى «مۇتەلەپ» - بۇ نېرىنە دوو بەش و مىيىنە بەشى، وەكoo

میرات - که برای باوک و دایکی هاشم بوده، وه نیعتیبار به نسبه‌بی ثه‌مانه‌یه له لایه‌نی باوکه‌وه ئیتر نادری به نته‌وهی «عبدالشمس» هه‌رچهند ئه‌ویش برای باوک و دایکی «هاشم» و «مطلوب» بوده، وه به نته‌وهی «نه‌وغل» که برای باوکی ئه‌وان بوده له سهر برباری حه‌زرهت حَلَّةَ الْمُكَبَّلِ؛ چونکی وه ختنی حوى یارمه‌تى حه‌زره‌تیان نه‌داوه له رېگه‌ی راگه‌یاندنی دیندا. وه له به‌شى ئهم نته‌وانه‌دا فه‌رقى فه‌قير و ده‌وله‌مند نیبیه، به‌لام له لای بازئ تر له ئیمامه‌کان به مه‌رجی فه‌قیری ئه‌یان دریتئ و به ده‌وله‌مند نادری.

بهشی سیههم: بۆ هەتیوانی موسوٽمانان بە مەرجی ئەوه فەقیرین.

به شی چواره: بُو فهقیر و ههزاری موسویمان.

به شی پیشنهاد می‌کنیم: بتوانیم سه فهریانه‌ی دستیان را دارایی خویان برآورده باشیم.

بیدار بن! مه بهست له مه ساکین له ته قسیمی غنه نیمه دا مه عنای عامه بیو فه قیر و

میسکین له زه کاتا و هه رد و لایان به یه کنی نه زمیررین:

زنانکان فهرمودیانه: ئەم ئایەتە خوارەوە لە «بەدر»، وە بازى فەرمۇدیانە:

به شکردنی غهنا هایم و دیاری کردنی خومس (پینچ یه ک) هه مووی له غه زای «بنی قینقاع» دا

له پاش رووداوی بهدر به مانگیک و سئ رؤژ له نیوهی مانگی شهوالدا له سهر سه‌ری بیست مانگ له هیجره‌ت هاته خواره‌وه.

إِذَا تَشْرَعْتُمْ بِالْعَدْوَةِ الْأُنْيَأَ وَهُمْ بِالْعَدْوَةِ الْقُصُوْيَ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

نهو رؤژی فه‌رقی حق و به‌تالله نهه رؤژه بwoo که نیوه له و قهراخه شیوه‌دا که نزیکه له مه‌دینه مونه‌ووه‌وه و کافره‌کان له قهراخه شیوه دوور له مه‌دینه‌وه بعون و کاروانه‌که‌ی له خوار نیوه‌وه بعون به مه‌سافه‌ی سئ میل، واته چوار کیلو مه‌تر و نیو.

وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَا خَلَقْتُمْ فِي الْمِعْكَدِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

واته زور له و‌خت و‌اده‌ی موناسبدا هاتن کم و زیادی تیدا نه‌بwoo. وه نه‌گهر له‌سهر واده و په‌یمان به‌هانایی به عاده‌ت و‌هاتان بو ری نه‌ده‌که‌وت، به‌لام خودا ری‌تکی خست بو نه‌وه کاره‌ساتیکی وا به‌جئی‌بینی که به‌جئی هات له ناو نیوه‌دا، یاخود بریاردراؤه له عیلمی خودادا.

لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيْنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَ عَنْ بَيْنَةٍ

ههتا بکوژری نه‌وهی کوژرا له کافره‌کان له‌گه‌ل تینگه‌یشتني حوجه‌ت و ده‌لیل له‌سهر حه‌قانیه‌تی دینی ئیسلام و به‌تالی کوفر، وه بژین نه‌وهی ژیا له‌گه‌ل نه‌وه حوجه‌تا، واته: که نه‌وه کومه‌له گه‌وره خاوهن چهک و ناما‌ده‌یه له‌گه‌ل نه‌وه کومه‌له که‌مه بین‌چه‌که و بین‌ماده هاتن بیه‌کا و له کاتیکی که‌مدا نه‌وه ژماره که‌مه سواری سه‌رشانی نه‌وه سوپا گه‌وره بعون و لیيان دان و سه‌ریان بپین و دیليان لئ گرتن،

ددرکهوت بق هموو ژیری له کافر و موسولمان که دینی نیسلام حمه و خودا یارمه تی دان ئهنا به عادهت مه حال بتو ئه رووداوه وها بیته جن و ئه کافرانه وها یابان به سه را بین.

﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعُ عَلِيهِ ﴾

وه به راستی خودای ته عالا گوئی له واته و پارانه وهی موسولمانه کانه وه [یه] و زانایه به ئه حوالیان و پیروزی دینه که یان، وه کوو گوئی وا له پارانه وهی کافره کان کاتی که له مه ککهدا به دهوری که عبهدا ئه سوورانه و داوای یارمه تیابان ئه کرد، وه زانایه به نیه تی دلیان له سه ر کوفر و نیشراک.

بزانن! «عدوة» به زهمه و فه تحدی ئه ووهل به مانا قهراخی شیوه، وه که سی بردا ته ماشای شهربگاهی به در بکا ئه زانی که موسولمانه کان له قهراخی ئه مبهري شیوه کوهه بعون کهوا له لای مه دینه وه و کافره کان له قهراخی ئه وبرهه بعون که دووره له مه دینه وه و جهنگه که له شیوه کهدا کرا، «عدوة» به زمانی کوردی «دانه» و به رزی يا «مله».

﴿إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكُ قَلِيلًا وَلَوْأَرْتُكُمُ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَنَزَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الْأَصْدُورِ ﴾

﴿٤٢﴾

واته باسی ئه وه بکه که خودا کافره کانی له خهودا به که م نیشانی تو ئهدا و تو باسی ئه خهودت کرد بق ئه سحابه کانت بق ئه وه که دلیان نهستور بین له سه ر جهنگردن له گه لیانا و ئه گهر به زور نیشانی بداناین تو ئه وهت ئه گیزایه وه بق یاران و ئه وان ئه ترسان و شکست ئه بعون و له دهستکردن به جهنگدا ناکوکی ئه که وته

ناوتانه و، به لام خودا له و ئاشوبه پاراستنی له و کاته ناسکه دا. به راستی خودا زانابه به وهی واله دلی ئاده میزادا و هەموو شتى له و روونه.

﴿وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذَا أَتَيْتَهُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقْلِلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَقْعُولاً وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴾ ٤٤

وانه: وەکوو چۈن خوداي تەعالا له خەودا كافره کانى بە كەم پىشانى تۆدا ھەتا موسولىمانە کان دل ئەستور بىن، باسى ئەوهىش بىكەن كە خوداي تەعالا له عالەمى خەبىردارىشدا و لە کاتى بەرانبەرى و دەستەوې خەدا خوداي تەعالا كافره کان ئەخاتە پىش چاوى ئىيە بە كەم بۇ ئەوه كە دلتان نەترسى و راوهستن بۇ جەنگ، وە ئىوهىش لە بەر چاوى ئەوان بە كەم نىشان ئەدا ھەتا ھېرىش بىتن بۇ سەرتان و بىتنە بەردەستان بۇ ئەوه دەست بىكەن بە كوشتنىيان و نەتوانى رابكەن و ھەل بىن، وە ئەوهى خودا بېيارى داوه بىتە جى. وە بىزانى ھەر بۇ لای خودا ئەگەر بىتە وە هەموو كارى و هەموو فەرمانى و ئەۋە زانى چى ئەكا و چۈزۈن دۆستە کانى زال ئەكا و دوژمنە کانى بەر باي فەوتان ئەدا.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيْتُمْ فِتْنَةً فَاثْبُطُوا وَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ نُفْلِحُونَ ﴾ ٤٥

ئەي كەسانى كە ئىمانتان ھىتناوه بە دينى ئىسلام! کاتى گەيشتن بە كۆمەلى كافران بۇ جەنگىكىدىن باش بە مەردانە و ھىز دامەزريىن و خوتان رابگەن بە جۆرى كە ترس بخەنە دلی دوژمنە کانە و دل و دەستيان شىل بىن، ئەمە بۇ لايەنى ماديتان. وە زور زىكىرى خودا بىكەن بە زمان و «الله اکبر» بىكەن و بە دل بىر بىكەنە و لەوەدا كە ئىيە بۇ بەرزىكىرى خودا بىكەن بە زمان و «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» جەنگ ئەكەن و ئەگەر زال بىن

به سه ریانا به اختیارن و ئەگەر شەھید بکرین لە بەھەشتا پایه دارن و ئەمەيش بۆ
مەعنە ویاتنان، جا وەها رەفتار بکەن بەلکوو رزگار بین.

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنْزَعُوا فَتَفْشِلُوا وَتَذَهَّبَ رِيحُكُوكُ﴾

وە ئىتاعەی خودا و پىغەمبەرى خودا بکەن بۇ ئەوه کە يارمەتى خوداتان لە گەلدا
بىن، وە لە ناو خۆيىشتانا مەچن بە گۈز يە كا بۇ ئەوه پووج و سووڭ بىن و ھىزتان
بىرۇ و ترسنان لە دلى دوژمنانا نەمەتنى.

﴿وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾٤٦﴾

وە ئەگەر ئازارتان تۇوش بۇو بە كوشتن يا بىريندار بۇون يا مال روېشتن يا
ماندوو بۇون خۆتان راپگەن لە بەر رەزاي خودا، بە راستى خودا بە ھەموو بارى
كمەكارى ئە كا لە گەل خۆگرانا.

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَرِهِمْ بَطَرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ

﴿وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾٤٧﴾

ئە موسولمانە كان ئىۋە وە كەن و كافرانى ئەھلى مەككە مەبن ئەوانەي كاتى
لە مالى خۆيان دەرچوون بۇ دىفاع لە كاروانە كەيان دەرچوون بە كەشخە و دەمار
و خۆنىشاندان بە خەلک، وە لحال كە بۇ ئەوه يىش دەرئەچوون كە لە واقىعا مەنۇ
موسولمانان بکەن لە روېشتن بەو رىگادا خودا پىتى خۆشە، بەلکوو ئىۋە بە نىازى
رەزامەندى خودا و بە پارىزگارى و پارانەوە لە خودا و بۇ بەر زىگەنەوە دىنى ئىسلام
لە مالى خۆتان دەربچىن هەتا خودا بە مىھەربانى خۆى بتانگە يەنلى بە يەكتى لەو
دوو پايدە بە مايدە كە بەختىارى دنيا ياخىرا رىزگارى قيامەتە، وە خوداى تەعالا بە كرده وە ئەوانە
ھەموو ئاگادارە و كرده وە كانىان والە دەستى زانىارى خودادا.

﴿وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الْشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنَّ جَارَ لَكُمْ ﴾

وه باسی ئه و بکه کاتن کافره کان له مه ککه ده رچون شهیتان له شیوه‌ی «سراقه»‌ی کوری مالیکی که نانه‌یدا ده رکه‌وت بؤیان، وه دهستی کرد به قسمی خوشکردن له گله‌لیانا وه ئه کرده وه ناپه‌سنه‌ندانه‌ی ئه وانه‌ی جوان کرد له به رچاویانا که پیویسته برچون بق پاراستنی داراییه کانتان که ئه بین به هۆی پاریزی شه‌ره‌فتان، جهنگ بکه‌ن له گه‌ل موحده‌مداد و یارانیا بهربادیان بکه‌ن، ئیوه سوپایه‌کی گه‌وره‌ن لهم روزه‌دا که‌س زال نابی به‌سهر ئیوه‌دا وه منیش وام له گه‌لتانا و پهنا و پشتمن بوتان.

﴿فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِتَنَ نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ
إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعَقَابِ ﴾

جا کاتن که هردوو سوپاکه يه کتریان چاوپیکه‌وت و سوراقه ته ماشای و هزاعی ئه و موسولمانانه‌ی کرد و ئاگادار بwoo به هۆی نیشانه‌ی نه‌سره‌ته وه که خودانه‌سره‌تیان ئه‌دا گه‌رایه‌وه له‌سهر هردوو پازنه‌ی خۆی وه و تی به کافره کان: به راستی من دوورم له ئیوه و خۆم تیکه‌لتان ناکهم، وه به راستی من شتی و ها ئه‌بینم که ئیوه نای‌بین، و من له خودا ئه‌ترسم، وه خودا سزای بق تاونباران سه‌خته. ئه‌م ته‌فسیره له‌سهر زاهیری ئایه‌ته که. وه بیزاوی ئه‌لیت: ئه و شهیتانه نیسبه‌ت به هرکام له کافره کان له خه‌یالی خۆیاندا بwoo، واته هرکه‌سین له کافره کان شهیتانه که‌ی خۆی ئه و بایی کردن‌هی ئه‌خسته دلیه‌وه هه‌تا کاتن واقیعه نه و شهیتانه لهو ئیلقاناته که‌وت و خه‌یالی په‌شیمانی به کافره کان نیشان ئه‌دا.

وه له‌سهر ته‌فسیری يه کهم له بیزاویدا ئه‌لی: شهیتان له شیوه‌ی سوراقه‌دا دهستی له دهستی حه‌رسی کوری هیشامدا بwoo کاتن چاویان که‌وت به سوپای موسولمانه کان

دھستی لہ دھستی حہرس بہردا و دای بہ سنگی حہرسا و رؤیشت و گھلی لہ گھلیانا بوون رؤیشن، کاتی کافرہ کان گھرانہ وہ بُو مہ ککھ و تیان: ئو سوپای ئیمہ سوراقہ بوو بہ ھوی شکاندنی و سوراقہ سویندی خوارد و تی: من ئاگام نہبووہ لیتان هما باسی شکان و گھرانہ وہ تانم بیستووہ، یانی وا دھرکھوت «یارو» شہیتان بووہ و چووته شیوهی سوراقہ وہ.

﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنَفِّقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَوْلَاءَ دِينَهُمْ﴾

باسی ئه وہ بکھ کے مونافقہ کانی مہ دینه وہ ئهوانہ کہ لہ دلیانا نہ خوشی کوفر ھے یہ بہ شیوهی گالتھ پئی کردن ئه لین: ئم موسولمانانہ پیاوی مہ دانداری نین بھس ئه وہ هوا چووته میشکیانووہ بہ ناوی دین ئهوانی مہ غروور و بایی کردووہ، بہ لام ئیوہ نابن بھو تانه و تھووہ دلتان تیک بچنی و هر پشت ببھستان بھ خودای خوتان.

﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ٤٩

وہ هر کھس پال بدانہ وہ لہ سہر میھرہ بانی خودای خوی ئه وہ بھسیہ تی، چونکی بہ راستی خودا خوی خاوهن عیزہ ته و خواستی لہ سہر هر کھسی و هر کومہ لئی بدعا عیزہ تی پئی ئهدا و خاوهن حیکمہ ته لہ کارہ کانیا.

﴿وَلَوْ تَرَمَّ إِذْ يَتَوَفَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلْمَلِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَرَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيق﴾ ٥٠

ئهی خوشہ ویست ئه گھر چاوت لیئیں لہو کاتھدا کہ فریشتهی گیانکیشان گیانی ئه و کھسانہ ئه کیشی کہ کوفریان کردووہ بھ ئایینی ئیسلام و حالی ئه و فریشانہ وایه ئه دهن لہ ددم و چاو و پشتیان و پیان ئه لین: سزای سووتان بچھڑن. ئه گھر ئه مہت چاو پئی بکھو تایہ شتیکی بھ سامت ئه بیینی.

﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّمٍ لِلْعَبْدِ﴾ ۵۱

وه فریشته کان ئهلىن به و کافرانه: ئو سزای که دئ به سهرتانا به هۆی ئو کرده و نابارانه و هیه که خوتان به جیتان هینا، و به قەتعى خودای ته عالا خاوەن ستم نیه له سەر بەندە کانی و نیسبەتی ستمی لىن نادری.

﴿كَدَأْبُ أَلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِإِيمَانِ اللَّهِ فَأَخْذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ ۵۲

ئەم سزای کافرانه له جیھەتی فریشته کانه وە له سەر بازه خرو و رەوشىتىکى ناپە سەندە و بۇو له کوفر و کرده وە نابار، وە کوو داب و خwoo و رەوشىتى دەستە و بەستە فېرۇھونى موسا و دەستە و بەستە پاشا ناھە موارە کانى پېش فېرۇھون کە کوفريان كرد و ئىنكارى زاتى خودا و دەستورى پېغەمبەرانيان و ئاياتى هاتوو خوارەوە و موعجىزاتى نىشاندراوی ئەوانيان ئىنكار كرد، جا خودايش ئەوانى به هۆی ئو تاوانانه وە گىرت حەقى بەر و دواى لىن سەندەن، وە به راستى خودای ته عالا «جبار» و «قەھار»، تولە و سزای سەختە، وە کوو ئهلىن: «خودا درەنگ گىر و سەخت گىرە» پەنا بە خودا!

﴿ذَلِكَ يَأْتِيَ اللَّهُ لَمْ يَكُنْ مُغَيِّرًا تِنْعِمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُعَرِّفُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ ۵۳

وه ئەو تولە ناھە موارە کە گەيشت بۇو كۆمەلە له سەر ئو ئەساسە يە کە خودای ته عالا هەر نان و نىعەمەتى و هەر ناز و رەحەمەتى دابىتى بە هەر قەومنى ياسايى و نەبووه تىكى بدا و لىيان بىسىنتى و بىگۈرە بە مەينەت و نە گېت هەتا ئەو قەومنە ئو حالە پېشۈوه کە بۇويانه له سوپاسى خودا و خزمە تىرىدىنى گشتى و قەناعەتى

نه فسی، گوپریویانه به ناسوپاسی و پشت هلهکردن له خمهلك و خمهلك تووره کردن و عالم توراندن و بینیتاعیهی خودا و لمهسر ئهم ئه ساسهیه که خودا شنهوا و زانایه به هه مو و سیفه تئی و به هه مو و حائلی.

﴿كَدَأْبٌ إِلَّا فِرْعَوْنٌ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَبُوا إِثَابَتُ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكَتْهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا إِلَّا فِرْعَوْنٌ وَكُلُّ كَانُوا ظَلَّمِيْمَ﴾ ۵۴
وه کوو سیرهت و رهوشت و کردهوهی نالی فیرعهون و ثهوانهی رابوردن له پیش ئهوانا که له گهله نهودا خودای ته عالا دهسته لاتی پیندابون سوپاسی خودایان نه کرد و نه و نیعمه تهیان له خزیان دوور کردهوه به هوی نهوده که ته کزیبی ثیاتی خودای خزیانیان کرد و سته میان کرد له بنهنی ئیسرائیل و غهیری بنهنی ئیسرائیلیش جا هه مو و مان فهوتاندن به هوی تاوانه کانیانه وه و دهسته فیرعهون نمان خنکاند له دهربیای نیلدا و له واقیعا هه مو و میان بهر و دوا سته مکار بعون.

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَآتِ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ۵۵
خرابتر و نابارترينى گیانله به رانی به سه زهويدا بگهربین نه و که سانه ن که کافرن و ئینکاری ته نیابی خودا ئه کهن و ئه مانه ئیمان ناهیین.

﴿الَّذِينَ عَاهَدُتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرْءَةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ﴾ ۵۶
نه و که سانه که مو عاهه دهت له گهله کردن و پهیمانت لئی و هرگرتن که زیانکاری نه کهن به رانبه ر به موسولمانان که چی له پاشانا نه و پهیمانه یان تیک ئه دهن له هه مو جاریکدا جار له دوای جار و هه رگیز پاریز ناکه ن و ناترسن له ناپهیمانی و بین و هفایی.

فَإِمَّا تُشْقِنُهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِدَ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعْنَهُمْ يَذَّكَّرُونَ

لە شەرتىكدا گەيشتى بەو كافره پەيمان شكىنانە لە جەنگدا و زوو بە ھۆى زال بۇون بەسەر ئەوانا و زيان پىنگە ياندىيان ئەوانەيش وان لە پشتىنانەوە لە كافره كانى مەككە ھەموويان بلاو بىكەرەوە بەلكۇو بىر بىكەنەوە بىزانن وەكۇو دامان لەو پەيمان شكىنانە ئەدەپەن لەوانىش.

ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە لە شانى جوولەكەى «بني قريظة»دا ئەمانە پەيمانيان بەست لەگەل حەزىزەت كەنەنە و ئەو پەيمانەيان ھەلۋەشاندەوە بە ناردىنى چەك بۇ كافره كانى مەككە، وە كاتى كە حەزىزەت كەنەنە فەرمۇسى: بۇچى واتان كردوو؟ عوزرىيان هىتىايەوە بەوە كە لە بىريان چوووه، ئەمجارەيش كەعىي كورپى ئەشرەف روپىشت بۇ مەككە و پەيمانى بەست لەگەل ئەھلى مەككەدا و بۇون بە پشتى مەككەيى لە شەپى «خەندەق»دا، جا ئەمە بەيانى حوكىمى خودا بۇو نىسبەت بەو كافرانە كە بە ئاشكرا پەيمان ئەشكىن، وە لم ئايەتى دوايىيەيشدا بەيانى حوكىمى ئەو كافره پەيمان بەستوانە ئەكا كە نىشانەي پەيمان شكىاندىيان دەرئەكەوى و بە تەواوى دەرنەكەوتۇو و خودا ئەفەرمۇيت:

وَإِمَّا تَخَافَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَأَنْذِلْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

وە ئەگەر ترساى كە خيانەت لە قەومىتكى ھاوپەيمانەوە پەيدا بىن بە ھۆى دەركەوتى نىشانەي ئەو شكىاندىنى پەيمانەوە تۆبىن لە پىش ئەوەدا جەنگيان لەگەلدا بىكەى عەهد و پەيمانەكەيان بۇ فې بدەرەوە با ئەوانىش وەكۇو ئىيە موساوى و ھاو پايدا لە ئاگادارى لە سەر نەمانى پەيمان لە ناوتانا ئىتىر بە بىئىلىم و خەبىر مەچن بە گۈزىانا با نەبىن بە خەيانەت بۇتان.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾^{٥٨}

چونکه به راستی خودا خائینانی خوش ناوی؛ چونکی خیانت کردن دهرگای بی‌باوه‌پی نه کاته‌وه و رهوا نیمه ئاده میزاد خوی سووک و خیانه‌تبار بکا له به‌رچاوی که‌سا، نه دوژمن نه دوست.

﴿وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴾^{٥٩}

با گومان نهبهن نهوانه که کافرن و رزگار بعون له کوشتن و له ئهساره‌ت له رقزی بهدرا، که رزگار بعون و پیش که‌وتونون له کاروباری جهنگا، به راستی نهوانه خودا و پیغمه‌بری خودا ماندو ناکه‌ن و عاجزیان ناکه‌ن لهوه که بیانگرن، بؤ کوئ ده‌رئه‌چن؟ جا ئهم ئایه‌ته یا عامه بؤ هه‌مو و کافرن وه یا خود نازل بوروه له شانی نهوانه‌دا که له بهدرا ده‌رچوون.

جا خودای ته‌عالا موسولمانان ناگادار نه کا له و‌زعی دنيا و له مهلاسی دوژمن بؤیان و بؤ نهوه پیویسته بزانن دوژمنتان زوره و نابی بین دهسته و بهسته داکه‌ون، ئه‌مر ئه‌دا ئه‌فرمومیت:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ زِبَاطِ الْخَيْلِ ﴾

نهی موسولمانه کان حازر و ئاماده بن بؤ چاری دوژمنه کان نهوهی که ئه‌توانن له هیزی جهنگ له چهک له رزق و روزی و، له فیربوونی فونونی جهنگ، له ئاگاداری له‌سهر هیزی دوژمن و له چاری جاسوس و خوگرتن له ده‌رنه‌برینی ئه‌سراری جهنگ و له ئه‌سپ و هیسترى دابه‌سته‌ی چوارنال، وه له سه‌یاره و ته‌یاره و غه‌واسه و که‌شتی سه‌ر ده‌ريا و جیهازی موخاربه و باقی پیویستیه کان له چه‌رخا.

﴿تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَ اللَّهِ وَعَدُوَكُمْ ﴾

بُو نهوه که بهم کره سه و پتویستانه که ثاماده تان کرد و بُو جهنگ، دوزمنی خودا و دوزمنی خوتان بترسینن ئهوانه يان وان له پهيمانا نهويزن پهيمانه که بشكتين و ئهوانه که له پهيمانا نين بىن پهيمان بيستن و جهنگ نه کدن له گهـل موسولـمانا، وه ئهوانه که ثاماده ن بُو جهنگ بـىـوره بـىـن، وه ئـهـم دوزـمنـانـه کـهـ تـيـسـتـهـ هـهـنـ تـيـوهـ ئـهـيـانـ نـاسـنـ بـرـيـتـيـنـ لـهـ جـوـولـهـ کـهـ کـانـيـ دـهـورـيـ مـهـديـنـ وـ لـهـ کـافـرـهـ کـانـيـ مـهـکـهـ.

﴿وَأَخْرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا نَعْلَمُونَهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ﴾

وه هـتا بـترـسـيـنـنـ کـومـهـ لـيـكـيـ تـرـ غـهـ بـرـيـ ئـهـمانـهـ کـهـ تـيـوهـ نـايـانـ نـاسـنـ وـ پـيـانـ نـازـانـ خـودـاـ پـيـانـ ئـهـ زـانـيـ وـ ئـهـيـانـ نـاسـيـ؛ وـ کـوـوـ: عـهـرـهـ بـيـ هـهـواـزـيـنـ وـ، نـهـجـدـ وـ، عـهـرـهـ بـيـ نـزيـكـيـ غـهـسـانـيـهـ کـانـ وـ، باـقـيـ عـهـرـهـ بـيـ «جزـيرـةـ الـعـربـ» وـ يـاـ ئـهـمـ دـوـزـمـنـانـهـ کـهـ لـهـ مـهـوـلاـ پـهـيدـاـ ئـهـبـنـ بـوـ عـالـهـمـیـ ئـیـسـلـامـیـ لـهـ ئـهـورـوـپـاـ وـ باـقـیـ ئـهـتـرـافـیـ قـارـهـ کـانـهـوـهـ. وـ ئـهـ گـهـ رـ موـسـولـمـانـهـ کـانـ لـهـ هـمـموـوـ چـهـرـخـيـكـداـ بـهـ رـاستـيـ ئـهـمـهـ يـاـنـ بـهـ جـيـ بـهـيـتـيـاـهـ بـهـ زـانـيـارـيـ وـ کـريـدارـيـ وـ پـيـشـهـ وـ سـنـعـهـتـ وـ دـارـايـيـ پـيـکـهـوـنـانـ، حـالـيـانـ بـهـ حـالـهـ نـهـدـهـ گـهـ يـشـتـ کـهـ پـيـشـتـوـوـهـ. هـيـوـامـانـ وـايـهـ کـهـ موـسـولـمـانـانـ بـيـدارـ بـيـنهـوـ بـوـ باـوـهـ شـكـرـدـنـ بـهـ فـهـرـمـانـيـ خـودـادـاـ وـ بـوـ ثـامـادـهـ کـرـدنـيـ ئـهـسـبـابـيـ بـهـ رـزـهـوـهـ بـوـونـيـ ئـوـمـمـهـتـيـ ئـیـسـلـامـ لـهـ جـيـهـاناـ.

﴿وَمَا أُنْفَقُوا مِنْ شَيْءٍ فَسَبِيلٌ اللَّهُ يُوفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا ظُلْمُونَ﴾

۶۰

وه هـهـرـ شـتـيـ سـهـرـ بـكـهـنـ لـهـ کـمـ وـ زـورـ لـهـ رـيـگـهـيـ بـهـ رـزـهـوـهـ کـرـدنـيـ دـيـنـيـ خـودـادـاـ هـهـمـوـتـانـ بـيـنـ ئـهـدـرـيـتـهـوـ وـ بـهـ رـاستـيـ ئـيـوهـ سـتـهـمـتـانـ لـىـ نـاـكـرـئـ وـ حـقـتـانـ نـافـهـوـتـيـ نـهـ لـهـ دـنـيـاـ وـ نـهـ لـهـ قـيـامـهـتاـ مـادـامـ لـهـسـهـرـ يـاـسـايـ فـرـمـانـيـ خـودـاـ بـرـقـونـ بـهـ رـيـداـ.

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلِيمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

۶۱

وه ئه گهر کافره کان له موشريك و له يههود و له غهيرى ئهوان مهيليان کرد بۆ ئارامى و بۆ جهنگ نه کردن به بهستنى عهده و پهيمان يا بۆ قهبوول کردنى شورووتو ئىسلام و دهوميان له جينگەي خويانا، توپيش مهيل بکه بۆ ئه و سيلم و ئاراميه، لهوه مهترسه که به فيل ولهما بکهنه و ئيعتيماد بدهره سهر خودا، وله دهستورى خۇناماھە کردنە کە خودا فەرمۇويەتى چاودىرى بکه؛ چونكى معنای «توكل» به راستى ئهوه يه ئسباب ئاماھە بکهى بەلام پال بە عينايەت و تەوفيقى خوداوه بدهى، ماناي «توكل» تەمەلى و غەفلەت نىيە، به راستى خوداى تەعالا قسمى ئه و كافرانە ئېبىسى و زانايە به حاليان و ئه گهر بىريان خراب بىن تو ئاگادار ئه كا.

﴿وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدُعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ

وَإِلَّا مُؤْمِنِينَ ٦٢

وه ئه گهر ئهمانه کە مهيلى ئارامى ئەكمەن، يا غهيرى ئهمانه، مهيليان له سهر ئه و بىن کە فيلتلى بکهنه مهترسه به راستى خودا بەسە بۆ يارمهتى تو، هەر ئه و بۇ يارمهتى دا به يارمهتى پەنامەكى خوى و به يارمهتى ئاشكرا به هوى دەست و بازووی موسولمانەكانوه.

﴿وَالَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ

﴿قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ٦٣

وه خوداى تەعالا به مىھەبانى خوى ئولفەتى دانا له ناو دلى ئەدو موسولمانانەدا كەوان له گەل تۆدا له موھاجirin و ئەنسار له ئهوس و خەزرج لە ئەنسارەكان له گەل ئەوهدا کە چەن كىنه و رقەبەرى كۈن لە ناويان هەبۇو ئەمانە به جارى وەكۈو براي باوک و دايىكى خوشكى باوک و دايىكىان پىن هات لە كاتى مندالىدا لە پىش ئەوهدا کە ئارەزووی دنيا بکەويتە بەينيانوه، وە به جازىيەتى مەعنەوی ئەمانەي

بەست بە يەكمۇھ لە حالىكدا ئەگەر ھەرچى وا لە عەرزا لە عەين و لە نەخت لە مال و دارايى خەرجىت بىكردaiيە لە رىيگەي يەكىيەتى ناو ئەواندا نەتئەتوانى ئولغەت دامەزرتى لە ناوبەينى ئەوانا، چونكى ئەو دنياتە ئەگەر بە فەرقى بەش بىدایىن بەوان خاوهن بەشە كەمە كان رازى نەدەبۈون، وە ئەگەر وە كۈو يەڭ پېتى بىدانايىن ھەر كاميان داواى زىادەي ئەكىد، وە فەرزەن بە زاھير رازى بۇونايى كىنەي دلىان دەرنەدەچوو، بەلام خودا بە مىھەربانى خۆى ئەو كىنەيە گۆپى بە خۆشەویستى و سەفای دل و ئولغەتى خستە بەينيانەوە كە بە راستى خودا غالىب بەسەر خواتى خۆيا و خاوهن جىكىمەتە لە كارەكانيا.

﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

ئەم ئايەتە بازى لە زاناكان فەرمۇويانە هاتۇوەتە خوارەوە پاش رووداوى بەدر لە «بەيداء»دا، واتە لە ساراي نزىكى بەدرا، وە مەبەست ئەۋەيە ئەم پېغەمبەرى خۆشەویست بەسە بۇ بەجى ھىبانى مەبەستى تو لە بانگىكىرىنى ئادەمىزادا بۇ دىنى ئىسلام خوداي تەعالا و ئەوانەي وان لەگەلتا لە موسۇلمانان، واتە ھەر ئەم ژمارە موسۇلمانە رىشەي پىنگەيشىتنانە و بەرە بەرە زىاد ئەكەن و ئەگەن بە مەبەستى خوتان. وە بازى تر فەرمۇويانە: وەختى خۆى لە ئەۋەل ئىسلامەوە (٣٣) پىاو و (٦) ژن موسۇلمان بۇون و پاش ئەمانە عومەرى كورپى خەتاب موسۇلمان بۇو ژمارەي موسۇلمان گەيىشت بە چىل كەس، وە ئەم ئايەتە نازىل بۇو لە سەر ئىعتىبارى ئەۋە كە ئەم ژمارە بناغەي بىناي دىنى ئىسلامە و لەسەر ئەمەو موسۇلمان پەرە ئەستىنى.

﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَدِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةً يَغْلِبُوا أَفَمَا مِنَ الظَّالِمِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾

پاش ئەوه کە خودا جارپی ئەوهی دا خودا و موسولمانان بەسن بۇ يارمەتى پېغەمبەر ﷺ لە بەھىھەتىنى دەعوھەتا، خودا رىنگەی نەسرەتى خۆى نىشان دا بەوه کە ئەمرى كرد بە حەزرەت ﷺ: تەرغىبى موسولمانەكان بىدە لەسەر جىھاد و تىيان بىگەيەنە کە خودا ئامادەيە بۇ يارمەتىيان و ئىۋەيش خۆتان ئامادە بىكەن، وە ئەگەر (۲۰۰) كەسى سابىرى خۆگۈر بىن لە ئىۋە زال ئەبن بەسەر (۱۰۰) كەسى خۆگۈر بىن لە ئىۋە زال ئەبن بەسەر كافردا - يەك بە دە - وە ئەگەر (۱۰۰) كەسى خۆگۈر بىن لە ئىۋە زال ئەبن بەسەر هەزار كەسى كافردا، وە ئەمەيش يەكم: لەبەر ئەوهىيە کە خودا ئەيەوى دينى ئىسلام بىلەو بىكانەوه لە عالەما، وە خوداي تەعالا كاتىي ويستى شتى بىكا ئەيىكا. وە دوووهم: لەسەر تەماشىي هوى زاھىرى موسولمانان دلىان بە هيىزە؛ چونكى باوهەپىان وايە جەنگەكەيان لە بەر كەسى سەعادەت و شەھادەت لە دنیادا، وە سەردارى و سەرفەرازى لە قيامەتا، بەلام كافرەكان قەومىيەن كۈنۈن و فاميان نىيە بە ئەساسىيىكى وا جەنگى لەسەر بىكەن وە دلىان بە ئىمان رۇوناك نىيە و هەر بە چاولىيگەرى جەنگ ئەكەن. ئەم ئايەتە لە هوى ئەوهەن نازىل بۇو کە خوداي تەعالا خستىي دلى پېغەمبەرەوە ﷺ حەمزەي مامى لەگەل (۳۰۰) سوارا نارد وە گەيشتن بە ئەبۇو جەھەل لەگەل (۳۰۰) سوارا، وە بە يارمەتى خودا كە كەوتىن جەنگەوە ئەو تىيە كەمە ئەم سوپا گەورەيى كە دەقات بۇون، شىكىند و رايىان كرد. بەلام ئەم ياسايدى گران بۇو لە سەرشانى موسولمانان؛ چونكى بە عادەت راوهەستانى يەكى لە بەرابەرى دە كەسەوە زەحەمەتە، جا خودا لە پاش ماوهىي ئەم ئايەتەي ترى نازىل كرد و فەرمۇسى:

﴿أَلْقَنَ خَفَّ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعِلَّمَ أَنْ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةً صَابِرَةً يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ يُلِدِّنِ ﴾

﴿اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

و اته: خودا نیسته باری سووک کرد لمه رئیوه و عیلمی ته عله‌للوقی بهست بهو زه عیفیه عاده‌تیه که هاتووه به سه‌رتانا و برپاری ئه‌وهی دا: که ئه‌گهر له ئیوه سه‌د که‌سی خۆگر بین زال ئه‌بن به سه‌ر (۲۰۰) دووسه‌د که‌سا، و ئه‌گهر هه‌زار که‌سی خۆگر له ئیوه‌دا بین، زال ئه‌بن بمه‌ر دوو هه‌زار که‌سا به ئیزنى خودا و فه‌مانی خودا و خواستی خودا، و خودا یارمه‌تیده‌ری ئه‌وانه‌یه که دامه‌زراو و خۆگرن.

بزانن! یاسای ئایه‌تی پیش‌سو له‌مه ریه‌ک به ده بیو و یاسای ئایه‌تی دوایی له‌مه ریه‌ک به دوو، و ئیختیاری که‌لیمه‌ی «عشرون» و که‌لیمه‌ی «مائّه» له‌مه ئه‌و ئه‌ساسه بیو که «سریه» له بیست که‌س که‌متر نه‌ده‌بیو و سوپایش له سه‌د که‌متر نه‌ده‌بیو و یه‌م دوو ژماره‌یه له ناوا دائیر بیون.

و ئه‌و زه‌عیفیه که بیو به هۆی ئه‌م بار سووک کردنه زه‌عیفی ئیمان نییه و زه‌عیفی له‌ش نییه، بـلـکـوـو زهـعـیـفـی نـیـشـاتـ وـخـواـستـیـ نـادـهـمـیـزـاـدـهـ وـشـتـیـکـیـ تـهـبـیـعـیـهـ وـعـادـهـتـیـهـ؛ تـهـماـشـائـهـکـهـیـ باـوـکـنـ کـهـ مـرـدـ وـ چـوارـ کـورـپـیـ بـیـوـ مـنـدـاـلـ بـیـوـنـ وـ تـاقـهـ کـورـیـکـیـ گـهـورـهـیـ بـیـوـ، گـهـورـهـکـهـ غـیرـهـتـ ئـهـکـیـشـیـ بـهـ شـهـوـ وـ رـۆـزـ حـمـولـ ئـهـداـ وـ کـاسـیـ ئـهـکـاـ وـ بـراـکـانـیـ وـ خـوـشـکـهـکـانـیـ وـ دـایـکـیـ بـهـ خـیـوـ ئـهـکـاـ وـ پـیـنـیـ خـوـشـهـ وـ مـانـدوـوـ نـابـیـ بـهـلـامـ کـهـ بـراـکـانـیـ پـیـنـگـهـیـشـتنـ ئـهـ وـ نـیـشـائـهـیـ نـامـینـیـ کـهـ بـهـ تـهـنـیـاـ حـمـولـ بـداـ، ئـهـگـهـرـ بـراـکـانـیـ کـاسـبـیـ نـهـکـنـ لـهـ گـهـلـیـاـ ئـهـمـیـشـ دـیـتـهـ دـوـاـهـ هـهـرـواـ مـوـسـوـلـمـانـانـ لـهـ ئـهـوـوـهـلـهـوـ کـمـ بـیـوـنـ، بـیـسـتـ کـهـسـ پـیـانـ خـوـشـ بـیـوـ خـوـیـانـ بـگـرـنـ لـهـ بـهـ رـانـبـرـیـ دـوـوـسـهـدـ کـهـساـ، بـهـلـامـ پـاشـ ئـهـوـهـ کـهـ مـوـسـوـلـمـانـانـ زـورـ بـیـوـنـ ئـهـ وـ نـیـشـائـهـ کـزـ بـیـوـ لـهـوـ هـیـشـتاـ هـهـرـ بـارـیـ یـهـکـ بـهـ دـهـ هـهـلـبـگـرـ بـوـیـهـ خـودـاـ کـرـدـیـ بـهـ یـهـکـ بـهـ دـوـ جـاـ ئـهـگـهـرـ ئـایـهـتـیـ یـهـکـمـ لـهـمهـ ئـیـجـابـ هـاتـبـنـ ئـهـوـهـ ئـایـهـتـیـ دـوـوـهـمـ ئـهـبـنـ بـهـ نـاسـیـخـ بـۆـ ئـهـ وـ وـ ئـهـگـهـرـ لـهـمهـ تـهـرـغـیـبـ بـوـوـبـنـ ئـهـوـهـ ئـایـهـتـیـ دـوـوـهـمـ نـاسـیـخـ نـیـیـهـ، بـلـکـوـو ئـیـسـتـهـیـشـ ئـهـگـهـرـ یـهـکـنـ لـهـ بـهـ رـابـرـیـ دـهـ کـافـرـهـوـ دـهـوـمـ بـکـاـ هـهـرـ بـهـ مـوـعـامـهـلـهـیـکـیـ مـهـشـرـوـوعـ وـ خـیـرـوـمـهـنـدـانـهـیـ دـینـیـ ئـهـمـیـرـرـیـ وـ کـهـسـ

نالیت کابرا نیشیکی نامه شروعی کرد و به ناحق خوی دا به کوشت، به لکوو
کاره کهی ئېبى بە هوی مەدح و بە باش زانىن لە لایهنى شەرعەوه.

﴿ مَا كَانَ لِنَّيٍ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّىٰ يُتَخْرَجَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

٦٧

پاش ئەوە کە سوپای نیسلام لە بەدرا حەفتا کەسیان لە کافرە کان کوشت و حەفتا
کەسیشیان بە دیل گرت و حەزرەت ﷺ رازى بۇو بەوە کە «فیدیه» لە دیله کان
وەربىگرن ئەم ئايە تانە خوارەوە، خودا فەرمۇسى: ئەی پىغەمبەرى خۆشەۋىست،
رەوانەبۇو وە نىيە بۇ ھېچ پىغەمبەرى کە بىکەويىتە جەنگەوە لە گەل کافرا دیل رابىگرى
ھەتا زۆر زۆر ھىز وەرئەگرى و جىنگەی خوی دائەمەزىتىن لە عەرزا، بە لکوو
حەقىان ھەر ئەوە بۇوە کە دیله کان بکۈژن بۇ ئەوە کە شافەی کافرە کان نەمىتىن و
جارىيکى تر نە توانى ئامادە بىنەوە بۇ جەنگ كىردىن، بەلام ئىستە ئىۋە خواتستان لە سەر
مالى دنیا يە بۇيە فیدیه تان وەرگرت، وە خوداى تە عالا خواتى لە سەر بەر زەوە بۇونى
ئیسلام و دەوامى جىھادە بۇ ئەوە بگەن بە پايه و مايە رۆزى قيامەت. وە خوداى
تە عالا بە عىزەتە و غالبە بە سەر دوژمنە کانا و خاوهەن حىكمەتە لە کارە کانىا، وە ئەگەر
فیدیه و مالى دنیا يستان وەرنە گرتايى ھەر دەولەمەند ئەبۇون.

﴿ لَوَلَا كَتَبْ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَكُمْ فِيمَا آخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

ئەگەر حۆكمى لە لایهنى خوداوه رانەبوردايە بەوە کە كەس سزا نەدا ھەتا نەپروا
بە گۈز نەھىي سەریح و ئاشكرادا، وە يىا بەوە کە ئەھلى جىھادى بەدر سزا نادرىن،
بە راستى لەو فیدیهدا کە وەرتان گرت سزا يە كى گەورەتىدا ئەبۇو وە سزا يە كى
گەورەتىدا.

جا كاتنى كە ئەم ئايەتە نازل بۇو حەزىزەت حَمْدُ اللّٰهِ وَكَبَرَ و ئەسحابە كان دلىان كەوتە دالغە لىدان و دەستىيان نەبرد بۇ ئەو تالانەيش كە لە بەدرا دەستىيان كەوتىبوو ھەتا ئەم ئايەتە ھاتە خوارەوە.

﴿فَلَمَّا أَعْنَمْتُمْ حَلَالًا طَيْبًا وَأَتَقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

٧٩

واتە: دەى بخۇن لەوهى كە دەستان كەوت لە بەدرا كە حالى وايد مالىيىكى حەلائى پاكە، يە كەم لەبەر ئەوه لە جىيەد بۇ بەرزىكىدەوهى دينى ئىسلام دا دەستان كەوت، دووهەم لەبەر ئەوه كە لە ئەندازەي ئەو دەسکەوتە ئىوهەيش مالتان خوراپۇو لە لايمى ئەو كافرانەوە، وە پارىز بىكەن لە نافەرمانى خودا، وە يَا ئەمچارە ئەو فىدييە وەرتان گرتۇوه لە دىلەكان بىخۇن و جارى تر وا مەكەن و خۆتان بىپارىزىن لە نافەرمانى خودا، بە راستى خودا تاوانپۇش و گوناح بەخشە.

ريوايەت كراوه: لە رۆزى بەدرا حەفتا دىلەيان هيئىا بۇ خزمەتى حەزىزەت حَمْدُ اللّٰهِ وَكَبَرَ كە عەباسى مامى و عەقىلى ئامۆزايىان لە ناودا بۇو، حەزىزەت راۋىزى كرد بە ئەسحابە كان: چى بىكەين لە گەل ئەم دىلانەدا؟ كۆمەللى رايان ھاتە سەر ئەوه كە حەزىزەت فىدييە يانلى وەربىگرى، وە ئەبوبەكر لەوانە بۇو، وە عەرزى كرد: يَا رەسوللەلّا ئەمانە قەومى خۆمانن و خزمن بىانھىلەرەوە بەلكۇو موسۇلمان بىن و خودا لېيان خوش بىبى، وە فىدييە يانلىن وەربىگرە و ئەمە ئەبى بە هىزى و ژىوار بۇ ئەسحابە كان.

وە كۆمەللى رايان لە سەر كوشتنىيان دا و عومەرى كورپى خەتاب لەمانە بۇو عەرزى كرد: يَا رەسوللەلّا ئەمر بکە بىدەين لە گەردىيان من ئەدم لە خزمەكەي خۆم (فلان) و خەمزە عەباس بىكۈزى و، عەلى عەقىل بىكۈزى. ھەروا بەم شىيوه! حەزىزەت حَمْدُ اللّٰهِ وَكَبَرَ فەرمۇوى: ئەي ئەبوبەكر تو لە سەر مەشرەبى ئىبراھىمى خەليلى كە ئەي فەرمۇو:

*وَمَنْ تَبْعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ^۱، وَتَوْنَهِي عَوْمَهْر لَهْسَهْر مَهْشَرْهَبِی
نَوْوَحِی کَهْ ئَیْفَهْرَمَوْوَ: *رَبْ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دِيَارًا^۲. حَمْزَرَهْت حَمْزَرَهْت
ئَهْ سَحَابَهْ کَانَی خَاتَرْخَوْ کَرَدْ وَ رَایَانَ هَاتَه سَهَرْ وَهْرَگَرْتَنَی فِیدِیَه وَ ئَهْمَ ئَایَه تَانَه نَازَلْ
بَوْنَ.

لَبَرْهَدَا چَهَنْ شَتَنْ بَزَانْ:

يَهْ كَمْ: ئَهْمَهْيَه ئَهْمَادَهْ قَهْبَوْلَی فِیدِیَه لَه دِيلَه کَانَی بَهْدَرْ بَهْ ئَيْجَتِيهَادْ نَهْبَوْه
لَه لَايَهْنَی حَمْزَرَهْتَهْوَ حَمْزَرَهْت چَونَکَی ئَهْمَ باَسَهْ خَراَيَه رَاوِيَّهْوَهْ لَه نَاوَ ئَهْ سَحَابَهْ کَانَا و
هَهْمَوْ لَايَنَ لَه خَاوَهْنَ رَاكَانَ بَيرَی خَوْيَانَ دَهْرَبَرَی وَ حَمْزَرَهْتَ لَهْسَهْر ئَهْ سَاسَيَ
ئَهْوَهْ کَهْ خَاوَهْنَ رَهْيَه وَ عَوْزَوْيَ رَهْيَسِيَهْ لَه رَاوِيَّهْ کَهْدَا ئَهْ وَ رَايَه پَهْسَنَدْ کَرَدْ کَه
فِیدِیَه وَهْرِيَگَرَی لَهْبَرْ چَهَنْ حَيْكَمَهْت: يَهْ كَيْكَيَانَ ئَهْمَهْ بَوْوَ کَهْ دَهْرَکَهْوَتْ ئَهْمَ دِيلَانَه
لَه ئَهْنَجَامَا بَوْنَ بَهْ مَوْسُولَمَانَ وَ گَهْورَهِيَ ئَهْ سَحَابَهْ. دَوْوَهْ لَه كَوْشَتَنَی ئَهْ مَانَه دَاهْيَرَی
ئَازَارَی دَلَّي گَشَتَنَی وَ قَهْتَعَنَی سَيلَهِيَ رَهْحَمَ وَ زَورَ کَرَدَنَی دَهْنَگَوْبَاسَ سَوَودَيَ تَرَ
پَهْيَدا نَهْدَهْ بَوْوَ. سَيْهَمَ لَه وَ کَاتَهَدَا ئَهْمَ کَوْمَهَلَهْ ئَهْ سَحَابَهْ پَيَوِيَسْتِيَانَ بَهْ مَالَ وَ دَارَايَيَ
بَوْوَ وَ ئَهْوَ فِيدِيَه جَيَنَگَهِيَ بَوْ گَرَتنَ.

دوَوَهْمَ: ئَهْوَ کَهْ سَانَهْ کَهْ ئَهْلَيَنَ ئَيْجَتِيهَادْ لَه کَارَا بَوْوَ وَ ئَيْجَتِيهَادَهْ کَهْ هَهْلَهْ بَوْوَ،
بَهْ هَهْلَهْدا چَوْنَ: چَونَکَهْ ئَهْ گَهْرَهْ ئَهْوَ ئَيْجَتِيهَادَهْ هَهْلَهْ بَوَايَهْ خَوْدَايَ تَهْعَالَا ئَهْ مَرَى
ئَهْ کَرَدْ بَهْ گَهْرَانَهْوَهِيَ فِيدِيَه کَهْ بَوْ خَاوَهْنَهْ کَانَيَانَ وَ حَوكَمَهْ کَهْيَ تَيْكَ ئَهْدَا، کَهْ چَيَ نَهْ
ئَهْوَ حَوكَمَهِيَ تَيْكَدا وَ نَهْ فِيدِيَه کَهْيَ گَهْرَانَهْوَهْ بَوْ خَاوَهْنَهْ کَانَيَانَ، وَهْ ئَهْوَ عَيْبَارَهْ تَهْ کَهْ

۱. ابراهیم؛ ۳۶.

۲. نوح؛ ۲۶.

ئەفەرمۇيت: «ما كان لني... الآية» عىبارەتە لە بەيانى ئەو ئەم بېرەتان ھەرجەن قەبۇولە بەلام باشتىر لەمە وەرنە گىرتىنى فيدييە بۇو، بەلام لەبەر خاتىرى ئە و مىھەرەبانىيە كە لە گەل حەزىزەت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ و ئەسحابەكانا بۇوى وەزعە كەى بۇ نىختىار كردىن، وە ئەم واقىعە كە لە بازى رىوايەتا ھەيە گۆيا حەزىزەت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لە گەل ئەبۇوبەكىدا گىريان پاش ھاتنە خوارەوهى ئايەتە كان، ئەو مەعنای ئەوهەيە كە حەزىزەت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لە كەمالى ئەدەب و بەندەيىدا بۇوە لە حوزوورى خودادا و لە بەر ئەو دەركى ئەوهەيى كردووە ئە و وەزعە بە «خلاف الأولى» دەرچۈوه خوشوع داگىرى كردووە و گىراوە ھەروا ئەبۇوبەكىش لە گەل ئەمودا گىراوە.

۷۰
 ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِي قُل لِمَن فِي أَيْدِيهِكُمْ إِنَّ الْأَسْرَى إِن يَعْلَمُ اللَّهَ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أَخْذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِر لَكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾

واتە: ئەي پىغەمبەرى خۆشەويىست بىقەرمۇو بەو دىلانەي وان لەبەر دەستانا: ئەگەر ئىۋە دلتان خىرى تىدا بىن دەربارەي ئىسلام و موسۇلمانان و عىلىمى خودا تەعەللووق بىھىستى بە وجىوودى قەسىدى خىرى لە دلتانا خودا زۆرتر و چاكتى لەو مالەي وەرگىراوە ليتان بەرات نەكا بېتانا و لە تاوانەكانى لەمەوبەريشتان خۆش ئەبنە و خودا تاوان بەخش و مىھەرەبانە.

۷۱
 ﴿ وَإِن يُرِيدُوا أَخْيَانَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلِ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

وە ئەگەر خواتىيان لە سەر خيانەت بىن لە گەل تۆدا ئەو لىيان مەترىسە و گوينيان بىن مەدە؛ چونكە لەمەوبىشىش خيانەتىان لە گەل خودادا كرد و تەبلیغاتى تۆيان

و هرنه گرت و خودا زال بwoo به سه ریانا و به جو ره داما اوی کردن و خودا زانایه به رازی نیهان و خاوون حیکمه ته له ئوزاع و همو رووداوی جیهان.

ریواهیت کراوه له ئیبیوعه باسه و جعفر: فرمومویه تی: عه باسی باوکم فه رموموی: ئهم ئایه ته له شانی مندا نازل بwoo؛ چونکی من عه رزی حهزره تم کرد: که ئه بیست هوقه ئاللّوونه بربیار دراوه بق فیدیهی من لیم و هرنه گرئ، ئویش قه بولی نه کرد، وه من حه قی خوم دا و ئیخلاصم کرد بق خودای خوم، له پاشان خودا بیست بهندهی پیدام هه رکام له وان به جو ری تیجاره تی بق ئه کردم و خودا زیاتری پیدام له وهی که له دهستم ده رچوو، وه زیاد له وهیش رجای عه فوی خودام هه يه.

**﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَنَحَدُوا إِلَمْأَوَّلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَيِّلٍ
الَّهُ وَالَّذِينَ ءَاوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أُولَيَاءُ بَعْضٍ﴾**

به راستی ئه و که سانه که ئیمانیان هیناوه و له بهر یارمه تی دینی ئیسلام کوچیان کرد و دارایی و خانووی خویان به جنی هیشت و تیکوشان له ریگهی دینا به سه رفی مال و رفح و گیان وه ئه و که سانه یش له مهدینه مونه و وه رهدا جیگهی ئه و کوچه ریانه یان کرده وه و به ماده و معنا یارمه تیان دان ئه وانه بازیکیان میراتگری بازیکیان.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَيَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا﴾
وه ئه و که سانه ئیمانیان هیناوه و کوچیان نه کردووه ئه وه له حقوقی مه حه بیه تی ساغی وا که بیی به هوی میراتگرتن له یه کتر دوورن هه تا کوچ ئه که ن.

**﴿وَإِنَّ أَسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ الظَّرُرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيشَقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾**

وه ئه گهر داواي يارمه تيان لى بکەن له دينا، واته دوزمنى دين له بەر دين ئازاريان بدا و ئهوانيش هاوارتان بۇ بىتن، ئېبىن بىرقۇن به هاواريانه وە ئىلا مەگەر ئەو دوزمنانه لە تاقمىن بن كە لە بەينى ئەوان و ئىوهدا پەيمان بىنى ئەوهە حەقتان نىيە جەنگىان لە گەلدىا بکەن، وە خوداي تەعالا بىنایە بەوهى ئىوه ئەيکەن.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْ لِيَاءً بَعْضٌ﴾

وه ئەو كەسانە يش كە كافرن به دىنى ئىسلام بازىكىان دۆستى بازىكىان چونكى لە پاش ئىمان هەر كوفره و كوفر ھەمووى گومراھىيە.

﴿إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَقَسَادٌ كَيْرٌ﴾

نه گەر رەفتار بەو ياسا نەكەن كە بۆم دانان و لە يەكتىرىپەن ئەلەقە بىن ئەوه خراپە و بشىۋى زۇر لە عەرزا پەيدا ئېبىن و فەصادىتكى گەورە ئەبىن.

﴿وَالَّذِينَ إِمَانُوا وَهَا جَرُوا وَجَهَدُوا فِي سَيِّلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ إِمَانُوا

﴿وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًا لَّهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾

وه ئەو كەسانە كە ئىمانيان هىناوه و كۆچيان كردووه و جىهاديان كردووه لە رىگەي خودادا وە ئەو كەسانە كە جىنگەي ئەوانىان كردووه تەو يارمه تيان داون ئەوانە بە راستى خاوهەن ئىمانن لە لاى خودادا و لە جەزاي ئەو بىر و باوهەر و كردووه باشانەدا كە بۇويانە لە لاى خودا عەفوی تاوان و رزق و رۆزىيەكى خاوهەن پايه و شەرافەتىان ھەيە.

﴿وَالَّذِينَ إِمَانُوا مِنْ بَعْدِ وَهَا جَرُوا وَجَهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْ كُمْ﴾

وه ئەو كەسانە كە ئىمان دىتن لە پاش زەمانى ھىجرەت و كۆچ ئەكەن بۇ لاى ئىوه و جىهاد ئەكەن لە گەلتانا ئەوانىش لە ئىوهن و لە رىزى موھاجىر و ئەنسارا حسېب ئەكىن، ھەرچەن پايدى پىشۇوه كان زۆرتر بىن و بەرزتر بىن.

وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِعَيْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُكْلِلُ شَيْئاً

عَلِيمٌ ۝ ۷۵

ئوانه کە عەلاقەی رەحمىان ھەيە بە يەکەوە بازيكىان نزىكتىن لە بازيكىانەوە لە بىنگانەكان، واتە ميرات بەوان ئەدرى ئەگەر ميراتگرى پشتى نەبوو نەك بە بىنگانەكان، وە خودا بە ھەموو شتى زانايە بۆيە ئەم ياسايە داناوه.

سوروه‌تی ته‌وبه، مه‌دینه‌بیبه، ۱۲۹ نایه‌ته

ئەم سوروه‌تە گەلنى ناوى ھەيە لەوانە: «براءة» چونكە لە ئەووه‌لەو ئىعلانى بەرائەت و يەخەھەلتە كاندىنى پىغەمبەرى خودايى تىايە لە پەيماندارى لە گەل كافره‌كانا، وە پىنى دەوتلى سوروه‌تى «ته‌وبه» چونكى باسى قەبۇولى ته‌وبەي ئەو جەماعەتەي تىندايە كە لە غەزادا دواكه‌وتىن لە سوپاى حەزرت ﷺ پرسىار كراوه: بۆچى لە ئەووه‌لى ئەم سوروه‌تەو «بسم الله الرحمن الرحيم» نىيە؟ وەلام دراوه‌تەو بە چەن وەلامى:

يەكم: ريوايەت كراوه لە ئىينووھەباسەوە ئەلى: پرسىيم لە «عوسمان» بۆچى ئەم سوروه‌تە لە ئەووه‌لەو «بسم الله» ئىيا نىيە؟ ئەويش فەرمۇوى: پىغەمبەر ﷺ خۆرى جىڭگەي سوروه‌ت و جىڭگەي ئايەتى دەرئەپى و ديارى ئەكرد، وە سوروه‌تى بەرائەت لە ئاخىرى سوروه‌تە كانى قورئانا بۇو، وە لە پىش تەعىينى جىڭگە يَا حەزرت كۆچى دوايى كرد. جا لەبەر ئەو كە مەعنა و ئەحکامە كانى موناسىبى سوروه‌تى ئەنفال بۇو هاتىن لە پاش ئەنفالەوە داماننا.

بەلام قازى ئەفەرمۇى: زۆر دوورە كە حەزرت بەيانى جىڭگەي ئەم سوروه‌تەي نەكىدىن، وە حق وايە كە حەزرت ﷺ ئەمرى فەرمۇوە لەم شويىندا دايىتىن و «بسم الله» لە ئەوھەلەوە نېبى لەبەر ئەو سوروه‌تى دوورى كردنە كە كافره‌كان و مەجالى تەبەرپۈك نىيە بە «بسم الله الرحمن الرحيم».

دووهم: ئهوهیه ریوایهت کراوه له «ئوهی کوری کە عبادوه: [ئەلئى] تە ماشامان كرد كە سورهتى ئەنفال عەد و پەيمانى تىدايە و سورهتى بەرائەت باسى تىكدانى ئەوانە ئەكا، [بۇيە] له پاش ئەنفالو و نووسرا.

سېھم: ئەمە يە ئەسجابەكان ئىختىلافيان بۇو لەوهدا كە ئەنفال و بەرائەت يەك سورهتن يَا دوو سورهت! هەر بازى لە سەر بىرى بۇون، جا لە بەر رىعايەتى ئەوه كە يەك سورهتن سورهتى بەرائەت نووسرا له پاش ئەنفال وھ لە بەر ئەوه كە مەعلوم نىيە يەك سورهت بن «بسم الله الرحمن الرحيم» نە نووسرا.

چوارم: ئەمە يە ئىبىنۈھە باس ئەلئى پرسىارم كرد لە حەزرەتى عەلى: بۇجى «بسم الله الرحمن الرحيم» نە نووسرا له ئەوهلى ئەم سورهتە وھ؟ ئەويش فەرمۇسى: «بسم الله» شىعارى هيمنى و سلامەتى و دۆستىيە، وھ سورهتى بەرائەت بۇ ئەمر بە كاربردىنى شير هاتووه له گەل كافرە كانا وھ ناكەونە يەك.

پىنجەم: ئەمە يە رەنگە لە بەر ئەوه كە خودا زانىويەتى ئىختىلاف واقع ئەبى لەوا ئاخۇ «بسم الله الرحمن الرحيم» لە قورئانە يَا نە، خودا ئەملى كردووه بە حەزرەت كە «بسم الله» نە نووسرى لە ئەوهلى ئەم سورهتە وھ بۇ تەنبىھ لە سەر ئەوه كە «بسم الله الرحمن الرحيم» بۇو لە ئەوهلى سورهتە كانە وھ داخلى سورهتە كانە وھ ئەم سورهتەدا كە «بسم الله» نىيە «بسم الله الرحمن الرحيم» داخلى سورهتە كە نىيە و لە قورئانى پىرۇز نىيە.

فەرمۇويانە ھۆى هاتنە خوارەوە ئەم ئايەتە ئەم بۇو كاتى كە حەزرەت ﷺ رۇيى بۇ غەزاي تەبۈوك مۇنافقە كانى شارى مەدینە نەرۇيىشتن بۇ جىھاد و گەلنى دەبدەبە و قىسە پۈچىان بىلەكىدە و كافرە موشىي كە كانى عەرەبىش ئەم عەد و پەيمانە كە كردىبويان لە گەل حەزرەتا تىكىيان دا، جا حەزرەت ﷺ بە فەرمانى

خودا عهده که‌ی فریدایه و بُو کافره کان و نم ثایه ته نازل بُو و ئیعلانی به رائه ت و
بُن په یمانی کرا.

ریوایه‌ت کراوه: له سالی ههشتی کوچیدا حمزه‌ت لله‌یه له شکری برد و مه ککه‌ی
گرت و «عتابی کورپی ئوسه‌ید» ای کرد به کاربده‌ستی ئیسلام له مه ککه‌دا، و له
سالی نَوْدَا حمزه‌ت لله‌یه نه بُو و بُه کرد به نه میری حج و نه مری کرد که بین
به رهیس له حج‌دا، جا کاتئ نه م سووره‌ت نازل بُو و حمزه‌ت نه مری کرد به
عملی که بروات ثایه‌ی به رائه‌ت بخوینته‌وه به سه‌ر کافره کانا، عه‌زیان کرد: نه مرت
بکردايه به نه بُو و بُه کر نه يخوينده‌وه. نه ويش فرموموي: عه‌هد و په یمان هه‌ركه‌سی
بيکا نه بین پوچکردن‌وهی نه و عه‌هده يا نه و که‌سه بیکا که عه‌هده که‌ی کردووه يا
که‌سی له هاونه‌سه‌بی نه. جا حمزه‌تی عملی رویشت بُو مه ککه و له ریگه‌ی
مه ککه‌دا گه‌یشت به نه بُو و بُه کر، نه بُو و بُه کر پاش به خیز هاتنی فرموموي: به نه میری
هاتووی يا به مه‌تمووری؟ نه ويش فرموموي: مه‌تموورم، جا حمزه‌تی نه بُو و بُه کر
له رُوْزِی ههشتی «ذی الحجه» دا که رُوْزِی «ترویه» يه خوتبه‌ی خوینده‌وه به سه‌ر
حه‌جاجدا و ئادابی حه‌جي نیشان‌دان و رُوْزِی جهْنَ حمزه‌تی عملی له لای «جمرة
العقبة» راوه‌ستا و دهوری چل ثایه‌تی له نه وه‌لی به رائه‌ته‌وه خوینده‌وه به سه‌ریانا و
فرموموي: من فرستاده‌ی حمزه‌تم و نه مرم پی‌کراوه به چوار شت.
يەکم: له پاش نه م ساله کافرى موشریك نزیکى به یتللای شه‌ريف نه که‌موی.
دووهم: ئىنسانى روت ته‌وافي که عبه نه کا.

سيهم: داخلی به ههشت نابى نیلا نه فسى که ئىمانى بىن.

چوارم: عه‌هدی کافره کان ره‌دبکریت‌وه بُو سه‌ریان و په یمانیان نه می‌ئى.

جا خه‌لکه که‌یش عه‌زیان کرد: نهی عملی عه‌زی ئاموزات بکه (واته پېغەمبەر):

وا ئیمە هەموومان پەیمانی کافرە کانمان بەتال کرده و له بەینی ئیمە و ئەوانا نییە مەگەر لیدان بە شیر و وەشاندنی رم.

خودا فەرمۇویەتى:

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَنْهُدُّتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

واتە: ئەم رۆژە رۆژى جىابونەوە و بىپەیمانىيە له لايەنى خودا و پىتغەمبەرى خوداوه له گەل ئەوانە كە پەیماناتان له گەلدا كردوون له کافرە موشرييکە كان.

﴿فَسِيَحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْرُقٍ﴾

وە ماوه تان ھەيدە ئەی کافرە موشرييکە كان چوار مانگ له ولاتا بىگەپىن بە ئەمېنى و كەس دەست نابا بۇ خوتان و بۇ دەستوپە يوهندىدان، وە لم ماوهدا ئەگەر دلتان ھاتە سەر ئىسلام ئەوه باشە ئەگەرنا قەبۈول ناكى ئىتان بە کافرى بىتتەوە.

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مَعِنِّي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُحِنِّي الْكَفَرِينَ﴾

وە بىزانن ئىۋە ناتوانى خودا بىن دەست بىكەن كە نەتوانى بەرانبەرى ئىۋە بىكا و ياخود نەتوانى ئىۋە بىغەوتىنى، بەلكۇو تەوانايى خودا دەركەوت، وە بىزانن كە خودا كافرە كان رسوا ئەكا.

وە بىزانن! ئەو چوار مانگى ماوهى مۆلەتە بۇ کافرە كان عىبارەت بۇو له «شەوال» و «ذى القعدة» و «ذى الحجۃ» و «محرم» چونكى ئەو ئايەتە له مانگى شەوالدا نازلى بۇوە.

وە بازى فەرمۇويانە: ئەو ماوهى بىست رۆژ بۇوە له «ذى الحجۃ» و تەواوى «محرم» و «صفر» و «ربيع الأول» و دوو رۆژ لە «ربيع الثاني» چونكى تەبلىغى ئەم حۆكمە له رۆژى جەئىنى قوربانا بۇوە له لايەنى حەزرەتى عەلیيە و ھەجعە و مۆلەتە كە له كاتى راگە ياندنه وە حسېب ئەكرى.

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحِجَّةِ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ
بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ

واتە: ئەمە كە ئىستە بەيانى ئەكەن خەبەردان و جارداň بە ناو كۆمەلەي ئادەمیزادا
لە لايەنى خودا و پىغەمبەرى خوداوه لە رۆزى حەجى زۆر گەورەدا و جارپەكە
ئەمەمە كە: خودا و پىغەمبەرى خودا بەرين و دوورن و بىنەمە حەبەتن و بىنپەيوەندن
بە كافەر مۇشىكە كانەوه و بە هيچ جۇر ميانەمان پىنكەوه نىيە.

فَإِنْ تَبْتَمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوْلِيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ
مُعْجِزِي اللَّهِ

جا ئەگەر تەۋەنان كەرد لە كافريتى و ھاوري قەراردان بۇ خودا و دينى تەوحيدتان
گرتە ئەستۆي خۇتانا ئەو زۆر باشە بۇ دىنيا و قيامەتتانا، و ئەگەر پشتتانا ھەلکردى
لە دينى تەوحيد كە دينى ئىسلامە ئەو بىزانن رىزگار نابىن لە دەستمان و ئىۋە ناتوانى
خودا ماتىل بىكەن لە ئىش كردن و زالىبۇون بەسەر ئىۋەدا.

وَنَسِيرُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

وە موزىدە بىدەن بەوانە كە كافرن بە سزايدى كى سەخت لە لايەنى خوداوه.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُتُم مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْفَضُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ
يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتَمُؤْمِنُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ

واتە: خودا و پىغەمبەرى خودا لە رۆزى حەجى گەورەدا ئىعلانى بەرائەت و
نەمانى پەيمان ئەكەن لە گەل مۇشىكە كانا ئەوانە نەبىن كە پەيمانتان لە گەلدا كردوون

و له پاشا هیچ شهرتی له شهرته کانیان نهفوتان و تیکیان نهدا و نهیان دایه پالی
کهس و هیچ دوزمیتیکیان پشت قایم نه کرد له سهرتان ئهوه ماوهی په یمانه که یان بتو
تهواو بکهن و زیانیان لئی مدهن تا ماوهی ئهوه په یمانه تهواو ئهبن، به راستی خودا
ئهوه که سانهی خوش ئهوى که خویان ئهپاریزنه په یمان شکاندن.

**﴿فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرُ لِلْعَرْمِ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدُّوكُمْ
وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾**

جا کاتنی ئهوه مانگانه که شهرکردن له گهله کافره کان حهرام کراوه تیایانا رابوردن،
وه کوو باسمان کردن، ئه میجار موشریکه کان بکوژن له هه شوینیکا دهستان بکهون
وه بیان گرن به دیل و حهسریان بکهن و مهیلن هاتوجز و ئال و ویر بکهن وه یان
مهنعمیان بکهن له چوون بتو ناو مزگوتی حهرام وه بقیان دابنیشن له هه مموو ریبازیکدا
وه له هه مموو شوینیکی وه هادا که مهزنهی کوشتن و گرتیان بین.

**﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَإِنَّمَا الْزَكُوَةُ فَخَلُوًا سَيِّلَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾**

جا ئه گهر تهوبه یان کرد له کوفر و نویزه کانیان کرد و زه کاتیان دا ئیتر رینگه یان
بهرهلا بکهن و له جوملهی خوتان تمماشایان بکهن؛ چونکی به راستی خودا تاوان به خشن
و میهره بانه.

لهم شوینهدا چهن باسی هه یه:

[باسی] یه کهم: ئه مه یه به زاهیر فرق نیه له بهینی ئایه تی یه کهم و دووهم له
مه عنادا؛ چونکی هر دو ولایان ئیعلانی به رائه ت و جیابوونه و یه له په یمانی موشریکه کان
ئیتر سوودی ئه م ته کراره لهم دوو ئایه تهدا چیه؟

وەلامەكەى ئەمەيە: [يەكەم] مەبەست لە ئايەتى يەكەم بەرائەتە كە بۇو، وە مەبەست لە ئايەتى دووھەم ئىعلانى ئەو بەرائەتە يە. دووھەم: مەبەست لە ئايەتى يەكەم بەرائەتە لە عەھد و پەيمان لەگەل موشريكە كانا. وە مەبەست لە ئايەتى دووھەم قەتعى مەحەبەت و دۆستىيە لەگەل ھەموو كافرە كاندا خواھ موشريك بن يَا ئەھلى كىتاب، وە لە ناو موشريكە كانا خواھ پەيمانيان بۇوېنى يَا پەيمانيان نەبۇوېنى. سىيەم: مەبەست لە ئايەتى يەكەم بەرائەتە لەو كافرە موشريكانە كە پەيمانيان ھەلۋەشاندووهتەوە، بەلام مەبەست لەم ئايەتە بەرائەتە لە موشريكە كان بە بىنقەيد و سىفەت.

باسى دووه: مەبەست لە حەجى ئەكېر چىيە؟ وەلامەكەى ئەمەيە: ئىپنۈعەباس و جەماعەتى ئەللىن رۆزى حەجى ئەكېر رۆزى عەرفەيە؛ چونكى حەزرەت ﷺ فەرمۇويەتى: «الحج عرفة» لەبەر ئەوە كە ھەموو حاجىيە كان لە يەڭ رۆزا واجبە لەو شۇينەدا گىردىبىنەوە، واتە لە پاش زەوالى رۆزى نۆھەمى «ذى الحجه» هەتا تولۇوعى فەجري رۆزى جەڙن بەلام باقى رۆزەكان وەها نىن.

وە حەزرەتى عەلى و ئىپنۈعەباس لە رىوايەتىكى دووھەما وە گەلنى لە زاناكان فەرمۇويانە: رۆزى حەجى ئەكېر رۆزى جەڙنە؛ چونكى مەناسىكى حەج وەكۈو رەمىي جەمرەي گەورە و سەرتاشىن و حەيوان سەربىرپىن و تەوافى روکن، ھەموو لەم رۆزى جەڙنەدا جىي بەجى ئەبى.

وە بازى فەرمۇويانە: حەجى ئەكېر حەجە ھەرچۈن بىن، وە حەجى ئەسغەر عومرەيە؛ چونكە پايەى وەكۈو حەج نىيە.

وە عامەي ناس ئەللىن: حەجى ئەكېر حەجييکە كە راوهستانى عەرفەي لە رۆزى جومعەدا بىن، بەم ئىعتىبارە كە رۆزى جومعە رۆزى حەجى مەساكىنە و راوهستانى نەو عالەمە زۆرەيش لە خاكى عەرفاتا ئەبى بە دوو حەج.

وە ئىينوکە سير رىوايەتى ئەكا كە حەزرت جىلھىنە لە سالى «حجۃ الوداع»دا لە عەرفاتا خوتىبە خويىنده وە بەسەر موسۇلمانانا فەرمۇسى: ئەم رۆژە رۆژى حەجى ئەكېرە.

بەلام لەم مەزوو عەدا حەدىسيىكى سەحیح ھەيە كە بۇخارى رىوايەتى كردووە لە ئىينو عومەرەوە جىلھىنە ئەفەرمۇسىت: پىنگەمبىر جىلھىنە لە رۆژى جەڙنى قورباندا لە سالى «حجۃ الوداع»دا راوهستا لە بەينى كۆڭا بەردەكانا و فەرمۇسى: ئەم رۆژە ج رۆژىتكە؟ عەرزيان كرد: رۆژى جەڙنى قوربانە. فەرمۇسى: ئەم رۆژە رۆژى حەجى ئەكېرە. وە ئەم حەدىسە رىوايەت كراوه لە لايەنى ئەبۇ داود و ئىينۇماجەوە بە «مەوسۇولى». وە ئەم قىسە ئىتر قىسە حەقە و نىزاع ئەپرىتتەوە لەوەدا كە رۆژى حەجى ئەكېر رۆژى جەڙنى قوربانە.

ھەروا نەسى ئايەتى: «وَأَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَرْسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحِجَّةِ الْأَكْبَرِ» دەلىلى قەتىيە لەسەر ئەو كە ئەو رۆژە حەزرتى عەلى جىلھىنە ئىعلانى بەرائەتى كرد رۆژى حەجى ئەكېر بۇوە وە ئەو رۆژە جەڙنى قوربان بۇو، كەوابى بە نەسى ئايەت رۆژى حەجى ئەكېر رۆژى جەڙنى قوربان بۇو، وە بازى كەس ئەلین لە دىنى ئىسلاما دىيارە حەج روكتىكە لە ئەركانى خەمسە ئىسلام، وە ئەم روكتە كاتى موسۇلمان كەوتە ناوىيەوە لە كاتى ئىحرام بەستەنەوە ئىتر رۆژە كانى ھەممو رۆژى حەجن، بەلام لەم رۆژانەدا رۆژى حەجى زۆر گەورە دەست ئەدا رۆژى عەرەفە بىن لەبەر ئەوە كە قەرە بالغى حەجاج ھەمۇسى لە يەڭ عەرزا گىردىتەيتەوە مەگەر بازى دواكەوتۇو، يانى بازى كە نەگەيشتن بە راوهستانى عەرەفەدا لە گەل كۆمەلى موسۇلمانانا.

وە دەست ئەدا رۆژى جەڙن بىن؛ چونكى زۆربەي ئادابى حەج لەو رۆژەدا جىي بەجي ئەبنى كەوابى بەيانى حەجى ئەكېر بە ھەركام لەو دوو رۆژانە بىكرى دروستە.

زىاد لەمانە زۆر نزىكە كە مەعنای «الحج الأكبر» لە سەر ئەو بىن كە رۆژى حەجىكە سەركەوتنى ئىسلامى تىا دەركەوتتوو بە سەر كوفرا و موسولمانە كان ھەمۇو بە بىن ترس و بىم ئادابى حەج بە جىدىتنىن و لە سەر ئەم مەعنایە ئەو حەجە كە نەبووبە كىرى سدىق ئەمير بۇو تىايىلا لە سالى نۇدا رۆژى حەجى ئەكىپەر بۇو، لە بەر ئەو ئىسلام سەركەوتبوو و حەزرەتى عملى توانى كە ئىعلانى بە رائەتى خودا و پىغەمبەر و موسولمانان بىكا لە كافران، ھەروا ئەو رۆژەيش كە حەزرەت ﷺ حەجى تىدا كرد لە سالى دەدا ھەر «حج الأكبر» بۇو لە بەر ئەو كە سەركەوتنى ئىسلام زىاتر و ژمارەتى حەجاجى موسولمان زۇرتىر بۇو لە سالى نۇ، وە ھەمۇو موسولمانانىش يەك دل بۇون، وە پاش ئەم دوو حەجە ئىتىر ھېچ حەجى نەبوو كە موسولمانان وەها يەك دل بۇوبىن و سەرشارى پىرۇزى بۇوبىن، چۈنكە لە حوزۇورى پىغەمبەر ﷺ بۇون.

باسى سىيەم: خاوهەن تەفسىرە كان فەرمۇويانە: تەئىجىلى ئەو چوار مانگە بەم ياسا بۇوە ئەوانە كە عەھدىيان شىكاندۇوە و عەھدىيان زىاد بۇو لە چوار مانگ، يىتە خوارەوە بۇ چوار مانگ، وە ئەوانە كە عەھدىيان نەبوو وە يَا عەھدىيان نەماوە چوار مانگىان بۇ دابىرى، وە ئەوانە كە عەھدىيان كە متىر بۇو لە چوار مانگ لەو تەئىرىخەوە چوار مانگىان بۇ بىيار بىرىيەتلىك، وە ئەوانە كە عەھدىيان نەشىكاندۇوە لە سەر ماوەتى عەھدى خۇزىيان بەمېنن.

وە مەبەست لەم جاردان و ناگادار كردنەوە چەن شتى بۇوە:

يە كەم: ئەو كافرانە لە ماوەتى ئەو چوار مانگەدا باش تەماشى كارى خۇزىيان بکەن، وە بىزانن كە پاش ئەو ماوە مەجالى سى شىيان ھەيە: يَا جەنگ، وە يَا موسولمان بۇون، وە يَا جىزىيەدان - بۇ ئەوانەيان كە ئەھلى كىتابن - جا وەزىعى وەها ئەبى بە هۆى ئەوە كە دىنى ئىسلام قەبۇول بکەن.

دوروه: هه تا موسوّل‌مانان نیسبه‌ت نه درین به هله‌لوه‌شاندن‌وهی عهد و په‌یمان.
سیهه‌م: خودا ویستی موشیکه کان دابگری به جیهاد و ماوه بق هه‌موویان دابنی
وه‌کوو یه‌ک له‌بهر نیشاندانی ئه‌وه که ئیسلام بـه‌هیز بووه وه کافران ئه‌بین بترسن له‌بهر
ئه‌وه که ماوه ته‌واو بوو ئه‌که‌ونه ئه‌مری واقیعه‌وه.

وه پتویسته بزانن که له بیری زوری زانیاندا وه یا به ئیجماع وه‌کوو و تراوه بهم
نایه‌ته راوه‌ستانی جهنگ له چوار مانگه‌ی مه‌شهوور «ذی‌القعده» و «ذی‌الحجه» و
«محرم» و «ره‌جه‌ب» دا نه سخ بووه‌وه، وه ده‌لیل له‌سهر ئه‌مه ئه‌وه‌یه که حه‌زرهت حَلَالٌ
له مانگی شه‌والدا - هه‌رچەن مەعلۇوم نه‌بوو ئه‌و جهنگ کەی ته‌واو ئه‌بین - رقیشته
سەر قەبیله‌ی هه‌وازین وه له مانگی «ذی‌القعده» دا ده‌وره‌ی تائیفی دا.

به‌لئی عه‌تا ئه‌لئی حورمه‌تی ئه‌و مانگانه و حورمه‌تی شارى مەککه هه‌ر ماوه‌ته‌وه وه
درؤست نییه جه‌نگیان تىدا بکری مەگه‌ر که ئه‌وان ده‌ست پىن بکەن وه یا مەشغۇولى
ئاماده‌بۇون بن بق جهنگ وه ئه‌و جه‌نگه‌ی هه‌وازین و تائیف بهم جۆره ته‌ئویل
ئه‌کا!

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ أَسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَمَ اللَّهِ
ثُمَّ أَتْلِغْهُ مَا مَأْمَنَهُ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

وه ئه‌گه‌ر يه‌کن لهو کافرانه که فەرمان‌دراءه بق ده‌ست بق بردنى، پەنای ھىتنا به
تۇئه‌وه تو ته‌ئمینى بکه و ئه‌مانى پىن بده بق ئه‌وه کەلامى خودا بىسىن و فکر بکاتنوه
له حەقىقەتى ئیسلامدا، جا ئه‌گه‌ر موسوّل‌مان بوو ئه‌وه باشە، وه ئه‌گه‌ر موسوّل‌مان
نبوو بىگەيەن‌وه بق جىنگە‌ی ئه‌مینى خۇرى، کە ئه‌و شوينىيە زوو تىيا باوه، وه
ئەم ته‌ئمین‌کردنەمان بق ئه‌وه قەرار داوه که ئه‌و کافرانه كۆمەلېتىن نازانن ئیمان چىيە
و قورئان چۈنە و ئیسلامىيەت چەندە بەسۈودە، وه ھیوايە لهو ماوه‌دا کە له ناو ئىۋەدا

دەوام ئەك سوچىتى تۆ وە ياران وە بىستىنى بازى شتى بە قىمەت تەئىير بىكا لە دلى كابرادا وە ئىمان بىتى.

**﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوكُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا أَسْتَقْمَوْا لَكُمْ
فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَقِيمَ﴾ ۷**

واتە چلۇن و بە چ حالىكەوە ئەو كافرانە عەھد و پەيمانى راستى دامەزراويان نېبىن كە لە لاي خودا و پىغەمبەر جىنگەي ئىعتىبار بى جىگە لەو كافرانە كە لە لاي «مسجد الحرام»دا موعاھەدە تان لەگەلدا كردن؟ كە ئەوانە بۇون نەيانشكاند، ئەمانە مادام لەسەر ساغى و راسالى مانەوە لەگەل ئىوهدا ئىۋەيش لەگەل ئەواندا پەيمان راڭىرىن؛ چونكى بە راستى خودا خوشى دى لەوانە كە لە نافەرمانى خودا خوشى ئەپارىزىن.

**﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقِبُوْا فِي كُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً
يُرْضِونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَابَنَ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَسِقُونَ﴾ ۸**

چلۇن عەھد و پەيمان ئېبىن بۇ موشرىكە كان وەلحال من ئەزانىم كە حالى ئەوان وايد ئەگەر رۇزى ھەلکەوى دەستىيان بىرلا بەسەرتانا موراعاتى هىچ پەيوەندى و موراعاتى سىلەرى رەحم ناكەن و تەماشاي مروھت و وىزدان ناكەن؟! ئەمانە لە كاتىكدا داماوبىن بە زمان قىسى دۆستيتان بۇ ئەكەن و رازيتان ئەكەن بە وادەي ئىمان و ئىتاعە و وەفاكارى وە لە عەينى كاتا دلىان مانىعە لە بەجيھىنانى ئەو شتانە كە ئەيلىن وە زۇرىبەي ئەوانە فاسقىن و دەرچۈون لە ياساي ئەخلاقى بەرزى ئىنسانانە. «إِلَّا سويندە، «ذمة» پەيمانە، يائە و پەيمان و ئەم وىجدانە.

﴿أَشْرَوْا إِعْيَانَتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾

وهریان گرتووه - له باتی فهرمانبه رداری ئایاتی خودا به ئیمان هینان و کرده وهی پاک و چاک - توله یه کی کم له دنيا ئوانه یان که وانه داران وه یا توله یه کی بى نرخ لە ئاره زووبازى ئوانه یان که دارا و خاوهن دهسته لاتن.

﴿فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ﴾

جا هاتن مەنۇنى خەلکىان کرد له قەبۇولى سولووکى رىگھى خودا کە ئیمانه بە قورئان.

﴿إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ٩

ئەمانه بە راستى زور خراپە ئەوهى کە ئەوان ئېكەن.

﴿لَا يَرْقِبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذَمَةً﴾

چاودىرى ناكەن بەرابەر بە موسولمانان نە عەهد و پەيمان و نە خزمایەتى و وىزدان.

﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾ ١٠

و ئەوانه هەموو ئەھلى سەمكارى و جەفابارىن.

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَكَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكُوَةَ فَلَا خَوَافِضُكُمْ فِي الدِّينِ﴾

﴿وَنَفْصُلُ الْأَيَّنَتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ ١١

جا ئەگەر ئەو كافره موشريكانه پەشيمان بۇونەوه له كوفر و ئىشراك و نويزە كانيان به دەقام كرد و زەكتى مالى خۆيانيان دا بە موسىتە حەقان، ئەوه له و كاتەدا ئەبن به براتان لە دينى ئىسلاما و موساوي ئەبن له حقوققى دنيا و قيامەتا، وھ ئىئمه ئەم ئاياته بە درىزى نازل ئەكەين بۇ قەومى كەوا زانا بن بە حەقيقتە.

﴿ وَإِنْ كَثُرُوا إِيمَنَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوهُا ﴾

﴿ أَيْمَنَةَ الْكُفَّارِ إِنَّهُمْ لَا يَأْمَنُنَّ لَهُمْ لَعْلَهُمْ يَنْتَهُونَ ﴾ ۱۲

مادام ئەوان ئەو عەھدە يان شکاند كە له گەل ئىيەدا بەستبۇويان وە له پىش ئەۋەيشدا عەزميان كرد لە سەر دەركىرىنى پىغەمبەرى خودالە مەككە، دەپى بىزانن ئەوانە پىشەوايى عالەمى كوفرن وە ئىيەيش چاوهەرپىتانلى دەكرى كە جەنگ بىخەن له گەل پىشەوايانى كوفرا؛ چونكە بە راستى ئەوانە عەهد و پەيمانيان نىيە، بەلكۇو بە ھۆى ئەو جەنگى ئىيەوە دەسبەردار بىن لەم ناعەھدى و نامەردىيە.

﴿ أَلَا نَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُرُوا إِيمَانَهُمْ وَهُمُوا بِإِخْرَاجِ

﴿ الْرَّسُولِ وَهُمْ بَكَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةً ﴾

ئايا جەنگ ناكەن له گەل قەومىكىدا كە عەھد و پەيمانى خۆيان شکاند و دايانە پاڭ ھۆزى «بەنى بە كىر» بۇ ئەو بېچن بە گىرى «خەزاعە»دا كە ھاپەيمان بۇون له گەل ئىيەدا وە لەوە پىش قەسىدى دەركىرىنى پىغەمبەريان كرد لە مەككەدا وە ئەوان لە پىشىدا دەستيان كرد بە دەربىرىنى عەداوەت و دوزمناياتى لە گەلتانا؟

﴿ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ ۱۳

ئايا ئىيە لەوانە ئەترىسن له گەل ئەمەدا قىمەتىان نىيە لە لاي شەوكەتى ئىسلاما ئىمەرقۇ؟ ئەگەر لەوانە ئەترىسن بىزانن ئەو كارىتكى باش نىيە؛ چونكە خوداي تەعالا شىاوترە بۇ ئەوە كە لىپى بىترىسن ئەگەر بە راستى موسولمان و خاوهەن ئىمانان.

﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَنَّدِيرِكُمْ وَيَخْرِهِمْ وَيَنْصُرُكُمْ عَلَيْهِمْ

﴿ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴾ ۱۴

برون به گژیانا و جهنگیان له گه لدا بکنه، ئه گهر ئیوه ئه و بکنه خودا به دهستنی ئیوه سزايان ئهدا و ئهيان کوژئ و رسوايان ئه کا و ئیوه زال ئه کا به سهريانا و شيفای ئیش و ئازاري دلی ئه و موسولمانانه ئهدا که به دهستنی ئهوان تووشی ئازار بعون.

﴿ وَيُذْهِبَ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ ﴾

حَكِيمٌ ١٥

وه به هۆی زالبۇنى ئیوه به سه رئهوانا ئه و کینه و عهد اوته که له دلی موسولمانه کانا بوروه - له پېشدا - به هۆی نامه ردی ئه و کافرانه و هەمووی لا ئەبا، وە ئه گهر کەسى لەو کافرانه تەوبەی له کوفر و نامه ردی کرد و گەرایە و بۆ ئىسلام و کرده وەی چاكە، خوداي تەعالا تەوبەیلىق بۇول ئه کا وە خوداي تەعالا زانايى به راز و نيازى هەموو کەسى و خاوهن حىكمەتە له زالکردنى هەركەسى وە يا هەر قەومى بەسەر کەسى ياقەومى ترا.

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتَرَكُوا وَلَمَا يَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمَّا يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيَجْهَهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ ١٦

ئەم ئايەتە خىتابە له گەل ئەو بازە موسولمانانه کە مەيليان لەسەر جىهاد نەبۇوه، واتە، ئايى ئیوه گومانتان وايە هەروا بەرەلا بکرىن وە داواي جىهاد و زەحمەت كىشانتانلىنى نەكرى وە هيشتا ئیوه له رىگەي خودادا كارىنى کى واتان نەكربىن خودا پىنى خۇش بىن و جىهادىكتان نەكربىن لەبەر بەرزىكىدەن وەي كەلىمەي حەقدا و عىلىمى خودا تەھەللوقى نەبەستىن بە كرده وەيە كى وەهاوه شىاوى تەقدىر بىن؟ وە بەو كەسانە وە كە ئەوهندە موخلىس و ساغن لە خزمەتى دىنا کە غەيرى خودا و پىغەمبەرى خودا

و موسولمانه کان که سی نه کردبی به مه حرمه می ئه سراری خوی بُوهه که باسی
حالی موسولمانه کان بگهیه نی پیشان وه له ئه سراری ناو ئیسلام ئاگادار بن، وه بزانن
که خودا ئاگاداره له سهر ئه وهه ئیوه ئه يکهـ.

مه بـهـست لـهـ ئـایـهـ تـهـ ئـهـ مـهـ يـهـ کـهـ پـیـوـیـسـتـهـ ئـینـسـانـیـ مـوـسـوـلـمـانـ جـیـهـادـ بـکـاـ لـهـ رـیـگـهـیـ
خـوـدـاـ وـهـ نـهـفـسـ وـهـ مـالـیـ خـوـیـ بـهـ سـاغـیـ بـکـاـ بـهـ قـورـبـانـیـ دـینـ، وـهـ لـهـگـهـلـ ئـهـمـهـداـ
پـیـوـیـسـتـهـ زـوـرـ وـرـیـاـ وـهـ مـهـرـدـ وـهـ ئـیدـارـهـ بـئـیـ، وـهـ «ـوـلـیـجـةـ»ـ درـوـسـتـ نـهـ کـاـ، وـاتـهـ نـهـبـئـیـ بـهـ
دـوـسـتـیـ باـزـیـ ئـینـسـانـیـ دـهـغـهـلـ کـهـ بـهـ جـاسـوـسـیـ دـینـ قـسـهـیـ لـئـیـ وـهـرـئـهـگـرـنـ وـهـ سـرارـیـ
مـوـسـوـلـمـانـانـ ئـهـدـزـنـ، وـهـ يـاخـودـ نـهـمـ مـوـسـوـلـمـانـهـ خـوـیـ ئـهـوـنـدـهـ بـوـشـ وـهـ نـاسـاغـ وـهـیـ هـوـشـ
بـئـیـ بـرـوـاـ دـوـسـتـیـ بـکـاـ لـهـ گـهـلـیـانـاـ وـهـ ئـهـ سـرارـیـ مـوـسـوـلـمـانـیـانـ بـئـیـ بـلـیـتـ بـهـلـکـوـوـ ئـهـ مـانـهـ وـهـ کـوـوـ
زـوـلـهـکـ وـانـ وـهـزـارـ جـیـهـادـ بـکـهـنـ نـرـخـیـ پـیـازـیـکـیـ نـیـهـ.

**﴿مَا كَانَ لِّلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمَرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَهِدِينَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
يَا أَكْفَرُ أُولَئِكَ حَرَطْتَ أَعْمَلَهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾** ١٧
درـوـسـتـ نـیـهـ وـهـوـ نـیـهـ بـقـوـهـ کـافـرـهـ موـشـرـیـکـهـ کـانـ کـهـ مـزـگـهـوتـ درـوـسـتـ بـکـهـنـ یـانـ
مـزـگـهـوـتـهـ کـانـ ئـاوـهـدانـ بـکـهـنـوـهـ وـهـ خـزـمـهـتـیـانـ بـکـهـنـ لـهـگـهـلـ ئـهـوـهـداـ کـهـ شـهـهـادـهـتـ بـدهـنـ
لهـ سـهـرـ نـهـفـسـیـ خـوـیـانـ بـهـ کـوـفـرـ وـبـیـرـ وـبـاـوـهـرـیـ ئـیـشـرـاـکـیـانـ بـیـنـ وـهـ کـرـدـهـوـهـیـ کـافـرـانـهـ
بـکـهـنـ، وـهـ جـوـرـهـ ئـینـسـانـانـهـ مـادـامـ لـهـ سـهـرـ ئـهـ حـالـهـ نـاـشـیـرـیـنـهـ بـمـرنـ ئـهـوـهـ هـهـ کـرـدـهـوـهـیـهـکـیـ،
بـهـ دـیـمـهـنـ چـاـکـیـانـ، کـرـدـبـیـ پـوـوـجـ وـبـیـ نـرـخـ وـبـیـ بـایـهـخـهـ وـهـ لـهـ ئـاـگـرـیـ دـوـزـهـ خـدـاـ ئـهـ مـیـنـنـهـ وـهـ
هـهـتاـ هـهـتـایـهـ.

**﴿إِنَّمَا يَعْمَرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقامَ
الصَّلَاةَ وَمَا تَرَكَ كَوَافِرَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهُ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَنْ
يَكُونُوا مِنَ الْمُهَتَّدِينَ﴾** ١٨

نهوهک راسته و خاوهن قیمه‌ته کردنوهی مزگه و ته کانی خودا مه گهر له و که‌سانه‌وه که ئیمانیان هه‌یه به خودای تاق و تمنیا، و ئیمانیان هه‌یه به رؤژی قیامه‌تی نه‌براؤه وه به وهرگرتني جهزای بیر و باوه‌ر و کرده‌وهی چاک و خراب، وه ئه‌و که‌سانه که ده‌امايان کردووه له‌سهر به‌جي‌هینانی نويژه‌کانیان، وه ئه‌و که‌سانه که زه‌کاتی مالی خويانیان داوه به خاوهن حقه‌کان و له‌گه‌ل ئه‌م حاله‌تanhه‌دا نه‌ترسى له خودا نه‌بى و ئیمان و باوه‌پی وه‌ها بى خیز و شه‌ر همر له لای خوداوه ئه‌بى. جا ئه‌و که‌سانه که ئه‌م سيفه‌تanhه‌يان تندابى هیوا وايه له‌وانه بن شاره‌زا بن بۇ رېگه‌ی ره‌زای خودا و بۇ پیرۆزى و به‌خته‌وه‌ری هه‌ردوو دونيا.

﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجَّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْعَرَامِ كَمَنْ مَاءَمَنْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَجَهَدَ فِي سَيِّلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوْدَنَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴾ ۱۹

ئايا ئیوه قه‌راری ئوهه‌تان داوه که ئاوه‌دان کردنوه و دروستکردنی مزگه‌وتی حه‌رام و ئاودان به حاجیانی مالی خودا وه کوو بیر و باوه‌ر و کرده‌وهی چاک و غه‌زاکردنی ئه‌وانه‌یه که ئیمانیان هیناوه به دینی ئیسلام وه باوه‌پی هه‌یه به خودا و پیغەمبەری خودا و جيھادی کردووه له رېگه‌ی بەرزووه کردنی کەلیمه‌ی تەوحیدا؟ قه‌راری وه‌ها مەدەن؛ چونکه ئه‌م دوو تاقمه ئىنسانه وەک يەك يەن، موسولمانه کان موھته‌دین و جىڭكەی رىزىن لای خودا و ئه‌وانى تر ستمكارن و خودا ستمكاران شاره‌زا ناكا بۇ خىز.

ريوايەت کراوه: کاتى کە حەزرەتى عەباس گىرا به ديل، حەزرەتى حەمزەي مامى پىغەمبەر ﷺ بازى ناموناسبي لەگەلدا كرد، ئه‌ويش وتى: ئىمە وه کوو ئیوهين و خزمەتى كە عبەمانز کردووه و ئاومان داوه به حاجيان.

جا ئەم ئايەتە نازل بۇو بۇ ئەوه بىزانن كە ئەو جۆرە خەلکە لە پىش ئىسلاما فەرقىان
لە گەل موسولمانانا وە كۇو بەينى عەرز و عاسمانە.

**﴿أَلَّذِينَ مَاءْمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَهَدُوا فِي سَيِّلِ اللَّهِ يَأْمُوْلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ
أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأَوْلَئِكَ هُرُّ الْفَلَّاْزُونَ ﴾** ٢١

ئەو كەسانە كە ئىمامىيان ھىتىناوه و كۆچىان كردووه لە مەككەوه بۇز مەدىنە و مال و
حالى خۆيان بە جىنىھىشتۇرۇ و جىهادىان كردووه لە رىنگەي خودادا بە دارايى خۆيان
و بە پېشکەش كەردىنى گىانى خۆيان ئەوانە زۆر گەورەترن لە پايدە بەلاي خوداوه،
نەك ھەر گەورەترن بەلکۇو ھەر تەنبا ئەوانن سەرفراز و گەيشتوو بە كەرامەت لە
لاي خوداوه.

**﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ
مُّقِيمٌ ﴾** ٢١

خودا موزىدەيان ئەداتى لە رۆزى قيامەتا، لە سەر زمانى فريشته كان يا بە باڭى
خۆى و يا لە دنيادا لە سەر زمانى پىغەمبەر ﷺ يا بە عىياراتى ئايەتە كانى قورئانى
پىرۆز، بەوه كە رەحمەت و نىعمەت و كەرەمى خۆى ئەگا پىتىان و موزىدەيان پىن
ئەدا وەها بە چەن بەھەشتى كە ھەيە بۇ ئەوان لەو بەھەشتانەدا نىعمەتى دامەزراوى
نەبراوه.

﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴾

كە ئەم موسولمانانە ئەمىتتەوھ و نەمرن لەو بەھەشتانەدا ھەتا ھەتايە.

﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ ٢٢

بە راستى خوداي تەعالا پاداشى گەورە و بە نىرخى لە لايدە بۇ ئەوانە.

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَخَذُوا ءَابَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلَيَاءَ
إِنَّ أَسْتَحْبُوا الْكُفَّارَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَنَكِّمْ فَأُولَئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ ۲۳

ئەم ئايەتە لەو كاتەدا ھاتە خوارەوە كە نۇ كەس لە عەرەبە كان كە ئىمانىان ھىتا
بۇو پاشگەز بۇونەوە و لە دين وەرگەپانەوە و روپىشتنەوە پالىيان دا بە كافرەكانى
مەككەوە و ئەمە لە پىش فەتحى مەككەدا نازل بۇوە.

وە خودا ئەفرەرمۇيت هەركەسىنى ئىختىيارى كوفر بکا بە سەر ئىمانا با باۋك و براي
خۇيىشتان بن ئەوانە ستەمكارن، وە پىويىستە تەركىان بىكەن و وازىيان لى بىتن و
دۆستىيان لەگەلدا مەكەن و پەيوەندىياتان بېچىرىتن لەگەليانا.

وە بازى فەرمۇويانە: ئەم ئايەتە ھاتووهە خوارەوە لەو كاتەدا كە حەزرەت ﷺ
فەرمانى دا بە كۆچكىرىنى موسۇلمانە كان لە مەككەوە بۇ مەدينە، جا لەو كاتەدا باۋك
و برا و خزمەكانىان دەستىيان ئەھىتايە رىنگەيان و لىيان ئەپارانەوە و ئەيانوت: كۆچ
مەكەن؛ چۈنكى ئەگەر ئىيەوە لە مەككەدا نەمىتىن ئىمە ژیوارمان نامىتىن و تىجارت و
كاسېيىمان بۇ ناكىرى، جا ئايەتكە ھاتە خوارەوە بۇ باسى ئۇوە كە پىويىستە ئىنسان
مەسىلەي ئىسلام و كۆچكىرىن لە بەر خزمەتى ئىسلام بخاتە پىش ھەموو ئىعتىياراتىنى تىرەوە
و نابىن موسۇلمان موبالات بکا بەو برا و باۋك و مندال و خزم و خويىشە لە كاتىكدا
كە ئەمانە بىن بە مانىع لە خزمەتىكى ئايىنى ئىسلام.

وە بازى فەرمۇويانە: كە ئەم ئايەتە يىش پەيوەندى ھەيە بە ئەوهلى سوروه تەكەوە،
واتە كاتى كە خودا ئىعلانى ئۇوەي كرد ئەبىن موسۇلمانان بەرى بن لە كافران و
پەيمان و پەيوەندىيان پىتكەوە نەبىن، بازى لە موسۇلمانە كان و تىيان: چۈن ئەبىن بەم

جۆرە پەیوهندى بىرىن لە گەل ئەوەدا كە گەلىٰ كار و فەرمانمان بە سراوە بە يە كەوە، وە ئەوانە كە بە رائە تمانلى داوا كردوون زۆر پەيوهندى خزمایەتى و ژیوارمان پىنکەوە يە؟ جا خودا فەرمۇسى: ئەى موسولمانە كان رىعایەتى دينى ئىسلام والە ژۇورى ھەمۇو ئىعتىباراتىكەوە و موسولمانى ساغ پىويستە ئىسلام بىكا بە ئامانچى خۆى و لە ھەمۇو ئىعتىباراتىكى تر دوور بکەويتەوە.

واتە: ئەى كەسانى كە ئىماندان ھىتاوا بە دينى ئىسلام باۋك و براڭانى خۇتان مە گىرن بە دۆست و ھاپەيوهندئە گەر ئەوان ئىختىيارى كوفريان كرد بە سەر ئىسلامدا وە ھەركەسىن لە ئىيە كە ئەوان بىكا بە دۆست، لەو كاتەدا كە ئەوان كافرن، ئەو بە راستى نەمانە سىتم ئەكەن لە خۇيان و خۇيان ئەھاونە ناو ئاگرى دۆزەخەمەوە.

﴿ قُلْ إِنَّ كَانَ أَبَاؤكُمْ وَأَبْنَاؤكُمْ وَإِخْوَنَكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَاتُكُمْ وَأَقْوَالُ أَقْرَفَتُمُوهَا وَتَجَرَّدَتْ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَكِنُ تَرَضُونَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ أَنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَنَّ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَسِيقِينَ ﴾ ٢٤

ئەى پىغەمبەرى خۇشەویست بە فەرمۇو بەو موسولمانانە كە وان لە نزىكتا: ئە گەر باوکە كانتان و كورەكانتان و براڭانتان و ژنەكانتان و تىرەو قېبىلە كە تان و ئەو دارايى و مالە كە پەيداتان كردووە و ئەو مالى تىجارەتە كە ترستان ھە يە نە فرۇشى و زيان بىكا و ئەو خانۇو بەرەيە كە دلتان پىيان رازىيە، ئەمانە خۇشەویستىن لە لاي ئىيە لە خودا و پىغەمبەرى خودا چىخىتىلە و غەزاكردن لە رىيگەي خودادا، دەى راوهستن ھە تا خودا ئەو عوقوبەتە و ئەو ئازارە كە ئامادەي كردووە بۇ ئەو جۆرە كەسانە بىارىتىنى بە سەرتانا، نەكەن قەت كارىتكى وەها بىن بە ھۆى هاتنى سزاي خودا بۇ سەرتانا؛

چونکی ئەگەر حالتان وەهابىن بە فاسق و خارىج لە رىيگە ئەژمیرىئىن و قەت ئىتر شارەزايى رىيگەى رىزگارى نابىن؛ چونكى خودا هيدايهتى كۆمەلەى فاسقە كان نادا.

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمْ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُفْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحِبَتْ ثُمَّ وَلَيَشْتُمُ مُدَبِّرِينَ ﴾ ٢٥

ئى موسولىمانە كان پىويستە ئىوه ھەموو كاتى فەرمانى خوداتان لە ھەموو شتى زياتر لەلا بە قىيمەت بىن وە پىويستە ئىوه سوپاسى خودا بىكەن لەسەر ئەوه كە لە كوفر و تارىكى گومراھى دەرى كردن بۇ رۇواناکى ئىمان وە لە بىن دەستى بۇ دەسەلات وە لە چەن كاتا خودا يارمەتى دان وە لە چەن رەزمىگاي ئاگرىيندا دەستى پىوه گىرنى و زالى كردن بەسەر دوژمنە كاندا، وە بە تايىبەتى يارمەتى دان لە رۆزى رووداوى «حونەين»دا لەو كاتەدا كە زورى ژمارە و زورى چەك و ما يە ئىوهى بایى كرد و بىيارتان وەها دا كە كەس زال نابىن بەسەرتانا، كەچى ئەو زورى ژمارە و دارايىيە بەكارى هيچ نەھات و ئىوهى بىئىتحىاج نەكىد بە هيچ جۈرۈ و زھوئى رووى دنياتان - لەگەل ئەو گوشادى خۆيەدا - لى تەنگ بۇو، وە ياخاڭى حونەستان لەسەر تەنگ بۇو جىيگە تان نەدەبۈوهە تىايىا لەگەل ئەو گوشادىيە ياكە بۇوى. وە پاش ئەو دل تەنگىيە پشتان ھەللىكىد و راتان كرد.

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا﴾

لە پاشان خودا خۇراڭرى و ھىزى دلى نازىل كرد بۇ سەر پېنگەمبەرى خۇرى وە بۇ سەر موسولىمانە كان وە سوپايەكى فريشتهى ناردە خوارەوە كە ئىوه ئەو سوپاتانە نەئەيىنى.

﴿وَعَذَابَ الظَّالِمِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَفَرِينَ ﴾

(۲۶)

وه سزای ئوانه‌ی دا کافر بعون وه ئیوه‌ی زال کرد به سه‌ریانا وه مال و دارایی و نه‌فسیان که وته دهستان وه ئه و جه‌زایه شیوه‌ی کافرانه.

﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾

(۲۷)

وه له پاش نه و کاره‌ساته خودا ره حمه‌تی خۆی لە قالبی قه بعونی تهوبه دا ئەپریزى به سەر ئەو کەسانه‌دا کە رايان کرد لە ئەووهلى جەنگەوە وە به سەر ئەوانه‌دا کە موسولمان بعون لە کافره کان.

بزانن! رووداوی حونهین بەم جۆرە بۇو: له پاش ئەوە کە له سالى ھەشتى کۆچىدا حەزرەت ﷺ فەتحى شارى مەکكەيى كرد لە مانگى رەمەزانى پېرۇزا. له مەکكە مايدوه هەتا پاش جەژن، وە له ئەوھلى مانگى شەوالدا بىستى کە ھۆزى «ھوازن» کە مالىكى كورپى عەوف سەرۋىكىان بۇو وە ھۆزىتكى زۆر گەورە و خاۋەن دەست بۇو زۆر دلگران بعون لهو فەتحى مەکكە و تەگىرىيان كرد بىن جەنگى پالەوانانه و فيداكارانه بىكەن لە گەل حەزەرتا، وە ھەوازىن و سەقىف ھەممو سوپايان رىتكىخست و بەرەو مەکكە هاتن ھەتا گەپشتن بە حونهین - کە شوتىتكە له بەينى تائىف و مەکكەدا مەسافەتى سىن مەنzel - .

کە حەزرەت ﷺ ئەمە بىست بۇيان دەرچوو له مەکكەي موڭەرەمە له رۇزى شەممەئى شەشى مانگى شەوال بە سوپايدىكى گەورەوە کە دوازدە ھەزار كەس بعون لە موسولمانان دە ھەزاريان ئەھلى شارى مەدینە بعون و دوو ھەزاريان لەوانه بعون کە موسولمان بۇوبۇون لە ئەھلى مەکكە، وە حەزرەت عوتابى كورپى ئوسمەيدى كرد

به عاملیل له سه‌ر مه‌ککه، وه شه‌وی سی‌شهمه‌ی دهی شه‌وال گه‌یشه‌ه حونه‌ین و له‌ویدا جنی‌گیر بwoo.

وه یه کن له سوپای موسولمانه کان هات بتو ناویان و وتی: من ده‌رچووم له ناویانا و رؤیشتم بتو نه‌وه بزانم هه‌وازین و سه‌قیف چه‌ندیکن و چونن، که ته‌ماشام کرد هه‌وازین به پیاو و ژن و مندال و مالیاتوه، له وشترا و مه‌پ و حه‌یوانات هه‌مو وان له فلانه شویانا له حونه‌ین، حه‌زرهت حَذَّرَهُ زه‌رده‌خنه‌ین گرتی و فرمومی: هه‌مو و سبه‌یننی به غه‌نیمه‌تی موسولمانان ئبن. له‌ویدا پیاوی و تی: ئیمه قهت مه‌غلوب و نابین (واته زورین)، حه‌زرهت قسه‌کهی پئن ناخوش بwoo؛ چونکی بینی ئه‌نابیه‌تی ئه‌دا.

وه سبه‌یننی حه‌زرهت له کاتی به‌ره‌بیانا دوو کراسی زریبی له‌بر کرد و خووده‌ی کرده سه‌ر و سواری هیستره سپیه‌کهی بwoo که ناوی «دولدوو» بwoo وه رووی کرده سوپای هه‌وازین. که سوپای موسولمانان چووه پیشه‌وه هه‌وازین له هه‌مو و شیویک و له هه‌مو و دانه‌یه که‌وه هیشیان هینا بتو سه‌ریان (مه‌که ئوان زوو خویان ئاماذه کردووه) به یه‌ک جار هله‌لمه‌تیان هینا، له‌ویا سواره‌ی بهنی سوله‌یم له مه‌ککه‌یی رایان کرد و باقی ئه‌هلى مه‌ککه به شویینانا رایان کرد، وه باقی سوپای مه‌دینه‌ییه کانیش به شویینانا رایان کرد به راکردنیکی بین تفاق.

وه له کاته‌دا له گه‌ل حه‌زرهتدا حَذَّرَهُ نه‌مايه‌وه ده که‌س نه‌بی: عه‌باسی کورپی عهدولمته‌لیب و، عه‌لی کورپی ئه‌بووتالب و، فه‌زلی کورپی عه‌باس و ئه‌بووسوفیانی کورپی حاریسی کورپی عهدولمته‌لیب و، ئه‌بووه‌کری سدیق و، عومه‌ری کورپی خه‌تاب و، ئوسامه‌ی کورپی زه‌یدی کورپی حاریسه و چمن که‌سی له خزمانی حه‌زرهت حَذَّرَهُ. وه له بازی ریوایه‌تا هه‌شتا که‌س له موهاجیرین و ئه‌نسار له گه‌ل

حمزه‌تا صلی الله علیه و آله و سلم مانه‌وه. عهباس لهو کاته‌دا له غاوی هیستره‌که‌ی گرتبوو بؤ ئه‌وه که حمزه‌ت صلی الله علیه و آله و سلم پهله نه کا برواته ناو دوزمنه کانه‌وه، وه ئبوبوسوفیانی کورپی حمرس و هرزه‌نگی هیستره‌که‌ی گرتبوو، وه حمزه‌ت صلی الله علیه و آله و سلم ئیفه‌رمومو: «أنا النبي لا كذب، أنا ابن عبد المطلب» وه کافره کانیش تیریان رووبه‌روویان ئه‌هاویشت.

جا حمزه‌ت صلی الله علیه و آله و سلم فرموموی به عهباس: مامه بانگ بکه بلى: «يا معشر الانصار يا أصحاب السمرة» واته: ئه‌ی کومه‌لی ئه‌نساری مهدینه و ئه‌ی ئه و کومه‌لی که له رئیر دار «سمره» له واقعیه‌ی «حوده‌بیبیه» دا به‌یعه‌تنان کرد لهو به‌یعه‌ته‌ی مشهور به «بیعة الرضوان»! ئه‌ویش بانگی کردن، جاری ئه‌یوت «يا أصحاب السمرة» وه جاری «يا أصحاب سورة البقرة» له‌بهر ئیشاره‌ت بق ئایه‌تی: *كم من فتة قليلة غلت فئة كثيرة بإذن الله والله مع الصابرين*^۱ وه عهباس دهنگی به‌رزا و تیز بوو دهنگی زور ئه‌رقویشت. کاتئ عهباس و‌ها بانگی کردن و ئه‌سحابه‌کان دهنگه‌که‌یان ئه‌ناسی، به جاری و‌تیان: «يا ليك يا ليك» به جاری گه‌رانه‌وه بؤ لای حمزه‌ت صلی الله علیه و آله و سلم به پهله پهله تا بازی له‌وانه ولاخه کانیان باش نه‌ئه‌رقویشت خۆی له ولاخه‌که فره ئه‌دا و رای ئه‌کرد ئه‌گه‌یشت به حمزه‌ت و رژانه ناو هه‌وازین و جمنگ گه‌رم بوو له‌ویندا حمزه‌ت فرموموی: «الآن حمى الوطيس» واته: وائیسته ته‌نوری جه‌نگ گه‌رم بوو، وه حمزه‌ت مشتئ له خۆلی ئه و عه‌رزه‌ی هله‌لگرت و فره‌ی دا به رووی کافره کاندا وه کوو واقعیه‌ی به‌در و فرموموی «شاهد الوجه» وه بازی ئه‌لین حمزه‌ت صلی الله علیه و آله و سلم ئه‌مه‌ی له پیش گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌سحابه‌کاندا کرد.

وه ئه‌ونده‌ی پین نه‌چوو خودای ته‌عالا نه‌سره‌تی موسول‌مانه‌کانی دا و هه‌وازین و سه‌قیف هه‌موو پشتیان هله‌لکرد؛ هرچی کوژرا کوژرا و باقی پیاو و ژن و مآل و

مندال و حه‌یوانات هه‌مووی به‌تالان و دیل گیران، و خودای ته‌عالا لم جه‌نگه‌یشدا سوپایه‌کی له مه‌لائیکه نارده خواره‌وه وه کوو فه‌رموویه‌تی: # وأنزل جنوداً لم تروها# وه حه‌زرهت مه‌نیعی نه‌سحابه‌ی کرد له کوشتنی ژن و مندال و پیاوی به زور هینزاو، وه باقی یا رایان کرد یا گیران یا کوژران وه ئه‌م حه‌شامه که‌وته ده‌ستی نه‌سحابه‌کان. ته‌نانهت ریوایه‌ت کراوه: که نه‌بوو‌عامیری نه‌شعری مامی نه‌بوو‌مووسای نه‌شعری حه‌زرهت ناردي به شوین ئه‌وانه‌دا که رایان کردوو له هه‌وازین و سلمه‌ی کورپی نه‌کوه‌عی له گه‌لا بوو وه گه‌یشن به کومه‌لئی له هه‌وازین، نه‌بوو‌عامیر نو که‌سی لى کوشتن به شیوه‌ی موباره‌زه و مهیدان‌داری، پاش ئوه که بانگی نه‌کردن بۇ دینی ئیسلام، وه نه‌بوو‌عامیر هه‌موو جاری ئه‌یوت «اللهُمَّ اشهدْ عَلَيْهِ» له‌وانه يه‌کیکیان وتی: «اللهُمَّ لَا تَشَهَدْ عَلَيْهِ» وه ده‌چوو له پاشا موسولمان بوو به ئیسلامیه‌تیکی زور ساع، وه حه‌زرهت ﷺ هر کاتئ چاوی پئی نه‌که‌وت نه‌یفه‌رموو «هذا شرید آپی عامر» واته: ئه‌مه رای کرد له ده‌ستی نه‌بوو‌عامیر و رزگار بوو. پاش ئوه دوو کورپی علا کورپی حه‌رسی کورپی جه‌شم تیریان هاویت بۇ نه‌بوو‌عامیر و شه‌هیدیان کرد. وه نه‌بوو‌عامیر له پیش مردنا نه‌بوو‌مووسای نه‌شعری که برازای خۆی بوو کردى به جینگه‌داری خۆی و سریه‌که قه‌بولیان کرد و نه‌بوو‌مووسا جه‌نگی کرد هه‌تا قاتله‌کانی نه‌بوو‌عامیری کوشت و سوپا راکردووه‌که‌ی هه‌وازینی په‌ریشان کرد و هه‌رچی تالان له لای ئه‌وانه‌دا بوو نه‌ویشیانه هه‌موو گرت، له ناو ئه‌و تالان‌هدا شه‌یمای کچی حه‌رسی کورپی «عبدالعزی»‌ی «سعدیة» خوشکی شیری حه‌زرهت بوو، وه لەم جه‌نگه‌دا نزیکه‌ی حه‌فتا کەس له کافره‌کان کوژران، وه ئه‌م تالان و دیلانه‌یان هاوردده‌وه بۇ لای حه‌زرهت ﷺ و له ریگه‌دا هه‌رچه‌ن شه‌یما ئه‌یوت: من خوشکی شیری گه‌وره‌که تانم باوه‌ریان پئی نه‌ئه‌کرد هه‌تا هاتن بۇ خزمه‌تی حه‌زرهت ﷺ

لەۋى شەيمى عەرزى كرد: من خوشكى شىرى تۆم بەو نىشانە: تۆ بە كۆلەمەو بۇسى بە مەندالى گازىكت گرت لە ناوشانىم ئىستەيش نىشانەي دىارە، وە حەزىزەت ناسىيە وە چاوى پې بۇو لە ئاو و سەجادە يەكى راخست بۇ شەيمى، وە حەزىزەت فەرمۇسى: ئەتەۋى لاي من دابىنىشى ئەۋە ئىكراامت ئەگرم، وە ئەتەۋى بىگەرىتىتەوە و شىت بىدەمىن ھەر باشە، ئەويش عەرزى كرد: ئەمەۋى بىگەرىتىمەوە، وە لەۋىدا شەيمى موسولمان بۇو، وە حەزىزەت عەبدىلەك و جارىيە يەكى پىندا و دوو و شتر و بازى مەپىشى پىندا و ناردىيە و بۇ شوپتىنى خۆى، وە جارىيە كەى مارە كرد لە عەبدە كە و لە لاي مانەوە ھەتا شەيمى مەرد، ھەروا شەيمى داوايى عەفوی «بجاد» ناوى كرد كە كابرايە كى كافر و خراب بۇو حەزىزەت ئەويشى عەفو كرد.

وە ئەبۇوداود و ئەبۇويە علا و غەيرى ئەوانىش روایەتىان كردووە كە: حەزىزەت ﷺ لە «جعرانة» لە نزىكى شارى مەككەدا لە كاتىتكىدا مالى بەش ئەكردەوە ژىنلىكى بەدەوييە هات بۇ لاي حەزىزەت كە دايىكى شىرى بۇو، يانى «حەليمەي سەعدييە» دايىكى شەيمى، وە حەزىزەت رىزى لى گرت، مەعناي وايە لەو كاتەدا حەليمە ماوە و لە ژياندا بۇوە.

خۆم ئەلىم: من لە سەفەرى حەجدا كاتى كە زىيارەتى حەزىزەتمان كرد رۇيىشتىن بۇ زىيارەتى «جنة البقع» و قەبرى حەليمە يان نىشان دام لە خوارى قەبرى حەزىزەتى عوسمانى كورپى عەفانووه ﷺ.

وە رىوايەت كراوه ھەر لەم واقيعەدا گەلىن لە شرافى ھەوازىن ھاتن موسولمان بۇون و رجاي گىزىانەوەي دىلەكان و تالانە كەيان كرد لە حەزىزەت ﷺ ئەويش فەرمۇسى: يادىلە كان، يامالە كان، ئەوانىش و تىيان: دىلە كانمان ئەۋى، جا حەزىزەت خوتىبەي خويىند بە ناو ئەسحابە كانا، ئەوانىش دىلە كانيان ئازاد كرد و دايانەوە پىيان و گەرانەوە بۇ شوپتىنى خۇيان.

﴿يَتَائِفُهَا الَّذِينَ ءاْمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ بَحْسٌ فَلَا يَقْرَبُوَا
الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عِيلَةً فَسَوْفَ
يُغْنِيْكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

نهی که سانی که ئیمانتان هیناوه به خودا و پیغامبری خودا! بزانن که ئه و کافره موشیکانه، ئهوانه که هاولری بۆ خودا بپیار ئهدهن له عیادهت کردن، پیسن له دلا؛ چونکی بیر و باوه‌ری ناره‌وا واله دلیانا، پیسن له لهشا؛ له بر ئه وه که گوشتی پیس ئه خون و خوارده‌منی ناره‌وا ئه خون، وه پیسن له دهست و ده و چاودا؛ چونکی مادام ئایتیکی ریک و دیاریان نییه که پیس و پاکیان بۆ جیا بکاتووه به زوری پیسن و تەماشای پاکی دهست و دەمیان ناکەن، مادام وەھایه نابى لەم سال بەدواوه نزیکی مزگه‌وتی حەرام بکەونه و، واته دواى ئه و ساله که سوره‌تی بەرائەت هاتە خواره‌وە تیاپا کە سالى نۆی کۆچیه، ياخود ئه م سالى داهاتووه کە سالى دهی کۆچیه و «حجۃ الوداع» .

وھ ئەگەر بە ھۆی مەنعني ئهوانه‌وە لە «مسجد الحرام» - کە مالى کەعبە و مزگه‌وتە کانى دەورى ئه و - لەوھ ئەترسن گەدا بکەون؛ چونکی ئه و پاره و ماله لەوانه‌وە دەستان ئەکەوی بە ھۆی تىجارەت و دیارى و دەستاویزه‌وە نامىنى، بزانن کە خودا - ئەگەر بیھوئ - لەمەولا بىنیازتان ئەکا لەوان لە ریگەی رهوا و خاوهن نرخه‌وە لە غەنائیم و تالانی جەنگ و لە دەسکە‌وتی عالەمی ئىسلام و باقى تىجارەت و كەلکى شەرعىيەوھ ئەگەر خواستى لەسەر بىن، بە راستى خوداي تەعالا زانايە بە هەموو ریگایە کى بىن نیاز كردنى ئادەمیزاد و خاوهن حىكمەتە لە ئاماذه كردنىا بۆ ئه و كەسە مەيلى لەسەر بىن.

عالمه کان له باسى نەجاسەتى موشريكدا چەن بىرىنکىيان ھەيە:
 يە كەم: پىسن لەبەر جەنابەت؛ چونكى غوسلى لەشپىسى دەرناكەن.
 دووهەم: پىسن لەبەر پىسى بىر و باوەرپىان بۆيە زۆربەي ئىمامە کان فەرمۇويانە:
 ھەر كافرى موسولمان بۇو واجبه لە پاش «تلفظ» بە دوو كەلەمەي شەھادەت بىرۋا
 غوسل بىكا بە نىھەتى غوسلى دەرچۈون لە كوفر بۆ ئىسلام. بەلنى ئىمامى شافىعى
 فەرمۇويەتى: ئەو غوسلە واجب نىيە بەلكۇو مۇستەحەببە.
 سىيەم: پىسن لەبەر ئەو پارىز ناكەن لە شتى پىس.

وھ لەسەر مەزھەبى ئىمامى مالىك دروست نىيە كافر بېچىتە هىچ مزگەوتىكە وھ
 نە مزگەوتى حەرام لە مەككەدا و نە باقى مزگەوتە كانى ولاتى ئىسلام؛ چونكە عىلەت
 كە نەجاسەتى بىر و باوەرە مەوجوودە و باقى مزگەوتە كانىش جىنگەي خوداناسىن
 و موناسىبى ئىنسانى كافر نىن. بەلكۇو نابى بچەنە خاكى حەرەمى مەككە، وھ واجبه
 كە لە خارىجى حەرەمدا بىتىن، وھ ئىمامى ئىسلام كەسى بىتىرى بۆ لاي قىسى
 لەگەلاً بىكا.

وھ ئىمامى ئەبۇوحەنېفە ئەفەرمۇيت: ھەر موشريكىن مەنۇ ئەكرين لە چۈونى
 مزگەوتى حەرام ئىتىر باقى يەھۇد و نەسارا مەنۇ ناكىرين نە لە «مسجدالحرام» نە لە
 باقى مزگەوتە كان.

وھ ئىمامى شافىعى فەرمۇويە: هىچ كافرى نارواڭە «مسجدالحرام»؛ موشريك
 لەبەر نەسى ئايەتە كە و گاور و جوولە كەيش - ئەگەر غەيرە موشريك بن - بە قىاس
 لەسەر موشريكە كان، بەلام دروستە ھەمۇ كافرى بىرۋاتە ناو باقى مزگەوتە كانى
 ولاتى ئىسلام.

﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحِرِّمُونَ مَا حَرَمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدِهِمْ صَفَرُونَ ﴾ ۲۹

واته: جهنگ بکهن له گهله ئهو که سانهدا که ئیمانیان نیبه به خودا و به روزی قیامه‌ت و له سهر ئهو یاسا که خودا فرموده‌تی و ئوهه‌ی که خودا و پیغمه‌بهر حرامی کردوهه ئهوان به حرامی نازانن و رهفتار ناکهن به رهفتاری که موافقی نیزامی خودایی بین، لهو تاقمانه که کتبی ئیمانیان بۆ هاتووه‌ت خوار له گاور و جووله که هتا جیزیه (سەرانه) تان ئەدەنی دەست به دەست و حالیان وابن که گەردن کەچ و فەرمانبەرداری ئیوه بن.

مەزھەبی ئیمامی شافعی^{علیه السلام} وەهایه که سەرانه له ئەھلى کیتاب وەرئەگیری، واته گاور و جووله که - عەرەب یا عەجمە بن - ھەوەها مەجووسيش سەرانه یان لى وەرئەگیری له سەر فەرمودەی حەزرەت که فەرمۇسى: رەفتاریان له گەلدا بکهن وەکوو ئەھلى کیتاب، وە له حەدىسى تردا فەرموده‌تی: بەلام ژنیان ماره مەکەن و ئهو حەیوانەی ئهوان سەرى ئەپن گۆشتى مەخۇن.

کە وابن ئەم سى تاقمە ئەبى یا: موسولمان بین، وە یا جهنگ بکهن، وە یا سەرانه بدهن، بەلام کافره غەیرە کیتابییە کان یا ئىسلام یا جەنگ بۆ ئهوان ھەمیه و سەرانه یان لى وەرنەگیری. وە ئیمامی مالیک فەرموده‌تی: جیزیه له ھەموو کافری وەرئەگیری: کیتابى یا غەیرە کیتابى، عەرەب یا غەیرى عەرەب.

﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيزٌ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ أَبْنُ اللَّهِ ﴾

بازی له جووله که کان ئەلین: عوزه بیر کوری خودایه و، بازی له گاوره کانیش ئەلین: عیسای موله قه ب به «مهسیح» - له بئر ئەوه که سەیاخ و جیهان گەرد بۇو - کورپی خودا و پىنگەمبەرى ئەوه! بناگەی ئەم گومانەیشیان بۇ عوزه بیر لەسەر ئەوه بۇو پاش ئەوه که سەد سال مىدووه خودا زىندۇویى کردووه تەوه و تەوراتى له بئر بۇو و خویندوویەتىھە بۇ خەلکە کە. وە گومانە کە بۇ عیسای مەسیح لەسەر ئەمە بۇو کە باوکى نەبۇو.

﴿ذَلِكَ قَوْلُهُمْ يَا فَوَّاهِمَةُ﴾

وە ئەھە قسە کە لهوانەوە ئەبیسین قسە يەکە له ناو خۆيانا باوه و بە دەم و زمانیانا دەی و لەسەر بناگە ماریفەت و زانیارى و بەلگە نىيە.

﴿يُضَّهِّئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلٍ﴾

ئەم قسەی ئەمانە وىتەنی قسەی گاور و جووله کە کانى زەمانى پېشۈوھە لەسەر ئەو گومانە کە باسمان كرد.

﴿قَاتَلُهُمُ اللَّهُ أَفَ يُؤْفَكُونَ﴾

خودا بیان كۈزى! چۈن ئەمانە دوور ئەخريتەوە لە رىيگە راست و روو ئەكەنە ناحق و حق ون ئەكەن؟

﴿أَتَخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَكَنَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ أَبْنَ مَرِيمَ﴾

ئەو جووله کە و گاورانە زاناكانى خۆيان و عايىدە له خودا ترسە كانيان و مەسیح - عیسای کورپی مەريەميان - كردووه بە ئەرباب و بە مەرجەع بۇ حەرامكىردن و حەلال كىردن و دامەز زاندىنى ئەحكامى دىن، وە هەرجى ئەوان بىكەن و هەرجى

نهوان ته شرعی بکهن و دای بمه زرین نهوه به شهريعت دائنه نین و به نيسبهت
بۆ عيسای کورپی مهريم به کورپی خودای دائنه نین، که چی ئەم نهوعه په يوهندە
له گەل نهوانا هەلەیه و نارەوايە، وە حەق نهوهیه کە ئىنسان عيسای کورپی مهريم
بە بەندەی خودا دابنی و بپیاری نهوه بدا کە بى باوک خودا دروستى كردووە
وە کوو ئادەمی بە بى باوک و دايىك دروست كردووە، وە هەر شەرعى نهو هيئىتى لە^ع
لاي خوداوه لە ئىنجىلدا ھەمووی راستە و غەيرى ئەم پايەتىرى نىيە. وە بە
نيسبەتى زاناكانەوە ئەگەر عالمى گەورە نەبن حەق وايە موبالات بە قسە و باسيان
نهكىز و گۈز بە حەللاڭىزدەن و حەرامكىرىدىيان نەدرى نهوه نەبن گە لە نەسى
كەلامى ئىنجىل و تەوراتا ھەيە، وە ئەگەر عالمى گەورە يىش بن ئەبىن بە شىۋەيىن
كە موافقى تەورات و ئىنجىل بى قسە بکەن و لەو خەتكە لاندەن وە نەكرين بە
دەستورى تەواو بۆ ھەموو شەرعى، وە نەبۇو لەسەر مۇزدەي ئىنجىل ئىمانيان
بەينىا يە به حەزرت صلوات اللہ علیہ و آله و سلم.

﴿وَمَا أُمِرْوًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَّا هَا وَاحِدًا إِلَّا إِلَهٌ إِلَّا هُوَ
سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشَرِّكُونَ ﴾

وە لحال ئەمر نەكراوه و فەرمان نەدراوه بەو جوولەكە و گاوارانە بەوه نەبىن کە
[عىيادەت بکەن بۆ خودايەك کە تاق و تەنبايە و كەس شىاوى عىيادەت بۆ كردن نىيە
نهو نەبىن،] دوورە لە ھەموو عەيىب و نوقسانى و دوورە لە وەرگىتنى نهو شەرىيكانە
کە نهوان بېيار و ئىعتىباريان پى داون وە ئىمان بىتنى بە پىغەمبەرى ئاخىر زەمان
حەزرتى محمد صلوات اللہ علیہ و آله و سلم

﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ يَا فَوَّهِمْ﴾

ئه و کافرانه خواستیان و هایه که ریساله‌تی موحه‌ممه‌دی عره‌بی و چراي ئیرشادی
ئه و بکوژیننه‌وه به ده‌می خویان، و اته به ئینکاری زمانی و ده‌برپینی بی‌باوه‌ری، وه
یا به قسه و باسی بی‌بناغه و به‌تال.

﴿وَيَا أَبَّ أَلَّا أَنْ يُتَمَّ نُورُهُ﴾

وه خودایش هیچی ناوی ئه‌وه نه‌بئی که ئه‌نم نووره ره‌سا بکا و بیگه‌یه‌نی به جیهانا
و هه‌مووی رووناک بکاته‌وه.

﴿وَلَوْ كَرِهَ الْكُفَّارُ﴾ (۳۲)

هرچه‌ن کافره‌کان حه‌ز به‌وه نه‌که‌ن وه بیانه‌وی که نه‌گا به جیهانا.

**﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَهِّرَهُ عَلَىٰ
الَّذِينَ كُفِّرُوا، وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾** (۳۳)

خودا خودایه‌کی و هایه که پیغه‌مبه‌ری خوی ناردووه له‌گه‌ل هیدایه‌ت و
شاره‌زاکردنی هوشیاران بزرگه‌ی راست و بزرگه‌وه موافق بزر واقع، بزر ئه‌وه که
ئه‌وه پیغه‌مبه‌ره (یا دینه‌که‌ی) ده‌ربخا له عالم وه زالی بکا به‌سر هه‌موو دینیکدا
هرچه‌ند موشیکه کان پیشان خوش نه‌بئی.

**﴿لَهُ يَتَأْمِنُ الَّذِينَ أَمْنَوْا إِنَّ كَثِيرًا مِّنْ أَلْأَجَابِرِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾**

ئهی که‌سانی که ئیمان‌تان هه‌یه به دینی ئیسلام! بزانن گه‌لی له زانایانی گاور و
جووله‌که و له عابیده له خواترسه کانیان به گومانی خویان به راستی دارایی خه‌لک
و هرئه‌گرن به یاسایه‌کی ناره‌وا و بی‌سوود وه منعی خه‌لک ئه‌که‌ن له‌وه که بکه‌ونه
سهر ریگه‌ی راستی خودادانو که ئیسلامه.

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلٍ

۳۴ ﷺ أَلَّا يَبْشِرُهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

وه بزانن ئەو دارايى خەلکەيش كە وەرى ئەگرن لەوان دەستيائى تىئىناچى كە لەگەل خەلکدا بىخۇن، وە سەرفى ناكەن لە رىنگەي خزمەتى راستىدا وە ئەوانەيش كە حالىان وايە وە مالى دەست كە توتويان بە حەق سەرف ناكەن وە ئەو ئاللىتون و زىيە كە لە لايانە گردى ئەكەن وە ئەيىكەن بە خەزىتە لە سەندووق و گەنجىنە و بانكدا دايئەنин وە حەقى خوداى لىنى نادەن وە زەكانەتكەسى دەرناكەن لە رىنگەي رەزاي خودادا ئەوە موژدەيان بىدەرى بە سزايدىكى نابار و دشوار.

﴿ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكَوَّنُ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُبُونُهُمْ وَظَهُورُهُمْ هَذَا مَا كَزَّتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْرِزُونَ ﴾

۳۰

زور دلگران بعون و همزره‌تی عومه‌ری کوپی خه‌تاب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ئم باسه‌ی گیاروه بتو حمزره‌ت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ له‌ویا ئه‌ویش فه‌رمووی: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَفْرُضْ الزَّكَاةَ إِلَّا لِيُطَهِّبَ بِهَا مَا يَقِي مِنْ أَمْوَالِكُمْ» واته به راستی خودای ته‌عالا زه‌کاتی مالی له‌بهر ئه‌وه واجب کردووه له‌سەر ئیوه که باقی ماله‌که تانی پین پاک بکاته‌وه، وه هم فه‌رمویه‌تی: «مَا أَدِي زِكَاتَهُ فَلِيُّسْ بِكُنْزٍ» هەر مالی که زه‌کاتی لى دەربکری ئیتر ئه‌وه بەر مالی خەزینە‌کراو ناکەوی، وه زیاد له‌مانه گەلئ دەولەمەندی پاره‌داری زور بعوه له ئەسحابه کان که حمزره‌ت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ غەیری زه‌کاتی شەرعى داوای هېچى لى نەکردوون وه ئەگەر شتىکيان له‌سەر واجب بوایه داوای لى ئەکردن.

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشَّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ أَثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةُ حُرُمٌ ذَلِكَ الَّذِي نَعْلَمُ الْقِيمَ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَةً كَمَا يُقْتَلُونَكُمْ كَافَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴾ ٣٦

واته به راستی ژماره‌ی مانگه کان له بپیاری خودادا دوازدهن، لهو رۆزه‌وه که خودا ناسمان و زه‌وی دروستکردووه و رۆز و مانگی کردووه به هۆی جوانی جیهان و شەو و رۆزی پین دروست کردوون، چوار مانگ له دوازده، خاونەن قیمه‌ت و خاونەن نرخن و جەنگ و ئاشووبى له‌وانا زورتر حەرام کردووه و له تاوانى مانگه کانى ترى قورستر کردووه. وه ئەمە یاسای دینی راسته، که وایه لهم مانگانه‌دا ستم له خوتان مەکەن و تاوانبار مەبن، وه جەنگ بکەن له گەل کافره‌کانا ھەمۇویان وەکوو چۆن ئەوان جەنگ ئەکەن له گەل ئیوه‌دا به شیوه‌ی گشتى، وه بزانى کە خودا به رەزامەندى و یارمه‌تى له گەل ئەوانه‌دایه کە خۆیان له تاوان و نافەرمانى خودا ئەپارىزىن.

﴿إِنَّمَا الظَّنِّ إِيمَانُكُمْ فِي الْكُفَّارِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحَلِّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةً مَا حَرَمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَمَ اللَّهُ زُبُرٌ لَهُمْ سُوءٌ أَعْمَلُهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي النَّقْوَمَ الْكَافِرِينَ﴾

واته به راستی پاشخستنی مانگی له و مانگانه که حرامن - واته جهنگ له وانهدا حرامه - بؤ وختی مانگی تر؛ مهسه لا «ذی القعده» ببهیته شوینی «ذی الحجه» و «ذی الحجه» ببهیته شوینی «محرم» و «محرم» ببهیته جینگهی «صفر» و «رمضان» بخهیته شوینی مانگی «شعبان» ئه کرده و زیاده پایه يه له کوفرا، بیچگه له و کوفره که موشریکه کان هه يانه ئه گورپینی یاسای خودایه و ئه م پاشخستنی مانگه حرامانه زیاده کوفریکی تره کافره موشریکه کانی زیاتر له پیشونو بین گومرا نه کری.

جا نهوان چیان ئه کرد؟ بهلی نهوانه يان نه کرد که خودا فه رموویه تی نه و مانگه حرامه و کوو موخره بین مهسه لا له سالینکدا حه لالیان ئه کرد و جهنگ و داوایان تیدا ده کرد و مانگی تریان له باتی ئه و مانگه حرام نه کرد، و له سالینکدا نه و مانگه که زوو حه لالیان کردبورو حرامیان ئه کرد به گویریه موناسه بهی قازانجی ژیانی خویان بؤ ئه و به ناو له سهه موافقه هی چوار مانگه حرامه قه دیمه که بربون، واته به ناو پیتیان ئه وتن مانگی حرام و له راستیدا له و چواره نه ببوون، و بهم شیوه ئه و مانگانه که خودا حرامی کردبون حه لالیان ئه کردن، وه بیان جوان کرابوو له لاینه نی شهیتانی ئیلیسیه و ناشیرینی کرده وهی خویان وه گومرا بوبویوون وه له واقیعا ئه وانه کافر ببوون وه خودا هیدایه تی قهومی کافری وهها بین شوعور نادا.

بىزان! لېرەدا چەن باسى ھەيە:

بەكەم: ئەم ئايەتانە داخللى ئۇ ژمارە ئايەتانەن كە لە سۈورەتى تەۋىيەدا نازىل بۇون، وە حەزىزەتى عەلى لە سالى نۆى كۆچىدا بە فەرمانى حەزىزەت حەزىزەت خويندىدە وە بە سەر ئەھلى حەجدا.

دۇھەم: لە كاتىكەوە خودا ئاسمان و زەھى و رۆز و مانگى دروست كردووە و شەو و رۆزى داناوه لە دەركەوتىن و ون بۇونى رۆزەوە سالى مانگى وا داناوه دوازىدە جار مانگ تازە بىتەوە و دەورەي خۆى تەواو بكا، وە سالى رۆزىشى وا داناوه كە لە هەر نوخىتەيە كەوە رۆز ھەل بىن بىرلا و بىتەوە بۇ ئەو نوخىتەيە، بەم ياسا سالى مانگ بىرىتىيە لە سىسىد و پېنجا و پىنج رۆز، وە سالى رۆز بىرىتىيە لە سىسىد و شەست و پىنج رۆز و چوارىيە كە رۆزى.

وە لەبەر ئەوە كە مانگ زووزۇو تازە ئەبىتەوە وە گۆپانى شىيە كەى وا لە پىش چاوا و ھەموو كەس ئىزانتى، حسىب بۇ مۇعامەلە و ئادابى دىن و غەيرى ئەمانە لەسەر سالى مانگ دانراوە و بەتايىھەتى ئەم ياسا لە دىنى حەزىزەتى ئىبراھىمى خەليل و حەزىزەتى ئىسماعىلى كورپا زۆر بایەخى پىندراؤە و لە دىنى ئەوانا لە هەر دوازىدە مانگدا چوار مانگى حورمەتىان گىراوە و جەنگ و ئاشۇوبىيان تىدا حەرام كراوە، وە ئەو چوار مانگە سىانىيان بە شوين يە كا دىن؛ «ذى القعدة» و «ذى الحجّة» و «محرم» وە مانگىكىيان تەنبايە كە مانگى «رجب اللە» يە. وە ئادابى ئىحرام بەستن و حەجكىرىن دەستى بىن كردووە لە مانگى شەوالەوە و لە سيازىدەھەمى مانگى «ذى الحجّة» دا نىھايىتى هاتۇوە و تەواو كراوە.

جا لەبەر ئەوە كە مانگى «ذى الحجّة» و رەفيقە كانى لەسەر حسىبى سالى دوازىدە مانگە ئەگۈرەتىن و جار بە جار ئەوانە ئەكەونە بەھار و جار بە جار ئەكەونە زستان يَا

پاییز یا هاوین، وہ بہم یاسا کاتھ کان ئے گوپان وہ مہسلہ حه تی عہرہ بہ کان لہ تیجارہت و باقی کاری ترا و لہ عبیادہ تکردنما به ئاره زووی ئهوان جی بہ جن نہد ببو، هاتن دہستیان برد بتوئم یاسایه و گورپیان و رو سووماتی دین و مانگہ بہ حورمه ته کانیان خسته سہر حسیبی سالی روزی، وہ لمبر ئه وہ کہ سالی روزی ده روز و چارہ کیکی کی لہ سالی مانگ زیاترہ همر لہ چمن سالیکدا مانگیکیان زیاد ئه کرد و سالی مانگیان ئه کرد بہ سیازدہ مانگ وہ ئم جوڑہ تھے پروفہ خودا لہ قورئانی پیر قزدا ناوی برد بہ «نسیء» چونکہ ئه گھر «نسیء» بہ مانا ی تھیخیر و پاشخستن بگرین مہوسیمی حج و مانگہ حه رامہ کان لہ کاتی خویان پاش ئه کھوتن، وہ ئه گھر «نسیء» بہ مانا زیاد کردن بگرین ئه وہ لہم تھے پروفاتھدا جار بہ جار سالی مانگی ئہ ببو بہ سیازدہ مانگ، وہ ئم لہ فزہ لہ زمانی عہرہ بہ هردوو مانا کہ هاتوو.

بہ هر حال کافرہ کان خویان زاتهن کوفری بہ مانا ئیشراکیان هببو وہ بہم کرده وہ یش کوفرہ کہ یان زیاد ببو یانی بازہ شتیکی وا کہ ئیمان قہبولی ناکا و کوفر هملی ئه گری بہ جینیان هتینا، وہ خودا لومہ کردن فہرموموی: ئم کارہ کاریکی ناھم موار و ناپہ سندہ.

سیہم: ئمہمیہ لہ سالی نوی کوچیدا کہ حهزره تی ئہ ببو وہ کر «میر حج» ببو، مانگی «ذی القعدہ» بو و بیو بہ کاتی حجی عہرہ ب و لہ سالی دھی کوچیدا کہ حهزره تی حَلَّتْ حجی کرد مہوسیمی حج کہو ته مانگی «ذی الحجه» و بہ یاسای دینی حهزره تی ئیبراہیم. وہ خودای تھعالا ئم وہ زعہی نیشانی حهزره تی دَلَّتْ بؤیه لہ خوتیه گرنگہ کہی سالی «حجۃ الوداع» دا فہرموموی: «إِنَّ الزَّمَانَ اسْتَدَارَ كَهْيَتَه يَوْمَ خَلْقِ اللَّهِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ: السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةُ حَرَمٍ؛ ثَلَاثَ مَتَوَالِيَاتٍ ذُوالِ القَعْدَةِ، وَ ذُوالِ الْحِجَةِ وَ الْحَرَمِ، وَ رَجَبٌ مَضْرِ الذِّي بَيْنَ جَهَادِي وَ شَعْبَانَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ».

واته: حمزهت حَمْزَة فرموموی: زهمان هه لسوورایه وه کوو سابق وه که وته وه سه رئو شیوه که خودای ته عالا ناسمان و زهوى دروست کرد ووه و شه و رؤژی داناوه (واته له سه ر حسیبی ئهوانه که دهستیان دا له مانگه کان وه مانگه کان ئه گوڑان و لایان ئهدا له شوتینی خویان و ئههاتنهو شوتینی خویان) ئیمسال سالیکه که ئه و مانگانه که وتوونه ته وه شوتینی خویان و مانگی «ذی الحجه» بورو به مانگی راسته قینه بی به جیهیتانی ئادابی حجه، وه له ئه مرق بھول او هه تا هه تایه ئیوه له سه ر حسیبی مانگ و سالی قەمەری (مانگی) ئادابی حجه خوتان بھجى بیتن. «والحمد لله علی ذلك». بیدار بن! له بھر ئه وه که قەبیلهی «مضر» زۆر حورمه تی مانگی ره جه بیان ئه گرت لهم حەدیسەدا حمزهت حَمْزَة ئیزافەی ره جه بی کرد بۇ لای «مضر» فرموموی «و رجب مضر» ئه گەرنا مانگی ره جه بی کیکه له مانگه به حورمه ته کان به نیسبەتی هەموو موسولمانانه وه بى جیاوازى.

چوارم: کۆمەلی ئیمامانی دین له سه ر ئه و بېرەن که ئه و چوار مانگه به حورمه ته حورمه ته کەيان نەسخ کراوه ته وه له جیهەتی جەنگىردن له گەل کافرانا به دەلیلى ئه وله سالی فەتحى مەككەدا پىغەمبەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه ئه رؤیشته سەرشارى «تائیف» وە ماوه يەکى زۆر هه تا کەوتە مانگی «ذی القعده» له و شوتینەدا ما يە وه ئه وسا تەشریفى گەرایه وه. وه کەمی لە زاناكان فرمومویانه: نەخەير ئه و حورمه ته نەسخ نەبووه ته وه ئه و جەنگە وه يَا ئه و حەسارە که حمزهت کردی به دەوري «تائیف» دا له مەقامى مودافعە دا بۇو؛ چونكى قەبایلى عەرەب له و کاتەدا به دەوري تائىفدا و له تائیف خۆيدا ئاماذه بۇون بۇ جەنگىردن له گەل حمزه تا حَمْزَة. ئه گەرنا له خۇۋە دروست نېيە بۇ موسولمانان لهم چوار مانگە دا جەنگ له گەل کافرانا.

فه رموده خودا: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ﴾

ئەم ئايەتە خوارەوە لە كاتى غەزاي «تبۇوك» دا وە ھۆى ئەم غەزا - وە كۈرۈنىسىدە و غەيرى ئەرپايانى كىردووە - ئەمە يە: ھەواڭ گەيشت بە حەزىزەت ﷺ كە رۆم سوپایە كى زۇرى گىركەردووه تەۋە و تىرە كانى «لەحم» و «جەدام» و غەيرى ئەوانىشى بانگ كىردووە و سوپایە كى گەورە پىتكەوە نراوە كە نزىكى (٤٠) چىل ھەزار جەنگكەر حازرە و، پىشىرەپيان گەيشتۇوه تە خاكى «بلقاء» و ئەمە لە مانگى رەجەبدا بۇو لە سالىنى ئۆزى كۆچچىدا و وەرزى وەرزى ھاوين بۇو ھەوا زۇر گەرم بۇو خەلکىش لە كاتى قاتى و كەم نانيدا بۇون و مىوه و بەرى مەدىنەيش گەيشتىبوو، لە بەر ئەوە حەزىزەت ﷺ بە خىلافى جارانى تر ئەوەي روون كىرده و كە بۇ كويى دەچى بۇ جەنگ، تا ئەو كەسانە كە دىن خۇيان ئامادە بىكەن و لە پاشا نەلىن ئىمە نەمانزانى بۇ كويى ئەرۋىن و خۆمان ئامادە نەكەرد.

بە كورتى ئەم غەزايە زۇر گران بۇو لە سەر نەفس و جىيىگەي ئىمتىحان و بەراوردى ئىمان بۇو، وە لەم كاتەدا هەل بۇو بۇ موناققە كان كە پەريشانى بەهاونە ناو ئەسحابە كانەوە و ئەيان ووت: «لا تنفرو في الحر»: لەم كاتە گەرمەدا مەرقۇنە دەر، وە بازىكى تر ئەيان ووت بە حەزىزەت ﷺ ئىزىمان بىدە و مەمان خەرە ناو فىتنەوە، وە للا ئىمە بەرابەر بە ژنە رۆمىيە و خۆمان ناگىرىن! وە حەزىزەت ئىزىنى ئەو بازە دا كە نەيەن بۇ ئەو سەفەرە. وە لە لايەكى ترەوە عەبدوللائى كورپى ئوبىي كورپى سەلۈول لە گەل كۆمەلى لە ھاوبىرى خۆيدا لە قەراخى مەدىنەدا سوپاکەي گىردى بۇوە، وە كاتى كە حەزىزەت لە مەدىنە دەرچۈو، ئەو گەپايدە بۇ مەدىنە و تىان: وە خىمان موناسىبى دەرچۈون نىيە. بەلام حەزىزەت ﷺ عەزمى جەزم كىردى بۇو وە موسۇلمانە كان لە ھەموو لايەكەوە گىرده و بۇون لە حەزىزەت ﷺ و ئەوپىش تەرغىبىي دەولەمەندە كانى دا لە سەر

سەرفى مال بۇ ئەو جەنگە و گەلنى لەوان ئەوهى بۇي رىتكەوت ھىناي، وە حەزىزەتى عوسمان سىسىد و شترى بە جل و رەشمە و ھەوسارەوە لە گەل ھەزار دينارا پىشىكەشى حەزىزەتى كرد، وە حەزىزەت بىلەك فەرمۇوى: «لا يضر عثمان ما فعل بعد هذا» وە لە رىوايەتىكدا: «ما على عثمان بعد اليوم شيء». وە عومەرى كورپى خەتاب وتى: ئەمەرۇ من ئەكەمە پىش ئەبووبەكىرەوە نىوهى ھەممۇ دارايى خۆئى ھىنبا بۇ خزمەتى پىغەمبەر بىلەك وە حەزىزەت فەرمۇوى: ئەي عومەر چىت بۇ خۆت ھېشتۈۋەتتەوە؟ عەرزى كرد: ئەوهەندەي ئەمە كە ھىنناومە، ئەوهەندەيىشى پىن نەچوو حەزىزەتى ئەبووبەكىر ھەرچى پارەي بۇ ھىناي بۇ خزمەتى پىغەمبەر بىلەك وە حەزىزەت پرسىيارى لى كرد: چىت بەجى ھېشتۈۋە بۇ خۆتان؟ عەرزى كرد: خودا و پىغەمبەرى خودا. جا عومەر فەرمۇوى: من قەت پىش تۇ ناكەوم.

وە كۆمەلى لە پىياولى سەحابە - كە مەشھورون بە «بکائون» - ھاتنە خزمەتى حەزىزەت بىلەك دوايى ولاخى سوارىيان لى كرد كە بۇ ئەو غەزا سوارى بىن، وە حەزىزەت بىلەك فەرمۇوى: هيچ ولاخى وام نىيە سوارى بىن، ئەوانىش گەرانەوە و فرمىسىك لە چاوليان ئەبارى چونكە ولاخيان دەست نەكەوت و لەو جەنگە بىن بەش بۇون.

دواي ئەمانە حەزىزەت لە گەل نزىكى (٣٠) سى ھەزار پىاولى بەكارى جەنگىدا رىكەوت بەرەو تەبۈوك و لەوىدا چەن كەسىن لە ئەسحابەكان بە بىن ئەوهە كە شتى لە شوبىھە و نىفاق لە دىليانا بىن دواكەوتىن لەو سەفەرە لەوانە «كەعبى كورپى مالىك» و «مەرارەي كورپى رەبىع» و «ھىلالى كورپى ئومەييە» و «ئەبوو خەيسەمە» ئەم پىياوانە موسۇلمانى راست بۇون و هيچ جۆرە گومانى لە ئىمانيانا نەبۇو، ئەبوو خەيسەمە لە دوايدا ھەر رۇيشت و گەيشت بە حەزىزەت.

تهبه رانی ئەلی: ئەبوو خەیسەمه چەن رۆژ پاش سەفەرە کەی حەزرەت ﷺ لە رۆژىتکى گەرمە لە دەرەوە گەپایەوە بۇ مالەوە تەماشاي كرد - دوو ژنى ھەبۇو - ھەردوو [زنه کەی] وان لە ناو كەپرا لە ناو باخا و دەورو بەرى خۆيان ئاپوشىن كردووە و ئاوى سارد و خواردەمەنى جوانيان ئاماھە كردووە بۇي، كە تەماشاي ژنه کان و ئەو شويئە خۇشە و ئەو ئاۋو خواردەمەنىيە جوانەي كرد و بىرى ئەۋەي كردووە كە حەزرەت ﷺ وا لە رىنگەي گەرمە و لەبەر ھەتاوا. وتنى: بە خودا ئەمە ئىنساف نىيە من لەم خۇشىيەدا و حەزرەت لەو زەحەمت و گەرمادا بىن، وەللاھى من نارقۇمە مالى خۆم ھەتا ئەگەم بە حەزرەت ﷺ. وە هەستا سوار بۇو كەوتە شويئى حەزرەت ﷺ ھەتا گە يىشتە «تەبۈوك» كاتى كە نزىك بۇوەوە لە ئەسحاب، ئەسحابەكان و تىيان: ئەي پىنگەمبىرى خواوا سوارى هات لە ئەبوو خەیسەمه ئەچى كە هاتەبەرەوە و شترە كەي يەخ دا و هات بۇ لاي حەزرەت ﷺ حەزرەت فەرمۇسى: ئەم حالە باشترە بۇ تو لەوە لە جىنگەي خۆتا بۇويتايىن، خەيسەمه يىش باسە كەي بۇ حەزرەت ﷺ گىتراوە و حەزرەت دوعاي خىرى بۇ كرد.

موسۇلمانە كان لەم سەفەرەدا زۆر زەحەمەتىان پىنگە يىشت و جارى وابۇو ئەۋەندە تىنۇويان بۇو لە و شترە كانىيان سەرئەبىي بۇ ئەوە كە ئاوى ورگى و شترە كان بخۇنۇوه! وە ھەر لەم سەفەرەدا رۆژى زۆر بىرسىان بۇو عەرزى حەزرەتىان كرد: با و شترە كان سەرپىن و گۆشتە كەيان بخۇين حەزرەت فەرمۇسى: باشە، وە حەزرەتى عومەر عەرزى كرد: ئەگەر ئەمە بىي بە ياسا و شترە كان كەم ئەبنەوە و ئەوانىش ناتوانىن بە پىادە بگەپىن. تەگىبىر ئەمە يە ئەمر بە فەرمۇسى ھەركەسىن ھەرچى خواردەمەنى ھەيە ھەمۇمى حازر بکەن و گىدى بکەنەوە لە شويئىتكىدا و توپىش دوعا بکەي بەرە كەتى تېبکەوى، وە حەزرەت ﷺ فەرمانى دا كە ھەرچى ھەبۇو ھېتايىان و كۆمەتلىان

کرد و هژرمت دعای کرد به برهه که ت بُو ئو خوارده مه نیه، جا هه مو ویان له ویدا نه خوارد و تویشه برهه خویان لئ پر کرد و هیشتا زیاده مایه وه. له ویدا هژرمت فرمودی: «أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ».

نه لحاسل کاتن سوپای هژرمت گهیشه شوینی جهنگ ته ماشایان کرد که س دیار نیه، تمهز هه مو وه که سانه که ناما ده بون بُو جهنگ به بیستنی هاتنی سوپای ئیسلام بلاوهیان کردو وه له و مه رز و بو و مه دا نه ماون.

وه له و سه رده مه دا «یوحنه» حاکمی «ئه يله» هات بُو خزمتی پیغمه بر ﷺ و هژرمت سولھی له گه لدا کرد له سه ره نه و «جیزیه» بد ا به پیغمه بر. هه روا ئه هلى «جرباء» و «اذرح» هاتن ئه وانیش سه رانه یان دا به هژرمت و هژرمت نامه می سولھی پیدان له سه رانه.

وه هژرمت ﷺ لهم سه فهره دا له گه ل ئه سحابه کانیا دایان به لای «حجر» دا که ماوای قهومی «سه ممود» بون وه ئه مری بین فهرمدون که مه رون بُو ناو نه و شوینه که وه ختنی خوی سه مودودی تیدا بونه، نه کا له و غم زبه هاتو وه بُو سه ره ئه وان بیت بُو ئه مانیش - مه گه ر به حالی دل نه رمی و گریانه وه - و هژرمت ﷺ سه ری خوی دا پوشی و پله پهلى کرد له ده رچوون له و ما وادا.

پاش ئه مانه هژرمت به سه لامه تی له گه ل ئه سحابه کانیا گه رایه وه بُو مه دینه مونه و وره، وه کاتن که مه دینه یان دی فرمودی: «هذه طابة، وهذا جبل أحد يحبنا و نحبه» وه فرمودی به یارانی: «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سَرَّتْ مَسِيرًا، وَلَا قَطْعَتْ وَادِيًّا إِلَّا كَانُوا مَعْكَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟ قَالَ: وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ حَبِسُهُمُ الْعَذْرُ».

فرمودی: له مه دینه دا تاقمی هدن ئیوه هم ر شوینی گه رابن ئه وان له گه لانا بون له پاداشدا، ئه وانیش عه رزیان کرد: له گه ل ئه وه دا که له مه دینه دا بون؟ فرمودی: بھلی عوزر مه نعی کرد بون له هاتیان له گه لمانا، واته: حه یوانی سواریان نه بون.

حەزرت ﷺ لە مانگى رەمەزانا گەيشتەوە مەدینە، واتە دوو مانگىان پى چوو.
 جا كاتى حەزرت ﷺ چووه ناو شارى مەدینە لە پىش ھەموو شىتىكدا رۇيىشى
 مزگەوت و دوو رکات نويىزى تىدا كرد، جا دانىشت بۇ چاپىتكەوتى خەلك و
 خەلك هاتن سەلاميانلى كىد، وە ئەوانە يىش كە پاش كەوتىن لە سەفەرە و نەھاتىوون
 لە گەلیا، هاتن عوزرىيان ھىتايىھە و حەزرت ﷺ عوزرەكانى قەبۇول كىد،
 ئەمانە ھەشتا و ئەوهندە كەس بۇون، بەلنى قەبۇولى تەوبەي كەعبى كورپى مالىك
 و رەفيقەكانى پاش خىست ھەتا ئايەت ھاتە خوارەوە بە قەبۇولكىرىدى تەوبەيان جا
 ئەوانىش تەوبەيان قەبۇول كرا.

جا خوداي تەعالا فەرمۇسى:

**﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ إِذَا أَقْرَبُوا مَا كُنُوكُمْ أَنْفَرُوا فِي سَيِّلٍ
 اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا أَعْلَمُ إِلَى الْأَرْضِ﴾**

ئەي كەسانى كە ئىمانتان ھىتىاوه بە خودا و پىنگەمبەرى خودا! ئەو چىتان دەست
 ئەكەۋى كاتى لە لايمىنى پىنگەمبەرى خوداوه پىتىان بوتى: دەرچىن بۇ جىھاد لە رىنگەى
 خودادا بۇ تەبۈوك خۆتان قورس و گران ئەگرن و خۆتان ئەلكىتىن بە عەرزەوە و
 تەممەلى نىشان ئەدەن؟

﴿أَرَضِيْتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنْ الْآخِرَةِ﴾

ئايا ئىۋە رازى بۇون بە ژيانى ئەم دنيا يە كە ئەبرىتەوە لە باتى ژيانى قىامەت كە
 نابىرىتەوە؟

﴿فَمَا مَنَعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾

تام و لەزەتى ژيانى دنيا بە نىسبەتى ژيانى قىامەتەوە شىتىكى كەم و لەزەتىكى
 بىز دەۋامە.

﴿ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَدِلُّ قَوْمًا غَيْرَكُمْ
وَلَا تَضْرُبُهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ ٣٩

ئەگەر ئىيە نەرۇنە دەرەوە بۇ ئەو جىيەدە كە حەزىزەت ئەمرى پىن فەرمۇوه لەسەر ئەمرى خوداي تەعالا، خودا سزاتان ئەدا بە سزايدى كى دشوار، وە كەنەن ناساغى گىشتى، يَا قاتى و وشكەسالى يَا هېرىشى دوژمنان بەسەرتانا. وە لە پاش فەوتاندىنى ئىيە لە باقى ئىيە كۆمەلتىكى موسولىمانى راسال دىيىتە پىشەوە، وە كەنەن نەھلى يەمەن ياخەيرى ئەوان، وە لە عەينى كاتا ئىيە بەو نافەرمانىيە زيان لە خودا نادەن؛ چونكى خودا تەوانىيە هەيە بەسەر كەرنى ھەمو شىتىكدا وە ئەتوانى ئىيە لەناوبەرئ لە گەل دوژمنانى دىنا وە حەزىزەت ﷺ دىنى ئىسلام بەرز بکاتەوە.

﴿ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذَا أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
ثَأْفَ أَشْيَنْ إِذْ هُمَا فِي الْفَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَحِّهِ لَا تَخْرُنَ
إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَةً عَلَيْهِ وَأَيْكَدَهُ بِجُنُودِ
لَئِنْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَسْفَلَ
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ ٤٠

ئەگەر ئىيە يارمەتى حەزىزەتى موحەممەد ﷺ نەدەن و نەچن بۇ غەزاي تەبۈوك و جىيەد نەكەن لە رىتگەي خودادا، بىزانن خودا يارمەتى ئەدا لەم غەزادا و لەو بەدوايشەوە وە كەنەن لەمەپېش يارمەتى دا لەو كاتەدا كە كاپى كەنەن قورپەيش كارى وەھايىان كرد بۇون بە ھۆى ئەوە كە دەريان كرد لە شارى مەككە، وە حاڭلى وەها بۇو يەكى بۇو لە دوو كەس نە سوپاي موھاجirin و نە ئەنسارى لە گەلدا نەبۇو بەلكەن بۇو تەندا دوو كەس بۇون لەو كاتەدا كە لە ناو ئەشكەوتەكەي كىتىوی

«سهور»ا بwoo له لای راستی - یه کن له مه ککوه بروانی بۆ شیمال - به مه سافه‌ی سه عاته ریگه‌یی. وه لمو کاته‌دا که ئەبوبه‌کری هاوارپی چاوی که‌وت به کافره‌کان که هاتبوون به شوینیانا و نزیکی دهرگای ئەشکه‌وتەکه بونه‌وه و بیمی په‌یدا کرد لەو که بین بیان گرن و بیان کوژن، وە حەزرەت بۆ دلدانه‌وهی ئەبوبه‌کر فەرمۇسى: دلگران مەبە به راستی خودا والە گەلمانا بە يارمه‌تى و پارىزان، جا خوداي تەعالا ئارامى دلى نارده خوارەوه بۆ سەر دلى به جۆرى وەها واتەکانى دلى ئەبوبه‌کريشيان ئەستورر کرد. وە کافره‌کان پاش ئەوه نزىك بونه‌وه لە دهرگای ئەشکه‌وتەکه تەماشىيان کرد نيشانەی چۈلى و بىئاوه‌دانىيان هاتە بەرچاو و شوينەکەيان بەجىھىشت. وە خودا بالى پىدا بە هوى سوپايدەکەوه کە ئىۋە بە چاوا نەتان بىنيون، واتە بە فريشته‌ي پېرۇز کە لە دەوري ئەشکه‌وتەکەدا پاراستۇويان لە مار و هار و درنەد و دوزمنى نابار، وە يا پاش دەرچۈونى لە ئەشکه‌وتەکە و گەيشتنى بە مەدىنەي مونەووەرە دەستى پىدا؛ چونكى ھەركەسىن لە ئەھلى مەکە شىتىكى واى لاپايانى كە لىنى بىرسايان ئەپىرد بۆ لای ئەو داي ئەنا لمەبر ئەو راستى و ئەمانەتە كە بىوو.

وە ئەبوبه‌کر ئەمرى كرد بە عەبدۇللەئى كورپى كە ئەگەر باسيكى موهيم ببوايە ئاگاداريان بکات، وە ئەمرى كرد بە عاميرى كورپى «فھيرە» كە بە رۆزا مەرەکانى بلەوەرپىنى و ئىواران بیان ھىنى بۆ لای ئەشکه‌وتى «سهور» بۆ ئەوه بازى شىريان بۆ بىيا، وە ئەمريشى كرد بە ئەسمای كچى ھەمۇو رۇزى بە پەنامەكى ھەر خواردەمەننېيك ھەبن بۆيان بىنى لە ئىوارەدا، هەتا لە ويما بن.

ئىمامى ئەحمد ئەلىن: کاتى ئەبوبه‌کر لە گەل حەزرەتا دەرچوو بۆ ئەشکه‌وتى سهور ھەرچى نەختىنەي ھەبىو كە عىبارەت بwoo له پىنج ھەزار ياشەش ھەزار درەم ھەلى گرت و لە گەل خۆيا بردى.

نهسماء ئەلی: هەر لەو شەوهدا کە باوکم دەرچوو «ابو قحافة» ئى باپىرم ھات بۇ لامان
كائى ئاگادار بۇو لە دەرچوونى باوکم وتى: ئەترىم تووشى ئازارى كردىن و ھەموو
مالەكەی بىرىدىن. منىش عەرزم كرد: نە بايە گەورە خىرى زۆرى بۇ بەجى ھېشتۈرىن،
بردم بۇ سەر شويىنى پارەكەمان و بازى بەردم خستە ئەو شويىنە و دام پۆشى و
دەستىم خستە سەر شويىنە پارەكە و وتم: ئەمە ھەمووئى پارەيە لىرەدا ماۋەتەوه،
ئەويش كويىر بۇو باوهەپى بە قىسەكەم كرد و ھاتە دەرەوه و وتم: مادام وايە قەى
ناكا با بىروا ئىتە بۇ خۆتان ئەزىز.

وو هەر لەو شەوهدا باوکم لە گەل حەزرەتا رۇيىشتن بۇ ئەشكەوتى سەور كافرەكان
ھاتن بۇ دەرگايى مالى حەزرەت چاوهەپانى ھەليلان ئەكىد بۇ ئەوه بىكۈژن، بەلام
حەزرەت ﷺ لەو كاتەدا دەرچووبۇو خودا بەرچاوى كافرەكانى تارىك كردىبۇو
نەياندىبۇو وە كائى ئەرپۇنە مالەوه بۇ سەرجىنگەي نوستىنەكەي تەماشا ئەكەن هەر
تەنبا عەلى لەويایە.

وو ئەو شەوه کە حەزرەت دەرچوو بۇ ئەشكەوتە كە «على الراجح» شەھى
دووهەمى مانگى «ربيع الأول» بۇو رىيکەوتى (۲۰) بىستى ئەيلوول لە سالى شەشىسىد
و بىست و دووئى ميلادىدا، پاش ئەوه كە سيازىدە سال لە بەعسەتى پىغەمبەر ﷺ
رابورد.

كائى گەيشتن بە نزىكى ئەشكەوتە كە ئەبوبەكر لە پىشدا رۇيىشته ژوورەوه گەرا
بە ناو ئەشكەوتە كەدا بىزانى درپندەيىن مارى ئازارى شىتىكى تىدايە پاكى بىكانەوه، وە
حەزرەتىش رۇيىشته مالەوه و سى شەو لەو ئەشكەوتەدا مانەوه، وە عەبدوللەل
كوبى ئەبوبەكر ھەموو شەھۆئى ئەرۇيىشت بۇ لايىن و ئاگادارى ئەكىدىن لە ئەخبارى
مەككە و نزىكى بەيان دەرئەچوو ئەرۇيىشته و بۇ مال، وە عاميرى كوبى «فھيرە»
ھەموو ئىوارەيىن رانەكەي ئەبرە بۇ نزىكى ئەشكەوتە كە و شىرى بۇ ئەبرەن و رانەكەي

به سه‌ر شوین پئی عبدوللادا ئېبرد و شوینه‌کەی کوئىر ئەکرده‌وه: وە لەم غارەدا بۇو مار دای بە قاچى حەزىزەتى ئەبوبەکرەوه لە کاتىكىدا پئى دانابۇو لە سەر كۈنى لە ترسى ئەوه نەڭ شىنى يىتە دەرەوه و بىدات بە حەزىزەتەوه. وە كافەر كانىش پاش ئەوه ئاگادار بۇون لە دەرچۈونى حەزىزەت دەستيالى كرد بە گەرەن بە رىيگە كانا لە ئەترافى مەككەدا لە هەر شوينى گومانى ئەوه يان ئېبرد كە بەو رىيگە دارۋىشىنى، هەتا گەيشتنە نزىكى ئەو ئەشكەوتە و دەنگى پىيان ئەھات، لە دەمدەدا ئەبوبەکر ترسا و بە پەنامەكى عەرزى حەزىزەتى كرد: ئەگەر ئىستە يەكى لەوان بىرۋانى بۆزىر پئى خۆى چاوى بە ئىتمە ئەكەوى، حەزىزەت لە وەلاما فەرمۇسى: «يا أبا بكر ما ئىنك باشىن اللە ئالىلە؟».

وە خوداي تەعالا چاوى ئەو كافرانەت تارىك كرد لە دەركى ناوى ئەشكەوتەكە، وە بەوه كە هيپلانە كۆتۈرىكىان لە نزىكى دەرگاي ئەشكەوتەكەدا بىنى هيلىكەي تىدا بۇو وە لە دەرگاي ئەشكەوتەكەدا پەردهتى تەنزاوى جۆلایى كەرەيان بىنى، ئەوانىش ئەم شتاتانە يان كرد بە دەليل لە سەر ئەوه ئەو ئەشكەوتە چۆلە و شوينەكە يان بەجىن هىشت و خوداي تەعالا ئەوانى پاراست.

كاتى كە دنیا ئارام بۇو گومانىان بىر ئىتەر ناگەپىن بە شوينىانا عبدوللادى كورى ئەرقەت كە لە موشىكە كان بۇو وە كاتى خۆى وادە لە بەينيانا بۇو وە بە كرييان گىرتبوو بۇ ئەوه كە بىنى بە دەليليان لەو رىيگەدا هات بۇ لايىن و لە ئەشكەوتەكە دەرچۈون وە بە رىيگە قەراخى دەريادا لە خوارەوه رىيگە مەدىنەيان گىرە بەر بە رىنومايى عبدوللادى كورى ئەرقەت.

وە لە رۆزئى لەو رۆزانەدا كۆمەلنى لە بەنى «مەدلەج» لە مەجلىسدا بۇون، وە سەراقەتى كورپى خەسەعەم لە ناويانا بۇو تەماشاي كرد پىاۋى ئەت بۇ ناويان وتى: كۆمەلنى

خەلکم دى لە رىگەي قەراخى دەرياوە ئەرۇيىشتن گومانىم وايە كە موحەممەد و
هاورىكانى بن، وە سەراقە تىگە يىشت ئەوانى بەلام ويستى سەركوپىريان بىكا، وتنى:
بايە تۆ فلان و فلانت چاوا پىكەوتۇوە كە لەبەر چاوى ئىتمەوە رۇيىشتن، ئەمە لە
كۈنى و موحەممەد و رەفيقانى لە كۈنى؟ بەھەر حال خەلکە كەي لەو گومانە دوور
خىستەوە بەلام خۆى ئېزانى ئەوانى.

پاش ماۋىين لەو مەجلىسە هەستا و رۇيىشت سوار بۇو وە كەوتە شۇتىيان ھەتا
لىيان نزىك كەوتەوە لەويىدا چوارپەلى ئەسپەكەي داچوو بە عەرزا و لە ئەسپەكەي
داكەوت و سوار بۇوهەوە و رۇيىشت ھەتا دەنگى حەزىزەتى ﷺ بىست كە قورئانى
ئەخويىند و لاي نەدەكردەوە بەلام ئەبۇوبە كر زور لاي ئەكردەوە دووبارە چوارپەلى
ئەسپەكەي داچوو بە عەرزا ھەتا ئەڑۇتكان و سەراقە داكەوتەوە لە ئەسپەكەي، جا
دەنگى دا و ئەسپەكەي ھەستايەوە، بەلام لە ژىرىپىن و دەستى ئەو ئەسپەوە تۆزىكى
وەكۈ دووكەل دەرچوو و بەرزەوە بۇو بۇ ئاسمان و سەراقە حالى بۇو كە ناتوانى
دەسيان بۇ بىا، وە ترسىتكى گەورە كەوتە دلىمەوە و، حەزىزەت ﷺ راوهستا ھەتا
سەراقە گەيىشت پىتىان و عوزرى ھىتايەوە و داواى كرد كە داواى لىنى خۆشبوونى بۇ
بىكا لە خوداي تەعالا و بازى نان و خواردەمنى پىشىكەش كردىن، حەزىزەت ﷺ
فەرمۇسى: پىویستىمان بە خواردەمنى نىيە، بەلام باسمان مەكە ئەۋىش بېپارى
ئەوهى دا.

وە مەشهۇورە لە سىرەتا كە حەزىزەت ﷺ مۇزىدەي دا بە سەراقە كە سوپاي ئەو
«مەدائىن» ئى كىسرا نەگرن و بەرگى تايىبەتى كىسرا بۇ تۆيە.

بە ھەر حال حەزىزەت ﷺ وەكۈ مەشهۇورە بە چەن مەنzelىن گەيىشتە «قباء» و
خەلکى قوبا ھەموو پىشوازىيان كرد و حەزىزەت لە مالى «كولسوم» كورپى «ھەدم»

دابهزی و ماوهین له قوبا مایهوه، وه لهو ماوهدا حهزرهتی عدلی له مه ککهوه هات به شوینیا پاش ئهوه که ئه مانه ته کانی دایهوه به خاوه نیان. وه حهزرهت طه له قوبا دا مزگه و تیکی کردهوه و جومعه‌ی تیدا کرد، وه ئه مزگه و ته يه کم مزگه و تیکه کراوه تهوه له پاش «کعبة اللہ» له حیجازا وه ئه نویزی جومعه يه کم نویزیکی جومعه بوروه که بە جنی هیئزاوه له حیجازا، وه له شانی ئه مزگه و ته دا نازل بوروه: #مسجد اسس على التقوی من أول يوم أحق أن تقوم فيه». ^۱

پاش ئه مانه ته شریفی ریکهوت بۆ مه دینه‌ی مونه و وهره و داخلی مه دینه بورو له دوازدهی مانگی «ربیع الأول» دا، وه کوو مه سعوود له «مروج الذهب» دا و توویه. وه ئه نساري ئه هله مه دینه هاتن به پیشوازیهوه و هر که س رهشی و لاخه که‌ی ئه گرت بۆ ئهوه له مالی ئهوان دابهزی، ئه ویش ئه یفه رمومو: وازی لى بینن خوی مه نموده له کویدا بنویت، ههروا رؤیشت هه تا گهیشت به جینگه‌ی خه رمانی خورما (واته شوینی خورمای تیدا وشك ئه کریتهوه) له نزیکی مالی ئه بونه بیووی خه نساریدا طه له ویدا و شتره که نوست و حهزرهت طه فرمومو: «هنا المزل إن شاء الله». ^۲

جا ئه بونه بیووب هات شت و مه کانی هملگرت و بردى بۆ مالهوه و له ویدا دامه زرا.

وه پیشوازی که ران به نه شید ئه یان خوینده ووه:

«طلع البدر علينا من ثنيات الوداع وجب الشكر علينا ما دعا الله داع»

وه بازی له جاریه کانی «بەنی نه جار» بۆ خوشی بهم جو ره نه شیدیان ئه خوینده ووه:

«نحن جوار من بنى التجار يا حبذا محمد من جار»

۱. التوبۃ؛ ۱۰۸.

ئەو يش فەرمۇسى: حەز ئەكەن جواباتان بىدەمەوە؟ و تىان: بەلىن، فەرمۇسى: خودا ئەزانى بە دل خۆشىم ئەۋىن.

﴿أَنِفِرُوا ۖ خَفَافًا ۖ وَثِقَالًا﴾

ئەى موسۇلمانانى دل پاك دەرچىن بە گشتى بۇ تېبۈوك بۇ جىهادى رۇمىيەكان، خواه لەشتان سوووك بىن يا قورس، خىزان و مندالنان كەم بىن يا زور، عەلاقەى زىوارى دنياتان كەم بىن يا زور.

﴿وَجَاهُدُوا ۖ إِلَّا مَوْلَانَا ۖ وَأَنفُسُكُمْ ۖ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾

وە كۆشش و جىهاد بىكەن لە رىگەى خودادا بە بەختىردى دارابى و گيانى خوتان.

﴿ذَلِكُمْ خَيْرُكُمْ ۖ إِن كُثُرْ تَعْلَمُونَ﴾

ئەم جىهادە گەلىن چاكتە بۇ ئىوه بۇ دين و دنياتان ئەگەر بىزان لە ئەنجامى كارەكانى خوتان و خوداتان، بۇ دنيا سەربەرزى و بۇ قيامەت سەرفرازى گەلىن باشترە لە ملکەچى و خاوهن نيازى .

﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَأَتَبَعُوكَ وَلَكِنْ! بَعْدَتْ عَلَيْهِمْ أَلْشَقَةً﴾

ئەگەر ئەمە كە تو ئەو خەلکەى بۇ بانگ ئەكەى قازانچ و مالىتكى دنيابى و بايانى بە ئاسانى دەست بىكەوتايىن بۇيان ھەموويان شوينت ئەكەوتىن، بەلام زور دوورە لە سەر ئەوان و گرانە لە سەر دلىان بېرىنى ئەو مەسافە كە بە نارەحەتى نەبىن نابېرى.

﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِإِلَهٍ لَوْ أَسْتَطَعْنَا لَخَرْجَنَا مَعَكُمْ﴾

وە بە ھەموو ھىزى سويند ئەخۇن بە خودا بۇ ئىوه و ئەلەين: ئەگەر بىمان توانىايىن ئەو سەفەرە لە گەلتانا دەرئەچۈوين بۇ غەزا.

﴿۴۲﴾ **لَكُونْ أَنفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَذِبُونَ**

نه‌فسی خویان ئه‌هاونه سزاوه به و سویندنه درویانه که ئه‌یخون، و خودای ته‌عالا
ئه‌زانی به راستی ئه‌وانه لم سویندنه درو ئه‌کەن.

﴿۴۳﴾ **عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا**

﴿۴۴﴾ **وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ**

ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە له شانى ئەو موناقانە کە هاتن عوزریان ئەھىتاواه له
دەرچۈونىيان بۇ غەزاي تەبۈوك و ئەيانوت بىن تفاقىن و كار و كاسىيمان پەريشانە
ئىزىمان بىدە با لم سەفرەدا نەيەين لەگەلتانا، وە حەزىزەتىش ئىزىنى پىدان و مانوهە.
جا خودا ئەفرمۇيت: خودا عەفووت بکا، ئەگەر ئىزىنىشت بىن نەدانايىھەر نەدەھاتن.
دەپ بىچى ئىزىنت پىدان تا ئەو ئىزىنە بىن بەھانەي مانوهەيان؟ وە ئىزىنت بىن نەدانايىھە
باش بىو با لەسر ئازەزووی خویان له مالۇو بىماناينەوە وە ئەوسا دەرئەكەوت بۇ
تۆ بە فامى گشتى ئەوانە کە راستن و راسآل و خاوهەن ئىخلاسن و جىائەبۇونەوە له
درۆزىنەكان و درۆزىنەكان ئەناسى بە شىوه‌يەكى وا كە كەس شوبىھى نەمىنى له
درۆزىن ئەوانا.

﴿۴۵﴾ **لَا يَسْتَعْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ
يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُنَّقِّيْنَ**

لەو كاتەدا کە فەرمان ئەدەپ بە دەرچۈون بۇ جىهاد داواى ئىزىن ناكا له تۆ ئەو
كەسانە کە ئىمانيان هىتاواه بە خودا و بە رۆزى قيامەت له بۇ جىهادىرىن بە مال و
نه‌فسی خویان له رىگەی خودا، چونكى ئەزانى ئەگەر جىهادەكە پىۋىست نەبىن
خودا ئەمرى پىن ناكا، وە ئەو كەسەيش كە خاوهەن ئىمانە ئەزانى ئەو جىهادىرىنە
ھەلە بۇ ئەوه بىگا بە پېرۇزى دنيا و قيامەت. وە خودا زانايىھە بەوانه کە له خودا ئەترىن.

﴿ إِنَّمَا يَسْتَغْرِيْكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَرْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبٍ هُمْ يَرْدَدُونَ ﴾ ٤٥

نهوهك داواى ئىزىنتلى دەكەن بۇ دەرنەچۈون له بۇ تەبۈوك ئىللا ئەو كەسانە كە ئىمانيان نىيە بە خودا و بە رۆزى پاشەرۇز، وە دلىان والە ناو شوبەھە و دوودلىدا جا ئەوانە ھەميشە له ناو ئەو نەخۆشىنىدا ھاتوجۇ ئەكەن و له دالىغە دەرنانچىن.

﴿ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعْدُوا لَهُ عَدَّةً ﴾

ئەمانە ئەگەر خواتىيان لە سەر دەرچۈون بوايە بۇ تەبۈوك ئەوهى پىويىستى سەفەر بىن زوو ئامادەيان ئەكرد.

﴿ وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ أَنْعَاثَهُمْ فَشَبَّهُمْ وَقِيلَ أَقْعُدُوا مَعَ الْقَعْدِينَ ﴾ ٤٦

بەلام خودا زانا بۇو بە دلىان و بە بىرى تارىكىيان وە بەوه كە دەرچۈونىيان زيان بۇو بۇتان لە بەر ئەمانە حەزى نەكەد بە ھەستانيان بۇ ئەو سەفەرە و دايىكتانە وە لە شوتىنى خۆيانا و پىيان و ترا: دانىشىن لە گەل دانشتowanا.

﴿ لَوْ خَرَجُوا فِيْكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خَلَلَكُمْ يَعْفُونَ كُمْ الْفِتْنَةَ وَفِيْكُمْ سَمَاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴾

٤٧

سوپاسى خودا بکەن كە نەھاتىن لە گەلتانان ئەگەر دەرچۈونىابىن له ناو ئىيەدا ھېچيان بۇ زىاد نەدە كەرن سىتى و تەمەلى و بىن عەزمى نەبىن و پەريشانىيان ئەخستە ناوتنان؛ چونكى ھەميشە ئەوانە ئەيامەوى ئىيە بىن پایە و مايە بن و حەز لە جىايى دلتان

ئه‌کهن بۇ ئیوه بە قىسى پېر و پالانته و لە ناو ئیوه يشا چەن كەسىن وابۇن كە لەپەر سادەدلى گوییان بۇ ئەوان ئەگرت، وە خودايش زانايە بە سەتكاران لە ئیوه و لەوان.

﴿لَقَدِ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلٍ وَّكَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرْهُونَ﴾ ۴۸

ئەم موناقانە ھەر لەمەويىش لە ھەموو کاتىكدا، بە تايىەتى لە جەنگى ئوحودا، حەزىيان لە فىتنەي پەرىشانى و پاشكەوتىن ھەبۇو بۇ ئیوه، وە چەن ئىشيان ھەلگىزىا يەوه. واتە چەن فرو فىتلیان بۇ دۆزىنەوه، وە ياخىن راستىيان گۈزى و چەن درۆيان كرد بە راست و راستىان كرد بە درۆ و چەن دىعايمەيان لەسەر كردن، ھەتا ئەوهى خودا بېرىارى دابۇو ئەبنى - وە كۈو نەسرەتى ئیوه - هاتە جىنى، وە مەبەستى خودا ياخىن فەرمانى پىتىدا بۇو - وە كۈو بەرزە وەبۇونى ئىسلام بىن - دەركەوت وەلحال ئەوان ذۆريان بىن ناخوش بۇو.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُوْلُ أَثْذَنَ لِيٰ وَلَا نَفْتَنِيٰ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّكَ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ ۴۹

وە بازى لەو موناقانە دىئن بۇ لات و پىت ئەللىن: ئىزىنم بىدە با لە مالى خۆما بىيىنمەوه و مەمھاوه رە ناو فىتنە و پەرىشانى دىل ياخىن زەزووی نەفس لە ھۆى زنانووه، ياخىن زەزووی نەفس لە ھۆى زيانووه، بەلام ئاگاداربە ئەمانە كە ئەم و تارە ئەللىن خۆيان كە و توونەتە ناو پەرىشانىيە كانەوه و ئەو پەرىشانى ئەوانە كە كوفر و نيفاق لە ھەموو پەرىشانىيە كان بە دەترە، وە بە راستى دۆزەخ داگرە بۇ كافرە كان. وە ھەرگىز لە دائىرەي ئەو دەرناچىن.

﴿إِنْ تُصِّبَكَ حَسَنَةٌ سَوْهُمْ وَإِنْ تُصِّبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا
قَدْ أَخْذَنَا آمْرَنَا مِنْ قَبْلٍ وَيَكْتُلُوا وَهُمْ فَرِحُونَ﴾

نهم مونافقانه دوزمنی تون و یاسای دوزمن ههیه لهوانا بهم شیوه ئه گهر چاکه یین و رووداویکی به سوود رwoo بدا بتو و بتو نوممه ته که دلیان تاریک ئه کا و بین ئاسایشیان ئه کا، وه ئه گهر مسیبیت و بهلاو مهینه تی پیت بگات ئه لین؛ به راستی ئیمه ته دبیری خۆمان کرد له پیشا و نهرویشتین بتو ئه جهنگه و لهو بهلا دوور بوبین، وه ياخود ئه لین؛ ئیمه ئه و ته دبیره که ئهوان کردیان به هله مان زانی و له جینگه کۆبوونه وه و توویز کردنکه یان هله ستون و پشتی تی ئه کهن و ئه رونه وه بتو مالی خویان و ولهحال شادمان.

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلِسْتَ وَكَلِّ الْمُؤْمِنُونَ﴾

تو ئهی رهبه‌ری خوش‌ویست پیشان بلین؛ ئیمه بهم مسیبه تانه چاومان ناترسنی، چونکی ئیمه ئیمان و باوه‌رمان ههیه به قهاری قهتعی که ناگا به ئیمه ئیلا ئه و شته که خودا نووسیویه تی بومان، خودا گهوره‌ی ئیمه‌یه و فهرمانزه‌وایه له سەر عالەم، وه خودا یاریده دهه و دوستمانه، هەر ئازاریکمان بدا سوودی تیاوه بومان له هەر دوو جیهانا، وه ئهوانه که خاوهن ئیمان ئه بن هەر پال به میهربانی خوداوه بدهن و هەموو سوود و زیانی له ووه بزانن.

﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ إِنَّا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَرَبَصُ بِكُمْ
أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ يَأْيِدِينَا فَتَرَبَصُوا إِنَّا
مَعَكُمْ مُتَرَبَّصُونَ﴾

تو نهی پیغمه‌مری خوش‌ویست بلن بهو مونافقانه: ثایا ئیوه چاوه‌پی غه‌یری ئم دوو شته ئه کهن بوق ئیمه که هردووکیان زور باشن و هرکاممان پئ بگات يه‌کیکه له دوو به‌هره‌ی زور به‌رزی زور جوان: يا مانه‌وه به سه‌ربه‌رزی و زالبون به‌سهر دارایی و مایه‌ی دنیادا، و يا مردن و کوژران به شهیدی و پایه‌ی به‌رزی پاشه‌رۇز؟ و ئیمه بوق ئیوه چاوه‌پی ئوهین که خودا بتانگری به سزا‌یه‌کی تایبه‌تی لای خۆیه‌وه به مردیکی نابار به ده‌ردیکی ناهه‌موار، يا به سزا‌یین به ده‌ستی ئیمه به تیر و به شیر، جا چاوه‌پی بکەن ئیمه‌یش له گەل ئیوه‌دا چاوه‌پی ئه‌کەین.

﴿ قُلْ أَنِفَّقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّنِ يُنَقِّبَ لَمِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا ﴾

فَسِيقِينَ ٥٣

نه‌ی ره‌بهری سه‌ربه‌رز تو بلن بهو مونافقانه: ئیمه چاومان له مالی ئیوه‌وه نییه وه مالی خوتان سه‌رف بکەن - به ره‌زامه‌ندی يا به ناره‌زایی - هر لیيان قه‌بۇول ناکری؛ چونکى به راستی ئیوه کۆمەلنى بون خاریج له رىگه‌ی راستی ئیسلامیه‌ت و موسولمانان وه پیغمه‌مری ئه‌واننان خوش نه‌ویستووه.

﴿ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفْقَةَ تَهْمُمُ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرِسُولِهِ، وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنِفِّقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ ﴾ ٥٤

و هیچ شتن ممنعی ئوهی نه‌کردووه که مه‌سره‌ف له‌وان و هر بگیری ئوه نه‌بىن ئه‌مانه کافرن به خودا و به رسولی خودا و نایه‌ن بوق نویزکردن ئىللا به بىن نیشاتى و به تەمەلیه‌وه به شیوه‌ی بىنگاری پىنگاردن، وه مالیشیان سه‌رف ناکەن له رىگه‌ی ئیسلامیه‌ت ئىللا له حاله‌تىكدا که ئه‌وان به دل نارازىن بهو مه‌سره‌فه. جا قەومى

وەها بن بىر و باوهپيان نابار بىن و كردهوە و عىيادەتى بەدەنىيان بە زەوق نەبىن و سەرفى مالىشيان بە ناخەز بىن ئەبىن چۈن ئەوانە سايە و پايە و مەقامىكىيان بىن لە ئىسلاما؟

﴿فَلَا تُعِجِّبُكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزَهَّقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَفِرُونَ﴾ ٥٥

با تو نەخاتە تەعەجوب و قەدر گىرنەوە دارايى و نەتهوە و كۆمەلەئى ئەوان؛ چونكى ئەم دارايى و نەتهوە زۆرە مايەى بەدبەختى ئەوانە خواى تەعالا ئەھە ئەۋى كە لە دنيادا سزايان بىدا بە هوى پەيدا كردى ئەو دارايىھە و خزمەتى و پاراستنى، چۈن نە ئەسلەكەي پاكە و نە خزمەتكىدەكەي بە رىيگەيەكى مەشروعە و نە پاراستنەكەي بە هيوايەكى باشه، هەروەھا ئەولادەكانيشيان نە بە شىوھىيەكى شەرعى پەيدا بۇون و نە تەمنى و تەربىيەتىكى باشىان كراوه و نە روويان لە خىير و پېرۋازىيە. كە واپسو ھەممۇ ئەمانە مايەى سزاى دنيا و بەدبەختى قيامەتىشن و لە ئەنجاما كاتىن گيانيان دەرئەچى گيانيان بە كافرى دەرئەچى.

﴿وَلَحْلَفُوْنَ بِإِلَهَ إِنْتُمْ لَمِنْ كُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكُنْهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُوْنَ﴾ ٥٦

و ئەو موناقانە بە خودا سوتىند ئەخۇن: كە بە راستى لە ئىتون و لە موسولمانان كەچى ئەوان لە ئىتون نىن و، بەلام ئەوانە كۆمەلىكىن لە موسولمانە كان ئەترىن بە نيفاق و پارىز لە گەليانا رائەبويرىن.

﴿لَوْ يَحِدُوْنَ مَلْجَأً أَوْ مَغَرَّبَةً أَوْ مُدَخَّلًا لَوْلَأَا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُوْنَ﴾ ٥٧

نه گهر ئهو مونافقانه پیاویکی گهوره‌ی سهربه خۆیانیان دهست بکه و تاین ئەرپیشتن بۆ لای و جه‌نگیان له گه‌لدائه کرد، وه یا ئه گهر قه‌لایه کی مه‌حکه میان دهست بکه و تایه ئەرپیشته ناویه‌وه و ئه‌یان کرد به پاریزگاری خۆیان، وه نه گهر چەن ئەشكه و تیکیان بدؤزیا ياه‌تهوه له کیویکی سهختا که دهستان پیان نه گا ئەرپیشتن بۆ ناویان، وه ئه گهر جیگه‌یه کی په‌ناداری نبینراوی وه کوو ژیزه‌مینیان شک ببردایه ئەرپیشته ناوی و دهستان ده‌دایه ياخیتی و مله‌جری و سه‌رکیشی، که مادام ئەممه ته‌بیعه‌تیانه ئیتر ئیعتیبار به شیوه‌ی فهرمانبه‌ری ئەمانه نییه.

جا بزانن! ئەم ئایه‌تانه ھەموویان له ئایه‌تی چل و یه‌که‌وه تا کوتایی ئایه‌تی په‌نجا و حه‌وت به موناسه‌بەی غەزای ته‌بۇوكەوه هاتوونه‌تە خواره‌وه، بەلام له سەر چەن ھۆیه کی جیاواز؛ بۆ وئىنە دوو تاقم له غەزای ته‌بۇوك دواکه‌وتىن؛ تاقمى لە موسولمانان و، تاقمى لە مونافقە‌کان، وه ئەم مونافقانه بازىکیان ئامۆژگاری بازىکیانى ئەکرد بەوه کە نەرپون بۆ ئەو غەزايە و پیان ئەوتىن: لەم کاتى گەرمادا دەرچۈون بۆ ئەم سەفرە دوور و دریزە مەعنای نییه، جا خوداى تەعالا له عىتابى موسولمانه دواکه‌تۈوه‌کانا نارديه خواره‌وه:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَثَابُلَتُمْ﴾ – هەتا – ... ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾.

وە بۆ ئەمر بە موسولمانان بۆ جىهاد له رىتگەی خودادا نارديه خواره‌وه: ﴿انفروا خفافاً و ثقلاً... الآية﴾ جا بۆ سەرزەنلىقى ئەو مونافقانه کە له و غەزايە دواکه‌وتىن و دانىشتن پاش ئەوه کە داواى ئىجازە‌یان کرد له حەزرەت ﷺ و چەن بەهانە‌یە کیان نىشان دا و له راستىشدا وانبۇو له ئایه‌تى: ﴿لَوْ كَانَ عَرْضًا قَرِيبًا وَ سَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبْعُدُكُمْ﴾ هەتا ئایه‌تى: ﴿قُلْ انفَقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾ هاتە خواره‌وه.

بِهِلْئَنِ نَاهِيَةٍ تَّىْ * عَفَا اللَّهُ عَنْكَ * نَازِلٌ بُوو لَهُ خُوسُووسيٌّ ئِيجاژَهِ حَمَزَهَ تَهُوهُ ﷺ
بُو ئَهُو بازه که سانه.

وَهُ لَهُ مُونَافَقَانَه بُوو كَه سَيْنَ كَه بِيَانُووی ئَهِيَنَاوَه بَهُو كَه پِيَاوِيَكَه زَورُ ثَارَهَزَوُوی
لَهُ ژَنْ هَهِيَه وَ نَاتَوانَی مَهْنَعِي نَهْفَسِي خَوْيِي بَکَا وَ ئَهِيَوتُه: ئَامَادَه مَبُو ئَهُوهُ كَه بَه
مَالُ وَ درَايِي خَزَمَهَت بَكَهَم، جَا خَوْدَاهِي تَهْعَالَا * وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتَنِي * وَ
نَاهِيَةٍ * قَلْ انْفَقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا * نَازِلٌ كَرَد.

وَهُ بازَي لَهُوانَه كَه لَهُ مَهْدِيَنَه دَوَاكَه وَتَنُونُ وَ نَهْجَوُونُ بُو غَهْزَاكَه وَاتَّهِي درَقُ وَ
دَهْلَسَه يَانَه هَلْثَه بَهَسَت وَ بَلَّاوِيَانَه كَرْدَه وَهُ ئَيَانَه وَتُه: مُوحَمَّهَه دَهْلَسَه حَابَه کَانَه
لَهُمْ رِيَدا مَهْحَو بُووَنه وَ نَاسَارِيَانَه نَهَما، وَهُ خَوْدَاهِي بَهْدَرَقِي خَسْتَنَه وَهُ ئَهُمْ نَاهِيَه تَهِي
نَازِلٌ كَرَد: * إِنْ تَصْبِكْ حَسْنَةَ تَسْؤُهُمْ *.

﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنَّ أَعْطَوْا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوْا
مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ٥٨﴾

وَهُ لَهُ ئِينَسانَه نَاسَاغَانَه يَه كَه سَيْنَكَي وَهَا كَه عَهِيَتْ لَنَي ئَهْگَرِي لَهُ بَهْشَكَرَدَنَه وَهُي
حَوْقَوْقِي وَاجِيَيَه دَه، جَا ئَهْگَهْر بَهْشَيَان بَدَرَي لَهُ خَتِيرَاتَه رَازِي ئَهْبَن وَ بَنَهْدَنَگ
ئَهْبَن، وَهُ ئَهْگَهْر بَهْشَيَان نَهْدَرَي كَوْتَوِپِر هَلْثَه چَن وَ تووَرَه ئَهْبَن وَ دَهَسَت ئَهْكَهْن بَه
قَسَهِي پَرَوْپَوْج.

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَنَهُمْ أَللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا أَللَّهُ
سَيُؤْتِيَنَا أَللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ٥٩﴾

وَهُ ئَهْگَهْر ئَهُوانَه رَازِي بُووَنَاهِيَن بَهْوَهِي كَه خَوْدَاهِي وَ پِيَغَهَمَبَهَرَي خَوْدَاهِي پَيَيدَاهُون وَه
لَهُ مَهْقَامِي سُوپَاسَكَارِيَدا بَيَانَوَتَاهِي: خَوْدَامَان بَهْسَه وَ لَهُمْهَوْلَاهِ دَنِيَادَاهِ وَ لَهُ قِيَامَهَتَاهِ

خودا به فهزلی خوی به هرمه‌ندمان ئه کا و بهشمان پین ئهدا، وه ئیمه به راستی ره‌غبه‌تمان و دلخوازمان له بهشی خودایه، ئه‌وه زور باشترا ئه‌بورو لهو ناره‌زاپی و ره‌خنه‌گیریه که له ته‌قسيمی حهزره‌تا ئه‌يکه‌ن.

زانakan فرمومويانه: ئه‌م دوو ئايته له «ابوالجواظ»ى مونافقا نازل بوون که ئه‌يوت: ته‌ماشای ئه‌م پيغه‌مبهره ناكه‌ن که سه‌ده‌قه کان بهش ئه‌کاته‌وه به ناو شوان و گاوان و وشتراه‌وانا و گومانيشى و‌هایه که دادگه‌ره؟!.

وه بازى و‌توویانه: نازل بوون له کورپى «ذو الحويصرة» گه‌وره‌ى «خوارج»دا که کاتنى حهزره‌ت له «حنين»دا يا له «جعرانة»دا غەنائىمى هەوازىنى بهش ئه‌كرده‌وه و بهشى زورى ئه‌دا به ئه‌هللى مەككە له بەر ئه‌وه دلىان خوش بکا له سەر ئىسلامىيەت، ئه‌ويش هات بۇ لاي حهزره‌ت ﷺ و‌تى: «اعدل يا رسول الله! فقال: ويلك! إن لم أعدل فن يعدل؟» و‌له و‌کاته‌دا ئه‌و کابرا ئه‌و قىسى ئه‌كرد بەرمالى بەسەر شانى حهزره‌ته‌وه بۇو به‌ھىز راي كىشا و‌ها که لاملى حهزره‌تى رووشاند. حهزره‌تى عومەر ئەمەى دى هات و‌تى: ئه‌ى پيغه‌مبەرى خودا ئىزىم بده بدهم له گەردنى، فرمومۇي: نەكەى! من ئەسحابەي خۆم ناكۈزم، و‌ه کاتنى کابرا رۆيىشت حهزره‌ت فرمومۇي: لەمەولا لە پىشى ئەمە نەتەوه‌يىن دەرئەچىن که له دىن دەرئەچىن و‌كۈو تىر چۈن لە شوتىنى خوی دەرئەچى.

و‌ه رىوایەت كراوه له ئەبۇو سەعىدى خدرىيەوە ﷺ ئەللى: له يەمەن‌نوه شتى رەوانە كرا بۇ لاي حهزره‌ت ﷺ ئه‌ويش بهشى كرده‌وه له بەينى چوار كەسا، جا پىارى لەويىدا بۇو و‌تى: لەم بەشكىرنەدا عەدالەت نەكرد! حهزره‌ت فرمومۇي: لە نەتەوهى ئەمە كۆمەللى دەرئەچىن که له دىن دەرئەچىن. ئەمە بۇخارى شەريف رىوایەتى كردووه. و‌ه ئەو شتە بريتى بۇو له مىقدارى ئالتوون حهزره‌تى عەلى له يەمەن‌نوه ناردييەوه بۇ لاي حهزره‌ت ﷺ ئه‌ويش داي به چوار كەس له «مؤلفة» (دلى‌نەوايى كراو) كه

ئەمانە بۇون: «نەقرەعى كورپى حابسى حەنزەلى» و «عوبىيەنى كورى بەدرى فەزارى» و «زەيدى تائى نەبهانى» و «عەلقەمەى عامرى كىلاپى»، و كاپرا كە قىسەكەى كرد «ذوالخوبىصرة» ئى تەميمى بۇو ناوى «حرقوص» كورپى «زەمير» بۇو، و لە واقىعا خەوارىجە كان كە چۇون بە گۈزەزەتى عەلپىدا لەو نەتەو بۇون.

جا خوداي تەعالا ئايەتى نازىل كرد بۇ بەيانى ئەو كەسانەتى كە سەدەقاتيان ئەدرىتى

و فەرمۇوى: *إِنَّا الصَّدَقَاتُ لِلْفَقَرَاءِ ... الْآيَة*

لە پېش بەيانى تەفسىرى ئەم ئايەتەدا بىزانن ئەو مالە كە واجبە سەرف بىكى ئە بەر حەقى خودا پىتىج نەوعە: زەكات و، فەيىء و، غەنيمە و، كەفارەت و، فيدييە. فەيىء: مالىيىكە بە بىن جەنگ و داوا لە كافرانەوە بىگا بە موسۇلمانان. وە غەنيمە مالىيىكە بە تالان بىگىرىن لە كافران. وە كەفارەت بە سوئىندى درق و، زىهار و، قەتلە. وە فيدييە ئەوەيە ئەدرى لە تۆلەتى واجباتى حەج و عومرەدا كە بەفەوتىن، وە هەر يەكى لەمانە لە شوئىنى خۆيا بەيان ئەكىت.

زەكات لە شەرعى ئەو مالەيە كە واجبە دولەمەند بىدا بە مۇستەحەقە كان لەسەر ياساى دين. وە زەكات واجبە لە پىتىج مالىدا: يەكم نەخت، يانى ئاللىتون و زىو. دووھەم: مالىيى تىجارەت. سېتىھەم: بەر و بۇومى باخ. چوارەم: بەر و بۇومى كشتوكال. پىتىجەم: حەيوانات لە وشتىر و گاو مەر و بىزىن.

وە شەرتى واجب بۇونى زەكات لە مالىي نەختتا ئىسلامييەتى خاودەن مال و، نازادىيەتى، وە ئەبىن ئەو مالە لە مولىكى تەواو بىن، مەسەلا بەدەلى ئىجارە هەتا ماوهى ئىجارە كە تەواو نەبىن نابى بە مولىكى تەواو. وە ئەبىن سالىيىكى بەسەرا بىتەوە، وە ئەبىن بىگاتە «نیساب» واتە حەددى زەكات. وە حەددى زەكات لە ئاللىتونا (٢٠) مىقالە و حەددى زەكات لە زىيا دووسەد درەمە، وە ئەمانە چىل يەكىان واجبە، كە لە بىست مىقال ئاللىتونا نيو مىقالە و لە دووسەد درەما پىتىج درەمە.

ئیسته لەم زەمانەدا ئالتوون و زیو دیار نییە و حۆکومەتە کان «باچەنەوت - رصید -» یان خستووه تە بازارەوە و ھەر يەکى موقابیل بەو باچەنەوتانە میقدارى ئالتوون و زیوی لە بانگى عالەمیا داناوه وختى خۆى لە بەرانبەرى مسقالىنى ئالتوونى عیراقىيەوە دوو دینار دانراوه. وە لەسەر ئەوە كە بىستوومانە لە پیاواني بانگ سىسىد و شەست درەھمی عیراقى میقدارى دووسەد درەھم زیوی تىدايە. جا لەبەر ئەوە نرخى دینارى کاغەز كەم و زىاد ئە کا ھەركەسىن لە پاش تەواو بۇونى سال قىيمەتى بىست مسقال ئالتوون دینارى بۇو كە ئەكاتە چل دینار واجبە دینارىتىكى بىدا بە زەكاتا، وە ئەگەر لە ئاخىرى سالا مسقالى ئالتوون سىن دینار بىزى پېویستە شەست دینارى بىن ئەوسا لە بەرانبەرى ئالتوونا زەكاتى لىن ئەكەۋى، بەلام بۇ زیو مادام سىسىد و شەست درەھمی بۇو پېویستە، بە حسېبى چلىيەك، نۇ درەم بىدا لە زەكاتا، بەم ياسا ھەركەسىن مامەلەي بىن غالىبەن زەكاتى لەسەرە.

وە بىزانن ئەو میقدارە پارە نەختە كە بە دەسقەرز ئەدرى بە كەسىن مادام بىغا بە حەدى نىساب زەكاتى تىا واجب ئەبىن لەسەر خاوهەكەي بەلام واجب نیيە زەكاتەكەي بىدا هەتا ئەو قەرزە وەرئەگریتەوە.

وە زەكاتىكى ترى لەسەر كابراى قەرزاز واجب نابىن ھەرچەن كە بۇوە بە مالى و تەسەرپۇفى تىدا ئەكا، بە دوو دەليل؛

يەكەم: تاقە مالى لە يەك سالىدا دوو جار زەكاتى تىدا نیيە، وە مادام زەكاتى واجب بۇو لەسەر خاوهەكەي ئىتىر لەسەر قەرزازەكە واجب نابىن.

دووھەم: كابراى قەرزاز ھەرچەن بىن بە مالىكى ئەو پارەيە بەلام مولىكى ساپىتى نىيە لەبەر ئەوە واجبە وىنەي ئەوە رەد بکاتەوە بۇ سەر خاوهەن قەرزەكە كە ئەو مالەمى لىن وەرگرتۇوە.

وتمان شەرتى وجۇبى زەکات لە مالى نەختا ئىسلامىيەت و ئازادى خاواهندە يەتى، وە مولىكى سايىتە نەوهەك بەدەلى ئىجارتە پېش تەواو بۇونى مودە كەدا، وە گەيشتنە بە حەدى نىساب و گەرەنەوهە سالە بەسەريا.

وە حۆكمى مالى تىجارتە تىش وەكۈو مالى نەخت وايد، بەلام شەرت نىيە ئە و مالە لە تەواوى ماوهە سالە كەدا حەدى نىساب بىن، واتە ئەگەر مالى تىجارتە كەت لە ئەوهەلى سالە وە بايى بىست مىقىال ئاللۇون بۇو وە لە پاش چەن مانگى نرخە كەى شىكا و بۇو بە دە مىقىال و لە ئاخىرى سالا گەيشتە وە بىست مىقىال ئەوهە واجبە زەکاتە كەى بىدرى، واتە نيو مىقىال بىدا لە زەكتا.

وە حەدى زەکات لە وارىداتى كىشتوكالدا لەوانەدا كە بۇ قۇوت دەست ئەدەن، هەروەھا لە وارىداتى ترى و خورمادا چونكى بە قۇوت ئەزمىرەن پىنج ويسقە كە بە كىشانە ئەگانە حەوسەد و بىست كىلۇ، وە شەرتى زەکات لەمانەدا ئەممە يە لەوانە بىن كە ئادەمیزاد ئىيانچىنى و ژیوارى ئىختىيارى بىن و مولىكى تەواوبىن، بەلام رابوردىنى سالل بەسەريانا ئىعتىيار ناكىرى، وە ئەگەر ئەمانە بە ئاوى رەسى خودايى ئاو بىدرىن واجبىان دە يە كە، وە ئەگەر بە مەكىنە دۆلەپ و ھەلگۈزان بىن بىست يە كە.

بىدار بىن! نىساب لە دانە و ئىلاتەدا كە لە توئىكلەدا ھەلئەگىرىن وەكۈو پەرژە و چەلتۈشكە دە ويسقە يانى دوو قاتى گەنم و جۇ.

وە ئەممە حەيوانات: ئەوهەل نىسابى و شتر پىنجە لەوهەدا كاۋپىكى يەك سالە واجبە، وە لە دەدا دوو كاۋر وە لە پازىدەدا سى كاۋر، وە لە بىستا چوار كاۋر، وە لە بىست و پىنجدا وشتىرىكى مىچىكە يەك سالە، وە لە سى و شەشا مىچىكە يەكى دوو سالە، وە لە چىل و شەش مىچىكە يەكى سى سالە، وە لە شەست و يەكى مىچىكە يەكى دوو چوار سالە، وە لە حەفتا و شەشا دوو مىچىكە دوو سالە، وە لە نەوهەد و يەكدا دوو مىچىكە چوار سالە، وە لە سەد و بىست و يەكدا سى و شترى مىچىكە دوو

ساله، لهمه بهره‌وژوور له ههموو چل و شتریکدا میچکه‌یه کی دوو ساله، وه یا له هر پهنجادا و شتریکی میچکه‌ی سی ساله واجبه.

وه حهدی زه‌کاتی گا و مانگا سی سهره که گویزه‌که‌یه کی یهک ساله‌ی تیندا واجبه، وه له ههموو چل سهريکدا گویزه‌که‌یه کی میچکه‌ی دوو ساله. وه له سهه‌نهم حستیه ههدا زیاد نه کا.

وه حهدی زه‌کاتی مهپ و بزن چل سهره، لم رُماره‌دا به‌رخیکی یهک ساله یا بزنیکی دوو ساله واجبه، وه له سهه‌د و بیست و یهک سهرا دوو سهه‌ر واجبه، وه له دووسه‌د و یهک سهرا سی سهه‌ر واجبه، وه له چوار سهه‌د سهرا چوار سهه‌ر واجبه. پاش نه‌همه له هر سهه‌د سهرا سهه‌ر واجبه.

وه هر دوو مالیٰ تیکه‌ل بکرین حومی یهک مالیان ههیه، بهم مهارجه له یهک جیا نه‌کرته‌وه له هۆی مانه‌وه و ئیستیفاده لئی و هرگرن‌ته‌وه، مهسلا له حه‌یواناتدا شوان و شیردوش و شوینی گرد کردن‌وه‌ی رۆز و شەو و نېرى و.. بى فەرق بن. وه هەرجى په‌یدا بىن له نەندازه‌ی نیساب له ناو سالا حومی نەسله‌کەی ههیه، مهسلا چل سهه‌ر مهربت بولو و به هۆی زاینه‌وه گەيشتن به سهه‌د و بیست و یهک سهه‌ر دوو سهريان تیندا واجب نېبىن، وه نەگەر نەو چل سهره له ناو ساله‌کەدا مردن بەچکە کانیان بولو نیساب له جىنگەی نەوانا نەزمىررین.

جا خودای ته‌عالا بۇ رەدکردن‌وه‌ی داوای نەو كەسانه كە به نارپه‌وا داوای زه‌کاتیان كردووه فەرمۇویه‌تى:

﴿إِنَّمَا الْصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِيلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤْلَفَةُ
فِلُوْبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَنِمِينَ وَفِي سَيِّلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّيِّلِ
فَرِيضَةٌ مِّنْ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ٦٠

واته مالی زه‌کات خودای ته عالا دایناوه بۆ هەشت کۆمەل لە موسولمانان؛

یەکم: ئەوانە کە فەقیرن، يانى داراییان نییە و لاتن.

دووھم: ئەوانە کە میسکینن وەها مالیان ھەیە بەلام رەسایی ناکا بە ژیواریانا، يانى مانگى سى دینار دەرامەتى لە کەسب و کار و واریداتا وە موحتجە بە چل دینار.

سېھم: بۆ ئەو تاقمە کە ئەم مالی زه‌کاتە گردد ئەکەنەوە لە موسولمانان بە فەرمانى سەرۆکى ئىسلام.

چوارم: بۆ ئەو کەسانە کە پیویستە دلىان خۇش بکرى بە پارە و مال بۆ ئەوە کە ئىمانيان بە ھىز بىن و يابەھىز ئەوانەوە عەشىرەتى موسولمان بىن، وە يابەھىز بە چاوى قەدرەوە تەماشاي ئىسلام بکەن.

پىنجەم: بۆ ئەو بەندانە کە پیویستيان ھەيە بە پارە بۆ ئازادبۇونىان.

شەشم: بۆ ئەو کەسانە کە قەرزار بۇون بۆ ميانە رىختىن لە نىوان دوو تاقمى موسولمانا کە دوڑمنايەتى لە بەينيانا بىن، يالە رىنگەي خزمەتكىرنى موسولماناندا قەرزار بۇون، يالە ھۆى مەسرەفىكىرنى حەللاً بۆ خۇيان قەرزار بۇون.

حەوتەم: بۆ ئەوانە کە بىن كرى لە رىنگەي خودادا غەزا ئەکەن، وە يابەھىز لە لاتى ئىسلامدا دانەنىش.

ھەشتم: بۆ ئەو کەسانە کە وان لە سەھەری شەرعىدا و پارەيان پىن نەماوە. وە خودای ته عالا زانايە بە حالى مۇستەحەقە كان، پیویستە بە درۆ داوا نەکەن و زىاد لە ئەندازەي شەرعى وەرنە گرن. وە زانايە بە دەولەمەندە كان پیویستە مالە كەيان نەشارنەوە و حەقى مۇستەحەق مەنۇ نەکەن، وە خاوهەن حىكىمەتە لە دامەزراندى زەکاتا. چەن حىكىمەتى داناوە لە زەکاتدانا.

لیرهدا چهن باسی هه یه:

یه که م: ده رخستنی ئىخلاس ساغىيە لە دىنا، ئەو كەسە كە داواي ئىسلامىيەت ئەكا خوا بەراوردى ئەكا بە عىيادەتى بەدەنى وەكىو نۇيىز و رۆژزوو، وە بە عىيادەتى مالىي وەكىو سەرفى زەكتە، وە بە عىيادەتى مالى و بەدەن وەكىو حەج.

دووھەم: خودا بېپارى داوه ئەم ئادەمیزىادە لە ناو خۇيانا رەحم بىکەن بە يەك بۇ ئەوە كە رشته‌تى يەكىيەتى لە ناوياندا قايم بىي، يەكىن فەقيرىيکى چاۋ پىتكەوت مالى دنیاي پىئىدا ئەو كەسە ئەكا بە موخلisis و دۆستى خۆى، وە بەم ھۇوە موسولمانان نەبن بە يەك مالى و يەك حال.

سېيھەم: دامەز راندى دەستە وام لە ناو موسولمانانا، هەر كومەلىن لە پىاوهتى و چاكە كەردىن يارمەتى يەكىان دا ئەوانە دەۋامدار ئەبن و نافەوتىن؛ چونكى فەقىرە كەيش بە هۆى مالى دەولەمەندە كەمە ئەبىن بە دەولەمەند.

چوارم لە و باسانە: ئەم زەكتە رەوا نىيە بۇ ئەو كەسانە كە نەفەقه يان لە سەر خاونەن مالە كە يە، كەوابۇ دروست نىيە باۋك و باپىرە و دايىك و نەنە زەكتى مالى خۇيان بەدەن بە نەتەوهى خۇيان، هەروا پىچەوانە ئەمەيش؛ چونكە ئەمانە خۇيان واجىھە لە سەريان گۈزەرانى گەدای خۇيان بەدەن. وە دروست نىيە مىزدى ژۇن زەكتى خۆى بىدا بە ژىنە كەي بۇ ژىوارى، بەلىنى ئەگەر ئەم ئەسىل و فەرعە يَا ئەم ژىنە قەرزاز بۇو ئەوە دروستە زەكتى بىن بىدرى بۇ دانەوهى ئەو قەرزە.

پىتىجەم: فەقىر و مىسىكىن ئەوهندەيان لە زەكتە بىن ئەدرى لەو حالاتە دەرچىن، جا ئەگەر كەسابەتىان بىن بىكرى ئەوهندەيان بىن ئەدرى بىكەونە كاسىيەوە بە جۆرى بىوانن ژىوار بىكەن، وە ئەگەر كاسىب نەبۇون دروستە ژىوارى سائىكىان بىن بىدرى بەلکۇو ئەگەر مالى زەكتە كە زۇر بۇو دروستە ژىوارى عمۇرى غالىيان بىن بىدرى.

شەشم: زەکات نادىرى بە نەتهوھى ھاشم كە باپىرەي حەزىزەتە حَلَّتْ بِكُمْ وە بە نەتهوھى «موتەلېب» كە براى باپىريتى لەبەر ئەم نەتمەدە يە حەقىان والە «خمس»دا واتە «خمس الخمس»ى فەئە و غەنیمە، بەلام لەم زەمانەدا كە خومس نادىرى پىيان زاناكان فتويان داوه كە دروستە، بەلكۇو واجبه، زەکاتىان بىن بىرى بۇ ئەمە كە داماو نەكەون و حورمەتىان رابگىرىت.

حەوتەم: زەکاتى ھەر تاقمە دەولەمەندى واجبه بىرى بە فەقىر و ھەزارى شۇنىنى ئەو دەولەمەندە، بەلام لە فەرمۇودەيە كى ئىمامى شافىعىدا و لە فەرمۇودەي ئىمامى حەنەفى و بازى زانايانى دىندا دروستە زەکاتى مال نەقل بىرى بۇ ولاتىكى تر و بىرى بە فەقىرى ئەو ولاتە، بە تايىەتى نەگەر خزم بىن وە يَا كەسى بىن قازانچى بۇ دين بىن.

﴿ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذِنُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَذْنٌ قُلْ أَذْنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذِنُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ ٦١

ئەم ئايەتە نازىل بۇوە لە شانى مۇنافقە كانا؛ دائىنېشتن لە ناو خۇيانا زەمىن حەزىزەتىان ئەكىد بە جۆرى شىتى بىن ئەساس، يەكىكىان وتى: باسى مەكەن ئەترىسم خوداى تەعالا خەبەردارى بىكا، وە «جيلاسى كورپى سويد» وتى: جا قەى ناكا ئىمە ئەپقىن بۇ لاي و سويندى بۇ ئەخۇين كە قىسى خراپىمان نەكىدووه ئەويش باوهەمان بىن ئەكا؛ چونكى ھەر گوئىيە ھەر قىسى بىيىسى باوهەپى بىن ئەكا. وە بازى ئەلىن: ھەر ئەسلى زەمەكەي ئەمە بۇو ئەيان وت: موحىممەد ھەر گوئىيە، ھەرجى قىسى بۇ بىرى باوهەپى بىن ئەكا ئىتىشتى لىنى ناداتەوە بە دىل، بۇيە جارى ناچىن بە گۈزى كەسىكىدا بىخاتەوە بەدرەنەمە جا نەدەن تەعالا ئەن ئەنار ئەنار نوارەوە، ئەلىت:

وه له مونافقانه يه که سانی که نازاری دلی حه زرهت ئدهن به بازی قسهی پروپوچ، و هر کاتن ئه و قسانه ئه بیسی دلی نازاری بین ئه گا «من جمله» ئه لین: موحه ممهد هر گوئیه و هر قسه ئه بیسی و هر چی بیست ئیتر ره دی ناکاته وه. تو بلن ئه پیغه‌مبه ری نازار: راسته موحه ممهد گوئیه واته و تو ویژی ئیوه ئه بیسی، به لام بیسەرنیکی خیره و بیسەرنیکی چاکه بۇ ئیوه، ئه گه رئه و قسه که ئیوه ئه یکمن باش بىن و یارمه تیدانی بىن نایداته وه به رووتانا و به دروتان ناخاته وه بۇ ئه وه ئاشوب پهیدا نه بىن و ئابروutan نه چى. وہ سیپی ئەم خwoo گەورە ئەمە يه که موحه ممهد ئینسانیکه ئیمانی تهواوى به خودا ھېيە، وہ هەركەسىن ئیمانی تهواوى بىن به خودا ئه گه ر قسهی باشى بیست وھرى ئەگرئ و ئه گه ر قسهی خراپى بیست چاپوشى ئەکات و نایداته وه به رووی کابرادا. ياخود ئیمانی تهواوى ھېيە به خوداي خزوی که یارمه تی دینە کەی ئەدا و قسهی خەلک نابىن به مانیعى، ئینسانى وھايش ئەبىن واپىن خیتر وھ بگرئ و له شەر چاپوشى بکا.

وھ ئیمانیشی ھېيە به راستى و ئیخلاسى موسولمانە کان مادام باوهپى بىن به ئیمان و ئیخلاسى ئهوان هر قسه يىن بکەن وھرى ئەگرئ؟ ئه گه ر قسه کە به سوود بىن کارى بىن ئەکا، وھ ئه گه ر قسه يەکى بىن سوودىش بىن چونكى لە ئیخلاسە وھ هاتووه کابرا عاجز ناكا و رەدى ناکاته وھ. وھ ھۆى رەحمەت و كەرم و مىھەرە بانىيە بۇ موسولمانە کانىش ئەمە يش ئەبىن به ھۆيە کى تايىھتى بۇ ئەوه کە قسهی نابارىشيان به توندى و دۈزى رەد نەکاتە وھ، مادام ئەم حالە بۇو به خwoo بۇزى ئه گەر مونافقىكىش قسهی خراپ بکا هەر ناچى به گۈزىا.

به لام ئه و کەسانه که نازاری دلی پیغه‌مبه ری خودا ئەدهن بۇ ئەوان ھېيە سزايدى کى نابار و موستە حەقى ئەوهن مەگەر خودا عەفويان بکا، ئیتر با پیغه‌مبه لەئىھە نازاريان نەدا و رەديان نەکاتە وھ، لە دەستى خودا دەرنناچن.

**﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لِكُمْ لِرِضُوَكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَى أَن يُرِضُوهُ
إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴾** ٦٢

وه نه موافقانه سيفه تیکی زور ناپسندیان ههیه و هکوو ئهوبین له ههر
موناسه به یه کدانیسبه تی رهفتار و کرداری خراپیان لئی بدری له سه روزه عی ناشیرینیان
دین به درو دهست نه کهن به سویند خواردن به خودا بتو نهوده که تو و موسولمانه کان
رازی بکهن وه لهم سوینده درویانه سوود و هرناگرن؛ چونکه له راستیدا خودا و
پیغامبری خودا له ههموو کمس شیاوترن که رازیان بکهن نه گهر نهمانه موسولمان
بن، وه خودا و پیغامبریش به واقیعی راست رازی نه بن نه ک به درو و دله سه.

**﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن يُحَكِّمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَأَنَّكُلْدُنَارَ جَهَنَّمَ
خَلِيلًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْنُ الْعَظِيمُ ﴾** ٦٣

نایا نهم درو زنه سویندی درو خورانه نازانن به راستی هر که سئی به رانبه رکنی و
کینه بازی له گەل خودا و پیغامبری خودادا بکا نهوده به راستی ئاگری دۆزەخ بتو
نهوده که تیایا نه بین هه تایه؟ وه نهم حالته رسایی بین همتای گموره یه.

**﴿يَحْذَرُ الْمُنَفِّقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَتَّهُمْ بِمَا فِي
فُلُوْبِهِمْ قُلْ أَسْتَهِزُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَا يَحْذَرُونَ ﴾** ٦٤

نهم نایه ته هاتو وه خوارده له شانی کۆمەلئن له موافقه کانا له کاتی غەزاي
ته بولوكدا له ناو خۆيانا نهیان ووت: بروانن بتو نهم کابرايە چەن بین بير و هۆشە
ئیه وئی فتحی شام بکا و قدسره کانی داگیر بکا و زال بین به سه رومدا! ونه
قسانه یان به شیوه گالتە و گەپ نه کرد و له عەینى کاتا بازىکيان له سه ره او ردى
خۆيان ترسى نه وه یان بولو که خوداي تە عالا پیغامبری خۆي خە بەردار بکا، وه

نهو کۆمه‌لە يه رسوا بکا له سەر ئەم و تو وىزەيان، وە له واقىعا خوداي تەعالا پىغەمبەرى خۆى خەبەردار كرد لەم باسە و حەزرەت بانگى كىردن و فەرمۇسى: ئىيە واتان وەت و فلانە قىستان كرد، ئەوانىش و تىيان: له واقىعا بازى لەم قسانەمان كردووه بەلام بە راستىمان نەبووه و بەلكۈو بە عادەتى خەلکى ئەرقىن بەرىيگەدا و گاللە ئەكەين و بازى قىسە دى بە دەممانا. جا خوداي تەعالا ئەفرمۇيت: مونافقا كان قىسە بىن مەعنا و پىروپۇچ ئەكەن دەربارەي تۆ و موسۇلمانان و له عەينى وەختىشدا بازى لەوان ئەترىن ئەوهى ھەيدە كە ئايەتنى يا چەن ئايەتنى بە ئەندازەي سوورەتنى بىتە خوارەوە و ئاگاداريان بکا له سەر ئەوهى والە دلىانا. جا ئەي پىغەمبەرى خۆشەوىست بلىنى پىيان لە مقامى سەرزەنشدا: قەمى ناكا گاللە بکەن پىمان بە راستى خوداي تەعالا ھەرجى كە ئىيە ئەيلىن و ئەيکەن دەرى ئەخا، وە ترستان بۇو لەوە كە خودا دەرى بخا ھەمووى دەرئەخا.

﴿ وَلَئِن سَأَلْتُهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كَنَّا نَحْوُنَا وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَإِلَهٌ

﴿ وَمَا يَنْتَهُ ۖ وَرَسُولُهُ ۖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ۚ ۷۰﴾

وە بە راستى ئەگەر تۆ پرسىياريان لى بکەي لهو قىسە و باسە: بۇ چىتان ئەكرد؟ ئەللىن: ئىيمە بە دل ئەو قسانمانە نەدەكىد وە هەر ئەوهنە بۇو كە ئىيمە تۆزى كەيفى خۆمان جاخ ئەكىد و گاللەمان ئەكىد. جا ئەي پىغەمبەرى خۆشەوىست بلىنى بەو كافرانە: ئايى ئىيە بە خودا و ئاياتى خودا و پىغەمبەرى خودا گاللە ئەكەن؟

﴿ لَا تَعْذِرُوا قَدْ كَفَرُتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۖ إِنْ تَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ

﴿ نَعَذِّبْ طَائِفَةً بِإِيمَانِهِمْ ۖ كَانُوا مُجْرِمِينَ ۚ ۷۱﴾

واتە ئىمېرۇ مەشغۇل مەبن بە عوزرەتىنانەوە لە لاى من! بە راستى ئىيە كافر بۇون پاش ئەوه كە لاى من ئىماتنان ھىتىا، جا ئىمېرۇ ئەگەر تاقمىن لە ئىيە عەفو بکەين

چونكى ئەوان نەساس نەبوون بۇ گالىتە و بىن شەرمى سزاى تاقمىكتان ئەدەين لەبەر ئەوه كە تاوانبار بۇون و ھۆى ئىقىدام كردىنى باقى رەفيقە كانيان بۇون لەسەر بىن شەرمى و گالىتە كىردىن.

**﴿ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُم مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَاونَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقِضُونَ أَيْذِيهِمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَسِقُونَ ﴾** ٦٧

ئەم مونافقانە پىاو و ژىيان ھاوزەوق و ھاوخۇون وەكۈو نەجزاي شىتىكى تەندا وە خۇويان لەسەر ئەوهىي ئەمر ئەكەن بە شتى خراب و موخالىف بۇ دينى ئىسلام وە معنۇي كارى باش ئەكەن، بە پىچەوانەي خۇوى موسولمانى ساغ، وە دەستىيان ئەقونجىجنەن لە كەرمەن و سەرفى مال، خودايىان فەراموش كردوو، نە يادە بە دل و نە باسە بە زمان، خودايىش ئەوانى پاش خستۇوە، بە راستى مونافقە كان ئەوانن لە ئايىن خارىج و لە ياسا دەرچوو.

**﴿ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا هَيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنْهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴾** ٦٨

خودا بېيارى داوه بە وىتنەي وەعدەي حق بۇ پىاوانى بە زمان موسولمانى بە دل كافر وە بۇ ژنانى وەها، ئاڭرى دۆزەخ كە حالىيان وەها بىن دەوامدار بىن لە ناوايا وە ئەۋە ئاڭرى كەفىيە و بەسە بۇ ئەوان وە خودا ئەوانەي دوورخستۇوە تەوه لە رەحىمەتى خۆزى وە بۇ ئەوان ھەيە سزايدە كى دامەزراوى نېبراوه.

**﴿ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرُ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَأَسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَأَسْتَمْتَعُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا أَسْتَمْتَعَ
كَمَا أَسْتَمْتَعْ ﴾**

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاصَّوْا أُولَئِكَ حِطَّتْ أَعْمَلُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

٦٩

واته ئیوه ئهی ئههلى کوفر و نیفاق و ئههلى توغیان و لادان له سحق وەکوو ئهو کافرانهن له زهمانی پیشودا که ئهوان بهیزتر بعون له ئیوه له دەسته لاتا، له زالبۇون بەسەر ولاتا، له دارایی و ثیعتیبارا له کاتى هات و نەھاتا وە له نەتهو و خزم و خویش کە گرددوھ ئەبۇون له کارھساتا وە نەوانە به ئارەزووی دلى خۆیان خوشیان وەرگرت بە بەشى خۆیان وە لهو کاتەيشا کە حسېبیان هاتە پیشەوھ کەوتە بەر چەپۆکى سەرئیشان و بەر باى رىشەکیشان بە شیوهیین کەس فريایي کەس نەکەوت هەتا شوینەواريان له جىهانا نەما.

ئیوهیش بە وىنەی ئهوان خوشیان وەرگرت بە دنیاي خوتان وەکوو ئهوانه له پیش ئیوهدا بەشى خۆیان وەرگرت و رۆچۈون بە ھەموو دەربىاي نىعمەتىكىدا وەکوو چۈن ئهوان رۆچۈون له جاھ و شانا وە چىشت و نانا وە له دەست وەشانن له داماوان وە نافەرمانى پياوه پىرۆزەكانا. جا ئهو دوو چىنه کە باس كران له كۆن و تازە ئهوانەيان هەر بە هەواوه مانەوە هەتا باى قارى خودا بىردى كەنەنەن پوچ و بىنى بايەخ مايەوە له دنيا و قيامەتا و ئهوانە ھەموو زيانبار و بىن ئەنجامن.

جا بۇ ئەو کە ئەنەنەن بە ھەبىيەت نەبىي بە حەوالە لەسەر شتى نادىيارى، خودا بازى لهو كۆمەلە ناھەم موارانەي ھەننەيە پیش چاوابان و فەرمۇسى:

﴿ أَلَّا إِنَّهُمْ بَأْ أَلَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمٌ نُوحٌ وَعَادٌ وَثَمُودٌ وَقَوْمٌ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفَكَةُ كَتَ أَنَّهُمْ رُسُلُهُمْ

بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمُهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسُهُمْ

يَظْلِمُونَ ٧٠

واته: نایا نه هاتووهه لای ئەم موناقانى ناوى مەدینە ھەوالى کارەساتى ئەو کافرانە كە له پېش زەمانى ئەوانا بۇون؟ كە بىرىتىن له قەومى نووچ و له قەومى سالح كە قەبىلەي «سەمۇود» و له قەومى ھوود كە قەبىلەي عاد بۇون و، له قەومى ئىبراھىم كە دەستە و بەستەي نەمروود بۇون لە عىراقا، وە له قەومى «شوعەيپ» كە نەھلى مەدینەن بۇون لە «ئەردىن»دا، وە له كۆمەلی «لوط» كە له «مۇتفکات» بۇون واته له و لاتەدا بۇون كە ژىرەۋۇر بۇو بە سەريانا وە بەردەباران كران نەمانە ھەمۈويان پېغەمبەرە كانىان ھاتىن بۆ سەريان وە له لايەنى خوداۋە ئامۇڭارىييان كردن و داواى رىسالەتى خۇيان ئىسباتىكىد بە چەن موعجىزاتىكى خارىج لە ياساى رۇز و زەمان كەچى ھەر كەچرەۋىيان كرد و خودايش لە تولەي ئەۋەدا بەربادى كردن، جا بىزانن خودا لەوانە نەبوو كە سىتم بكا لەوانە بەلام ئەوان سىتمىيان لە خۇيان كرد.

رېشەكەن كران لە عەرزا تەواو
ئاساريان نەما لە عەرزا موتلەق
ئاساريان نەما لە بۇوم و عەرزا
بە فەنادا چوون وىئەنە تۆز و دوود
سووتان و فەوتان ئاساريان نەما
بۇون بە حىكايەت بۆ ئەھلى جىهان
فەوتان، كە دەرچوون لە ياساى يەزدان
جەزاي تاوانبار فەرمۇودەي حەق
لە ژىرەۋە دېن يالە لای سەردا
گەلى «نووچ» فەوتان بە تۆفانى ئاو
«عاد» وابەر باشىن بە باي قارى حەق
«سەمۇود» بە ھىزى باي بومەلەر زە
قەومى «ئىبراھىم» لەشكىرى نەمروود
كۆمەلەي شوعەيپ بە گەرەي گەرما
قەومى «لوط» وەها ژىرە و ژۇور كران
پېشتر لەمانە يىش بە وىئەنە ئەمان
ئەم رووچى جىهانە دادگاي خەلقە
كەس زانا نىيە بە سوپاى خودا

ئه و کاتهی مرؤف مهس بووه به خه و
یا خو به ههرهس له رهوی کوساران
یا به ناساغی بن وینه و میمال
یا به گازی هار، یا به ژاری مار
ریشهی یهک دهرکهن له ساراو له کو
قەت غافل مەبن ئامان سەد ئامان
ھات و نەھاتی رهوی سەرباتە
ئیته جى بۇتان به دەستى خوتان
ئەزىن بە بى ۋان بە بى دەنگوباس
بە سەمکارى و بە حەق نەناسى
باشىان گوم ئە کالەسەر رهوی عەرزا
کە كەس نەيدىيە ئە و دەستە بە خە و
یا تاواى دلى پىاپىكى داما و
ئەم بە سەبوونى گەرمى پر تەئىير
ئەم وەکوو شەرای مەرەزەی بەرمال
بازى دىارە و بازىكى پەنهان
بە گۈز يە کا چۈون بە نائىنسانى
سەمکارىيە له پىاپى بى دەس
کوفرى خودايە بىزانە يەقىن
باىيى كويىرىكى بى رەھنمۇنە
ون نابىن رېرەو بە رېگەي دىنا

له نیوھرۇدا يَا بُوْ نیوھشەو:
بە ئاو، يَا ئاگر، يَا بەردەباران
يَا بە گرانى و دەردى قاتە سال
يابە ھېرىشى سوپای سەمکار
با ھەر خۆبەخۆ بەر بىن لە خۆ
ھەموو ئامادەن بۇ پەرە فەرمان
مەلین کارەسات بە پىنی ولاتە
ئەو دەرددە خودا ئەيتىرى بۇتان
لەسەر بەراورد گەللى خودا ناس
کاتىن دەسيان كرد بە ناسوپاسى
وا لىيان ئەدا شەپلاخەي قەزا
بە دەستى كەسى ئەفەوتىن بە شەو
ھەناسەي ساردى پىاپى لى قەوما و
ئەو ئەبى بە باى ساردى زەمەریر
ئەو وینەي شەلتە له بۇ كشتوكال
ھۆى لى قەومانى گەلانى جىهان
ئەوهى دىارە و تو پىنی نازانى
ئەوهى بە دترە لاي زاتى ئەقدەس
پەنهانە كانى بۇ ناۋا ئەھلى دين
لە خوار كوفەرەو ھەر باىي بۇونە
ئەمەي حالى بۇو «نامى» لە ژينا

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلَيَاءُهُمْ بَعْضٌ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَنَهَّاُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَقِيمُونَ الْصَّلَاةَ وَيُنَوِّنُنَّ الْزَكَوَةَ

وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيِّدُهُمُ الْأَنَّاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

۷۱

وه موسولمانه ساغه کان، له پیاو و ژن، بازیکیان دوستی بازیکیان، واته هر بازیکیان دوستی هر بازیکه تماشای بکهی به بین جیاوازی؛ چونکه رشته‌ی پهیوندی ئهوانه له ناو خویانا ئیمانه، وه حالی ئهمانه وهایه ئهمر ئهکن به واجب و سونهت و نه‌هی ئهکن له حرام و مه کرووه به نیسبه‌تی خهلهوه، وه به یاسای شهرع نویزه کان به جنی دین و زهکاتی مالی خویان ئهدهن به موسته‌حهقان و له هر کاریکدا روو بدا فهرمانی خودا و پیغمه‌مبهربی خودا به جنی دین، جا ئهمانه به راستی خودا میهره‌بانیان له گه‌لدا ئهکا، بیگومان خودا زاله به سه‌ر خواستی خویدا و خاوهن حیکمه‌هه له کرده‌وهدا.

**وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْنِهَا الْأَنَهَرُ
خَلِدِينَ فِيهَا وَمَسَكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّتٍ عَذْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنْ
اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ**

۷۲

خودای ته‌عالا به میهره‌بانی و ئیحسانی خوی واده‌ی داوه به موسولمانه ساغه کان، پیاو و ژنیان، که چهن به‌هشتیکیان پی ئهدا جوباری جوانی گهوارا له ژیر ئهژ به‌هشتانه‌دا رهوان ئهبن و حالیشیان وايه هه تا هه تایه ئه‌میننه‌وه تیایانا، وه لهو به‌هشتانه زیاتریش واده‌ی داوه که چهن نیشتمانی پاکی رووناکی چاکیشیان پی ئهدا له پایه‌یه ئه‌و چینه‌دا که ناوی «جنت‌العدن»، وه ره‌زای خودا لهوان که به‌شی ئهوانه له هه‌مو و پایه‌کان گهوره‌تر و به نرختره، وه ئه‌م پایه زور گهوره‌یه لای خودا؛ چونکی مايه‌یه هه‌مو و پایه‌یه که.

له فرموده حمزه تایه صلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ خودا ئه فرمومیت به ئه هلى به هه شت: ئایا رازی بعون بهوهی که پیتان دراوه؟ ئه لین، خودای ئیمه! چون رازی نه بین که تو ئه وندت پیداوین که به کهست نهداوه، جا خودا ئه فرمومیت: من لهوانه زیاتر شتیکتان ئه دهمنی که بریتیه له ره‌زای خوم له ئیوه.

﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدُ الْكُفَّارَ وَالْمُنَفِّقِينَ وَأَعْلُظُ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَرِيشَ الْمَصِيرُ﴾

ئهی پیغامبری پایه‌دار جیهاد بکه له گهـل کافره ناشکراکان به تیر و شیر وه له گهـل موناقفه کانا به ئامـڑگاری و ئیلزامی دهـلـیـل وـهـ لـهـمـوـلاـ زـبـرـیـ بهـ کـارـ بـیـنـهـ لهـ گـهـلـیـانـ؛ چونـکـیـ.

له ئیم به نهـرمـیـ لـیـتـ ئـبـنـ بـهـ مـارـ، کـهـ رـیـمـ بـهـ ئـیـکـرـامـ بـوـتـ ئـبـنـ بـهـ يـارـ وـهـ ماـوـایـ پـاـشـهـ رـوـزـیـ نـهـمانـهـ دـوـزـهـخـهـ وـ زـورـ جـیـگـهـ بـهـ کـیـ خـرـابـهـ.

فـرمـودـهـ خـودـاـ: ﴿يَعْلَمُونَ بِاللَّهِ مَا قَاتُوا﴾

له هـرـیـ نـازـبـوـنـیـ ئـهـ ئـایـهـ تـهـوـهـ تـاـ جـوـمـلـهـیـ: *وـهـمـواـ بـاـ لمـ يـنـالـواـ* فـرمـودـیـانـهـ حـمـزـهـتـ صلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ ماـیـهـوـهـ لـهـ قـهـرـگـایـ تـهـبـوـکـدـاـ نـزـیـکـهـیـ دـوـوـ مـانـگـ وـهـ قـوـرـنـانـ ئـهـهـاتـهـ خـوارـهـوـهـ بـوـ سـهـرـیـ وـهـ پـاـشـکـهـوـتـوـوـهـ کـانـیـ عـهـبـیـدـارـ ئـهـ کـرـدـ لـهـوـیدـاـ «جـهـلـاسـیـ کـوـپـیـ سـوـیدـ» کـهـ لـهـ مـونـاقـفـهـ کـانـ بـوـ لـهـ کـاتـمـداـ وـتـیـ: ئـهـ گـهـرـ ئـهـمـ قـسانـهـ کـهـ مـوـحـمـمـدـ دـهـرـبـارـهـ بـرـادـهـرـهـ کـانـمـانـ ئـهـیـلـیـتـ رـاستـ بـنـ ئـبـنـ ئـیـمـهـ لـهـ حـهـبـوـانـ خـرـاـپـتـرـ بـیـنـ! وـهـ باـزـیـ قـسـهـیـ تـرـیـ کـرـدـ، جـاـ ئـهـمانـ گـهـیـشـتـنـ بـهـ حـمـزـهـتـ صلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ ئـهـوـیـشـ نـارـدـیـ بـهـ شـوـیـنـیـاـ وـ سـهـرـزـهـنـشـیـ کـرـدـ، ئـهـوـیـشـ سـوـیـنـدـیـ خـوارـدـ کـهـ ئـهـوـ قـسانـهـیـ نـهـکـرـدـوـوـهـ، وـهـ ئـهـمـ ئـایـهـ تـانـهـ نـازـلـ بـوـونـ لـهـ شـانـیـاـ جـاـ «جـهـلـاسـ» تـهـوـبـهـیـ کـرـدـ وـ لـهـ سـهـرـ ئـیـسـلـامـیـهـتـیـ سـاعـ دـهـوـامـیـ کـرـدـ.

وه له به یانی «و هم و بیا لم ینالوا» دا ریوایه‌ت کراوه که پازده که‌س له مونافقه‌کان بریاریان دا کاتن گه‌رانه‌وه له ته بولوک پیغه‌مبهر له و شتره که‌ی بخنه‌نه خواره‌وه له شه‌واو بیکوژن، وله نزیکی مه‌دینه‌ی مونه‌ووه‌ره‌دا که هاتنه‌وه شه و ئه و کوچه‌له هاتن بۆ نزیکی حهزه‌ت بهو خه‌یاله‌وه که وتمان، کاتن ده‌نگیان هات حوزه‌یفه ئاگادار بwoo ده‌نگی دان ئه‌وانیش رایان کرد و به مه‌بستی خویان نه گه‌یشتن.

ههرواجه‌لاس وه‌ختی خوی گه‌دا بwoo له دواییدا عه‌بدیکی بwoo کوژرا و حهزه‌ت دیه‌ی ئه و عه‌بده‌ی بۆ و هرگرت که پازده هه‌زار درهم بwoo وه کابرا ده‌وله‌مه‌ند بwoo. جا خودای ته‌عالا به‌رابه‌ر بهم رووداوانه ئه‌فرمومیت:

﴿يَحْلِفُونَ بِإِلَهٍ مَا قَاتَلُوا﴾

ئه و مونافقانه سویند ئه‌خون به خودا که ئه و قسه ناشیرینانه‌یان نه کردووه.

﴿وَلَقَدْ قَاتَلُوا كَلِمَةَ الْكُفَّارِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ﴾

وه به راستی واته‌ی کوفریان به ده‌مدا هات وله پاش ئه وه که زوو ئیسلام بعون کافر بون.

﴿وَهُمُوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾

وه قه‌سدی کاریکی ناهه‌مواریان کرد وه کوو کوشتنی حهزه‌ت بین به‌لام پئی نه گه‌یشتن.

﴿وَمَا نَقْمُدُ إِلَّا آنَّ أَغْنَنَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمِنْ فَضْلِهِ﴾

وه ئه‌مانه ره خنه‌یان نه بولو له و کرده‌وه چاکه نه بین که بربیتیه له وه خودا [و پیغه‌مبه‌ری] ده‌وله‌مه‌ندی کردن له که‌ره‌می خوی له پاش گه‌دایی و بین ده‌ستی .

﴿فَإِنْ يَسْتُؤْبُوا يَكُنْ خَيْرًا لَهُمْ﴾

جا ئه گهر ئه مانه تهوبه بکهن لم نهوعه شته ناپه سهندانه ئه وه زور باشتئه بین
بؤيان.

﴿وَإِن يَسْتَوْلُوا عَمَّا يَعْذِبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ﴾

وه ئه گهر پشت ههلبکهن له تهوبه و له ساغى، خودا سزايان ئهدا به سزايان کي
نابار له دنيادا وله پاشه روزا.

﴿وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلَيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ ٧٤

وه له سهه عهرا زا دوستيکيان نابين و که سين نابين که يارمهه تى ئهوان بدا و رزگاريyan
بکا له سزاي خوداي ته عالا.

**﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَيْلٌ إِذَا أَتَنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَدِّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ
مِنَ الظَّالِمِينَ ٧٥﴾ فَلَمَّا آتَنَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخْلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ
مُعْرِضُونَ ٧٦**

وه لهوانه يه که دين بو لاي تو کمسى که عهد و پهيمان ئه کا له گهله خودا
له سهه دهستى تودا وه سويند ئه خوا؛ ئه گهر خودا له مالى دنيا ي پن بدا به ته او وي
زه کاتى ماله کهه دهرئه کا، وه يه کى ئه بىن له پياوه باشه کانى جيهان. که چى کاتى
مالى پيدان له کمراهى خوى، رژدييان کرد و زه کاته کهيان نهدا و پشتيان هه لکرد
له حق و به ته او وي لایان دا له واجبات.

**﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمٍ يَكُونُونَهُ إِمَّا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا
وَعَدُوهُ وَإِمَّا كَانُوا يَكْذِبُونَ ٧٧﴾**

جا خوداي ته عالا به هوی ئه پشت هه لکر دنيانه وه نيفاق و دوودلى دامه زراند
له دليانا وه ئه ميئيشه وه هتا ئه کهنه بخودا به هوی ئه ووه وه که خيلافي

و هعده یان کرد له گهـل خودادا و به هـوی ئـوهـوـهـ کـهـ بـهـ درـقـزـنـ دـهـرـچـوـونـ لـهـ وـهـ عـدـهـ دـاـ دـایـانـ بـهـ خـوـداـ.

﴿ أَلَّا يَعْلَمُ أَكَّ أَلَّا يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَانِهِمْ وَأَكَّ أَلَّا يَعْلَمُ الْغَيْوَبُ ﴾

نـایـاـ ئـوـانـهـ عـالـمـ نـهـبـوـونـ بـهـوـهـ کـهـ خـوـدـاـ تـهـ عـالـاـ ئـاـگـاـدارـهـ لـهـوـهـیـ وـاـلـهـ دـلـیـانـاـ لـهـ نـیـفـاقـ وـدـوـوـدـلـیـ لـهـ ئـیـسـلـامـیـهـ تـاـ وـهـ لـهـوـهـیـ کـهـ بـهـ وـتـوـوـیـزـ ئـیـکـهـنـ لـهـ نـاوـ خـوـیـانـاـ لـهـ تـانـهـ دـاـنـ لـهـ حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ وـهـ یـارـهـ کـانـیـ وـهـ بـهـوـهـ کـهـ خـوـدـاـ بـهـ رـاـسـتـیـ زـانـایـ هـمـوـوـ سـیـرـپـیـکـیـ پـهـنـامـهـ کـیـهـ؟

ئـمـ ئـایـهـ تـانـهـ نـازـلـ بـوـونـ لـهـ «سـهـ عـلـهـ بـهـ»ـیـ کـوـرـپـیـ حـاـتـبـ دـاـ کـهـ کـاتـیـ خـوـیـ گـهـدـاـ بـوـوـ وـهـ هـاـتـ بـوـ لـایـ حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ عـهـرـزـیـ کـرـدـ: دـوـعـاـمـ بـزـ بـکـهـ کـهـ خـوـدـاـ مـاـلـمـ پـیـ بـدـاـ مـنـیـشـ وـاجـبـیـ خـوـمـ بـهـ جـنـیـ دـیـنـ، حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ فـهـرـمـوـوـیـ: مـاـلـیـ کـمـیـ وـاـئـنـسـانـ سـوـپـاسـیـ خـوـدـاـ لـهـ سـهـرـ بـکـاـ چـاـکـتـرـهـ لـهـ مـاـلـیـکـیـ زـوـرـیـ وـاـ کـهـ ئـنـسـانـ نـهـ تـوـانـیـ حـهـقـیـ بـهـ جـنـیـ بـیـنـنـیـ. ئـهـوـیـشـ هـرـ پـاـرـایـهـوـهـ لـهـ حـمـزـرـهـتـ وـعـهـدـیـ کـرـدـ لـهـ گـهـلـیـاـ: ئـهـ گـهـرـ مـاـلـیـکـیـ زـوـرـیـ دـهـسـتـ بـکـوـیـ وـاجـبـاتـکـهـیـ بـهـ جـنـیـ دـیـنـنـ. جـاـ حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ دـوـعـاـیـ بـوـ کـرـدـ وـهـ پـاـشـ ئـهـوـهـ خـوـدـاـ نـهـوـنـدـهـ مـاـلـیـاتـیـ پـیـداـ لـهـ وـشـتـرـ وـمـهـرـ وـبـزـنـ کـهـ دـهـرـوـدـهـشـتـیـ پـرـ کـرـدـ. وـهـ دـوـایـ ئـهـوـهـ حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ دـوـوـ کـمـسـیـ نـارـدـ بـوـ لـایـ ئـهـوـ وـ بـوـ لـایـ خـمـلـکـیـ بـوـ زـهـکـاتـ وـهـ خـمـلـکـهـ کـهـ هـهـمـوـوـیـانـ ئـیـسـتـیـقـبـالـیـانـ کـرـدـ وـ زـهـکـاتـیـانـ دـاـ بـهـ لـامـ «سـهـ عـلـهـ بـهـ»ـ دـهـسـتـیـ کـرـدـ بـهـ رـاـوـهـرـیـوـیـ وـتـیـ: ئـهـمـهـ کـهـ نـاوـتـانـ نـاوـهـ بـهـ زـهـکـاتـ سـهـرـانـهـیـ، وـهـ رـهـواـ نـیـیـهـ ئـنـسـانـیـ نـازـادـ ئـمـ سـهـرـانـهـ بـدـاـ! ئـهـوـنـیـشـ هـاـتـنـهـوـهـ وـ قـسـهـ کـانـیـ «سـهـ عـلـهـ بـهـ»ـیـانـ بـوـ حـمـزـرـهـتـ گـیـرـایـهـوـهـ وـ ئـمـ ئـایـهـ تـانـهـ هـاـتـنـهـ خـوارـهـوـهـ، جـاـ «سـهـ عـلـهـ بـهـ»ـ هـاـتـ بـوـ لـایـ حـمـزـرـهـتـ حـمـزـهـ وـ زـهـکـاتـهـکـهـ بـوـ هـیـتاـ، بـهـ لـامـ حـمـزـرـهـتـ وـهـرـیـ نـهـ گـرـتـ وـ فـهـرـمـوـوـیـ: خـوـدـاـ مـهـنـعـیـ کـرـدـوـومـ

لهوه که زهکاتت لئ و هربگرم، ئهويش بازى گلی کرد بهسمر خۆيا و وتي: ئمه ناجامى كردهوهى خۆمه. وە پاش وەفاتى حەزرهت حەزەر زهکاتى هيئنا بۇ ئەبوبەكر، ئهويش وەرى نەگرت، وە پاش ئەو هيئنای بۇ عومەر، ئهويش وەرى نەگرت. تا له زەمانى عوسمانا مرد و روپشت بە رىنگەي خۆيا.

خوداوند لهسەر ئەروانى بۇ دل	ئەزانى خارە ياخۆ پەرەي گول
كەمى دلپاكان زۆرە و بىن خەوشە	ئەنوتىنى وينەي پەرەي وەنەوشە

فەرمۇدەي خودا: ﴿الَّذِي كَيْلَمُورُك﴾

لە هوئى نوزولى ئەم ئايەتمەھ رىوايەت كراوه كە رۆزى حەزرهت حەزەر زۆر تەرغىبى مۇسلمانە كانى دا لە سەر سەدەقە و خىرات لهويىدا «عەبدۇرەھمانى كورپى عەوف» چوار هەزار درەمى هيئنا و عەرزى كرد: كە هەشت هەزار درەمم بۇوه چوار هەزارم دا بە قەرز بە خوداي تەعالا و چوار هەزارىش راڭرتووه بۇ مال و خىزانى خۆم. جا حەزرهت فەرمۇسى: خودا بەرە كەت بخاتە ناو ئەوهى كە هيئنات و لە ناو ئەوهىشدا كە راتگرتووه بۇ خۆت. وە پاش ئەوه خوداي تەعالا دارايىيەكى زۆرى پىندا، وە كاتى كە وەفاتى كرد دوو ژنى هەبۇو، يەكى لە دوو ژنە سۈلھى كرد لهسەر نىوهى هەشتىيەكى خۆى بە هەشتا هەزار درەم، وە لە رىوايەتىكدا چوار ژنى بۇون وە يەكى لەوانە «تماضر» ناو سۈلھى كرد بەو ئەندازە. وە «عاسمى كورپى عەدى» سەد ويسق خورماي هيئنا، (وە ويسق بارى وشترييکە وەكۈو لە حاشىيە «مەھذب» دا لە كىتابى زەكتاتا فەرمۇويەتى). وە ئەبوبەقىلى ئەنسارى تاقە ساعى خورماي هيئنا، وە وتي: «يا رسول الله» ئىمشەو بە حەيوان ئاوم كېشاوه بە دوو ساع خورما وسااعىتكىم هيئناوه بۇ سەدەقە، وە حەزرهت حەزەر ئەمرى كرد ئەو ساعە يشيان كرد بهسەر سەدەقە كەدا.

وہ عادہ تی مونافقہ کانیش وابوو هرکہ سیں لہ کاتی خیراتا شتی زوری بھینایہ نہیان وہ: ئہ مہ بُر ریا و بہرچاوی وا ئہ کا، وہ هرکہ سیں کہ می بھینایہ ئہ یان وہ: خودا چ محتاجی نہم شتہ بن قیمه تیہ؟! وہ گاللہ یان پن ئہ کرد.
جا خودا تی عالا، بُر رہدی قسمی نہم بن شو عورانہ ئہم ئایہ تی نارده خوارہ وہ فرمومی:

﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَوَّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾

ئہ و کہسانہ کہ عہیب ئہ گرن لہو موسولمانانہ کہ سہدھات ئہ دهن لہ ریگھی خودا دا.

﴿وَالَّذِينَ لَا يَحِدُونَ إِلَّا جُهَدَهُم﴾

وہ ئہ و مونافقانے یش کہ رہخنہ ئہ گرن لہو موسولمانانہ کہ مالی دنیا یان دھست ناکھوئی بیدھن لہ ریگھی خودا دا مگھر ئہ وہی کہ بہ رنجی شان پہ یادیان کردو وہ.

﴿فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ﴾

وہ گاللہ یان پن ئہ کمن.

﴿سَيْرَ أَكَلَهُمْ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

ئہ وہ خودا تی عالا گاللہ یان پن ئہ کا و لہ روزی قیامہ تا سزا یہ کی سہختیان ہے یہ. چونکی خودا تی داوای شتی خاریج لہ تھوانا و تاقت ناکا، وہ هرکہ سیں هر شتیک بدا بہ دلساغی و دلسافی لہ ریگھی خودا دا ئہ وہ خودا لیئی قہبوقل ئہ کا. وہ ئہ و مونافقانہ گاللہ کردن و رہخنہ گرتنه کہ یان لہ سہر ئہ ساسی ئہ وہیہ کہ ئیمان و باوہریان بہ قورٹانی پیروز نیہ، ئہ گمرا کم و زور لہ گمل ئیخلاصدا بہ خیث ئہ ژمیری.

فَهُرْمُودِه‌ی خُودا: ﴿أَسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ﴾

ریوایه‌ت کراوه هۆی نازلبوونی ئەم ئایەتە ئەوه بۇوه عەبدوللّاھ کورپی ئوبىيى
کورپی سەلۇول - سەرۆكى مۇنافقە كان - نەخۆش كەوت وە عەبدوللّاھ کورپی (ئەم
عەبدوللّاھ كە يەكىن بۇو له ئەسحابە راستە كان) هات بۇ لای حەزرتە كە دوعايى
عەفو و لىخۇش بۇون بىكا بۇ باوکى، وە حەزرتە دەستى كرد بە دوعاکىرىن بۇيى،
وە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە، جا حەزرتە ﴿فَهُرْمُودِه‌ی﴾: من له حەفتا جار زىاتر
ئىستىغفارى بۇ ئەكەم، جا ئەم ئایەتە تر نازل بۇو كە ئەفەرمۇى: «سواء عليهم
أَسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ»

﴿أَسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ﴾

ئارەزووی خۆتە داواى لىخۇشبوون بىكە بۇيان يىا مەيكە، ئىئەم مانىع نابىن لهو
داوايە، ياخود بى سوودن.

﴿إِن تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾

ئەگەر حەفتا جار داواى لىخۇشبوونيان بۇ بىكە خودا لىيان خۆش نابىن بە هېچ
جۆرى.

﴿فَذَلِكَ يَأْنَمُهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهِدِي الْقَوْمَ

الْفَسِيقِينَ

ئەمەيش كە خودا لىيان خۆش نابىن بە هۆى ئەوهەيە كە ئەوانە كوفرى خودا و
پىغەمبەرى خودايىان كردووە، وە خودا هيدىايدى ئەو قەومە نادا كە لەسەر ئەساسى
عەناد و سەركىشى دەرچۈون لە رىيگە راسالى و ئىسلامىيەتىان وەرنە گرت.

٦. المتنافعون:

﴿فَرِّحَ الْمُخْلَفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلَفَ رَسُولَ اللَّهِ﴾

کهیف حوش بعون ئهو کەسانه کە نەرقۇيشتن بۇ غەزاي تەبۈوك و لە مەدینەدا
مانەوە لە پاش سەفەرى حەزىزەت و يارەكانى.

﴿وَكَرِهُوا أَن يُجْنِهُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَيِّلِ اللَّهِ﴾

وە حەزىزان نەکرد لەوە کە جىھاد بىكەن لە رىنگاى خودادا بە مال و نەفسى خۆيان
بۇ نەوە کە رەزاي خودايان دەست بىكەۋى.

﴿وَقَالُوا لَا نَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾

وە بازىتكىان ئەيان وىت بە بازىتكىان: لەم كاتى گەرمای ناھەموارەدا لە جىنگەى
خۇتان دەرمەچن.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمُ أَشَدُ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ ٨١

تو نەئى پىغەمبەرى خۆشە ويست پىيان بلىي: کە ئاڭرى دۆزەخ گەرمىرە لە گەرمای
هاوين، ئەبۇو ئىئوھ بۇ خۆپاراستن لەو گەرمى بەتىنەي دۆزەخ نەم گەرمى سووکەتان
قەبۈول بىكردایە. وە ياخود مادام نەچۈون بۇ غەزاي تەبۈوك لە ترسى گەرمای بەتىن،
ئىئوھ ئەخريتىنه ناو دۆزەخەوە کە زور لەم هاوينە گەرمى گەرمىرە ئەگەر ئەو مۇنافقانە
بەم كارەيان بىزانيابىي ئەم سەفەرەيان تەرك نەدەكرد.

﴿فَلَيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلَيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ ٨٢

دەي با كەم بىن بىكەنن و زور بىگرىن لە قىامەتا لە جەزاي ئەم وتار و كردهوە ياندا.

﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَعِذْنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنَّ
تَخْرُجُوا مَعِي أَبَدًا وَلَنْ تُقْتَلُوا مَعِي عَدَدًا﴾

ئەگەر گەرپايتەوە بۇ مەدینەي مونە ووھەرە بۇ لای تاقمىن لەو دواكە وتوانە كە لەبەر نىفاق دواكە وتن وە رېنکەوت بۇ جەنگىكى تىرى بىن داواى ئىجازەتلى بىكەن بۇ دەرچوون بۇ جەنگ، تۆپپىيان بلىنى: بە قەتعى ئىۋە لەگەل مەندا دەرنىچىن بۇ جىھاد وە بە قەتعى جەنگ ناكەن لەگەل دۇزمەنەكانا.

﴿إِنَّكُمْ رَضِيَتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةً﴾

بە راستى ئىۋە رازى بۇون بە دانىشتن لە مالى خۇتانايىكەمjar.

﴿فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَلِفِينَ ﴾٨٣﴾

دەى دابىشىن لەگەل پاشكە وتووه كانا.

﴿وَلَا تُصِلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا نَفِقَ عَلَىٰ قَبْرِهِ﴾

وە بە قەتعى نويزى مەكە لەسەر ھەركام لەو دواكە وتوانە كاتى كە مەرد وە لەسەر قەبرەكە رامە وەستە بۇ دوعا كىردىن بۇى وە ياخىن ئىختىرام و تەشىيعى، وە ياخىن پاش ناشتىنى.

﴿إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَا نَوْا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴾٨٤﴾

چونكى ئەمانە كوفريان كردووە بە خودا و پىتغەمبەرى خودا و ئەمانە مردوون لە حايلىكدا لە دىن دەرچوون.

ریوايەت كراوهە ئەم ئايەتە نازىل بۇ كاتى كە حەززەت ﷺ كراسى خۇى دا بە عەبدۇللايى كورى ئوبىيى كورى سەلۇول بۇ ئەوه بىكەن بە كەن بۇ باوكى، وە زىياد لەمە عەبدۇللا رجايى كرد كە حەززەت ﷺ نويزى جەنازەتى باوكى بىكا، وە حەززەت ويسىتى بىروا بۇ نويزى كردىن لە سەرى جا ئەم ئايەتە مەنعني كرد لەو نويزى بىكا لە سەرى؛ چونكى نويزى جەنازە دوعاى عەفو كردىنى تىايە بۇ مردووەكە وە

كافر بۇ ئەوه ناشى، بەلام مەنۇ نەكرا لە ناردىنى كراسەكەي؛ چونكى كراس ناردن لە باپەتى سەخاوهەت و كەرەمە، وە زاتى وە كۈو حەززەت ﷺ مەنۇ ناكى لىتى.

﴿ وَلَا تُعِجِّبَكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ﴾

تو نەخاتە سەرسوپمانەوە دارايى و زۆرى نەتەوهى ئەم جۆرە كافرانە.

﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَرَهُقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ

كَافِرُونَ ٨٥

چونكى خوداي تەعالا ھەر خواستى ئەوهىدە كە ئەوانە بەم دارايىيە سزا بىدا لە دنيادا بۇ خزمەتكىرىدى دارايىيەكە و ئەولادەكان و بۇ پاسيان تا ماون لە دنيادا وە گيانىشيان دەرچى لە حاليكىدا كە كافرن.

﴿ وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةً أَنْ يَأْمُنُوا بِاللَّهِ وَجَهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ أَسْتَغْذِنُكَ أُولُوا الظُّولِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَدِيرِينَ ٨٦﴾

وە كاتىن چەن ئايەتى بىتە خوارەوە كە ئەمر بىكەن بە ئىمان بە خودا و ئەمر بىكەن بە جىهاد لەگەل پىغەمبەرى خودادا ﷺ ئەوانەيان كە خاوهەن دارايى و دەستەلاتن داواي ئىجازەتلى ئەكەن و نەلىئىن: وازمانلى بىتە با ئىمە لەگەل دانىشتۇرەكانا لە ولاتا بىمېتىنەوە.

﴿ رَضِيُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ ﴾

رازى بۇون بەدهە كە لەگەل ۋىنان و مندال و پاشكەوتowan بن.

﴿ وَطَبِيعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ٨٧﴾

وە مۇر نراوه بەسەر دىليانا خىرى بۇ ناچىن، وە ئەگەر بۇي بىرلا تىنى ناچىن، جا ئەوان فامى قازانچ و سوودى نەبراوهيان نىيە.

**﴿لَكِنَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ
وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۗ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾**

٨٨

به‌لام پیغمه بر و ثوئه سحابانه که ئیمانیان هیناوه له گه‌لیا (واته ئیمانیان هیناوه و وان له خزمه‌تیا) ثوانه جیهادیان کرد له ریگه‌ی خودادا به مال و حال و نهضتی خوبیان، ئه‌مانه‌یان به‌خت کرد له بۆ برزکردن‌وهی که‌لیمه‌ی ته‌وحید و ثوانه خیز و پیروزیان هدیه و، ئه‌مانه‌ن رزگار بwoo له دنیا و قیامه‌تا. به رووناکی دل له دنیادا ساپیرن له‌سهر زه‌حمه‌ت و شاکیرن له‌سهر نیعمه‌ت، و به هۆی ده‌وام له‌سهر تاعه‌ت له قیامه‌تا رزگار و سه‌ربه‌رزن.

**﴿أَعَدَ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّتٍ مَّجَرِيٍّ مِّنْ تَحْتِهَا أَلَّا نَهَرٌ خَلِيلٌ فِيهَا ذَلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾**

٨٩

خودا ئاماده‌ی کردووه بۆ ثوانه چەن به‌هه‌شتنی که ئاوی رووباری جوان له ژیریانا رهوان ئه‌بین و ئه‌مانه نه‌منن له و به‌هه‌شتانه‌دا هه‌تا هه‌تایه. ئه‌مە‌یه گه‌یشتن به پایه‌ی گه‌وره بۆ هه‌رکه‌سی خودا پیشی بدا.

جا کاتئ خودای ته‌عالا باسی ئه و مونافقانه‌ی کرد که له مه‌دینه‌ی مونه‌ووه‌رده‌دا بوون هات باسی ئه و مونافقانه ئه کا که له ده‌ره‌وهی مه‌دینه‌دا بوون وه کوو قه‌بیله‌ی «اسد» و «غطفان». کاتئ حه‌زره‌ت بَلَلَةً بانگی کردن بۆ غه‌زای ته‌بووک هاتن عوزریان هیناچیه‌وه به چەن جۆر؛ یه‌کنی له‌وانه ئه‌وه بwoo که ئه‌گه‌ر شوینی خوبیان به‌جن‌بیلّن دوژمنه‌کانیان دین به‌سه‌ریانا، وه یه‌کنی له‌وانه ئه‌وه بwoo که ولاخی سواریان نییه، وه زۆربه‌ی ئه‌م خاوه‌ن عوزرانه درؤیان ئه‌کرد و بازیکیان راست بوون، وه خودای ته‌عالا زه‌می خراپه درؤزنه‌کانیان ئه کا و فه‌رمووی:

﴿ وَجَاءَ الْمُعَذَّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا
اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾

نهو کومله که عوزریان هینایه وه له خزمه ت پیغمه به را هاتن بوقلای له بهر ئه وه
ئیجا زه یان پین بدا بوق دانیشتن له مالی خویانا و نهیه ن بوق غهزه، وه فیعلهن دانیشتن
له جیگهی خویانا، نهه کهسانه که درویان کرد له گهله خودا و پیغمه به ری خودادا
و به درو عوزریان هینایه وه.

﴿ سَيِّصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ ٩٠

به راستی نه گا بهو کهسانه که کافر بعون و عوزره که یان له سهر ئه ساسی بین
ئیمانی بwoo سزا یه کی نابار له دنیادا به کوشتن و بدلای دنیایی و له قیامه تا به ئاگری
دو زه خ.

﴿ لَيْسَ عَلَى الْضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُثُونَ
مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ﴾

نیه له سهر ئه وانه لاوازن له لهشا و له سهر ئه وانه که نه خوشن و له سهر ئه وانه
که دارای مالی نین سه رفی بکهن له ریگه دا له سهر ئه مانه هه مو تو اوان نیه به مه رجنی
که ساغ بن و ئیخلاص به جنی بینن له گهله خودا و پیغمه به را و له کاتی خویا یارمه تی
دینی ئیسلام بدنه.

﴿ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَيِّلٍ ﴾

هیچ ریگاین نیه له بوق عیتاب و ئازار دانی دل بوق ئه و کهسانه که خاوون چاکه ن
به قهی ئیمکان.

﴿وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ۹۱

وه ئەگەر شتىكى جوزئىش بىنى له عەيىب بۇ ئەو كەسانە، خودا تاوانبەخش و مىھەربانە.

﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمَلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزْنًا أَلَا يَحِدُّوا مَا يُنْفِقُونَ﴾ ۹۲

ھەروا تاوان نىيە له سەر ئەوانە كاتى هاتن بۇ لاي تو بۇ ئەو كەھلىان بىگرى له سەر «نعال» و سۆلى سووك - واتە پىلاۋيان بىدەيتى بىكەنە پېيان - تا پىخاوس نەبن و بىن بۇ جىهاد وە تۆيىش فەرمۇوت: ھىچ شىك نابىم لەو جۆرە شتانە كە ئىۋەى لەسەر ھەلبىگرم نە حەيوانى سوارى و نە نەعل و كەوش، لەو كاتەدا لە دلپىريدا پېشىان ھەلکرد و چاوهكانيان فەرمىسىكى ئەرشت لە دل گرائىدا لە بەر ئەو كە شتى وايان دەس نە كەوت سەرفى بىكەن و بە ھۆى ئەوەو بچن بۇ جىهاد.

ريوايەت كراوه كە: حەوت كەس لە ئەنسار هاتن بۇ لاي حەزرەت ﷺ و داواى كەمتر يارمەتى و كەمتر ئەسبابيان كرد بۇ خۆيان و حەزرەت ﷺ مەجالى نەبۇو و ئەوانىش لە دلپىريدا گريان! ئەمانە: «مەعقةلى كورپى يەسار» و «سەخرى كورپى خەنساء» و «عەبدوللائى كورپى كەعب» و «سالمى كورپى عومەير» و «سەعلەبەى كورپى غەنمە» و «عەبدوللائى كورپى مەغەفل» و «عەلبەى كورپى زەيد» بۇون لە ئەنسارى مەدينەي مونەوەره.

وه بازى وتۈوييانە: ئەوانە ئەولادەكاني «مقرن» بۇون «مەعقةل و سويد و نوعلمان». وە بازى وتۈوييانە: ئەبووموسا و رەفيقەكاني بۇون.

﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَعْذِذُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا
بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ٩٣

تاوانباری هر لمسه را وانه یه که دین داوای ظیحه ای پاشکه و تن را که نه تو و که چی دوله مهندن و رازی بروون بهوه که له گهله زن و مندا آنا بن، و خودا موری داناوه لمسه دلی نهوان نیتر نهوانه زانا نابن به ریگه پیروزی و به ختیاری خویان.

﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ﴾

عوزرتان بۆ دینته وه کاتنی هاتنه وه بۆ لایان.

﴿قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنَثُوْمَنَ لَكُمْ﴾

توئی خوشە ویست بفه رموو: عوزرمان بۆ مههینته وه! نیمه نیتر باوهر به ئیوه ناکهین.

﴿قَدْ نَبَأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾

خودای ته عالا به راستی ئەحوالی ئیوه بۆ گیپراوینه ته وه، دیاری و په نامه کی.

﴿وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾

لە مهولا خودا و پیغەمبەری خودا کردە وە کانی ئیوه ئە بیین، مادام راست بکەن و رووتان لە راستی بىن دەرنە کە وئى ئیتر ئىستە پیویست بە عوزر نییە.

﴿شِئْمَ ثَرَدُونَ إِلَى عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَةِ فَيُنَتَّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ

تَعْمَلُونَ﴾ ٩٤

وە لە پاش ئە وە کە مردن ئە گەرینته وه بۆ لای ئە و خودا کە زانایه بە ئە سراری په نامه کی و شتى دیاری و لە پاش حسیبی رەفتارە کان خە بەرتان پى ئەدا بە جەزاي ئە وە کردو و تانه.

﴿ سَيَخْلُفُونَ يَاللَّهِ لَكُمْ إِذَا أَنْقَلَبْتُمُ إِلَيْهِمْ لِتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ ﴾

بە هىز و قووهت سوينداتان بۇ ئەخۇن بە خوا، كاتنى گەرانەوە بۇ لايىان، ئەو سويندەيش بۆيە ئەخۇن كە ئىتوھ وازيانلى بىتن.

﴿ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجَسٌ ﴾

ئىتوھ واز لهوانە بىتن و لومەيان مەكەن بە راستى ئەوانە ناپاكن لە دىلدا و لە بير و باوهەدا، نە سوينديان راستە و نە بە لومە بىر ئەكەنەوە و ھەر جۆرە وتارى لە گەل ئەوانەدا بىن سوودە.

﴿ وَمَا وَنَهُمْ جَهَنَّمُ جَرَاءٌ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ ٩٥

وە ماوا و مەلبەندى پاشەرقىزيان دۆزەخە لەبەر جەزادانەوەيان بەھەى كە ئەوان كردوويانە.

﴿ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِرَضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرَضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾ ٩٦

ئەوانە سوينداتان بۇ ئەخۇن بۇ ئەوە كە ئىتوھ لييان رازى بن، جا ئەگەر ئىتوھيش لييان رازى بن بە راستى خودا لييان رازى نابى، چونكى ئەوانە لە دينا نەماون و لە ياساي حق بەدەرن و خودايىش رازى نابى لە كۆمەلى لە ياساي حق دەرچوو.

﴿ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفَّارًا وَنِفَاقًا وَأَجَدَرُ الَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ ٩٧

عەرەبى دەشتەكى ھاتو كافر بۇون كوفرى ئەوان بەھىزىتە لە كوفرى ھەموو شارستانىيەكان، وە ئەگەر مونافق و دوودىل و ناساغ بن ئەو نيفاقى ئەوانە لە نيفاقى خەلکى ئاۋەدانى شارستانى ناشىرىتە؛ چونكى ئەمانە دوورن لە شارستانى و

قىسىم وشكە و زمانيان زىرىه و بۇ ئەوه ناشىئن ئىنسان بىان كا به «خصم» و جىداليان لەگەلدا بكا، وە دوورن لە فامى دەليل، وە بەس بە زۆر ياخود بە مالى دنيا ياخود بەو تەقالىدە كە فيرى بۇون ئىنسان ئەتوانى لەگەليانا بىزى، وە هەموو ئەوانە زۆر شياون بە نەزانىنى سىنور و ياساي ئەو دينە كە خودانازلى كىدووته سەر پىغەمبەرى خۆى، وە خوداي تەعالا زانايە بە هەموو تاقمىن و بە هەموو حالى و خاوهەن حىكىمەتە لە رەۋاداشتنى قىسىم كىدن لەگەل خاوهەن شعورانا و پارىزى كىدن لە نەفامان و نەزانان.

دەستار بە دەستى خەستەي برىندار چاتەرە لە وتار بۇ پىاواي نابار بزانى! كە ئەم ئايەتە هاتە خوارەوە لە شانى ھۆزى «اسد» و «غطفان» لە عەرەبى دەشتەكى. وە بازىكىش ئەلىن لەوانە كە حازرى مەدىنەي مونەووهە بۇون.

﴿وَمَنْ أَلْأَغَرَّ إِبْرَاهِيمَ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا﴾

وە لە عەرەبى دەشتەكىيە كەسانىن كە هەرقى سەرف بكا بە ناوى زەكتەوە بە خەسار و زىيان و بارى كە بەسەر شانا ھاتىنى واى دائەنەنلىق و بە قەتعى بە واجىنى دىنى و بە هوى رەزامەندى خودا و رىزگارى قيامەتى ناژمېرى.

﴿وَيَرَبُّصُ بِكُوْدَالَدَوَارَ﴾

وە ئەو جۆرە كەسانە چاوهپىي ئەوه ئەكتەن كە كارەساتى بىت بەسەرتانا كە شويىتەوارتانا نەھىلىتەوە بەلكۇو لە ژىز ئەم بارى ناھەموارى واجباتە دەرچەن.

﴿عَلَيْهِمْ دَآيَرَةُ السَّوْءِ﴾

خودا بكا بىتە سەريان كارەساتى نابار و خراب كە ئەوان مەحو بکاتەوە.

﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

وە خوداي تەعالا قىسىم ئەوانە ئەيىسىن و زانايە بە رازى دلىان.

﴿ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمَ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ
مَا يُنِفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَواتٍ لِرَسُولٍ ﴾

وه له عده بی دهشته کیه که سانیکی و ها با وہ ریان هه یه به خودا و روزی قیامه ت
و، نهودی سه رفی ئه کا له زه کات و له خیرات دای ئه نهی به هوی نزیک بیونه و له
خودا و له دوعای خیری پیغمه مبه ر صلوات اللہ علیہ و آله و سلم.

﴿ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لِلَّهِ ﴾

بیدار بنه و ئه و زه کاته و ئه و خیراتی ئهوانه خودا قه بیونه و ئه کا و ئه یکا به هوی
نزیک بیونه و یان له خودا.

﴿ سَيِّدَ الْجَنَّاتِ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ﴾

وه بی گومان خودای ته عالا ئهوانه ئه خاته ناو پرته وی میهره بانی خزیه و دلیان
رووناک ئه کاته وه.

﴿ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾

به راستی خودا تاوان به خش و میهره بانه بُو هه مو و موسو لمانی و به تاییه تی بُو
ئهوانه.

﴿ وَالسَّدِيقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
إِلَيْهِنَّ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَ اللَّهُمْ جَنَّتٍ تَجْرِي
تَحْتَهَا الْأَنْهَرُ خَلِيلِنَّ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾

ئه فرمیت: ئه و کمسانه که پیشکه وتن له کوچکردن له مه کمکی موکره مه و بُو
مه دینه مونه و وہ ره و ئه و کمسانه که پیشکه وتن له یارمه تیدانی پیغمه مبه را صلوات اللہ علیہ و آله و سلم و

ئەو كەسانەي كە بە شويىنى ئەوانا هاتن بە بىر و باوهرى باش و كردەوهى چاك و خۇو رەشتى بەرز، خوداي تەعالا لەوان رازىيە و ئەوانىش لە خودا رازىن؛ چونكى موسولمانى ساغ رەخنهى نىيە بەرابەر بە تەسەرۇفاتى خوداي تەعالا، وە خودا ئامادەي كردووه بۆيان چەن بەھەشتى كە لە ژىئر ئەوانا جۆبار رەوان ئەبىن و ئەوان نەمن لە ناويانا هەتا هەتايە، وە ئەمە گەيشتىتكى گەورەيە بە پايەي لاي خودا.

بىزانن! لە تەفسىرى «سابقين» دا بازى فەرمۇويانە: «سابقين» لە موهاجىرىن ئەوانەن كە نويزىيان كردووه بەرە رووى « قبلتىن » واتە « بيت المقدس » و « كعبه اللہ » وە بازى فەرمۇويانە: كە « ئەسحابى بەدر »، وە بازى فەرمۇويانە: ئەسحابى « بيعة الرضوان »، وە بازى فەرمۇويانە: ئەوانەن كە لە پىش هيچىرەتا موسولمان بۇون.

وە «سابقين» لە ئەنسار بازى فەرمۇويانە: ئەھلى عەقبەي يەكەمن، كە حەوت كەس بۇون و لە سالى يازدەھەمى رىسالەتا چوون بۇ مەككە بۆ حج. وە بازى فەرمۇويانە: ئەھلى عەقبەي دووهەمن كە لە سالى دوازدەي رىسالەتدا چوون بۇ مەككە بۆ حج، كە حەفتا دوو پىاۋ و ڏىن بۇون لە گەل ئەو كەسانەدا كە ئىسلام بۇون لە سەر دەستى موسعەبى كورپى عومەيرى كورپى هيشامى كورپى عەبدولەمنافدا كە حەزرەت ﷺ لە گەل ئەھلى عەقبەي دووهەمدا ناردى بۇ مەدینە بۆ تەعلىمى قورئانى پېرۋىز.

وە مەبەست لە «تابعىن» لە جوملەي *والذين اتبعوهم بإحسان* دا باقى ئەسحابەكانى پىغەمبەر ﷺ لە سەر ھەموو مەعناكان كە بەيان كران.

بەلام ئەو كە بازى لە موفەسىرە كان فەرمۇويانە كە: مەبەست لە «سابقين» ئەوانەن لە پىش باقى موسولمانانى غەيرى موهاجىرىن و ئەنسارا موسولمان بۇون، وە مەبەست لە *والذين اتبعوهم* ئەوانەن كە دواى ئەوان موسولمان بۇون لە زەمانى حەزرەت ﷺ واتە ئەسحابەكان غەيرى ئەدو فيرقە وە باقى موسولمانانى دنيا كە لە پاش زەمانى

حَمْزَرَةٌ هَاتُونَهُ تَهْ دَنِيَاوَهْ تَا رَوْزَى قِيَامَهْ بَهْ شَهْرَتَى ئَهْ وَهْ كَهْ تَابِيعِي سَابِيقِينْ بَوْبِينْ لَهْ بَيْرَ وَ باوْهِرْ وَ كَرْدَهِوَهْ وَ ئَهْ خَلَاقَا، وَ ئَهْمَ شَهْرَتَهْ دِيَتَهْ جَنِيْ لَهْ وَانَهْ دَا كَهْ تَابِيعِي ئِيجَمَاعِي ئُومَمَهْ وَهْ يَا زَوْرَى ئَهْ وَانْ بَوْبِينْ لَهْ ئِيمَامَانِي مُوجَتَهْ هِيدِينْ وَ لَهْ ئُومَهْ رَايِ عَادِيلِينْ وَ عَولَهْ مَايِ عَامِيلِينْ وَ ئَهْ ولِيَا وَ پِياوْچاكَانْ هَهْ تَا رَوْزَى كَهْ دَنِيَا دَهْ وَامِي بَبِيْ.

﴿وَمَنْ حَوَّلَكُمْ مِنْ أَلْأَعْرَابِ مُتَفَقُونَ﴾

وهْ لَهْ وَانَهْ كَهْ وَانْ لَهْ دَهْ وَرِي ئَيَوهْ دَالْهَ عَارَهْ بَيِ دَهْ شَتَهْ كَيِ دَهْ وَرِي مَهْ دِينِهِي مَونَهْ وَوَهْ رِهْ كَوْهْ مَلِيْ لَهْ مُونَافَقَانْ بَهْ زَاهِيرِ مُوسَلِّمَانْ وَ لَهْ دَلَدا كَافِرَنْ كَهْ بَريَتِينْ لَهْ قَمَبِيلِهِي «جَهِينَة» وَ «مَزِينَة» وَ «اسْلَم» وَ «اسْجَع» وَ «غَفار».

﴿وَمَنْ أَهْلِ الْمَدِينَةَ مَرَدُوا عَلَى الْنِفَاقِ لَا تَعْلَمُهُنَّ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾

وهْ كَوَوْ چَزَنْ لَهْ دَهْ وَ بَهْرِي مَهْ دِينِهِدا مُونَافَقَهْ بَيِهِ لَهْ ئَهْ هَلى شَارِي مَهْ دِينِهِي شِيشْ هَمَروْهَنْ كَوْهْ مَلِيْ ئَهْ هَلى نِيفَاقَ كَهْ لَهْ سَهْرِ نِيفَاقَ دَامَهْ زَراونْ تَزَئِنْ وَ مُونَافَقَانِي ئَهْ هَلى مَهْ دِينِهِ نَانَاسِي بَهْ سَ ئِيمَهِ ئَهْ يَانِ نَاسِينْ؛ چَونَكِي زَوْرَ بَهْ حَيْلِهِ وَ وَرَدَهْ كَارِينْ لَهْ كَارِي خَرْيَانا.

﴿سَنَعْدِيهُمْ مَرَّتَيْنِ﴾

ئِيمَهِ دَوَوْ جَارِ سَزَايِ ئَهْ وَ مُونَافَقَانِي مَهْ دِينِهِ ئَهْ دَهِينْ: جَارِي بَهْ ئَابِرِ وَوَبرِدنْ، وَهْ كَوَوْ رِيَوَايَهِتْ كَراوهَهْ كَهْ حَمْزَرَهْتْ لَهْ سَهْرِ مِينَهِرِ يَهِ كَهْ نَاوِي بَرِدنْ وَ دَهْرِي كَرِدنْ بَوْ دَهْرِهِوهْ. وَهْ جَارِي لَهْ قَهْبَرَا لَهْ عَالَهِمِي بَهْ رَزَهْ خَجا.

﴿شَمَّ يَرُدُونَ إِلَى عَذَابِ عَظِيمٍ﴾

وهْ لَهْ پَاشِ هَاتِنِي رَوْزَى قِيَامَهْ ئَهْ كَيِيرِتِنهِوهْ بَوْ سَزَايِهِكِي گَهْ وَهِي نَاهِهِ مَوارِ.

﴿ وَآخَرُونَ أَعْرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَّا صَلَّى لَهُمْ وَآخَرَ سَيِّئَاتِهَا ﴾

وه له دواكه وتوان له غهزای تهبووكه کومهليکي تر که ثيقاريان کردوه به تاوانباري خويان له پاشكه وتنا و کرده ويه کي چاكيان تيکه ل کردووه له گه ل کرده ويه کي خراپدا، واته کرده وه پيشووه کانيان باش بوو وه کوو جيهد و حازربون بق واجباتي دين وه کرده وه دواييه کانيان خراب بوو وه کوو پاشكه وتن له غهزای تهبووك.

﴿ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ ۱۰۲

هيوايه خودا تهوبهيان لى قهبوول بكا؛ چونکه به راستي خودا تاوان به خش و ميهره بانه.

ئم ئايته نازل بوو له ئهبوولويا به و رهفيقه کانيا که ده کەس يا هەشت يا پىنج يا سى کەس بون کە نه رؤيىشتەن بق غهزای تهبووك، کاتى حەزرتە الله له تهبووك هاتھو و بق مەدینە رؤيىشتەن خزمەتى و پىيان له تاوانباري خويان نا. وه ئهبوولويا به کە ناوي «رفاعة» و کورپى «ابو المنذر» بوو له ئەھلى «صفة» بوو، خۆى بەستەو به کۆلە كەيىن له کۆلە کە کانى مزگەوتى حەزرتەو و سويندى خوارد ئېنى حەزرتە رىزگارى بكا لهو بەستەو، وە له کاتى پىويست و نۇيىزكردندا كچە كەي ئەھات گوريسيه کەي ئەکرده و، پاش ئەوه ئەيىستەو، جا کاتى ئايەتى قهبوولى تهوبهيان هاتە خوارد و، حەزرتە الله رؤيىشت خۆى گوريسيه کەي کرده و. وە لم بەستەوە دوازده رۆز مايه و.

وە جارييکى تريش پىش ئم رووداوه خۆى بەستەو و حەوت رۆز مايه و تا تهوبه کەي قهبوول بوو حەزرتە الله گوريسيه کەي کرده و.

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُرَكِّبُهُمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوةَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلَيْهِمْ ﴾ ۱۰۳

واته: ئهی پیغمه‌مری خوشویست و هر بگره له دارایی ئم له جهنگ پاشکه و توانه - ئبوبولوبابه و هاپریکانی - مالن به شیوه‌ی سهدهقه و که فارهت بُو ئم توانه‌یان که ئه و سهدهقه‌یه ته سلیم کرا توئه و کۆمەله‌یه پاک ئه که یتهوه بهو سهدهقه، واته ئه و سهدهقه‌یه ئبین به هۆی عه‌فوبونیان له توانه‌که‌یان و بهره‌که‌ت و زوربۇون بُو ماله‌که‌یان. وه دوعای خیریشیان بُو بکه؛ چونکى دوعای ختیری تو بُو ئهوان ئه‌بین به مايهی ئارام و هيمنى دلى ئهوان، وه خودای ته عالا بىسەرە بُو واتهی خەلک و زانایه به راز و نیازی دلىان.

ریوايەت کراوه حەزرت ﷺ سينه‌کی دارايی ئهوانه و هرگرت به خشىيە و به سەرفه قيرانا.

**﴿أَلَّا يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبِلُ التَّوْبَةَ عَنِ الْعِبَادِ، وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ
وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْتَّوَابُ الْرَّحِيمُ﴾ ١٠٤**

ئايا نازانن ئم خەلکه که خودای ته عالا تهوبه و پەشىمانى و هرئەگرى لە بەندە تهوبه کاره‌کانى وە سهدهقه و خىرات و دەستاۋىز و هرئەگرى لە خىرۇمەندان لە تولەى تاوانباريدا يا هەر بُو ئه جرى رۆزى قيامەت وە خودای ته عالا بە راستى تهوبه و هرگرە بە شیوه‌یه کى رەسا و مىھربانە بۇيان؟

﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسِيرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾
توئهی پیغمه‌مری خوشویست پیيان بلنى: چى ئه کەن بىكەن، ياخود کاري باش بىكەن و لەمەولا بە راستى خودا و پیغمه‌مری خودا و موسولمانە کان كردە وە ئىيە ئه بىيىن.

﴿وَسَرَدُونَ إِلَى عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَةِ فَيُنَتَّشِكُرُ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ١٠٥

و له داهاتووی نزیکدا ئیوه ئه گىپرىئنه و بۇ لای ئه و خودايىه كه زانايىه به پەنامەكى و ئاشكرايى كرده وە كان، جا خەبىردار تان ئەكا به تۆلەي ئەوهى كه ئیوه كردووتانە.

وَإِخْرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذَّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٦﴾

و چەن كەسانىتكى تر هەن لەوانە كە دواكە وتىن لە غەزايى تەبۈوك ئەوانە ئىشيان ماتىل كراوه بۇ حوكىمى خودا لە سەر ئىقىتىزايى حالى خۆيان: يا سزايان ئەدا ئەگەر دەۋام بىكەن لە سەر موخالەفە، وە يا تەوبەيانلى قەبۈول ئەكا مادام تەوبە بىكەن بە دل، وە خودايى تەعالا زانايىه بە حالىان و خاوهەن حىكىمەتە لە تۆلەي كرده وەدا.

ئەم كۆمەلە سى كەس بۇون مەرارەيى كورپى رەبىع و، كەعبى كورپى مالىك و، ھىلالى كورپى ئومەيىيە، پاش كەوتىن لە غەزايى تەبۈوك نەك لە بەر نىفاق بەلگۇو لە سەر قەزا و قەدەر و تەمەلى و بىن مۇبالاتى. كاتى حەزرەت ﷺ هاتەوە لەو غەزايىه ئەمرى كرد بە ئەسحابەكان قىسىيان لە گەلدا نەكەن و سەلاميانلى نەكەن، وە كاتى ئەوانىش ئەو ھەجر و تەركەيان لەوانە و بىنى پەشىمان بۇونۇوە لە كارى خۆيان و نىھەتى خۆيان ساغ كرده و بۇ خودا، جا خودا رەحمى پىن كردن وە ئايەتى نازىل كرد لە ھۆى عەفوی ئەوانە وە عەفو كران.

فەرمۇودەي خودا: **وَالَّذِينَ أَنْخَذُوا مَسْجِدًا**

ريوايەت كراوه: كاتى كە بەنى عەمرى كورپى عەوف مزگەوتى قوبىيان كرده وە هاتىن بۇ خزمەتى حەزرەت ﷺ و بىردىان بۇ مزگەوتە كە و نويىزى كردى لە مزگەوتە كەدا وە ئەم رووداوه بۇو بە ھۆى ئەو كە كۆمەلى بەنى غەنم بەنى عەوف ئەوانىش

له سه رونا فه سهی خزمه کانیان مزگه و تیکیان کرد همه، به لام نیه تیان له سه رئیسلام و
ئی خلاس نه بwoo، به لکوو مه قسه دیان زیانگه یاندن بwoo به دینی ئیسلام و هیزدان
به کوفر و چاوه پی نه بwoo عامیری راهیبی ناپاکیشیان ئه کرد که له شام بیته وه بیکن
به پیشه وای خویان، وه ئه بwoo عامیره وه ختنی خوی مه سیحی و راهیب بwoo وه
مه شهور بwoo له ناو خه لکا، کاتن حهزرهت ﴿لَهٰ﴾ هات بۆ مه دینه مونه و وه ره
دەستی کرد به موغانده له گه ل حهزره تا هەتا حهزرهت ﴿لَهٰ﴾ له جه نگی هەوازیندا
سەرکەوت ئیتر نه بwoo عامیری ناموبارەك جىنگەی به خوی نه گرت و چوو بۆ شام
پەناي برد به رۆمیه کان به ناوی يارمه تى خواستن بۆ ئایینی مه سیع ﴿لَهٰ﴾.

وە راي سپاردبwoo بۆ لای ئەم کۆمەلی بەنى غەنمی بەنى عەوفه کە پاش ماوهیئ
بە هیزه وه دیمەوە و بە رابەر کى ئەكەين له گه ل موحەممەدا و جىنگەی پى لیز ئەكەين،
کەچى بە مورادى نه گەيشت و له فيتنەي «قىنه سرپەن» دا بە بى كەس مەرد.
جا ئەم کۆمەلە ناپياوه هاتن بە شوين حهزره تا برووا نويز بکا له مزگه و تەكەيانا
وە کوو رویشت له مزگه و تى قوبادا نويزى کرد، وە حهزرهت ويستى برووا بۆ لایان،
جا ئەم ئایە تانە هاتنە خوارەوە و مەنعيان کرد و، خودا فەرمۇسى:

﴿وَالَّذِينَ أَخْذُوا مَسْجِدًا﴾

وە له مونافقه کانه ئەو كەسانە يىش کە مزگه و تیکیان کردو وە تەمە به ديمەن عىيادە تخانە
و له واقىعا کردو و يانە تەمە:

﴿صَرَارًا وَكُفُرًا وَتَقْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلٍ﴾

بۆ زياندان له موسولمانانى مزگه و تى «قوبا» و بۆ هیزدان به کوفر و بۆ چلوچۆيى و
جيابى خستن له ناو موسولمانانى ئەو شوينەدا بهم جۆرە بازيكىان بکەن به هاوېرى

خویان و بپون به گذی باقیه کانا، و له بر چاوه پریکردنی نهبو و عامیری راهیب ئه و نامه رده که چهن غه و غای کرد و چهن موعاره زه و موعانه دهی کرد و جهنگی کرد له گهل خودا و پیغمه برهی خودادا له پیش دروستکردنی ئه و مزگه و تهدا.

﴿وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشَهِدُ إِنَّهُمْ لَكَذِبُونَ ﴾ ۱۷

وه له گهل ئه همو نامه ردي و به دکاري يهدا سوييندي موئه که ده خون که: خواستمان له دروستکردنی ئه و مزگه و تهدا ههر ئه عمالی چاکه بوروه، و هکو و نويژکردن و قورثان خويتندن و زيکري خودا بوروه تيايا و خوداي ته عاليش شهادهت ئهدا: به راستي ئهوانه ههمو دروزن و مه به است ئهوانه نيه که داواي ئه کهن.

﴿لَا نَقْمَرِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدُ أُسَيْسَ عَلَى الْتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ ﴾

به قه تعی ئه پیغمه برهی خوش ويست له و مزگه و ته ئهوانه دا رامه و هسته بؤ نويژ يا قورثان خويتندن يا دهرس و ئاموزگاري موسولمانان، و به راستي ئه و مزگه و تهی که بیناکراوه له سه ره ته قوا و له خودا ترسان له ئه و هلى هاتستان بؤ ئه و عه رزه که مزگه و ته قوبایه، و کاتئ حمزه رت له سه فهري کوچدا گه يشته ئه وئي بناغه هی کرد و له پاشا لهم نزيکانه دا بهنى عه مری بهنى عهوف ته واویان کرد، ئه و شياوه بؤ ئه و که تر تيايا راهه ستی و نويژی تيدا بکهی بؤ خوداي ته عالا.

﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَنْظَهُمْ رُواً وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴾ ۱۸

له و مزگه و تهدا هه يه چهن پياوينکي موسولمانی ساغي و که حمز ئه کهن خویان پاک بکهنه وله گوناه و تاوانباري وله ره زائلی نهفس وله بین ده سنويژي و لهش پيسى، وه خودا پياوانى واي زور خوش ئه وئي، لييان رازى ئه بىن و نزيكيان ئه خاتمه وله خوی به ته و فيقدانيان بؤ ته زكيه هی نهفس و تاعه تکردنی مه قبول.

ریوایه‌ت کراوه: کاتنی ئەم ئایه‌تە هاتە خواره‌وە پیغەمبەر ﷺ رۆیشت له گەل کومەلنى له موھاجیرین و ئەنسار - خودایان لى رازى بىن - هەتا راوه‌ستا له دەرگای مزگەوتى قوبادا تەماشاي كرد گەلن له ئەنسار له ويا دانىشتوون، وە حەزرەت ﷺ فەرمۇوى: ئايا ئىيە خاوهن ئىمان؟ ئەوان بىن دەنگ بۇون، وە حەزرەت دووجارەي كرده‌وە، جا عومەر فەرمۇوى: بەلنى خاوهن ئىمان و مىش لە گەل ئەوانام. جا حەزرەت فەرمۇوى: ئايا رازىن بە قەزاي خودا؟ و تيان: بەلنى، فەرمۇوى: سەبرىش ئەكەن لەسەر بەلا؟ و تيان: بەلنى، فەرمۇوى: شوکرى خودايىش ئەكەن لەسەر نىعمەت و خۆشى؟ و تيان: بەلنى، جا فەرمۇوى: قەسم بە خوداي كەعبە ئىيە خاوهن ئىمان، دواي ئەوه دانىشت و فەرمۇوى: ئەى كۆمەلەي ئەنسار خودا مەدح و سەنای ئىيە كردووه، ئىيە چى نەكەن له کاتى تارەت گرتىن و دەسنویز؟ عەرزىيان كرد: ئىمە پاش دانىشتن لەسەر جىيگە قەزاي حاجەت بە سى بەرد خۆمان پاك ئەكەينەوه جا به شويىنى ئەو بەردانەدا بە ئاو خۆمان دائەشورىن و خۆمان پاك ئەكەينەوه، جا حەزرەت ﷺ ئەم ئایه‌تە خويىنده‌وە: «فِيهِ رِجَالٌ يَجْبُونَ أَنْ يَتَظَهَّرُوا...»

لەم بەيانەوه دەركەوت كە ئەو مزگەوتە مزگەوتى قوبا بۇوە، کاتنی حەزرەت لە سەفرى هيچىرەتدا لەۋىتىدا دابەزى بناغەي ئەو مزگەوتەي دانا و لەو ماوهدا كە لە قوبادا بۇو نويىزى تىا كرد، لە رۆزى دووشەممەوە تا رۆزى جومعە و جومعەي تىدا كرد و لە پاشان بەنۇو عەوف تەواويان كرد و حەزرەت ﷺ رۆیشت نويىزى تىدا كرد، وە بازى فەرمۇويانە: مەبەست لە: «لِسَجْدَ أَسْسٍ عَلَى التَّقْوَىٰ» مزگەوتى مەدىنه‌يى مونەوەره‌يە بەلام ئەم بىرە له گەل ئەم رووداوه‌دا رىلەك ناكەۋى.

جا حەزرەت ﷺ مالىكى كورپى «دختم» و مەعنى كورپى عەدى و عامىرى كورپى «السكن» و وەحشى بانگ كرد و فەرمۇوى: بىرۇن بۇ لاي ئەو مزگەوتە كە

ئەھلەكەي سىتمكارە و نابارن بىر و خىتنى و بىسووتىن ئەوانىش رۇيىشتەن و تۈرانان
كىد و سووتاندىان و شويىنەكىيان كىد بە شويىنى خەوش و خال و پىسايىنى ناواچەكە.

﴿أَفَمَنْ أَسَسَ بُنِيَّكَنَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنْ أَنَّ اللَّهَ وَرِضْوَانٌ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَسَ بُنِيَّكَنَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارِ فَأَنْهَارٍ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهِدِي الْقَوْمَ الظَّلِيمِينَ ﴾

نایا كەسى بناغەي دىنى خۆى دامەز راندىبى لەسەر تەقوا و ترس لە خوداي تەعالا
وەكىو يەكىن وايد كە بىنايى خۆى دانابىن لەسەر قەراخى كەناوىتكى و ئاپلىكى
درېيىتى و نزىك بىن لەوهە بىر و خىن و فيعلەن ئەو بىنايى بىر و خىن و بەو كەسەوە
بىر ناو ئاگىرى دۆزەخ؟ وە وەلامى ئەم پېسىيارە ئىستىنكارىيە ئەمەيە ئەلىتىن: حاشا
ئەم دوو كەسە خاونىن بىنايى وەكىو يەك نىن.

ئەويان بىناكەي وادامەزراوە ھەرگىز نار و خىن تا دنيا ماوە

ئەمييان بە باينى زوو بەرباد ئەبىن شويىنى نامىنى بە رووى دنياوا

لەم ئايەتە پېرۇزەدا خوداي تەعالا بە شىتوھى تەمسىل تەشىيەھى ھەيئەتى ئەھلى
ئىمان و ئىخلاص و موجاهيدانى «في سبيل الله»ى كردووە بە ھەيئەتى پىاۋى و
بىنايىن بە مادەي ئەستور و ياساي مىعماრى ھۆشىyar دروست كرابىن لەسەر شويىتىكى
ساغى سەختى پايەدار. وە تەشىيەھى ھەيئەتى ئىنسانى موناقى دوودل و دوورپۇرى
بىن ئىمان و خۆنە گىرتوو لە كاتى نەهاتىدا و ناسوپاس و لە كاتى هاتىدا بە ھەيئەتى
كەسى بىنابىن بىكەتەوە لەسەر قەراخى كەناوىتكى رووخەكى ئاودامالىيۇ كە خەرىك
بىن لە خۆيەوە ھەرەس بىا و بىر و خىن بە رووى چەمە كەدەچ جاي ئەوە كە بۇوەلەر زەيىن
لىنى بىدا.

وه سیری راستی ئهم ته مسیله ئوه و یه که بشی یه کم به دل دامه زراو و خاوه ن
ئیمان و جینگه میهه بانی خودان، و بهشی دووه ناپیاو و دانه مه زراو و ستہ مکارن
و خودایش هرگیز ستہ مکار شاره زا ناکا بز مه بستی باش و ئهنجامی پیروز هتا
هه تایه، بزیه خودای ته عالا ئه فرمومت:

﴿ لَيَرَأُلْبُيَّنُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِبَّةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقْطَعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلَيْهِ حَكِيمٌ ﴾ ۱۱۰

واته به دهوا مه بینای مزگه و ته در قینه که ئهوان دروستیان کرد هر گری و
ژانه له دلیانا مه گهر دله کانیان پارچه پارچه بکری و خاوه نه کانیان بمن، وه خودای
ته عالا زانایه به هه موو راز و نیازی و خاوه نه حیکمه ته له هه موو کاریکدا.

فه رموده خودا: ﴿إِنَّ اللَّهَ أَشَرُّ...﴾ الآية.

ریوایهت کراوه له موحده مه دی کورپی که عبی قهره زییه وه، ئه لئی: کاتنی که ئه نسارة
مهدینه بیه کان له شه وی عه قبه هی دووه هما به یعه تیان به حه زرهت کرد که ئه وانیش
حه فتا پیاو بون له گه ل دوو ژنا عه بدوللای کورپی ره واحه و تی: یا رسه رسول لله
چی برپیار ئه دهی بز خودا له سه رمان؟ فه رمومی: برپیاری ئه وه ئه دهه عباده تی بز
بکهن و ها و پی بز قه رار نه دهن. عه رزی کرد: ئه چی بز خوت برپیار ئه دهی؟
فه رمومی: ئه وه برپیار ئه دهه که معنی ئه و زیانانه لئی بکهن که له خوتانی معن
نه کهن. و تی: ئه گهر ئه مانه مان کرد ده سکه و تیان چی ئه بین؟ فه رمومی: ده سکه و تی
ئیوه به هه شته. ئه وانیش و تیان: به خودا مامه له یه کی به سوود و پیروزه و قهت لئی
په شیمان نایینه وه. جا ئه مه ئایه ته هاته خواره وه.

به گویزه‌ی ئه م ریوایه‌تە ثبىن ئه م ئایه‌تە مەكکي بىن. وە بازى فەرمۇۋانە: خودا كە باسى حالى موناقىھە كان و زەعېفە كانى كرد باسى موسولمانە دين دامەزراوه كان ئەكا و جىيەدە كە يان وە كۇو موعامەلە وايە و قازانچە كە يان رەزاي خودا و بەھەشتى نەبراوه يە. جا ئەفەرمۇيت:

﴿إِنَّ اللَّهَ أَشَرَّى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ يَا بَلْ لَهُمْ
الْجَنَّةَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ
حَقًّا فِي التَّورَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَ بِعَهْدِهِ
مِنْ اللَّهِ فَاسْتَبِشُوا بِيَعْكُمُ الَّذِي بَأَيْعَثْتُمْ يَدَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوزُ
الْعَظِيمُ ﴿١١﴾

واته: خوداي تەعالا كېرىۋىتى لە خاوهەن ئىمانە كان گيانيان و داراييان بە مامەلەي سەلمەم كە لە كاتى تايىهتى ديارىكراوا بەھەشتى بەرزى بەرىزيان بىن بدا. وە تەسلىمي «رأس المآل»ى نەختى موسولمانە كان بە خوداي تەعالا بەوهەيە كە لە رىگە خودادا جىھاد بىكەن وە كافره كان بىكۈژن و كافره كان بىانكۈژن، وە هەركەسىن لەوان ئە و پەيمان و بىريارى تەسلىمي «رأس المآل»ە بە جى بىننى با خۆش مۇژدە بن بەو مامەلەيە كە كردوۋيانە و ئەنجامى ئەم مامەلە گەيشتنە بە بەھەشتى جاویدانى و رەزامەندى خوداي سەمیع و عەلیم. وە ئەم مامەلەيە بېرىاردراوه لە كىتىبى عوھۇودى قەدىمەدا وە كۇو تەورات و ئىنجىل و قورئانى پىرۇز. وە خاوهەن كار خودايى كە فەرمانى لە هەموو شويىتكىدا رەوايە.

جا خوداي تەعالا بىز بەيانى نىشانەي ئەو موسولمانانە كە ئەو مامەلە يان لە گەل خودادا كردووه فەرمۇوى:

﴿الْكَٰبِرُ﴾

ئو کسانه که پهشیمان بونه‌تهوه له کوفر و تاوانباری.

﴿الْعَدِيْدُونَ﴾

ئوانه که عیاده‌تی خودا نه‌کەن به ئىخلاص.

﴿الْحَمِدُونَ﴾

سوپاسی نیعمه‌تی خودا نه‌کەن.

﴿السَّتِيْحُونَ﴾

ئوانه که بەرۋۇون، وە يائوانەن کە ئەرۇن بە بىابان و ساراي دوورا بۇ غەزاكىدن
لەگەل كافرانا، وە يابۇ وەرگىرنى دەرسى عولۇومى دىنىيە.

﴿الرَّكِعُونَ السَّاجِدُونَ﴾

ئوانه کە بە دامەزدانى دل و لەشهوھ لە نويىزەكانا روکووع و سەجدە ئەبەن.

﴿الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾

ئوانەن کە ئەمر ئەکەن بە هەر شتى ناسراو و قەبۇول كراو بىن لە دينا لە واجبات
و موسىھەبیات و نەھى ئەکەن لە هەرچى نەناسراو بىن لە دینالە حەرام و مەكرۇوه.

﴿وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾

وە حودوودى خودا ئەپارىزىن و ياساي دين رائەگىرن بە نەفس و مال و بە هەمۇو
وەسىلەيە كى شەرعى.

بىانى! هەلئەگرى مەبەست لە حودوود حەدى قەتل و زىنا و دزى و بولھان و
شەرباخواردن بىن، واتە سەعى ئەکەن بۇ بەجى ھېتانايان لەسەر موسىھەق. وە هەلئەگرى
مەبەست لە حودوود ھەمۇو ئەحكامى دين بىن.

وَبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ

وہ موژدہ بده بھو موسولمانانہ کہ ؎م سیفہ ته بہر زانہ یان بین بھو بھو شت.

فہرموددہ خودا : ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ...﴾ الآیة.

ریوایت کراوه لہ سہ عیدی کورپی موسہ یہ بدوہ ؎ویش لہ باوکیہ و ؎لی: کاتنی ؎ببو وتالیب لہ مردن نزیک بووہ وہ حمزہ رت ﷺ رؤیشته لای فرمومی: «قل لا إله إلا الله أ الحاج لك بها عند الله» وہ لہو کاتھدا ؎بوجہ هل و عہ بدوللای کورپی ؎ببو وئومہ یہ لہ لای حاضر بوون و پیشان ووت: نایا لانہ دھی لہ دینی باوک و باپیری خوٹ؟ وہ گھلی قسہ یان لہ گھلا کرد هتا ثا خر قسہ ؎وہ بوو وتنی «أنا على ملة عبد المطلب». جا حمزہ رت ﷺ فرمومی: «لأستغفرن لك ما لم أنه عنك». جا ؎م نایا ته هاتھ خوارو وہ وہ ؎م باسہ دھلیلہ لہ سر ؎وہ کہ ؎م نایا ته یش مہ ککی بیں و خودا دھربارہی ؎ببو وتالیب نازلی کرد: «إنك لا تهدى من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء». ^۱ وہ ریوایت کراوه لہ علییہ وہ ﷺ ؎لی: ئی خباری حمزہ تم ﷺ کرد بہ مردنی ؎ببو وتالیب، جا حمزہ رت ﷺ فرمومی: بیشورہ و کھفنی بکھ و دای بپوشہ خودا لیئی خوش بیں. ؎ویش ؎وانہی جی بھجی کرد، وہ حمزہ رت ﷺ چن رؤڑی نیستیغفاری بتو کرد و لہ مال دھرنہ چوو هتا ؎م نایا ته نازل بوو فرمومی:

﴿مَا كَانَ لِلَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَئِنَّى قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾

رهوا نهبووه و نیبه بُو پیغه‌مبهر و بُو ئه و کهسانه که ئیمانیان هیتاوه و لهسەر یاسای دین ئەرپون، ئەمە کە داوای لى خوشبوون بکەن له خودای تەعالا بُو کافره موشرييکە کان ھەرچەن لهوانه بن کە خاوهن پەيوەندى خزمایه‌تى و نزىكى رشتهن مادام دەركەوت بۆيان ئەو کافرانه له ئەھلى دۆزەخن.

کەوابىن دروست نېيە ئىنسان دوعا بکا بُو کەسى لهسەر كوفر مردىن، وە بُو زيندوبيىن کە مەعلۇوم بىن لهسەر كوفر ئەبرىتەوە، وە كوو ئىليلىس و ئەو کافرانه خودا ئىخبارى كردووين کە بە كافرى ئەمرن، وە كوو خودا فەرمۇوى بە حەزرەتى نووح:
 ﴿إِنَّهُ لَنْ يَؤْمِنَ مَنْ قَوْمَكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ﴾^۱ و فەرمۇوى بە حەزرەتى موحەممەد ﷺ:
 ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يَؤْمِنُونَ﴾^۲ بەلام دروسته دوعا بکەي بە هيديايت بُو کافرى زيندوو مادام مەعلۇوم نەبىن کە بە كافرى نەمرى.

**﴿وَمَا كَانَ أَسْتَغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لَأَيْهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا
إِيَّاهُ فَلَمَّا نَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَذُولٌ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّلُ حَلِيمٌ﴾**
 ۱۴
 وە ئەو داواي عەفوو چاپۇشى لە تاوانه کە حەزرەتى ئىبراھىم ئىليلە كردى بُو «ئازەر»ى باوکى، نەبوو ئىليلە لهسەر وەفا بە وەعدەيىن کە دابۇوي پىنى وە كوو خوداي تەعالا گىتىراویه تەوە بە جوملهى ﴿سأستغفر لك ربى﴾^۳ وە لە پىش ئەۋەيشا بۇوه کە بُو ئىبراھىم دەركەمە ئەنزاھى باوکى بە كافرى نەمرى، كاتىك کە بۇي دەركەوت ئازەر كافرىيکى ئەنجام شەرە، حەزرەتى ئىبراھىم يەخەى لىن ھەلتە كاند و ئىعلانى

۱. هود؛ ۳۶

۲. البقرة؛ ۶

۳. مريم؛ ۴۷

دۇوركەوتنوھى لى كىد؛ چونكى شىراھىم ئىنسانىكى زور دىل نەرم و مىھەبان و خاوهن حىلىم و حەوسەلە يە.

﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضْلِلَ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَنَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقَوْنَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ ۱۱۵

وە ئەو كەسانە لە پېش ئىعلانى ئەم ئايەتەدا دوعاى خىريان كردووھ بۇ باوک و دايىك و خزمانيان لە كافران ئەوھ بە دوعا و داواى لى خۆشبوونە گوناھبار نەبوون؛ چونكى نەيانزانىيە حەرامە، وە خوداي تەعالا لهوانە نىيە كە نىسبەتى گومراھى و خەتابارى بىدا لە قەومى پاش ئەوھ كە هيدىايەتى دان بۇ دينى ئىسلام و موسولمان بۇون ھەتا بەيان ئەكابۇيان لە چى خۆيان بىارىزىن، واتە چى حەرامە و چى حەلالە، جالە پاش بەيانە كە ھەركەسىن لە ياساى بەيانى خودا دەربچى ئەوھ بە گومرا ئەناسرى. بە كورتى: ئەو موسولمانانە كە لە پېش ئەم بەياندا داواى لى خۆشبوونيان بۇ مردووھ كافراكانيان كردووھ تاوانبار نەبوون و بە گومرا ناناسرىن؛ چونكە [بە راستى خودا] بە ھەموو شتى ئەزانى، بەلام عىيادى خودا ھەموو شتى نازانن پىويستيان بە حالىكىرن ھەيە.

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَحِيِّ وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُورٍ إِنَّ اللَّهَ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٌ ﴾ ۱۱۶

نەي نادەمېزاد بە راستى ھەر بۇ خوداي تەعالايدى سەردارىي ھەموو كائىناتى بەرز و نزم، ئەوھ زىندۇر ئەكتەوھ و ئەمرىنى و ئىيە بىتجىگە لە خودا گەورە و يارمەتىدەرتان نىيە. كە واپى پىويستە بە دىل و گىان ئامادە بن بۇ فەرمانى پەروەردگارى خۆتان و ئىتاعەتى بىكەن.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى الَّتِي وَأَلْمَهَا جِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ
أَتَبْعَوْهُ فِي سَاعَةٍ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَرِيقُ قُلُوبُ فَرِيقٍ
مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

موفق سیره کان لهم ئایه تهدا دوو شتیان فه رمووه:

یه کهم: ئم ئایه ته هاتووهه خواره وه بو ره زامه ندی و به یانی لوتھ و مه حه ببه تی خودا دهربارهی حمزه رت ﷺ و کومه لی موهاجیرین و ئه نسار له بھر ئه و ئیه تیمامه نیشانیان دا به جیهاد و سه فه ری ته بھوک لھو کاتھدا که عالھ ماندوو بھو لھ جهنگردن. واتھ: خودای ته عالا به راستی گھرایه وه به رژاندنی بارانی ئیحسان و میهربانی به سهر پیغەمبەر ﷺ و به سهر ئه سحابه موهاجیره کانا و به سهر ئه سحابه ئه نساره کانا ئه وانه که تابیعی حمزه رت بھون و لھو کاتی بین ئاسایشیمه دا و لھو ساتی ناوه ختییه دا پاش ئه وھ که نزیک بھو دلی تاقمنی لھوان لا بد ا له ریگھی پهیره وی، وھ پاش ئه وھ هم رژاندنی بارانی ره حمھتی خوی دووباره کرده وھ بق سه ریان لھ سهر ئه وھ ئیقدامه که سوپای بین دھستی بین نان و ئاوی بین چمک و سوپای دهوره دراوه به مونافق و نامه رد لھ دوئمن نه ترسان وھ وینه فیدایی ئه و سارا و بیابانه گھرمھ بین ئاوه یان گرتھ بھر بق ئیتاعھی فه رمانی خودا و بھر زکر دنه وھی کھلیمھی ته وحید. ئیتر ئم زاتانه علاقه یان نه ما به تاوانباری و عیتابی باری ته عالا وھ ئه وندھ لھ حوزه ووری خودادا خویان پیش خست.

دووھم: بازی فه رموویانه: ئم ئایه ته لھ سهر یاسای ئایه تی [۲] سووره تی «فه تھ» که خودا فه رموویه تی: *لیغفر لک اللہ ما تقدم من ذنبك و ما تأخر* واتھ لھ سهر ئم رووداوی ته بھوک لھو کاتھ نه هاتھدا گھلی لھ ئه سحابه کان: موهاجیر و ئه نسار

دلىان كەمۇتە پەريشانىيە وە لە سەر ياساى ئادەم مىزاد و نزىك بۇو كە بازىكىيان بە جارى دلىان لابدا لە بە جى هىتىنلى ئەو جىيەدە گەورە لەو كاتەدا، بەلام لە بەر ئەوە كە هېزى ئىمامى دامەزراو ھىرىشى هىتىنلە سەر يان تەوە كول بە خودا دلى پېركىدىن لە روونا كى و روويان كردى فىداكارى و رؤىيىشتەن بۇ ئەو جىيەدە موقەدەسە. خوداي تەعالا لە بارەي ئەو وردە خەيالات تەوە ئەوانى عەفو كردى، ئەو دەرەجە بەر زە كە بېپار دراوه بۇ پېغەمبەر ﷺ وە بۇ يارانى بە تەواوى ھەممۇى لە لايدەنى خوداوه جىن بە جى كرا. وە ھەر وە كوو خودا تەوبە قەبۇول كرد و رەحىمەتى رىاند بە سەر ئەوانا ھەروا تەوبە قەبۇول كرد و رەحىمەتى رىاند بە سەر ئەو سى كە سە موسۇلمانە پاشكە و تووەدا وە كوو ئەفەرمۇيت:

﴿وَعَلَى الْقَلْثَةِ الَّذِيَ خُلِقُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ إِمَارَجَبَتْ
وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَلَّمُوا أَنَّ لَآمْلَجَ كَمِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُرَّتَابَ
عَلَيْهِمْ لِيَسْتُوئُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوَابُ الْرَّحِيمُ﴾ ۱۱۸

واتە تەوبە داباراند بە سەر ئەو سى كە سەدا كە پاش خران بە ئارەزووی نەفس هەتا وايانلى ھات كە ئەم عەرزەيان لە سەر تەنگ بۇو بەو ھەمۇو گوشادىيە وە كە ھەيەتى وە نەفسى خۆيان لە سەر تەنگ بۇو (واتە گىانيانلى بۇو بە بار)، وە باوەرى راستيان ھاتە سەر ئەو كە پەنا نىيە لە قارى خوداي تەعالا بە راڭىدىن نەبىن بۇ لای خودا خۆى؛ جا خودا لە سەر عىنابىتى مىھەربانانە خۆى ئىلھامى كردى كە دەرگاي عەفو لە سەر پىشىتە بىتە وە تەوبە بىكەن، وە ئەوانىش بەو فەيىزە قودسىيە وە روويان كردى قاپى كەرەمى خودا و تەوبەيان كرد لەو تاوانانە كە بە سەر يانانە تابۇو، بە راستى خوداي تەعالا تەوبە قەبۇول كەرە بۇ داواى عەفو كەرەن و مىھەربانە بۇ ئەوانە پەنای

پى ئەھىتىن.

ئیمامی بوخاری ریوایه‌تی کرد و له که عبی کورپی مالیکه‌وه فرموده:
پاش نه که وتم له هیچ غهزایه کدا له حمزه‌رته له غهزای «بهدر» دا نه‌بی، هتا
کاتی غهزای ته‌بوبوک که ئاخیر غهزاین بولو حمزه‌رته به‌جیئی هینا و بانگه‌وازی کرد
به ناو خه‌لکدا بولو بارکردن و سوار بولون بولو ته‌بوبوک، وه حیکایه‌تله که‌ی به ته‌واوی
گیزایه‌وه وه له پاشان خودا ته‌بیه‌ی ئیمه‌ی نازل کرد به ئایاتی: «لقد تاب الله على
النبي...» تا ئاخیر دوو ئایه‌ت هه‌تا: «إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ» فرموده: ئایه‌تی.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَتَقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (۱۱۹)

هر له ئیمه‌دا نازل بولو واته: ئهی که‌ساننی ئیماننان هیناوه به دینی ئیسلام له
خودا بترسن بولو ئه‌دای هه‌مو واجباتی و ته‌رکی هه‌مو و حه‌رامن بکمن و له‌گه‌ل
راستانا بن.

وہ بسہرهاتی که عبی کورپی مالیک، وہ کوو بوخاری و موسیلم ریوایه‌تیان کرد و له
نه‌مه‌یه:

که عب ئه‌لی: من قفت له و کاته به‌هیزتر و به دهسته‌لآخر نه‌بوم که له غهزای
ته‌بوبوک دواکه‌وت، وام بولو رئه که‌وت هه‌رچه‌ند خۆم ئه‌هاورده سه‌ر ئاماذه‌بوبون بولو
ئه‌و سه‌فرهه بۆم رئه که‌وت، به‌لام له دلی خۆما ئه‌موت: قهی ناكا هه‌ر سه‌عاتی
ئاره‌زووم کرد رئه که‌وم، هه‌تا حمزه‌رته ریکه‌وت و له مه‌دینه دوورکه‌وته‌وه،
ئه‌مجار قه‌سلدم کرد سواربیم و برۆم به شوینیا و بۆم رئه که‌وت، پاش ئه‌وه هه‌رچه‌ن
له مالی خۆم ئه‌هاتمه ده‌ره‌وه له مونافق و دوورپوو به‌ولاؤه که‌سم نه‌ده‌بینی، وه من
بهم و زعه زور په‌ریشان ئه‌بوم که بۆچی وام به خۆم کرد. وله‌حالله به و جوزه
مامه‌وه هه‌تا بیستم وا حمزه‌رته له‌گه‌ل سوبای خویا هاته‌وه.

که حمزه‌ت گه‌یشته بهره‌وه قه‌رام دا که برقم به راستی قسه‌ی له‌گه‌لدا بکهم، وه فیعله‌ن رویشتم بخزمه‌تی و دانیشتم و سلامم لئ کرد، وه کوو ئینسانیکی عاجز زهرده‌خنه‌یه کی کرد و فرموموی: بچی پاش‌که‌وتی له سه‌فره‌که‌ت تو ئه‌سبابت ئاما‌ده بعون؟ منیش عه‌رم کرد: ئه‌گه‌ر له خزمه‌تی تؤدا نه‌بومایه به عوزر و به‌هانه و به درق خوم رزگار ئه‌کرد، به‌لام به خودا! له‌گه‌لتا درق ناکه‌م: من هه‌موو ئه‌سباییکم ئاما‌ده بwoo، هیچ عوزرم نه‌بwoo، به‌لام موقعه‌ده رواهات که به‌شم لم سه‌فره‌دا نه‌بwoo! حمزه‌ت ^{ئەنگىزىھە} فرموموی: ئەمه راست ئەکا، دەی هه‌سته برق هەتا بزانین خودا چی ئەفه‌رمویت؟

جا له مەجلیسەکه هه‌ستام و کۆمەلئی له «بني سلمة» کەوتنه شوینم لۆمەيان ئەکردم که بچی عوزرت نه‌هاورده‌وه؟ منیش پیم وتن: ئایا کەسی تر هەیه وه کوو من به راستی قسه‌یان کردبئ لە خزمه‌تی حمزه‌ت؟ و تیان: بەلئی «مەرارەی کورى رەبیع» و «ھیلالی کورى ئومەییه» کە ئەوانیش موسولمانی ساغ و حازرى غەزاي بەدر بwoo بwoo.

جا حمزه‌ت ئەسحابه‌کانی مەنۇ کرد له‌وه قسه بکەن له‌گه‌ل ئەم سى كەسەدا، وە خەلکى هه‌موو تۈركىيان کردىن بە جۆرى دنیامان لئ تارىك و تەنگ بwoo، به‌لام من بخ هه‌موو نويژى ئەرپیشتم لە مزگەوتا نويژم ئەکرد و بە بازارا ئەگەرپام، به‌لام كەس قسه‌ی له‌گه‌لدا نەدەکردم و ئەرپیشتم بخ مەجلیسی حمزه‌ت ^{ئەنگىزىھە} و سلامم ئەکرد، به‌لام له دلى خۇما ئەمۇت: جوابى سەلامەکەمى داوه‌تەوه يا نە؟

وە جار بە جار لە نزىكى حمزه‌تا نويژم ئەکرد كاتنى رووم ئەکرده سوجىدە گاكەم ئەو بە لاچاو بۆی ئەپوانىم وە كاتنى من بە لاچاو بخ ئەم ئەپوانى ئەو ئىتىر ئىعرازى لى ئەنام و لەسەر ئەم حالە بە دلتەنگى و زویرىيەوه دەۋامم كرد.

رۆژی لە رۆزان لە بازارا ئەسوورپامەوە تەماشا ئەکەم کابرايىن لە عەرەبى «انباط» نزىكى شام پرسىيارى من ئەكا هەتا دۆزىميمەوە، هات نامەيەكى پىدام، بۆم ھاتبۇو لە لاي پاشاي غەسانەوە، كە تەماشام كرد تىايا نۇوسراؤە: بىستۇرمانە موحەممەد لە تو عاجزە و تو پياونىكى خاوهەن قەدرى لە لاي ئىتمە، هەتا زۇوتە بىن بىز لامان ئىتمە موساعىدەت ئەكەين.

منىش وتم موبارەك نەبى! ئەمە يىش بەلا و مىحنەتىكى ترە. هاتمەوە مالەوە نامە كەم خىستە ناو تەنور و سووتانم.

ئەم وەزعە دەوامى كرد هەتا چىل رۆژى بەسەرا چوو، جا تەماشام كرد يەكى لە لايەنى حەزرەتەوە هات وتى پىيم: پىغەمبەر ئەمرت بىن ئەكا كە لە ژەنكەت دوور كەويىتەوە، وە منىش ژەنكەم نارددەوە بۇ مالى باوکى هەتا دە رۆز بەسەر چىل رۆزەكەدا چوو، لە پاش نويىزى سېبەينى لەسەر بانى دانىشتبووم زىكىرى خودام ئەكەد بە دلتەنگىيەوە، دەنگى شەخسىيەك بىست بانگى ئەكەد: ئەى كەعبى كورپى مالىك مۇزىدەتلى بىن! جا سوجىدە سوپاسى خودام بىردى و حالى بىووم كە خودا مىھەر بانى كەدووە، وە حەزرەت ﷺ لەپاش نويىزى بەيانى ئەو رۆزە ئىعلانى ئەوهى كەدووە كە خودا تەوبەي ئىتمەي قەبۈول كەدووە (واتە هەر سى كەسە كەمان).

جا خەلگى ئەھاتن مۇزىدەيان بىن ئەداین، وە كاتى ئەو كەسە كە مۇزىدەي ھيتنا هات پىيم گەيشت بەرگەكەي خۆم داكەند و لە مۇزىدەدا پىيم دا و بەرگىيەك خواست كەدمە بەرم و رۆيىشم بۇ خزمەتى حەزرەت ﷺ و رەفيقان كۆمەل كۆمەل پىيم ئەگەيىشتن و موبارەكبايانلى ئەكەدم، وە چۈوەمە مزگەوت و حەزرەت دانىشتبوو و خەلگ لە دەوريما بۇون و تەلحەي كورپى «عَبِيدُ اللَّهِ» بەپەلە هات بۇ لام و تەعوقەي لەگەل كەدم، لەو زىاتر لە مۇھاجىرەكان كەس ھەلنسا و ئەم مەحەبەتەي تەلحە فەرامۆش ناكەم.

جا کاتن سلامم کرد له حمزه‌ت حَمْزَةٌ رووی موباره کی له جوانیدا بهرقی ئهدا و فه‌رمووی: موژده بین له توئیمرو باشتر رۆژیکه له ژیانی تۆدا که به‌سەر تۆدا هاتووه! منیش عەرزم کرد: له لایه‌نى تۆوه ياله لایه‌نى خوداوه؟ فه‌رمووی: له لایه‌نى خوداوه. جا عەزرم کرد: ئەی پیغەمبەرى خودا له تهواوکردنی ته‌وبه‌کەمە کە له هەموو دارایى خۆم دەسبەردار بىم بۆ موسولمانان! فه‌رمووی: نه، بازى له مالەکەت بىلەرەوە بۆ خۆت باشترە. منیش وتم: ئەی پیغەمبەرى خوا راستى منى نەجات دا وە له تهواوى ته‌وبه‌کەمە هەتا ماوم بە راستى قىسە بکەم. جا ئەم ئايەتانە ھاتبۇونە خوارەوە. #لقد تاب اللہ علی النبی ... الائیات #هەتا: #وکونوا مع الصادقین #مەعنای وايە ئىنسان گيرۆدەی ھەر شتى بین ھەر بە رووی راستى بدوي خودا رزگارى ئەکات.

ناوچاوى راستان نوورى خودا يە بۆ شەوى تارىك ويئەنە چرايە
راستى لە دلّدا دارى بە بەشەرە
بەشەرەكەن واتەنە راستى بەشەرە
يائى قىسە راست لە دلى راسە
راست گەيىشت بە راست «نور علی نور»
ھەر لە بەر راستى مەردى روشن دل
*فَنَجِنَاهُ مِنَ الْفَمِ * بىين
جا دەخىلتان بىم ھەتاکوو ماون
ئاياتى قورئان بخوتىن بە حەق
راستى بە حەدىس رىيگەن بەھەشتە
مايەن ئىعتىبار بانگى عالەمە
دېن: نەسيحەتە و راستىيە و ئىخلاص
يە كەم ناس بلىنى (رسول اللە) يە
سييەم بۆ گشتى، بەلام بزانە

www.iqra.ahlamontada.com

خزمه‌تی ئەوه فەردی موتله‌قە	ئەوهی خزمه‌تی خزمه‌تی حەقە
خزمه‌تی بىكە وا شىاوه بىۆى	ئەمچار ھەركەسى بە ميزانى خۆى
خزمەت كلىلە بۇ قاپى رەحمەت	زىين بۇ راستىيە و راستى بۇ خزمەت
راستى ئەساسە بۇ بەرزى ئىنسان	ئەمە يە دەرسى تەفسىرى قورئان

﴿مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلُهُمْ مِّنَ الْأَغْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْجِعُوا بِأَنفُسِهِمْ عَنْ تَقْسِيمِهِ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَلَماً وَلَا نَصَبُ وَلَا مُخْمَصَةً فِي سَيِّلِ اللَّهِ وَلَا يَطْعُونَ مَوْطَنًا يَغْيِطُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَذَّوْنَيْلًا إِلَّا كُثُبَ لَهُمْ بِهِ، عَمَلٌ صَنَلِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُخْسِنِينَ﴾

جا پاش باسی دواکه و توان خودا عیتاب له دواکه و توان نه گرئ و تدرجیبی موسولمانان
نه کا که له مهولا حاضر و ئاماده بن بؤ نئوه له گهـل حەزرهـتاـنـهـنـهـمـوـ جـهـنـگـيـكـداـ
و له هـمـوـ سـهـفـهـرـ وـ هـاتـ وـ نـهـهـاتـيـكـداـ، وـ نـهـهـفـهـرـمـوـيـتـ: رـهـواـ وـ شـايـسـتـهـ نـهـبـوـ بـؤـ
نهـهـلـىـ شـارـىـ مـهـدـيـنـهـ وـ بـؤـ نـهـ وـ كـهـسـانـهـ وـانـ بـهـ دـهـورـىـ نـهـوانـاـ لـهـ نـهـعـرـابـ كـهـ پـاشـ
بـكـهـونـ لـهـ هـاـوـپـيـيـ حـەـزـرـهـتـيـ مـوـحـمـمـدـ ﷺ وـ رـهـواـ نـهـبـوـ بـؤـيـانـ كـهـ نـيـعـازـ بـتـيـنـ
وـ لـابـدـهـنـ لـهـ هـاـوـپـيـيـ پـيـغـمـبـرـ ﷺ بـهـ هـۆـىـ خـۆـشـهـوـيـسـتـيـ نـهـفـسـيـ خـۆـيـانـهـوـ وـهـ
لـهـ پـايـهـ گـهـورـهـ وـ لـهـ نـهـجـرـهـ زـيـادـهـ وـ لـهـ شـهـرـافـهـتـهـ خـۆـيـانـ نـاـئـمـيـدـ وـ بـئـيـشـ بـكـهـنـ؛
چـونـکـيـ هـرـكـهـسـ لـهـ گـهـلـ نـهـواـ بـئـنـ توـوـشـىـ هـېـچـ توـوـنـتـيـ يـاـ بـرـسـيـتـيـ يـاـ مـانـدـوـتـيـ نـاـبـنـ
لـهـ رـيـگـهـ خـودـادـاـ وـ هـنـگـاـوـ نـاـئـيـنـ بـهـسـهـرـ جـيـگـهـ هـنـگـاـوـيـكـيـ وـادـاـ كـهـ كـافـرـهـ كـانـ بـخـاتـهـ
قارـهـوـهـ، وـ لـهـ دـوـرـمـنـهـ كـانـهـوـ گـيـرـۆـدـهـيـ كـارـهـسـاتـيـكـيـ نـاـبـارـ نـاـبـنـ وـهـكـوـ كـوشـتنـ يـاـ بـهـ
دـيـلـ چـوـونـ يـاـ مـالـ بـهـ تـالـانـ روـيـشـتـنـ، ثـيـلـلاـ لـهـ لـايـهـنـيـ خـودـاـوـهـ بـؤـيـانـ نـهـنوـسـرـيـ بـهـ

جهزای کرده و یه کی باش له بر ئوه که به راستی خودا پاداش و ئه جری خاوون ئیحسانه کان زایه ناکا، جا زور جیگهی ئسه فه که ئاده می ئهم هه مهو پیروزی و به اختیاریه به دهستی خوی به برباد بکا.

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَيْرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًّا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَعْزِيزُهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۱۲۱

وه ئوه که سانه که له گەل حەزره تا بۇون قەت مائىك خەرج ناکەن له رىگەی خودادا، کەم بىن يا زور، وەکوو ئوه کە عوسمانى كورى عەفان و عەبدورەھمانى كورى عەوف سەرفيان کرد لە سوپاي «جيش العسرة»دا وە هيچ شيو و دۆلى نابىن بە پىادا روېشتىن ئىليللا نۇوسراوه بۇيان و لە نامەي کرده وەدا نۇوسراوه بۇ ئوه کە خودا جەزايىان بىداتوه بە ياساي جەزاي باشترين کارى ئەوان كردو ويانه. واتە تەماشاي کرده وە کانىيان ئەکرىئى كاميان زور زور جوان و بە نرخە خوداي تەعالا لە سەر مىزانى ئوه جەزايىان ئەداتوه. وە لحالى ھەممو کرده وە کان ئەنۇسىن بە باش کرده وە.

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَةً

وە هەر وەکوو رەوا نەبۇو بۇ موسولمانان کە پاش بکەون لە سەفەرى غەزادا لە حەزرهت، وەها رەوانىيە کە ھەممو يشيان دەربچن.

فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الْذِينَ

ئوه بۇ دەرناجىن لە ھەممو فيرقەيىن لەوان تاقىنى تايىھتى بۇ ئوه کە فيرى ئەحكامى دين بىن بە جىددى بە ھەممو جۈزى ؟

وَلَيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ۱۲۲

وھ با بىرۇنەوھ بۇ لاي قەومە ھاوزمانەكەي خۇيان وھ ئىنزاپيان بىكەن و بىان ترسىن لە سزاي خودا بۇ سەر جاھىلان و عالمانى عەمەل نەكەر بەلکۈو ئەوانىش بىرسىن لەو سزايە و دەسبەردارى خراپە بىن و روو بىكەن لە بىر و باوهەرى باش و كرددەوھى چاڭ. ئىينۋەتى حاتەم رىوايەت ئەكا لە عەبدوللەئى كورپى عوبىيەدى كورپى عومەيرەوھ ئەلى: موسولىمانە كان ئەۋەندە حىرسىيان پەيدا كرد لە سەر جىھاد كاتى حەززەت لەلەپەت سرييە يەكى بىاردايە بۇ شوپىنى بە جارى ھەمو و ئەسحابە كان دەرئەچۈون و حەززەتىان بەجىن ئەھىشت، لە ناو كەمنى لە رەفيقانَا، جا خودا ئەم ئايەتە نازل كرد بۇ ئەۋە كە بازىتكىش ھەميشە لەگەل حەززەتا حازر بن بۇ ئەۋە لە ئەحكامى دين ئاگادار بىن و حاڭلى بىن پاش ئەۋە بىيگەيەنن بە قەومى خۇيان. لەم ئايەتە وەرنەگىرى كە دەرس وەرگىتن بۇ دين واجبىتى موقەددەسى نىسلامە وە كۈو جىھاد شان بە شان ئەرۇن، بەلکۈو لە جىھاد گۈنگۈترە؛ چونكى عىليم خزمەت ئەكا بە تەنۋىرى دل بۇ وەرگۈرنى ئەحكام، وە يەكى لەو ئەحكامانە جىھادە.

**﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ أَسْمَوْا قَدِيلًا الَّذِينَ يَلْوَنُكُمْ مِنْ الْكُفَّارِ وَلَيَحْدُو
فِي كُمْ غَلَظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾**

واتە، ئەي كەسانى كە ئىماتتان هىناوا جەنگ بىكەن لەگەل ئەوانەدا كە لە نىشتمانا نزىكىن پىتىان لە كافەرە كان و با ھەميشه توندى و زىرىتىان تىلدا بىيىن هەتا ھەيېت و ھىزىتان تىشكى خۆى بخاتە ناو دلىانەوە، و بە يەقىن بىزانن كە بە راستى خودا وا لە گەل ئەوانەدا كە لە خودا ئەترىن و خۇيان ئەپارىزىن لە بىن ئەمرى خودا. ئەم ئايەتە وارىد بۇوە بۇ ئەۋە كە موسولىمانە كان دەۋام بىكەن لە سەر جەنگ لە گەل دۇزمەنەكانا، وە لە پىش ھەمو شىتىكا دەور و بەرى خۇيان پاك بىكەنەوە لە جوولە كە و گاور و كافەر مۇشىرىكە كان لە «جزىرة العرب» دا ئەمچار بە قەى توانا جەنگ

بکهن له گهـل دوزمنی خورهـه لاتـی و دوزمنی خورشـینی دـا کـه لهـو کـاتـهـدا ئـاماـدـه بـوـون
بـوـئـوه زـیـانـه مـیـلـلهـتـی ئـیـسـلاـمـهـ بـدـهـنـهـ، وـهـ بـهـ تـایـیـهـتـی ئـوـانـهـ کـهـ دـهـستـهـوـیـهـ خـمـنـهـ لـهـ گـهـلـتـانـاـ.

﴿وَإِذَا مَا أُنزِلتَ سُورَةً فِيمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ آيَاتُكُمْ رَأَدَهُ هَذِهِ إِيمَنًا﴾
وـهـ کـاتـیـهـ کـهـ سـوـورـهـتـیـهـ لـهـ قـوـرـنـانـیـهـ یـاـ پـارـچـهـیـنـهـ لـهـ نـایـهـتـیـهـ قـوـرـنـانـ نـازـلـهـ کـرـیـهـ بـوـ
خـوارـهـوـهـ باـزـیـهـ کـانـهـ ئـلـیـهـ بـهـ باـزـیـکـیـانـ: کـامـتـانـ نـمـ سـوـورـهـتـهـ بـوـوـ بـهـ هـوـیـ
زـیـادـیـ ئـیـمـانـیـ؟ وـهـ تـبـعـهـنـهـ مـهـیـشـ بـهـ شـیـوهـیـ گـالـتـهـ ئـلـیـیـنـ؛ چـونـکـیـ مـوـنـافـقـ ئـیـمـانـیـ
نـیـهـ هـهـ تـاـ ئـایـاتـیـ مـوـنـزـهـلـهـ ئـیـمـانـهـ کـهـیـ زـیـادـ بـکـاـ.

﴿فَآمَّا الَّذِينَ إَمَنُوا فَرَأَدَهُمْ إِيمَنًا وَهُرُورٌ يَسْتَبِشُونَ﴾ ۱۲۴

جاـهـوـ کـهـ سـانـهـ کـهـ ئـیـمـانـیـانـ هـهـیـهـ، بـهـوـ سـوـورـهـتـهـ ئـیـمـانـیـانـ زـیـادـ ئـبـنـیـهـ؛ چـونـکـیـ ئـهـوـ
حـوـکـمـهـ یـاـ ئـهـوـ بـاسـهـ لـهـ ئـایـهـتـهـداـ نـازـلـ بـوـوـ لـهـ پـیـشـاـ نـهـیـانـ زـانـیـوـهـ وـهـ لـهـ پـاشـ نـوـزوـوـلـ
ئـیـمـانـیـانـ پـیـنـهـ پـهـیدـاـ کـرـدوـوـهـ، وـهـ ئـهـگـهـرـ هـرـ لـهـ مـهـوـزوـوـعـاتـیـ پـیـشـوـوـیـ مـوـسـوـلـمـانـیـ باـسـ
بـکـاـ ئـبـنـیـهـ بـهـ هـوـیـ هـیـزـیـ باـوـهـرـ کـهـیـانـ بـهـوـ مـهـوـزوـوـعـهـ وـهـ ئـیـمـانـیـانـ قـهـبـوـوـلـیـ زـیـادـهـ ئـهـکـاـ.
بـهـ هـرـ حـالـ ئـیـمـانـیـانـ زـیـادـ ئـبـنـیـهـ بـهـ هـوـیـ ئـهـوـانـهـوـ کـهـ نـازـلـ ئـبـنـ.

**﴿وَآمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَأَدَهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ
وَمَا تُؤْمِنُوا وَهُمْ كَفَرُونَ﴾** ۱۲۵

وـهـ ئـهـوـ مـوـنـافـقـانـهـیـشـ کـهـ نـهـخـوشـیـ کـوـفـرـ وـهـ نـیـفـاقـ وـهـ لـهـ دـلـیـاناـ ئـهـوـ هـاتـنـهـخـوارـهـوـهـیـ
ئـهـوـ سـوـورـهـتـهـ نـهـخـوشـینـ زـیـادـ ئـهـکـاـ وـهـ عـلـاـوـهـیـ نـهـخـوشـینـهـ پـیـشـوـوـهـ کـهـیـ ئـهـکـاـ، وـهـ بـهـوـ
شـیـوهـ ئـهـمـرـنـ بـهـ حـالـیـ کـوـفـرـهـوـهـ - پـهـنـاـ بـهـ خـودـاـ - .

**﴿أَوَلَمْ يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّاتٍ
ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَدْكُرُونَ﴾** ۱۲۶

عه جهبا! بچی ئمانه له به سرهاتی خویان عیبرهت ناگرن و پهند پهزیر نابن. ئایا نابین و ته ماشا ناکەن ته و ته پیغەمبەری خودا الله هاتو و ته مەدینەی مونه و وەرە و هەر سالى جارى بۇ بازىكىيان و دوو جار بۇ بازى تريان گيرۆدە ئەبن، وە تەھ فىيتنە برىتىيە لە رسوا بۇون و ئابروو چوون بە دەركەوتىنى نيفاقيان، وە يَا بە قاتى و گۈانى وە يَا بە ناساغى و مىردن كەچى پاش ئەم هەمۇ مەينەتە نە تەھ و بە ئەكەن لە تاوانە كانىان بە ئىمان ھېتىنەتكى ساغ - نە گەر لەوانەبىن ئىمان بىتنى - وە نە بىر ئەكەن نەھو لە كارەساتى جىهانا وە لە مىژۇوى رابور دوانا كە خودا ويستى گەللى بەرز بکاتەوە ئىتەر فەرۇ فەيل لە گەل ئەھو گەلەدا بىن سوودە؟!

﴿وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةً نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَى كُمْ مَنْ أَحَدٌ ثُمَّ أَنْصَرَفُوا صَرَفَكَ اللَّهُ قُلُوبُهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَقْعَدُونَ ﴾ ١٢٧

وە كاتى كە سورەتى نازل بکرى لە لايەنی خوداوه وە ئەھو كافره مونافقانە لە مەجلىسى حەزرەتى الله حازربىن بازىكىيان ئەروان بۇ بازىكىيان بە شىوهى گالتە و غەمزەوه وە ئەلىن: ئایا كەس هەيە لەم مەجلىسەدا و كەس ئىۋە ئەبىنى ئەگەر لەم شويئەنەستن؟ جا ئەگەر كەس بۇ ئەھو لە شويئەدا ئەمېننەوه بۇ ئەھو نەلىن ئەمانە كافرن و حەز لە ھاتنە خوارەوە ئايەت ناکەن، وە ئەگەر دەوري حەزرەت چۆل بىن ئەھو ئىتەر دەرئەچىن و ئەپۇنە دەرەوه لە بەر ئەھو زۇر دلىان تەنگ ئەبىن لە باسى قورئان و ئەحكامى ئىسلام. جا خوداى تەعالا بە ياساي دوعاي شەپ ئەفەرمۇى: خودا دلىان ھەلچەرخىتىنى لە دەركى شتى بە سوود، وە هەر لە دەريايى نەفاميدا پىن مەلە بکەن، وە ئەم وەزعە يشيان لە بەر ئەھو يە كە ئەھو مونافقانە قەومىكىن فامى حەقايق ناکەن و سوود و زيانى خویان جياناكەنەھو.

جا خوداي تەعالا بە شىيوهى ئامۆڭگارى رwoo ئەكتە عەرەبەكان و بە ئوسلوبى
حەكىم ئەفەرمۇيت:

**﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَنِّيْزٍ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾** ١٢٨

ئى حازرانى رۆز بە راستى هاتووه بۇ لاي ئىتوھ لە لايەنى خوداوه پىغەمبەرىكى
رەھبەرى وا كە داراي چەن سىفەتى وا يە يە كە يە كە ئە و سىفەتانە بۇ ئە و ئەشىن
بىن بە داعى بۇ ئىمان پىتەپانى چ جاي ئە و كە ھەممو بکەونە يەك!

يە كەم: لە عونسۇرى خۇتانە و كاتى رەھبەر لە عونسۇرى ئە و چىنە بۇو حق
وا يە زۆر خۇشىان بوي؛ چونكى وجودى ئە و نابى بە ھۆى فەزلى قەمەنلىكى بىنگانە
لە سەريان.

دووھم: زۆر نابار و ناھەموارە لە سەر دلى ئە و كە ئىتوھ بەغەوتىن و بەم شىيوه لە
عالەمى نادانى و بىن سامانى و بىن ئىمانىدا بىتىنەوە، وە پىغەمبەرى ئە وەندە دلسۆز
بىن حق وا يە ئىنسان بۇ ئە و پىغەمبەرە بىن بە فيدايى.

سېنھم: زۆر خاونەن رەغبەت و جىددىيەت لە سەر ھىدايەت و شارەزايى ئىتوھ، وە
كەسى نىيە بە بىن موبالاتانە دەعوەت بىكا بەلكوو ئە وەندە خۆى ماندوو ئە كا بىتانە وە
كە لەوانە يە خودا بەزەبىي بىتە و پىيا باقىيە پىتى فەرمۇو: ﴿فَلَعْلَكَ بَاخْ نَفْسَكَ عَلَىٰ
آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثَ أَسْفًا﴾.^١

چوارەم: داراي مىھەربانى و فەيزبەخشى و نوور پەخشانىيە بە سەر موسۇلماناندا
و لە باوکىيان مىھەربانترە.

١. الكھف، ٦.

جا ئه مجار روو ئه کاته حەزرەت ﷺ و ئەفەرمۇیت پىيى:

﴿فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسِيبٌ إِلَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾

جا ئه گەر ئەو كافرانە، مونافق و غەيرە مونافق، پشتىان له ئىتاعەي تو ھەلکرد و موسولمان نەبوون وە ياخود پشتىان ھەلکرد له ئارامى و داواى جەنگيان كرد ئەو تو بەو وەزعە دلىت تىك نەچىن و لەسەر بانگ كردىنى عاللم دەۋام بىكە و بلىنى: ئەو خودايە كە منى دروست كرد لە نەبوون و لە نەزانى ئەحکامەوە كردمى بە رەھنمۇون و لە بىن دەستى و بىن ھېزىيەوە كردمى بە خاوهەن سوپاي فيدايى لە موھاجirin و ئەنسار و غەيرى ئەوان، ھەر ئەو بىن بىن بىن يارمەتىدانىم لە تەواو كردىنى موھىممە خۆمدا و لە چارەي دۈزمنە كانما و لە چاودىرىيما بۇ خۆم و پەيرەوانىم و ھەر لەسەر ئەو ئىعتماد ئەكم وە ھەر پاڭ بە پەناي ئەوهەوە ئەدەم، كەس شىاۋ نىيە بۇ پەنادارى و عىيادەت بۇ كردن و بىز پەروەردگارى ئەو نەمىن، لەسەر ئەو تەوهەكول ئەبەستم و ئەو پەروەردگارى عەرسى گەورەيە.

سووره ١٠٩، مکہ بییه، "نایه ته

ریوایهت کراوه: ئەم سوورەتە مەککىيە، ئایاتى چل و، نەوەد و چوار و نەوەد و پىنج و نەوەد و شەشى نەبى، ئەمانە مەدەنین، وە ئايەتە كانى، سەد و نۆ ئايەتن و پاش سوورەتى ئىسراء نازىل بۇون.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرِّيلَكَ مَايَتُ الْكِتَبُ الْمُكَيْمٍ

مهعنای ***الرَّحْمَنُ** حواله‌ی عیلمی ذاتی خودایه، واته: ثم نایه تانه که دینه خواره وه
له سووره‌تهدا نایاتی کتیبیکی خواهون قیمه‌ت و دامه‌زراو و نه‌فهوتاون.

﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْنَاهُ رَجُلٌ مِّنْهُمْ أَنَّ أَنْذِرَ النَّاسَ وَيَشِيرُ
إِلَيْهِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَّمَ صَدِيقٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ

هَذَا السَّبِيلُ مُبِينٌ

ربوایهت کراوه له ئىپىنۇعەباسەوە بۇغۇغا: كاتى کە خودا حەزىرەتى موحەممەدى بۇغۇغا
كىرد بە پىغەمبەر و رەوانەي كرد، عەرەب ئىنكارى پىغەمبەر رايەتى ئەويان كرد و وتيان:
خودا گەورەترە لەوە فەرسەتادەي خۆى بىكا بە ئادەم مىزاز، جا خودا ئەم ئايەتەي نارد،
www.iqra.ahlamontada.com

هر وا «وما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إلهم»^۱ نارده خواره وه له [نایه تی ۴۳] سوروهتی «نه حل» دا. و کاتنی خودا زور ده لیلی نازل کرد له سهر ئه وه ئاده میزاد ئبن به ره ببه رئه و جاره و تیان: دهی مادام پیغمه مبهر له ئاده میزاد بین ئه وه غهیری موحه محمد شیاوتره بتو رو انه کردن، و هکو و هلیدی کورپی موغهیره له مه ککهدا و، مه سعوودی کورپی عه مری سهقه فی له تائیفدا، جا خودای ته عالا ئه و نایه تهی نارده خواره وه: «لولا نزل هذا القرآن على رجل من القربيين عظيم»^۲ (۳) أهم یقسمون رحمة ربک؟..»^۳ جا ئه فهرومیت: ئایا ئه وه که ئیمه وه حی بکهین بتو لای پیاوی له خویان که ئاده میزادان بترسینه له نافه رمانی ئیمه و له پاداشی ناسازی پاشه رقّ به شتیکی عه حیب و هؤی سه رسورپمانی ئه زان، ئهی نهیان بیستووه له کاتیکه وه ئیمه کورهی عه رزمان ئاوه دان کردووه نه وه به ئاده میزاد هر له ئاده میزاد ره ببه رمان ناردووه بتو لایان، وه ئهی پیغمه مبهر تو موبالات مه که به مانه که سه ریان سورئه مینی له ناردنی ره ببه ری ئاده می بتو لای ئاده می وه موژده بدھ بھو که سانه که ئیمانیان هیناوه: که دامه زراوییه کی ساغیان ههی له لای خودای خویان و پایه و شانیکی باشیان ههی^۴ و بھ قه تعی چاوی دلتان نمروانی بتو ئه و کافرانه که عه قل و هؤشیان واله لای چاو و گوییان و تهوانی خودایان فه راموش کردووه، و هر لبھر ئه وه که موحه محمد ﷺ خاوهن ره وشت و خووی بھ رزه و کلام میکیان بھ سه ردا ئه خوییتته وه که ناتوانن وینه بلین و تا ئیسته وینه بیان نه بیستووه ئه لین به راستی ئه موحه محمد جادو و گھریکی ئاشکرایه.

۱. الرخرف؛ ۳۲ – ۳۱.

۲. نیسانیکی دامه زراو کاتنی له جینگهی تەختا باش رائه و هستن ئه لین «قدم الصدق»ی ههی، جا ئه مه بیووه بھ کینایه له پایه و شان.

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ لَا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ، ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ ۲

بە راستى پەروەردگارى ئىتوھ خودايى كە كە ناوى بەرزى ئەو ئەللايە و ئەو خودايى ئاسمانە كان و عەرزى دروستكردووه لە ماوهى شەش رۆزى، وە پاش ئەو بىزانى كە خودا عەرسى داگىر كردووه و حال و شىوهى خودا وايى كە ئومۇرات و ئەوزاعى جىهان ئىدارە ئەكا و رېتكىان ئەخابە ئەمرى ئىيداعى و ئىجادى خۆرى بە بىن ئەوهى كە كەسىن پە يوهندى بىنى بە شىوهى تەئىپەر كردىن بەو تەسەرۇفاتەوە، وە هەرجى يېۋىست بىن لە خەلق و ئىجادى هەر شتىكىدا ھەمووى بە شىوهى رابوردىنى عادەت و ياساى خودايى كە ئەسباب و موسىبەباتى داناوه. وە لە جەزادانەوە ھەموو كردهوە يەكدا بۇ ھەركەسىن ھېچ كەس نىيە تکا بىكا بۇ لابردنى تولەين ياسۇوكىرىنى يازىد كردنى پايمىن ئىليلە لە پاش ئىزىن و ئىجازە خودا، ئا ئەم زاتەيە - كە ئەم كردهوە و شۇئۇناتەي بەيان كرا - خودايى ئىتوھ، دەي ھەر عىيادەت و بەندەگى بۇ ئەو بىكەن و لەم رېتگە لامەدەن، ئا ياخىدا پاش ئەم ھەموو بەياناتە بىر ناكەنەوە بە كەم بىر كردنەوە يەن هەتا بىزانى ھەر ئەو «واجب الوجود» و ھەر ئەو پەروەردگارە و ھەر ئەو شياوه بۇ ئەو عىيادەتى بۇ بىكرى.

لەم ئايەتە گەورەدا چەن باس ھەيە:

يە كەم: ئەم ئايەتە دەليلە لە سەر ئەوهى لە ئايەتى پېشۈرۈدە دەركەوت كە وە حى ناردىنى خودايى بۇ ئىنساننى لە ناو ئىنسانان، واتە خودايىن كە بىتوانى ئەم ئاسمان و عەرزە دروست بىكا و خۆرى تەوانا بىن بەسەر ھەموو شتىكىدا و كەس مەجالى www.iqra.ahlamontada.com

تکای نه‌بئ بؤ کەس هەتا ئىزنى خۆى نه‌بئ ئەو خودايە ئەم جىهانەي بە بىن سوود دروست نەكىدووه و نيزامى دين و پرسىيارى پاشەرۇزى قەرار داوه و ئەو ياسايم پىتويسىتىيە بە رەھبەر، وھ ئەو رەھبەرەيىش ئەگەر ھەر لە ئىنسانەكان نه‌بئ تەمىن و تەرىپىيە بە ئاسانى جىي بەجى نابى كە وابىن شىتىكى زۆر شىريينە ھەر لە نەفسى ئەم ئادەمیزادانە خودا يەكى رەوانە بكا بؤ تەعلیماتى ئەحکامى خۆى وھ ئەگەر ئەو كەسە لە نەفسى نەۋادى ئەوانىش بىن جوانترە.

دۇوھەم: ئەمە يە لە پېش دروستكىردىنى ئاسمان و عەرزازانگ و رۇز نەبۈوه، دەي ئەبىن ئەو شەش رۇزە كە خودا بېپارى داوه بؤ خەلقى ئاسمانەكان و عەرز ئەبىن يَا مەبەست ئەندازەي ئەو شەش رۇزە بىن، كە خۆى زانايە پىنى، وھ يَا ئەبىن ئەو رۇزانە رۇزى ئەم جىهانى ئىتمە نه‌بئ بەلکۈو لەو رۇزانە بىن كە خۆى فەرمۇويەتى: # وإن يوماً عند ربك كألف سنة مما تعدون # بهم پىيە ئەبىن چۈنۈيەتى ئەو دروستكىردىنى ئاسمان و عەرزە لەو ماوهدا حەوالەي عىلەمی زاتى خوداي تەعالا بىرى ئەگەرنا كەس بە تەفسىلىي ئەو نازانى.

سېيھەم: خوداي تەعالا ھەرچەن كە تەوانايە ھەر شتى خواتىنى لەسەر بۇونى بىن بە فەورى دروستى بكا بەلام ياساى تەدرىج و تەرتىبى كىدووه بە عادەتى خۆى ئەگەرنا خەلق و ئىجادى ھەر شتى بؤ خودا ئاسانە و راپوردىنى ماوهى زەمانى بىن ناوى. چوارەم: جوملهى # ثم استوى على العرش # و ھاو وىنەي ئەو لە لاي بازى لە زانا گەورە كان لە ئايەتى «مُتَشَابِه» يە و نابىن زاهىرە كەي موراد بىن ئەگەرنا ئەگەر دامەززانى لەسەر عەرشن لەبەر ئەو بىن كە پىتويسىتى بە مەكان بىن ئەو بىن بە ھۆى چەن رەخنە:

١. الحج: ٤٧

۱. ئیسباتی ئیحتیاجه بۇ خودا به مەکان.

۲. ئەمە يە ئەبىن خالقى ئەجزای مەحدوودە بىن بە قەى جىنگەكەى يَا كەمتر لەو جىنگە.

۳. يَا ئەبىن عەرش قەدیم بىن لەگەل زاتى خودادا، وە يَا ئەبىن لە پېش خەلقى عەرشا خودا بىن جىنگە بۇوبىن، وە ئەمانه هەموويان ئىعتىباريان بۇ زاتى بارى مەحالە. جا مادام زاھىرەكەى موراد نەبوو يَا ئەبىن وەكۈو «سەلەف» - پېشىنانى زانايانى دىن - ئىماميان بىن بىتىن و مەعناكەيان حەوالەي عىلەمى خودا بکەين، وە يَا ئەبىن وەكۈو «خەلەف» تەئىيليان بکەين بە تەئىيلى موناسىب، مەسەلا بلىيەن: مەبەست لە «ئىستىوا لەسەر عەرش» دەربىرىنى تەوانايى و زالبۇونە بەسەر ھەموو كائىناتا: چونكى چۈونە سەرتەخت ماناى سەلتەنەتى «فوق العادە» يە.

وە لە لاي بازى لە زاناكان وەكۈو ئىمامى غەزالى للە نەمانه لە ئاياتى موتەشابىيە نىن؛ چونكى ئەم نەوە كەلامانه لە عورفدا ئىستىعمال ئەكرىن بۇ ئەو مەعنە مەجازىيائىنە كە فام ئەكرىن لىيان بە قەرينەي حاڭ و مەقام، ئىتىر ناوترى ئەمانه لە موتەشابىها تىن بەلکۈو موتەشابىيەت عىبارەتن لە «فواتح السور» وەكۈو «الْمَ، الْمَرَ، الرُّ» و وىنەي ئەوانە. وە وەكۈو ئەو ئايەتanhى دەلالەت لەسەر ئەو مەعنائىانە ئەكەن كە ھەر خودا خۆى ئەيانزانى، وەكۈو عومرى دنيا و، هاتنى رۆزى قيامەت و، سەرەتاي خەلقى عالەم و، ژمارەي مەوجوودات و، ئەستىرەكانى جىهان.

پىنچەم: تەدىرى خودا بۇ ئومۇورات مەعناي حەسرى تەئىيرە لە زاتى خۆيا وە حەسرى عىلەم و تەوانايى رەسايە لە زاتى خۆيا، وە مانىع نىيە لەوە كە ئومۇورات دابىمەززىنى لەسەر ياساي ئەسباب و موسەبەبات وەكۈو فەرمۇويەتى: «و آتىناه من كل شىء سىباً فاتبع سىباً»^۱، وە ھەر وەكۈو فريشته كانى كردووه بە مەئمۇر

لەسەر پاراستنى ئەشىا، وەکوو لە قورئانا بە تايىھەتى لە سوروه‌تى «مورسەلات» و «نازىعات» دا بەيانى كردووه وەکوو ياساى تەربىيە تىكىدىنى كشتوكال و پەيدابۇنى داراىى و ئىدارەت فەرماننەوابى و سوپا رېخستن و غەيرى ئەمانە لە جىهانا.

﴿إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِبَحْرِيَّ الَّذِينَ مَأْمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيرٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾

ھەر بۇ لای ئەو خودايە ئەبىن گەراندۇرۇتىن لە رۆزى قيامەتا بە شىوهى گىشى، [وادە و بەلىنى خودا حەقە و راستە]؛ چونكى ئەو خودايە دەستى كردووه بە دروستكىرىنى ئىۋوھ و پىشىنلىنى ئىۋوھ و دەست ئەكا بە دروستكىرىنى نەتەوھى ئىۋوھ لە و مادە كە خۇرى ئامادەت كردووه و لە پاش ئەوھە كە قەوارە و ھەيکەلى فەوتاندىن دووبارە دروستان ئەكتەوه بۇ ئەوھە كە ئەو كەسانە ئىمانىان هىتاوا بە خودا و پىغەمبەرى خودا و، كردهوھى باشىان كردووه جەزايىان بدانەو بە سوروه‌تى عەدالەت و راستكارى، وە ئەو كەسانەيش كافر بۇون بە خودا و پىغەمبەرى خودا، ھەي بۇيان خواردنەوەيىن لە ئاوىنکى گەرم و سزايدەكى ئىشىگەيىن بە ھۆى ئەوھوھە كە كوفرى خودايىان كردووه و دەيىكەن.

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِنَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيْنِينَ وَالْحَسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

خودا ئەو خاوهن قودرهتىيە كە رۆزى كردووه بە خاوهنى رووناکى زاتى (خۆبەخۆ)، وە مانگى كردووه بە خاوهن رووناکى لە رۆزەوھە، وە ھەر كام لەم رۆز و مانگەي

کردووه به خاوه‌نی چهن جیگه و شوئنی تایبه‌تی بُو ده رکه و تینان له هه مو و شه و و روزیکدا بُو نه وه که به هؤی ئه مانه وه شه و رُوْز و حفته و مانگ و سال و بهار و هاوین و پایز و زستان و حیساباتی کات و موسیم بیته جیگه، هه تا ئیوه رایان بگرن وه زماره‌ی سالانی خوتان و میزانی کار و کاسبی و حسیبی خوتان بزان، وه هؤی ژیانتان به یاسایه کی ریلک بُو ری بکه‌وی، خودای ته عالا ئه مانه‌ی دروست نه کردووه له گه‌ل حیکمه‌ت و راسالیدا نه بی، وه خودا ئایاتی خوی به ته فسیل نازل ئه کا بُو ئیوه له هه مو و بابه‌تیکه‌وه بُو نه و قهومه که ئاگادارن و زانان و سوود و هرئه‌گرن له ئایاتی خودا.

**﴿إِنَّ فِي أَخْيَالِ الْأَيَّلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُوْبَ﴾ ۷**

به راستی هه‌یه له به‌دوای‌یه که‌هاتنی شه و رفزا و له گزراپانیان و جیاوازیان له‌یه‌ک له کورتی و دریزیدا، وه له‌وهدا که خودا دروستی کردون له ئاسمانه‌کانا و له عه‌رزا له ئه‌ستیره‌ی هزاران جور و هزاران شیوه وه له فریشه و له مه‌وجاتی ئاوه‌دیریا و له کشانه‌وهیدا و له کان و گیا و گیانله‌به‌ران و لمو ده‌رمان و خه‌واسه‌دا که لهم شتانه‌دا هه‌یه، چهن نیشانه‌یه کی گه‌وره و دیاری بُو قهومی که له خودا ئه‌ترسن و له رووی نیعتیباره‌وه بیر لهم شتانه ئه‌کنه‌وه.

**﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقاءً نَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَأَطْمَأْنُوا بِهَا
وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ مَا يَنْهَا غَافِلُونَ ۸﴾ ۸**
كَانُوا يَكْسِبُونَ

به راستی ئه و که‌سانه که چاوه‌ریتی گه‌یشتمن به ئیمه ناکه‌ن، واته باوه‌ریان به خودا و به یاسای دین و پاشه‌رُوْز و زیندو و بیونه‌وهی موکله‌له‌فه‌کان و پرسیار لئی

کردنیان نییه، وه ئهو کهسانه که رازی بعون بهم ژیانی دنیايه و دلیان دامه زاروه له سه‌ری و به روح و گیان خزمه‌تی ئه‌کهن و ئهو کهسانه که له ئایاتی وه عدد و وه عیدی ئیمه بین ئاگان له‌بهر ئهو روجوون به ئاره‌زووی خویانا ئه‌مانه هه‌ممو له ئه‌نجاما ماوايان ئاگره به هقی ئه‌وهوه که ئه‌یکهنه و ده‌وامی له‌سهر ئه‌کهن له کرده‌وهی نابارو ناره‌وا.

﴿إِنَّ الَّذِينَ أَمْنَوْا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْنِئِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾

به راستی ئهو کهسانه که ئیمانیان هیناوه به خودا و پیغمه‌مری خودا و کرده‌وهی باشیان کردووه ئهو خودای ته‌عالا به پیروزی ئهو ئیمان و بیر و باوه‌ری‌یانه‌وه وه به نوری ئهو کرده‌وه باشانه‌یانه‌وه شاره‌زایان ئه‌کا بۇ ریگه‌ی به‌خته‌وه‌ری هه‌میشه‌بی که بریتیه له ده‌رکی حه‌قايق و بیرکردن‌وه له شتى به سوود و دوورکه‌وتنه‌وه له تاوان و هاوارپیتی پیاوی باش و ئیتیساف به فهزایلی ئه‌خلاق وه کوو خودا فه‌رموویه‌تی: «واتقوا اللہ و يعلمکم اللہ^۱ و وکوو حمزه‌رت^۲ فه‌رموویه‌تی: «من عمل بما علم اورثه اللہ علم ما لم يعلم» واته: هه‌رکه‌سی ره‌فتار بکا بدهو که ئه‌یزانی له ئادابی ئیسلام ئهو خودا پیئی ئه‌دا زانستی ئهو شستانه که وه‌ختی خوی نه‌یزانیوه، وه ئه‌وانه ئه‌رۇنے به‌هه‌شتەو ئهو به‌هه‌شتە که تاریف کراوه له لایه‌نى خوداوه و له ژیز قه‌سره‌کانیانه‌وه جوبار ره‌وان ئه‌بىن له به‌هه‌شتى خاوهن نیعمه‌تا.

﴿دَعَوْنَاهُمْ فِيهَا سُبْحَنَكَ اللَّهُمَّ وَتَحْمِلُّهُمْ فِيهَا سَلَمٌ وَآخِرُ دَعْوَةِهِمْ أَنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

دوعا و پارانه‌وهی ئه و به‌هه شتیانه بهم عیباره‌تهیه ئەلین: «سبحانك اللهم»^۱ و سلام‌کردنیان له ناو خۆیانا به عیباره‌تی ئیسلامانه‌یه، واته به جومله‌ی «السلام عليکم» وه یا سلام‌امی فریشته کان لهوان به جومله‌ی: «سلام عليکم طبیم فادخلوها خالدین»^۲ ئەبین، وه ئاخرا کلامیان که ته قديمى ئه‌کەن. ئەمەیه ئەلین: «الحمد لله الذي صدقنا وعده و أورثنا الأرض تتباًأ من الجنة حيث نشاء»^۳.

له کەره‌می خودای میهره‌بان داوا ئەکەین که ئىتمەيش لە ریزى ئەم موسولمانانه دا قەرار بدا به خاتری خۆشەویستى خۆی کە حەزرەتی «محمد المصطفی و شفیع المذنبین»^۴.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَشَرَّ أَسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

ئەگەر خودای تەعالا به پەلە بەلا و مەینەت و موسیبەتی بنا دايە بۆ سەر ئەوانە کە موسىتە حەقىن بۇى، وەکوو ئەو خىير و ناز و نىعمەتىان بۇ ئەنېرى، لەو كاتەدا داواى ئەکەن بە پەلە و تالۇوكە، ئەو زووبەززوو وادەی ئاكاميان ئەھات بۇيان و حۆكم ئەدرابە سەريانى باھىلە و مەینەتا بۇيان وە ئەو كەسانە ئەھىلىنەوە كە رجاى لىقاي ئىتمەيان نىيە لە ناو ئەو توغىيان و گومراھىيەدا با هەر سەرگەردان بەمېننەوە.

۱. الزمر؛ ۷۳.

۲. الزمر؛ ۷۴.

﴿ وَإِذَا مَسَ الْأَنْسَنَ الظُّرُّ دَعَانَا لِجَنِيْهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضَرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسْهُدٍ كَذَلِكَ زُرِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ۲۲

واته: تبعیعه‌تی ئینسانی کافر وایه کاتن که بـلا و مـینه‌تیکی بـن بـگـا له نـهـفـسـیـاـ یـاـ لـهـ ئـهـولـادـیـاـ یـاـ لـهـ پـایـهـ وـمـایـهـ یـاـ دـهـستـ ئـهـ کـاـ بـهـ پـارـانـهـوـ لـتـیـانـ لـهـسـهـرـ تـهـنـیـشـتـ وـهـ بـهـ دـانـیـشـتـنـهـوـ وـهـ بـهـ رـاوـهـسـتـانـهـوـ. وـاتـهـ لـهـ هـیـچـ کـاتـیـکـداـ دـهـسـبـهـرـدارـ نـابـیـ لـهـ لـالـ وـ پـالـ کـهـچـیـ کـاتـنـ ئـهـ وـ بـهـلـامـانـهـ هـلـگـرـتـ لـهـسـهـرـیـ رـائـبـوـورـیـ بـهـ نـاوـ خـلـکـدـاـ وـهـ لـهـ باـزـارـ وـ دـهـرـاـ بـهـ دـهـمـارـهـوـ لـهـ گـهـلـ فـهـرـامـوـشـکـرـدنـیـ نـاوـیـ ئـیـمـهـداـ وـهـکـوـ هـرـگـیـزـ ئـیـمـهـیـ بـانـگـ نـهـکـرـدـبـنـ بـوـ دـهـفـعـیـ بـهـلـاـ وـ مـهـینـهـتـیـ کـهـ پـیـشـ گـهـیـشـتـبـوـوـ، وـهـ بـهـمـ شـیـوـهـ جـوـانـکـراـوـ لـهـ کـرـدـهـوـ بـهـرـچـاوـیـ ئـهـوـانـهـداـ کـهـ زـیـادـهـرـهـوـیـ ئـهـکـهـنـ لـهـ کـارـ وـ کـرـدـهـوـ وـ خـوـوـ رـهـوـشـتـیـ خـوـیـانـاـ.

﴿ وَلَقَدْ أَهْلَكَنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيَوْمِئِنُوا كَذَلِكَ نَجَزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴾ ۲۳

به راستی ئهـهـلـیـ ئـهـوـ چـهـرـخـهـ پـیـشـوـوـهـ کـانـیـ پـیـشـ ئـیـوـمـ بهـ فـهـنـادـاـ دـانـ لـهـ کـاتـیـکـداـ سـتـهـمـیـانـ کـرـدـ وـ لـهـ رـیـگـهـیـ رـاستـ لـایـانـ دـاـ وـ پـیـغـمـبـرـهـ کـانـیـانـ هـاتـنـ بـوـ لـایـانـ لـهـ گـهـلـ ئـیـاتـیـ دـامـهـزـرـاـوـ وـ دـهـلـیـلـیـ بـهـهـیـزـ وـ مـوـعـجـیـزـاتـیـ دـیـارـیدـاـ، کـهـچـیـ لـهـ گـهـلـ ئـهـمـ هـهـمـوـوـ هـوـیـ ئـیـمـانـهـیـنـیـانـهـداـ هـرـ خـوـیـانـ ئـامـادـهـ نـهـکـرـدـ بـوـ ئـیـمـانـ وـهـ لـهـوـانـهـ نـهـبـوـونـ کـهـ ئـیـمـانـ بـیـنـ، «کـاـنـهـ» ئـیـسـتـیـعـدـاـدـیـ ئـیـمـانـیـانـ نـهـماـوـهـ. جـاـ هـرـ قـهـوـمـیـ تـاـوـانـبـارـ وـ لـهـ رـیـگـهـلـادـهـرـ وـهـ ئـیـسـتـیـعـدـاـدـیـ زـاتـیـ کـزـ کـرـدـوـوـبـنـ ئـیـمـهـ وـهـاـ ئـهـیـانـفـهـوـتـیـنـیـنـ شـوـیـنـهـوارـیـانـ نـهـمـیـنـیـ.

﴿إِنَّمَا جَعَلْنَاكُمْ خَلَّقَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظَرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾

له پاشان ئیوهمان کرد به جىنگە نشىنى ئوان له عەرزى لە پاش ئوان بۇ ئوه کە تەماشتاتان بکەين چى ئەکەن و کردهوەتان چۈن ئەبى.

فەرمۇودەی خودا: ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ أَيَّالُنَا ...﴾

موجاهيد فەرمۇویەتى: ئەم ئايەتە نازل بۇوه لە موشرىكە كانى مەككەدا، وە موقاتىل ئەلى: ئوانە پېتىج کەسەن: عەبدوللەلای كورپى ئەبوۋۇمەيىھى مەخزوومى و، وەلىدى كورپى موغىرە و «مڭىز»ى كورپى «حفص» و، عەمرى كورپى عەبدوللەلای كورپى ئەبووقۇبىيى عامىرى و، عاسى كورپى عامىر. ئەمانە بە حەزرەتىان ﷺ وەت: قورئانىتكى ترمان بۇ بىتىنە باسى تەركى عىيادەتى بىتەكانى تىانەبىن، وە ياخود ئەۋئايەتانە كە باسى ئوان بە خرابى ئەکەن بىيانگۇرە. جا خودا ئەفرەمۇيت:

﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ أَيَّالُنَا بَيْتَنَتْرُ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا
أَتَتِ إِقْرَاءَ إِنْ عَيْرَ هَذَا أَوْ بَدَلَهُ﴾

كاتى كە ئاياتى رۇوناکى ئىمە ئەخويىزىنەو بەسەريانا ئەو كەسانە كە رجاى ئەۋەيان نىيە بىگەن بە ئىمە (واتە باوهريان بە خودا و بە زىندۇوبۇونەو نىيە) ئەلىن: ئەمە موحەممەد قورئانىتكى ترمان بۇ بىتىنە، غەيرى ئەم قورئانە، كە نەھى نەكالە عىيادەتى «لات» و «عوزا»، وە يا ئەو ئايەتانە كە دژى بىتەكانى بىيانگۇرە بە ئاياتى كە رىك بىكمۇن لەگەلىيانا.

**﴿قُلْ مَا يَكُونُ لِّي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَتْكُمْ إِلَّا مَا
يُوحَى إِلَيْكُمْ﴾**

ئهی پیغامبری خوشویست تو بلی: به قه تعی بو من نابی و ناکری که نایه تنی لهم قورنانه له خومهوه بگورم هتا خودا ئه مرم بی نه کا، جا مادام نایه تیکم بی نه گوپری چلون مومکین ئه بی ئهم قورنانه بگورم به قورناییکی تر؟ وه من تابع نابیم بهوه نه بین که به وحی دی بولام.

﴿إِنَّ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۚ ۱۵﴾

من به راستی ئه ترسم - ئه گهر نافه رمانی خودای خوم بکم - له سزا یه کی گهوره له روزیکی گهورهی خاوون ترس و هه بیه تا.

﴿قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوَّثَهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرِكُمْ بِهِ ۚ ۱۶﴾

تو بلی ئهی پیغامبری نازار: ئه گهر خودا خواستی ببواه که من ئهم قورنانه م بو نازل نه بین وه یا من نه یخوینمهوه به سهرتانا ئه وه من نه مخویندهوه به سهرتانا وه خودایش ئیوهی ئاگادار و زانا نه ده کرد بهم قورنانه.

﴿فَقَدْ لِمِثُ فِي كُمْ عُمُراً مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقُلُونَ ۚ ۱۷﴾

ئیوه ئهزانن که من چهن سال له ژیانی خوما - پیش هاتنی ئهم قورنانه - له ناو ئیوهدا مامهوه و قورنام نه خویندهوه به سهرتانم ئیوهدا؛ چونکی خوم دارای ئه وه وحیه نه بروم، ئایا ئیوه بیر لدم مه علوماته ناکنه وه؟

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِنْ أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَبَ بِعَيْنِهِ ۚ

إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ۚ ۱۷﴾

ئهوه کييە سته مكارتر بىن لهو كەسە كە درۆ هەللىستى لە سەر خودا، واتە به درۆ بلنى: خودا واي فەرمۇوە. يا باوەر نەكا به ئاياتى خودا وە بە رابەر بەوانە عەناد دەرىپى؟ تەبعەن كەس لەوانە سته مكارتر نىيە؛ چونكى ئەو كەسانە كافرن و لە ژوورى كافره وە كەس نىيە. وە ئەوانە به راستى تاوانبارن و تاوانبارە كان رىزگار نابن به تايىەتى ئەوانە كە عەقل بە كار نايەنن و تەنانەت عەناد لە گەل حەواسا ئەكەن؛ چونكى ئەو كافرانە ئەيانزانى كە موحەممەد ﷺ لە عومرى چىل سالەدا ئىعلانى رىسالەتى خۆى كرد، وە لە پىش ئەو ماوهدا بە قەتعى مەدرەسە و خويىندىگاي نەدىيە لە مەككەدا و نەرۇيىشتۇرۇتە دەرەوە بۇ خويىندىن و شىعى دانەناوە و پەيوهندى لە گەل خاواهن زانستە كانا نەبۈوە، وە پايەتى ئەھلى مەككە دىارە و لە خوتىبە و شىعەر مەشھۇرانە زىاتر نەبۈوە. جا لە كوتۇپىرا يەكىكى مەشھۇر بە ئەمانەت و راستى بىت داۋى پېغەمبەر رايەتى بىكا و لە سەر پىویست كەلامىكى وەها بەرزى بە مەعنای بىتتە سەر كە عاقلاقان بىتتە لە رزەوە دىارە ئەو لە لايەنى خودا وە پىویستە ھۆشىياران تابىع بىن بەو كەسە.

**وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُوْنِ اللَّهِ مَا لَا يَضْرُبُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ
وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَتُونَا عِنْدَ اللَّهِ**

وە لە گەل وجودى ئەم دەعوه تە راستە و ئەم كەلامە راستەدا كە ئىتە خوارەوە بۇ سەريان لەو حەقىقەتە لا ئەدەن وە عىيادەت ئەكەن لە غەيرى خوداى تە عالا بۇ دار و بەردى كە بە قەتعى ناتوانى زىيانيان بىن بگەيەنن و ناتوانى سووديان بىن بگەيەنن؛ چونكى ئەو شتانە دار و بەردېكى بە دەست دانراو و دامەزراون و، بە خواتى خۆيان ئەتوانى بىان شكىتن و بىان سووتىنن و، بە مەحرى ھەوا ئەم كافرانە ئەلىن: ئەو بىتانە تىكاڭارى ئىمەن لە لاي خوداى عالەما.

﴿ قُلْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِيمَانًا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
سُبْحَانَهُ، وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ ١٨

تۇ ئەي پىغەمبەرى خودا بىفرمۇو بەو كافارانە: ئايا ئىئىوھ قىسىم ئەكەن بۇ خوداي
تەعالا و ئىخبارى خودا ئەكەن بە شتى كە عىلىمى ئەو تەعەلۇقى نەبەستۈوه پىئىھەوە لە
ئاسمان و زەویدا؟ واتە راست نىيە و واقىعى نىيە، خودا دوورە و پاكە لە قەبۇول كردى
شهرىك و ھاۋپى و تىكاڭكار لە لاي ئەوا و پاكە لەم باسە كە ئەمانە دەرى ئەپىن و
باوهپى پىن ئەكەن.

﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةٌ وَجَدَهُ فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةً
سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴾ ١٩

واتە: ئەم ئادەمیزادە ھەمووی ھېچ نەبوو ئىللا يەك نومەت و يەك چىن بۇوە
لەسەر فيترەت و غەریزەي پاكى ئىنسانى ھەمووی ھاودىل بۇون لەسەر باوهپى بە
خوداي تاق و تەنیا، وە لە پاش ئەوە كە زەمانى رابورد بەسەريانا و ھەواو ھەوەس و
ئازەزووبىازى پەيدا بۇو لە ناو خۆيانا تىكچۇون و بازىكىيان لەسەر بىر و باوهپى
راست مانەوە و بازىكىيان لەوە لایان دا، وە ئەمانە بازىكىيان باوهپىان بە ھېچ نەما،
واتە بۇون بە «معطلە»، بازىكىيان شەريكىيان بۇ خودا دانا «مع أنه» ھېچ مەوجۇودى
رايەي بە ھاۋپى ئەو ناكەۋى و ئەگەر وتارى لە لايەنى خوداۋە رانەبوردباۋا يە بۇ
دواخىستنى سزا و تۆلە لەم گەلە فاسىدە حۆكم ئەدرا بەسەريانا لە مەحوكىدەۋەيان
لەسەر ئەرزى، وە ئەم جار حۆكم ئەدرا بەسەريانا لە جەزاي ئەو شىتمدا كە ئەوان
ئىختىلافيان ھە يە تىيايا.

﴿ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَا أَيَّكَهُ مِنْ رَبِّهِ، فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ
فَأَنْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنَتَظِرِينَ ﴾ ٢٠

نەو كافرانە ئەلىن: ئەو بۆچى نازل نەكرا بۆ سەر موحەممەد ئايەتنى لەوانە كە ئىئىمە داوامان كرد، وەكۈو خەزىتەيى لە جەواهيرات ياخىن ئەوە؟ جا ئەي پىغەمبەرى خۆشەويىت [پىيان بلى]: سىرى ناردىنى بازى ئاييات و نەناردىنى بازى، لە شستانە يە كە غەبىن و پەنهانىن لە ئىئىمە و ئەم غەبىخ خودا ئېزانلىق و بەس.

ھەلئەگرى سىرى ئەو بىن: مادام ھەر شتى ئەوان داواى ئەكەن ئىئىمە قەبۇولى بىكەين ئەو باوهەركەندە كەى ئەوان قىيمەتى نەمىنى و رىسالەت وەكۈو شىتىكى مادى و مەلمۇوسى لىنى بىن. و ياخىن ئەلئەگرى ئەگەر ئەم دەرگا بىكىتەوە ئەوەندە داوا زۆر ئەبىن لە لايدەنى خەلکەوە شەھەر و رۆز بەشى ئەو ناكا. و ياخىن ئەو بىن ئەگەر داواي ھەرچى بىكىت خودا بىدا بەھەر و رەسولە و ئەوان تەماشى بىكەن ئەوان بىكەونە فيتىنى پىغەمبەر پەرسىنەوە و لە خودا لادەن. و ياخىن ئەو بىن كە خودا وەختى خۆزى بېيارى داوه كە بازى كەس بۇ بەھەشت و بازى بۇ دۆزەخ بىن، و ئەگەر ئەم دلخوازانە ھەموو بىنە جىن ھەمموو ئىمان بىن و ئەمەيش مۇخالەفەي بېيارى خودايە. و ئىح提مالى ھەيە ئەگەر ئەو دلخوازانە ئەوان بىتە جىن و دلخوازى كەسى تر نەيە تە جىن فيتىنە پەيدا بىن لە ناو خەلکدا.

جا ئىئىو چاوهەرى بىكەن بىزىن لە جوابى ئەم داواكراوانەدا چىمان بۇ دىت؟ ئاي رەحىمەتە و ياخود موسىبەت و زەحەمت! [منىش لە گەل ئىئىوەدا لە چاوهەرىيەن دەبم].

**وَإِذَا أَذَّقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَّاءٍ مَّسَّتُهُمْ إِذَا لَهُمْ مَّكْرُرٌ فِي
أَيَّا نَا**

كائىن كە ئىئىمە بىچەزىن بىن بىن ئىنسانى نىعمەت و لەزەتنى لە لايدەنى خۆمانەوە لە پاش گەلنى موسىبەت و، نەخۇشى و، نەبۇونى و، كىزى و، داماويدا، ئەوە لە باتى ئەوە كە زۆر سوپاسى خودا بىكەن لەسەر ئەو نىعمەتائىنە كە حەن خەرىكى فېل www.Iqra.anlamontada.com

و پشت‌هلهکردن ئهبن له ئایاتى ئىمە و خاوهن ئايەتە كان. واتە بەرابەر بە پىغەمبەر و بەرابەر بەو نىعەمەتانە بىشەرمى و بىئەدەبى ئەكەن و ئەيانەۋى ئايەتە كانى ئىمە رەد بىكەنەوە.

﴿ قُلْ أَللّٰهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمَكَّرُونَ ﴾ ۲۱

تو ئەپىغەمبەرى خۆشەویست بلىنى بەوانە: كە خوداي تەعالا گەلى ئامادەتە لە ئىوه بۇ زيانپىتىگە ياندىتات، وە بە راستى فريشته مەئمۇرە كانى ئىمە كە وان بەلاتانەوە ئەنۇوسن ئەوهى ئىوه ئىكەن لە مەكر و فپو فيئل بۇ موعارەزە و موقابەلەپىغەمبەرى من.

﴿ هُوَ الَّذِي يُسَرِّكُ فِي الْأَبْرَارِ وَالْبَخْرِ ﴾

خوداي تەعالا هەر ئەوه كە هيزي داوه بە ئىوه و ئەتان خاتە هاتوچقۇوە لە وشكاندا و لە دەريادا، خواھ هيزي لەشى خوتان بى ياخود هيزي ئەو شتە بى كە ئىوه ئەبا بە رىيگەدا.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلُكِ وَجَرَيْنَ إِلَيْمَ بِرِيحٍ طِبَّةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتَهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمْ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الَّذِينَ لَيْنَ أَنْجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنْكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴾ ۲۲

تا كاتنى كە ناو كەشتىيە كەدا بۇون، يا كاتنى هاتنە ناو كەشتىيە وە و ئەو كەشتىيە راي بواردن بەسەر رۈوي دەرياكەدا بە نەرمى و ئارامى بە هيزي بايەكى خوش وەز وە شادمان بۇون بەو بايە لمبەر ئارامى و يارمەتى تەكانى كەشتىيە كەيان، كوتۇپىز هات داي لەو كەشتىيە بايەكى موخاليفى ناھەمۇار (كەشتى كۆ) وە لەش كوت وە بە

خوی ثو با بهتیزه و شهپولی ثاویان بُو هات له هه مهو شویتیکه و، گومانیان برد به مهینه دهوره دراون و رزگار بیونیان نایابه، لهو کاته دا دهستیان کرد به سکالا و لاله و پاله له باره گای به رزی خودادا به نیازمهندی و راسالیه و عهرزی باره گایان کرد: ئه گهر ئه جاره رزگارت کردن لهم مهرگ و مهینه ته ئیتر به گیان و دل و زمان سوپاس گوزاری ئه کهین.

﴿فَلَمَّا أَنْجَنَهُمْ إِذَا هُمْ يَعْقُونَ فِي الْأَرْضِ يُغَيِّرُ الْحَقَّ﴾

که چی کاتئ خودا به میهربانی خوی رزگاری کردن لهو شهپولی مهینه ته و ده رچوون له دهريا له باتی ئه وه ئاگادار بینه وه بُو وفا به واده و بُو عیاده ت و سوپاس گوزاری خوداووند، دهستیان کرد به سته مکاری له عهرزا به ناحق و ناره وابی.

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغَيْكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَّعَ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنَتِئِنُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

جا ثاوازی زه جر له لا یهنى خوداوه له سه رزوبانی هاتیفی په نامه کی و له لا یهنى پیغامبه رانی ئاشکراوه هات بُو ئه و سته مکارانه و گهیاندی: ئهی ئاده میزاده کان ئه م سته مکاری و ناهه مواري تانه له سه داماوان سته مکاريیه له سه نه فسی خوتان له بر داوای ئاره زووی له زه تی ژینی دنیایی، وه بزانن هرچهن ئه شه هوه ترانی و ئاره زووی بازي تانه مهیدانی بیت به لام ئه بریته وه و ئه مرن و له گزرا به داماوى دائه میتن، جا زیندوو ئه کرینه وه به زینده گی راستی عاده تی وه ئه گه بریته وه بُو لای خومنان، جا خه به ردار تان ئه کهین له سه جه زای ئه وه یش که کردن و له سه تولهی ئه و لادانه تان له ریگهی عهد الله ت و شاریگهی راست.

﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٌ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَأَخْلَطَ بِهِ، نَبَاتٌ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَمُ وَأَنَّا إِذَا أَنْزَلْنَا الْأَرْضَ زُخْرُفَهَا

وَأَرْيَتَ وَظَرِيقَ أَهْلَهَا أَنَّهُمْ قَدْرُونَ عَلَيْهَا أَتَّهَا أَمْرُنَا لَيْلًا
أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَانَ لَمْ تَفْنِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ
الآياتِ لِقَوْمٍ يَنْفَكِرُونَ

﴿٢٤﴾

جا خودای ته عالا به شیوه‌یه کی گشتی و به یاسای ته شبیهی ته مسیلی دیاری به دیاری ظرفه‌رمیت: وینه‌ی ئم زیانی دنیایه و ئه و شیوه که دهرئه‌چن له جوانی و گنهنجی و دهسته‌لات و دارایی و پیکهاتنى هوی رابواردن و شادمانی کردن له ههموو با بهتیکه‌وه: له نه‌فسه‌وه، له داراییه‌وه، له رووناکی رؤژ و تاریکی شهوانا، له گەمل بىن باکی و بىن نیازیدا به کەس، نه‌ترسان له کەس، پەيدا بۇونى بانگی بىداری به ئازاری لهش و، کەمی بەش و، هیترشی دوژمنی دلپەش و، نه‌ھېشتنی شوینه‌واری ئه و پایه و مایه و، بارەگا و قەرە بالغه و، سەرنەنانه‌وه به لای بەردی ساردی گۆرى تەنگی وینه‌ی شەوهزەنگا، وینه‌ی ئه و شیوه‌تانى که پەيدا ئەبى لە ئاواى ئارامى بارانى بەهاران کە دای ئەپەرتینیه خواره‌وه له ئاسمانى بەرزى بەخشنده‌یى خۆمانه‌وه جا به هوی ئه و ئاوه‌وه گیای رەنگامه ئەپوین له عەرز و تىكەل دەبن له سەوز و سور و زەرد و شین و ئاڭ لە هەممو جۆرئ لە جۆرانە کە ئادەمی و گیانلەبەرانى تر ئەیخۇن و سوودى لىنى وەرئەگرن ھەتا کاتى کە عەرز بە هوی ئم رىتەنەوه بە پىت و پىرۇزىيەوه بەشى خۆى وەرئەگرى لە ئارايىش و زينەت و زىبائى وە بازى دار ھەلئەچى و، بازى گول دائەچى و، مىوه دىتەبەر و، دانە ئەكمەنەدەر و، هەممو كىشتوکال نزىكى ئەوه ئەبنەوه بەپىزىنەوه بۇ مال، وە خاوهنە كانيان دىنە سەر ئە و بىر و باوهەپ کە کاتى حاسلاتە و هەممو شتى گەيشتۈۋەتە کاتى سوود لىنى وەرگەتن وە ئەوان تەوانىيان ھەيە بەسەر سوود گرتىن له‌وانا بە هەممو بارى لە لادى و لە شارى، كوتۇپىر فەرمانى قارى ئىمە رۇوى كرده ئە و باخ و بىستانە و ئە و كىشتوکالە

بی‌سامانه که واله به‌رده‌ستان و لیمان دا به ثاگری قار یا به شله‌تمی و هیشوومه‌ی نابار، و یا به شهرای شوومی ناهه‌موار، وه ئه و گیا و کشتوكاله حله‌لله‌مان دا به عه‌رزا وه له که‌لکی خواردن و سوود لئی و هرگرتن که‌وت «کانه» ئه‌مه له دوینیدا ههر نهبووه و نه‌بینراوه و یه‌کنی شاره‌زای شوینه‌که نه‌بین نازانی و شوینه شوینی کشتوكال بیوه. ئاوا ئیمه به‌یانی نیشانه‌ی ده‌سته‌لاتی خومان ئه‌که‌ین بق کومه‌لئی که بیر بکنه‌وه له به‌یاناتی خودادا.

خوا به‌یانی کرد بهم ئایه‌تانه
یانی نیشانه‌ی ئاسخر زه‌مانه
بوو به هیلکه‌ی پاک بین‌له‌که و که‌ددر
هموو بق سه‌یر و سه‌یران ئاما‌ده
خوار و ژوورئه‌کا به رئی‌گوزه‌ردا
بووه به چراخان به بی‌ئیشیبا
وینه‌ی سینه‌ما واله ناو مالان
هموو ئاما‌دهن لدم سه‌ر و خواره
رووی کرده کوره‌ی سه‌ما و سه‌رزوی
مه‌گمر خوداوه‌ند عه‌رزا تر بیتني
ئه‌نجامی له‌سه‌ر مه‌حو و فه‌نایه
به ئیخلاصی دل بق خودای بین‌باک
واته ره‌وزه‌ی فه‌وز به نووری لیقا
بـق تـؤـئـهـمـیـنـیـ هـهـتاـ هـهـتـایـهـ
ژـیـنـیـ والـهـ گـهـلـ «روح الأمـمـ» اـ

بـازـیـ وـائـلـیـنـ ئـهـمـ شـیـوهـ جـوانـهـ
عـهـینـهـ نـیـشـانـهـیـ چـهـرـخـیـ جـیـهـانـهـ
واتـهـ ئـهـمـ دـنـیـاـ گـوـرـرـاـ سـهـرـاسـهـرـ
کـهـزـ وـ کـوـسـارـانـ گـشـتـ بـوـونـ بهـ جـادـهـ
سـهـیـارـهـیـ ئـارـامـ بـهـ دـهـشـتـ وـ دـهـرـداـ
دـنـیـاـ سـهـرـاسـهـرـ لـهـ بـهـ کـارـهـ باـ
رـادـوـیـ وـ تـهـلـفـرـیـوـنـ بـقـ سـهـیرـ وـ سـهـیرـانـ
یـانـیـ ئـارـهـزـوـوـیـ نـهـفـسـیـ ئـهـمـمارـهـ
دـهـیـ ئـهـوـنـهـتـ زـانـیـ بـورـکـانـیـ قـهـوـیـ
وـ دـایـ بـهـ یـهـ کـاـ شـوـیـنـیـ نـهـمـیـنـیـ
جـاـ هـهـرـچـوـنـ بـبـینـ ئـهـمـ روـوـیـ دـنـیـاـیـهـ
بـقـ ئـهـوـهـ ئـهـشـنـ بـهـ کـرـدـهـوـهـیـ چـاـکـ
خـوـتـ حـازـرـ بـکـهـیـ بـقـ «ـدارـالـبـقاـ»ـ
ئـهـمـ پـایـهـ پـایـهـیـ ئـهـهـلـیـ سـهـفـایـهـ
ئـهـوـهـیـ «ـنـامـیـ»ـ یـهـ لـهـ مـاـوـهـیـ ژـیـنـاـ

وه زاتی باری تم عالا عبادی خوی - له جین و ئینس - بانگ ئه کا بُو رابواردن
له خانوویه کدا که ناسراوه به «دارالسلام» ماوای هیمنی و رهزا و میهره بانی، وه هر
که سیک خواستی له سهربن شاره زای ئه کا بُو رویشن به ریگه راستا که ریگه
یاسای بن هاوتابی ئایینی ئیسلامه.

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخَيْرَ وَرَزَقْنَاهُمْ﴾

وه هه یه بُو ئه و که سانه که به بیر و باوه‌پی ئیسلام دلی خویان رازاندو وه ته وه و
به کرده وهی باش و موافقی حق جیهانیان جوان کرد ووه و به خوو و رهوشتی
به رز سهربن زهوبیان خوش کرد ووه، هه یه بُو ئه مانه جه زای باش له به هه شتی نه براوه دا
و له گه ل ئه وه دا زیاده باره و پایه یه کیشیان هه یه که له هه مهو به شنی فهزلی زیاتره
که بریتیه له شادبوون به لیقای زاتی خودای تم عالا، وہ کوو چون یه کنی له ئیوه
مانگی چوارده ئه بینی کاتی ده رکه وتن.

﴿وَلَا يَرَهُقُ وُجُوهُهُمْ قَرَرَ وَلَا ذَلَّةٌ﴾

وه رووی ئه وان داگیر ناكا توزی بن حورمه تی و زیللله تی داماوى، به لکوو به
پیچه وانه وه به ئه نوعاعی شادمانی حه شر ئه کرین و ئه گهن به حوزووری زاتی حق.

﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْغَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَلِدُونَ﴾

ئه مانه که باسمان کردن خاوه‌نی به هه شتی ره حمه تی خودان به فهزل و به ئیحسان
وه ئه وان له و به هه شتهدادا ئه میننه وه هه تا هه تایه.

﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا الْسَّيِّئَاتِ جَزَاءً سَيِّئَةً بِمِثْلِهَا﴾

وه هه یه بُو ئه وانه یش که که سبی بیر و باوه‌پی ناپه‌سند و کرده وهی ناشیرین
و خوو و رهوشتی زشتیان کرد ووه توله‌ی ئه و ده سکه وته ناهه موارانه به قهی و هزني
تاوانه کانیان.

﴿وَرَهْقُمْ ذَلَّةٌ﴾

وه له کاتی زیندو ببوونه ودا بـو حشر داماوى و رسواىي داگيريان ئەکات.

﴿مَا لَهُم مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ﴾

وه له لا يهنى خوداوه هىچ پـەناھيان نىيە.

﴿كَانَمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قَطْعًا مِنَ الْأَيْلِ مُظْلِمًا﴾

«کانه» روويان به چەن پـەردەيە كى رەش و تاريکى شەو داگير كراوه و داپـۇشاوه.

﴿أُولَئِكَ أَصْحَبُ الْأَنَارِ هُمْ فِيهَا خَلِدُونَ ۚ ۲۷﴾

ئەمانە ئەھلى ئاگرن و تىايا ئەبن هەتا ھەتا يە.

﴿وَيَوْمَ تَحْشِرُهُمْ جَمِيعًا﴾

ئەي پـېغەمەرى خوشەویست باسى ئەو رۆزە بـە كە ئەم كافرانەي تىدا گرد
ئەكىنه وله گەل بـە كانيانا ھەموويان.

﴿إِنَّمَا نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانِكُمْ أَنْتُمْ وَشَرَكَاوْكُمْ﴾

جا ئەلىن بـە كافرانە كە ھاورييان بـو خودايى بىن وىتنە بـېيار داوه: ئىيە و ئەوانەي
كە كردووتانن بـە شەرييك بـو خودا لە شويتى خوتانا مەجوولىن.

﴿فَرَيَّلَنَا بَيْنَهُمْ﴾

وه له کاتەدا كە راستيمان دەرخىست بـويان ئەو پـەيوەندە كە لە دنيادا لە ناوېيىيانا
بـو بـېيمان و ئەو مەحەببەتە لە ناويانا نەما و ھەردوو لايابـۇون بـە دوژمنى يەكتر.

﴿وَقَالَ شَرَكَاوْهُمْ مَا كُنْنُمْ إِنَّا نَعْبُدُونَ ۚ ۲۸﴾

وه ئەو بتانە كە لە دنيادا ئەيان پـەرسىن و كردوونيان بـە شەرييك بـو خودا، خودا
ئەيان ھېيىتە وتار و ئەلىن بـە كافره كان: قەت ئىيە لە دنيادا عىيادەتى ئىيە تان نەكردووه

به لکوو هموتون به دهوری ناز و نیازی خوتان و ههواو ههوهسی نه فسی خوتاندا
نه گه ران و عیاده‌تی ئیمه‌تان کردبوو به بهانه بۇ گه يشتن به دلخوازی خوتان!

﴿فَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾

به سه خودای زانا و ئاگادار بۇ شەھادەت لە سەر واقع و حەقیقت لە بەینى
ئیمە و ئیوهدا.

﴿إِنَّ كُنَّا عَنِ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ﴾ ۲۹

به راستی ئیمە لە عیاده تکردنی ئیوه بىن ئاگا بۇوین، وە لە واقیعا ئەم بتانە بەردى
تاشراو بۇون، بەرد بەردە، بىن زانست و شوعوورە، وە هەركەس ھەرجى بە بەردا
بخوینى بە هەوادا ئەیخوینى.

﴿هُنَالِكَ تَبَلُّو أُكُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ﴾

جا لەو رۆژە رەشەدا هەركەسنى تىن ئەگا لە جەزاي نمو كردهوانە كە راي بواردوو
لە كاتى دنيادا.

﴿وَرُدُوا إِلَى اللّٰهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ ۲۰

وە لەو رۆژەدا حەوالە ئەكىتىنە بۇ لای خودا كە سەردار و گەورە راستى
ئەوانە و لەو رۆژەدا ون ئەبنى و زايە ئەبنى لە دەستى ئەوان ئەو شەريكانە كە وەختى
خۆى بە درو ھەلىان ئەبەستن و دايىان ئەنان بە شەرىك و ھاپىي خوداي تەعالا.

﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ مَنْ يَمْلِكُ الْسَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ
وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيْتِ وَيُخْرِجُ الْمَيْتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدِيرُ الْأَمْرَ
فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقْلٌ أَفَلَا يَشْقَوْنَ﴾ ۲۱

ئەي پىغەمبەرى خۆشەویست تۆ ئەو كاڤانە بدوينە و پىيان بلى: ئەي مەخلۇوقە كان ئىۋە ھەموو پىويستان بە رۆزى ھەيە ژىوارى بىن بىكەن، جا ئەوه كىيە لە ئاسمانە وە باران ئەبارىتىنى و با لە رووى سەرەعەرزا ھەلە كا و ھەتاو ئەپڑىتىنى بەسەر ھەموو گىيا و لەوەرىنىكى لازمدا بۇ ئىۋە و بۇ گىانلەبەران؟ ياخود ئىۋە بە ھۆى چاوه كانتانە وە بەرز و نزم و سووددار و بىن سوود و دۆست و دوژمن فرق ئەكەن و بە ھۆى گوچىكە كانتانە وە دەرسى تەمنى و تەربىيە وەرئەگرن و دەنگى دۆست و دوژمن ئېبىسن وە ئەرۇن بۇ لاي دۆست و لە دوژمن ھەلدىن، دەي بلىن كىيە ئەو چاو و گوچىكە يە داوه بە ئىۋە؟ وە نەزادى ئىۋە سوودىلىنى وەرئەگرن وە كۈو بىن و مەرو وشتىر و گاۋ ئەسپ و مايسىن و ئەو حەيوانانە گۆشتىيان ئەخورى و راويان ئەكەن، وە يَا ئەو حەيوانانە كە ئىۋە باريان بىن ئەكىشىن و سواريان ئەبن وە كۈو كەر و ھىسىر و فيل... ئەمانە ھەموو كە زىندۇو ئەبن و بە كارى ئىۋە دىن ھەموو لە ئاويىكى رەوانى بىن گىان پەيدا ئەبن، بە ماناى ئەوه زىندۇو لە مردۇو پەيدا ئەبىن و، ھەروا يەكە يەكە لەمانە يىشەوه نەتەوهى ئاوى دەرنەچى بە مانا مردۇو لە زىندۇو پەيدا ئەبىن، پىيم بلىن: كىيە ئەم كارانە لە جىهاندا ئەكاكى؟ وە ئەم رىشە ئەن و ژىوارە ئەبا بە رىۋە؟ وە پاش ئەمە ھەموو ئەمانە باسمان كىردىن ئىدارەيان ئەۋى و پاراستن و ژىواريان ئەۋى و جىتىگە ئەمانە كە ئاسمان و زەۋىيە، بە وشكان و دەرىيابەوە، ھەموو تەدبىر و چاودىرى ئەۋى، ئەمە ھەمووى كىن ئەيكاكى؟ وە ئەگەر تۆ يەكى يَا چەن كەسىكى ھۆشياريان بانگ بکەي و پرسىدارى خاوهنى ئەم تەسەپوفاتانەيان لىنى بىكەن وەلاميان ھەر ئەمە يە كە بە دىل ئەرۇنە ژىير و ئەللىن: ساحىبى ئەمانە و «مدبر» ئىھەمووييان خودايە و تەسەپوفات بە دەستى ئەوه، دە پىيان بلى: هېيشتا لە خودا ناتىرسن و دان نانلىن بەوهدا كە خودا شەرىيکى نىيە و ساحىبى جىهان ھەر ئەو يەزدانە

تاكە بىن باكە يە؟

﴿فَذِلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ﴾

دهی بزانن ئه و خاوهن هیز و تهوانایه «الله» يه که خودای پهروه ردگارتانه به رووی راستی و حه قیقهت.

﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الظَّلَلُ﴾

جا له غهیری حق چی ههیه غهیری گومراهی و غهیری پهستیاری ههوا و هه و سیکی بیئه سل و بیئه ساس که که و تنه شوینیان هر هوی گومراهیه.

﴿فَإِنَّ تَصْرُفَنَّ﴾

دهی چون ئیوه که هوشیارن له حق لائه درین بۆ لای بهتال و له سهه رحق دانامه زرین؟

﴿كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

دهی هر وه کوو سابتە روزی دهر له عهرز و ناسمانا هر خودایه و هیز دهر به چاو و گویچکه هر خودایه، و له مردوو زیندوو دروستکه و له زیندوو مردوو دروستکه هر خودایه، و هایش فەرمانی خودا و ئیراده و خواستى خودا له سهه ياسای عيلم و زانستى، وه زانستى له سهه کەشفي تەسەر روفاتى فاسیدەي ئادەمیزاد و باقى موکەللە فانى کائينات وه له سهه تەوجىھى عەزميان بۇ رىگەي لابار سابت بووه له سهه ئه و کافره له حق دەرچوانە کە به قەرارى قەتعى ئىتر ئىمان نايەن، ئىتر خوت له گەل ئه وانا ماندوو مەکە و خوت زويىر مەکە.

﴿قُلْ هَلْ مِنْ شَرَكَ إِلَكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلَقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلْ اللَّهُ يَسْبِدُ الْخَلَقَ

﴿ثُمَّ يُعِيدُهُ فَإِنَّ تُؤْفَكُونَ﴾

پاش ئەوه خوداي تەعالا دەللىلى هيئايەوە لەسەر وجودى خۆى بەوە كە رۆزى دەرە لە ئاسمان و عەرزەوە و هيئى دىتن و بىستان ئەدا و لە مىدوو زىندۇو لە زىندۇو مردوو دەر ئەكا، ئەمچارى دووھەم ئىستىدلال ئەكا لەسەر وجودى خۆى بەوە ئەفەرمۇى بە خۆشەویستى تۆ پېيان بلنى: ئايا لهوانى كە ئىۋە دايىان ئەننەن بە شەرىك و ھاوارى بۇ خودا كەسى وەها ھەيە دەست بکا بە ئىجاد و دروستكىرىنى مەخلۇوقات لە نەبۇونەوە و بە هيئى خۆى لە كائيناتا شت دروست بکا و لە پاش تەواوكىدىنى ماوهى دانراو بىان فەوتىنى و لە پاشا وەکوو ئەوەل جار دروستيان بکاتەوە؟ تەبعەن ئەللىن: كەسى وانىيە غەيرى زاتى بارى تەعالا، دەي ئىتر چۈن لا ئەدرىن لە راستەپىگە؟

﴿قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَاءِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِّ اللَّهُمَّ يَهْدِي لِلْحَقِّ﴾

جا خوداي تەعالا بۇ جارى سىيھەم ئىستىدلال ئەكا لەسەر وجودى خۆى و گەورەيى و تەوانايى رەسای بەمە كە وەکوو مەخلۇوقات و ئادەمىزىاد دروست ئەكا ھەموو نەوعى لە گىانلەبەرانىش ھيدايت ئەدا و شارەزايان ئەكا بۇ رىگەي پېرۇزى سەعادەت، واتە مەوجۇوداتى خاوهەن شوعۇر دوو ناحىيەيان ھەيە، ناحىيە لەش و تىكەلگەن و دامەز زاندىنى رىزى ئىسقان و رەگ و گۆشت و شوئىنى ھاتوچۇى خويىن كە ئەمانە ھەموو خوداي تەعالا بەجىتى ھاوردۇون بە نەوعى ژىرەكان لە دنیادا حەيران ماون لەو دەستكارە، وە ناحىيە رۆح و گىان كە هيئى خاوهەن دەرك و شوعۇرە و سولتانى تەختى وجودە و ئەم رۆحە بەم مەرجە ئەگا بە پېرۇزى كە مونەوەر بىي بە نۇورى مەعرىفەت وە خودا شارەزاي بکا بۇ عىلەم بە زات و سيفات و واجبات و موحىھەمات و ئەخلاق و رەوشەت وە قورئانا لە گەللى شوئىندا باسى ئەمە كراوه وەکوو لە باسى ئىبراھىمى خەلەيلدا ئەفەرمۇىت: *الذى خلقنى فهو

یهدين^{*}، و له باسى مووسادا ئەفهرومیت: «ربنا الذى أعطى كل شىء خلقه ثم هدى^{**}، و
و ئەمر ئەکا به حەزرهتى موحەممەد^{صلی اللہ علیہ و سلم} و ئەفهرومیت: «سبع اسم ربک الأعلى
الذى خلق فسوى^ب والذى قدر فھدى^ب»^{***}

به کورتى وەکوو ئىجاد و خەلق و دروستكىرىنى مادەي لەش دەليلە لەسەر
وجوودى خودا، ھيداية تدانى ئەرواحيش ھەر بە خودا ئەكرى و دەليلە لەسەر
وجوودى خوداي تاقى تەنیای زاناي تەوانا. جا ئەفهرومیت: ئەى خۆشەۋىست
بلىن بەو موشرىكانە: ئايا لە ناو ئەوانەدا ئىيە قەراراتان داون بۇ خودا بە شەريک و
ھاوري كەسيان ھېيە كە ھيداية تى ئادەم مىزاد بىدا بۇ حەق؟ تبعەن كەسى وانىيە
ئەمە يىش لە ھەموو ژىرىئىك روونە جا ھەر خۆت جوابى پرسىيارە كە خۆت بىدەرەوە
و بلىن: خوداي عالەم ھيداية تى ھەموو ھۆشىيارى ئەدا بۇ رىيگەي حەق و بۇ عىلەم
و زانىتى راست، ھەروا ھيداية تى گيانلەبەرى تر ئەدا بۇ رىيگەي ژيان و سوود و
زىيانى خۆى، وھ ئەمە دەليلىنى گەورەيە لەسەر وجوودى خوداي تاق و تەنیای
تەواناي ئاگادار بەسەر ھەموو شىتكىدا وھ غەيرى ئەو كەس نىيە ئەم تەسەر وفاتەي
لىيە مومكىن بىن.

جا پاش دامەزراندى ئەوه كە ھيداية تدان ھەر لە لاى خوداوه يە ئەفهرومیت:
﴿أَفَمَنْ يَهْدِى إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يَتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِى إِلَّا أَنْ يُهَدَى فَا
لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾^{٢٥}

١. الشعرا؛ ٧٨

٢. طه؛ ٥٠

٣. الأعلى؛ ٣ - ١

خودا ئەفرمويت: پاش ئوه کە زانيان هەر خودايە ئەتوانى هيدايەتى گيانداران بىدا، ئايا كەسىن کە هيدايەتى هوشياران بىدا بۇ رىنگەي راست ئوه شياوه بەوه پەيرەھوی بکرى؟ ياخبار و روھانى بە دىمەن زانا و هوشيار وە لە حەقىقەتا قابيلەتى ئەوانەيان نىيە رىنگەي راست وەربىرىن مەگەر بەزۆر و هيلى خودا شارەزا بکرىن؟ وە ياخود ئەم بتانە کە ئىۋە ئەيانپەرسىن و ئەيانكەن بە شەرىك بۇ خوداي بى شەرىك دار و بەردىكى وشك و بىن گيانن وە ئەگەر گيانيان بکرى بەبەرا هەر موحتاجى خودان و شارەزا نابىن بۇ رىنگەي حەق بە ئىرشادى خودا نېبى، جا ئىتر خىلافى عەقللى هوشيارانە ئىنسان ئەوەنە خۆى نەقام بىكا و نەپوانى بۇ حەقىقت و لە بەر ئارەزووئى نەفسى خۆى بکەويتە [دواى] ئەم شتە بىن نرخانە، دەي چيتان بۇ ئېبىن لەم ياسا ناشىرىنە وە چلۇن بىر و باوەر وەرئەگىرن و حۆكم ئەدەن بە شتىن کە عەقل وەرى نەگرى؟

جا ئەمجار خودا بە ئاشكرا بەيانى ئوه ئەكادىم بىتپەرسىنە ياخودا گاور و جوولەكانە کە وتوونەتە شوين ئەم ئەحبار و زانا نەزانانە وە ياكە وتوونەتە پەرسىنى ئەم بىتە بىن گيانانە هەر شوينى گومان كە وتوون و ئەفەرمۇى:

﴿وَمَا يَشَعُّ أَكْرَهُنَّ إِلَّا ظَنًا﴾

وە زۆربەي ئەمانە پەيرەھوی هيچيان نەكردووھ ئىللا گومان نېبى، واتە ئىعتىقادى غەيرە جازىم و ئەممەيش بىن سوودە.

﴿إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾

وە گومان موفىدى هېچ شتى نىيە لە حەق و حەقىقت.

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾

خودا زانىيە بەوهى ئەمانە ئەتكەن

له بُو ئىنسانى ھۇشيارى جەليل
 ھۇنرابىنەو بە رىستەي يەقىن
 پاڭ بن له شوبەھى گومان و تەخمين
 ئەبن بە مايەي ئەنوارى يەقىن
 بىكرين بە دەليل بُو دين و ئىمان
 ئىمان و ئەحکام دوو شوعبەھى بەرزن
 هەركام مەربىوتى يەڭ تەور و تەزرن
 ئىمان لە يەقىن بُوت پەيدا ئەبن
 دل بەھو ئىمانە پى سەودا ئەبن
 كە كۈزايەوھ چرا بە بايى
 ئەحکامى دىنيش يانى فەرعىيات
 ئەكەويتە ناو چای ئىشتىباھى
 چونكە هەر فەرعى يەقىنى بُو ئەو
 باش دائەمەززىن لە سەر زەننیيات
 قەت مومكىن نابى بە سەد تەڭ و دەو
 ئىعىبار ئەكرين بە ياساي ئىسلام
 تەقلید بُو ئەحکام شىوهى سەعىدە
 هاتو سەركەوتى لە پىلەي تەقلید
 ئەبى بە پىاواي سەربەرزى رەشيد

جا پاش ئەوه كە بەو چەن ئايەتە پېشۈوه خودا ئىستىدلالى كرد لەسەر وجودى
 زاتى خۆى و سيفاتى «عيلم» و «قودرهت»، لېرىدا بەم ئايەتانە يىش ئىستىدلال ئەكا
 لەسەر رسالەت و پايەي بلندى حەززەتى «محمد المصطفى ﷺ» كە ئەو زاتە
 خاوهنى موعجىزە قورئانە و قورئان كەلامى خودايە و هاتووهتە خوار بُو تەئىد و
 تەسىدىقى پىغەمبەرى خودا بە ھۆى ئەوهە كە ئەم كەلامە بىن شوبەھە كەلامى
 خودايە و دوورە لە درق و دەلەسە و بوختان و فەرمۇسى:

﴿ وَمَا كَانَ هَذَا الْفُرْقَةَ أُنَّ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾

واتە قەت ئەم قورئانە لەوانە نېبۈوه و لەوانە نىيە كە ھەلبەسرى لە لايەنى غەيرى
 خوداوه خواھ كەلامى موحەممەد بىن ياخود كەلامى كەسىتكى تر بىن غەيرى

موحەممەد ﷺ.

﴿وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ﴾

بەلام كەلامىكە قودسى و غەيىبى و داراي ئىخبار بە غەيىبى رابوردوو و غەيىبى داھاتووه؛ چونكى تەسدىقى رىسالەتى پىغەمبەرە پىشىووه كان و كىتىيە كانيان ئەكا و هەوالە كانيان بە راستى ئەگىزىتەوە وەكىو چۆن كارەساتى داھاتوو دەرئەخالە بەرزەوە بۇونى دىنى موحەممەد و، فەوزى ئوممەتە كەى و بلااؤه بۇونى دىنە كەى لە جىهانا.

﴿وَتَقْصِيلَ الْكِتَبِ﴾

وە هوى بەيان و رووناڭ كەدنەوەي ئەو بىر و باوهر و ئەحکامانە يە كە لە مەجمۇوعى كىتىيە پىشىووه كانا ھاتۇون و نازل بۇون بۇ سەر پىغەمبەرە كان.

﴿لَا رَبَّ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (٣٧)

وە لمبەر فەساحەتى ئەلغاژە كان و بەلاغەتى مەعنای جوملە كانى و دەربىرىنى كارەسات و هەلکەوتە غەيىبە كان و لمبەر دوورى لە موبالەغە مۇخالىف بۇ واقىع و لمبەر جىاوازى ئۇسلۇوبى رىشته ئەلغاژ و مەعانى و تەئىسیراتى رۆحىيە بۇ ئەو كەسانە كە دلىان خالىيە لە عەناد و داگىرتنى بۇ ياساى خودا پەرسىي و دنيادارى و چاودىرى خزمائىيەتى و ئىختىرامى كۆمەلایەتى وە تەوجىھىكەرنى عالەم بۇ خۇو و رەوشىتى بەرز... لمبەر ئەمانە و غەيرى ئەمانە لە فەزائىل، قورئان بۇ ئەو ناشى كە ئىنسانى ھۆشىار شىك و گومانى تىبهاۋى و بە مەترىسىيە و بۇي بىروانى، وە عىليم و باوھىرى قەتعى پەيدا ئەكا بەوه كە لە لايەنى پەرورىدگارى جىهانەوە ھاتۇوەتە خوارەوە.

﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفْتَرَنَهُ﴾

يا خەير ئەو كافرانە هەر ئەلین: موحەممەد خۆرى ئەم كىتىيە ھەلبەستووه.

﴿قُلْ فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ﴾

نهی خوشیست تو بلن بهوانه که وا ئه لین: ئه گهر راست ئه کهن بیسمیلا
ئیوه له گەل ئوهدا خوتان به خاون زمان و فساحت و بلاحدت ئهزان تاقه
سورةٰ تیکی وەکوو قورئان بىتن له لایهنى خوتانوه و به جومله و ئایات قورئان
موقایه سە بکەن له بەینی ئوهی که خوتان ئەیھىن و له گەل ئە سورةٰ تەدا کە له
قورئانه.

﴿وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾

وە نەك تەنیا خوتان بەلکوو ھەركەس کە ئە توانن بانگى بکەن له غەیرى خودا
برۇن بانگى بکەن با بىن بۇ موعارەزە قورئان.

﴿إِنْ كُنْتُمْ صَدِيقِينَ ۚ﴾

ئە گەر راست ئە کەن له داواي ئوهدا کە قورئان دەسته لېستە له لایهنى مو حەممە دەوه.

﴿بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَرَأَيْتُمُوا بِعِلْمِهِ﴾

نه خەير ئىنكارى ئەوانه بۇ قورئان له بەر نوقسانى نىيە له قورئان و له بەر ئوهەيش
نىيە کە بزانن له لاي غەيرى خوداوه هاتووه بەلکوو ئەوانه بى باۋەرى دەرئەپىن
بەرابەر بە ئایاتى کە ئوهى له مو حەکەماتە ئىحاتە يان نەداوه بە زانستى مەعناكە يا.

﴿وَلَمَّا يَأْتِهِمْ كَأْوِيلُهُمْ﴾

وە ئوهەيش کە له موتەشايىھاتە ھېشتا تە ئويلىيان نە هاتووه بۇ لايان و نە گەيشتۈۋەتە
لايان.

﴿كَذَلِكَ كَذَبَ الظَّالِمُونَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾

ھەر بەم شىۋە ئىنكارە و لەسەر ئەم نەوعە ئىعتىبارە ئەو كاfrانەيش كە لە زەمانى پىش زەمانى نەمانەدا بۇون تەكزىبى كەلامەكانى خودايىان كردوووه كە نازىل بۇون بۇ سەر پىتىغەمبەرەكانى، واتە ئەوانە موحىكەمات بۇون ئىحاتەيان نەداوه بە زانستى ئايەتەكانىا وە ئەوانەيش لە موتەشابىھات بۇون تەئويلىكەيان نەزانىيە وە حەقىيان وابوو ھەز بە بىستنى ئەو كەلامانە يا ھەر بە بىستنى ئەم قورئانە بە بىن ماتىل بۇون ئىمانيان بەھىتىيە پىيان.

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَيْقَةُ الظَّالِمِينَ﴾ ٣٩

جا بىر بىكەرەوە يا بروانە بىزانى ئەنجامى كردهوو و بىر و باوهەپى ئەو سىتمەكaranە چۈن و چۈلۈن ئېبى!

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ﴾

وە ئەم كاfrانە كە بە ئاشكرا ئىنكارى قورئان ئەكەن و ئەلین كەلامى خودا نىيە بازىكىيان لە دىلدا باوهەپىان هەنە و ئىمانيان هەنە بەوە كەلامى خودايىه بەلام لەپەر عەناد و سىتمەكاري و بەدبەختى ئىنكارى ئەكەن و بازىكىشىان ھەر باوهەپىان نىيە و لەسەر ئەو بىرەن كە ئەم قورئانە ھەلبەسراوه.

﴿وَرَبَّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ﴾ ٤٠

وە خودايى تەعالا زاناترە لەوان بەو كەسانە كە ئىفساد ئەكەن لە جىهانا ئايا موحەممەد ئىفسادى دلى نادەمىزاز ئەكا بە ھەلبەستنى قورئانى لە لايەنى خۆيەوە و نىسبەتى ئەدا بۇ لاي خودا، ياخود ئەو كاfrانە موفسىد بۇون بۇ دلى عالەم كە ئەزانن ئەم قورئانە كەلامى خودايىه و عەناد ئەكەن و بىن باوهەپى دەرئەپىن، وە ياخود موفسىدەن بۇ حال و ئىستىعدادى خۆيەن كە وردىنابەوە لە جىهان ھەتا بىزان ئىنسانىكى وە كەو موحەممەد لە ولاتى عەرمەستان بىرمەدرىسە و داشىگا و بىمامۆستادا

چون ئه‌توانی که‌لامیکی و ها فه‌سیح و بهلیغ و جامیع بۆ فه‌وائید و عیلم و عه‌مەل و ئاگادار له بەسەرھاتی ئوممە ته پیشواوه کان و ته‌فسیله‌ری حیکایه‌تیان و قسە‌کردوو له ئه‌وزاعی سال و مانگ و حەفتە و رۆژ و تەماشاکردن له نیزامی ئه‌ستێرە کانی ئاسمان و ئومووری نیزامی و ئیداری و شیجتیماعی و قانوونی پەیمانداری و یاسای عائیله و ریکەوتن و جیابوونه‌ویان له یەکتر بکا وه ئەمانه له خۆیه‌وە دەربىری، حاشا ئەم عیلمە هەر بۆ خودایه نەک له سیفاتی ئەھلى دنیا. .

**﴿وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَتَتُمْ بِرِيشُونَ مِمَّا أَعْمَلُ
وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾**

وە ئەگەر ئەو کافرانه هەر دەوامیان کرد لەسەر باوه‌ر نەکردن به خودا و باوه‌ر نەکردن به رسالەتی تۆ له لاپەنی خوداوه و بەوه کە قورئان که‌لامی خودایه توپش بفەرمۇو له مەقامی يەخەھەلە کاندن لهوانا: من کرده‌وەی خۆم بۆ خۆم و ئىۋە بش کرده‌وەی خوتان بۆ خوتان ئیوه بىن عوھدەن لەوهى من ئەیکەم وە منىش بىن عوھدەم لەوهى کە ئیوه ئەیکەن، واتە وازیان لى بىتنە هەتا ئەگەن بە رۆژى رەشى خۆیان له دنیادا و بە کاتى نەھاتى له پاشەرۆژا کە ھەموو حىسابىنکى تىدا ئەبریتەوە.

لېرەدا چەن باسى ھەيە:

[باسى] يەکەم: ئايەتى: «وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرِىٰ»^۱ واريد بۇوه له رەدى ئەو کافرانەدا کە گومانیان وابوو قورئان که‌لامی حەزرەتە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و خۆی داي ئەنلى و نىسبەتى ئەدا له خوداى تەعالا و، خوداى تەعالا چەن دەليلى باس ئەکا لەسەر ئەوه کە قورئان که‌لامی خودایه:

۱. یونس: ۳۷

١. پىغەمبەر ﷺ ئىنسانىكى نەخويىندا وار بۇوه و تىكەلى خويىندا وارانى نەكردووه و نەپرۇشتووه بۇ ئو شارانه كە دەرسى عىلەم و ئەدەبیان تىدا بلاو كردووه تەوه و لە گەل ئەمەدا قورئان باسى سەرگۈزەشتەي قەومە پىشتووه كانى و پىغەمبەرە كانىيانى تىدايە بە شىۋىيە كى رووناك وە ئەگەر ئەم باسانە راست نەبوايە ئەھلى كىتاب رەدىان ئەكردەوه كەچى كەس نەيتوانى رەدىان بىكانەوه، دەھى وا دەركەوت ئەم قورئانە كەلامى خودايە كە «عالەم الغىب» نەڭ كەلامى موحەممەد؛ چونكە ئو غەب نازانى و غەبى نەزانىيە.
٢. ئو كىتىيە قەدىمانە كە ئەھلى كىتاب ئىعتيرافيان بىن ئەكەن و ئىمانيان ھەيە پىيان ھەموويان شەھادەت ئەدەن بەو بەشاراتە كە لە پىش ھاتنى حەزىرەتا دراوه بە ھاتنى وە ئو كىتىبانە راستن، كە وابى ھاتنى پىغەمبەرە كى ساھىپ كىتاب لە لايەنى خوداوه راستە و گومانى تىدا نىيە خۆى پىغەمبەرە و كىتىيە كەي كەلامى خودايە.
٣. ئەم قورئانە گەلى ئەخبارى تىدايە بە ئومۇورى پاشەرۇز، وە كەن و مەسىلەي غەلەبەي رقم بەسەر فارسدا، وە كەن و ئىستىخلاقى يارانى پىغەمبەر ﷺ لە ولاتا و تەماو بۇونى دەعوەتى ئىسلام بە رەسايى... وە ھەموويان ھاتنە جىنگە، كە وابى ئو قورئانە كەلامى خودايە. ئەمانە ھەموو دەرئەكەون لە عىبارەتى: *تصديق الذى بىن يديهِ وَهُ.
٤. ئەمەيە كە ئەم قورئانە لەسەر زمانى ئەم ئىنسانە نەخويىندا وارە گەيشتووه بە عالەم وە كەن و دەريايى «موحىت» وەها ئىحاتەي داوه بەو عىلمانەدا كە لە دىنا پىيوىستان، وە هەر كىتىيە وەها بىن ئىمکانى نىيە عادەتەن لە ئادەم مىزادىكەوە بىن و پىيوىستە لە خوداوه بىن، ئەمما ئەوهى كە ئەم قورئانە ھەموو عولۇومى دينىيە تىدايە، چونكى

عیلمی دینی ئەگەر ئیعتیقادە به خودا و فریشته و پىغۇمېھاران وە بەو كىتىبانە ھاتۇون بۇ ئەوان وە ئیمان بە رۆزى قيامەت و بە قەزا و قەدەر و ئیمان بە سىفاتى خودا و بە كردەۋە ئەوه، ئەوه بە تەفسىل ھەيە لە قورئانا. وە ئەگەر عولۇومى دینىيە عیلمى تەكلىفاتە واتە عیلمى واجبات و موحىھەمات و غەيرى ئەمانەيە ئەوه ھەمۇوی لە ئایاتى قورئان وەرگىراون، وە ئەگەر عیلمى پاكىرىنەوە ئەفسە لە سىفاتى ناپەسىند و رازانەوە ئەي بە سىفاتى بەرز ئەوه لە قورئانا بە درىزى باسى ئەمانە ھەيە وەكۇو:

* إن النفس لأمارة بالسوء *، * قد أفلح من زکلها *، * وقد خاب من دسها *، * ولا
تطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا واتبع هواه *، * و وەكۇو: * ويل للقاسية قلوبهم من ذكر
الله *، * و وەكۇو: * خذ العفو وأمر بالعرف وأعرض عن المخالفين *، * و وەكۇو * إن الله
يأمر بالعدل والإحسان و إيتاء ذي القربى وينهى عن الفحشاء والمنكر *، * و وەكۇو: * وأما
من خاف مقام ربہ ونھى النفس عن الموى *، * فإن الجنة هي المأوى *، *

وە ئەگەر عیلمى دین عىبارەت بىن لە عیلم بە ئادابى ژن و پیاو بە يەكەوە وە ئىدارەي عائىلە و ئەولاد و چاودىرىييان و سىلەي رەحم و تەماشاكردىنى سىاسەت شار و ئاوهدانى و ژیوارى پىرۇز لەگەلىانا... ئەوه ھەمۇو لە قورئانا ھەن.

ھەروا ئەگەر عیلمى دین عىبارەت بىن لە عیلمى ئىدارەي ئومەمەتى ئىسلام بە دانانى ئیمام و راۋىيىل لە كارانى خاوهەن نرخا و ئاماڭىزىدەن چەڭ بۇ جەنگ و موعاھەدە و پەيمان راڭرتىن ئەمەيش بە نوعىن لە قورئانا بەيان كراون كە لە ھېچ كىتىيىكدا نىيە، كە وابى ئەم قورئانە تەفسىلى ھەمۇو شىتىكى تىدايە بە جۇرى بە عادەت

-
١. يوسف؛ ٥٣	٢. الشمس؛ ٩ - ١٠
٤. الزمر؛ ٢٢	٥. الأعراف؛ ١٩٩
٦. النحل؛ ٩٠	٧. النازعات؛ ٤١ - ٤٠

قابل نییه که ئینسانیکی نه خویندهوار له ناو ئوممه‌تیکی نه خویندهوارا له ولا تیکی پاناوه‌ری دوور و دریز و دوور له ئاوه‌دانی شاره‌وانی دا له لایه‌نی خزیه‌وه کتیپی ووه‌ها دابنی، وا دهرکه‌وت قورئان کهلامی خودایه.

باسی دووه‌هم: ئمه‌یه که خودای ته عالا موعاریزه‌کانی بانگ کردوه بۆ نه‌وه که وینه‌ی قورئان دابنین به هه‌شت جۆر:

۱. داوای موعاره‌زهی هه‌موو قورئانی کردوه و فه‌رموویه‌تی:

﴿قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَ الْإِنْسَانُ وَالْجَنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنَ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْكَانٌ بَعْضُهُمْ لَبْعَدُ ظَهِيرَاءً﴾^۱

۲. داوای موعاره‌زهی ده سوره‌تی کردوه و فه‌رموویه‌تی: «فَأَتُوا بِعِشْرِ سُورٍ مُّثْلِهِ»

﴿مُفْتَرِيَاتٍ﴾^۲ واته: ده سوره‌تی هله‌سراوی وه‌کوو قورئان بیتن.

۳. داوای موعاره‌زهی يه‌ک سوره‌تی کردوه و فه‌رموویه‌تی: «فَأَتُوا بِسُورَةٍ مُّثْلِهِ»^۳ واته يه‌ک سوره‌تی وینه‌ی سوره‌تی قورئان بیتن.

۴. داوای موعاره‌زهی کردوه به حمدیسی و وتاری وه‌کوو قورئان و فه‌رموویه‌تی:

﴿فَلَيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مُّثْلِهِ﴾^۴ واته با وتاریکی وه‌کوو قورئان بیتن. وه له‌سهر ئه‌نماعی موعاره‌زهیه جاری خودا داوای ئه‌وه ئه‌کا که موعاره‌زهی حهزرهت ﴿لَعْنَتُ اللَّهِ عَلَيْهِ بَكَابِيَاوِيَّكِي وِيَنَّهِي حَهْزَرَهُت﴾^۵ نه خویندهوار و دوور له مهداریس و مه‌عاھید، وه جاری داوای ئه‌وه ئه‌کا که هه‌موو ئینسان گرددبئنه‌وه موعاره‌زهی قورئان بکهن.

۱. الإسراء؛ ۸۸

۲. هود؛ ۱۳

۳. بیونس؛ ۳۸

۴. الطور؛ ۳۴

و بهم دهیلانه به یان کران دهرکه و قورئان که لامی خودایه و گهوره موعجیزه‌ی
حه زرهه ته لله و به ده اوامی کات و هکو خوی نه مینیته و هه تا هه تایه، و گهوره
ده لیل له سه رئم مه به سته نه مه مه يه که خودای ته عالا واده داوه به پاراستنی و
فیعلهن له رؤژی نوزو وله وه هه تا نیمرو له گه ل زوری دوژمنا هم روا به پاریزراوی
ماوه ته وه، وه نه گه رئه و نایه ته که لامی خودا نه بواي و ها به ساغی و راستی پاریزه که می
نه ده هاته حجه.

ئەم جار خوداي تەعالا بە ئايىتى: *بَلْ كَذَبُوا بِهَا لَمْ يَحِظُوا بِعِلْمٍ.. الْآيَةُ *^١ بەيانى ھۆى يېنگىكارى ئەو كافرانە ئەك بۇ قورئانى كەرىم، وە ئەم ئايىتە چەن شتى ھەلەھەگرئى: ۱. هەر كاتى ئەوان ئايىتىكىيان ئەبىست كە باسى سەرگۈزەشتى قەومە قەدىمە كان بکا ئەيان ووت: ئەمە ھەموو ئۇستۇرۇرە و حىكايەتى كۇنە بىستۇرۇيەتى و ئەيگىرەتەوە، وە فامى ئەوه يان نەبۇو مەبەست لەو گىزىانوھە بەس گىزانەوەي واقىعاتە كە نەبۇو، بەلكۇو مەبەست تەوجىھى ئادەمیزاد بۇو بۇ بەيانى قودرهت و تەوانايى خودا لەسەر تەسەرپۇف لە جىهانا كە پاشايان كىز ئەك داماوان بەرز ئەكتەوە و كۆمەلى لائەبا و كۆمەلىيکى تر دېنیتە پىشەوە، وە ھەروا مەبەست پەندوھرگىتنى ئادەمیزاد بۇو كە دىنيا بۇ كەس دەۋامى نابىن لەسەر يەك حال و پىتويسەتە ھەموو خاواهن دەستەلاتنى كەوتىنگى بىزى بۇ ئەوھەندا بە خۆ بان نامى نەمەن.

۲. هۆی ئىنكاريان ئەو بۇ ھەر كاتى حورۇوفى ھىجايىان ئېبىست وە كۇو «الّم» و وىنەي ئەو و مەعناكەي حالى نەدەبۈون گومانىيان بە قورئان كز ئەبۇو، وە خودا جوابى ئەمەدى دايەوە بەوە كە قورئان «محكّم» و «متشابه»ي ھەيە و مانىع نىيە

٣٩ : بونس

ئەمانە کەس تەئویلیان نەزانى خودا نېبىن، وە ياخود زانا بەرزەكان تەئویلى بىزانن
کە حەزرەت ﷺ سەردارى زانا بەرزەكانه.

۳. لەبەر ئەوه کە قورئان بە تەدریج و جومله جومله ئەھاتە خوارەوە ئەوانىش
لموھ نىگەران ئەبوون و ئەيانوت: ئەمە چىيە و بۆچى بە جارى نەھاتە خوارەوە؟
خودايىش وەلامى ئەمەيشى دايەوە بەمۇ كە ھۆى ئەمە ئەوهە دلى تو دابىمەزرىتنى
لەسەر حق و ئىمامت رۆژ بە رۆژ بە مەعنەوياتى دىنەكەت و ناجىحى خۇت
زىياد بىن و ئەسحابەكانىشتىت ورده ورده پلە قورئانەكەت فير بىن و لەبەرى كەن
و رەفتارى بىن بىكەن.

۴. لەبەر ئەوه کە قورئان باسى حەشر و نەشرى زۆر تىا بۇوە وە ئەوانىش ئولفەتىان
بە شتى مەحسوسەوە بۇو نەڭ بە مەعاد و نومۇورى غەيىبى [بۆيە] باوەرپان نەدەكەد،
وە خودايىش حەشرى بۇ ئىسبات ئەكەن بە دەلىلى ئىجادى ئەووهڭ جاريان لە
نەبوونەوە.

۵. لە قورئاندا زۆر ئەمر ھەبۇو بە نويىز و رۆژوو و عىيادەت، ئەوانىش ئەيانوت:
خودا مۇحتاج نىيە بە عىيادەتى ئىمە ئەم عىيادەتانە بۇ چىيە؟ ئەمانە درۆن! وە
خودايى تەعالا بە مىھەربانى جوابى ئەدانەوە، بە بەيانى ئەو ئاسارە كە لەو عىيادەتە
بەدەنى و مالىيە پەيدا ئەبن و تەوجىھى ئەكەن بۇ ئەوه كە ئادەمىيىز بە عەبەس
دروست نەكراوه و پىۋىستە كە ئەنجامى پىرۇزى بىن و ئەيغەرمۇ مەسەلا: *أفحىسىم
أنا خلقناكم عبأً وأنكم إلينا لا ترجعون؟*.

واتە: خودايى تەعالا لەگەل ناردەنى ئاياتى بىر و باوەر و تاعەتا بە موناسىبى شوئىن
ئىشارەتى ئەكەد بە حىكىمەت بۇ ئەو عقىدە و ئەحكامانە كە داي ئەمەزراندن و

ته‌وجیهی ئینسانی ئه کرد بۇ تەماشای جىهان و تەماشای نەفسی ئینسانی و ئەیفەرمۇو: «سۈرىھم آياتنا في الآفاق وفي أنفسهم»^۱ وئىرشادى ئه کردن بۇ باوهەرکردن بە زات و سیفاتى خودا و ئینسانى ئاماذه ئه کرد بۇ وردبۇونەوه له خۆيا و حالى ئه کرد كە تو وىنە بچۇوكى عالەمى گەورەى و تەماشاي خۆت بىكە هەتا ئىختىاجى و نىازمەندىت بە زاتى خوداى بىن نىاز دەركەمەت بىت.

وئىرشادى ئه کردن بۇ رۆزى قيامەت و كاتى «معاد» بە هوى «مبدأ» وە واتە: چۆنم دروستكىردوون لە نەبۇون وەها لە پاش مىردىن و رزاندىن زىندىووتان ئەكمەمەوە وە ئەم دووكارە بەرابەر بە خودا يەكسانى.

وئىرشادى ئه کردن بۇ ئەم قورئان كەلامىنىڭ غەبىيە و لە لايمى خوداوه ھاتووه تەخوار. وە فەساحەت و بەلاغەت و رەسايى باسەكانى و جوانى مەعناكانى دەليلە لەسەر ئەم كەلامى خودايد.

وە لە عەينى حالىدا بەرزى قورئانى ئه کرد بە دەليل لەسەر ئەم كە موحەممەد ﷺ پىغەمبەرى خودايد ئەگەرنا ئینسانى نەخويىندهوار بىخەبەر لە دىنا و لە ئەۋزاعى ئىدارە و بىن ئاگادارى لە نىزام، ناتوانى كەلامى وەها لە لايمى خۆيەوه دابىنى.

وە نىشانى ئەدان كە فېرۇقىلىل لە گەل خوداى زاناي تەوانادا مايەى زيانە بۇ ئینسان وە ئىخلاص و راستى مايەى پىرۇزى و بەختىارييە لە جىهانا و لە رۆزى حسىبى كرددەدا.

وە حالى ئه کردن كە نوېڭىردن دىل و روح نۇورانى ئەكا و دوورى ئەخاتەوه لە كار و كرده‌وە فاھىىشە و ناپەسەند و لە سىتمەكارى و نزىكى ئەكتەوه لە خودا؛ چونكە ئەنجامى عىيادەت پاکى نەفسە و ئەنجامى پاکى نەفس نزىك بۇونەوه يە لە

۱. فصلت: ۵۳

عالەمى قودسى و بە رۆژوو گرتۇن نەفس ئەشكى و پاك ئەبىتهوه و لە زەکات و سەرفى مال لە رىنگەي خودا ياساي يارمەتى لە ناو ئادەمیزادا دائەنرئ و بە حەج كىردىن يادى رەھبەران و دينداران تازە ئەبىتهوه.

ھەروەها خوداي تەعالا لەگەل ناردۇنى ئاياتا بە قەمى موناسىبى وەزۇع حىكىمەتى دىنى بۇ باس كردوون بۇ دامەزراڭدىنى دلىان.

بە هۆى ئىستىدلال يَا بە بەراورد
باۋەرى ئەكىد بە پەروەردگار
ئەسپارى وەها پىنى ناگا ئەفكار
پېتەوى ھەتاو ئەرژى بە سەريما
لە رووى جىهانا رىزىدران يەكسان
بۇو بە هۆى تەعمىر لە بۇ تەختى عەرز
گەورە مەخلۇوقە لە رووى ئىمكانا
جىهان بەوانە دېتە سەر تەكان
يَا دووپىشىكىكى خاواهن ئازارە
بە سىرەت ھاۋىپىنى فرىشەتى قودسە
بى خالىقىكى تەواناي قەمۇى
بىرژىت و بىمرى و نەيەتتۇ ئەمۇسا
جەزايانى نەبى بۇ رۆژى قەرار
ئەگەن بە پايىھى رىيى بەختىارى
حوكىمان ئەدرى لە «دار القضا»
وېنە دېوانە بى كار و ماتل
بىتە سەر وەزنى ئىنسانى بەدکام

خۇزگەم بەو كەسە بە بىرىنگى ورد
بە نەفس و ئاقاق بە وەزۇعى ئاسار
بىزانى عالەم پىرە لە ئەسپار
ئاسمان و زەھى، وشکان و دەرىما
كان و گىاي سەوز حەيوان و ئىنسان
ئادەمى وېنە تەلىسمىكى بەرز
خەليفە خودا لە رووى جىهانا
وېنە فرىشەتى ئاسمانە كان
ئەگەر بە دخوو بى ھارە يَا مارە
ئەگەر خۇش خۇو بىن بە پەيكەر ئىنسە
نابى ئەم دەورە سەما و سەرزمۇى
نابى ئادەمى بە نەزم و ياسا
حىسىئى نەبى بۇ كرددەوە و كار
مەردان بە ھىزى سەعادەتكارى
نامەردان بە حەق ئەگەن بە جەزا
خىلافى عەقلە ئىنسانى عاقىل
خىلافى عەقلە ئىنسانى ئارام

هاوکیش بى لەگەل شەقاوهى مەيدان
ھەرگىز لە تاعەت خۆى نەكا غافل
بە ئىخلاسى دل عىيادەت بىكا
بە روح بىقۇشى دەواى قەزاي ئەو
نەفسى ئەمماھى بۇ فەوزى كەمال
پاش دوورى و پارىز لە موھەممەت
بىكاكا بە پایەتى ئابىھى و مايەتى خەير
لە پاش مەردىنا ناواھەكى نەمرى
سامى و «نامى» بى تا «يۇم القرار»

خىلافى عەقلە مەردى بە ويئەدان
جا زور مەعقولە ئىنسانى عاقل
لەسەر تەوفيق و يارمەتى خودا
بە دل بىجۇشى لە بۇ رەزاي ئەم
پاڭ بىكاكا بە مىزانى حال
ھەروا پاش ئەدای ھەمۇو واجبات
خزمەتى بىكا بە پېرۋىزى غەير
تا مومكىن ئەمېن رىنگەيىن بىگرى
ئەمە يە رىنگەي مەردى بەختىار

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَجِعُونَ إِلَيْكَ﴾

لە كافرانە يە كەسانى كە دىن گۈئ لە تو ئەگرن لە كاتى خويىندەن وەھى قورئانا يَا
لە كاتى ئامۇرۇڭارى ئەسحابە كانتا بەلام بە نەوعى كە سوود وەرنە گىرن، واتە و تارە كەت
بۇ ئەو نايسىن كە ئىمانى پىن بىتنى بەلکوو بۇ ئەو كە رەخنە لى بىگرن و رەدى
بىكەنە وە، بە كورتى بىستىتىكى زاھىرى دوور لە حالى بۇون لە مەعنائى و تارە كە وەها
«كأنە» نەيان بىستوو وە فامى مەعناكە يان نەكردوو.

﴿أَفَأَنَّ تُشْعِمُ الظُّمَّرَ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ﴾

جا ئايا ئەي خۆشە و يىست تو ئەتوانى قىسى بەسوود بىھىتە گوينچەكە ئىنسانى
كەرەوە هەرچەن ئەوان عەقلى ئەوە يان نەبىن لە مەعناكە حالى بىن؟ تەبعەن ناتوانى.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ﴾

و لەو كافرانە يە كەسى ئەرپاۋانى بۇ لاي تو بەلام نەك بە تەماشايەكى بە سوود
وە كوو بىروانى بۇ رەھبەرى كە سوودى لى وەربىگرى، بەلکوو بە تەماشايەن وە كوو

مندالى تەماشى عەرزى بىكا كانى زىر بىن وە هىچ نەفامى ئەو عەرزە چى تىا يە. يَا وە كۇو دۇزمىنى بىوانى بۇ مامۆستايەكى بەرز بە شىۋەت قارو كىنە. وە «كأنە» تۆي نەدىوه و بەرابەر بە زاتى تۆ كويىر بىن چاوه.

﴿أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمَّىٰ وَلَوْ كَانُوا لَا يَبْصِرُونَ﴾

جا ئايا تۆ ئەتوانى ئەوانە كە كويىرن شارەزايىان بىكەي بۇ رىگەي مەقسۇد ھەرچەن ئەوان كويىر بىن و بەردەمى خۇيان نەبىن؟! تەبعەن نە.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفَسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

بە راستى خوداي تەعالا سىتم ناكا لە ئادەمیزاد بە هىچ نەوعە سىتمى بەلام ئادەمیزاد سىتم لە خۇيان ئەكەن وە ئەو ئەسباب و ئەعزايىھ كە پىمان داون وە كۇو چاوه گويىچكە و ھۆش كە وە كۇو ئاوىتىھى سافن و سۇورەتى حەقايىق وەرئەگرن، بە تۈزى عەناد و پشت ھەلکىردن لە راستى بىن سۇودىيان ئەكەن و خۇيان ئەكەن بە كەپ و كويىر و نەفام و بىن ھۆش و بىن ئىختىيار.

ئىبىنوقۇتەيىھى دىنەورى لە ئايەتى: # و مِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمْعِ إِلَيْكَ # وَهُوَ يُسْتَبَّنُ بَاتِى كردووه كە گويىچكە بە سۇودىرە لە چاوه بۇ ئىنسان، بە دەلىلى ئەوه كە گويى لە گەل عەقلدا كردووه بە ھاومىزان و نەمانى گويىچكەي كردووه بە ھۆى نەمانى عەقل. وە لە ئايەتى دوايدا نەمانى چاوى كردووه بە ھۆى نەمانى دېتن و بەس.

وە چەن دەلىلى ترىشى هيئناوهتەو بۇ داواكەي وە كۇو ئەوه كە بىستان دېتە جى لە ھەموو جانىيەتكەو بەلام دېتن ھەر لە بەرانبەرەوهىيە، وە شاگىرددە كان سۇود وەرئەگرن لە مامۆستا بە بىستانى وتارەكانيان و، پىنگەيشتن لە كەمالاتى عىليمىدا بەسراوه بە بىستانەو نەك بە دېتنەوە، وە ئادەمیزاد لە بىستانى وتارى پىغەمبەرانەوە.

﴿وَيَوْمَ يَحْشِرُهُمْ كَانُ لَرْ يَلْبَسُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾

وه لهو رقزهدا که خودای ته عالا نه و کافرانه زیندو و نه کاته وه و له نوستنی به رزه خ
نه لیان نه ستنی و گردیان نه کاته وه له کومه لگادا نه وه ماوهی ژیانی دنیایان یا ماوهی
مانه وه یان له گورا له عاله می به رزه خدا وه یا ماوهی مانه وه یان له هردو ولایانا و
دیته بهر چاویان «کانه» نه ماونه ته وه ماوهیه کی کم نه بنی له روزیکی دریزا وه له
ناو خویانانه لهو کاته که مهدا یه کتریان ناسیوه و رایان بواردووه.

﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِلِقَاءَ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾ ۴۵

جا به راستی حالی نه بن که خمه سارهت مهند بعون نه و که سانه باوه ریان به
گه یشن به حوزه وری خودا له قیامه تانیه و به قه تعی شاره زا نه بعون بو ریگه می
مه قسود.

﴿وَإِمَّا نَرِبَّنَكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نُنَوْفِقَنَكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ﴾ ۴۶

نهی پیغمه مبری خوش ویست له حالی نه و کافرانه خوت ماندو و مه که و بزانه
هه رچیم بیان کردووه بتو نه نجامی نهوان هه مموی دیته جنی، جا یا بازی له شنانه
که وادهم داوه بیهینم به سه ریانا نیشانت نه دهم که به چاوی خوت بیینی وه کوو
شکانی بهدرو، فه تحی مه ککه و ، گرتني هه واژین و غهیری نهوانه یش. وه یا خود
تو نه هینیمه وه بتو لای خۆمان، واته نه تمرینین و گیانت و هرئه گرین و به هر حال
گه رانه وهی هه ممو نهوان بتو لای نیمه یه و له پاشا خودا حسینیان نه کیشی و خوت
ئاگاداره له سه ره شنانه که نیسته نه یکمن و له خودا ون نابی.

﴿وَلَكُلُّ أُنْثَى رَسُولٌ إِلَّا جَاءَ رَسُولُهُمْ فَضَّلَّ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ ۴۷

بۇ هەر ئۆممەتنى لە ئۆممەتە كانى پىش تو وەکوو ئۆممەتى بەنى ئىسرائىل و ئۆممەتى قىيىتى و، ئۆممەتى هيىندى و، ئۆممەتى عەرەب و غەيرى ئەمانە پىغەمبەرى رەوانە كراوه و لە ماوهى زيانا ئە حكامى خوداي گەياندۇووه پىيان، جا كاتىن پىغەمبەرە كەيان هاتووه بۇ لايىان لە دىنادا و ئامۇزىگارى كردوون و موعجىزاتى نىشان داون ئىشى تە بىليغاتى ئەوان تەواو كراوه بە عەدالەت، وە ياخود ھەر ئۆممەتنى رەسول و رەببەرىتكى بۇوه لە دىندا جا لە رۆژى قيامەتا لە كاتى حىسابا پىغەمبەرە كەيان حازر نە كرئ، جا كاتى پىغەمبەرە كەيان هات و شەھادەتى دا لە سەر رەفتار و بىر و باوهەريان خودا بەو جۆره و لە سەر ئە و شەھادەتى پىغەمبەرەنە پۇروا، چۈنكى عىلىمى ھە يە بەوه راست ئەلىن، وە حۆكم ئەدرى لە بەينى ئەوانا لە سەر شىۋەي دادېرسى و ئەوانە بە قەتعى سەھەيانلىنى ناكرى و جەزاي بىر و باوهەريان و كردىوهى باشيان زايى نابىن و، تاوانى كەس ناخىرىتە سەرشانى كەس و هەركەس بە مىزانى خۆى پاداش يا تۆلەي بۇ بېيار ئەدرى و، كەس نامىتىتەوە لە دۆزەخا لەوانە كە خاوهەن دين بۇون و ئىمانيان بۇوه بە خودا و پىغەمبەرى خودا.

لېرەدا چەن باسى ھە يە:

[باسى] يە كەم: ئەمە يە ئەمە كە خودا فەرمۇويەتى ھەموو ئۆممەتنى پىغەمبەرىتكىان بۇوه، رېئىك ناكۈنى لە گەل ئەوەدا كە مەشھورە زەمانى «فترە» = بىن پىغەمبەرى، بۇوه لە ناو عەرەبا لە بەينى زەمانى ئىسماعىل و زەمانى «محمد المصطفى» دا لە ئەنەن. وەلامى ئەم شوبەھە ئەمە يە: ھەموو ئۆممەتنى پىغەمبەرى بۇ هاتووه، يەك، يَا دوو، يَا زىياتر لەوە لە زەمانىيىكدا يَا بەرودوا و لە سەر ياساي خودا كە قەت زىاد لە تاقەت تە كلىف لە كەس ناكا، ئەگەر زەمانىيىكى زۆرى وەها رابوردىن لە بەينى دوو پىغەمبەرا كە ئادابى دينى پىشىو كويىر بۇوبىتەوە و ئە حكامى لە بەرچاوى خەلگا لە بىر

چوویتتهوه ئهوه خودا عیقاب له و قهومه ناكا، وەکوو ئوممهتى عەرەب له بەينى زەمانى حەزرهتى ئىسماعيل و «محمد المصطفى»دا بە تاييەتى له بەشى دوايدا له بەرزىرىدنه وەى حەزرهتى عيساوه تا هاتنى پېغەمبەر ﷺ.

بۇيە زانيانى تەفسير ماوهى بەينى ئىسماعيل و حەزرهت كە دەوري دوو ھەزار سالله كردووانە بە سەن بەشهوه، لە بەشى يەكەمدا تەكىلفات سابت بۇوه و ھەركەس موخاللهەمى دىنى ئىسماعيلى كردىن كافربۇوه، ھەروا لە ئەۋەلى بەشى دووهەميشەوه كە عەمرى كورپى «لەحى» رۆيىشت بۇ شام و بتى هيتنابۇزى مەككە و دايىمەززاند، بۇيە حەزرهت فەرمۇويەتى: عەمرى كورپى لوحەيم دى لە ئاگرى دۆزەخا رېخۆلەى خۆى رائەكىشى! وە بەشى سىيەھەمى لە موافقى زەمانى عيساوه تا زەمانى حەزرهت ئادابى دين نەماوه ئەگەر شتى لە ئۆسۈولى دين دائىر بۇوبىت بە ھۆى بت هيتنان و قىل و قالەوه لە بىرى خەلک دەرچۈوه، بۇيە بىريار دراوه كە ئادەمیزادى عەرەب لهو ماوهدا لە ئەھلى «فترە» واتە سىستى و بىچىانى وەحى ئەناسرىن و موكەللەف نىن بە ئىمان و بە كافر ناناسرىن و سزايان نىيە، وەکوو خودا فەرمۇويەتى:

#وما كنا معدّين حتى نبعث رسولاً^۱ وَ فَهَرَمُوْيِه: #رسلاً مبشرین و منذرین لئلا يكون للناس على الله حجّة بعد الرسـل^۲ وَ فَهَرَمُوْيِهتى: #ولو أَنَا أَهْلُكُنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبُّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا^۳.

بە كورتى رەوانە كردىنى پېغەمبەر بۇ سەر ئوممهتى مونافى نىيە بۇ پەيدا بۇونى عەھدى فەترەت، چونكى مادام ماوه زۆر بۇ زانيانى دين كەم بۇون و تەبلیغات رەسا نەبوو ئەۋە لهو چەرخەدا دين ون ئەبىن و ئادەمیزاد ئىستىفادە ناكەن.

۱. الإسراء؛ ۱۵.

۲. النساء؛ ۶۵.

۳. طه؛ ۱۳۴.

ههروا نهو ئوممه تانه كه له پىش ئەم زەمانى ئىمەدا له جەزىرە دوورە كانى ناو دەريادا بۇون و له كىيە بەرزەكانا بۇون و ئادابى دىنيان پىن نەگە يىشتۇوه... ئەوانەيش موكەللەف نېبۇون بەلام له زەمانى ئىمەدا تەبلىغات به ھۆى قورئانى ئىزگەكان و رۇژنامەوە ئەھلى فەترە كەم بۇونەتموھ يا ھەر نەماون.

باسى دووهەم: خوداي تەعالا فەرمۇويە: «يا أهل الكتاب قد جاءكم رسولنا يبين لكم على فترة من الرسل أن تقولوا ما جاءنا من بشير ولا نذير، فقد جاءكم بشير و نذير والله على كل شيء قادر» (نایەتى نۆزدەی سوورەتى مائىدە) واتە: ئەم ئەھلى كىتاب! ئەم ئەھلى تەورات و ئىنجىل وا به راستى پىغەمبەرى ئىمە موحەممەدەت بۇ لاتان له كاتى سىستى و بىرانمۇھى تەبلىغاتى دين له لايمى پىغەمبەرانمۇھى و ئەم پىغەمبەرەيش بۇ ئەمەمەت نەبادا عوزر بىتنەمە لە وەختى حسىپا بلېن: ئىمە مەعزۇورىن و موكەللەف نىن؛ چونكى رەھبەرى موژدەدەر بە فەرمانبەر و ترسىنەرەت بۇ لاتان ئىتەر عوزرتان نەما لە لای خودا.

ئەم نایەتە نەسە لەودا كە پىغەمبەرى ئىمە ﷺ لە زەمانى فەترە تدا رەوانە كراوه و زەمانى فەترەت عىبارەت لە زەمانە كە ياساى عەقىدە و ئەحکام بە رىتكى نەما بىن و بە ھۆى دەست بۇ بىردىن و هەوابازىيەوە تىك چۈوبىن، ئەگەرنا دىارە كە ئوسۇولى دىنى مۇوسائىلۇ و ياساى دىنى عيسا لە ناو كىتابىيەكانا ماۋەتەوە بەلام بە دەست بۇ براوى. جا لە شىكى ئەمە لە چەرخە زەمانى فەترەت بۇوبىن بۇ ئەوان كە دوورى لە ئوممەتە كە يەوه دەورى شەسەد سال و كوسوور بۇوه بە «طريق الأولى» نىسبەت بە عەرەب كە دىنى ئىسماعيل عاشىل بە رۇوناڭى نەما بۇوه دەورى فەترەتىان موحەققە بۇوه و مەسئۇولىيەتى دىنى نەماوه بۇ ئەوان. وە بە نەسى: «أَن تقولوا مَا جاءنَا مِنْ بَشِيرٍ وَ لَا نَذِيرٍ» دەرئە كەھۆى لە چەرخەدا كە چەرخى بچىانى وەحى بۇوه مەجالى

ته کلیف نه ماوه. جا لهم موقعه دیماته قه تعییه وه ده رکه وت که عهربی جاهیلیهت له ماوهی شه شسید سال پیش رهوانه کردنی پیغه مبهر علیه السلام له عه هدی فتره تدا بعون و به کافر ناناسرین به مه عنای مونکیری ده عوه تی پیغه مبهر، وه له پاش مردن جینگه یان به هه شته هه رچه ند پایه یان که متر بن له پایه ای موسولمانه کان به چهند پایه.

وه ئاشکرا یه باوک و باپیرهی حمزه رهت علیه السلام له و ماوه دا له ئه هلی فتره تدا بعون، وه عه بدوللای باوکی چل سال وه ئامینه ای دایکی سی و چوار سال له پیش بعونی موحه ممهدا به پیغه مبهر مردوون و به قه تعیی ئه مانه به موشریک و به کافر ناناسرین و، ئیستیغفار که دروست نییه بوق موشریکین بوق ئه و موشریکانه یه که کوفر و ئیشراکیان مه علوم بن، وه کوو خودا فرمومویه تی: «من بعد ما تبین له أئمهم أصحاب الجحيم» (ثایه تی ۱۳ ته وبه). وه هر حوكمنی موخاليفي ئه مه بن مردوود و بئی بایه خه چونکی موخاليفي نوسووسه، وه هر ریوایه تی کرابن لهم هرووه له سهر سزای ئه هلی فتره تدا یا ئیستاده که ای زه عیفه وه یا ئیستاده که یشی هیزی بین رهفاتاری بین ناکری له بیر و باوه را؛ چونکی ده لیلی ئیعتقادیات ئه بین قه تعیی بن و ئه خباری ئاحد موجیین بوق «زهنه» وه خودا فرمومویه تی: «إِن الظُّنُّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا» ^۱ وه ئه مه دیاره ئیعتقاد له سهر عیلم و بورهانه وه ئه حکامی عهمه لی له سهر ته قیلد و ئیجتیهاد و «زهنه».

وه علامه ئه حمده دی کوری ئه بوبه کری خه تیبی قه ستہ لانی له کتیبی «المواهب اللدنیة» جوزئی یه کم لا په ره (۳۵) دا بیانی ئه وهی کرد ووه که فرموده ئیمامی نه وه وی علیه السلام له باسی سزای ئه هلی فتره تدا مه قبول نییه.

وہ ترجمہ مہا و اہب ئہ مہیہ ئہ فہرمیت: بہ راستی زانی زور بہر ز
ئہ بو عہ بدو لالی مالیکی لہ حاشیہ سہ حیحی موسیلیمدا تھ عقیبی فہرمودہی
ئیمامی نہ وہی کرد وہ لہو دا کہ یہ کن لہ ئہ هلی فہرہت لہ سہر بتپہ رستی مردی
والہ ناو ناگری دوزہ خا۔ ئہ لیں: بروانہ بتو ئہ تو تھ نافیہ والہ کلامی نہ وہو یدا! خہلکی
قسہ یان لہ ئہ هلی فہرہت لہو بہ شہدایہ کہ دہ عوہ تیان پین نہ گھی شتبی بہ رہوانی و
راستی، وہ ئہ وانہ کہ دہ عوہ تیان پنگھی شتووہ بہ راستی لہ ئہ هلی فہرہت ناظمیرین؛
چونکی فہرہت ئہ تو ممہ تانہن کہ وان لہ بہینی زہمانی برانوہی تہ بلیغاتی پنگھ مبہرہ
پیشووہ کان و پیش زہمانی هاتنی پنگھ مبہری تازہ دا، وہ کوو ئہ تو عربابانہ کہ عیسا
رہوانہ نہ کراوہ بتو لایا ن و نہ یشگھی شتووں بہ زہمانی رسالتی «محمد المصطفی» دا.
وہ فہرہت بہم مہعنی شامیلہ بتو مابہینی هہ مہو دوو پنگھ مبہری کہ تہ بلیغات لہ
بہینانا برائیتیوہ وہ کوو مابہینی نووح و هود ﷺ بہ لام فوقہا کہ باسی فہرہت
ئہ کہن ئہ تو مہبستیان مابہینی زہمانی حمزہ تی عیسا و حمزہ تی موحہ ممہد ﷺ
وہ بوخاری ﷺ نقل ئہ کا لہ سہلمانوہ ﷺ کہ ئہ تو بہینہ شہشید سال بووہ وہ
ئہ دیلہ قاتیعہ دلائلت ئہ کہن لہ سہر ئہ سزا نیہ هتا حوجہت دیتہ سہر
قہومہ کہ بہ تہ بلیغاتی پنگھ مبہران.

جا نہ گھر تو ئہ لیں چن حمدیسی سہ حیح ہدیہ لہ سہر سزای ئہ هلی فہرہت،
وہ کوو حمدیسی: «رأیت عمرو بن لحيٰ يجر قصبه في النار»، «ورأیت صاحب المجن في النار»،
وهو الذي يسرق الحاج بمحجنه فإذا بصر به قال: إنما تعلق بمحجني» ... ئہ لیں: جواب دراونہ تو وہ
بہ چن جواب:

یہ کہم: ئہ مانہ ئہ خباری ناحدان و ہیزی موغارہ زہی دلیلی قہ تعییان نیہ.

دووہم: ئہ وہیہ کہ سزا بہس بتو ئہ و چن کہ سہ بوروہ لمبہر دلیلی تایبہ تی.

سیهم: ئهو حەدىسانە بۇ سزادانى ئهو كەسانە يە كە چاکيان ھەلکرد بۇ درق و دەلهسە و گۆپانى دينه راستە پىشۇوه كە به جۆرى كە مەغدوور نېبى تىايا وەكۇو بت» دامەزراندۇن بۇ پەرسىتىارى و گۈرىنى قەواعىدى دين؛ چونكى ئەھلى فەترەت بە معنای عام سى بەشى:

[بەشى] يەكەم: ئەوانە كە دەركى تەوحيديان كردوووه بە نۇورى دل و رووناڭى بەسىرەتى خۆيان جا ئەمانە بازىكىيان داخلى دىنىي هىچ پىغەمبەرئ نەبوون و خۆيان بە «موحد»ى ماون، وەكۇو «قىس بن ساعدە» و، «زىيد بن عمرۇ بن نفیل» وە بازىكىيان داخللۇ بۇون لە دىنىي پىغەمبەرىكىدا، وەكۇو «تىبع» و قەۋەمەكەى لە «حەمیر» و، ئەھلى نەجران و، وەرقەمى كورپى نەوفەل و، عوسمانى كورپى حوهيرىس، كە مامى نەوفەل بۇوه و داخللى دىنىي عيسا بۇون.

بەشى دووهەم: ئەوانەن كە دينە كەيان گۆرپىوه و خەلکىيان بەرە و گومراھى بىردوووه و دەستىيان كردوووه بە تەشريعات و تەحليل و تەحرىم، ئەم بەشە زۆربە كەيانىن، وەكۇو عەمرى كورپى لوحەبىي كە يەكەم كەسى بۇوه كە عبادەتى بىتى دامەزراند و «بھيرة» و «سانئىة»ى بىرياردا و «وصىلە»ى قەرار دا وە عەرەب كەوتەنە شوئىنيان، كە ئەمانە زۆر نامەرد و بەدبىرن.

بەشى سیهم: لە ئەھلى فەترەت ئەوانەن كە تەوحيديان نەكردوووه و ئىشراكىشيان نەكردوووه و داخللى شەرعى كەس نەبوون و دىتىكى تازەيان بۇ خۆيان بىريار نەداوه بەلکۇو لە ماوهى ژيانى خۆيانا بە غافلى و سادەبىي ماونەتەوه، وە لە جاھىلىيەتا زۆر زۆر كەس لەم جۆرە بۇون.

جا مادام ئەھلى فەترەتى بە معنای عام ئەم سى بەشە بىن ھەركەسى لەوان كە تەعزىزىي لە حەدىسى سەھىخدا سابت بىن حەمل ئەكىرى لەسەر ئەھلى بەشى

دۇوەم لە خاۋەن تەبديل و تەزلىل و دىن دروستكەرى گومراھ، وە ئەم بەشە ھەمۇو بە موشرىك و كوفار ناوبراون لە قورئانا، تەماشا ئەكەين ئەم كەسانە كە بەحىرە و، وەسىلە و سائىيە و حاميان كردووھ خودا بە كافرى ناو بىردوون، وە كۆو فەرمۇويە: «ما جعل اللہ من بحیرة ولا سائبة»^۱ لە پاشا ئەلیت: «ولكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب وأكثراهم لا يعقلون»^۲.

وە بەشى سىيەم: بە راستى ئەوانە ئەھلى فەترەت بۇون و بە هېچ شىيەيى سزايان نەبووه.

بەلام بەشى يەكم وە كۆو «قەيسى كورپى ساعىدە» و «زەيدى كورپى عەمرى كورپى نۇفەيل» ئەمەن سەزىرەت لەلخانى فەرمۇويەتى دەرەحق بە ھەركاميان «إنه يبعث أمة واحدة»، بەلام عوسمانى كورپى حوهيرىس و وەرەقەى كورپى نەۋەل ئەوانە داخلى دىنى حق بۇون كە دىنى خودايى بۇو، وە نەگەيشتۇون بە دىنى ئىسلامى عەھدى حەزرەت و، ئەوانە شوبەھ نىيە كە وە كۆو باقى ئەھلى دىن لە موسۇلمانان ھەتا ئەگەن بە دىنى ناسىخ بۇ ئە دىنە. (لېرەدا تەرجىھەمەي عىبارەتى «المواهب اللدنىة» بىرايەوە).

وەلحاسىل گەلن دەلىلى رووناڭى بىن شوبەھ لە ئايەتى قورئانى پىرۇزا ھەمە كە حەزرەت لەلخانى لە عەھدى فەترەتدا رەوانە كراوه و ئەم ئۆممەتە كە لە پىش ھاتنى ئەودا لە ولاتا بۇون ئەھلى فەترەت بۇون:

يەكم: ئايەتى: «يا أهل الكتاب قد جاءكم رسولنا يبين لكم على فترة من الرسل...» ئايەتى (١٩) سۇورەتى ماڭىدە.

۱. المائدة: ١٠٣.

۲. المائدة: ١٠٤.

دووهم: ئايەتى: «لتذر قوماً ما أتھم من نذير من قبلك لعلهم يهتدون» ئايەتى (٣) سوورەتى سەجدە.

سیّهم: ئایه‌تى: «لتندر قوماً ما انذر آباؤهم فهم غافلون» ئایه‌تى (٦) سووره‌تى
یاسین:

وَهُوَ الْمَهْلِكُ لِلْمُنْكَرِ وَهُوَ الْمُنْذِرُ لِلْمُنْذَرِ وَهُوَ الْمُنْذِرُ لِلْمُنْذَرِ
ثَالِثًا: «وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًاٌ ثَالِثًا» (١٥) سُورَةُ الْأَنْبَيْرِ.

وَهُوَ كُوْنُ ثَيَّاهِتِي: «لِئَلَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حِجَّةٌ بَعْدَ الرَّسُولِ» ثَيَّاهِتِي (١٦٥) إِي سُوْرَهِتِي، مَائِيدَه.

جا لم مهقامه دا دهلييکي قه تعی له شکلی ئوهول دروست ئېبى لە سەر ئە وە
كە باوک و دايکى حەزرهت و غەيرى ئەوانىش لەوانە كە لە عەھدى فەترە تدا بۇون
سزايان نەبۇوه و نىيە، تەقىرىرى ئە دەليلە بهم شىيە تانى: باوک و دايکى حەزرهت
و وىنەي ئەوان ئەھلى فەترەت بۇون وە هەركەس لە عەھدى فەترە تدا بۇونى سزاي
نىيە، نەتىجە ئەدا كە باوک و دايکى حەزرهت سزايان نىيە. دەليلى موقەددىيمەي
يە كەم سى ئايەتە پىشۇوه كە يە و دەليلى موقەددىيمەي دووهەميش دوو ئايەتە
دواسە كە بە.

وه نه و حده ديسانه که رويايهت کراون له عائيشه وه لله که له سالی «حجۃ الوداع» دا پيغه مبهر لله له ریگهدا رویشته «حججون» به زوری و گهاري وه به خوشی و شادی و گيرايده بتو عائيشه که خوداي ته علا ثامينه دايکي بتو زيندو و كرده وه و لله شمان، يه هيتنا. «رواه الطبراني، مستنده».

و هه حمديسه يش که سوهه يلى و خه تىپ ريوايه تيان کردووه له عائيشه و که خوداي ته عالا باوك و دايکم، حمزه ته، زيندوو کردووه ته و بئى و ئىمانيان بئى،

هیناوه ئهو زیندووکردنوه و ئیمانهینانه لەبەر دەفعى عەزاب نەبووه لەوان و بەلکوو لە بەر تەشریف و ریزیان بۇوە لەبەر پایەی حەزرەت كە بگەن بە شەرفى ئیسلام و بین بە دوان لە ئەفرادى ئوممەتى حەزرەت ﷺ چونكى ئیسباتمان كرد كە بەشى سیھەم لە ئەھلى فەترەت موكەللەف نەبوون.

وە ئهو قسانە كە وتراوه: بە زیندووکردنوه لە پاش مردن ئەحکام ناگۇررى ئەو پووجە؛ چونكى ئىمە ئىعتىبارى ئىجىا ناكەين بە وەسیلە بۆ دەفعى عەزاب و حۆكمى عەزاب لەسەر ئەوان نەبوو، بەلکوو ئەم زیندووکردنوه لەبەر ریز و تەشریف بۇوە بە شیوهی «خرق العاده» وەكەو زیندووکردنوهى مردوو بۆ عىسائىلا.

وە هەر شتى موخاليفى ئەمانە ریوايەت كرابىن جىنگەي ئىعتىبار نىن لەبەر ئەو كە نەسى قاتىع هەيە لەسەر ئەو عەھدى بەشى ئاخىر لە عەرەبى جاھيلىيە بەشى فەترەتە و ئەو بەشە موكەللەف نەبوون، وە حەدىسى ئاحاد موعارەزەي قاتىع ناكا. وە بە تايىبەتى ئەو ریوايەتە كە لە عائىشەوە كراوه بۆ زیندووکردنوهيان لە سالى «حجۃ الوداع» بۇوە كە كەوتۇوتە زەمانى دامەزرانى فوتوحات بۆ حەزرەت ﷺ و زەمانى باراندى بارانى رەحمەت بۇوە بە زورى لەسەر حەزرەت ﷺ وە لەسەر ئەتباع و پەيوەندەكانى ﷺ.

لە ریسوایات و ئایاتى جەلیل
تەحقیق بۆ ئىنسان مايەي كەمالە
كەي هيئىزى بە قەي نەسى ئايەتە؟
ئەم يەكەم لە فزى نەسى قەتعىيە
لەسەر خوسووما ئەبىن بە قاھير
بىكەويىتە ناو زەعىفي ئیمان
گۈل كاتى درا بەستەي موشكولە

ئەممە باسم كرد ئەي براي جەليل
مەبەستم تەنيا تەحقىقى حالتە
ریوايەت ھەرچەند بە عىنىايەتە
ئەو مەتنى زەننى و مەعنائى زەننېيە
مەعنایىشى كاتى نەس بۇو يَا زاھير
ئىتەپتەت ناۋى ئەتۆزى گومان
ئاگاگات لە خوت بىن ئەم باسە گولە

په یره‌وی نوسوس له شه ریعه ته	عاتیفه نییه رووی حه فیقه ته
هر قاتیع ئه بین به ما یاهی ره شاد	دین وا دامه زرا له بو ئیعتیقاد
لادان له ریگه‌ی ما یاهی نازاره	مه و زووعی ئیمه گه‌لی نازاره

﴿ وَيَقُولُونَ مَنْ هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَدِيقِينَ ﴾ ٤٨

وه کافره کان به شیوه گالله پیکردن ئه لین: له چ کاتیکدا ئه و سزا یه که ئیمه پیش ایتیکن دیته جن؟ ده ئه گهر راست ئه کهن پیمان بلین!

﴿ قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ﴾

ئهی خوشیه ویست له وه لاما پیمان بلی: من خاوه‌نی هیچ زیان و سودی نیم بو خوم چ جاین بو ئیوه؟ دهی وه کوو ناتوانم له خومه‌وه نه خوشینی یا رزگاری له نازاری بو خوم ده رده‌ست بکه‌م بو ئیوه‌یش هیچم له ده ستانیه مه گهر خودا خواستی له سه رشتی بین له سود یا له زیان و به ئه مری ئه و بیت به سه‌رما به لام ئه ونده بزان که:

﴿ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ ٤٩

له بو نه‌مانی هممو ئوممه‌تی واده‌بین برپیار دراوه له عیلمی خودداد، کاتن ئه واده و ئه و کاته هات ئیتر مهیدانی بعر و دوای نییه و ناتوانن بیخه‌نه کاتی دواوه وه کوو ناتوانن بیخه‌نه پیشه‌وه. واته ئه و ئه جهله قابیلی گوران نییه.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنَّ أَنَّكُمْ عَذَابُهُ بَيْتًا أَوْ نَهَارًا مَّا ذَا يَسْتَعِجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴾ ٥٠

تو بلی، ئهی خوشیه ویست، بهو کافرانه: پیم بلین: ئه گهر ئه و سزا دیاری کراوه بیت بوتان له شهوا یا له روزا کامیان به لاتانه‌وه جوانه و مناسبی حاله و ئه و مجریمانه

که ئیوهن خواستان له سه رزوو هاتنى کاميانه؟ دياره ئىنسان هيچ سزا يەكى ناوى.
واته ئەهو پەلە كە لە ئىمەي ئەكەن لە بەر ئەوە يە گاللەمان پىن ئەكەن و وا ئەزانى
کە درۆ ئەكەين، ئەگەر بتازانىيا يە راست ئەكەين پەلە لە ئەلتان نەدەكەد؛ چونكى ئىنسان
له حالى خۆيا حەز لە هيچ ئازار و بىزارى ناكا.

﴿أَئُنْعَ إِذَا مَا وَقَعَ عَامَنْتُمْ بِهِءَأَكُنَّ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ دَسْتَعْجِلُونَ ﴾ ٥١

ئايا لە بەر ئەهو پەلە ئەكەن كاتى کە عەزابە كە بىتتە سەرتان ئيمان و باوهرتان ئەھىنا
بهوه کە ئەهو عەزابە مەو عوودە كە يە و وە عدە كە يە خودا راست بۇوه و ئىمانتان پىن
ئەھىنا ئەهو سوودى نابىن بۇ ئىوه؛ چونكى خودا لەو كاتەدا ئەفھەرمۇيت، بە ئىستېنكارەوه:
ئا ئىستە باوهرى پىن ئەكەن وە لحال لە پىشدا پەلە لە ئەلتان ئەكەد لە رووى گاللەپىكىردىنهوه
و لە رووى بىن باوهرىيەوه؟!

واته ئەگەر باوهرتان بە عەزابە كە باوهرى خۆشەويىتىيە ئەهو مەحالە؛ چونكى
كەس خواستى له سه رئازارى خۆى نىيە، وھ ئەگەر بۇ ئەهو يە لەو كاتەدا دىت باوهرى
پىن بکەن ئەهو بىن سوودە.

﴿ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْمُفْلِدِ﴾

لە پاش ئەهو كە قيامەتىان بۇ هات ئەوترى بەو كەسانە كە ستمىان لە خۆيان
كەد بە هوئى ئىنكارى خودا و پىغەمبەرەوه: بچەزن سزا يە بىراوهو هەميشە بى.

﴿هَلْ تُحِزِّزُنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾ ٥٢

ئايا ئىوه جەزا ئەدرىنەوه مەگەر بەو كردهوانە و بەو بىر و باوهرىانە كە وەرتان
ئەگرت و ئەتان كەد و بە باوهرى راست و كردهوهى باشتان ئەزانىن؟

﴿وَيَسْتَئْتَوْنَكَ أَحَقُّ هُوَ﴾

وە لە پاش ئەوه کە ئىسباتمان كرد و جوودى خوداى پەروەردگار حەقە و رىسالەتى

پىغەمبەر راستە، پرسىارتلى ئەكەن: ئايَا ئەوهى بېرىارتان دا راستە؟

﴿ قُلْ إِيَّ وَرَبِّيَ إِنَّهُ لَحَقٌ وَمَا أَنْشَرِ بِمَعْجِزِينَ ﴾

تۆلە وەلامى ئەم پرسىارە ئەوانا دلگران مەبە و مەلىن لە پاش ئەوه بۇمان ئىسبات كردن ئىتىر بۇچى پرسىار ئەكەن و، بە شىوهى خۆيان كە بۇ ھىزدان بە وتارى خۆيان سوينىدى لە گەلا ئەخۆن تۆيىش سوينىد بخۇ و بلى: بەلىنى ئەوهى بەيانمان كرد بۇتان قەسەم بە پەروەردگارى خۆم! راستە و لەسەر عەناد و ئىنكارە كە يىستان خودا ئازارتان ئەدا و ئىتوھ لەوانە نىن كە خودا ماندوو بکەن لە بەجىھىتىنى ئەوهى بېرىارى داوه.

﴿ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ﴾

جا بىزانە ئەھى خۆشەويىست ئەگەر بۇ ھەر نەفسى لە نفووسى ئەو كافرانە كە سەھىيان لە خۆيان كردووه بە عەناد لە گەل خودا و پىغەمبەرى خودادا ھەموو خەزىتە و دارايى عەرز بىي ئەيدا بە فيدييە رىزگارى خۆى لە عەزاب.

﴿ وَأَسَرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ﴾

وە پىر بە دلى خۆيان پەشىمانى ئەخۆنەوە و پەشىمان ئەبنەوە لەو بىر و باورە نابارە و لەو كردهوە ناھەموارانە كە لە دىنادا كردوويانە لە كاتىكدا سزاي خۆيان و ھاۋوئىنى خۆيانيان چاو پىتكەوت.

﴿ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ﴾

بەلام ئەو پەشىمانىيە لەو رۆژەدا سوودىيان پى نادا و حۆكم ئەدرى لە ناويانا بە عەدالەت.

﴿ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

و و بە هىچ شىوه يىن سته مىيانلىنى ناكرى؛ چونكە خودا عادل و دادگەرى راستە و تولەى كرده وەيش لە جىنسى كرده وە يە و ئە و بىر و باوهە ناشيرىنى ئەوانە و ئە و كرده وە ناپە سەندانە ئەبى جەزاي وابىن كە ئەوان ئە يىبىن.

﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

ناگادار بن بە راستى هەرچى وا لە ئاسمانە كانا و هەرچى وا لە عەرزا مولىكى خودايە.

﴿أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌ﴾

و و ناگادار بن كە وە عدھى خودا بە جەزاي ئەوانە كە تەبلیغات كراون بە ياساي دين حەقه و راستە.

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

بەلام زۆربەي ئەوانە ئەمە نازان.

﴿هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

خودا ئەوندە خاوند دەستە لاتە مردوو زىندىوو ئەكا و زىندىوو ئەمرىتىنى و ئىتە بو لاي ئەدو ئە گىترىتە وە.

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

ئەي ئادە مىزاد وا بە راستى لە لايەنى خوداي مىھە بانە وە كىتىپەكتان بۆ ھات كە ئامۇزگارىيە بۆ ئىتە و زە جرتان ئەكا لە وە كە دل بىدەن بە لەزەتى نە فسانى بى دە وام، وە بىبەستن بە تىكەلى ئەو كرده وە ناشرىنانە كە تووشى روایىي جىهان و ئازارى قىامە تنان ئەكا، وە بە هۆرى تەئىسىرى دەرمانى ئامۇزگارىيە وە ئەبى بە شىفا و رىزگارى

له و نه خوشینه نه فسیانه که له عهلاقاتی فاسیده په‌یدا ئه‌بن و جیگه‌گیر بوون له ناو دل و دهروون و سینه‌تانا، وه پاش ئه‌وه که شیفاتان بۆ بwoo و هاتنه‌وه سه‌ر خوتان هه‌ر ئه‌وه کتیابه ئه‌بن به هۆی هیدایه‌ت و شاره‌زاکردن بۆ ئه‌وه که‌سانه که ئاما‌دهن بۆ ئه‌وه برونه ناو ریزی خاوه‌ن ئیمانانه‌وه.

له هۆی نه خوشی پاریزی بگری	که‌سی نه خوش بین سه‌ر زه‌نش ئه‌کری
تا لهو ئازاره رزگاری بکری	جامی ده‌رمانی و‌های پئی ئه‌دری
دیته قازان‌جدان به من و به تو	که شیفای بۆ هات هات‌وه سه‌ر خو
بwoo به ده‌واناس له رهش و له سوور	چونکا نه خوش بwoo چاکتر له دوکتور
بۆ چاری ناساغ له ده‌زدی مردن	قول هـلکه‌مالی بۆ ده‌رمان‌کردن

﴿قُلْ يَفْضِلُ اللَّهُ وَرِحْمَتُهُ فِيذَلِكَ فَلِيَقْرَحُوا﴾

تو ئه‌ی خوش‌ویست بلنی پیان با هه‌ر به فهزل و ره‌حمه‌تی خودا و به ده‌واي نایاتی قدسی و چاری نه خوشینی نه فسی دلیان شاد بین و که‌یفیان خوش بین.

﴿هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ ٥٨

ئه‌و فهزلی خودایه و ئه‌و ده‌وایه که هۆی شیفایه زور چاتره له و داراییه که گردی ئه‌که‌نه‌وه که له دنیادا ئه‌بن به عار و له پاشه‌ر قژا ئه‌بن به عه‌زاب. لیره‌دا عه‌زاب و له‌ویدا عه‌زاب.

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِّنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ مَا اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْرُونَ﴾ ٥٩

ئه‌ی خوش‌ویست تو پیان بلنی: ئه‌وان که رینگه‌ی ئیمه به باش نازانن هه‌رچەن عالم بانگ ئه‌کا بۆ رویشنن به رینگه‌ی ئیتاعه‌ی خودادا ئه‌ی بۆ ته‌ماشای حالی

خۇتان ناکەن و بۇ خەبەرمان نادەنى لە تەقسىمى ئەو رۆزىيەدا كە خودا بۇي ناردوونەتە خوارەوە؟ واتە ئاوى باراندۇووته خوارەوە، گىايى رواندۇوو بۇ گيانلەبەران، وە باخى پىنگە ياندۇوو به مىوه و بەرى رەنگامەسى جوان و كشتوكالى ھىناوەتە حاسلات بۇ ژیوار و ژیان وە مالىياتى پىن بەختىو ئەكا بۇتان بۇ ئەو بە شىر و ماست و دۇ و رۇن و پەنیر و كەشكە كەيان قىيات بىكەن وە لە خورى و مۇو مەرەز و كورك و بەرگە كەيان بەرگ و پۇشاڭ و نويىن و رايەخ و سەرين دروست بىكەن، كەچى ئىيە لە باقى ئىستىفادە كىردىن و سوپاس گوزارى خودا ھاتن بازىكتان حەرام كرد و بازىكتان حەلال كىردى ئاپا ئىيە خودا ئىجازەي پىدان وا بىكەن يا هەر درق ھەلئەبەستن بە ئاوى خوداوه؟

﴿ وَمَا ظَلَّنَ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴾

ئەوە گومانى ئەو كەسانە بە حالى خۇيان لە رۆزى قيامەتا چۈنە كە درق ھەلئەبەستن لەسەر خودا؟ ئاپا وا ئەزانى مەسئۇل نابىن؟

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلِ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴾ ٦٠

بە راستى خوداي تەعالا فەزىل و نىعەمەتى زۆرە لەسەر ئادەمېزاد بەلام زۆربەيان سوپاسى ئەو نىعەمەتanhى خودا ناکەن. وە لەو نىعەمەتanhى كە زۇو حەقىانلىنى ناسىتىنى بىلگۈو تەوبە بىكەن.

جا ئەمجار خوداي تەعالا دلخوشى حەزىرەت ئەداتەوە بەھو كە ھەمۇو كار و بارىتكى كەم و زۆر ھەمۇو خودا ئاگادارە لەسەريان و ئەيانكا بە ھۆى پايدە و مايدە دىنيا و قيامەت و ئەيانكا بە ھۆى مەحەببەت و چاودىرى و نۇورانى كەدنى دلى و پاكىرىدەنەوەي لە ئەحوالى نابارى ئادەمېزاد و فەرمۇسى:

﴿ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا نَتَلَوْا مِنْهُ مِنْ قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا

﴿ كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ﴾

واته قهت تو مشغولی کاری نابی و ناخوینیه و له و قورئانه کم یا زور، وه هیچ کرده وهین ناکهن له رینگهی به رزکردنوهی که لیمهی ته وحیدا ئیلا ئیمه حازر و ئاگادارین له سهربی له کاتهدا مشغولی ئه بین.

﴿وَمَا يَعْزِبُ عَنْ رَّيْكَ مِنْ مِثْقَالٍ ذَرَّةٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ﴾

وه قهت ون نابن له خودای ته عالا ئه ندازهی مسقاله زه پهین له ئاسمانه کانا و له عهرزا.

﴿وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ ٦١

وه که متر له مسقاله زه پهنه نیه وه زیاتر و گهوره تر له وه نیه ئیلا واله ناو کتیبیتکی رووناکی روشن خهتا که به رهوانی دیاره و ئه خوینریته وه بو خاوهن چاو، وه ئه و کتیبیه «لوح المحفوظ» یا عیلمی خودایه، وه ناوی به کیتاب له بهر ته ماشادردنی ئه وهی که قابیله بنوسری. یا خوی به یاسای زمانی عهرب «کیتابه» وه ئه و که سانه وهها مشغولی فه رمانبردنی خودان ئه گهه له پیغمه بمه رانیش بن پیجگه له پایهی رسالت و رهبه‌ری، هم ئهولیا و دوستی خودان و پایهیان وا لم ئایه تهدا که ئه فهرومیت:

﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ ٦٢

ئاگادار بن! ئهوانه که دوستی خودان له بهر ئه وه که وان له فه رمانبرداری ئه وا حالیان وا لیدئ که نه ترس و بیمیان له هیچ شتن دئ به سهرا و نه له سهربه نه مانی شتن زویر ئه بن؛ چونکی خویان و هه مو و عهلاقه یان ته سلیم کرد ووه به خودا. ياخود له رؤژی قیامه تا نه ترسیان دئ به سهرا له سزا و نه عاجز و زویرن له فوتانی شتن؛ چونکی هه رچی ئاره زوو بکهن ئاماشه یه و هه رچی لیئی بترسن نیه و هه رچی کائیبات هه یه له لای ئهوانا قیمه تی نیه. وه ئه زاته گه ورانه ئهوانه که خودا ئه فهرومیت:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَقْوَى﴾ ٦٣

ئەوانەن كە ئىمانيان ھەيە بە خودا و پىغەمبەرى خودا بە ئىمانىكى دامەزراو و حاچىان وايە لە خودا ئەترىن و خۆيان ئەپارىزىن لە كوفر و لە تاوان و لە ئىشى پەستى جىهان.

﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾

بۇ ئەو دۆستانى خودايە كە خاوهەن ئىمان و خاوهەن تەقواو پارىزىن موژدە لە ماوهى زيانى دنيادا بە ھۆى موكاشەفاتى رۆحىيە و ئىلهاياتى ئىلاھىيە و خەوبىنин بە شىۋەھە ئىلقاتى خۆشى و شادمانى و بەيانى ئەوە كە رىزگار ئەبن لە دەرد و مەينەت وە بە تايىەتى لە كاتى تەنگۈچەلەمەي بەسەرھاتا و لە كاتى سەرەمەرگا وەكۈد دەركەوتۇوه بۇمان گەلىن ئىنسانى موسۇلمان لە وەختى سەرەمەرگا بانگ ئەكەن لە علاقەدارانى: ئەوا فلان كەس و فلان كەس كە هاتن بۇ لام يانى ئەرواحى ئەسفىدا دىن بۇ لايىن و موژدەھى خۆشيان بىن ئەدەن.

وە لە رۆزى قيامەتىشا فريشتهى رەحىمەت دىن خەبەريان بىن ئەدەن كە ئىتوھى ئىتىر ئازار نابىنن و بە ھەموو جۆزى رىزگار بۇون.

﴿لَا بَدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ﴾

جا خودا ئەفەرمويىت: ئەوهى كە بىيارمان دا بۇ ئەھلى وىلايەت واتە ئەھلى تەقوا و ئىمان، راستە و دىتە جىنى و گۇرپىن نىيە بۇ فەرمۇودەھى خودا و بۇ ئەو شتانە كە قەرارى داون.

﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ٦٤

وە گەيشتن بە پايەھى موژدەوەرگەرنىن گەيشتنە بە مەقامىكى گەورە لە لاي خودادا.

﴿وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلَهُمْ﴾

ده خیل با قسه‌ی ئهو کافرانه که ئهلىن خودا نیه، یا شهريکی ههیه، یا موحده‌مهد پیغمه‌بهر نیه، یا قورئان کلامی خودا نیه، تو زویر و دلگران نه کا؛ چونکی تو موژده‌ی خوتت له خودا و هرگرتووه و به قسه‌ی ئهوان کز و داماو ناكه‌وی.

﴿إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾

سهربه‌رزا ههمو مولکی خودایه به هرکه‌سی بدا ئهیدا و بهشی هرکه‌س بدا که‌س ناتوانی بیگورپی.

﴿هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ٦٥

خودا بیسره‌ه بوقسه‌ی ئهوان و زانایه به رازی دلیان.

﴿أَلَا إِنَّ اللَّهَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ﴾

بیدار بینه‌وا چ جای ئهوه که عیززه‌ت و سیفاتی بهرز به دهستی خودایه، ههمو زاتیکی عاقل و هوشیار که له ئاسمانه‌کانا ههیه له فریشته‌کان و له پیغمه‌بره‌کان، -وه‌کوو عیسای مهسیح و ئیدریس، بینا له سه‌ر ئهوه که ئهويش واله ئاسمانا - وه هه‌رجی له عه‌رزا ههیه وه‌کوو پیغمه‌بهران و ئهولیا و دوستان و غهیری ئهوان له باقی مخلوقاتی خاوهن شوعورو فام، ههمو مولکی خودان؛ چونکه ههمووی مه‌خلووقی ئهون و زات و سیفاتیان له خوداویه.

﴿وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُوَبِ اللَّهِ شَرَكَاءَ﴾

وه ئهو که‌سانه که غه‌یری خودا بانگ ئه‌کهن و عیاده‌تی بؤ ئه‌کهن تابع نابن بؤ که‌سانی که قیمه‌ت و نرخیکیان بینی له واقیعا.

﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ ٦٦

ئەوان ھەر تابع ئەبن بە بازى شتى وەھمى و تەخمينى و ئەوان ھىچ نىن ئىلا
ئىنسانىتكى وەھا لەسەر تەخمين ئەپۇن.

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ أَيْتَلَ لِسَكُنْتُمْ فِيهِ وَأَنَّهَا رَمَبِصِرًا ﴾
خودا خودايىكە كە كاتى ئىوهى كردووھ بە دوو بەشەوھ: بەشىتكى تارىكە ھەتاوى
تىدا ونە بۇ ئەۋە كە لەو بەشەدالە ھاتوجۇ بکەون و ئاسايىشى بگەن و ھىزى وەرىگەن
بۇ ھەولى رزق و رۆزى، وە بەشىتكى بۇ رووناك كردوون بە ھەتاو بۇ ئەۋە ھەمۇو
شويىتىك دەركەۋى بۇتان و پىيوىستى خوتانى تىدا بىيىن.

﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴾

67
بە راستى ھېيە لەم تەسەپەفاتەدا گەلن نىشانە بۇ گەورەبى خودا لە لاي ئەوانە
كە ئەفامن و ئەبىيىن و گوئ رائەگەن بۇ ئامۇزگارى.

**﴿ قَالُوا أَتَخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَنَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾**

ئەو كافرانە وتيان - بە تەقلیدى باوک و باپىرە بىن بىرەكانيان - : خوداي تەعالا
رۇلەي بۇ خۆى وەرگرتۇوھ: گاورەكان وتيان: عيسىي كرد بە كورى خۆى، وە
جۈولەكە كان وتيان: عوزەيرى كرد بە كورى خۆى، وە موشرييکە كان وتيان: فريشته كانى
كردووھ بە كچى خۆى! خودا دوورە لەم ئىعتىباراتە؛ چونكى ئەو بە راستى بىن نيازە
لە نەتهوھ و نەتهوھ بۇ جىنگەدارى باوکى فەوتاوه و بۇ دەۋامدانە بە ئامانجى بەرز،
خودا ھەر بۇوە و ھەر ئەبى، بە ھىز و تەوانايىھ، بىن نيازە لە عالەم لە ئەزەلەوە تا ئەبەد
و ھەمۇو ئاسمانان و عەرز و ھەرچى لەوانايىھ بۇ خودايىه.

﴿ إِنَّ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ جِهَنَّمَ ﴾

ده عوایه که دور بین له به داهه ته و به بین دلیل ناکری و ظیوه هیج دلیلیتکی به هیزتان لا نیه بهم کاره و له سه رئم ده عوایه.

﴿أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ ٦٨

ئایا ظیوه جه‌ساره‌ت ئه کهن هه تا بلین له سه ر خودای بینیاز شتیکی وا که خوتان ناتوانن فامی بکهن و نایزانن؟

﴿قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذَبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾ ٦٩

ئهی پیغه‌مبه‌ری خوش‌ویست تو بلی: به راستی ئهوانه‌ی نیفتیرا ئه کهن له سه ر خودا و دروی له سه ر هله‌به‌ستن رزگار نابن له دنیادا؛ چونکی داواکه‌یان بو دانامه‌زری و دروکه‌یان لئ و هرناگیری، و له قیامه‌تیشا؛ چونکی مادام به کافری مردن ئه وه جه‌زایان ئه بین بدريته‌وه.

﴿مَتَّعْ فِي الْدُّنْيَا ثُمَّ إِيَّاكَ مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الْشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ ٧٠

خوشی و رابواردنی که میان هه‌یه له دنیادا و له پاشان هه‌مو و دینه‌وه بو لای من، وه بو لای ئیمه‌یه هاتنه‌وهی ئهوان و له دواییدا نازاری ناباریان بین ئه‌چیزین به هۆی ئه و کوفره‌وه ئه‌یانکرد.

﴿وَأَتَلُّ عَلَيْهِمْ نَبَأً نُوحَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَقُولُمْ إِنْ كَانَ كُبْرَ عَلَيْكُمْ مَّقَامٍ وَتَذَكِّرِي بِتَائِتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَاجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةٌ ثُمَّ أَقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظَرُونَ﴾ ٧١

ئهی پیغه‌مبه‌ری خوش‌ویست تو بخوینه‌ره و به سه ر ئه و کافرانه‌دا باسی پیغه‌مبه‌ری خاوهن هیممه‌ت و خاوهن عهم (نوح) که یه که پیغه‌مبه‌ریکی ناودار بتو له پاش

ئىدریس لە «جزيرة العرب» ا و ساکىن بۇو لە لاي باکوورىيەوە لەو كاتىدا كە رەوانەمان كرد بۇ سەر ئادەمیزادى ئەو ولاته و فەرمۇوى بە گەلەكەى: بىن خودا پېرستن و لە بتپەرستى دووربىكمەنەوە. ئەوانىش ئىتاعەيان نەكىد و نۇوح پىنى فەرمۇون: مادام ئەم دەعوهت و ئىرشادى منه لەسەر شانى ئىۋە قورسە و لەسەر دلتان گرانە مانەووم لە ناوەتانا و ئامۇزگارى كەرنىتانا بە خويىندنەوە ئاياتى خودا بەسەرتانا و ئەتەنەوى دوزمىنایەتىم بىكەن و بىرقۇن بە گۈڭما، ئەو بىزانى من ھەر لەسەر خودا ئىتعىماد و تەنەوە كول ئەكم و بىن ئىشى خۆتان گردىبىكمەنەوە لەگەل ئەو بتانەدا كە بە شەرىكى خودايان دائەنلىقىن وە لە پاشان با ئىشەكتان بە شىۋەي پەنامەكى نەبىن لەسەرتان وە ھەممو خەبەر بىدەن بە يەكتىر كە چى ئەكتەن، لە پاشان ھەممۇ بە جارى بىن بۇ سەر من بۇ كوشتن و لە ناوبرىنەم و مۇلەتمەددەن.

﴿فَإِن تَوَلَّ مِنْهُ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأَمْرُتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (٧٢)

جا پاش ئەوە كە ھەر شىتىكتان لە دەست هات بەجىتان ھىنا ئەگەر زال بۇون بەسەر من و دەستەكەما و ئىيمەتان فەوتاند نەوا خۆتان رىزگار كرد، وە ئەگەر موسولمان بۇون ئەوە ئەنجام پىرۇزىيە بۇ خۆتان، وە ئەگەر لەگەل ئەوەدا كە نەتانتوانى ئىيمە بەھەوتىن و موسولمانىش نەبۇون ھەر پشتستان ھەلكرد و دوور كەوتەنەوە لە من ئەوە من ھىچ زىيانى ناكەم؛ چونكى من داواى ھىچ دەست و دەھەندە بىن يامزد و تۆلەيدەكەم لە ئىيە نەكردووھە و تۆلەي من لەسەر خودايدە و روو ئەكەمەوە لاي ئەو، وە مەشغۇولى فەرمانبهرى خوداي خۇم ئېبم و ئەمرىم پىن كراوهە كە لەوانە بىم ملىان راكيشاوه بۇ خودا و موسولمان بۇون.

﴿فَكَذَبُوهُ فَنَجَّيْتَهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَّيْفَ وَأَغْرَقْنَا﴾

﴿الَّذِينَ كَذَبُوا إِنَّا يَأْتِيْنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ﴾ ٧٣

جا ئه و قهومه هیچ زیانیکیان پی نه درالله نووح و موسولمانیش نهبوون و دهومیان کرد له سه رئینکار و ته کزیب جا فهرمانمان دا به نووح که شتیه کی دروست کرد بؤ خوی و ته تباعه کهی و فهرمانمان دا به ثاممان بارانی به خورزمی رژاند به سه ر ولاتا و وتمان به عمرز هه تا ئاوی ناو خوی بخاته سه رووه تا به جاری ئاو له هه ممو دهشت و ده ر و کهژ و کیو و هه رده یکه و سه ری کرد و عمرز ون بوو له ئاو و ته مرمان دا به نووح تا خوی و دهسته و دایره ره و گیانله به ران له هه نهوعنی جو وتنی هه لبگری و هه ممو له سه ر فهرمانی من ره فتاریان کرد جا نووح و دهسته و بهسته که یمان رزگار کرد له توفان و دوژمنه کانمان له ئاوآ خنکاند و دهسته نووح مان کرد به پاشماوه و جئن شیئی و هجاخی ئاده میزاد و جیهانی تازه مان پیکه وه نا، وه ئوانه که ئایاتی ئیمه یان به درودا ته خسته و غهر قمان کرد، بروانه چون بوو ته نجامی ئوانه که ترسیتران له سزای خودا و موبالاتیان نه کرد هه تا خودا واده خوی به جئن هینا به رزگاری دوستان و فه و تاندنی دوژمنان.

﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا

﴿إِيمَنُوا بِمَا كَذَبُوا إِنَّمَا قَبْلَ كَذَلِكَ نَطَبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِلِينَ﴾ ٧٤

له پاش ئه و کاره ساته هات به سه ر قهومی نووحدا و له پاش ئه وه که نووح ماوه بین له گه ل دهسته که یا دهومی کرد و پاش و هفاتی ئه و دوورکه و تنه وهی عه هدی رساله ت و ئیحتیاجی ئاده میزاد به ناردنی ره به ران، چهن پیغمه به ریکمان بھر و دوا ناردن بؤ لای قهومه کانیان، واته: هو و دمان نارد بؤ لای قهومی عاد له ولاتی یه مهندنا

له خاکه نهرمه حاصل خیزه‌دا، وه سال‌حمان پاش ئه و نارد بُو سه‌ر قهومی سه‌مود
له بەینی حیجاز و شاما، واته له ئەردەن و ئەترافی ئەردەندا، وه ئىبراھیم و لووتی
برازای بُو لای ئەھلى فەلەستین و ئەترافی ئه و لاته ئەوانیش هەركام له کاتى خۆيا
هاتن بُو لای گەله کانیان به موعجیزات و ئایاتى خوداوه و ئه و گەلانه‌یش ئەوهنده
دۇور كەوتبوونه‌وه له خودا و دین پەرسى ھەر له وانه نەبۈون ئىمان بىتن بەو خودا
تەنھايە كە له پېشا پېشىنانە كەيان باوھرپان بىن نەكربۈون ئەوهنده دلىان رەش بۇوبووه،
وھ ئىمەيش ئاوه‌ها مۆر دائەنتىن بەسەر دەرگای دلى ئه و كافرانەدا كە زۆر له رىنگە
لائەدن و تەجاوز ئەكەن لەسەر خودوودى خوداي پەروەردگار.

وھ له پاش ئىبراھیم و لووت، ئىسماعيل و ئىسحاق و يەعقووب و يووسف و
ئىيوب و شوعەيیمان رەوانه كرد ھەركام بُو قهومى؛ ئىسماعيلمان نارد بُو سەر
عەرەب له ولاتى حیجازا و ئىسحاق و يەعقووبمان نارد بُو سەر ئه و قهومە كە
ئىبراھیم له ناویانا بۇو، وھ يووسفمان نارد بُو گەلى «ئەقبات» و بەنى ئىسرائىل و،
ئىيوبمان نارد بُو سەر بەنى ئىسرائىل و، شوعەيیب بُو ئەھلى مەدیهن.

﴿ثُرَّ بَعْثَنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَرُورٌ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلِائِيْهِ، إِنَّا نَنْهَا﴾
پاش زەمانى ئەوان موسا و ھاروونمان رەوانه كرد بُو سەر فېرۇعەون و كۆمەلە كەى
بە نۇنىشانە گەورە كانمانەوه و بانگىان كرد بُو ئىمان ھەيتان به خوداي تاكى بىن نىازى
بىن باك.

﴿فَأَسْتَكْبِرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّخْرِمِينَ ٧٥﴾

نه وانیش ئىمانیان نەھىنا لەبەر ئه و خۆيان به گەورە تەر لەو دانا كە فەرمانى خودا
و پىغەمبەرانى وەربىگەن وھ كۆمەلە يەكى تاوانبار بۇون.

﴿فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحُقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لِسِحْرٍ مُّبِينٌ ٧٦﴾

جا كاتى موعجىزە من بە شىيە واقىعى گېشت بەوان و تىگە يىشتن، دانيان نەنا بەوهدا كە ئەوه موعجىزە يە لە لاي منهوه ئىزهار كراوه بۇ ئىسباتى رىسالەتى مووسا و هاروون بەلكوو و تىيان: بە راستى ئەم موعجىزە يە - وەكoo بۇونى دارى دەستى بە مارو، پىتەودانەوهى دەستى مووسا وەكoo چراي پىتەودار - جادووه و شىتىكە بە دىمەن وايە، ئەنا حەقىقەتى نىيە، وانە لەبەر سووکى زانستيان حەقىانلى گۇرا بە ناحەق.

﴿ قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسْخَرُوهُنَا وَلَا يُفْلِحُونَ ﴾

آل سەھرۇن ٧٧

جا حەزرەتى مووسا بە ئىستىفهامى ئىنكارى و لۆمەدى ديارى فەرمۇسى پىيان: ئايا ئىتوھ ئەونە سەرلىشىواون بەو حەقەى كە لە لاينى خوداوه دىت بۇتان باوهەر ناكەن بە پرسىيار ئەللىن: ئايا ئەمە جادووه؟! لەگەل ئەوهدا جادووگەران قەت رزگار نابىن و پىغەمبەرانى خودا رەھبەرى راستن و رزگارن.

﴿ قَالُوا أَجِئْنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ مَآبَأَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ ﴾

في الأرض

وتىيان: ئەمە مووسا ئايا تو لەگەل براکەتا هاتووى بۇ لامان بۇ ئەوه ھەلمان سوورپىنى له بىر و باوهەر كە ئىمە لەسەرى دامەزراوين و باوك و باپىرە خۆمانمان دەست كە وتىووه لەسەرى و ئىمە كىركەمى و لە ئايىنى خۆمان لامان بىدەي و بىمانكەي بە پەيرەوانى خۇتان و قيادە و زەمام و رىشە سەرۋىكى و پايەدارى ھەر بۇ خۇزان بىت.

﴿ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴾

٧٨

و لحال ئیمه قهت بۇ تو ئیمان ناهینین، و اته نابین به بچووک و پەپەوی تو، وہ یا لەبەر قسەی تو ئیمان به خودای تەنیا ناهینین.

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ أَتَتُنِي بِكُلِّ سَحِيرٍ عَلَيْمٍ﴾

وہ فیرعەون فەرمانى دا بە وزیرى کار و دەست و دائىرە دەربار: بىرون ھەر جادووگەرنىکى فەننان و زانا ھېدە لە ولاتى مىسردا بىانھىن بۇ لام.

﴿فَلَمَّا جَاءَهُ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُوتُ﴾

کاتنى جادووگەرە کان ھاتن و لە لایا حازر بۇون موسسا فەرمۇسى: دەی ئەوهى فەرە ئەدەن فەرە بىدەن! واتا ھەرچىتان لە دەست دى يىكەن.

﴿فَلَمَّا أَلْقَوَا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحَرُ﴾

جا کاتنى کە جادووگەرە کان جادووی خۆيان دەركرد و نىشانى مىللەتىان دا، موسسا عالىلە زانى بەوە کە ئەم کارانە بازى شتى رووکەش و بىن بايەخ و بىن نرخن، وە فەرمۇسى: ئەوهى کە ئىۋە كەرتان ئەوهى جادوو نەك ئەوهى کە فیرعەون بە جادووی دانا وەك موعجىزە خودای تەعالا کە داي بە ئىمە.

﴿إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ﴾

وە بە راستى خوداي تەعالا تىكى ئەدا و لەبەر موعجىزە خۆيدا كزيان ئەكا.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ﴾

بە راستى خوداي تەعالا کارى نابارى ساختەكاران تەئىيد ناكا و يارمەتىيان نادا.

﴿وَتَحْقِيقُ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلْمَنْتِيهِ، وَلَوْ كَرَهَ الْمُجْرِمُونَ﴾

وە ئەوهى کە حەق بىن و واقىعى بىن خودا ھىزى بىن ئەدا و تەئىيدى ئەكا بە موعجىزاتى خۆى، وە یا ئەو کارە کە موعجىزە بىن لە لايەنى خوداوه تەئىيدى ئەكا

و له لای خملکی جیهان به تهئییری خۆی دایله مەزريتنی هەرچەن تاوانبارە کان پییان ناخوش بى.

﴿فَمَا أَءَيْمَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ قَوْمِهِ، عَلَىٰ حَوْفِ تِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَائِيْهِمْ أَنْ يَقْتَلُنَّهُمْ﴾

جا له گەل ئەوهدا کە موعجیزە موسا سەركەوت و عاساکەی موسا عليه السلام بۇ به مارىيکى ئەزىزەھاى گەورە و هەرجى جادو و گەرە کان بۇو قوتى دا، كەس ئىمانى نەھيتنا بە موسا و نەكەوتە شويىنى كۆمەلنى نەبىن لە جوانانى بەنى ئىسرائىل لە ترسى فيرعەون و كۆمەلە زەبانىيە كەى، مەبادا گىرۇدە سزا و ئازارى ناھە مواريان بىكەن.

﴿وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لِمِنَ الْمُسَرِّفِينَ﴾ ٨٣

وە حەقىان بۇو بىرسىن؛ چونكە بە راستى فيرعەون زۆر دەست رۇيىشتوو بۇو له ولاتا و بە راستى لەوانە بۇو کە لە حەدى عادەت لای دا لە بىر و باوهە دا لە بەر ئەوه كە داواي خودايى ئەكرد، لە سياسەتا؛ چونكى چوارمېخە خملکى ئەكىشايدە، وە لە ئىدارەدا؛ چونكى ئىستىدادى كردىبوو بە ياساي خۆى.

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يَقُولُ إِنِّي كُنْتُ مَأْمَنْتُ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكِّلُوْا إِنِّي كُنْتُ مُسْلِمٌ بِنَّ

٨٤

وە كاتىن كە موسا تەماشاي كرد موسولمانە كانى گەلە كەى كەوتىن ئازار و ترس لە دەستەي فيرعەون، فەرمۇسى پىيان: ئەى كۆمەلنى من ئەگەر ئىمانتان هىتىاوه بە خوداي پەروەردگار و بە تەوانابىي ئەو، دەي هەر لە سەر ئەو ئىتعىماد بىدەن و پال بە يارمەتى ئەوه و بىدەن ئەگەر بە راستى ملتان بۇ خوداي تەعالا راكىشاوه.

﴿فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴾ ٨٥

ئەوانىش و تىيان: ھەر لە سەر خودا ئىعتىماد و تەوه كولمان ھېيە و پارانەوە و و تىيان: ئەى خوداي پەروەردگارى ئىيمە، مەمان كە بە جىڭگەي فىتنە و دل تىكچۇون لە ئىمان لە بەرددەستى ئەو كۆمەلە ستەمكارانەدا.

﴿وَنَحْنَا بِرَحْمَةِ اللَّهِ أَنَّا مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾ ٨٦

وە رزگارمان بکە بە مىھەربانى خۆت لەو كۆمەلە كافە خودا نەناسە.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْ مُوسَى وَلَخِيهُ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمَكُمَا بِمُصَرَّبَ بَيْوَنَا وَلَاجْعَلُوا

﴿بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ ٨٧

جا پاش ئەۋە كە حەزىرەتى موسا و ھاروون رىسالەتى خۆيان دەرىپى و موعىزىيەيان نىشان دا و زال بۇون بە سەر جادوو گەرەكانا، فيرۇھەون كە وته بە كار ھىتىنلىنى قەساوەت و ستەمكارى بە رابەر بە بەنلىي ئىسرائىل و ھەپەشەي لىتكىردىن: نابىن گىردىبىنەوە لە شويىتىكىدا بۆ عىيادەت كردىن نەكا بە ناوى عىيادەت كردىنەوە گىردىبىنەوە و لە ناوخۇتانما باسى خۆبۇونتان بکەن و بەنلىي ئىسرائىلە كان لەو رووهەو كە وتنە تەنگىيەوە، لىزەدا حەزىرەتى موسا و ھاروون خودا وە حى بۆ كردىن و فەرمۇسى پىشان: كە قەومە كەى خۇزان دابىمەززىيەن لە چەن خانۇويەكىدا و نەفسى ئەو خانۇوانە وا دروست بکەن كە بەرەو قىيلە بن جا نويىزەكاندان بکەن بەرەو «قودس» كە شويىنى ئىسحاق و يە عقووب بۇوە و، موژدە بىدە بە خاواەن ئىمانە كان كە بە ھۆى دەۋام لە سەر عىيادەتى خودا وە رزگار ئەبن لە ستەمىي فېرۇعەون.

بىزانن! لەم ئايەتەدا گەلنى مەعنა و تەفسىر بەيان كراوه، وە ئەم مەعنایە كە من نۇوسىم موافقىي فەرمۇودەي عالىمە بەرزەكانە؛ چونكى بەنلىي ئىسرائىلە كان لەو چەرخەدا

ھەموو يان خاوهن مال بۇون و مەعبەدىشيان بۇوه كە بە جەماعەت گىردىنىهە و تىايا. بەس ئەوهندە ھەيە لەو چەرخەدا لە ترسى دەستەي فېرۇعەن نەيان ئەتوانى لە مەعبەدى مەشهورا گىردىنىهە، جا خودا وەحى كرد بۇ مۇوسا و هاروون كە ھەركەسىن لەو خاوهن مالانە ھۆدەيىن بە دەم مالە كە يەوه بىكاتەوە وە يَا ھۆدەيىن لە مالە كەي جىاباكاتەوە بۇ عىبادەت و وايان دروست بىكەن كە روويان لە قىيلە بىن، لەبىر بەجىن ھىتىانى عىبادەت لەگەل ئادابى قودسىيەتىا، ئەوانىش ئەمەيان كرد و تەركى ھاتوچزى عىبادەتخانەي گەورەيان كرد.

﴿وَقَالَكَ مُوسَى رَبِّنَا إِنَّكَ أَيْتَتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضْلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا أَطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَأَشَدَّ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾

كاتىن كە مۇوسا و هاروون ئاگادار بۇون لەسەر سەتمكارى و دەمارى فېرۇعەن و دەستەكەي، زور دلىان داگىرساولار قارى كرد و بە دىل پارانەوە و مۇوسا فەرمۇسى: ئەي پەروەردگار تو دىمەن و ئارايىشىكى زۇرت داوه بە فېرۇعەن و دەستەكەي لە: بەرگى ناياب و لە كەمەرىيەندى بە نىرخ و، ئەسپى چالاك و، دارايىيەكى زۇريشت پىداون لە: پارەي نەخت و، كىشتوكال و، باخ و بىستان و، تىجارەت و، باخچەو تەخت... بۇ رابواردنى ژيانى دنيايان تو ئەمەت بۇ ئەوه پىداون كە رىيگەي موافقى عەقل و ھۆشى سالىم و ئەخلاق و خۇو و رەوشى بەرز بىگىن، كەچى ئۇونە بەدبەخت و سياچارەن كە رىيگەي بىر و باوهەرى تارىك و كردهوهى ناشىرىييان وەرگىرتووە «كأنە» تو ئەم مالە و ئەو مەقامەت لەبىر ئەوه پىداون كە خۇيان گومراھ بىن و خەلکىش گومراھ بىكەن و لە رىيگەي دامەزراوى راستى تو لايان بىدەن. جا مادام ئەوان وەها ناسوپاس بۇون پەروەردگارا توپىش دارايى و مالە كەيان «طمس» بىكە و

مه حوى بکه ره و بیقه و تینه و دلیان ببسته با هناسهی ئاسایش و گوشایش نه رو اته ناوی هتا و ها دلیان رهش ببیته و به بن هیزی به رچاوه که و تینی سزا یاه کی نابار ئیمان نه یه نن، هرچه ن له و کاته دا ئیمان سو و دی نییه، و له و کاته دا که حهزره تی موسا ئه دوعایانهی نه کرد حهزره تی هاروونی برای ئامینی له سه دوعا کان نه کرد.

﴿قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعَوَتُكُمَا فَأَسْتَقِيمَا وَلَا تَنْتَعَانِ سَكِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

۸۹

جا خودا و هی بتو کردن و فرموده: وا به راستی دوعا که تان قه بول کرا، دهی ئیوه هر روا و هکو ده و امتان کردو و ده و ام بکه ن له سه رکاری خوتان و به نی ئیسرائیل بانگ بکه ن بتو لای خودا و هرگیز مه که و نه شوین ئه وانه که ئیمان ناهین به خودای خویان.

﴿وَجَنَزَنَا إِبْرَيْتَ إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَبْعَثْمَ فِرْعَوْنَ وَجَنَودَهُ بَغْيًا وَعَدْوًا﴾

جا ئه مرمان کرد به موسا که خوی و هاروونی برای له گه ل به نی ئیسرائیل دا له شاره ده رجن وه فیعله ن هم و ده رچوون رامان بواردن له ده ریا نیل و ئاوی نیل بتویان بتو به دهشتی سارا و، کاتن که فیرعه وون و دهسته که هی بهم په رینه وه یان زانی خوی و سوپا که هی که و نه شوین موسا و هاروون و به نی ئیسرائیل یه کان بتو نه وه که پیشان بگه ن و ستھ میان لئی بکه ن و ته جاوز بکه ن له سه ریان به کوشتنیان یا بیانگیز نه وه بتو میسر بتو نه وه خزمه تی خویانیان پن بکه ن و هکو و بنده، جا له بھر نه وه خودا ئه کارهی بتو نه وه ریک خست که فیرعه وون له ناو بھری به خوی و دهسته و بهسته که یه وه له ئاوی نیل دا خنکاند نی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَذْرَكَهُ الْفَرْقُ قَالَ إِنَّمَاتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي إِنَّمَاتَ

إِلَهٌ بَنُوا إِسْرَائِيلَ﴾

لهو کاته تمنگهدا که ئاوهکه ئهو و دهستهکه داگیر کرد و خهريک بوون بخنکين و گيانيان دهچى، فيرعيون وتي: ئيمانم هيئنا بهو كسه و بهو خودايى که بنهنى ئيسرايليه كان ئيمانيان پىن هيئناوه و هىچ خودايى نىيە ئهو نېي.

﴿وَإِنَّا مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ ۹۰

وه من لهو كسانهم که فهرمانبهردارن و مليان راكيشاوه بىز ئيتاعه خوداي
بنهنى ئيسرايل.

﴿أَلَّا إِنَّ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ ۹۱

جا خودا فرمۇرى به موسا و هاروون: من ئهو تسليمه قەبۈول ناكەم لە حالى
ناچاريدا، ثايا ئىستە ئيمان دىنى لەم ناعيلاجىهدى؟! [كەچى لەمەوپىش ملت بادا و
نافەرمانىت کرد وە تۆ لە موفسىدان و خراب كاران بۇرى].

﴿فَالْيَوْمَ نُنْجِيكَ بِمَاذَاكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ أَيَّةً﴾

واته جا ئىمروه هرچەن ئەم دەريا و ياخودى رۈزگار ئەتكەين لە ون بوون و ئەتخەين سەر
گەورەي تىدا ون بىن بەلام ئىمە تۆ رۈزگار ئەتكەين لە ون بوون و ئەتخەين سەر
«نەجوھە» بىن واته «ناورەوان» ياخودى رۈزگار ئەتكەين بىن سەر ئەتكەين سەر
ھات بەسەر تۆدا بىن بە ئىشانە لەسەر گەورەيى و تەوانايى من بىز ئەوانە کە لە
پاش زەمانى ئىۋەدا ئېبن.

وه ياخود ناسراوى لەشكەت و راگرتى بە هۆى دەرمانەوە ئېبن بە دەليل بۇ
پاشكە وتوان لەسەر وجودى تۆ و سەتكارىت و فەوتان و نەماتنان لەسەر تەختى
پايەدارى خوتان.

﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنِ اِيمَانِنَا لَغَافِلُونَ﴾ ۹۲

وہ بہ راستی گھلئی لہ ئادہ میزاد لہ تماشا کردن و عیبرہت و پہنچوہ رگرن لہ کارہ کانی من غافل و بنی ہوشن و فہرامؤشکارن.

﴿وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوًّا صِدِّيقِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الظِّبَابَتِ فَمَا أَخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾

بہ راستی ظیمہ بھنی ئیسرائیلمان دانا لہ قہرار گایہ کی بہر زی بہر پڑا کہ ہر کہ سند تاریخی بکردا یہ راستی نہ کرد و روزی مان پیدا نہ خواردہ مہنی دلخوازی پہ سند کہ چی ٹھوان لہ بیر و باوہر ا و لہ کردا ہو باشہ کانا نہ هاتن بھی کا و تینک نہ چوون ہہ تا کاتن کہ عیلم و زانستی راستیان دہستکہ ووت واتہ لہو کاتھدا کہ بوون بہ زانیار نہ ببوو ہوشیار بن و سوپاس گوزاری خودا گھورہ بن کہ چی لہو کاتھدا دایانہ دواوہ و تینک چوون و لہ دین لایان دا.

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْصِي بَنِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۚ﴾

بہ راستی خودا تو حکم نہدا لہ بھینیانا و تاوانبار و بن تاوان جیا نہ کاتھوہ و ہر یہ کن لہوانہ نہ گھے یعنی بہ جھزاری خوی بہرام بہر بہو بیر و باوہر انہ و نہو کردا وانہ کہ نیختیلا فیان بووہ تیایانا.

نہم نایا تھے پیر قزوہ بہ کورتی نہ حوالی بھنی ئیسرائیل نیشان نہدا؛ چونکی گھلئی کاتی وايان بھسہ را ہاتووہ زور داما او بوون و نہ زان بوون پاش نہوہ خودا رزگاری کردن لہ نہ زانی بُو زانست و لہ داما او بُو بہر زی نہو سا لہ حکومی خودا لایان داوہ وہ کوو لا دانیان لہ تھو حید و خوا پہ رستی بُو گویرہ کہ پہ رستی پاش رزگار بوونیان لہ فیرعہون و وہ کوو دھر چوونیان لہ حکومی پیغہ مبہرہ کانی خویان لہ زہمانی مووسادا لہ تھیہدا و وہ کوو لا دانیان لہ زہمانی پیش جھنگی بھخت نہ سردا و لا دانیان لہ زہمانی

حہ زرہ تا لعلہ علیہ.

جا خودای ته عالا به شیوهٰ خیتاب له گهله حهزرهٰ تا عَزِيزٌ وه مه بهست ئه و که سانه بئ که دلیان دانه مه زراوه له سه ر باوه‌ر به قورئان فرموموی:

﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مَّعَ آنَّا أَنَّا إِلَيْكَ فَسْعَى الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾

ئه گهر تو واي له شکدا له راستی ئوهی که ناردو و مانه ته خواره وه بؤ لای تو، دهی پرسیار بکه لهو پیاوه راستانه و کتیبی ئاسمانیان بؤ هاتورو و خویندو و یانه ته وه و ئه یخوینته وه هه تا باش حالی بئ که ئم قورئانه راسته و حقه و له گهله کتیبی پیشووه کانا ها و قوولن له ئیمان به خودا و پیغمه بران و روزی قیامت و جه زای کرده وه دا.

﴿لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ﴾

قه سهم ئه خرم که حق و ئه حکامی واقعی هاتووه بؤ لای تو له لای خودای خوتنه وه.

﴿فَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُمْتَنَّ﴾ ٩٤

ئیتر قفت لهوانه مه به که لەم بابه تهدا وان له شکدا. هەروا له سه ر ئم شیوه‌یه خیتاب له ئایه تى:

﴿وَلَا تَكُونَ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِعِيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَسِيرِينَ﴾ ٩٥

وه تو لهوانه مه به که باوه‌ریان نه کردووه به ئایاتی خودا هه تا بئی بهوانه که له زیانی خویانما زیانیان کردووه.

﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ٩٦

به راستی نه و کهسانه که کهليمه عه‌زاب دامه‌زراوه لمه‌ریان، و اته بپیار دراوه که سزا درین له‌بر به‌دکاری خویان. نه وانه ئیمان ناهین.

﴿وَلَوْ جَاءَهُمْ كُلُّ إِعْيَةٍ حَتَّىٰ يَرُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾ ۹۷

هرچهن که هه رایه‌تنی هه یه موناسبی حالی نه وان بیته خواره‌وه بتو ناموزگاری نه وان هه ئیمان نایمن نه تا به چاوی خویان سزای ناباری ناهمه‌موار نه بین.

﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرَيْةً أَمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَنُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُؤْشِنَ لَمَّا آتَمْنُوا كَشْفَنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخَرْقِيِّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَغَنَّثُهُمْ إِلَى حِينٍ﴾ ۹۸

نه وه بوجی هیچ نه هله دینی نه برو که ئیمان بینی و ئیمانه‌که سوده‌ی پن بدا نیلا کومله‌که حمزه‌تی یوونس نه بی نه وان کاتنی ئیمانیان هینا نه و عه‌زابه‌ی که هۆی رسوایی دنیا برو لامان برد لمه‌ریان و پاش نه وه‌یش خاوه‌ن بهش و باره‌م کردن به خوشی تا ماوه‌یین؟

واته: هیچ قهومن له نه هله ولاته تاوانباره کان له کاتی ئیستی‌حقاقی عه‌زابا ئیمانیان نه هینا به نه وعی بین به هۆی دفعی نه و عه‌زابه، قهومی یوونس نه بی. نه وان له و کاته‌دا که نزیک برو سزا داباری به‌سره‌ریانا له تاوانباری په‌شیمان برونه‌وه و ته‌وبه‌یان کرد و خودای ته‌عالا به میهربانی خوی ته‌وبه‌که لئ قه‌بوقل کردن و سزاکه نه نارد بؤیان و به ئاسایش ژیان تا ماوه‌ی خوی.

ریوایه‌ت کراوه: که حمزه‌تی یوونس علیه‌الله مشهوره به یوونسی کورپی «مه‌تی» که مه‌تی ناوی دایکی بروه له پیغه‌مبه‌رانی به‌نی ئیسرائیل بروه و له کاتی «طوائف الملوك»‌دا له پاش وفاتی نه سکه‌نده‌ری رومی که سی‌سده و سی سال پیش له دایکبوونی عیسا دنیای داگرتووه و له پیش له دایکبوونی عیساد علیه‌الله خودای ته‌عالا ره وانه کردووه بولان نه وان که شیخی ته‌وبه‌ی شاری موسی شاری موسی www.iqra.ahlamontada.com

ئیمرویه، ئوانیش باوه‌پیان پى نه کرد و حەزرەتى یونس لە لایەنى خوداوه وادھى دا بە سزا و ترساندۇنى لە رۆژىكى تايىھەتىدا، وە لەمۇ رۆژەدا كە لە ئاسماھە نىشانە قارى خودا پەيدا بۇو تەم و ھەور و تۆز دنیاى داگىرت حەزرەتى یونس عەقىدە ھاتەسەر ئەوە كە سزا دىتەخوارەوە بىز سەر ئەو قەومە، بە حالەتىكى عاجزى و قار لەو قەومە كە ئیمانیان نەھینا، وە عەزاب ھات بۇيىان، لەو شوينە دەرچوو رووى كرده رووبارى گەورە «دجلە» و سوارى كەشتى بۇو، وە لە كاتى تايىھەتىدا كەشتىيە كە وەستا و كەشتىوانە كەيش لەسەر بەراوردى خۆيان بېپيارى دا كە ئىنسانىكى تاوانبار - واتە بەندە يەكى لە سەيد راکردوو - وە لەو كەشتىيەدا پېۋىستە بخريتە ناو ئەو دەرياوه، كاتى قورعەيان خىست بە ناوى «يونس» ھە دەرچوو وە یونسیان خىستە ناو دەرياكەوە، بە ئەمرى خودا «حوقوت»^۱ لە دەريادا بۇو قۇوتى دا و حەزرەتى یونس لە پەريشانى خۆيدا هيشتا بە گەرمائى ناوسكى ماسىيە كە نەسووتابۇو ھاوارى كردى خودا و پاپايدە و فەرمۇوى: «لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سَبَّحَنَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالَمِينَ». بە ئەمرى خودا حوقوتە كە لۇوتى بىردى نزىكى قەراخى دەجلە و یونسى فەرەدایە دەرهەوە، ئەويش بە نىوه گىانىتكەوە خۆى راکىشا بۇ وشكان و راڭشا و خوداى تەعالا دارى كۈولە كەى لەسەر رواند و لە سېيھەرى ئەو دارەدا مايەوە ھەتا لەشى ھاتەوە سەر خۆى.

لە ولايشهوە قەومە كەى كاتى چاۋيان كەوت بەو ھەور و تەم و تۆز و پەريشانىيە ھەموو حاڭلى بۇون ئەمە سزايدە و لەسەر وە عدە كەى یونس دىتە خوارەوە و گەران بە شوينىيا نەيان دۆزىيەوە و خۆيان ھەموو پىر و جوان و مندال گىردىبۇونەوە ھاواريان كردى خودا و تەوبەيان كرد و خودا سزاکەى لەسەر لا بىردىن.

يا پاش ئەوه كە يوونس عليه السلام هاتەوه سەرخۇن هاتەوه بۇ نېينەوا و به ئەمرى خودا دەستى كردهوه بە ئامۇزگارى ئەو قەومە و ئىماميان پىن هيئنا و باوهەپىان كرد كە پىغەمبەرى خودايە و، بىنما لەسەر ئايەت ئەو قەومە ژمارەيان لە سەدھەزار كەس زىياتى بۇوه. هەروا مانھوه تا كاتى خودا بېپارى دابۇو بۆيان و لەسەر دىندارى دەۋامىيان كرد.

وە لە رىوايەتى ترا يوونس رۆيىشت بۇ شارى «يافا» لە ولاتى فەلەستىندا و لەوئى رۆيىشتە دەريا و سوارى كەشتى بۇو كەشتىيە كە لە دەريادا وەستا و يوونس بە قورعە خىرايە دەرياكەوه.

جا خوداي تەعالا دلخۆشى حەزىزەتى موحەممەد صلوات اللہ علیہ و آله و سلم ئەكا بەوه كە خودا خۆى ياسايدىكى داناوه عەقل و ھۆشىيەكى داوه بە ئادەمیزاد و، پىغەمبەران رەوانە ئەكا بۇ سەريان، جا ھەركەسى ئىمامى هيئنا ئەوه بە بەختىيارى ئەمرى ئەوانەيش ئىماميان نەھيتا بە خواتىت و خواھىشى خۆيان ئەوه بە بەدبەختى ئەمن، ئىتىر پىغەمبەران نابىن خۆيان زویر بىكەن لە ئىنىكار و سەرپىچى ئەو ئادەمیيان؛ چونكى خۆيان ئىختىيارى خۆيان وەها سەرف ئەكەن ھەرچەن كە خودا ئەگەر بىھۋى ئەتوانى وا بىكا ھەمۇ ئىمان بىتنىن، بەلام ئەوه ئەبىن بە ئىمامى ناچارى بۇ ئەوان و سوودى نادا بەوان، وە ئەوهى بە سوود بىن ئىمام هيئنانە بە ئارەزوو و دلخوازى خۆيان، جا بۇ گەياندىنى ئەم مەبەستە خوداي تەعالا ئەفەرمۇيەت:

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَ مَنِ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا﴾

نەگەر خوداي تو خواتىتى ببوايە ھەرچى ئادەمیزادىن و لەسەر عەرزا ھەمۇ ئىماميان ئەھيتا.

﴿أَفَأَنْتَ تُكَحِّرُهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾

مادام نه و خواسته‌ی نیبه و نه و خهله‌ی حمه‌الهی ثیختیاری خویان کردوه و
نهوان نیمان نایه‌نن، نایا نه‌ی پیغمه‌بری خوش‌ویست تو زور نه‌که‌ی له خهله‌ک هتا
نهوان نیمان بینن به زور له گهله‌ن نه‌وهدا که نه و زورکاریه هیچ سوودی نیبه بُویان؟!
نهخه‌یر زورکاری بی‌سووده و تویش نه‌م کاره بددهره دهستی خویان؛ هرکه‌سی
ئیمانی هینا نه‌وه زور موباره‌که و پیرقزی خوی وهرئه‌گری، و هرکه‌سیکیش نیمان
نایه‌نن نه‌وه نه‌پروا بُو خوی چی نه‌کا نه‌یکا هتا نه‌مری نه‌وسا هرکام لهم دو و نه‌و عه
ناده‌میزاده جهزای خوی وهرئه‌گری.

﴿وَمَا كَانَ لِنَفِيسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾

قهت ریک ناکه‌وئ بُو هیچ نه‌فسن که نیمان بینن به خواستی خودا نه‌بین، و
خواستی خودایش له‌سهر ئیعلاناتی خوی بُو نه و که‌سانه نه‌بین که به نه‌دهب و
شوعور وردبینه‌وه و بیری بکنه‌وه له حالی خویان که نه‌بوون و خودا دروستی
کردون، و نه‌م له‌ش و هوش و شیوه و قهواره به خویرایی دروست نه‌کراوه و
پیویسته نینسان په‌روهدگاری خوی بناسن و بیه‌رستن و ئیمانی بین بهتین، جا
مادام نهوان وايان کرد خودایش له ئاسمانی میهربانی خویه‌وه بارانی پیرقزی و
ئیمان نه‌بارینن به‌سهر دلیانا.

﴿وَيَجْعَلُ الْجَحَّاسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾

وه خودای ته‌عالا به قاری خوی به‌رابه‌ر نهوانه‌یش که به ده‌مارن و بیرناکه‌نه‌وه
له حالی خویانا هتا خودا بناسن و لا نه‌دهن له په‌یامی پیغمه‌بران بارانی ژاراوی
پیسی بی‌ئیمانی نه‌پرژینن به‌سهر نهوانه‌دا که نه‌فامن.

﴿قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

ئهی خوشەویست تو بفعرمۇو پییان: ئهی ئادەمیزاد بروانى و وردبىنه و چى ھەيە لە ئاسمانە کانا لە ئەستىرە و لە عەجائىپى ئەشكال و دائىرە و جازىبە و چى ھەيە لە عەرزا بە وشك و تەپىرە و سارا و دەرياوە، بە كەڭ و كۆساريە و لە ئەنۋاعى كان و دار و گىا و گول و گۈلزارى رەنگامە. ئەمانە يەكە يەكە و بە شىوهى تىكرايى ئەبن بە دەلىلى رووناکى بىن گومان لەسەر وجودى خودايەكى تەننیا زىندۇوی زانى تەوانا. هەتا لە نەفامى و نەزانىن دەرچىن و تىنىبگەن ئەم جىهانە بە خۆزایى دروست نەكراوه و ياساى شەرعى خودا راستە.

﴿وَمَا تَعْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾

و بەيانى ئەوهېش بکە كە موعجىزات و ئامۇزگارى و موژدەدان بە ئەھلى فەرمان و ترساندىنى ئىنسانە بىن باوهە كان ھېچ سوودى نادا و كەلکى نىيە بۇ دەفعى عەزاب لە كۆمەلېنىكى وەها كە لە عىلىمى خودادا رابوردووه ئەوانە خۆيان ماندوو ناكەن لە دۆزىنەوە رىنگەي راستا و ئىمان ناهىتنى.

﴿فَهَلْ يَنْظَرُوْنَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾

ئايا ئەوانە كە وەها دلرەق و دلرەشىن و موبالات ناكەن بە ئاياتى خودا چاوهەرى ئەكەن مەگەر بۇ وىنەي ئەو كارەساتانە كە روويان دا لە زەمانى نەو كەسانەدا كە رابوردوون لە پىش ئەمانا؟ ئەلبەته هەر چاوهەرى ئەوه ئەكەن.

﴿قُلْ فَانْظَرُوْا إِنِّي مَعَكُمْ مِنْ الْمُنْتَظَرِيْنَ ﴾

جا تو پىیان بفعرمۇو: مادام وايە دەي ئىيە چاوهەرى بکەن منىش لە گەل ئىيەدا لەوانىم كە چاوهەرى ئەمرى خودايى تەوانا ئەكم تا بىزانىن چى ئەكا.

﴿ثُمَّ نَتَحَى رُسُلَنَا وَالَّذِينَ أَمَنُوا كَذَلِكَ حَقًا عَلَيْنَا نُنْجِعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾

12

پاش ئوه که سزاکه‌مان نارد بۇ فەوتاندنسى ئو كافرانه پىغەمبەرە كانمان رزگار ئەكەين و موسولمانە كانيش هەروا رزگار ئەكەين له و سزايدى؛ چونكە بىيارمان داوه لەسەر ياساي خۆمان كە موسولمانە كان رزگار ئەكەين.

﴿ قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّنِ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾

تو ئەي خۆشەويىست بىھەرمۇرۇ: ئەي ئادەمیزادە كان ئەگەر ئىيە وان له گومانا و دوودلىن له قەبوولى دىنەكەي مندا ئىيە بىن گومان بىزانى كە من له دىنى خۆما دوودلى نىم و عبادەتى ئەو بتانە ناكەم كە ئىيە عبادەتىان بۇ ئەكەن و له خودا لائەدەن.

﴿ وَلَكُنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّنَكُمْ ﴾

بەلام عبادەت ئەكەم بۇ ئەو خودايە كە رۆحى ئىيە وەرئەگرى و گيانتان ئەكىشى.

﴿ وَأَمْرَتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

وە ئەمرم بىن كراوه كە من له موسولمانە دامەزراوه كان بىم.

﴿ وَأَنَّ أَقْمَ وَجْهَكَ لِلَّدِينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

وە من ئەمرم بىن كراوه لە لايەنى خوداي خۆمەوه: كە رووى خۆت راست ھەلسۇورپىنە بۇ لاي خوداي خۆت و، شەخسىيەتى خۆت راگە بۇ بەجىھىتىنى ئادابى دين بە حاللىكەوە دەركەۋى كە تو لات داوه لە ھەممو نايىنى پىپۇرۇچ و رووت كردۇوھ لە خوداي گەورە كە پەروەردگارى جىهانە، وە پىيم و تراواھ: كە بە قەتعى له كافرە موشريكە كان مەبە كە ھاپىرى بۇ خودا بىيار ئەدەن.

﴿ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ﴾

وہ پیم و تراوه: کہ بانگی کہس مکہ لہ غہیری خودا کہ بانگ کراوہ کہ شتیکی
وایہ نہ ئے توانی سوودت پیں بدا و نہ ئے توانی زیانت پیں بگہ یہ نئی.

﴿فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ١٠٦

ئہ گھر تو بانگ بکھی لہ کھسی کہ نہ سوود و نہ زیانی لئی پہیدا نابی لم
کاتھدا بزانہ کہ بہ راستی تو لموانہی کہ ستھمیان لہ خویان کردووہ.

﴿وَإِنْ يَمْسِكَ اللَّهُ بِضَرِّ فَلَا كَأْشَفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾

خودای تو خودایہ کی وہ یاہی ئہ گھر تو بگری بہ زیانی لہ نہ فسدا یا لہ مال وہ
یا لہ ئہ ولادا ئہ وہ کہس ناتوانی ئہو زیانہ لا ببا خوی نہ بئی.

﴿وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَأْدَ لِفَضْلِهِ، يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ،

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ١٠٧

وہ ئہ گھر خواستی خیز و پیروزی و ناسایشت بؤ بکا دیسان کہس ناتوانی
بهرابہری بکا لہ گھلیا و معنی ئہو خیزہ بکا، ئیدا بہ هر کھسی مہیلی لئی ہیہ،
بہ راستی خودا تاوانیہ خش و میہرہ بانہ.

**﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا
يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ، وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضْلُلُ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ﴾**

١٠٨

ئہی پیغہ مبہری خوشنہ ویست تو بفہرمومو: ئہی ئادہ میزادی کہ گردبوونہ تہ وہ
لم سہر عہر زہدا لم کات و زہمانہدا، بہ راستی کتیبی راست و دینی راست و
پیغہ مبہری راست لہ لایہ نی خودا وہ هات بؤ لاتان، جا هر کھس لہ سہر خہتی ئہ و

کتیبه و ئهو پىغەمبەرە رىگە ئەگرى و ئەپەوا بە رىگەدا ئەوه شارەزاي خىر بۇوه بۇ خۆى و سوودە كەى بۇ خۆيەتى وە هەر كەسيكىش لەسەر رووناکى ئەو كتىيە و فەرمۇودەي ئەو پىغەمبەرە ناپەوا گومرا ئەبىن ئەو گومراھىيەي ھەر زيانى بۇ خۆيەتى و من نىگابان و موراقىب نىم لەسەر ئىيە.

﴿وَاتَّعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَأَصِيرْ حَقَّ يَحْكُمُ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَكَمِينَ ﴾

وە بىكە وەرە شوينى ئەوهى كە وە حى كراوه بۇ لات و خوت بىگە بەزابەر بە ئازارى دۈرۈمنايەتى كافرە كان هەتا خودا خۆى فەرمان ئەدا بە ئەنجامى ھەر دۇلەتكەنان، وە بىزانە خودا باشتىر و عادلىرى فەرمانبەرىيەكە لە عالەما.

سوروه‌تی هوود، مه‌که‌ییه، ئایه‌تە کانى "۱۲" و "۱۷" و "۱۱۴" نه‌بى، ئەمانە مەدینە‌بىن، لە پاش سوروه‌تى بۇونس ھاتووه تە خواره‌وھ و "۱۲۳" ئایه‌تە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الرَّ﴾

ئەم سوروه‌تە كە بەم حەرفانە ناوبرأوھ.

﴿كِتَابُ الْحُكْمَتِ إِنَّمَاٰ نَهْدَىٰ﴾

كتىيىكە ئایه‌تە کانى بە نوعىن دامەزراون كە عەبىيان تىا نىيە.

﴿ثُمَّ فُصِّلَتِ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ﴾

حەرفى «ثُمَّ» بۇ ماوەيە لە قەدر و ميزانا، واتە ئەم سوروه‌تە ئایه‌تە کانى بە بىن عەبىي نازل كراون بۇ عەرز بۇ لاي پىنگەمبەر و دارپزاون لە مەوزۇو عاتى خاوهەن نرخى ئىعتىقادىيات و عەمەلىاتدا لە لاينى خودايەكەوھ كە خاوهەن حىكمەتە و ئاگادارە لەسەر ھەموو شتى.

﴿أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهُ إِنَّمَاٰ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ وَّبَشِيرٌ﴾

كە ئەمە ئەگەيەنن عىيادەت و بەندەيى و پەرسىتىارى مەکەن مەگەر بۇ ئەو زاتە «واجب الوجود» كە ناوى «اللَّهُ» يە و بە راستى بىزانن كە من بۇ ئىتىھ موژىدەھر و ترسىيەرم لە لاينى ئەۋوھە.

﴿ وَأَنْ أَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ شَمْ تَوْبُوا إِلَيْهِ يُمْتَعَكُمْ مَثْنَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجْلٍ مُسْمَى ﴾

وه ئەمهيش ئەگەينى كە ئىوه ئەى هۆشياران داواى عەفوى تاوانە كاننان له پەروەردگارى خۇتان بىكەن و هەمووتان دەسبىردارى گوناح بىن و بىگەپىنه و بۇ لاي ئەو جا ئەگەر ئاوا بىكەن لەزەت و خۆشيتان پىن ئەدا به شىيەه كى عەدل و رىئىك هەتا وادە و كاتىتكى دىيارىكراو.

﴿ وَيُؤْتَى كُلُّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾

وه خودا ئەدا به هەموو خاوهن زىادە عىيادەتى زىادە ئەجريتكى خۆى.

﴿ وَإِنْ تَوَلُّوْ فَإِنَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابٌ يَوْمٌ كَبِيرٌ ﴾

وه ئەگەر ئەو گەله كە ئەم كىتىبەيان بەسەرا ئەخويتىه و پىشت هەلبىكەن له حەق ئەوه بە راستى بىزانن خودا لىيان عاجز ئەبىن و من ئەترسم كە ئازارى رۇزىتكى گەورەيان بەسەردا بىن كە رۇزى قيامەتە، وە يَا رۇزى قار گىرتى خودايە لەسەريان له دىنادا.

﴿ إِلَى اللَّهِ مَرْجَعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

ئەى هۆشياران بايى مەبن بە خۇتان، لە ئەنجاما گەرانەوه تان هەر بۇ لاي خودايە و ئەو خودايە تەوانايە بە سەر هەموو شىتىكدا كە لە دائىرە ئىمكەندا بىن.

﴿ أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتَنُونَ صُدُورُهُمْ لِيُسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِلَانَ يَسْتَغْشُونَ شَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلَمُونَ إِنَّهُمْ عَلِيهِمْ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

جا ئەلىنى ئاكىدار بە ئەى پىنغمەبرى خۆم، بە راستى ئەو كافرانە سىنە خۆيان هەلئە سوورىتن بۇ ئەوه كە خۆ بشارنەوه لە موحەممەد ﷺ وە يالە خوداي موحەممەد، بەلام بىن سوودە.

بىتدار بن! لهو كاتهدا كە خۇيان دائەپۇشىن بە بەرگە كە يان، واتە بە نوتىنى كاتى نوستىيان خوداي تە عالا عالمە و زانايە لە سەر ئە و خە ياللاتە دايىئەپۇشىن لە دلىانا و لە سەر ئە و و تار و كرددوھ دەرى ئە خەنەن؛ چونكى بە راستى خودا ئاگادارە بەو خە ياللاتە هاتوچۇز ئە كا بە سىنەدا.

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾

وە هيچ گيانلە بەرئ نىيە بىرۇ بە سەر عەرزا و دامەزراو بىن لە عەرزا ئىللا خودا ئاگادارە لە سەری و ژىوارى لە سەر خودايە.

﴿وَيَعْلَمُ مُسَنَّرَهَا وَمُسْتَوَدَّعَهَا﴾

وە ئەزانى بە شوينى مانە وەي دەوامدارى وە كۈو نىشىمانى ھەممۇ كاتى، وە ئاگادارە لە شوينى ئەمانەتى واتە شوينى وەختى وە كۈو مەنzelى لە كاتى هاتوچۇز بە ولاتا و هاتوچۇز بۇ بە جىتىيەتىنى پىتىيىسى خۆى.

﴿كُلُّ فِي كِتَبٍ مُّبِينٍ﴾

ھەممۇ ئەمانە وان لە كىتىيەتكى رووناكا كە «لوح المحفوظ»، يا وان لە دەفتەرى تايىەتى لاي فريشتەدا.

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُو كُمْ أَيْكُمْ أَخْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ أَنَّكُمْ مَبْغُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لِيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ﴾

بىتدار بەرەوە! نېبىنۇغە باس ئە فەرمۇيت: ئەم ئايەتە نازىل بۇوه لە شانى كە سانىكىدا كە شەرمىان ئە كرد بىرۇن بۇ قەزاي حاجەت و خۇيان دەرىخەن وە ياخۇن بىرۇن لە گەل

ژنه کانیانا بنوون و گیانیان دهرکه وی. جا نازل بتو بتو ئوه که خودا لهم کارانه دا عیتاب ناكا و زیانیان نییه.

وھ ریوایهت کراوه له عەبدوللای کورپی شەداده وھ: که نازل بتووھ له شانی بازى لە مونافقە کانا کە رائے بورد به لای حەزرەتا خۆی پیچ ئەدا بتو ئوه حەزرەت ﷺ نەبینی. وھ ئەمە موعارەزەی کراوه بھوھ که ئەم سوورەتە مەککیه و مونافقە کان له مەدینەدا بتوون.

وھ ریوایهت کراوه کە ئەمە له شانی بازى له موشریکە کانا نازل بتووھ، ئەیان و ت: ئىمە کە خۆمان وا دابپوشىن خەلک پىستان نەزانى موحەممەد چۈن لە ئەحوالى ئىمە حالى ئەبى؟

بە هەر حال ئەم ئايەتە دەليلە لەسەر ئوه کە خودا ئاگادارە له ھەموو عالەم و كەس له خودا ون نابىن جا ئەم موسولمانانە ھەرچۈن بئىن خودا ئاگادارە لېيان بەلام ئىجازەی داوە کە بە عادەتى شەرعى لە گەل ژن و عائىلەی خۆياندا رابویتن. (ئەمە ئەگەر ئەم ئايەتە دەرەحق موسولمانان نازل بتووېن).

وھ ئەگەر له شانی کافرە کانا نازل بتووېن معنای وايە: ئەو کافرانە خۆيان له پىغەمبەر بشارنەوە، وھ يابيانەوی لە خودا خۆيان ون بکەن خودا ئاگادارە له سەريان و چاك و خراب لە ئەسرارى دل و و تارى ديارى و كرددەوەيان لە لای خودا ئاشكرايە. ئەو خودايە خودايە کە ئاسماňە كان و عەرز (واته ئوهى بە نىسبەتى ئىمەوە لە ژوورە و ئوهى لە خوارە) دروستى كردوون لە نەبوون لە ماوەي شەش رۇۋا لە رۇۋە عادەتىيە كە خۆمان، وھ يابىش دروستكىرىنى ئەمانا «عەرسى خودا لەسەر ئاوابوو» واتە غەيرى عەرش و مادەي ئاوا هيچى تر نەبوو وھ كۇو لە پىش دروستكىرىنى ئەوانىشىدا هەر تەنیا خوداي تەعالا بتوو، وھ كۇو ریوایەت کراوه لە حەزرەتەوە ﷺ «كان اللہ و ما كان معه شيءٌ، ثم كان عرشه على الماء»

وہ کاکلہی بھیانی دروستکردنی عہرش لہسر ئاو ئهوهیہ کہ ئم ہوشیارانہ حائل بکا لهوہ کہ وجودی مومکینات گھورہ و بچووک (ذاتاً و صفة) بھسراوہ بھ خواستی خودا و بھ تھوانایی ئهوهوہ و ہیچ شتنی مہرج نیبھ بؤ دروستکردنی ہیچ شتنی بھ پئی یاسای عادہتی نہبئی، ئه گھرنا ئه توانی ہرچی خواستی بئی بھ تھنیا دروستی بکا وہ خودای تھعالا ئم ئاسمان و عہرزہ و ئم عہرشہ بھرزہ بؤ ئهوه دروستکردووہ کہ عالہ میکی کامل و رہسا دروست بکا و ئادہ میزادی تیدا دروست بکا و پیغۂ مبھرانہ بکا بؤ لايان و تھکلیفیان لئی بکا کہ لہسر دھستوری نہو پیغۂ مبھرہ رہفتار بکھن بؤ نہوہ کہ لہ عالہ می شہہادتی بیسراو و بیسراوہ [وہ] بھراوردتان بکا کہ کام کھس لہ ئیوہ باشتره لہ کھسیکی تر لہ ہوی رہفتارہوہ، وہ نہوسا جهزای نہو رہفتارانہ بداتھوہ وہ کوو فرموویہتی: *وما خلقت الجن والإنس إلا ليعدون* ^۱ و لہ گھل دھرخستنی ئم ہہمو ناسارہ گھورہدا کہ دھلین لہسر تھوانایی خودا و لہسر ئهوه «مہ عاد» ئاسانہ وہ کوو «مہ بده» به راستی ئھی خوشہ ویست نہ گھر تو بلیں بھو کافرانہ بھ راستی ئیوہ زیندوو ئه کرینہوہ لہ پاش مردن بؤ ئهوه جهزای رہفتارتان دھست بکھوئی نہو کافرانہ زور بھ ئیھتیمام رہدی نہو قسہ ئه کھنہوہ و وہ لام ئدھنہوہ، نہو کافرانہ ئہلین: ئم باسی زیندوو بیوونہوہ پاش مردنہ بھ تال و پروپوچھ و وہ ک جادوو گھران وایہ کہ جادووہ کہیان روون و دیار بن.

﴿وَلِئِنْ أَخْرَنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أَمْتَقَ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ بَّمَا يَحْسُسُهُ﴾
وہ بھ راستی ئه گھر عہزادان و ئازاری نہو کافرانہ دوا بخھین هتا ماوہیہ کی ژمیراو نہو کافرانہ بھ تانہ دانہوہ ئہلین: نہو چی ئہبئی بھ ہوی دوا خستنی نہو عہزادے؟

﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

﴿٨﴾
یَسْتَهِزُونَ

ئاگادار بن! ئهو رۆژه و ئهو کاته که ئهو عەزابى ئىتمە حەوالە ئەکرى و دىته سەريان بە هيچ جۇر لە نادا لىيان و ئهو عەزابە گالىنە پىن ئەكەن دەورەيان ئەدا.

﴿وَلَيْنَ أَذْقَنَا إِلَّا إِنْسَنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَشُوُّسُ﴾

﴿٩﴾
كَفُورٌ

وە له گەل ئەوهدا کە ئىنسان بەرانبەر بە ئىتابەھى خوداي خۆى سىت و دلپەق و سەركىشە لە حاڭى زاتى خۆيشىيا پىن تەمكىن و دانەمەزراوه، بۇ وىتە ئەگەر لە كەرەمى خۆمان رەحمەتىكى پىن بىدەين و تامى كام و خۆشىيەكى پىن بچىزىن و ماوهەپىن بە شادى بىزى و لە پاشا ئهو رەحمەتە لى وەربىرىنەوە بە راستى لەو کاتەدا نائۇمىند و پىن ھىوا و دلگىراو و بەرچاۋ تەنگ و پىن باوەرە بە خودا «كائە» ئهو خودايىه كە زوو ئەو ھەموو نىعمەتە پىن داوه بەو حالە نەماوه!

﴿وَلَيْنَ أَذْقَنَهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءَ مَسَّتَهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ الْسَّيِّئَاتُ

﴿١٠﴾
عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ بِخُورٍ

وە ئەگەر لە پاش پەريشانى و نەخۇشى، تەندروستى و لەش ساغىيەكى پىن بىدەين ئەمجار بەدەمار و فىزييەكەو ئەلى: ئەو وەزعە ناھەموارەكان رابوردن لەسەرم و ئىتەر نايەنەوە، جا بە راستى ئادەمیزاد نەوعىيەكى بايى بە خۆشى و دەماركەر بە شادىيە، وە ئەم بىن ئىستيقامەتى و گۈرپانى حالە وەكۈو خىوتەت ھەلدىراوه بەسەر ھەموو كەسيكدا لە ئادەمى.

﴿إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ﴾

كَبِيرٌ ۱۱

ئەو موسۇلمانانە نەبن کە خۆگرن لەبىر بارى نابارا و كردهوهى باش ئەكەن لە هەممو كات و حاليكدا، و لە كاتى ناخوشىدا هيواي مىھەربانى و كەرمى خودايىان زۆرە و، لە كاتى خۇشى و بەرزىيدا بىمى لاقچونى ئەو حالەيان ھەيە و ھەميشە چاوييان والە خوداوه ئەم جۆرە كەسانە ئەگەر لەسەر تەبىعەتى ئادەمیزاد گوناھنى بکەن ئەوه خودا عەفويان ئەكاك، و ئەگەر كارىتكى باش بکەن پاداشىتكى گەورەيان ھەيە.

﴿فَلَعْلَكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَضَاعِقٌ بِهِ صَدِرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعْهُ مَلَكٌ﴾

ئىمە كە تەماشاي دلىزويرى تو ئەكەين لە كاتىكدا ئاياتى رەوانە ئەكەين كە موافقى زەوقى كافرەكان نىيە و حالت وايلى دى كە بازى لە ئايەتانە وەحى كراون بۇ تو بە خىلافى زەوقى كافرەكان تەركيان بکەي و دلت بەوانە تەنگ ئەبنى لە ترسى ئەوه ئەوان بلىن ئەوه بۇچى خەزىئەيەك ئال்தۇون و زىوى بۇ رەوانە نەكراوه بۇ سەر عەرزا؟ ياخود بۇ فريشتەيەكى لە كەلدىنەھاتووه كە بىيى بە دەليل لەسەر ئەوه كەوا پىتىغەمبەرى خودايە؟ نەكەي دەخىلە! دلت زوير مەكە و، ھەرگىز موبالات بە زەوقى كافرەكان مەكە تو حەفت بەسەر ھېچھەو نىيە بەس ئەوهندە ھەيە لە لايەنى خوداوه رەوانە كراوى بە ترسىنەرى لە سزا.

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكَفِيلٌ ۱۲

تو ھەر نەزىرى و بەس و خودا نىگابانە لەسەر ھەمۇ شىتىك، ئەگەر ئەو كافرانە ھەزار شت داوا بکەن و خودا بۇيان نەكا تو خۇوت دلتەنگ مەكە.
www.iqra.ahlamontada.com

﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفْتَرَنَا﴾

یاخود ئەو کافرانە ئەلین: موحەممەد ئەم قورئانە داناوه و به درو ئەلنى كەلامى خودايه.

﴿قُلْ فَأَتُوا بِعَشَرِ سُورٍ مِثْلِهِ، مُفْرِّيَتِ﴾

تۆ ئەی پىغەمبەرى خۆشە ويست بلىي بهو کافره بوختانكەرانە: دەی ئىۋە ئەگەر راست ئەكەن لەم داوادا كە قورئان كەلامى ئادەمیزادە فەرمۇون! بىن دە سورەتى وە كەن سورەتە كانى قورئان ھەلبەستن و بىانخويىتنەوە.

﴿وَأَدْعُوكُمْ أَسْتَطْعُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

وە هەركەسيش دەستان پىيى ئەگا و ئەتوانى بانگىان بىكەن بۇ به جىيەتىنانى ئەم مەبەستە، بىانھىنن ئەگەر راست ئەكەن و ئەگەر ئىۋە له پياوه راستەكانن.

﴿فَإِنَّمَا يَسْتَحِيُّونَ الْكُمَّ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ عِلْمٌ اللَّهُ وَأَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾

﴿فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

جا ئەگەر ئەو کافرانە بە گوئيان نەكىدن و ئەو سورەتەيان نەھىتى، وە ياخود ئەگەر ئەو كەسانە كە بانگىان ئەكەن بۇ يارمەتى لەسەر ئىشاكىدىنى دە سورەت وە كەن سورەتە كانى قورئان نەھاتن و كەس نەھات بۇ يارمەتىدانىيان، بىزانن ھەمۇتان كە ئەم قورئانە نازىل كراوه بە زانىاري خودا و تەوانابىي ئەھەوھە و پەيوەندى بە ئادەمیزادەوە نىيە و، بىشزانىن كە خودا نىيە له جىيەانا ئەو خودا نەبىن كە ئەو قورئانە ناردۇوەتە خوارەوە. جا ئىتىر ئايا ئىۋە پاش ئەم دەلىلتان دەس كەوت لەسەر ئەو خودايه موسولمان ئەبىن و لەم شەقاوهتە دەسبەردار ئەبىن؟

جا خوداى تەعالا لائە كاتەوە به لاي پىغەمبەر صلی الله علیه و آله و سلم و ئامۇرگارى ئەكات و ئەفەرمۇيت:

﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرَيْنَاهَا نُوقَ إِلَيْهِمْ أَعْمَلَهُمْ فِيهَا وَهُنَّ فِيهَا لَا يُبَخْسُونَ ﴾ ۱۵

هر که سی هر نهم زیانی دنیا به نه وی و به شوینی نهم جوانی زیواره دا نه گهربی
نه وه ئیمه له سه ر خواستی خومان به قهی کرده وهی کابرا جهزای نه و کرده وانهی
نه دهینه وه، تیجاره ت و ئالوویر نه کا قازانجی پی نه دهین، وه باخ و بستان نه نیزی یا
کشتوكال نه کا، وه یا چوداری نه کا له سه ر یاسای خومان له جیهانا نه رؤین له گهليا
لهم دنیادا، وه نه وانه له دنیادا غالبه ن زیان ناکهن، واته له سه ر عاده تی ئاده میزاد نه زین.

﴿ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا الْكَارُ وَحَبْطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ۱۶

به لام نه و جوره که سانه که هر دنیايان نه وی و موبالات به فهرمانی خودای
ته عالا ناکهن نه وانه له قیامه تا له ئاگری دوزه خ به ولاوه بشینکیان نیه، وه هر
کرده وهین له دنیادا کردو ویانه بین سوود و بین بایه خه؛ چونکی به هیوای نه جزو جهزای
رؤی قیامه ت نه یان کردو وه و له زاتی خویشیا نه و کرده وه شتیکی پووج و بین قیمه تی
دینی بووه؛ چونکی هر کرده وهی له گهله نیه تی ره زای خودا و له بهر فهرمان به رداری
خودا نه بین وه کوو کرده وهی باقی گیانله بهره بین عه قله کان وايه.

﴿ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْنَتِهِ مِنْ رَّبِّهِ، وَيَتَلَوُهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ، كَتَبْ مُوسَىٰ إِيمَاماً وَرَحْمَةً ﴾

نهم نایه ته موقابیلی نایه تی پیش رووه، واته: نایا که سی که له سه ر ده لیل و بورهانی
بن له لایه نی خودای خویه وه (واته پیغمه بمری وه کوو موحه ممهد علیه السلام که خودا دلی
رووناک کردو وه ته وه له سه ر دینی ثیسلام) یاخود کومه له ثوممه تی که خودای ته عالا

دلی روناک کردوونه‌تهوه له سهر دینی ئیسلام و به شوینی ئه و دلرووناکییه يشدا شاهیدی و پالپشتی لە لایه‌نی خوداوه بیت بؤیان وە کوو قورئانی پیرۆز کە ئەخباری پیشینان و ئەحوالى جیهانی تیدابى و لە پیش ئه و شاهیده يشدا تەوراتی موسائىلەتلا هاتبى بۇ سەر عەرز کە پیشەوا بۇوبىن بۇ پیغەمبەرانى بەنی ئیسرائیل و رەحمەت و نور بى لە لایه‌نی خوداوه وە باسى ئەم پیغەمبەر خاوهن شاهیدە کردىن بە روناکى، ئایا ئەم پیغەمبەر و ئەم ئومەتە کە ئیمانيان بەو ھىتاوه چۈن ئەبن بەوانە کە لەم دنیادا ھەر ژیانى دنيا و زينه‌تى دنیايان ئەويست و بەس؟ ھەرگىز وە کوو يەك نابىن. ئەوان كافر بۇون و دوور بۇون لە رەحمەت و ئەمان موئىمن و موسولمانى و سەرچاوهى رەحمەتى خوداى تەعالان.

﴿أَوْلَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾

ئەم كۆملە بە حورەتە خاوهن پايە، دەواميان ھەيە له سەر ئیمان بە خودا و بلاوکردنەوهى دين و ئەخلاق و رەوشتى پیغەمبەر ﴿لَّهُمَّ إِنِّي أَنْعَمْتَنِي بِالْمُحْسَنَاتِ وَلَا يَنْهَانِي عَنْ أَحَدٍ مِّنْهُنَّ﴾

﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ، مِنَ الْأَحْرَارِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾

وە هەركەسى كوفر بکا بە خودا ياخدا بەو قورئانە کە شاهیدى پیغەمبەرى خودايد لهو كۆمەلانە کە قەرەبالىنى ئەكەن له سەر دوژمنايه‌تى - لە نەھلى مەككە و ئەترافي مەككە - ئەو ئاگرى دۆزەخ دانراوه بە كاتى وادە بە جىھىتىنى سزادانى ئەوانە.

﴿فَلَا تَكُ فِي مُرَيَّةٍ مِّنْهُ﴾

ئەو تۆھىچ شوبەھە و گومانى خىلافت نەبىن لە گەيىشتى ئەو كافرانە بەو وەعدەيە.

﴿إِنَّهُ الْمُحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾

بە راستى ئەو وەعدەيە حەقه و سابتە و دىتە جىن لە لایه‌نی خوداى تۈۋە.

﴿وَلِكُنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ۱۷

به لام زوربهی ثو کومه‌لهی نه هلی مه ککه و نه ترافی مه ککه وه یا زوربهی ناده میزاد له عاله ما نیمان نایه‌نن به خودا یا به قورئانی پیروز، یا بهو هاتنی ئاگری دوزه خه، له بهر نهوه که ئاره زوروی دنيا زال بووه به سه ريانا، مه یداني بيرکردنوه بیان نیيه له قورئانا یا له ده لیلی راستی دینا و هاتنی قیامه‌تا و سزادانی کافرانا به ئاگری دوزه خ.

﴿وَمَنْ أَطْلَعْتُ مِنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعَرَّضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ﴾

نهوه کییه که ستھ مکارتی بین لهو کمه که درو له سهر خودای تھعالا هله سین و نهوهی خودا نه یفرموده بیکا به فرمودهی ثو و نهوهی که ثو فرموده‌تی بلی فرمودهی ثو نییه؟! ثو ستھ مکارانه له رؤژی قیامه‌تا رائهنویررین له حوزه‌وری خودای خویانا.

﴿وَيَقُولُ الْأَشْهَدُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَقَنَةٌ لِلَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ ۱۸

وه شاهیده کانی کرده‌وهی له رؤژی قیامه‌تا له پیغمبران و له فریشه کانی نووسه‌ری نه عمال و سالحانی ثوممه‌تی، وه یا نه عزای لهشی خویان ئلین: نا نهوه کومه‌له بوون که درویان له سهر خودای خویان هله است. بزانن! که له عننت و نه فرینی خودا له سهر ستھ مکارانه و له سهر دروزنانه و له سهر بین نیمانانه.

﴿الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَعْغُونَهَا عِوَاجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفِرُونَ﴾

ئه و که سانه که خەلکى دوورئەخەنه و مەنیان ئەکەن لە رؤیشتن بە رىگای خودادا کە دینى ئىسلام و مەنھەجى قورئانه و ئەم رىگە يە بە لار و نارپىك نىشان ئەدەن و ئەم كۆمەلە يە كافرن بە هاتنى رۆزى قيامەت.

﴿أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلَيَاءَ﴾

ئەو كۆمەلە کە ئەو سيفە تانە يان ھە يە كۆمەلە يە كى وەھا نىن کە بە زانبەرى خودا بکەن و نېيەلەن خودا ئىشى خۆى بكا و حەق لەوانە بسىنى، بەلکوو ئەوانە رۆزى دىتە پىشەوە بۇ تۆلە لى سەندنەوە يان و غەيرى خودايىش دۆست و يارمەتىدەريان نىيە، وە تبعەن خودايىش يارمەتى ئەوانە نادا؛ چونكى دوزمنى دینى ئەون.

﴿يُضَعَّفُ لَهُمُ الْعَذَابُ﴾

وە لە رۆزى قيامەتا سزايان لە سەر دووقات ئە كریتەوە؛ قاتىكى لە سەر كوفرى خۆيان و قاتىكى لە سەر ئەوھە کە مەنۇي خەلکيان كردووھە لە رؤیشتن بە رىگە خودادا.

﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمَعَ وَمَا كَانُوا يُبَصِّرُونَ ﴾

وە ئەوانە نامەرد بۇون و لە دنيادا ئەوهنە دوزمنى دینى خودا بۇون تاقەت و تەوانانى بىستىنى ئايەتى خودايىان نەبۇو وە تاقەت و تەوانانى تەماشا كىرى دە روودا و موعجيزادى پىغەمبەريان نەبۇو.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

ئەو كۆمەلە ئەوانەن كە نەفسى خۆيان لە دەست دەرچوو وە ئەو درق و دەلسە كە ئەيانكىرى دەن بۇولىيان و سوودى پىن نەدان.

﴿لَا جَرْمَ أَنْتُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ﴾

جا گومان لەۋەدا نىيە كە ئەوانە لە رۇزى قيامەتا لە ھەمۇو كەس لە كافرە كان زيانكارتر و خەسارە تبارتن؛ چونكى باقى كافرە كان ھەر تاوانى خۆيانىان لە سەرە بەلام ئەمان تاوانى خۆيان و خەلکيان لە سەرە.

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَخَبَسُوا إِلَى رَبِّهِمْ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَلِيلُونَ﴾

بە راستى ئەو كەسانە كە ئىمانىان ھىنداوە بە خودا و پىغەمبەرى خودا و كرده وە ئى مۇناسىبى دىن ئەكەن و ملىان راكىشاوە بۇ خوداي خۆيان ئەوانە خەلکى بەھەشتىن، ئەوانە لەو بەھەشتەدا ئەمېتىنەوە ھەتا ھەتا يە.

﴿مَثُلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ﴾

ويتەي ئەم دوو تاقمى موسولمان و كافرانە وە كۈو تاقمىنىكى خاوهەن [چاو و] گۈيىھە لە موقابىلى تاقمىنىكى كۆزىر و كەرەوە.

﴿هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا﴾

ئەم دوو تاقمە قەت ئەبن بە ويتنە بۇ يەك لە سىفەت و حالدى؟ حاشا وە كەللا!

﴿أَفَلَا نَذَكَرُونَ﴾

ئايدىز ناكەنەوە لە حالى ئەم دوو تاقمەدا ھەتا حالى بىن كە ئىنسانى چاودار و گۈيدار ژىتىنىكى پىرۇزى ھەيە و ئەوانى موخاليف ژىتىنىكى پىر لە ژان و، ئەوان ويتنە موسولمانى و ئەمان ويتنە كافران؟

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنَّ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾ ٢٥

خوداى تەعالا دلخوشى حەزىرهت ئەداتەوه بەوه كە لە زەمانى پېشىوودا گەلىن لە پېغەمبەرانى ناردووه بۆلاي ئادەمیزاد و گەلىن حەوليان داوه بى سوود دەرچووه و گەلىن سزاي خاوهن دەھشەت و ئازارى رەوانە كردۇوه بۆ سەريان و مەحوى كردۇونەتەوه، تۆيش ئەگەر بازى زەھمەت و نارپەھەتى بىيىنى پېۋىستە خوت بىگرى و ئەنجامى خېر بۆ تۆيە، ئەفەرمۇىت: (من جملە) لە زەمانى پېشىوودا پېغەمبەرىيکى خاوهن پايىه بە ناوى نووح كە لە نەتهوهى حەزىرهتى ئىدرىس بۇو رەوانەمان كرد بۆ سەر قەومەكەي كە بىتەرسەت بۇون و نىشتەجىتگەي جەزىرە و، سەنجار و، موسىل و، ولاتى بابل بۇون و، فەرمۇوى بە قەومەكەي: من بۇ ئىيە رەوانە كراوم لە لاينى خوداوه و ئەتان ترسىتىم لە سزاي خودا، مادام لە سەر ئەم بىتەرسىتىيە دەۋام بىكەن خودا قارتانلى ئەگرى. وە من لە لاينى خوداوه رەوانە كراوم:

﴿ أَنَّ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهُ إِنَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْيَمِيرِ ﴾ ٢٦

وە ئىنざرتان ئەكەم ئىتىر لەمەولا عىيادەت مەكەن بۇ غەيرى خودا، بە راستى من ترسىم هەيە كە سزا و ئازارىيکى زۇر نابارتان بىتەسەر لە رۆژىيکى ناھەموارا.

﴿ فَقَالَ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَنَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَنَاكَ أَتَبْعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُلَنَا بِأَدِىٰ الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَذِيلِكَ ﴾ ٢٧

ئەو كۆمەلە ئومەمەتە كە سەركىرە دەمەراستى ئەو ئومەمەتە بۇون لەو چەرخەدا هاتىن وەلامى حەزىرهتى نۇوحىيان دايەوه و بەرانبەرى رىسالەتى ئەمەيان كرد بە چوار شوبىھە:

یه که مه: نووح ناده میزادیکه و هکوو ئهوان له بیئه و عائیله و رشته نه ته وايه تیدا وه ئینسانی وا ناگاته پایه‌ی سه‌رداری معنی و رسالت بق سه‌ر ئه و قهومه.

دووه‌هم: ئهوانه‌ی که توونه‌نه شوین ئه و کومه‌لیکی لات و بیحال و بی‌دهسته‌لاتن و ئه‌مانه زورتر له کومه‌لی ئه‌چن که له برسا موشاغه‌بین دروست بکهن و ئیمه تاقه‌تی هاپریئی ئهوانه‌مان نییه.

سی‌هم: ئه‌مه که پایه و شانی نابین بق نووح و په‌یره‌وه کانی له‌سر خویان هه‌تا بیی به هۆی ئه‌وه که ئه‌مان بتوان و دلیان بیته سه‌ر ئه‌وه خویان بکهن به ئوممه‌تی نووح و له‌گەل ئه‌ودا بژین.

چواره‌هم: ئه‌مه‌یه ئیمه وا ئهزانین که تو له‌م داوای ره‌به‌ری و پیغام‌بهرایه‌تی‌یه‌دا درو ئه‌که‌ی و ئیمه ناکه‌وینه شوین پیاوی دروzen.

﴿ قَالَ يَقُولُ أَرِءَيْتُ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بِينَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَإِنْتُ بِرَحْمَةِ مِّنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَّتِ عَلَيْكُمْ أَنْلَزِ مُكْمُوْهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَرِهُونَ ﴾ ۲۸

جا حەزره‌تی نووح علیه السلام دهستی کرد به وەلامدانه‌وهی شوبه‌کانیان به ته‌رتیب، وه بق ره‌دی شوبه‌یی یه‌کم فه‌رمووی: ئه‌یی قه‌ومی خۆم پیتم بلىن: (سلفنا) من ناده میزادیکم و هکوو ئیوه له شیوه و قه‌واره و خواردن و نوستدا بەلام نایا ئه‌گەر له‌م موساواته‌دا خودا منی جیا کرد بیته‌وه به چەن پایه‌یی، و هکوو ئه‌وه که من له‌سر دلرووناکی و سینه گوشادی بم له لایه‌نى خوداوه نەک و هکوو ئیوه دلتاریک و سینه تەنگ، وه خودای تەعالا به کەرم رەحمه‌تیکی دابنی به من به هۆی سیفه‌تی رسالت و ره‌به‌ری‌یه‌وه و عیلمیکی هاویتیتە دلمه‌وه که له کاری خۆما دل ئه‌ستور بم، بەلام ئه‌و سیفه‌تە له لای ئیوه زور نادیار و بی‌ وجود و جینگەی شوبه‌بین، من

چی بکم له گهله ئیوه‌دا؟ ئایا من ئیقرار بهو سیفه‌ته به زور نه‌دهم به سه‌ر ئیوه‌دا له
حالیکدا ئیوه توانای وەرگرتنى ئەوتانه نېبى بەلکوو رقتان لىپى بىن؟

بە كورتى راسته وەكىو ئیوه لم سووره‌تەدا بەلام وەكىو ئیوه نىم له سىره‌تا و
من رەھبەرم، بەلام ئیوه مادام تەنازول نەكەن لەو دەمارە پۈوچە كە هەتانه سوود
وەرنەگىن له من وە لم خوسووسى وە ئیوه خۇتان زيان ئەدەن لە خۇتان.

**وَيَقُولُ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَا إِنْ أَجَرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا آتَانَا يُطَارِدُ
الَّذِينَ إِمَّا مَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقُوا رَبِّهِمْ وَلَنِكَفِتْ أَرْنَكُفْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ** ٢٩

وە بۆ رەدى شوبىھى دووھەميان فەرمۇسى: من لم مەبەستەمدا كە دەعوه‌تى
ئیوه يە بۆ دىنى خودا و تەوحىدى ئەو وەنەبى داواى مال و دارايى لە ئیوه بکم هەتا
بۆ خاترى ئەو مال و دارايى كە لە ئیوه‌وە دەستىم بکەۋى ئەو پەيرەوە فەقيرانەي
خۆم لە خۆم دوور بىخەمەوە و دلى ئیوه بەجىيىتىم، بەلکوو ئەجرى من بەرابەر
بەم مەبەستەم لەسەر خودايە و دەولەت و سامان لە لاى من قىيمەتى نىيە، بەلکوو
مەبەستەم بلاڭىرىدەنەوەي تەوحىدە و، ئەو موسۇلمانانە مادام ئەھلى تەوحىدىن من
قەت ئەوانە دەرناكەم؛ چونكى غايىھى من بەوان بەجى ھاتووھ و ئەوان گەيشتۇون
بە ناسىنى خوداي خۆيان و ئىمانيان ھىتىناوه بە خودايە كە تاق و تەنبايە و زانا و
تەوانايە، بەلام من باوھىم وايە كە ئیوه قەومىكىن جاھيل و نەزانىن و نازانى ئادەمیزاد
بە قەوارە و دارايى لە لاى خودادا بەرز نابىتەوە بەلکوو بە دین و ئەخلاق و تەوازوو عى
نەفس ئەبىن بە ئىنسانىكى بە حورمەت و ئەو فەقيرانە لەسەر ئەو حالەن نەك ئیوه.

وَيَقُولُ مَنْ يَنْصُرُ فِي مِنَ الَّهِ إِنَّ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا نَذَكَرُونَ ٣٠

وە بۆ تەنكىدى دەفعى شوبىھى دووھەميان فەرمۇسى: ئەي قەومى من دەلىلى
دىنى زورە لەسەر ئەھە واجبە ئىنسان رىز لەو كەسانە بىگى ئەخلاقيان باشە و بەرابەر

بە فەرمانى خودا فەرمانبەردارن، «بناء علیه» واجبە من بە دلّ و زاھىر حورمەتى ئەو پەيرەوە فەقیرانە بىگرم، وە ئەگەر دەريان بىكەم خودا قارم لى ئەگرى، جا كى ئەتوانى يارمەتىم بىدا و لە قارى خودا رىزگارم بىكا ئەگەر من ئەوانە دەركەم و نازارى دلىان بىدەم؟ عەجمە با ئىيە بۆچى بىرناكەنەوە ھەتا حالى بىن كە دەمار و فيزى ئىيە بەسەر ئەوانا بىن جىنگە يە و لەسەر باوەرنىكى بەتالە؟!

﴿ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَرَائِينَ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزَدَّرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمْ يَأْتِ الظَّالِمِينَ ﴾ ۲۷

وە بۇوەلامى شوبەھى سىيھەم و چوارم پىتان ئەلېيم: ئىيە لە لاتان وايد كە شەرافەت و پايە و شان ئەوهىيە ئىنسان مالى دنيا و زىپ و زىو و حەيوانات و دارابىي بىنى، وە ياخىدە كە ئىنسان غەيزان بىن و سىرى پەنامەكى دەربىخا، وە ياخىدە ئەبىن كە زاتەن لە عالەمەتكى لەتىف و ناسك بىن و لەبەر چاوا نېبى وەكىو فريشته خودا، بەلام ئەم شتانە بۇ ئەوهى ناشىئەن بىن بە پايەي بەرزى لە عالەمدا، ئەمما فريشته ئەوه قەۋەمەتكىن خودا بە بىن قابىليەت بۇ تاوان دروستى كردوون و ناتوانى گوناح بىكەن لەبەر ئەوه پايەيان ئەوندە بەرز نېيە كە لەسەر پىغەمبەران و رەھبەرانى گىرۇدەي نەفس و زەحەتى خۆيان و غەيرى خۆيان تەشرىف بىكەن، وە مالى دنيايش ئەوه نېبى كە نەزان ئىتعىمادى بىراتە سەر ئىتر قىيمەتكى نېيە و كەشقى ئومۇورى غەبىي (بالذات) هەر لە شانى خودادايە، كە واين من ئىعلان ئەكمەم و پىتان ئەلېيم: من خەزىئەن دارايىم لەلا نېيە و بەوانەيش نانازم و غەيىپ و ئەسراز و پەنامەكى نازانم مەگەر ئەوهى خودا پىئىم نىشان بىدا لەسەر حىكىمەتى خۆى و لە جىنىسى فريشته يش نىم، وە واحالى مەبن كە رسالەت و رەھبەرى لەسەر ئەمانە دامەزراوه، بەلكىو رەھبەرى

ئەمە یە خودا ئادەمیزادى ئىختىار بكا و دلى نۇورانى بكا و شەرع و دينى نىشان بدا و رەوانەی بكا بۇ لاي قەومىنىكى نەزانى دوور لە ئەخلاق و ئاداب ئىرشادىيان بكا و بە ھۆى تەممۇن و تەربىيەتەو بىان بكا بە قەومى كە لە ژيانى دنیادا سوود وەرىگەن بۇ خۆيان و بىن بە چىراي رووناڭى دلى ئەوانەيش لە پاش ئەوان دىن. كە وابىن ئە و شستانه ئىۋە بە ھۆى پايەي شەرافەتىان نەزانن وەها نىن و شەرافەت ئەوە يە ئىنسان دلى نۇورانى بىن بە ئىمان و نەفسى رازابىتەو بە خۇو و رەوشتى باش. بە گۈرۈھى ئەمە بۆم بەيان كىردىن قەت نالىيم بەو فەقيرانە كە چاوى ئىۋە بە سووكى بۇيان ئەروانى كە خودا خىرييان ناداتى، بەلکو خودا فيعلەن خىرى پىداون بەوە كە ھيدايةتى داون بۇ دينى تەوحىد، وە خودا خۆيىشى زاناترە لە ئىتمە بەو نۇورە وا لە دلىانا، مومكىنە ھەركام لهوان پايەيەكى زۇر بەرزى ھېبى.

وە ئەگەر من بلىئىم ئە فەقيرانە خاوهەن پايە نىن و پايەي ئىمان و تەوحىدە كە يان تەقدىر ئەكەم، من بە راستى ئەبىن لە تاوانباران بىم، چونكە رەبەر ئەشى راستى نىشان بدا نەك حەق ون بكا، وە مادام حەقى ونكىرد ئەوە تاوانبارە و سەمى لە خەلّك كردووە كە حەقى لىن ون كردوون، وە سەمىشى لە خۆى كردووە كە وزىفەي خۆى جىنى بە جىنى نە كردووە.

﴿ قَالُوا يَنْوُحُ قَدْ جَدَلْتَنَا فَأَكْثَرَتَ جِدَلَنَا فَإِنَا إِمَّا تَعْذُنَّا إِنْ

كُنْتَ مِنَ الظَّالِمِينَ

جا قەومە كە حەزرەتى نۇوح لە مەقامى دلگرانى و دوور كەوتەوە لېپى و تىيان: ئەى نۇوح تو موجادەلت لە گەل ئىتمەدا كرد و جىدائىكى زۇرىشت كرد، جىدالىت كرد بۇ خۆت و بۇ قەومە كەت، وە ھەر شوبەھە يېن كە ھەركەسىن لە ئىتمە دەرى بىرى بۇ تو قىسەت لە سەر كرد ئىتە ئىتمە تاقەتى جىدائىمان نېيە ئەگەر راست ئە كەى تو لەلاي

خوداوه هاتووی و نه توانی شتى بنوینى به ئىمە فەرمۇۋە ئەگەر تو لە راستە راسالله كانى
ھەتا پايەت دەركەۋى.

﴿قَالَ إِنَّمَا يَأْيِكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُ مُعَذِّبُهُنَّ﴾

حەزىزەتى نووح فەرمۇسى: ئەى قەومى من ئىيە غەشىمن، من كەى وتوومە من
سزاتان بۇ دىتىم؟ حا شا! ئەوه ھەر خودايە ئەتowanى سزاتان بۇ رەوانە بىكا ئەگەر
خواستى لەسەر بىن وە كاتىكىش كە سزاي نارد بۇ سەرتان ئىيە ناتowanى بەرەپەستى
بۇھىستن و دەفعى ئەو سزا بىكەن.

﴿وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصُحٌ إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ

يُغْوِيَكُمْ

وە بە هيچ شىيەين ئامۆژگارى من سوود نادا بە ئىيە ئەگەر خواستىم بىتىھ ئامۆژگارى
كىدنتان بە تايىبەتى ئەگەر خودا خواستى لەسەر ئەوه بىن بەرابەر بەم ھەمۇ بىن ئەدەبى
و ناسرايىھ كە كىدنتان بىھەۋى گومراتان بىكا.

﴿هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

خودا پەروەردگارى ئىيە يە و بۇ لاي ئەو ئەگەرىنەوە و خۆى ئەزانى چىتانلى
بىكا و چىتان بەسەرا بىتنى.

﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفَتَرَنَهُ قُلْ إِنْ أَفَتَرَتْهُ فَعَلَىٰ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا

بَخْرِمُونَ﴾

يا خەير كافرەكانى قەومى نووح ئەللىن: نووح خۆى ئەم ئامۆژگارىيەي ھەلبەستوو
بە زمانى خوداوه! تو بللى: ئەگەر من ئەو وتارانەم ھەلبەستبى ئەوه تاوانى خۆم لەسەر
خۆمە و لەسەر ئىيە نىيە، ئىيە دوورن لە تاوانى من و منىش دوورم لە تاوانى ئىيە.

وَأُوحِيَ إِلَى نُوحَ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمَكَ إِلَّا مَنْ قَدْ مَاءَمَ فَلَا

بَتَّسِّئْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ٣٦

جا وەھى کرا بۇ لای نووح علیھ السلام: به راستى كەس ئىمان نايەنلى لەم قەومى توپىھەن وانە نەبىن كە لەمەۋىيىش ئىمانيان ھىتاواھ ئىتىر دلگران مەبە لە ھەر شتى ئېيکەن.

وَاصْنَعْ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِسْنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ

مُغْرَقُونَ ٣٧

باش ئەوه كە حەزرەتى نووح علیھ السلام ماوەيەكى زۆر لە ناو قەومە كە يىمايەوە و بانگى كردن بۇ تەوحيد و ئەوان موبالاتيان نەكىد و بە ئەنواعى رىنگەدا تەحقىرى نەتاباعيان ئەكرد، نووح دوعاي شەپى كىد لەو قەومە و پاپا يەوە لە خودا كە گىانداريان لەسەر عەرزا بېرى، وە خودا وەھى بۇ كىد كەوا من بېپارام دا ئەو قەومە غەرق بىكمە و پىويستە تو كەشتىيەك دروست بىكەيت بۇ خۇوت و مندال و ژىن و پەيوەندىت لە گەل ئەوانەدا كە ئىمانيان ھىتاواھ، جا خوداي تەعالا بە ئىشارەت بۇ لای ئەو كەشتىيە كە بېپارى داوه دروست بىكىن بۇ خۇوت و پەيوەندى فەرمۇسى بە حەزرەتى نووح: تۈز دروست بىكە ئەو كەشتىيە كە بېپارمان دا بە چاودىرى من كە نەيەلم دوڑمنەكان بىشكىتىن و لەسەر وەھى و تەعلمىماتى من كە چۈنى دروست بىكەي كە بە كارى ژىوارى ئەوانە بىن كە ئەرۇنە ناوى، كە واپىن مەبەست لە كەليمەي «أعين» چاودىرى و پاسكىرنە لە لايەنی خوداوه بەو شىۋە كە خۇوت فەرمانى داوه و مەبەست لە «وەھى» تەعلمىكىرىدىنى حەزرەتى نووحە بۇ بەستىنى تەختەكان و دارى رايەلەي ئەم لا و لا و سەر و ژىرى كەشتىيە كە رىنگەخستىنى ئەوانە پىويستى بە ئىرشادىكى رەسايە.

وه فرموموی: قسه و تکا و رجام له گه‌لدا مه که بُر زگار کردنی ئهوانه که ستمه‌یان له خویان کرد به کوفر و له غهیری خویان به ریگه گرتن لیيان بُر موسولمان بعون، به راستی ئهوانه حکم دراوه به سه‌ریانا که لهوانهن غهرق بکرین.

﴿وَيَصْنَعُ الْفُلَكَ﴾

وه حه‌زره‌تی نووح مه‌شغولی بooo، پاش ئه و ئه‌مره به قهی ته‌وانا ئه و که‌شتیه‌ی دروست ئه‌کرد.

﴿وَكُلَّمَا مَرَ عَلَيْهِ مَلَأً مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ﴾

وه هر کاتئ به ده‌وام که کومه‌لی له قومه‌کهی راه‌بوردن به‌لا‌یا گالتھ‌یان پن ئه‌کرد، به ئیعتیاری ئه‌وه که نووح نازانی که‌شتی دروست بکا یا ناتوانی دروستی بکات وه یا دروست‌کردنکهی بی‌سووده، یاخود به گالتھ‌وہ پیشان ئه‌وت: تو پیغه‌مبهر بیوی وا بیوی به دارتاش!

﴿قَالَ إِنَّ سَخَرُوا مِنَنَا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ﴾

ئه‌ویش له و‌لامیانا نه‌یقه‌رموو: نه‌گه‌ر ئیوه گالتھ ئه‌که‌ن به ئیمه ئیمه‌یش له‌مه‌ولا کاتئ که نزیک بعون‌وه له خنکان گالتھ‌تان پن ئه‌که‌ین وه‌کوو ئیسته ئیوه گالتھ به ئیمه ئه‌که‌ن.

﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحْلِلُ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾

٣٩

کافه‌کان باوه‌ریان نه‌بیو به‌وه که نووح پیغه‌مبهر و قسه‌کهی راسته و رؤژی دی که ئهوان به که‌شتی رزگار ئه‌بن و ئه‌مان گیرقده‌ی سزا دنیا ئه‌بن به غهرق و تووشی سزا قیامه‌ت ئه‌بن.

به کورتی لایان و نهبوو که که‌س هه‌یه گیروده بین، جا نووچیش فه‌رموموی:
له پاشه کاتی نزیکدا حالی ئه‌بن و ئهزانن کئی سزا‌یه‌کی تووش ئه‌بن رسوای بکا له
دنیادا و دیتە سه‌ری سزا‌یه‌کی به ده‌وام له قیامه‌تا.

﴿ حَقٌّ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ الْنُّورُ قُلْنَا أَخْمَلَ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ
أَثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقُولُ وَمَنْ ءَامَنَ وَمَا ءَامَنَ مَعَهُ،
إِلَّا قَلِيلٌ ﴾

خدای ته‌عالا وه‌حی کرد بۆ حه‌زره‌تی نووح: نیشانه‌ی کاتی توفان و به‌رزیبوونه‌وهی
ئاو به‌سهر دنیادا ئه‌وه‌یه که ئاو له ته‌نوری نان کردنکه تانه‌وه ده‌رئه‌چن به هیز.
وه پاش ئه‌وه که حه‌زره‌تی نووح که‌شتییه‌که‌ی ته‌واو کرد و چاوه‌پی نیشانه‌که‌ی
کرد له ماله‌وه هاتن خه‌به‌ریان پیدا که: ئاو له ته‌نوره‌که مانه‌وه ده‌رئه‌چن ئه‌ویش
فرمانی دا په‌یره‌وه کانی حازر بین وه خودا نه وه حه‌یوانانه که له هینلکه په‌یدا ئه‌بن،
وه یا به زایین ئه‌زین جووت جووت حازری کردن. وه کوو ئه‌فرمومیت: تا کاتی
ئه‌مرمان دا به توفان و، بارانی خورزم له ئاسمانه‌وه رژایه سهر عه‌رزا و زه‌وی که‌وته
ته‌کان و ئاوی فرئه‌دایه سه‌ره‌وه و ته‌نوره‌که‌ی مالی نووح ئاوی لى هه‌لقولا، وتمان
به نووح: هه‌لبگره له که‌شتییه‌که‌دا له هه‌موو هاولفیک دوان، واته نیز و مییهک، وه
ئه‌هل و مندال و ژن و په‌یوه‌ندی خوت هه‌لبگره - ئه‌وانه نه‌بن که واته‌ی من رابوردووه
بۆ خنکاندیان که بریتییه له که‌عنانی کورپی و دایکی که‌عنان که له‌بیر و رادا له‌گه‌ل
کافره‌کانا بعون و نووچیان به شیت دائه‌نا - وه هه‌لبگره له که‌شتییه‌که‌دا هه‌رکه‌س
که ئیمانی هیناوه به تۆ، وله‌حال ژماره‌یه‌کی کم ئیمانیان پی هینا بورو!
جا ئه‌مانه چوونه ناو که‌شتییه‌که‌وه.

﴿وَقَالَ أَرْكَبُوْأَفْهَا إِسْرَىٰ اللَّهُ بَحْرُهَا وَمُرْسَنَهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ۴۱

وه حمزه‌تی نووح فرموموی: پیروزی ناوی خودا هۆی جوولان و هاتوجۆی کەشتییه کە بین تا کاتی جوولانی، وه هۆی راوه‌ستانی بین کاتی راوه‌ستانی، به راستی خودای من تاوانبه‌خش و میهره‌بانه.

﴿وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحُ أَبْنَهُ، وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَبْنِي أَرْكَبَ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَفَرِينَ﴾ ۴۲

واته ئەو کەشتییه يش ئەوهونه قایم و باش دروست کرابوو کە قەومە کە هەرچى تىدا بوو ئەيبردن بەسەر ئاوه‌کەدا له ناو شەپۆلى ئاوى وادا وەکوو کىتو بەرز بۇون و بە قەد کىتو ئەبۇون، واته کەشتییه کە له بەرزبۇونەوە و داپەرىندا خراب نەدەبۇو، وە يا لهو کاتەدا سوارى بۇون کەشتییه کە ئەو عالەمەی وا لەناويا راي ئەپەراندىن له ناو شەپۆلى بەرزى بە قەى کىتو گەورەدا. وە نووح ئاشلا له کاتی سوار بۇونى کەشتییه کەدا بانگى كرد له كەنغانى كورپى - و ئەويش له كەنارىتكىدا راوه‌ستانبۇو - : ئەى كورپى خۆشەويىstem سوارى كەشتى بىبە له گەل ئىتمەدا وە له گەل كافره‌كانا مەبە هەتا له گەليانا نەفەوتى.

وه ئەم بانگى كردنهى له پاش نەھى خودا کە فرموموی: *إِلَا مِنْ سَبْقِ عَلِيهِ الْقَوْلِ* لەسەر ئەو ئەساسە بۇو کە حمزه‌تی نووح وای ئەزانى كەنغان بەر ئەو جياىىركەنەوە نەكەوتىووه، يا لهو کاتەدا سوارى کەشتییه کە بۇون و ئادەمیزاد كەوتىنە بىم و لەرز و پەريشانى و ترسى گيانەوە، نووح وەها حالى بۇو كەنغان له حالى خۆى پەشىمان بۇوه‌تەوە، وە يا لەبەر عاتىفە و مەحەبەتى باوكىتى خستىيئە و خەيالەوە بەلكوو لاي خودای تەعالا لەبەر كەرەمى زۇرى مەجالى عەفوی بىن.

﴿قَالَ سَعَاوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ﴾

که‌نعمان به بین باکییه‌وه و تی: وا لم کاته‌وه ئه‌رۇم بۇ سەر کیوینکى بەرزى وا له تۆفان بەپاریزى.

﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ﴾

حەززەتی نووح فەرمۇسى: خاوهن عىسمەت و پاریزراو نىيە ئىمپۇ لەم قارى خودا و لەم تۆفانە كەسىن نەبىن كە خودا رەحمى بىن كردىن و لەم كەشتىيەدا دايىنانى.

﴿وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغَرَّقِينَ﴾ ٤٣

وە لهو کاتھدا شەپۇلینكى ئاوى زۇرھات و كەوتە بەينى نووح و كەنعمانوھ و لە ئاواھ كەدا خنکا.

﴿وَقِيلَ يَتَأَرْضُ أَبْلَعِي مَاءً لِكَ وَيَسْمَأَهُ أَقْلِعِي وَغِيَضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

﴿وَأَسْتَوَتْ عَلَى الْجَوْدِيِّ وَقِيلَ بَعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ ٤٤

وە له پاش ئەوھ کە خوداى تەعالا بەو تۆفانە كافرە كانى كوشت و قارەكەی بىرایەو، لە لايەنى پەروەردگارەو بە بانگى تەئىير و تەسخىر و ترا: ئەي خاك ئاوى خوت بخۇرەوە و قۇوتى بىدەرەوە زۇوبېزۇو، وە ئەي ئاسمان دەسبەردار بىبە لە ئاۋ رۈزاندن! وە فەرمانى خودا جىي بەجي بۇو: زەھى دەستى كرد بە قۇوتدانى ئاواھ كەی و، ئاسمان ئاوى ويتسايدە و، كەشتىيە كە لە سەر کیوی «جوودى» - لە نزىكى شارى «موسل» دا - راوهستا و لە لايەنى خودا و مەلانىكەی مەئمۇرەوە و ترا: با هەر دوور بىكەونەوە ئەو قەومە كافرە ستەمكارانە.

﴿وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ، فَقَالَ رَبِّي إِنَّ أَبْنِي مِنَ الْأَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ

﴿وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكَمَينَ﴾ ٤٥

و هه زره تى نووح پاش ئه وه خوداوه ئه مرى ئه وه ي پىنگە يشت كه
همو ئه هللى خۆرى بهاویته ناو كەشىيە كەوە ***إلا من سبق عليه القول*** وە بېرى
خۆرى واى زانى كە ئه جيا كردنەوە هەر دايىكى كەنغانى بەرئە كەوى، بانگى كرد و
پارپا يەوە لە خوداى تە عالا: ئە خودا! كەنغانى كورم لە ئە هللى منه و توپش وە عدەت
دامە بە زىگا كە دىز ئە هللى من و تە خاۋەن حىكىمە تە. لە هەممۇ و كار تىكدا.

﴿ قَالَ يَسْنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَشْتَأْنِ مَا لَيْسَ
لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعُظُّكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴾ ٤٦

خودا و هلامی نووحی داوه و فهرمومی: ئەی نووح بە راستی کەنغانی کورپ لە ئەھلى توپ نییە؛ چونکى كوفر رشته‌ي مەحەبەت ئەبپى و، بە راستی کەنغان ئەوهندە خراپە «كأنه» هەر كرده‌وهى ناشرىنە، ئىتىر پرسىيار مەكە و داواى شىتىكى وا مەكە كە نەزانى بۇونەكەي حىكمەت و سەوابە. وە من ئامۆزگارىت ئەكەم لەبەر ئەمە حەز ناكەم بىكەويىتە زۇمرەي ئەوانەي كە نەزانكاران.

﴿قَالَ رَبِّيْ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْئَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ﴾
جا حمزه‌تی نووح بیدار بسوهه و خبه‌ردار بسوهه واقعی حاڻ و عیلمی په یدا
کرد که کهنهانی کوری له گهمل «واعله»ی دایکیا له ئه هلى ئه جیا بسوونه‌ته و حوكم
در اووه به خنکاندنیان، وه زانی که کهنهان له کاتی سوار بسوونی گیانله‌بهره کانا بز ناو
که شتیبه که هیچ بیر و باوه‌پری نه گوپاوه و له سهر حاڻی کوفری پیشووی ماوه، جا
پاراپاوه له خودا و سکالای کرد که سه‌رفی نه‌زه‌ری لئی بکا و فه‌رموموی؛ ئیتر په‌نا
ئه گرم به تز له‌وه که له‌مه‌ولا داوای شتیکت لئی بکم که نه‌زانم بسوونه‌کهی حیکمه‌ته،
وه نه گهر داوای شتی بکم ئه‌لیم؛ خودایه ئه گهر ئه و شته خاریج نییه له دائیره‌ی
خواستی خوت بومان جی به‌جی بکه.

﴿وَإِلَّا تَغْفِرُ لِي وَتَرْحَمُنِي أَكُنْ مِنَ الْخَسِيرِينَ ﴾ ٤٧

وه ئه گهر چاپوشیم لئی نه کهی و میهره‌بانی به کار نهینی له گه‌لما بؤ چاپوشی
لهم داواکردنده با راستی داخلی کومه‌لی زيانکاران ئېبم.

﴿قِيلَ يَسُوحُ أَهِيَطُ إِسْلَمٌ مِنَا وَبَرَكَتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمِّيٍّ مَمَّنْ مَعَكَ﴾

جا له لایه‌نى خوداوه دهرگای میهره‌بانی تايیه‌تى کرايیوه و خودا سەرفى نەزەرى
کرد له نووح له بابه‌تى ئهو داوايانه‌وه کردوووه و وەھى هات بؤ لاي نووح و
فەرمانى پىن درا كە: له كەشتىيە كەت بىرەخواره‌وه له گەل هيمنى و پىرۇزى و بەختىارى
له لایه‌نى ئىتمەوه بۇتان و له گەل فەر و بەرەكتى لەسەر خوت و لەسەر ئهو
ئومىمەتانه وان له گەلتا له سەفيئە كەدا.

﴿وَأَمْ سَنْمِتُهُمْ مِمَّ يَمْسِهُمْ مِنَ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ ٤٨

وه له نەته‌وهى ئىودا چەن ئومىمەتى هەن كە له مەولە زیوارى خۇشيان پىن ئەدەين
تا دەۋام ئەكەن لەسەر تابعەت و فەرمانبەردارى و له پاشا دەست ئەكەن بە سەركىشى
و ياخى بۇون جا لەسەر ياسا و سوننەتى خۆم بەرابەر بە سەركىشە كان سزايدى
سەخت و ناگەواريان بؤ حەوالە ئەكرى و لىيان ئەدا.

ريوايەت كراوه: كە شويىنى ئهو كەشتى دروستكىردنەي حەزرەتى نووح «کۈوفە»
بۇوه. وە بازى ئەلەين: له ولاتى «جەزىرە» بۇوه له شىمالى موسىلۇوه، وە ئەم رىوايەتە
نزيكتەرە واقىعەدى دابەزىنى كەشتىيە كەى لەسەر كىتىوی «جوودى» له نزىكى موسىلدا.
وە رىوايەت كراوه ماوهى شەش مانگ يانى له دەرى رەجمبەوه تا دەرى مۇھەرمەم
ئەو كەشتىيە بەسەر ئاوى تۆفانەوه بۇوه ئەوسا لەسەر كىتىوی جوودى دامەزراوه.

﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيَهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنَّ وَلَا قَوْمَكَ

مِنْ قَبْلِ هَذَا فَأَصِرَّ إِنَّ الْعِقْبَةَ لِلْمُنْقَتِينَ ﴾ ٤٩

نائه و باسی حمه زره‌تی نو وحه و قه ومه که‌ی و باسی توفان و که‌شتی و هیشته وهی بازیک و کوشتنی بازی لهوان، بازی بwoo له هه والی په‌نامه کی به وحی به تومان راگه‌یاند، تو له‌مه وپیش ثه و باسانه‌ت نه‌نه زانی و قه ومه که‌یشت نه‌یان‌نه زانی له پیش نه‌هم به‌یانی نیمه‌دا. جا مادام خودا توی کرد به جین‌گه‌ی زانستی هه والی په‌نامه کی و توی کرد به ره‌به‌ر خوت بگره له‌سهر نازاری قه ومه که‌ت و بزانه نه‌نجامی خیز و گه‌یشن به مه‌رام بتوه و که‌سانه‌یه که له خودا نه‌ترسن و له‌سهر فرمانی نه‌وئه رون.

**﴿وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَنْقُومُ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٌ
غَيْرِهِ وَإِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ﴾ ۵۱**

رهوانه‌مان کرد بتو لای قه‌ومی «عاد» برای خویان «هوود»، نه‌ویش معنی کردن له بتپه‌رستی و پیش فرمون: به‌نده‌یی بکهن بتو زاتی پاکی خودا و نیوه غه‌یری نه و خوداتان نییه و نیوه لم کاری ناباری بتپه‌رستیه‌دا کومه‌لیکی در‌وقن و در‌وھه‌لیه‌سن و به درق نه‌لین خودا شه‌ریکی هه‌یه.

نه‌لین: هوود کورپی عه‌بدوللای، کورپی ره‌باحی، کورپی خولوودی، کورپی عادی، کورپی عه‌وسی، کورپی نیره‌می، کورپی سامی کورپی نووح علیه‌الله‌ب Woo، وه قه‌ومی هوود بتپه‌رست بعون و بتنه‌که‌یان ناوی «هتار» بwoo، وه ولاته‌که‌یان خاکی «نه‌حقاف» بwoo له شیمالی «حمه‌زره‌میوت» دا، وه زه‌وی «روبعی خالی» بی‌ثاوه‌دانی وله شیمالی نه‌حقافه‌وه و عومان که‌وتوجهه خوره‌هه‌لاتیانه‌وه، وه ولاته‌که‌یان هه‌روا به چوئی ماوه‌ته‌وه، وه تا نیسته ده‌ست نه‌براوه بتو که‌شف کردنی.

**﴿يَنْقُومُ لَا أَشْكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنَّ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا
تَعْقِلُونَ﴾ ۵۲**

وه هرود فه رمومی: ئهی قهومی خوم من له سه رئه بانگ کردنی ئیوه بق ته وحید داوای پاداش و ههقی هاتوچو له ئیوه ناکه م، من پاداشم نیه له سه رئه خودایه نه بین که منی له نه بون دروستکردووه، ئایا ئیوه ناتوانن عقل و هوشی خوتان به کار بیتن بق ئه و بزانن که ئیمه به دلیکی پاک ئیوه بانگ ئه کهین بق ریگه روناک و له و ریگه و ئیوه ئه توانن بگهن به مه قسودی حق.

﴿وَيَقُولُ أَسْتَغْفِرُ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ اللَّهُمَّ عَلَيْكُمْ مِدَارًا وَيَزِدُكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تُنَلِّوْا مُجْرِمِينَ ﴾

وه فرمومی: ئهی گهلى خوم داوای توانبه خشی له خودا بگهن بالم کردده و خراپانه دا و لم بیر و باوهره ناشیرینانه عه فوتان بکا، پاش ئه و به باشی و ساغنی بگهرینه و بق لای خودا ئه ویش له سه ره و عددی خوی ئاسمانانه بق رهوانه ئه کا به بارانیزی، وه هیزی ترتان بق زیاد ئه کا له سه ره و هیزه که ئیسته هه تانه و پشت له خودا و له ده رسی ره به بری راست هه مه کهن و به توانباری مه مینه وه.

﴿قَالُوا يَهُودُ مَا حِثْنَا إِبْيَنَةً وَمَا نَخْنُ سَارِكِيَ إِلَهَنَا عَنْ قَوْلَكَ وَمَا نَخْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴾

نه وانیش له وه لامی هرودا و تیان: ئهی هرود تو هیچ ده لیل و شاهیدیکی راسالت نه هیناوه بق ئیمه بیت به ده لیل له سه ره وه که تو ره به بری و ئیمه ته رکی په رستیاری ئه م بتانی خومانه ناکهین له سه ره و تاری تو و ئیمه باوه رمان نیه پیت.

﴿إِنْ تَقُولُ إِلَّا أَعْرَنَكَ بَعْضُ إِلَهَنَا إِسْوَعُ ﴾

به لکوو زیاد له وه که قسه کانت و هرناکرین هر ره مه به تو ئه لیین که تو له گه ل بتکانی ئیمه دا میانه ت نیه و به سووکی باسیان ئه کهی و بازی له وانیش ده ستیان لئن وه شاندووی و شیتیان کردووی.

﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوَا أَنِّي بَرِئٌ مِّمَّا تُشَرِّكُونَ ﴾^{۵۴}
 فَكِيدُونِي جَيْعَانَ ثُمَّ لَا نُظْرُونِ ﴾^{۵۵}

حهزره‌تی هود فرموده به قهومه کهی: به راستی من خودای عالم ئهکم به شایهت و ئیوه‌یش شایه‌تی بدهن که: من به‌ریم و دوورم لهو بتانه‌ی ئیوه که ئهیانکهن به هاوپی خودا و ئهیان‌په‌رستن و له خودا لائدهدن، دوورم لهوان لهوهدا نرخیان بو دابنتیم، وه دوورم لهوه بیان په‌رستم، وه دوورم لهوه‌یش به شتیکی وايان بزانم باسیان بکم؛ چونکی ئهوانه به‌رد و داریکی بین‌ثاسار و بین‌ثازارن و دوورن له ههمو نرخ و قیمه‌تی، جا فرمون! ئیوه زور و من کم و ئیوه خاوهن هیز و من بئ‌هیز و من بئ‌دهسته‌لات، بین به ههمو و نهوعه حیله و فیلی بو نازاردانی من، وه هیچ مؤله‌تم مه‌دهن بزانم ئه‌توانن زیانیکم لئ بدهن!

﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ﴾

به راستی من ثیعتیمادم داوه له‌سهر زاتی خودا که په‌روه‌ردگاری من و په‌روه‌ردگاری ئیوه‌یه.

﴿مَا مِنْ دَآبَةٍ إِلَّا هُوَ أَخْذُ بِنَا صِينَهَا إِنَّ رَبِّيْ عَلَى صِرَاطِ مُّسْتَقِيمٍ﴾^{۵۶}
 ئیوه نافامن و نازان! هیچ گیانداری نییه برووا به‌سهر زه‌ویدا ئیلا خودای ته‌عالا پیشی سهری ئه و گیانله‌به‌رهی گرتووه (واته هر خودا ئاگاداری ئه کا و ئه‌پیاریزی). به راستی خودای من که په‌روه‌ردگاری عالمه له‌سهر رینگه‌یه کی راست و له‌سهر یاسایه که شیاو بئ به ته‌وانایی و زانایی خوی، که‌س ناتوانی ئه و یاسا بگوری و به‌رانبه‌رهی خودا بکا.

﴿فَإِنْ تَوَلُّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسِّئُ خَلْفُ رَبِّ قَوْمًا
غَيْرُكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ﴾ ۵۷

جائه گهر ئیوه پشت ههـل بکهن له حق و ده‌رسی ره‌هبهر و هرنگون من مه‌قسدهم نیه؛ چونکی من و هزیفه‌ی خوم که ئامورگاری و گه‌یاندنی په‌یامه به‌جیم هینا و گه‌یاندم پیتان نهوهی که رهوانه کراوم پئی، وه بزانن مادام پشت ههـل بکهن له په‌یامی خودای ته‌عالا خودا ئیوه ئه‌فه‌وتینی و قه‌ومی‌تر له پاش ئیوه دینی، [وه ئیوه (بهم پشت ههـل‌کردن) که‌مترين زيانیک به خودا ناگه‌یه‌نن]؛ چونکی به راستی خودای من له‌سهر هه‌موو شتیک ئاگادار و نیگابانه ئه‌زانی به کرده‌وه‌تان، وه ئه‌توانی توله‌تان لئن و هربگری.

﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْتَنَا هُودًا وَالَّذِينَ أَمْنَوْا مَعْهُ بِرَحْمَةِ مِنْنَا وَنَجَّيْتَهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ ۵۸

وه کاتن که فه‌رمانمان ده‌کرد بؤ له ناوبردنی قه‌ومی عاد به سزا، هرود و ئه‌وانه ئیمانیان هینابوو له‌گه‌لیا رزگارم کردن به میهره‌بانی خومان وه رزگارم کردن له‌و سزا زور زیره ناباره، وه سه‌موومی گه‌رمی ژاراویم نارد بؤیان ئه‌چوو به لوط و ده‌ماخیانا و ناووسکیانی ئه‌کولاند و ئه‌مردن، وه قه‌ومی عاد - ئه‌وانه نه‌بئ که ئیمانیان هینابوو به هرود - هه‌مووم بهم ده‌رده خراپه له ناوبرد.

﴿وَتَلَكَ عَادٌ جَحَدُوا بِإِيمَنِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَأَتَبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيلٍ﴾ ۵۹

ئه‌نهوه باسمان کردن قه‌ومی عاد بعون ئینکاری ئایاتی خودایان کرد و نافه‌رمانی ره‌هبهره کانیان کرد (واته هرود و موسوّله‌مانه کان وه یا ئه‌نهوهی که نافه‌رمانی پیغه‌مبه‌ری

بکا نافه‌رمانی هم‌مو و پیغمه‌مه رانی کرد ووه) وه که‌وتنه شوین فهرمانی ناره‌وای هم‌مو و سته‌مکاری‌تکی سه‌رکیشی بین‌هوشی بایی و ناسزا و دژی دادگه‌ری و یاسای خودایی.

﴿وَأَيْمَّاً فِي هَذِهِ الْأُنْيَا لَعْنَةٌ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾

وه لهم دنیادا له‌عننت و دژوین و نه‌فرین که‌وتنه شوینیان (واته نه‌فرین به شوینیانا حه‌واله کرا) وه له رؤژی قیامه‌تیشا همر له لایه‌نی فریشته‌کانه‌وه نه‌فرین حه‌واله نه‌کری به دوایانا.

﴿أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بَعْدَ الْعَادِ قَوْمٌ هُوُدٌ﴾ ۶۰

بیدار بندوه که قهومی عاد کوفری خودای خوینیان کرد، بیدار بن یاخوا دوری له فه‌ر و پیرقزی بتو عادی قهومی هود بی.

﴿وَإِلَى تَمُودَ أَخَاهُمْ صَنِلَحًا﴾

وه رهوانه‌مان کرد بتو لای قهومی سه‌مود برای خوینان سالحی کوری عوبیدی، کورپی ئه‌سەفی، کورپی ماشخی، کورپی عوبیدی، کورپی حازری، کورپی سه‌مودی، کورپی عادی، کورپی عوسی، کورپی ئیره‌م.

ئەم قهومی سه‌موده ئەرۇنەوە سەر عاد و له پاش فه‌وتانی قهومی عاد له ئەحفادا هاتن له ولاتی «حیجر» له بەینی حیجاز و شامدا له جەنۇوبى شەرقى عەرزى «مەدیەن» کە ھاو سنورى خەلیجى عەقه‌بەیه، جىيگە‌يان گرت و له كىوە‌كانا ھۆدە‌يان لە بەرد ئەتاشی و دەسکارى بەردتاشی باو بۇو له ناویانا، وە «مەدائىنى سالح» ئىمەر قىش شوینەوار و نيشانەی بە زورى دياره و ماوەتمەوە، وە جىيگە شارە‌کە‌يان ئىستە مەشھورە بە «فج الناقە» و گەلى شوینەوارى تىدا ماوەتەوە و تەئرىخى ئەمانە لە پىش زەمانى حەزرەتى ئىبراھىم داعىلە بۇوە و ئايىنيان بېپەرسى بۇوە.

﴿قَالَ يَقُومٌ أَعْبَدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾

فه رمومي: ئەي قەومى خۆم عىيادەتى پەروەردگارى تاق و تەنبا بکەن كە ناوى
«الله» يە و بىچىگە لەو خواتان نىيە.

﴿هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾

هر ئەو ئىيە لە عەرزا دروست كردووه و كردوونى بە خاوهن عمر و ژيان وە يَا كردوونى بە خاوهن ئاوهدانى و مەعمۇرە لە عەرزا، واتە هيىز و دەستەلەتى پېيداون كە ولاتەكە تان ئاوهدان كردووه تەوه بە جۈرى كە لە هوى ژيان و بەرگرى دۈزمىدا پىويستان بە خەللىك نىيە بۆيە وا توغىياتان كردووه و بايى بۇون بە خۇتان و دەسدرېئى ئەكەن بەسەر دراوسىيەكتانا.

فَاسْتَغْفِرُوهُ شَهَدُوا إِلَيْهِ

جاری بەر لە هەموو شتىك داوايى بهخشىنى تاوانە كانتانىلى بکەن، وە پاش ئەوە بە ساعى بگەپىنه وە بۆ لاي و عىيادەتى ئەو بکەن بە تەنبا و بکەونە شوين ياساي دامەزراوى خودايى.

اِنَّ رَبَّیْ قَرِیْبٌ مُّجِیْبٌ

به راستی خودای من نزیکه له هه موو که سینکهوه و لاله و پالهی هه موو که س
نه بیین و دوعای ئهوان قهبوول ئه کا.

﴿قَالُوا يَصْلِحُ قَدْ كُنْتَ فِي نَا مَرْجُوا قَبْلَ هَذَا﴾

نهانیش له وهلامی نهوا وتيان: نهی سالح به راستی تو لهمهوپیش له ناو ئیمهدا
ئینسانیکی باش بعوی وها که ئومیدی پیروزیمان بورو به تو و ئهمانوت: له رۆژیکدا
به کارمان دى و سوودي ئەبى بۇمان.

﴿أَنْهَمْنَا أَنْ تَقْبَدَ مَا يَعْبُدُ إِبَّا آفُونَا﴾

ئىستە لە باتى ئەوه يارمەتىمان بىدەي مەنعمان ئەكەى لەوه كە دىنى خۆمان بەجى
بىئىن و عىيادەتى ئە و بىنانە بکەين كە باوک و باپىرەمان عىيادەتىان بۇ كردوون؟

﴿وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مَمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ﴾ ٦٢

و جىڭە لەوه كە ئىمە تۆ لەسەر حەق نازانىن تۆيىش بەلگەيەكت نىيە لەسەر
راستى ئە و دىنە كە ئىمە بۇ بانگ ئەكەى و ئىمە واين لە گومان و دوودلىدا لەم
دىنە، دوودلىيەكى زۇر نابارى ناھەمۇار.

﴿قَالَ يَنْقُوْمُ أَرْءَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بِّنَةٍ مِنْ رَبِّيْ وَإِنَّتِي مِنْهُ رَحْمَةً﴾

﴿فَمَنْ يَنْصُرُ فِي مِنْ أَلَّا إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَرْبِدُونِي غَيْرَ تَخْسِيْرٍ﴾ ٦٣

جا حەزىزەتى سالىح فەرمۇسى: ئەى قەومى خۆم پېم بلىن ئەگەر من كە داواى
ریسالەت ئەكەم لەسەر بورھان و دەلىلى خۆم بۇوم و خودا لە لاينى خۆيەوە
رەحمەت و رەھبەرييەكى دابى بە من؟ لەم سۇورەتەدا من چۈن ئەتوانىم بى دەنگ بىم
لە مەنۇنى بىتەرسىتى و دەعوەتى ئىۋە بۇ دىنى تەوحيد؟ و ئەگەر من بکەوەمە شوين
ئىۋە زىيان زىاتر ھىچم بۇ زىاد ناكەن. جا من قەت ناتوانىم بى دەنگ بىم لە تەبلىغ،
چۈنكى ئەگەر بىن ئەمرى خودا بکەم كەس نىيە من رىزگار بىكا لە سزاي خودا.

ھەروا سالىح بانگى ئەكردن بۇ خوداپەرسىتى هەتا لە رۇزىيەكى جەزنى گشتىدا
قەوەمەكەى ھەموو حازىر بۇوبۇون ئەويش رۆيىشت بۇ ناويان و بە شىوهى گشتى
دەعوەتى كردن بۇ تەوحيد، لەۋىدا گەورەيەكىان بۇو ناوى «جندع» بۇو وتى: ئەگەر
تۆ راستە پىغەمبەرى خودايى موعجيزەيەكمان بۇ دەرىخە! سالىح فەرمۇسى: چىتان
ئۇوى؟ «جندع» ئىشارەتى كرد بۇ بەردىيەكى گەورە لەو شوينەدا، وتى: لەو بەردا

گهوره و شترینکمان بۆ دهربکه که ئاوس بىن و ده مانگ له سهه سکه کهی رابوردیبی، جا حەزرەتى سالح دەستى كرد به پارانه وە له خودا و خودا دو عاكەی قەبۇول كرد و بەوشىيە ئەوان ويستيان خوا و شترىكى لەو بەرده دەركىد، له سهه ئەم موعجىزە «جندع» و بازى لە قەومە كەی موسولمان بۇو و بازىكىان ھەر له سهه كوفرى خودا مانە وە.

﴿ وَيَنْقُولُهُنَّذِهِ نَافَةُ اللَّهِ لَكُمْ إِيمَانُهُ فَذَرُوهَا تَأْكُلُ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوهَا إِسْوَءَ فِي أَخْذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴾ ٦٤

جا حەزرەتى سالح له سهه تە عليماتى خودا رووي كرده قەومە كەی و فەرمۇسى: ئەی قەومى من ئا ئەو بە چاۋ ئېيىن ئەو و شترە يە كە داواتان كرد و خودا بۆى دروستكردن، وازى لى بىتن بلەوەرپى لەم زەھى خودادا و دەستى بۆ مەبەن بە ستەم و ئازاردان، ئەنا زۇو بە زۇو خودا سزاتان ئەداتەوە له سهه ئەو كە له ئاياتى تردا باس كراوه، سالح فەرمۇسى: ئەبى ئاوى حەيواناتى ئىئو بەش بىرى رۆزى بۆ ئەم و شترە بىن و رۆزى بۆ ھەموو حەيوانە كانى ئىئو بىن و تا چەن رۆزى له سهه ئەم وە زۇھە دەۋامىان كرد.

﴿ فَعَرَوُهَا ﴾

جا چەن كەس لەو قەومە بېياريان دا كە ئەو و شترە بىكۈژن، وە «قدار»ى كورپى «سالف» يان نارد چوارپەلى و شترە كەي بېرى له سهه ئەمرى ئەوان، بۆيە خودا نىسبەتى كارە كەي داوه لە ھەممۇيان، وە گۆشتە كە يان بەش كرده وە خواردىيان، وە سالح له و كاتە دا حازر نەبۇو، پاش ئەو كە به رووداوه كەي زانى هات بۆ ناويان و ھەرەشەي لى كردن.

﴿فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثُلَثَةَ أَيَّامٍ﴾

فه رموی: رابویرن به ئاره زووی خوتان له مالی خوتانا تا ماوهی سى رۆز، چوارشەممە و، پىنچ شەممە، جومعە، وە لە پاش ئەو رۆزانە بەھيلاك ئەچن.

﴿ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ﴾

ئەو وەعدەی سى رۆزە کە بۇمان دانان و فەوتانيان دواى ئەو وەعدە، وەعدە يەكى راستە و درۇی تىدا نىيە.

﴿فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَحْيَنَا صَلِحًا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ، بِرَحْمَةِ مِنْنَا وَمِنْ خِزْنِي يَوْمِيذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ﴾

جا كاتى فەرمانمان دەركىد بە لە ناو بىردى قەومى سالح، سالح و ئەوانە ئىمانيان ھېتىنابۇ لە گەلە رىزگارمان كرد بە ھۆى مىھەربانى خۆمانەوە لە سزاي رۆزى قىامت و لە رسواىى ئەو رۆزە، بە راستى خوداى تو خاونە تەواناىيە و زالە بەسەر خواتى خۆيىدا.

﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ﴾

وە ئەو كۆمەلە ستە مکارانە گرت دەنگى بە ھەبىھى فريشتە و بە بۇ وەلە رىزە عەرز و لاتە كەيانى زىزەرۇرۇر بۇ.

﴿فَأَصَبَّهُوا فِي دِيَرِهِمْ جَحِشِينَ﴾

وە لە ولاتە كانيانا مانەوە بە لەشى بىنگىانى كەتوو؛ بازى لەسەر عەرز و، بەشى لە ژىزەرزا.

﴿كَانَ لَمْ يَغْنُوا فِيهَا﴾

وایان بەسەرا هات «کائە» ئەو قەومە ھەر لە ولاتا نەبۇون و سوودىكىيان نەبۇوه تىيا.

﴿أَلَا إِنَّ شَمُودًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا الشَّمُودَ﴾

بىتدار بىنەوە كە ئەم كارەساتە بىن ھۆ نەبۇو، بەلکوو لەسەر ئەو نەبۇو كە قەومى سەمۇود كوفرى خوداي خۇيانىان كرد، بىتدار بىنەوە! ياخودا دوورى لە ژىن و ژىوار بۇ قەومى سەمۇود بىن.

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَّمَ فَمَا لَيْثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيدٍ﴾

وە بە راستى فريشته مەئمۇورە كاتىم هاتن بۇ لاي ئىبراھىمى خەليل لە گەل مۇزىدەي پەيدا بۇونى منداڭ بۇ سارە خاتۇون حەرەمى ئىبراھىم، وە كاتى گېشتىنە مەنzel سەلامىان كرد لە حەزرەتى ئىبراھىم ئەۋىش زۇر بە ئىھتىمام و گەرمى دل جوانى دانەوە و روپىش ئەۋەندەي پىن نەچۈرەتەوە بۇ لايان گۈزىرە كە يەكى لەسەر بەرد بىرژاوى واى بۇ ھېتىان كە بە رۇنى چەورىي خۆى عەرەقى كردىبوو، لە بەردەميانا دايىنابۇو فەرمۇسى: بىسمىللا بخۇن!

﴿فَلَمَّا رَأَى أَيَّدِيهِمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَحْرَرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ قَوْمٌ لُّوطٌ﴾

كاتى كە تەماشى كرد دەسيان نابەن بۇ گۈشتە كە و نايخۇن بە پىاوى باشى نەزانىن و لە دلى خۆيا لىيان ترسا و واھاتە بەرچاوى كە دوزمن و خەيالىان خراپە، ئەوانىش لەو حالەدا عەرزىيان كرد: مەترسە! ئىمە خەيالى خراپەمان نىيە و ئىمە مەئمۇورى خوداين رەوانە كراوين بۇ سەر قەومى لووتى برازات.

﴿ وَأَمْرَأَنَّهُ قَائِمَةً فَضَحِكَتْ فَبَشَّرَتْهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴾

٧١

وه لمو کاتهدا زنه کهی حهزره‌تی نیبراهم راوه‌ستا بوو له پشتی په‌ردەیه که‌وه پیکه‌نی له بیستنی وتاری فریشه کان له‌بهر نه‌وه که ترسیان له دلدا نه‌ما، يا له‌بهر نه‌وه که ئاگادار بوو له‌سهر مه‌حو کردن‌وه‌ی قه‌ومی لووت که قه‌ومینکی بى‌حه‌یا و بى‌ئه‌دەب بیون و به شوینی نه‌و شادمانی‌یه‌دا له‌سهر زمانی فریشه کانمان موزدەمان پیلا به‌وه کورپیکی نه‌بین ناوی نه‌نین ئیسحاق و له ئیسحاقیش کورپیک نه‌بین ناوی نه‌نین يه عقووب.

﴿ قَالَتْ يَدْوِيلَقَ إِلَّا وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا الشَّيْءُ عَجِيبٌ ﴾

٧٢

ساره خاتونون که نه‌و موزدەیه بیست له فریشه کان فرمودوی: نه‌ی هاوارم چۈن من مندالىم نه‌بین وەلحال من پیره‌ژنیکم له سکوزا کەوتۇوم و نەمەيش مىرددەکەم بەم پیرییه؟! به راستی نەمە شتیکی عەجیب!

﴿ قَالُوا أَتَعْجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّ اللَّهَ حَمِيدٌ مَحِيدٌ ﴾

٧٣

نه‌وانیش و تیان: ئایا تو سەرت سورئەمینی له کاری خودای تەوانا؟ رەحمەت و پیتى به ختیاریتان بەسەرا بىرژى نه‌ی ئەھلى خانه‌وادەی رەھبەرى. نه، نه، تەعەجوب مەکەن بە راستى خودا خاوهنى ھەمۇو نىعمەتىكە کە شىاوى سەنايە له ھەمۇو ھۆشىارىكەوه و خىر و بەرهەکەتى زۇرە.

﴿فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَهُ اللَّهُشَرَى يُجَدِّلُنَا فِي قَوْمٍ لُّوطٍ﴾

﴿٧٤﴾

کاتی که ترس و بیم لایدا له دلی ئیبراھیم و موژده‌یشی بۆ هات به په‌یدا بونی منداڵ لهو تمەنه‌دا وه له خۆی هیمن بووه‌وو دەستی کرد به رەد و به‌دەلکردن له‌گەل ئەو فریشتانه‌دا کە چون ئەبین ئەو قەومە مە‌حو بکەن‌هەوە؟ له‌گەل ئەوەدا لوقت واله ناویانا و چەن مندالی بىن تاوانیان ھەیە و چەن ژن و فەقیری بىن تاوانیان له ناوایا!

﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ﴾

﴿٧٥﴾
به راستی ئیبراھیم ئىنسانىکى به حەوسەلە و ئەسەف خۆرە له سەر تاوان وه زۆر گەراوەيە بۆ لای خودا؛ چونكى له عەبىنى كاتا کە داواى مۇلەتى ئەکرد بۆ قەومى لوقت بەلکوو بىر بکەن‌هەوە و توبه بکەن، دلگرانىشە لييان له سەر تاوانە كانيان.

﴿يَأَبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا﴾

وه حى بۆ هات له بارەگاي خوداوه يا عەرزى كرا له لايەنلى فريشتە كانه‌وە و تيان: ئەی ئیبراھیم واز بىنە لم تکا و لالە و پالە؛ چونكى كاتى نەماوە.

﴿إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرٌ رَّيْكَ﴾

به راستی کە فەرمانى خودا سادر بۇوە له سەر سزاى ئەو قەومە.

﴿وَإِنَّهُمْ مَا تِبْرَهُمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرَدُودٍ﴾

﴿٧٦﴾
وه بە راستى هات بۆ ئەو قەومى لوقتە سزايدى كى نە‌گەراوە و ئىشە کە تەواو بۇوە.

﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا بِنَيَّ بَرِّهِمْ وَضَاقَ بَرِّهِمْ ذَرْعًا﴾

جا كاتى ئەو فريشتە رەوانە كراوانە هاتن بۆ مالى حەزرەتى لوقت به هۆى هاتنى تەوانەوە دلی زويى بۇو بە هانتىيان؛ چونكى تەوان هاتنە پىشەوە له شىۋەي ئادەمیزادى

جوانى سەر و سىمادارا، و بىمى بۇو كە قەومە كەى لە سەر ياساي ناشىرىنى خۆيان
بىن بۇ ئە میوانانه.

﴿وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ﴾ ٧٧

وە فەرمۇسى: ئىمپۇ رۆژىكى نابار و ناھەموارە.

﴿وَجَاءَهُ قَوْمٌ يَهْرَعُونَ إِلَيْهِ﴾

وە پاش دانىشتى میوانانە كان قەومە نامەردە كانى وا بە پەلە هاتن بۇ لای مالى
حەزرەتى لووت «كائە» دەستىيان پىتوھ ئەنرى.

﴿وَمَنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ﴾

وە پىش ئەمەيش هەر بە دەۋام كرده وە خراپىيان ئە كەد.

﴿قَالَ يَقُولُونَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾

حەزرەتى لووت عليه السلام لە بەر رىعايەتى شەرەفى خۆى كە ئە و كەسانە هاتۇونە تە
مالى ئەو، فەرمۇسى بەو قەومە فاسىدە: ئا ئەوانە كە ئەيان بىن كچى منن و مارەيان
ئەكم لىتان و ئەوان كە مارە كران لە سەر ياساي دين پاكتىن و موناسىتىن بۇ ئىيە
نەك ئەو كرده و ناپەسەندە كە ئىيە ئېكەن. وە ياخود مەبەست لە كچە كانى ژنە كانى
ئەو قەومە يە، واتە ئىيە خۇتان ژىتان كە و ژنە كانتان كە وە كۈو كچى ئىمە وەھانە
باشتىن بۇ ئىيە و تەمەتوع بەوان موناسىتىرە لە تەمەتوع بەو پىاوه میوانانە، دە لە خودا
بىرسىن و خۇتان بىاريىزىن لە نافەرمانى خودا.

﴿وَلَا تُخْزِنُونَ فِي ضَيْفِي﴾

گىرۇدەي رسوايم مەكەن و رسواام مەكەن لە بىن حورمە تىكىرىدى میوانە كانما.

﴿أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ﴾ ٧٨

ئایا له ناو ئیوه‌دا پیاویتکی مەردی خاوهن کەرامەت و خاوهن نامووس نییە کە
مەسلەحەتى خۆی و دراوسى و میوان رابگرئ و کارى شەرمناھەر نەکا؟

﴿قَالُوا لَقَدْ عِلِّمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَنَعْلَمُ مَا تُرِيدُ﴾ ۷۹

ئەوانیش و تیان: تۆ خوت زانیوتە و ئەزانى کە ئىتمە ھېچ حەقى و دلخوازىکمان
دەربارەی كچە كانت نییە و بە راستى ئەزانى ئىتمە چىمان ئەۋى و ئىتر سوود لەم
وتارانەدا نییە!

﴿قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ إِمْكَانًا إِلَيْنِي رُكِّنْ شَدِيدٍ﴾ ۸۰

حەزرەتى لووت پاش نائومىد بۇون لەو بىن کەرامەتانە فەرمۇسى: باشىكى من
خۆم ھىزىتكىم ببويىھە تا چارەي ئەم بىن شەرمى و زىيادەرەھە ئىۋەمە بىن بىردايە،
وھ ياخود گەورە و سەرۆكىتكى بە نامووس و خاوهن دەستەلات ئەبۇو لەم ولاتهدا
کە بىرۇشتىمايە بۇ لاي و پەنام بىن بىردايە! وەکوو ئەلىن: (يا خوت مەرد بە، يالە
پەنای مەردا بە).

﴿قَالُوا يَنْلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصْلُوَا إِلَيْكَ﴾

جا فريشته كان و تيان بە لووت: ئەى لووت ئىتمە نادەمىزاز نىن، بەلكوو ئىتمە
فريشتهين و رەوانە كراوانى خوداي تۈzin، وھ بۇ بەجىھىتىنى فەرمان ھاتووين، وھ
دلنیابە ئەم كافرانە ناگەن بە مالى تۆ و ناتوانى دەس درىز بکەن بۇ ئىتمە بىن حەيابى.

﴿فَأَسْرِرْ بِأَهْلِكَ بِقَطْعٍ مِنَ الْأَيْلِ﴾

دە تۆ ھەموو ئەھلى خوت بە شەوا دەربكە و بىان بەرە دوورى ئەم ولاتهو لە
بازى كاتى ئەم شەوهدا.

﴿وَلَا يَلْثِفَنَّ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَأَنَّكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ﴾

وە كەس لە ئىيە كاتى دەرچۈون لە مەنلىخۇتان لامەكەنەوە بە لاي ولاتەكەتانا
نەكا بە هوى ئەوەوە كە چاوتان ئەكمەوى بە وەزىعى كە بە سەرييا بىت ئىيە ترس و
بىم بىرواتە دلتانەوە و بەم جۆرە ئەھلى تو ھەممۇ رىزگار ئەبن زىنەكەت نېبى، ئەو
لە گەل خۇتانما مەبە؛ چۈنكى بە راستى ئەو لە گەل قەۋەمەكەدايە و ھاودەردىيانە و چى
بەوان بىگات بەويش ئەگات.

﴿إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصَّبْحُ إِلَيْنَا الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ﴾

كاتى فەوتاندىنى ئەوان كاتى بەيانە، ئایا ئەو كاتە نزىك نىيە؟ بەلنى نزىكە و
وەعدەي خودايش گومانى تىدا نىيە كە دىتەجى.

**﴿فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَلَيْهَا سَاقِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً
مِنْ سِجِيلٍ مَنْضُورٍ﴾**

﴿بَعِيدٌ﴾

جا كاتى وادەي سزاکەمان ھات بۇ قەومى لووت ولاتەكەيانمان سەرەۋىزىر كرد
و باراندىمان بەسەر ئەو ولاتەدا چەند بەردى كە لە جۆرى بەرد و گلى جۇشخواردوو
بۇون، وە بازى ئەجزا و مادەي ئەو بەرداňە لىكابۇون بە بازىكىيانەوە، وە ئەو بەرداňە
دىيارى كرا بۇون لە عىlim و زانستى خودايى تۇدا بۇ ئەو شوينە، وە باراندىنى ئەو جۆرى
بەرداňە دوور نىيە لە سته مىكارەكانەوە، خوا بەردى عادەتى بن وە كەنە ئەوە كە لە
زەمانى پىشىوودا بۇوە، ياخود مادەي ئالىس و وەرسەو بىن وە كەنە گوللە بارانى ئەمرىق
بەسەر ھەر قەومىكىدا بىكەونە ژىز بارانى گوللە ئەتكەنگ ياكى گوللە ئەتىپ يابۇمباي
زاراوى، وە كەنە ئەيىننەن و ئەيىسىن.

وەلحاسىل لە سېبەيىتى ئەو رۆزەدا كە بېپار درابۇو بۇ لە ناو بىردىنى قەومى لووت
فرىشتنەي مەئمۇرەي بەھىز ئەرزى ئەو ولاتەي بەرزەوە كرد و كوتايەوە بە عەرزا

به بئ مولاحه‌زهی ته‌رتیبی پیش‌سو بهو جوزه که خواستی خودا بwoo له ویزانکردنیا.
وه بئ گومان ئهم رووداوانه هیزیکی غه‌ییسان له گه‌لدايه، وه هیچ کاره‌ساتن له جیهانا
بئ هیزی خودایی نایتیه جنی، وه زیاد له و ژیره‌وژوووه به‌رده‌بارانمان کردن بهو وردە
به‌ردانه‌وه که له هیزی ته‌کانه‌که‌وه به‌رزه‌وه بیون یاخود به نه‌وعه به‌ردیکی تر که خودا
باراندوویه‌تی به‌سهر نه‌و شوینه‌دا، وه غه‌یری لوت و نه‌هلی لوت که‌س له ولاته
دەرنه‌چوون، وه ئەمه یاسای په‌روه‌ردگاره له رۆزگارا.

﴿وَإِلَى مَدِينَ أَخَاهُرُ شَعَبِيَا﴾

وه رهوانه‌مان کرد بولای نه‌هلی شاری مەدیهن، که شاری بیووه له سنوری ولاتی
حیجازا و هاو سنوری شامات، وختنی خوی مەدیهن کوری حهزره‌تی ئیبراھیم^{۱۱}
دروستی کردووه (یانی کردوویه‌تی به نیشتمانی خوی و دارو دەسته‌که‌ی). وه ئەم
قەومه له ماویه‌کدا زۆر تیجارەت و ئالوویزیکی باشیان بیووه له بەینی شامات و
ولاتی حیجاز و یەمندا، وه داراییه‌کی زۆریان گرد کردووه به‌لام له دینی ته‌وحید،
که دینی حهزره‌تی ئیبراھیم و نه‌ولاده‌کانی بیووه، لایاندا و دەستیان کرد به بتپه‌رسنی
و له تیجارەتیشا دەستیان کرد به غەش و خیانەت، هەر مائینکیان پیوانه یا کیشانه
ئەکرد بۆ فرقشتن به خەلک به کەم و کوورپی تەسلیمیان ئەکردن، وه ئەگەر بۆ
کرین بوایه به زیاده‌وه وەریان ئەگرت، وه ئەم نه‌وعه موعامەله ناپه‌سەندە پەرەی
گرت له ناو نه‌هلی ئەو ولاتەدا، جا خودای تەعالا شوعەیب - که یەکنی بیووه له

[۱] مەدیهن کوری حهزره‌تی ئیبراھیمە له ژنی سینه‌می که ناوی «قطورا» بیووه و زاوای حهزره‌تی لوت
بیووه. که له ولاتی شامات (سورییه و ئەردەنی نەمرق) تا کەناری دەربای سوور نیشته‌جنی بیووه و
کەوتووه‌تە نیوان ھەردوو براکەی، واتە: حهزره‌تی ئیسحاق و حهزره‌تی نیسماعیل. بروانه تەفسیری
«التحریر و التنویر»، سوزوره‌تی هوود، نایه‌تی ۸۳. - بلازکردنەوهی کور دستان.

رشته‌ى نەسەبى خۆيان و ئىنسانىكى خاوهن قابيلىت و كارامه بۇو - رهوانىي كرد بۇ سەريان و كردى به پىغەمبەر بۇ تەعلیمي دين و گەرانەوەيان بۇ سەر تەوحيد و نىزامى عەدالەت و دادگەرى ، وەکوو خودا ئەفەرمويىت:

﴿قَالَ يَقُولُ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكَيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنَّ أَرْبَعَكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنَّ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ﴾ ٨٤

حەزرەتى شوعە يېلەنلا له سەر فەرمانى خوداي تەعالا فەرمۇسى: ئەى قەومى من بەر لە ھەموو شتى عىيادەت و بەندەبى بىكەن بۇ ئەو زاتە تاك و تەنبايە كە ناوى «الله» يە وەغەيرى ئەو هيچ مەعبۇدېتكان نىيە، وە پاش تەوحيدى خودا لە مۇعامەلاتا كىشانە و پىتوانەتان كەم و كۈورپى مەكەن لە خەلک، ئىنسانى ھوشىار پىۋىستە و يېزادنى بىن و زيان بۇ كەس رەوا نەبىنى، من بە راستى وام چاوبىئە كە وى ئىيە خاوهنى دارايى و مالىن و حەز ئەكەم شت بىدەن بە داماوا نەك شت بە ناحەق وەربىگەن، وە بە راستى له سەر ياساي خودا لە رۆزگارا ئەترىسم لەوە كە لە رۆزىيىكدا سزايدەكى گشتى بىت بە سەرتانا كە ھەمووتان داگىر بكا و تەپ و وشك بە يە كە وە بسوو تىپىنى.

﴿وَيَقُولُ أَوْفُوا الْمِكَيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ ٨٥

ئەى قەومى خۆم بە تايىەتى پىتانا ئەلىم كە پىوانە و كىشانەتان تەواو بىكەن بە شىۋەي عەدالەت بە بىن فرق لە بەينى گەدا و دارا و پياوى خاوهن شان و داماوا، وە نەك ھەر كىشانە و پىوانە بەلكوو بە هيچ شىۋەيىن ھەر شتى پەيوەندى بە ھەر

که سیکه و بین چ له پیوانه و کیشانه‌دا و چ له ئوجره‌ی کار و کرده‌وه‌دا، چ له قیمه‌ت و نرخی مال و مه‌تاعا و چ له پایه و شانی خەلکدا و چ له حقوققی عامه‌دا، ئەمانه باش تەماشا بکەن و زیان مەدەن لە خەلک لەوانه‌دا. وە بىتجىگە لەمانه لە عمرزا فەساد و نارەوابى مەکەن و دەست درېز مەکەن بۇ شان و نان و ناموس و حقوقق و وەزيفەی كەس و خويىنى ناحەق مەرىئىن، وە مەبىن بە كۆمەك بۇ خيانەتكاران و بۇ تاوانباران، ئەنا رۆزتانلى تارىك ئەبىن و شەوتانلى ئەبىن بە گلاراو و ئاسايىش ناكەن؛ چونكى جىهان بىنیزام دانامەرزى و نیزام ئەبىن لەسەر عەدالەت و دادگەرى بىن، ئەگەرنا خودا ئەم جىهانه جوانەتانلى ئەكا بە دادگای تارىك و رىنگەی پانتانلى بارىيك ئەكا.

﴿بِقِيَّةِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾

ئەگەر بەهانەتان ئەوهەيە ئەتانەوى دارايى زور بىتىن بە يەكەوە بۇ پاشەرۆزتان تا بىزىن، بىزانن ئەو مالە پاكە كە خوداى خۇداى خۇزان بۇزان ئەھىلىتەوە بە ئارامى و خۇشحالى و تەندروستى زور باشتەر بۇ ئىۋە لهو مال و حالە كە بە سىتم دەستان بکەوى؛ چونكى ئەمنىيەتى دنيا و قيامەتى لەسەرە مادام ئىۋە باوهەپتان ھەيە بەوە كە رۆزى ئەبىن جەزاي كرده‌وهى تىدا بدرىتەوە.

﴿وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِظٍ﴾ ٨٦

وە بىزانن من ھەر ئامۇزگارىم بە دەستە وەكرو پىيم گەياندىن، ئىتىر من نەكراوم بە نىگابان بە سەر ئىۋەوە كە مەنتغان بکەم لە بىر و باوهەپى خراب و كرده‌وهى ناشىرىن، وەزيفەي رەھبەر ھەر دەرسى راستكارىيە و بەسە.

﴿قَاتُوا يَسْعَيْبَ أَصْلَوْتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَرْكَ مَا يَعْبُدُ إِبَآفَنَا أَوْ أَنْ تَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الْرَّشِيدُ﴾ ٨٧

جا ئەو قەومە بەدبەختە نامەردانە لە باٽى ئەوە كە بە دل بىر بىكەنەوە لە ئامۇرگارىيە كانى حەزىزەتى شوعەيىب و بە راستى وەريان بىگىن، لايىن دا لە رىيگەي بىركىرنەوە و فامى حەقىقەت و لە رووى گاللەتەوە و تيان: ئەى شوعەيىب ئايا نويىزە كانت وەها توپى بايى كردووە و ئەمرت پى ئەكەن كە تو بە ئىمە بلېيت هەتا تەركى عىيادەتى ئەو باتانە بىكەين كە باوک و باپىرە كانمان پەرسىتوو يانىن ياخىن تەركى تەسەرۇف لە دارايى خۆمەانا بە نارەزووى خۆمان؟ ماشەللا! ماشەللا! هەر تو لەم ولاتهدا ئىنسانى خاواهەن ھۆش و خاوهەن روشد و ماريفەتى لە ئاشكرا و پەنھاندا وەها ئەتەۋى كە ئىسلامى مەعنەويات و مادىياتى ئىمە بىكەي؟ ھەلسە لاقۇز لە لامانا، جارىتكى تر ئەم قسانە نەكەي!

﴿ قَالَ يَقُولُ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بِّنَنَةٍ مِّنْ رَّقِ وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا إِلَاصْلَحَ مَا أَسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوْكِيدُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴾ ٨٨

جا حەزىزەتى شوعەيىب كەوتە وتارەوە لە گەلیانا بە نەرمى و فەرمۇسى: قىسى كەسىنە وەرناگىرى كە دەلىلى راستى نەبىن و يادەرىكەمە ئەتەركە كە ئىنەتى خراب بىن، من وەها نىم، پىيم بلىن: ئەگەر من لەسەر دەلىلىتكى راست و رىيگەيە كى مەعقول بىم لە لايەنى خوداي خۆمەوە و رزقىتكى جوانى رۆحىيى دابىن پىيم و منى كەدىبىن بە پىغەمبەرى خۆى و رزقىتكى ژىوارى دىنلەيشى پى دابىم كە داوايى دارايى لە كەس نەكەم؟ وە لەم لايسەوە نامەوى كە من خۆم دابىتم لە شوئىنى ئىۋەدا بۇ بەجىھەنلىنى ئەو شستانە كە مەنۇي ئىۋەلى ئەكەم، واتە نامەوى بىتەرسى بىكەم ياخىن كەلىلەوانى بارەگاي بىتەكان بىم تا ئىۋە بلىن كە شوعەيىب خۆى ئەيدۇرى گەورەي

رۆحانی بین، ئایا هیشتا ئیوە هەر قىسە کانى من وەرنانگىن؟ بىزانن من هېچ دلخوازىيڭم
نييە چاكىرىدىن و رىيکخىستى رىتىگەي بىر و باوهەر و كىردىھەي ئىيە نەبىن، ئەوهندە
كە بتوانم، وە من يارمەتى و كۆمەكىم نىيە لە خۇداوە نەبىن، هەر بەو پىشت ئەبەستم
و هەر بىۋ لاي ئەو ئەگەر يېمىم وە.

وَيَقُولُ لَا يَجِدُ مَنَّكُمْ شَقَاقيْهَ أَن يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحَ
أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَلَحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِعَيْدٍ

﴿وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾
 ۹۰
 وه داواي لى خوشبوون بكمن له خوداي خوتان نه مجار باش بگهرينهوه بو لاي
 ئه و به داسته خوداي من ميههيان و خاوهون مه حمههته و ليتان خوش، ئه يعن:

﴿ قَالُوا يَنْسِعِيهِ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرِدَكَ فِينَا ضَعِيفًا
وَلَوْلَا رَهْطَكَ لَرَجَمْتَكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴾ ٩١
جا نهو قهومه نامه رده له بهر ئوه که عاده تیان گربوو به بیر و باوه پی نا به سهند و
کرده وهی ناره واوه وه ماوه یه کیش له ولاته که دا به ئاره زووی خویان ده و امیان کردبوو،
زیه بیان دوور که وشی ووه له ووه که مه زموونیکی موخالیف بتو عاده تی خویان به

حه قیقت و هربگرن و له قسمی شوعه یب تی بگهن. له بر نهوه و تیان: ئهی شوعه یب ئیمه له گلهن و اتهی تو حالی نابین و مهزموونی ته وحید و ته رکی مه عبودی خومان ناچیته دلماهه وه، هه روا فامی نهوه ناکهین که واجبه پایهی ئیمه له گهلهن پایهی خه لکی بینگانه دا یهك نهوع بین، وه هرچی بتو ئیمه رهوا بین بتو ئهوانیش رهوا بین، به لکوو ئیمه خومان به «شه عبی مونختار» ئه زانین و هه رچی پیویستی خومان بین ئه بی رهوا بین. وه ئیمه که ته ماشای تو ئه کهین تو له پایهی خومانا نابینین هه تا به ثاره زووی تو ره فتار بکهین، وه ئه گهر له بر دلراگرتی قه ومه کهت نه باویه که خزمه تمان ئه کهنه و له سه دینی ئیمه ن و نامنه وئی دلیان نازار بدنهین تو مان به رده باران ئه کرد و، تو له سه دلی ئیمه دا ئینسانیکی خاوهن عیززه و مقام نیت هه تا ئه م جوزه و تارانه و هربگرین.

﴿قَالَ يَنْقُومِ أَرْهَطِيْ أَعْزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَأَنْخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ﴾

﴿ظِهْرِيًّا إِنَّ رَقِيْ بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾ ۹۲

جا حمزه تی شوعه یب لایل فرمودی: وادرئه که وئی که ئیوه ئیعتیباری دنیا بیتان له لاؤه مقبول و جوانه! ئه گهرنا چون قسمی وها ئه کهنه؟ ئایا لای ئیوه ئه م چهن که سه له خزم و خویشی من به قیمه تتره له خودای عالم؟ و ریعا یه تی ئه وانه ئه کهنه و فهرمانی خودا ئه خدنه پشتی خوتانه وه و موبالاتی پین ناکهنه؟ به راستی خودا ناگای له هه موو کرده وه یه کتانه.

﴿وَيَنْقُومِ أَعْمَلُوا عَلَى مَكَانِيْكُمْ إِنَّ عَمَلًا سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيْهِ عَذَابٌ يُخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَذِيبٌ وَأَرْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ﴾

﴿رَقِيْبٌ﴾ ۹۳

وَهُنَّا قَوْمٌ خَوْمٌ مِنْ ظَاهِرٍ بَعْوَمْ لَهُ نَهْفَسِيَّةٌ تَبَيَّنَ كَهْ بَأْيَ بَوْنَ وَ مَوْبَالَاتَ
نَاكَهَنَ بَهْ دَهْرَسِيَّ رَهْبَهْرَانَ، جَاهْ فَهْرَمُونَ! چَهْ نَهْ كَهَنَ بَيْكَهَنَ وَ مَنْيَشَ نَيْشَيَّ خَوْمَ
نَهْ كَهَمَ كَهْ رَاهَگَهْ يَانَدَنَيَّ فَهْرَمَانَيَّ خَوْدَاهَيَّ وَ لَهْ كَاتَيَّ ئَايَنَدَهَيَّ نَزِيَكَداَ نَهْ زَانَ كَامَ تَاقَمَ
وَهْ يَا كَامَ كَهْ سَزَايَهَكَى وَهَهَيَّ بَقَدَى كَهْ لَهْ جَيَهَانَا رَسَوَيَّ بَكَاَ وَ، حَالَى نَهْ بَنَ كَى
دَرْقَنَهَ وَ قَسَهَيَّ نَاحَقَ نَهْ كَاَ، چَاوَدَتَرَيَّ بَكَهَنَ، مَنْيَشَ لَهْ گَهَلَ ئَيَوَهَدَا چَاوَهَرَوَانَمَ.

**﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا بِنَحْيَنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ، إِرْحَمَهُ مَنَا وَأَخْذَتِ
الَّذِينَ ظَلَمُوا الظَّيْحَةُ فَأَضْبَحُوا فِي دِيَرِهِمْ جَنِيمِينَ﴾ ٩٤**

وَهْ لَهْ كَاتَيَكَداَ فَهْرَمَانَيَّ ئَيَمَهَ دَهْرَچَوَوَ بَهْ لَهْ نَاوَبَرَدَنَيَّ قَهْوَمَيَّ شَوَعَهَيَّبَ بَهْ سَشَوَعَهَيَّبَ
وَنَهْ كَهْ سَانَهَ كَهْ ئَيَمَانِيَّانَ هَيَتَنَاهَ لَهْ گَهَلَياَ رَزِگَارَمَانَ كَرَدَنَ بَهْ مَيَهَرَبَانَيَّ خَوْمَانَ، وَهْ
دَهْنَگِيَّكَى نَاهَمَوَارِيَّ خَوْدَاهِيَّ وَ خَوْدَانَارَدَوَوَ نَهْ وَسَتَهَ مَكَارَانَهَيَّ گَرَتَ وَ هَهَمَوَوَ لَهْ
نَاهَوَ خَانَوَهَ كَانَيَ خَوْيَانَا بَهْ مَرَدَوَوَيَّ كَهْ وَتَنَ.

﴿كَانَ لَهُ يَغْنَوْ فِيهَا أَلَا بَعْدًا لِمَدِينَ كَمَا بَعَدَتْ شَمُودٌ﴾ ٩٥

وَهْ ثَاسَارَ وَ هَيَّزَ وَ گَازِيانَ بَهْرَبَادَ بَوَوَ وَايَانَ لَهَهَاتَ وَهَكَ نَهْ وَهَ كَهْ قَهْوَمَهَ لَهْ
وَلَاتَا نَيَشَتَهَجَنَ نَهْ بَوَونَ، بَيَدارَبَنَهَوَهَ! دَوَورَيَّ لَهْ پَايَهَيَّ وَجَوَودَ وَ لَهْ مَهَقَامَيَّ عَيَزَزَهَتَ
بَقَوَهَهَلَيَّ مَهَدِيَّهَنَ بَىَّ، وَهَكَوَوَ چَوَنَ قَهْوَمَيَّ سَهَمَوَوَدِيشَ دَوَورَ كَهْ وَتَنَهَوَهَ لَهْ مَهَيدَانَيَّ
رَيَّزَ وَ پَايَهَدَارَيَّ.

مَوَهَسَيرَهَ كَانَ فَهْرَمَوَوَيَانَهَ: مَوَنَاسَهَ بَهَيَ قَهْوَمَيَّ مَهَدِيَّهَنَ، كَهْ قَهْوَمَيَّ شَوَعَهَيَّبَ بَوَونَ،
لَهْ گَهَلَ قَهْوَمَيَّ سَهَمَوَوَدَا كَهْ قَهْوَمَيَّ سَالَحَ بَوَونَ، نَهْ وَهَيَهَ كَهْ لَهْ وَلَاتَا نَزِيَكَى يَهَكَ بَوَونَ؛
چَونَكَى جَيَنَگَهَيَّ قَهْوَمَيَّ شَوَعَهَيَّبَ هَمَ لَهْ نَزِيَكَى خَهَلَيَّجَيَّ عَهَقَبَهَدَا بَوَوهَ لَهَسَهَرَ
دَهْرَيَّانَ سَوَورَ كَهْ مَهَشَهَوَوَرَهَ بَهْ «قَولَزَمَ» وَ هَهَشَتَ مَهَنَزَلَ مَهَسَافَهَ بَوَوهَ لَهْ بَهَيَنَيَّ نَهَوانَ

و سنوری میسرا، و هم هردو لایان به دهنگ و گرمه فهوتان، بهلام سهیمهی قومی سهموود له ژیر عهرزه‌وه هات و کوو سهیمهی بورکان و سهیمهی قهومی شوعه‌یب له ناسمانه‌وه هات و کوو ههوره تریشنه‌ی گشتی.

وه به مناسبه‌ی ئه‌وه‌وه که حمزه‌تی مووسائیل^۱ زاوای حمزه‌تی شوعه‌یب بیو باسی مووسا و فیرعه‌ونیشی له پال ئه‌ودا کرد و فرمودی:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَسُلْطَانَ مُهَمَّاً إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَائِكَتِهِ فَأَتَبْعَدُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ﴾ ۹۶-۹۷

واته به راستی مووسای کوری عیمرانمان رهوانه کرد بۆ سه‌ر فیرعهون و کۆمه‌له‌که‌ی له گەل فرمان و چەن موعجیزه‌یه کی فاھیره‌دا به تایبەتی ئه‌و عه‌سایه که هیزی ئاشکرا بیو و هه‌مو جادو و گەرەکانی ترساند، کەچی له گەل ئه‌و هه‌مو حوجه‌تانه‌دا دهسته‌ی فیرعهون که‌وتنه شوینی فه‌رمانی فیرعهون و عیسیانیان کرد له مووسا بهلام کاری فیرعهون و یاخی بیونی له ئه‌مری مووسا کاری‌کی سوودمه‌ند و پیرقز نه‌بیو.

﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ الْنَّارَ وَيُنَبَّسُ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ﴾ ۹۸

فیرعهون له رؤژی قیامه‌تا ئه‌که‌وتنه پیش کۆمه‌له‌که‌یه‌وه و دایان ئه‌په‌پینی به‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خدا، و گەلنى نابار و ناھەمواره ئه‌و شوینه و ئه‌و جیگەی ناسایشه که بیو به ماوای فیرعهون و قهومه‌که‌ی.

سەرقەتاری له سارای گەرمى گەرمایانا دهسته و دایه‌رەی خۆی ئه‌با بۆ سه‌ر ئاوا و چەشمەی حه‌یاتى که بیان‌ژینیتە‌وه، وه فیرعهون قهومه‌که‌ی برد بۆ سه‌ر کووره‌ی ئاگری که هه‌مو بیان‌سووتینی و بیان‌کولینیتە‌وه.

﴿وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةَ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يُنَسَّ الْرِّفْدُ الْمَرْفُوذُ ﴾٩٩﴾

وهـ حـهـ وـالـهـ كـراـ بهـ دـواـیـ فـیـرـعـهـونـ وـ دـهـسـتـهـ کـهـ يـاـ لـهـ دـنـیـادـاـ لـهـعـنـهـتـ وـ نـهـفـرـینـ وـ لـهـ رـوـزـیـ قـیـامـهـ تـیـشـاـ گـلـنـیـ نـاـپـهـسـهـنـدـ بـوـوـ ثـهـ وـ بـهـشـ وـ بـارـهـیـ کـهـ درـاـ بهـ فـیـرـعـهـونـ وـ دـهـسـتـهـ وـ دـایـهـرـهـ کـهـیـ.

﴿ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرْآنِ نَقْصُهُ عَلَيَّكُمْ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴾١٠٠﴾

ئـمـ باـسـهـ درـیـزـهـ کـهـ نـارـدـمـ بـوـتـ لـهـ هـوـاـلـ وـ روـوـداـوـیـ دـیـهـاتـیـ پـیـغـمـبـرـانـ بـوـمـ گـیـرـیـاـتـهـ وـهـ ئـیـسـتـهـ باـزـیـ لـهـ دـیـهـاتـهـ خـانـوـوـهـ کـانـیـانـ رـاوـهـسـتاـوـهـ بـهـ پـیـوـهـ، وـهـ کـوـوـ خـانـوـوـیـ ماـوـاـیـ سـهـمـوـوـدـ؛ـ چـونـکـیـ خـانـوـوـهـ کـانـیـانـ گـهـلـیـکـیـانـ لـهـ بـهـرـدـ تـاـشـراـوـنـ وـ بـهـ درـیـزـیـ زـهـمانـ ئـهـمـیـنـهـ وـهـ، وـهـ باـزـیـکـشـیـانـ کـهـوـتـوـوـهـ وـکـوـتـراـوـهـتـوـهـ وـهـ کـوـوـ خـانـوـوـهـ کـانـیـ قـهـومـیـ شـوعـهـیـبـ.

﴿وَمَا ظَلَمْتُهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ﴾

وـهـ ئـیـمـهـ بـهـ لـهـ نـاوـبـرـدـنـیـ ئـهـوـانـ سـتـهـمـ وـ بـیـ دـادـیـمـانـ لـیـ نـهـکـرـدـنـ، بـهـلـامـ ئـهـوـانـ سـتـهـمـیـانـ لـهـ خـوـیـانـ کـرـدـ بـهـ هـوـیـ بـیـرـ وـ بـاـوـهـرـیـ بـیـ فـہـرـ وـ بـهـ هـوـیـ کـرـدـوـهـیـ نـاـپـهـسـهـنـدـ وـ لـهـ خـوـبـایـیـ بـوـوـنـیـانـ.

﴿فَمَا آغْنَتْ عَنْهُمْ إِلَّا هُمْ أَلَّاَيْتُمْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَّكُمْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكُمْ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَثْبِيتٍ ﴾١٠١﴾

وـهـ هـیـچـ نـوـعـهـ سـوـوـدـیـکـیـ نـهـدـاـ بـهـوـانـ وـ بـیـ نـیـازـیـ نـهـکـرـدـنـ ئـهـ وـ بـتـانـهـ کـهـ ئـیـانـپـهـرـستـنـ وـ بـانـگـیـانـ لـیـ نـهـکـرـدـنـ وـ لـهـ خـوـداـ دـوـوـرـهـ کـهـوـتـهـ وـهـ هـیـچـ ئـیـشـیـکـیـانـ بـوـ نـهـکـرـدـنـ کـاتـنـیـ کـهـ فـهـرـمـانـیـ خـوـداـ دـهـرـچـوـوـ لـهـسـهـرـ مـهـ حـوـکـرـدـنـهـوـهـیـ ئـهـوـانـ، وـهـ ئـهـ وـ بـتـانـهـیـانـ هـیـچـیـانـ زـیـادـ نـهـکـرـدـ بـوـ ئـهـوـانـ ئـیـلـلاـ کـوـتـانـدـنـ بـهـ زـهـوـیدـاـ [ـنـهـبـیـ].

وە نىسبەتى ئەم زىياد كردنە بۇ بىتە كان نىستنادى مەجازىيە، واتە لەبەر ئەمە باوهەرى كافەرە كان بەو بىتەنە بايى كردن و لايان دا لە حەق و خودايىش ئەوانى فەوتاند، وەك بىتە كان ئەوانىيان فەوتاندىبى ئايە.

﴿وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخْذَ الْقَرَىٰ وَهِيَ ظَلَمَةٌ﴾

ھەروەها پاش مۆلەت و زەمانىيکە هاتنى سزا و بە كەمتر كاتىيکە قارگىرنى خودا لە كاتىيکا قار بىگرى لە ئەھلى دىيەتى كە سته مكار بن.

﴿إِنَّ أَخْذَهُمْ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾

بە راستى گرتى خودا بۇ سته مكاران زۇر ئىشىگە يىن و بە شىددەتە.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِيْهَ لِمَنْ حَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُمْ﴾

﴿النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَسْهُودٌ﴾

بە راستى ھېيە لەو بەلا و سزانەدا كە ناردمانن بۇ سەر ئەو قەومە سته مكارە نىشانىيە كى گەورەي وەها كە بىي بە هۇرى پەند وەرگىرن بۇ نەوكەسانە كە لە سزاي رۆزى قيامەت ئەترىسن، وە ئەو رۆزى قيامەتە رۆزىيکە ھەممۇ جىنن و ئىنس و پەرى تىدا گىرد ئەكىنەوە و رۆزىيکە گەلىن عالەمى تىا حازر ئەكىن و پىغەمبەرە كان و پىاوه خاوهەن ئىعتىبارە كان و ئەھلى ئاسمانە كان و عەرزى تىا حازر ئەبن.

﴿وَمَا تُؤْخِرُهُ إِلَّا لِأَجْلٍ مَعْدُودٍ﴾

وە ئەو رۆزى قيامەتە دوا ناخەين بۇ وادەيە كى ژەپىراوى كەم نەبىن، بىن گومان دىتەجى و دىتەرۇو.

﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَمِنْهُمْ شَقِيقٌ وَسَعِيدٌ﴾

کاتنی ئەو رۆزه دىت بە نەوعى ھېبىت عالىم دائىھىرى كەس ناتوانى قىسە بىكا
مەگەر بە ئىجازە و ئىزىنى تايىھتى؛ جا ئەو خەلکەيش دوو بەشىن:
بەشى يەكەم خاوهەن شەقاوهەن و مۇستەحەقى سزاى دۆزەخن، ئەمانە كافرن و
موسولىمانى تاوانبار. وە بەشى دووهەم خاوهەن سەعادەتەن و مۇستەحەقى بەھەشتەن،
ئەمانە موسولىمانە بىن تاوانەكانن.

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾

جا ئەو بەشە و ئەو كەسانە خاوهەنى شەقاوهەن و كافرن ئەو وان لە ناو ئاگرى
دۆزەخا وە ئەوانە ھەناسە بە مەينەت ئەدەن و بە زەحمەت ھەناسە ئەكىشىنەوە بۇ
ناوهەوە.

﴿خَلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾

ئەوانە حالىيان وايە ئەمېننەوە لە ئاگىدا ھەتا ئاسمان و عمرزى دۆزەخ دەۋام بىكەن.

﴿إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ﴾

ئىللا ماوهىيى نەبىن كە خوداي تەعالا خواتى بىن وەكۈو ماوهى دەركىدىنى
موسولىمانە تاوانبارەكان لە ئاگىرى دۆزەخ بە ھۆى تەواو بۇونى ماوهى سزاکەيانەوە،
وە يا بە ھۆى شەفاعەت و تکاوه.

﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾

بە راستى خوداي تۆ ئەوهى خواتى لىنى بىن بە تەواوى ئەيىكا.

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجُنَاحِ خَلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾

﴿إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرَ مَحْذُوذٌ﴾

وھ نھو كەسانەپىش كە خاوهن سەعادەت و بەختىارن ئەۋە وان لە بەھەشتا دەۋام ئەكەن مادام ئاسمان و عەرزى بەھەشت دەۋام بىكا ئىللا ئەو ماوه نەبىن كە مەشغۇولۇن بە حەشر و مانه و بۇ حىتىپ و پېرسىyar و رابوردىن بەسەر پىرىدى سىراتا، وھ ئەم جۆرە كارە بەخىشىئىكە لە لايەنى خودداوه بىرانەوەي نىيە.

بىزان! لەم ئايىھەدا دوو شىت ھە يە.

يەكەم: تەفسىرى «سماوات و أرض» بە ئاسمان و زەھویى بەھەشت و دۆزەخ، وھ ئەم تەفسىرە موافقى تەفسىرى گەلىن لە زاناكانە، لەبىر ئەۋە كە ھەرچەن لە رۆزى قىامەتا ئەم زەھوی و ئاسمانە نەمىتىن بەلام عالەمى بەھەشت و دۆزەخ خۆيان عالەمى عەرزىيان ھەيە كە خەلکەكەي بەسەرەوەيە و عالەمى ئاسمانىشىيان ھەيە كەوا بە راسەرەيانەوە. وھ بازى فەرمۇۋيانە: مەبەست لە: «ما دامت السماوات والأرض» ھەر تەعىيرىتكى كىنایىيە لە خولوود و مانه وھ هەتا ھەتايى، ئىتىر مەبەست نەفسى ئاسمان و زەھوی نىيە و ئەم جۆرە كىنایىيە زۇر جار بەكار ئەبرىئىن.

دووهەم: كە لەفزى «شقى» كافر و موسۇلمان بىگىتىھو ئەو كاتە: «إلا ما شاء ربك» ھەر بۇ ئەو موسۇلمانانىيە كە تاوانبار بۇون و ماوهى سزاکەيان تەواو بۇوە، يَا خود بەر تکاكار كەتوون و لە دۆزەخ دەرچوون. وھ مادام لەفزى «سعید» ھەر بۇ موسۇلمانى بىن تاوان بىن ئەۋە ئىستىيىسنا كە جىنگەي نامىتىن مەگەر بە ئىعتىيارى زەمانى پىش چوونە بەھەشت كە لە زىنندۇوبۇونەوەوەيە هەتا كاتى ئەرپۇنە ناو بەھەشت، وھ ئىستىيىسنا لە زەمان دروستە بە ئىعتىيارى ئەووهۇن و بە ئىعتىيارى ئاخىر بىن فەرق و تەفاوت.

﴿فَلَا تَأْكُلْ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءُ﴾

ئەي خۆشەويىست شكت نەبىن لە بەتالى و بىن سوودى عىيادەتى ئەو گەلە بۇ بتەكان.

﴿مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ أَبَاؤهُم مِّن قَبْلٍ﴾

ئەمانە عىيادەت ناكەن بۇ بتەكان ئىللا وەكۈو عىيادەتى باوک و باپىرە كانىيان بە شىوهى شىرك و گومرپاىى لە زەمانە پېشىۋە كانا، واتە رچە يەكە بۇيان كىشراوه لەسەر ئارەزووی نەفس و ھەوابازى وە ئەسلىن و ئەساسى نىيە؛ چونكى ھەر كارى ئىنسان بىكەت ئەبىن لەسەر عەقل بىن، وە كارى بىن سامان دوورە لە ئىنسانەوە.

﴿وَإِنَّا لَمَوْفُوهُمْ نَصِيبُهُمْ غَيْرَ مَنْفُوشٍ﴾ (١٩)

وە بە راستى ئىمە بەشى خۆيان لە ئازارى دۆزەخ بىن ئەدەين بە رەسايى بە بىن نوقسان. وە ئەمە ھەرپەشە يەكى زۇر بە ھەيىتە - پەنا بە خودا! -

﴿وَلَقَدْءَأَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَأَخْتِلَفَ فِيهِ﴾

وە بە راستى تەوراتىمان دا بە مووسايى كورپى عىمران، كەچى جياوازى پەيدا بۇو لە ئىمان و باوهەرەن بەو كىتابەدا لە قەومى فيرعمەون، واتە لە قىيتىيە كان كەمەن ئىمانيان هىتىنا و باقى ھەممو ئىنكاريان كرد، وە لە قەومى بەنى ئىسرائىل وختى خۆى زۇر كەسيان ئىمانى بىن هىتىناو كەمەن لەوان باوهەرپى بىن نەكىد ياخود وەرگەرپايدەوە لە دىن وەكۈو سامىرى و پەيرپەوە كانى، وە لە پاش زەمانى مووسا بازى لە بەنى ئىسرائىل باوهەريان بۇو بەو كىتبە و بازىتكىيان ئىمانيان بىن نەبۇو.

﴿وَلَوْلَا كِلَمَةُ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَلَهُمْ﴾

وە ئەگەر ئەمرى مۇلەتدىانىان سادر نەبوايد لە لايمەنی خوداي تۇوه ھەر وختى خۆى حۆكم ئەدرا بەسەريانا بە ناردىنى سزا بۇ سەر كافرە كان.

﴿وَلَا يَأْتُهُمْ لَفْنِ شَكٍ مِّنْهُ مُرِيبٌ﴾ ۱۱۰

وه به راستی نه و کافرانه که باوه‌پیان نییه بهم کیتابه پیروزه که نازل بیوه بق سهر تو وان له ناو شک و خمه‌ی‌الاتیکی زور تاریکی ناباری وادا دلی پر کردوه له ثازار.

﴿وَإِنَّ كَلَّا لَمَا لَيُؤْفِيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَلَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَسِيرٌ﴾ ۱۱۱

وه به راستی هه‌مو و نهوانه‌ی که جیاوازی‌یان بیوه له کتیبی مووسای کورپی عیمراانا وه یا باوه‌پیان به کتیبی تو نییه به بین گومان خودای ته‌عالا جهزای نه‌عمالیان به نه‌واوی بین نه‌داتهوه و به راستی خودا ناگاداری نه‌وهی نه‌وان نه‌یکه‌ن.

﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ﴾

دهی ده‌وام بکه له‌سهر بیر و باوه‌پی خوت و له‌سهر کرده‌وه کانی خوت و له‌سهر خوو و ره‌وشتی خوت له‌گه‌ل نه و که‌سانه‌دا که گه‌راونه‌ته‌وه بق لای خودا له‌گه‌ل ته‌دا وه کوو خودا فه‌رمانی پیداوی و نه‌مری بین کردوه‌ی.

﴿وَلَا تَنْطَغِرْ﴾

وه زیاده‌ره‌وی مه‌کهن و لامه‌دهن له نه‌ندازه خودا بقی داناون.

﴿إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ۱۱۲

به راستی خودای ته‌عالا بینایه به کرده‌وهی ئیوه.

﴿وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ﴾

وه به قه‌تعی به دل ره‌غبہت و مه‌یل مه‌کهن بق لای نه و که‌سانه که ستم نه‌کهن له خویان به بیر و باوه‌پی کوفر و به کرده‌وهی ناپه‌سنه‌ند، وه یارمه‌تی ستمکار مه‌دهن و خوشتان نه‌وین نه‌نا به قهی نه و مه‌یله ناگری دوزه‌خ لیتان نه‌دا.

﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أُولَئِكَمْ ثُمَّ لَا نُنَصِّرُونَ﴾ ۱۱۳

ووه بُو ئیوه جگه له خودا هیچ دۆست و يارمه تیده ریكتان نیيە، ووه پاش ئەوه كە توغيانتان كرد هەرچەند بتانه‌وئى كەسى بىت بُو كۆمەكتان ئەوه بىن سوودە و يارمه تىستان نادىئى؛ چونكى كەس نىيە مەجالى يارمه تىدانى بىنى.

﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِ الْنَّهَارِ وَزُلْفَاقَمَنَ الْيَلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلذَّاكِرِينَ ﴾
114

واته ئەي پىغەمبەرى خۆشەويىست له دوو جانىبى رۆژا و له چەن كاتىكى نزىك بە رۆژ لە كاتى شەوا نويىز بکە - كە لە كرده‌ووه باشه كانه - وە كرده‌ووه باشه كان تاوانى كرده‌ووه خراپەكان لائەبەن، وە ئەم نويىز كردنە له و كاتانەدا هوى بىر كردنەوە يە له خودا و ياساي دىن بُو ئەوانە كە ئامادەن بُو بىر كردنەوە.

خاوهن تەفسىرە كان دوو تەرهە فى رۆژيان تەفسىر كردووه تەوه به بەيانى و ئىوارە بە كەمى رۆز و نيوھى دووھەمى رۆز لە سەر ئەم شىيە كە لە ئەووهلى نيوھى يە كەمدا نويىزى بەيانى و لە نيوھى دووھە مىشدا نويىزى نيوھەرۇ و نويىزى عەسر بكرى، وە لە بەر ئەوه ئەم دوو نويىزە كە توونەتە يەلک؛ چونكى لە كاتى «جهمع»دا يَا نيوھەرۇ ئەبرى بُولاي نويىزى عەسر وە يَا نويىزى عەسر ئەھىنرى بُولان نويىزى نيوھەرۇ، وە لە غەيرى جەمعىشدا وە كۈو دروستە نويىزى نيوھەرۇ لە پاش زەوال بكرى ھەروا دروستە لە ئاخىرى وەختا بكرى و نزىك بخريتەوە لە نويىزى عەسر، بەھەر حال پاش كاتى زەوال كاتى نويىزى نيوھەرۇ و نويىزى عەسرە، وە بە ئىعتىبارى ئەوه كە پاش زەوال ئىوارە يە ئەم دوو نويىزە ئەكەونە لايەكە وە.

ووه ئەو كاتانە يىش كە نزىكى رۆژن لە شەودا عىبارەتن لە كاتى پاش رۆز ئاوابۇون كە وەختى مەغribىيە و كاتى ون بۇونى رووناڭى كەنارى ئاسمانە كە وەختى نويىزى عىشايە، وە بەم شىيە هەموو فەرزەكان لەم ئايەتە وەرئەگىرىن.

﴿وَاصِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾ ١١٥

وە خۇت بىگە لەسەر ئازارى بە جىنىتىنانى ئەم نويىزانە و بە جىنىتىنانى شەرت و ئادابىان لە دەسنىيىز گىرن و غوسل كىردن لە كاتى گەرمىدا و سەرمادا و لە كاتى ساغى و نەخۆشىدا و لە كاتى مەجالدارى و بىن مەجالىدا؛ چونكى بە بە جىنىتىنانى ئەمانە ئىنسان ئېبىن بە «محسن» و خوداي تەعالا جەزاي خاوهەن ئىحسانان زايىھ ناكا.

﴿فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الظُّرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَةً يَنْهَا عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ﴾ ١١٦

ئەوه بۆچى نەبۇو لە ئەھلى قەرنە كان لە پىش زەمانى ئىۋەدا كۆمەلنى خاوهەن بىر و هوش وە ياخاوهن قەدر و قىيمەت كە مەنۇي خەلک بىكەن لە فەصادى بىر و باوەز و لە فەصادى كىردهو و لە فەصادى رەوشت لە رووى عەرزا مەگەر كەمنى نەبىن لەوانە كە رىزگارمان كىردوون لە سزا و لە قارى خۆمان؟

﴿وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴾ ١١٧

وە غەيرى ئەم تاقىمە كەمە باقى ئىنسانە كان كە ستەميان لە خۆيان كرد كەوتە دواى ئارەزووى نەفس لەو مال و دارايىھدا و لەو پايدە و شانەدا كە بۇيان رىئىخراوه و لەزەتىان تىدا دەست كەوتۇوه، وە ھەموو بە تاوانبار و خەتاكار دەرچۈون، وە خوداي تەعالا لەسەر ئەوانانە ئەوانى فەوتان.

﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيَهْلِكَ الْقَرَى بِظُلْمٍ وَآهَلُهَا مُصْلِحُونَ ﴾ ١١٨

١١٨

ئەگەرنا خوداي تۆ بە قەتعى لەوانە نىيە كە ئەھلى ئەو دىيەتە و ئەو ئاواھدانىيە كۆمەللايەتىيە بەھەوتىنى بە يېدادى وە لحال ئەھلە كە ميانە خۆيان لە گەل خودا

ریک بخهن و نه فسی خویان چاک بکهن و له ناو عاله‌ما باش بجولیتهوه و چاری کاری خمه‌لکی بکهن.

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَرَأُونَ مُخْلِفِينَ ﴾
۱۱۸
 إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾
۱۱۹

پاش گیرانه‌وهی به سرهاتی ئهو پیغه‌مبهره خاوهن قهدرانه له گەل ئوممه‌ته سه رکیشە کانا و فهوتاندنسان چین له پاش چین و هیچ چینى له وانه عىبرەتیان نه گرت به سزا چینى پیش‌ویان، خودای ته عالا به پیغه‌مبهرى خوشە ویست ئەفه‌رمۇئى ئەگەر خودای ته عالا خواستى ببوايى هەرچى ئادەمیزادە ھەمووی ئەکردن به يەك ئوممهت له سەر ریگەی ئىسلام و ھەموو موسولمانە کانىشى نەکرد به ھاوارەفتار و ھاوبىر و باوهەر، بەلام ئەمەی نەکرد؛ چونكى خودا ویستى جىنن و ئىنس دروست بکا بۇ بەندەگى زاتى ئهو، وە بەندەيیش له کاتىنکدا نرخى ھەيە كە به ئىختىارى بەندە كە بىن نەك به زۆر و به شىۋىيەن كە كابرا چارى لادانى نېبى، لەبەر ئەمە هات ھىز و ئىستىعەدادى چاکە و خراپەي لە ھەموو يانا دروست كرد و عەقل و خواست و ئارەزووی پىدان بۇ ئەوه كە به ئارەزووی خویان هەرچى ئەکەن بىكەن، وە له گەل ئەوهدا ریگەی چاک و خراپىشى بۇ بەيان كردن له سەر زمانى پیغه‌مبهره دلسۆزە کان وە ئەوانىش له سەر ئارەزووی خویان هەركەس ریگەيىن ھەلئەبىزىرى، (بناء عليه) ھەميشە ئادەمیزاد بىر و باوهەپىان لە يەك جىا ئەبىن مەگەر ئەو كەسانە كە به مىھەرە بانى خوی ھيدايەتى دابىن بۇ ھەلئازاردىنى ریگەي بەختىارى، وە بزانن كە خودا له سەر ئەساسى عىلىمى موحىتى بە كائيناتا و بە ئەحوالى عىبادى خويا كە تەسەرپوفاتىان

چۈنە بۇ ئەوهى دروست كردوون بازىكىان رىنگەي چاكە و بازىكىان رىنگەي خراپە هەلبىزىن. وە پاداشى يەكم بەھەشت و تۆلەي دووهەم دۆزەخ بىن و سوئىندى خودا تهواو بۇو كە سوئىندى خوارد و فەرمۇسى: بىن گومان دۆزەخ پر ئەكم لە پەرى و ئادەمیزىد ھەموويان، ھەروا بەھەشتىش بەوانە كە بە ئارەززووی خۇيان رىنگەي بەختىارىيان ھەلبىزادووه؛ چونكى ئەدوو چىنە ھەردوويان خاوهەن ئىستىعەدادن بۇ چاكە و خراپە و ھەردوو لايىن ناگادار كراون لە چاك و خراپ، كە وابىن ئەگەر ئىتعىيار بە باوهەر و كردهوهىان نەبىن ھەرچى ياساى خودايە لە ناردەنى رەھبەران و مامۆسایان و خاوهەن بىران و ئامۆزگەرى كەران بىن سوود بىن، وە ئەمە يىش خىلافى ياساى راستە، وە كەوتەنە شوئىن نىزامى رەھبەران ئەبىن واجب بىن.

﴿وَكَلَّا نَقْصَ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرَّسُولِ مَا نُثِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ﴾

وە ئىتمە ئەگىرىنەوە بۇ تو بازىكى خاوهەن قىممەت لە ھەوالى پىغەمبەرە كان و ئومىمەتە كانىيان؛ دلسۇزى ئەمان و، بىن موبالاتى ئەوان و، عىلەم و حەوسەلەي ئەمان و، سەركىشى و نەفامى ئەوان و، ھەرەشە و ئىنزار لە لايەنى رەھبەرانەوە و، گالىتە كردن و بايىبوون لە لايەنى ئومىمەتە كانەوە و، لە ئەنجامدا سەركەوتى پىغەمبەرە كان و مەحوبوونەوە ئومىمەتە بىن ئىتاعە كان ئەوهەندەت بۇ ئەگىرىنەوە كە دلى توى بىن دامەزراو بىكەين لەسەر تېبلىغاتى ئومىمەت و تېكۈشىن لە بلاو كردنەوە دىندا و موبالات نەكىردىن بە سەركىشى ئومىمەتە كەت؛ چونكى ئەنجامى خىتىر بۇ توپە و بۇ پەيرەوانى تو بە ئىخلاص و ئىستىقامەت و دەۋام.

﴿وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذَكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ۚ﴾

وە هات بۇ لاي تو لە باسى ئەخبارى پىغەمبەرە كان ئەو حوكىمە كە راستە و موافقى واقىعە لە باوهەر بە خودا و پىغەمبەرەن و دەرسى ئەوان، وە شتى كە ئامۆزگارى

بین بُوئوممه ته که ت و بین به هُوی ده سبهردار بونی کوفر و گومراهی و به دکزداریان، وه کاره ساتیکیش که هُوی بیرکردنوهی موسولمانانه له ثنه جامی همردو ولا دا به تاییه تی ثهو موسولمانانه که هُوشی بیرکردنوهیان هه يه.

﴿وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَنِ الْمُلْكِ وَأَنَّهُمْ لَا يُنَظِّرُونَ﴾
۱۲۱

﴿إِنَّا مُنَظِّرُونَ﴾
۱۲۲

وه بلی به و که سانه که ئیمان ناهین: ئیش بکهن به قهی دهسته لاتی خوتان ئیمه يش به راستی ئیش ثه که ين، وه چاوه پی ثنه جام بکهن ئیمه يش چاوه پی ثه که ين.

﴿وَلَلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ﴾

هر بُو خودایه ناگادری به سه رئوه دا که شاراوه ته وه له ئاسمانه کان و له زه ویدا و هر چی کار و کرداره ثه گهر بُو موسولمانه و ثه گهر بُو کافره هر بُو لای ثه و نه گهريته وه. وه نه جه زای همردو لا نه داته وه، واته هر خودایه زانایه به هه ممو و بیر و باوه پی و کار و کرده وه یین و هر خودایه ته وانایه له سه ره ممو شتی، وه ئهم دو و سيفه ته بُو زاتی خودا ئه بن به هُوی به ندیه بی کردن بُوی و تمهو کول له سه ری بُویه فرمومو:

﴿فَاعْبُدُهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾

به ندیه بی به راستی و ئیخلاس بُو خودا بکه و پال و پشت و هیزی دلت له سه ره ثه و بی.

﴿وَمَا رَبِّكَ يُغَنِّلِ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾
۱۲۳

وه خودای تو بین ئاگا نییه له وه که ئیوه ئه یکه ن له موسولمان و کافران و جه زایشیان هر ثه و ئه یداته وه به دوزه خ و به هه شت.

له خودام ئهوي که به ميهره باني خوي تهوفيقمان بدا لهسر عيلم و زانستى به سوود و، لهسر كردهوهى بهرهو مهقسوند و، بمان خاته بهر تكاي خاوهنى مهقامى مه حموود.

له نووسراوه کانی دیکهی مامۆستا مەلا
عەبدولکەریمی مودھ پریس
کە بڵاوکردنه وەی کوردستان له چاپی داوه:

شەریعەتی ئىسلام

بە پىى مەزھەبى ئىمامى شافىعى الله

انتهائىتى كەردىستان

سنه

له نووسراوه کانی دیکه هی مامؤستا مه لا
عه بدولکه ریمی مود ۵۵ پر پریس
که بلا و کردنه وهی کوردستان له چاپی داوه:

سەرچاوھی ئائین

انتشارات کردستان

سنە